

FONTES
IURIS GERMANICI ANTIQUI

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS

SEPARATIM EDITI.

LEGES VISIGOTHORUM ANTIQUIORES.

HANNOVERAE ET LIPSIAE.
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.

1894.

FONTES
IURIS GERMANICI ANTIQUI

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS

SEPARATIM EDITI.

LEGES VISIGOTHORUM ANTIQUIORES.

HANNOVERAE ET LIPSIAE.
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.

1894.

LEGES VISIGOTHORUM
ANTIQUIORES.

EDIDIT

KAROLUS ZEUMER.

HANNOVERAE ET LIPSIAE.
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1894.

HANNOVERAE. TYPIS CULEMANNORUM.

Compl. Sets
Harrass.
12-30-27
15545

IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR:

Praefatio	p. VII
Conspectus editionum	" XXI
Legum codicis Euriciani fragmenta	" 1
Lex Visigothorum Reccessvindiana	" 21
subiecta est Series seu Chronica regum Visigo-	
thorum	" 314
Appendix	" 317
Capitula iuris Visigothici reperta ab A. Gaudenzi	" 317
Leges extravagantes	" 321
Indices	" 323
Index legum	" 323
Index personarum et locorum	" 326
Index rerum et verborum	" 328
Addenda et corrigenda	p. XXIII

PRAEFATIO.

Legum Visigothorum editioni, quam in *Legum* sectione I. praebebimus, hanc praevidiam praemittendam curavimus, quae non nisi antiquiores leges comprehendimus, scilicet *Codicem legum*, quem dicimus *Euricianum*, et *Legem Visigothorum Reccessvindianam*, quae in antiquissimo codice manuscripto inscribitur: *Liber iudiciorum*. *Codicis Eurici* non nisi fragmenta exstant in codice unico *Parisiensi*, quae ex schedis *Fr. Heinrichi Knust* posthuma edidit *Fridericus Bluhme*, perperam ea *Reccaredo I.* attribuens. Cuius codicis a me retractati textum nonnullis locis emendatum nunc quidem lectori praebeo; tamen definitivam editionem non paraverim, antequam fragmentis iterum inspectis et, si fieri poterit, arte photographica adhibita scripturae evanidae et oblitteratae vestigiis magis illustratis, investigatis, exploratis textum pleniorum et certiorum exhibere possim. *Legem* autem *Reccessvindianam* adhuc fere incognitam ideo iam ante definitivam editionem in publico proponendam duxi, quia hoc fundamento niti debet, quicumque de legislatione *Visigothorum* vult investigare vel disputare. Haud dubie enim multi errores et dubitationes, quibus adhuc implicati sunt viri docti, hac originali et genuina *Legis Visigothorum* forma perspecta facillime solvantur.

Praeterea in *Appendice* huius voluminis subiecta sunt et *Capitula*, quae dicuntur *Gaudentiana*, et duae *Leges extravagantes*. Itaque nunc tribus capitibus breviter de singulis disseramus, scilicet cap. I. De *Codice Eurici*, cap. II. De *Lege Reccessvindiana*, cap. III. De *Appendice*. Antequam autem ad singula tractanda aggrediar, principales libros et dissertationes enumerabo, in quibus viri docti de his legibus disputaverunt: *F. C. v. Savigny*, '*Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*' (ed. 2) II (Heidelberg 1834), p. 67 sqq. et *Joh. Merkel* ibi in tomo VII (1851), p. 42 sqq.; *Fr. Blume* (postea: *Bluhme*), '*Die Westgothische Antiqua*

oder das Gesetzbuch Reccared I.' (Halle 1847); E. Th. Gaupp, 'Ueber das älteste geschriebene Recht der Westgothen' in 'Germanistische Abhandlungen' (Mannheim 1853) p. 27 sqq.; Adolf Helfferich, 'Entstehung und Geschichte des Westgothen-Rechts' (Berlin 1858); O. Stobbe, 'Geschichte der Deutschen Rechtsquellen' I (Braunschweig 1860), p. 71 sqq.; Felix Dahn, 'Westgothische Studien' (Würzburg 1874; Caput I: 'Zur Geschichte der Gesetzgebung bei den Westgothen', iam a. 1872. separatim editum est); Fr. Bluhme, 'Zur Texteskritik des Westgothenrechts und Reccareds Leges antiquae' (Halle 1872; additus est libellus suprascriptus: Blume, Die Westg. Ant.); A. Gaudenzi, 'Un' antica compilazione di diritto Romano e Visigoto' (Bologna 1886; cf. K. Zeumer, 'N. Arch.' XII, p. 389 sqq.); H. Brunner, 'Deutsche Rechtsgeschichte' I, p. 320 sqq.

Editionem fragmentorum Eurici paravit Fr. Bluhme l. c. ex schedis Knustii. Legis Visigothorum Reccessvindianae, quamvis integra adhuc non edita sit, pleraque capita extant etiam in prioribus Legis Visigothorum editionibus, ex quibus praecipuae sunt hae: Lindenbrogii in Codice legum antiquarum (Frankofurt. ad M. 1613), editio academiae Madritensis: 'Fuero Juzgo en Latin y Castellano' (Madr. 1815), et ea, quam paravit F. Walter in Corpore iuris Germanici antiqui I (Berolini 1824). De his aliisque editionibus cf. Fr. Bluhme, 'Texteskritik'.

Cap. I.

De Codice Euriciano.

Exstant Codicis Euriciani fragmenta in codice unico, qui est:

Codex Parisiensis Lat. 12161, olim Corbeiensis, tunc S. Germani Paris. 1278. Cf. 'Archiv' VII, p. 719. et Blume, Westg. Ant. p. I sqq. Codex rescriptus continet Hieronymum et Gennadium: De Viris illustribus, saec. VIII. Antea autem in nonnullis foliis Codicis Euriciani leges scriptae erant litteris uncialibus saec. VI—VII; fragmenta vel singula vestigia huius codicis exstant paginis 83—86. 91—94. 103—106. 139—144, paginis ergo duodeviginti seu foliis novem. Ex quibus foliis autem quattuor non ex singulis, sed ex binis antiquioris codicis foliis formata sunt; qua re factum est, ut foliorum 13 seu paginarum 26 antiqui legum codicis habeamus fragmenta. Ordo antiquus foliorum efficitur ex capitum numeris singulis codicis constitu-

tionibus praefixis. Signum quaternionis X. antiqui codicis, quod legitur infra in margine paginae 84, probat hanc paginam fuisse paginam 160. antiqui codicis. Quaternionis X. folia octo vel eorum fragmenta servata sunt, reliqua folia quinque ad quaternionem XI. pertinent. Servatae sunt omnino antiqui codicis paginae 145—160. 163—172. Quod ad singularum paginarum ordinem attinet, noster ab eo, quem Fr. Bluhme instituit, eo tantum differt, quod nos paginam 144. codicis novi paginam 163. antiqui codicis, 143. autem 164. formasse existimamus; Bluhme autem 144. post 143. posuit. Comprehendunt fragmenta partem codicis legum inde ab capite 276. usque ad caput 336. Praeterea textus in titulos, qui non numerati sunt, divisus est, quorum quisque complura capita comprehendit. Trium titulorum rubricae servatae sunt, cf. infra p. 4. 7. 14; quinque autem titulorum certe exstant fragmenta; cf. p. 11.

Eodem legum corpore, ad quod haec fragmenta pertinent, usi sunt etiam auctores Legis Baiuvariorum; nam quod suspicatus est J. Ficker, 'Erbenfolge der ostgerman. Rechte' I, p. 434 sqq., in Lege Baiuvariorum condenda antiquiorem quandam formam, quam fragmenta praebent, adhibitam esse minus probabile videtur. Baiuvari constitutiones Codicis Eurici alias ad verba exscripserunt, alias plus minusve mutatas receperunt.

Pleraque fragmentorum leges etiam in Lege Visigothorum ab Reccessvindo edita sub rubrica 'Antiqua' leguntur. Neque vero omnes 'antiquae' leges ibi ex Eurici Codice proveniunt, neque omnes Eurici leges ibi receptae sunt, neque etiam eae, quae inde sumptae sunt, ad verba semper cum fragmentis conveniunt; sed retractatae, emendatae, interpolatae nonnunquam inveniuntur.

Eam formam legum Visigothorum, ad quam pertinent et fragmenta et Visigothica Legis Baiuvariorum, antiquissimam esse, quam habemus, inter omnes fere constare videtur¹. Dissentiunt autem viri docti de auctore huius formae, e quibus eis assentior, qui eam Eurico regi (a. 466—485) tribuunt.

Euricum enim primum legislatorem Visigothorum fuisse monet Isidorus Hispalensis in Historia de regibus Gothorum, cap. 35: Sub hoc rege Gothi legum statuta in scriptis habere coeperunt; nam antea tantum mori-

1) Excepto sc. Augusto Gaudenzi, qui capitula ab eo reperta, cf. infra p. 317 sqq., antiquiores existimat.

bus et consuetudine tenebantur. *Et cap. 51. de Leovigildo refert: In legibus quoque ea, quae ab Eurico inconstituta videbantur, correxit, plurimas leges praetermissas adiciens, plerasque superfluas auferens. Hos solos legislatores reges populi sui Isidorus memorat, Alaricum II. forte ideo omittens, quia non Gothis leges dedit, sed Romanorum leges collegit. Cum quibus Isidori verbis optime convenire videntur leges Visigothorum, quas habemus; si enim codicis Parisiensis fragmenta et quae in Lege Baiuvariorum continentur ad legislationem Eurici, 'antiquas' autem Legis Reccessvindianae ad revisionem a Leovigildo rege factam revocamus.*

Euricum auctorem fuisse fragmentorum iam suspicati esse videntur viri docti illi ordinis sancti Benedicti, qui scripserunt opus illud, quod inscribitur: 'Nouveau traité de diplomatique' (Paris 1750 sqq.); cf. Gaupp p. 31; Bluhme, Antiqua p. XI. Fridericus Bluhme autem, qui fragmenta edidit, in libelli saepe citati praefatione ea non Eurico, sed Reccaredo I. (a. 586—601) vindicavit. Cuius sententia, quamvis fundamentis satis infirmis nisa et a Th. E. Gaupp in recensione ('Neue Jena'sche allgemeine Literaturzeitung VII, 1848, p. 161 sqq.) et in 'Germanist. Abhandl.' l. c. optimis ex causis refutata, per longinqua tempora obtinuit. Secuti sunt eam inter alios Merkel, Helfferich, Stobbe, Dahn. Nuper autem H. Brunner, 'Deutsche Rechtsgeschichte' I, p. 321 sqq. Gaupii sententiam fere oblitam resumpsit et novis ex parte causis probavit. Quas nunc breviter exponam, propria, ubi locus est, munimenta additurus.

Bluhme nititur loco, qui exstat in exemplari quodam interpolato Historiae Isidori, quod saeculo XIII. Lucas episcopus Tudensis suae Chronicorum collectioni inseruit. Loco isto interpolato, qui genuino operi Isidori deest¹, de Reccaredo I. refertur: anno regni sui sexto Gothicas leges compendiose fecit abbreviari; cf. Schottii Hispania illustrata IV, p. 50.

Quis autem magis crederet interpolatori incognito, quam ipsi auctori fide dignissimo? Isidorus enim episcopus Hispaniensis, metropolitanus provinciae Baeticae, inter primates Hispanicae ecclesiae ineunte saeculo VII. praestantissimus erat, qui praeerat conciliis regni, familiaris regum Gothorum, non minus rebus publicis quam ecclesiasticis expertus.

1) Cf. de hac re Arevali Prolegomena seu Isidoriana II, cap. 79, § 16 sqq.; Isidori Opera I, p. 700 sqq.

Quod ille de legum recensione Reccaredi I. tacet, maximi momenti et ponderis est. Certe enim, si res tam laudabilis a rege primo catholico facta fuisset, non tacuisset, qui de legum revisione Leovigildi haeretici accurate retulerat. Fontem, ex quo hauserit interpolator, non novimus. Equidem autem crediderim eum hoc loco falsam suam de Reccaredo opinionem ex exemplari quodam Legis Visigothorum Reccessvindianae sumpsisse, ubi pro Reccessvindo, ut plerumque factum est, Reccds scriptum erat vel forte pro hoc compendio Reccaredus legebatur, ut ex. gr. in codice Skoklosterano plerumque pro Reccessvindo legitur Reccareus. Ex subscriptione autem ultimi capitis Legis Reccessvindianae, placiti scilicet quod exstat XII, 2, 17, infra p. 313: anno feliciter sexto regni glorie vestre, male de Reccaredo, non de Reccessvindo intellecta, interpolatorem temporis indicium sumpsisse existimaverim. Ut autem crederet, 'compendiose abbreviatam esse' hanc legis formam re vera vulgatis exemplaribus brevior, facile potuit adduci; similiter etiam M. Bouquet codicem Legis Reccessvindianae (Cod. Paris. Lat. 4668; cf. infra p. XVI), quia brevior erat, abbreviatum existimasse videtur; cf. Fr. Bluhme, 'Texteskritik' p. 3. Ita factum esse videtur, ut exemplar illud interpolatum Isidori Historiae non solum de legum institutione Eurici et de revisione Leovigildi, sed etiam de legum compendio a Reccaredo facto referret.

Fragmenta leges ab Eurico datas etiam ideo non posse exhibere F. Bluhme existimavit, quia cap. 285. interpretatio Legis Romanae Visigothorum a. 506. promulgatae exscripta esse videbatur. Verba enim: Nullus, qui pecuniam commendaverit ad usuram, per annum plus quam tres siliquas de unius solidi poscat usuras, scripta esse videbantur ad exemplum interpretationis ad Cod. Theod. II, 33, 2: si quis plus quam legitima centesima continet, hoc est tres siliquas in anno per solidum etc. De qua re optime monuit H. Brunner hanc legitimae centesimae definitionem ex communi usu ab utroque auctore recipi potuisse. Revera eadem definitio legitur etiam, ut infra p. 7, n. 1. monui, in Iustiniani Novella (Auth.) 34. Praeterea autem nunc satis constat interpretationem in corpus Alarici II. receptam magna ex parte iam ante a. 506. exstitisse¹.

Qui Reccaredo I. fragmenta vindicant, credunt eum ideo praecipue leges recensuisse, ut concordaret eas cum fide et iure ecclesiae catholicae, ad quam ipse cum populo se con-

1) Cf. Karlowa, 'Röm. Rechtsgeschichte' I, p. 977.

verterat; itaque etiam cap. 306. fragmentorum ad canonem 3. Concilii Toletani III. (a. 589) scriptum esse. Caput autem illud cum illo canone nullo modo cohaerere, quis est, qui non videat, praesertim post falsum primae editionis supplementum eiectum? Immo, ut H. Brunner exposuit, caput illud potius iuri ecclesiastico Arianorum respondere videtur.

Minime vero Felici Dahn assenserim, qui ex eo, quod legislator cap. 277. patrem suum 'bonae memoriae', non autem 'beatae memoriae' vel similiter appellavit, suspicatus est, Reccaredum de patre suo haeretico ibi locutum esse. Potius ne 'bonae' quidem 'memoriae' patrem a filio catholico dictum esse crediderim.

Ita causis adversariorum reprobatis, alias referemus, quibus sententia nostra probatur.

Primum quod attinet ad rationem loquendi, valde distant, ut monuit H. Brunner, fragmenta ab legibus regum Visigothorum saeculi VII. Habemus etiam leges ab ipso Reccaredo I, ut infra demonstrabimus, datas; scilicet L. Vis. Recc. III, 5, 2. XII, 1, 2; 2, 12. Ex quibus in III, 5, 2 et XII, 1, 2 eandem fere orationem tumidam et verbosam deprehendimus, quam in legibus saeculi VII, valde differentem a clara et simplice fragmentorum oratione. Sola lex XII, 2, 12 eadem fere simplicitate et brevitate est, quod indole fontium Romanorum, ex quibus scripta est, effectum videtur. Etiam legem novellam a Theudi rege a. 546. datam (cf. infra p. 55, n.) constitutionibus saeculi VII. tumore et verbositate non cedere etiam ex textu editionis lacunoso et vitiis squalenti satis apparet. Fragmenta autem eadem fere simplicitate et perspicuitate, orationi vere eleganti propinqua, scripta sunt, qua interpretatio in Legem Romanam Alarici II. recepta, Eurico fere coaeva, excellit.

Deinde quod iuris Romani regulae, quae non paucae in fragmentis occurrunt, non ex interpretatione illa sumptae, sed libere et, ut videtur, ex plena vivi Romani iuris scientia formatae sunt, id multo magis Eurici quam Reccaredi aevum indicare videtur, ut exposuit H. Brunner.

Praeterea autem, quod iam E. Th. Gaupp monuit, status iuris publici et privati, quem ex fragmentis cognovimus, potius in saeculum V. quam in VI. quadrat. De divisione terrae, qua fundi possessorum in tertias Romanorum et sortes Gothicas divisi sunt, constituitur cap. 277. et, ut videtur, cap. 304. Quod cum tempore Reccaredi, cuius regnum coepit plus quam centum annos post Hispaniam et universam Septimaniam ab Eurico in ditionem Gothorum redactam, fere 170 autem

annos, postquam Wallia et Theodericus I. regnum in Gallia condiderant, minime convenit. Neque enim crediderim Romanorum tertias seu sortes Gothorum seu antiquorum fundorum terminos exeunte saeculo VI. in plerisque regni partibus exstitisse vel cognitos fuisse. Si vero auctor legum cap. 277. constituit: Antiquos terminos sic stare iubemus, sicut et bonae memoriae pater noster in alia lege praecepit, quis est, qui cogitet de lege Leovigildi potius, quam Theoderici I. regni fundatoris. Quem leges dedisse etiam Appollinaris Sidonius testari videtur verbis illis Ep. II, 1 (Auct. ant. VIII, p. 22): leges Theodosianas calcans Theodoricianasque proponens; quod, ut iam satis expositum est, minime repugnat eis, quae dicit Isidorus: Sub hoc rege (Eurico) Gothi legum statuta in scriptis habere coeperunt; nam antea tantum moribus et consuetudine tenebantur; si enim haec ad corpus legum, illa ad singulas leges referuntur.

Maximi denique momenti esse existimo rem, quam iam monuit, sed haud satis urgebat E. Th. Gaupp; scilicet quod terminus, qui causis commovendis obsistat, idem est atque in Lege Burgundionum, si fragmenta Eurico tribuuntur. Ibi cap. 277. rex praecepit: actas omnes causas..., quae intra XXX annis definitae non fuerint... sive debita, quae exacta non fuerint, nullo modo repetantur. Et si quis post hunc XXX annorum numerum causam movere temptaverit, iste numerus ei resistat.... Omnes autem causas, quae IN REGNO BONAE MEMORIAE PATRIS NOSTRI... actae sunt non permittimus penitus commoveri. Regno patris Eurici, Theoderici I. regis, finem fecit dies pugnae Catalaunensis sive Mauriacensis a. 451, in qua rex interfectus est; cf. Iordanes, Getica c. 40 (Auct. ant. V, 1, p. 111).

Eodem modo, ex parte etiam eisdem verbis res in Lege Burgundionum ordinatur. Constituitur ibi 79, 5: quia omnia ad quietem omnium pertinentia ex lege convenit provideri, omnes omnino causas de quibuscunque rebus, quae intra XXX annos non fuerint definitae, nullo eas postmodum licebit ordine commoveri, quia satis unicuique ad requirendum et recipiendum, quod ei debitum fuerit, suprascriptus annorum numerus constat posse sufficere. In eadem autem lege legimus 17, 1: Omnes omnino causae, quae inter Burgundiones habitae sunt et non finitae USQUE AD PUGNAM MAURIACENSEM, habeantur abolitae.

Utraque ergo lex causis praescriptionem triginta annorum constituit, praeterea autem iam omnes causas ante pugnam illam celeberrimam et fatalem actas esse abolitas. Auctores Legis Burgundionum antiquissimas Visigothorum leges ante oculos habuisse et non pauca ad earum exempla scripsisse nuper demonstravit H. Brunner, 'D. RG.' I, p. 339. Etiam hic mihi videntur Burgundiones Visigothicas leges imitatos esse, quaedam ad verba exscribentes¹.

Ex eadem re etiam tempus, quo Lex Eurici data est, efficitur. Nam si generaliter quidem XXX annorum praescriptio constituitur, praeterea autem omnes causae ante pugnam illam anni 451. actae abolitae declarantur, hanc legem nonnullis annis ante annum 481. datam esse oportet. Econtra opus legislationis Euricum certe non primis annis post regnum acceptum finivisse crediderim; itaque intra annos fere 470. et 475. Codex Eurici editus esse mihi quidem videtur.

Codex Eurici, cuius non nisi fragmenta tradita sunt, in integrum restitui non potest. Pleraque quidem constitutiones, quae in Lege Reccessvindiana 'antiquae' inscriptae sunt, ex Codice Eurici receptae sunt, neque vero omnes antiquae inde sumptae sunt, neque omnes Eurici leges receptae sunt; quae autem receptae sunt ex parte non inmutatae in Reccessvindiana Lege exstant; sed ea forma, quam Leovigildi recensione accepisse videntur. Certe quidem eas leges 'antiquas' Eurico attribuire debemus, quae in Leges Baiuvariorum, Burgundionum, Francorum receptae vel ibi adhibitae sunt; cf. H. Brunner, 'D. RG.' I, p. 300. 314 sq. 339.

In Codicis Eurici fragmentis edendis usus sum apographo Knustii, quod ipse Parisiis cum codice contuli inspectis etiam notis, quibus Anschütz de revisione sua retulit, 'Archiv' XI, p. 215 sqq. Quae non lecta, sed suppleta sunt uncis quadratis [] inclusi. Aperte lecta et supplementa certa rectis litteris, antiquis quae dicuntur, imprimi feci, quae dubitans legi vel suppleri obliquis litteris, cursivis quae dicuntur.

Paginas codicis signo || distinxi et in margine paginas codicis, quales nunc sunt, et uncis inclusas paginas, quales in antiquo legum codice erant, indicavi. Versus singulos paginarum codicis singulis lineis disposui.

1) Cui opinioni non obstare videtur, quod tit. 79. Legis Burg. constitutionem a. 515. datam praebet; nam illa simillimi certe legi deperditae substituta est; cf. etiam Legem Romanam Burg. t. 31.

Textum pleniorum et certiorum, ut supra monui, editio nostra definitiva, spero, exhibebit; tamen etiam hanc multo praestantiorum esse priori nemini latebit conferenti utrumque textum, ex. gr. capitum 286. 300. 322.

Cap. II.

*De Lege Visigothorum Reccessvindiana seu
Libro iudiciorum.*

Codex Euricianus solis Gothis leges praebuit, Codex Alaricianus a. 506. editus solis Romanis, id est provincialibus; utraque natio proprio iure separato vivebat. Temporibus prioribus etiam connubium inter Gothos et Romanos deerat; constitutio enim Valentiniani et Valentis, qua connubium inter Romanos et barbaros vetitum erat, Codici Alariciano, C. Theod. III, 14, 1, inserta est¹. Postquam autem hanc constitutionem nova lex, in Reccessvindiana 'antiqua' dicta, fortasse a Leovigildo Codici Euriciano addita, L. Vis. Recc. III, 1, 1, sustulerat, utraque natio in unam crescente iuris et legum diversitas haud ita diu potuit sustineri. Itaque Reccessvindus rex Chindasvindi patris, ut videtur, voluntatem perficiens unum ius utrique nationi constituit, unum legum librum edens, cuius leges 'in cunctis personis ac gentibus imperio suo subiugatis valere' decrevit, II, 1, 4, alium librum legum in iudicio proferri vetuit, II, 1, 9, ius Romanum sustulit, II, 1, 8.

Qui liber legum Reccessvindi nobis traditus est duobus codicibus manuscriptis. Sunt autem hi:

R 1. Codex Vaticanus Regin. 1024 (in pagina ultima vetus numerus 9211 legitur), saec. VIII, 4°, constat foliis 138. Continet foliis 1—138'. 'Librum iudiciorum' sive Legem Visigothorum. Fol. 112'. in margine notae Tironianae exstant. Sequuntur fol. 138'. eadem manu, qua lex scripta est, duae leges in ipso textu omissae: Lex ista de libro secundo, titulo primo, era XV. Lex ista de libro VI, titulo V, era X. Sequitur eadem pagina initium sermonis Sancti Augustini de cena Domini male exaratum, tunc fol. 138'. manu, quae legem scripsit, exarata series regum Visigothorum usque ad Chindasvindum; cf. infra p. 314 sqq. Cum reliquas lectiones huius codicis omnes in editione notaverim, tantum opus est, ut regum Chindasvindi et Reccessvindi nomina, quae in editione semper uno eodemque modo ex-

1) Cf. F. Dahn, 'Könige' VI², p. 80 sq.

pressi, formas et compendia, quibus auctor codicis usus est, exscribam. Pro Chindasvindo plerumque exstat Chnd̄s vel Chind̄s, legitur etiam Cnd̄s, Cnd̄d̄ et Cindasvindus. Pro Reccessvindo plerumque legitur Rec̄d̄s vel similiter, sed etiam Rec̄cnd̄s. Codicem contulit b. m. Joh. Merkel; ego quaedam revidi.

R 2. Codex Parisiensis Lat. 4668; olim S. Remigii vol. LIIII, deinde regius 5192, 1, saec. IX. Constat foliis 158. Continet fol. 1—2'. praefationem glossatoris, quae incipit: Diligenti cura; ipsa glossa desideratur. Sequitur fol. 2'—4'. tabula librorum et titulorum Legis Visigothorum, tunc fol. 4'—5'. 'Croneca regum Visegotorum' (infra p. 314 sqq.). Folia 5'—158. continent textum legis. Chindasvindi nomen plerumque scriptum est: Chindasvindus, legitur etiam Chindasvintus, Chindasvinthus, Chindasvhintus. Reccessvindi nomen plerumque Reccessvindus scriptum est, legitur etiam Reccessvintus, Reccessvinthus, Reccesvintus, Reccens̄, Rc̄d̄s. Codicem contulit Fr. Bluhme, ipse eum Parisiis revolvi.

Legem Visigothorum his duobus codicibus traditam a Reccessvindo rege editam esse, satis probatur his causis. Primum lex illa nullas continet constitutiones a regibus post Reccessvindum regem datas; deinde Reccessvindus solus et semper in legum inscriptionibus 'gloriosus' dicitur, qua re rex eo tempore regnans honoratus videtur. Denique autem optime conveniunt cum hac legis forma quae Reccessvindus de libro legum a se edito dicit, praesertim in lege II, 1, 4, quae incipit: 'Quoniam'. 'Leges' ibi 'in hoc libro conscriptas' praecipit solas valere: quas aut ex antiquitate iuste teneamus . . . , aut genitor noster (Chindasvindus rex) . . . visus est condedisse, prolatis (prelatis) seu connexis aliis legibus, quas nostri culminis fastigium . . . edidit et formavit. Leges ergo 'in hoc libro conscriptas' enuntiat esse aut 'antiquas', aut Chindasvindi, aut suas; quod in hanc legis formam optime quadrare, Index legum infra p. 323. facile demonstrabit. Continet liber legum antiquas 318, leges Chindasvindi 99, leges Reccessvindi 87; praeterea quidem tres leges Reccaredi I. praebet et duas Sisebuti; quas quod Reccessvindus hic specialiter non indicaverit, mirari non possumus¹. Verbis: 'hic liber, presens liber, hic codex, pre-

¹) *Minime concesserim, quod voluit R. Schmeltzer in 'Zeitschrift der Sav.-Stift. Germ. Abth.' I, p. 125 sqq., Reccessvindi legem suprascriptam spectare ad alium codicem legum, compositum ex tribus separatis corporibus,*

sens codex, hae leges', Reccessvindus semper eandem legum collectionem significat et eam quidem, quae nobis tradita et infra edita est. Ad eam spectant verba II, 1, 4: leges in hoc libro conscriptas, ad eandem alia II, 1, 9: preter hunc librum, qui nuper est editus, itemque II, 1, 12: has leges, et V, 4, 22: presens liber et hunc codicem.

Dubitant viri docti, quid sibi velint haec verba legis 'Quoniam' (II, 1, 4): leges in hoc libro conscriptas ab anno secundo dive memorie domini et genitoris mei Chindasvindi regis in cunctis personis ac gentibus nostre amplitudinis imperio subiugatis omni robore valere decernimus. Varias interpretationes, quae allatae sunt, enumerare perlongum est. Mihi autem haud dubie verba illa ita interpretanda videntur: leges in hoc libro conscriptas pari modo omnes, et antiquas et patris et suas, rex omnibus gentibus et personis regni sui valere decernit; 'conscriptas' autem dicit eas esse 'ab anno secundo' genitoris sui.

Anno ergo secundo Chindasvindus rex revisionem forte, certe quidem collectionem legum instituere coepit, quam filius Reccessvindus post mortem patris supplevit et finivit. Verisimile est iam Chindasvindum librum legum ita condere voluisse, ut omnibus gentibus regni sui, et Gothis et Romanis, leges communes praeberet; certe quidem anno tertio regni sui constitutionem de quantitate dotis edidit, quae ad ius Romanum pariter atque ad Gothicum spectans utrique genti commune ius statuisset videtur¹. Reccessvindus autem opus ad perfectionem duxit, librum legum omnibus regno suo

quorum primum leges antiquas, secundum leges Chindasvindi, tertium leges Reccessvindi continuisset. 'Wären diese Rechtsmassen', dicit auctor, 'in einander zu einem einheitlichen Ganzen verarbeitet, so wäre die getrennte Aufzählung der einzelnen lediglich ihrem historischen Ursprunge nach verschiedenen Theile schlechterdings unerklärlich'. Prorsus inexplicabilis mihi haec opinio videtur. Cur enim de hoc libro legum nobis tradito Reccessvindus rex dicere non debuisset, in eo leges et antiquas et patris et suas contineri? praesertim cum singula quaeque fere lex in eo inscripta est aut 'Antiqua' aut 'Flavius Chindasvindus rex' aut 'Flavius gloriosus Reccessvindus rex'. Immo Reccessvindi verba: prolatis (vel prelatis) et connexis nullo modo ad talem codicem, qualem voluit R. Schmeltzer, in quo Reccessvindi leges 'subnexae' fuissent, pertinere potuissent. Hic ergo locus nequaquam fundamento esse potest iis, qui contendunt Reccessvindum ante legum codicem nobis traditum in XII libros digestum iam alium edidisse tripartitum. Quae autem ex aliis locis testimonia allata sunt, cf. Brunner, 'D. RG.' I, p. 329, n. 37. 41, textu genuino Legis Reccessvindianae inspecto obtineri non possunt. Nam lex II, 1, 13 (= Reccessv. II, 1, 12) verba ibi ex editione Walteriana allata non praebet; XII, 2, 3 autem non est Chindasvindi, sed Reccessvindi lex. 1) V. H. Brunner, 'D. RG.' I, p. 328.

subditis communem edidit, unum ius regni variis iuribus personalibus adhuc valentibus substituit, leges Romanas, quas non in librum novum receperat, sustulit.

Quaeritur nunc, quo tempore Reccessvindus librum legis ediderit. Lex II, 1, 5 non ante Concilium Toletanum VIII. a. 653. edita videtur. Placitum, quod ad calcem libri XII. legitur, datum est XII. Kalendas Martias anni VI. regni Reccessvindi. Cuius anni, ut acta probant Conciliorum Tolet. VIII. IX. X. Emerit., ubi et anni regni et aerae indicantur, ab Ianuario anni 549, neque vero post mortem patris numerabantur. Unde certum est, librum legum Reccessvindi non ante d. 18. Februarii anni 554. editum esse. Accuratius tempus non videtur definiendum; vix autem credendum est, codicem iam primis post mortem Chindasvindi annis editum et 87 illas Reccessvindi leges, quas continet, paucorum annorum spatio latas esse.

Iam supra monui, Reccessvindum praeter suas et patris leges et antiquas etiam Sisebuti duas, Reccaredi autem primi huius nominis regis tres constitutiones corpori legum inseruisse. Reccaredus II. enim, qui parvulus a patre Sisebuto relictus Isidoro teste 'princeps paucorum dierum' fuit, leges edidisse non videtur. Expressis autem verbis ipsa lex testatur, constitutionem XII, 2, 12 a primo, non ab altero Reccaredo datam esse, quia Sisebutus XII, 2, 13 eam Reccaredo 'predecessori suo' tribuit. Etiam legem III, 5, 2 Reccaredi I. ideo esse certo crediderim, quia auctor talem exhibet 'zelum' in favorem ecclesiae catholicae, qualis optime convenit regi, qui se et regnum suum nuper ab Ariana haeresi ad ecclesiam catholicam converterat. Reccaredi I. ergo leges Reccessvindiano corpori sub nomine auctoris insertae sunt. Priorum autem regum nominibus in inscriptionibus nusquam exstantibus, sub nomine 'antiquarum' legum eae omnes comprehensae esse videntur, quae a Leovigildo vel praedecessoribus eius datae sunt. Qua cum re optime convenit, quod Isidorus de legum Eurici revisione a Leovigildo facta refert. Leovigildus novas suas leges codici Eurici 'adiiecit'; itaque Reccessvindus eas, ut ceteras illius codicis revisi leges, pro 'antiquis' habuit.

Neque vero omnes leges 'antiquae', quae in Lege Reccessvindiana exstant, ex codice iuris Gothici Leovigildi sumptae sunt, sed nonnullae etiam ex Lege Romana Alarici, ex. gr. IV, 1, 1—7. V, 5, 9. VII, 5, 6.

Solus Reccessvindus est auctor Legis Visigothorum; eius opus omnibus subsequenter regibus fundamento erat. Leges

quidem novellas addiderunt, singulas sustulerunt, codicem recensuerunt; totius autem operis formam reliquerunt immutatam. Reccessvindus est conditor unici iuris Gothici, omnibus regni incolis communis, et merito eum A. Helfferich p. 142. Iustinianum Visigothorum appellavit. Cum antiquissimus codex inscriptionem: Liber iudiciorum praebeat, eam iam genuino Reccessvindi codici ab auctore attributam esse crediderim.

In edenda Lege Reccessvindiana textum ex codicibus duobus huius redactionis supra descriptis R 1 et 2 institui, paucis tantum locis, ubi uterque codex eandem et indubiam praebeuit corruptelam, ex aliarum recensioneum codicibus emendationes sumpsit. Maxime codicem R 1 secutus sum, cuius lectiones omnes, quas non in textum recepi, infra in notis exscripsi. Aliter autem iuniorum codicem R 2 adhibui; qui quamquam non paucas veras lectiones solus exhibet, tamen innumeros praebeet errores apertos, quos omnes in notis afferre supervacaneum videbatur.

Praeter proprios Reccessvindianae legis codices saepius adhibiti sunt duo codices recensione Ervigianae, scilicet:

E 1 = Codex Parisiensis Lat. 4418, saec. IX. vel X. Cf. de eo LL. Nat. Germ. II, 1, Leges Burg. p. 16; LL. III, p. 516.

E 2 = Codex Parisiensis Lat. 4667, saec. IX (scriptus a. 828).

Raro notari singulas lectiones codicum vulgatae recensione, quae aut in apparatu nostro aut in editione Madritensi praesto erant. Sunt codices, quorum numeris minime ordinem et valorem singulorum inter eos indicare volui, hi: V 1 = Codex Madrit. F f 103. V 2 = Codex Madrit. D 50. V 3 = Codex Madrit. S 170. V 4 = Codex Emilianus. V 5 = Codex Legionensis. V 6 = Codex Cardon. V 7 = Codex Tolet. got.

Constitutiones vel singula verba, quae ex Lege Romana recepta sunt, minoribus litteris exprimi feci; quod tamen non feci in iis, quae ex Codice Euriciano sumpta sunt; nam pleraque, quae inde sumpta esse videntur, neque in fragmentis, neque in Lege Baiuvariorum exstant ideoque inde sumpta esse non possunt probari.

Ut lector facilius cognoscat, quibus locis Lex Visigothorum genuina Reccessvindi, quam nunc primo edituri sumus, a textu vulgato editionis Madritensis differat, in margine litteras obliquas apposui, scilicet has: a, ubi addita praebeet

ed. Madr., v, ubi variat, d, ubi desunt quaedam in textu editionis illius.

Explicanti mihi nomina locorum, quae occurrunt XII, 2, 13, p. 312 sq., benigne aderat V. Cl. Aemilius Hübner, cui maximas ago gratias.

Cap. III.

De appendice.

Subiecta sunt in appendice capitula, quae repperit et primo edidit Augustus Gaudenzi, perperam ea Eurico tribuens¹. Quorum capitum quod attinet ad originem et indolem, obtineo ea, quae contra Augustum Gaudenzi exposui 'N. Archiv' XII, p. 389 sqq.², quibus plerisque assensum prae buerunt H. Brunner in libro suo saepe citato et A. Schmidt in 'Zeitschrift d. Sav.-Stiftung, Germ. Abth.' IX, p. 223 sqq. Nunc etiam cum H. Brunner de auctore fragmentorum Parisiensium consentienti mihi nihil obstare videtur, quin eum tempus et patriam definientem sequar. Equidem ergo existimo, capitula illa privatim a quolibet iureconsulto in supplementum Codicis Eurici in Provincia ante medium saeculum VI. scripta esse. Cf. Brunner, 'D. RG.' I, p. 325 sq.

Sequuntur in appendice duae leges extravagantes, altera antiqua, neque in fragmentis neque in Reccessvindiana servata, una fortasse ex reiectis a Chindascindo rege (cf. II, 1, 4), altera lex Reccessvindi in Libro iudiciorum non recepta.

Berolini, mense Martio a. MDCCCLXLIV.

KAROLUS ZEUMER.

1) A. Gaudenzi, 'Un' antica compilazione di diritto Romano e Visigoto' (Bologna 1886) p. 202 sqq. 2) De aliis novis fragmentis legum Eurici, quae Gaudenzi repperisse opinatur, cf. A. Schmidt in 'Zeitschrift d. Sav.-Stift., Germ. Abth.' XI, p. 213 sqq.

ORDO EDITIONIS MADRITENSIS
CUM WALTERIANA EDITIONE ET NOSTRA
COLLATUS.

(M = Madrit. ed.; W = Walter. ed.; R = Lex Reccess. nostrae
editionis.)

	M.	W.	R.
Lib. I		= I (eodem ordine)	= I (eodem ordine).
Lib. II, 1, 1		= II, 1, 1	deest.
II, 1, 1 n.		= II, 1, 5	= II, 1, 4.
II, 1, 2		= II, 1, 2	= II, 1, 1.
II, 1, 3. 4		= II, 1, 3. 4	= II, 1, 2. 3.
II, 1, 5. 6		= II, 1, 6. 7	= II, 1, 5. 6.
II, 1, 6 n. 4 (a)		= II, 1, 34 (V, 7, 19)	deest.
II, 1, 6 n. 4 (b)		= II, 5, 19	deest.
II, 1, 7—27		= II, 1, 8—28	= II, 1, 7—27.
II, 1, 28		= II, 1, 30	deest.
II, 1, 28 n.		= II, 1, 29	= II, 1, 28.
II, 1, 29—31		= II, 1, 31—33	= II, 1, 29—31.
II, 1, 32		= VI, 1, 3	deest.
(II, 1, 6 n (a)		= II, 1, 34; (V, 7, 19)	deest.)
II, 2, 1—4		= II, 2, 1—4	= II, 2, 1—4.
II, 2, 5		= II, 2, 10	deest.
II, 2, 6—10		= II, 2, 5—9	= II, 2, 5—9.
II, 3, 1—10		= II, 3, 1—10	= II, 3, 1—10.
II, 4, 1—6		= II, 4, 1—6	= II, 4, 1—6.
II, 4, 7		= II, 4, 7	deest.
II, 4, 7 n.		= Suppl. p. 664	deest (cf. Extr. 1).
II, 4, 8—12		= II, 4, 8—12	= II, 4, 7—11.
II, 5, 1		= II, 5, 1	= II, 5, 1.
II, 5, 2		= II, 5, 3	deest.
II, 5, 3		= II, 5, 2	= II, 5, 2.
II, 5, 4—9		= II, 5, 4—9	= II, 5, 3—8.
II, 5, 10 n.		= II, 5, 10	deest (cf. Extr. 2).
II, 5, 10—16		= II, 5, 11—17	= II, 5, 9—15.
II, 5, 17		= II, 5, 18	deest.
(II, 1, 6 n. 4 (b)		= II, 5, 19	deest.)
Lib. III, 1, 1		= III, 1, 9 pr.	deest.
III, 1, 2—10		= III, 1, 1—9	= III, 1, 1—9.
III, 2—4		= III, 2—4 (e. o.)	= III, 2—4 (e. o.)
III, 5, 1—3		= III, 5, 1—3	= III, 5, 1—3.
III, 5, 4		= III, 5, 4	deest.

	M.	W.	R.
Lib. III.	III, 5, 5	= III, 5, 5	= III, 5, 4.
	III, 5, 6	= III, 5, 7	deest.
	III, 5, 7	= III, 5, 6	= III, 5, 5.
	III, 6, 1—3	= III, 6, 1—3	= III, 6, 1—3.
Lib. IV	IV	= IV (e. o.)	= IV (e. o.).
Lib. V.	V, 1, 1—4	= V, 1, 1—4	= V, 1—4.
	V, 1, 5—7	= V, 1, 5—7	deest.
	V, 2—6	= V, 2—6 (e. o.)	= V, 2—6 (e. o.).
	V, 7, 1—18	= V, 7, 1—18	= V, 7, 1—18.
	(II, 1, 6 n. 4(a)	= V, 7, 19; (II, 1, 34)	deest.)
	V, 7, 19, 20	= V, 7, 20, 21	desunt.
Lib. VI.	VI, 1, 1, 2	= VI, 1, 1, 2	= VI, 1, 1, 2.
	(II, 1, 32	= VI, 1, 3	deest.)
	VI, 1, 3—7	= VI, 1, 4—8	= VI, 1, 3—7.
	VI, 2, 1—4	= VI, 2, 1—4	= VI, 2, 1—4.
	VI, 2, 3 n.	= VI, 2, 5	deest.
	VI, 3, 4	= VI, 3, 4 (e. o.)	= VI, 3, 4 (e. o.).
	VI, 5, 1—20	= VI, 5, 1—20	= VI, 5, 1—20.
	VI, 5, 21	= Suppl. p. 664	deest (cf. Extr. 1).
Lib. VII.	VII, 1—4	= VII, 1—4 (e. o.)	= VII, 1—4 (e. o.).
	VII, 5, 1—8	= VII, 5, 1—8	= VII, 5, 1—8.
	VII, 5, 9	= VII, 5, 9	deest.
	VII, 6, 1—5	= VII, 6, 1—5	= VII, 6, 1—5.
Lib. VIII	VIII	= VIII (e. o.)	= VIII (e. o.).
Lib. IX.	IX, 1, 1—7	= IX, 1, 1—7	= IX, 1, 1—7.
	IX, 1, 8	= IX, 1, 9	deest.
	IX, 1, 9	= IX, 1, 8	= IX, 1, 8.
	IX, 1, 10—15	= IX, 1, 10—15	= IX, 1, 9—14.
	IX, 1, 16	= IX, 1, 16	deest.
	IX, 1, 17—20	= IX, 1, 17—20	= IX, 1, 15—18.
	IX, 1, 21	= IX, 1, 21	deest.
	IX, 2, 1—7	= IX, 2, 1—7	= IX, 2, 1—7.
	IX, 2, 8, 9	= IX, 2, 8, 9	desunt.
	IX, 3, 1—4	= IX, 3, 1—4	= IX, 3, 1—4.
Lib. X. XI	X. XI	= X. XI (e. o.)	= X. XI (e. o.).
Lib. XII.	XII, 1, 1, 2	= XII, 1, 1, 2	= XII, 1, 1, 2.
	XII, 2, 1—10	= XII, 2, 1—10	= XII, 2, 1—10.
	XII, 2, 11	= XII, 2, 12	= XII, 2, 12.
	XII, 2, 12	= XII, 2, 11	= XII, 2, 11.
	XII, 2, 13—15	= XII, 2, 13—15	= XII, 2, 13—15.
	XII, 2, 16	= XII, 2, 16	= XII, 2, 17.
	XII, 2, 17	= XII, 2, 17	= XII, 2, 16.
	XII, 2, 18	= XII, 2, 18	deest.
	XII, 3, 1—28	= XII, 3, 1—28	desunt.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

- P. 5. in marg. ad c. CCLXXX. lege: L. Bai. 15, 2—5 (pro 3—6).*
P. 8. in marg. ad lineam 3. lege: L. Vis. II, 5, 8 (pro II, 5).
P. 9, nota 2. commutanda est cum nota 3.
P. 9. in marg. ad c. CCLXLVII. lege: L. Vis. II, 4, 4 (pro 4, 6).
P. 10. in marg. ad c. CCLXLVIII. adde: L. Bai. 15, 6.
P. 15, nota b praecedere debuisset notae a.
P. 16. in marg. ad c. CCCXXII. lege: L. Vis. IV, 2, 14 (pro V, 2, 14).
P. 19. in marg. ad c. CCCXXXV. lege: L. Vis. IV, 2, 12 (pro IV, 2, 11).
P. 39, n. 1. lege: 621. pro 620.
P. 64. infra in rubrica lege: CHINDASVINDUS pro CNINDASVINDUS.
P. 269, l. 5. lege: quingentenarius^e pro quinquagenarius et adde infra notam e) ita R 2; quinquagenarius R 1.
P. 316, l. 13. mens. XIII. fortasse emendandum: mens. VIII.
P. 316, n. 1. lege: '30. Sept.' pro '1. Oct.'
P. 321, l. 13. lege: consignandam pro consignandum.
-

LEGUM CODICIS EURICIANI FRAGMENTA.

(COD. PARIS. LAT. 12161.)

THE HISTORY OF THE

REPUBLIC OF THE

[CCLXXVI]. . . .

p. 93, [145].|| habent¹, Romani fuerint, tunc Gothi [in]-
grediantur in loco hospitum et ducan[t, ubi]
terminum fuerat^a ostensus. 'Tunc iu[dex],
quos certiores agnoverit, faciat eos s[a]-
5 cramenta praebere, quod terminum [sine]
ulla fraude monstraverint^a. 'Nullus n[o]-
vum terminum sine consorte part[is al]-
terius aut sine <in>spectore^{b. 2} constituat. [Quod]
si forsitam liber hoc fecerit, damnu[m]
10 pervasoris excipiat, quod legibus con[ti]-
netur; si vero hoc servus dimiserit [do]-
mino nesciente, CC flagella public[e ex]-
tensus accipiat, et nullum ex hoc pr[aeiu]-
diciu[m] domino comparetur¹.

= L. Vis. X,
3, 5.

= L. Bai. 12,
5-7.

15 CCLXXVII. 'Sortes Gothicas et tertias^c [Roma]-
norum, quae intra L annis non fuer[int]
revocate, nullo modo repetantur¹. 'Si[mili]-
ter de fugitivis, qui intra L annis in[ven]-
ti non fuerint, non liceat eos ad ser[vitium]
20 revocare¹. 'Antiquos vero terminos [sic]
stare iubemus, sicut¹ et bonae mem[ori]-
ae pater noster in alia lege praecepi[t],
et actas 'omnes³ causas, seu bonas^d seu m[alas],
[qu]ae intra XXX annis definitae non fue-
[ri]nt, vel mancipia, quae in contemptione
[po]sita fuerint, sibe debita, quae exacta
[no]n <fuerint>, nullo modo repetantur. Et si quis
5 [po]st hunc XXX annorum numerum cau-
[sa]m movere temptaverit, iste numerus

= L. Vis. X,
2, 1.

= L. Vis. X,
2, 2.

= L. Vis. X,
3, 1.

= L. Vis. X,
2, 3.

p. 94, [146].||

a) ita c. b) sine spectore c., ubi quidam literas e sp erasit, fortasse corrigere volens :
sine inspectore. c) ita potius quam tertiam c. d) bona c.

1) Hoc caput et prior pars sequentis spectant ad causas ex divisione
terrae inter Romanos possessores et Gothos hospites facta exortas. De
qua divisione cf. Gaupp, 'Ansiedelungen und Landtheilungen' p. 394 sqq.;
Dahn, 'Könige' VI², p. 52 sqq.; Brunner, 'RG.' I, p. 67. 2) De in-
spectoribus cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 60. 3) Cf. L. Burg. 79, 5.

[ei] resistat, et libram auri cui rex iusse-
 [rit] coactus exsolvat¹. Omnes autem cau-
 [sa]s, quae in regno bonae memoriae patris
 10 [no]stri¹ seu bonae seu male actae sunt,
 [no]n permittimus penitus commoveri; sed^a
 [ill]i^a, qui lidicaverunt^b, cum eis^c habeant ra-
 [tu]m^d. *De illis vero*^d causas, unde duo iu-
 [dicia] proferuntur, nobis iubemus affer-
 15 [ri], ut, quas cum lege videremus admiss-
 [as], no[bis]^e praecipientibus dibeat probari.

[TIT. DE C]OMMENDATIS VEL COMMODATIS. Ø

[CCLXXVIII. Q]ui cavallum aut quodlibet animalium <sup>= L. Vis. V,
5, 1; =
L. Bai. 15, 1.</sup>
 [gen]us ad custodiendum mercede placi-
 20 [ta] commendaverit, si perierit, eius-
 [dem] meriti ille, qui commendata suscepit,
 [exs]olvat; si tamen mercedem fuerint
 [pro] custodia consecutus. Quod si etiam
 p. 105, c. 2.
 [147]. [qui nulla placita mercede suscep[er]at ea mor]-
 tua esse probaverit, nec ille merced[em re]-
 quirat, nec ab illo aliquid creditor^f acci[piat], ea ta]-
 men ratione, ut praebeat sacramen[tum ille, qui]
 5 commendata suscep[er]at, quod non [per suam]
 culpam nec per negligentiam animal [morte con]-
 sumpta sit. Eadem et de commoda[tis]
 forma servetur.

CCLXXVIII.^g Si quis alicui iumentum pr[aesti]- <sup>= L. Vis. V,
5, 2.</sup>
 10 terit, et illud per aliquam infirmitat[em aput]
 eum^h moritur, sacramentum primitu[s prae]-
 bere debet, quod non per suam culpa[m mor]-
 te consumptum sit, et nihil cogatu[r exsol]-
 vere; sin autem nimium sedendoⁱ v[el fasc]es]
 15 caricando mortuum fuerit, eius[dem me]-

a) ita fortasse c.; K.: sa[ne s]i. b) ita (i. e. litigaverunt) legendum videtur potius quam iudicaverunt. c) ita, ut videtur, c.; de K. d) litteras: m de illis ver, quae aperte legi nequeunt, dubitans repetivi ex schedis Knustii. e) ita, ut videtur, non s et scriptum est. f) credit legendum videtur, or acci aperte legitur c. g) ita, ut videtur, c., non: CCCLXXXV, quod legit K. h) minus aperte legitur c. i) ita c.

1) Eurici pater erat Theodericus I., cuius regnum et vitam finivit pugna Mauriacensis a. 451. Eundem terminum praebet Lex Burg. 17, 1: Omnes omnino causae, quae . . . habitae sunt et non sunt finitae usque ad pugnam Mauriacensem, habeantur abolitae. Cf. praefationem nostram.

riti caballum reddat. Si vero idem^a [praes]-
titum^b alicui aliquid debilitatis int[ulerit]
[vel damni, ille componat, qui eum apud]
[se susceptum habuisse dinoscitur].

- 20 [CCLXXX. Si^c cui aurum, argentum vel ornamentum] = *L. Bai*, 15,
[vel species fuerint commendatae sive custodien]- 3—6; =
[dae traditae sive vendendae, et in domo ipsius] *L. Vis*, V, 5, 3.
[cum rebus eius fuerint incendio concrematae],
p. 106, c. 1, [una cu]m testibus qui commendata suscepe-
[rat p]raebeat sacramentum, nihil exinde
[suis p]rofuisse compendiis, et nihil cogat<ur>
[exsol]vere, excepto auro et argento, quod
5 [ardere] non potuit. Si quis, dum domum flam-
[ma] consumit, se quasi auxilium praebi-
[turus] ingressus^d et aliquid forte rapu-
[erit, d]ominus domus diligenter inqui-
[rat, e]t si eum potuerit invenire, ille, qui ra-
10 [puerit], in quadruplum rapta restituat¹. Et si
[de co]mmendatis rebus apud susceptorem
[aliquid] forte repperierit, domino restitu-
[ere] non moretur. Si vero quae commen-
[data fu]erant furto probantur ablata, ei,
15 [qui co]mmendata susceperat, spatium tri-
[buatur], donec furem suam^e investigatione
[perqui]rat; et si eum invenerit, commen-
[datori res proprias tantummodo reformare]
[praecuret; compositio vero furti ad eum],
20 [qui habuit commendata, pertineat. Et]
[si fur non fuerit infra statutum tempus]
[inventus, medietas rerum commenda]-
[tarum domino a suscipiente reddatur]:
p. 103, c. 2, [149].] [damnum vero ex medio uterque sustene-
ant. Et si postmodum dominus rerum apud
eum, cui commendaverat, quae fuerint sup-
pressa repperierit, cum haec ille se prius di-
5 xerit perdedisse vel furto fuisse subla-

a) ita, ut videtur, c. b) fortasse: [praes]titus c. c) verba, quae sequuntur pleraque ex *Lege Bai*, supplevi. d) ita c. pro ingressus; sed etiam in *L. Bai*, quidam codices praebent: ingredierit vel ingreditur. e) ita etiam quidam codices *Legis Bai*.

1) Poena quadrupli pro re ex incendio furata ex iure Romano sumpta est. Cf. l. 1. *Dig. XLVII*, 9.

ta, sicut fur ea, quae caelavit, ut legum statuta praecipiant, compositione implere cogatur.

CCLXXXI. Si¹ quis pecuniam sub cautione suscepit, daturus usuras, si per casu pecunia
 10 periit, non culpa aut negligentia debitoris, ille, qui commodavit, solam pecuniae summam recipiat et non requirat usuras; sin vero per ipsius fraudem vel culpam factum est, et pecuniam et usuras solvat. Et si ali-
 15 qua lucra est ex ea pecunia consecutus, et postmodum contigit, ut pecunia pereat^a, extra summam, quod acceperat, mediam^b [*usurarum partem restituat*].

= L. Vis. V, 5, 4.

[CCLXXXII. Qui² commendata vel commodata]
 20 [susceperit et de ruina aut incendio vel hostilitatis naufragio seu quolibet simili casu] sua omnia liberaverit et aliena perdiderit], [quod accepit sine excusatione exsolvere] cogatur. Si vero partem aliquam de rebus propriis liberasse cognoscitur, ille, cuius res secum habuerat, iuxta modum perditae rei vel liberatae restituat, quam iudex
 5 ratione deducta estimaverit portionem. Sin autem sua omnia perdidit, cum liberaret alienam, similis de liberatis et de perditis rebus ratio deducatur, ut partem arbitrio iudicantis qui liberavit
 10 accipiat. Iustum est enim, ut in simili casu non damnum solus excipiat, qui se gravibus periculis, dum sua maiora perdediderit et aliena minora liberare conatur, obiecerit.

= L. Vis. V, 5, 5.

CCLXXXIII. Quod³ nesciente domino servis fu-
 15 erit commendatum, si id perierit, dominus servi nullum damnum incurrat. Suae enim inpotet culpa, qui servo alieno res suas commendaverit domino]

= L. Vis. V, 5, 6.

a) si add. K.; quod in c. non exstat. b) post hanc vocem K. legit lb. Scripturae reliquiae, quae in c. exstant, seu LB, seu fortasse US legendae esse videntur.

1) Cf. Stobbe, 'Vertragsrecht' p. 275 sqq. 2) Cf. L. Rom. Vis. Paul. II, 4, 2. 3) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 31.

[nesciente^a. Similis et de commodatis]
[forma servetur].

20 [CCLXXXIIII. Si dominus per servum suum]
[quodcumque sibi petierit commodandum, et]
[servus cum rebus commodatis in fuga fuerit]
p. 85. [151]. || [elapsus], tunc dominus obligetur, ut [com]-
modata restituat. Si vero servus pe[tisse]
dominum mentiatur et s[ic] deport[anda]
ad dominum susceperit, sed ea, quae [susce]-
5 perit, everterit aut forte perdederit, et [fu]-
gitivus non potuerit inveniri, d[ominus]
servi praebeat sacramentum, se eum, [ut sus]-
ciperet, non misisse, et cum id pete[ret. ig]-
norasse, et nihil calumniae pertim[escat].

10 Haec eadem de commendatis praecipim[us].

CCLXXXV. Nullus, qui pecunias^b commen[daverit]
ad usuram, per annum plus quam tr[es sili]-
quas de unius solidi poscat usuras¹, [ita]
ut de solidis octo nonum solidum c[redito]-
15 ri, qui pecuniam ad usuram suscepi[t, sol]-
vat. Qui^c si cautionem ultra modum s[uper]-
ius comprehensum per necessita[tem sus]-
cipientis creditor extorserit, condicio co[ntra]
leges inserta non valeat. Qui cont[ra hoc]
20 fecerit, rem, quam commodaverat, [reci]-
piat et nullam usuram; quae vero cau[tae]
fuerant non solvantur usure.

= L. Vis. V,
5, 7.

cf. L. Vis. V,
5, 8, et L. Rom.
Vis. C. Th. II,
33, 2, Interpr.

TIT. DE VENDITIONIBUS. Ø

p. 86. [152]. || [CCLXXXVI]. Venditio per scripturam facta plenam
[habea]t firmitatem. Si etiam scriptura fac-

= L. Vis. V,
4, 3; cf.
L. Bai. 16, 2.

a) hoc loco nonnulla alia verba in lege Reccessvindiana quidem leguntur, quae tamen, cum
sex tantum versus excidisse videantur, omisi. b) vel pecunias vel pecunia scriptum
fuisse videtur c. c) ita pro quod scriptum videtur c.

1) Ex Interpretatione Codicis Theodosiani II, 33, 2, ubi scriptum est:
si quis plus quam legitima centesima continet, hoc est tres siliquas in
anno per solidum, amplius a debitore sub occasione necessitatis acci-
pere etc., auctorem legis nostrae hausisse existimaverunt Savigny, 'G. d.
R. R.' II, p. 76 sq., Stobbe, 'G. d. D. Rechtsqu.' I, p. 77, et Dahn, 'Westg.
Studien' p. 9. Quod recte refutaverunt Th. Gaupp, 'German. Abhandl.'
p. 34 sq., Brunner, 'D. RG.' I, p. 324. Cf. etiam Inst. Nov. 34 (Auth.):
Sin autem pecunias dederit, nihil amplius quam siliquam unam pro
singulo solido annuam praestare.

[ta no]n fuerit, datum praetium testibus con-
[prob]atur, et emptio habeat firmitatem.

- 5 [Vendi]tio, si fuerit violenter extorta, id est
[per m]etu^a mortis aut per custodiam, nul-
[la vale]at ratione¹.

cf.
L. Vis. II, 5.

- [CCLXXXV]II. Si² quid a servo alieno fuerit conpa-
[ratum] domino nesciente, si dominus firmam
10 [esse n]oluerit emptionem, praetium, red-
[dat e]mptori, et emptio nihil habeat firmitatis.

= *L. Bai.*
16, 3.

- [CCLXXXV]III. Si quis servum suum vendederit, et
[servus] priori domino aliquod crimen obiece-
[rit, il]le, qui vendedit, recipiat quem vindedit,
15 [p]raetium redditurus emptori, ut ille
[in ser]vo suo requirat crimen, quod sibi obiecerat.
[Idem] de ancillis praecipimus custodiri.

= *L. Vis. V,*
4, 14.

- [CCLXXXVI]III. Quoties de vindita re contentio
[comm]ovetur, si alienam fuisse constite-
20 [rit, n]ullam domino praeiudicium comparet,
[e]t domino, qui vendere aliena praesu[m]p-
[serit, d]uplum cogatur exsolvere³, nihilomi-
[nus e]mptori quod accepit praetium red-
p. 91. [153].] turus. Et quidquid ad <com>parate rei prof[ectum]
studio suae utilitatis emptor adiec[erit],
a locorum iudicibus estimetur, et ei, [qui la]-
borasse cognoscitur, a venditore iu[r]is alie-
5 ni satisfactio iusta reddatur.

= *L. Bai.*
16, 4; *cf.*
L. Vis. V, 4, 8.

- CCLXL. Si quis ingenuum vendiderit, cu[m] is]
suam probaverit libertatem, serv[um aut]
praetium servi ab illo, qui vendedit, [acci]-
piat ille sibi^b, quem vinditum fuisse [consti]-
10 terit, excepto quod emptori in dup[lum prae]-
tium, quod accepit, cogatur exsolve[re. Haec]
et de mulieribus forma servetur.

cf. L. Bai.
16, 5;
L. Vis. V, 4, 11.

a) incertum, utrum [m]etu an [m]etum scriptum sit c. b) sibi quem nunc legi nequeunt.

1) *Cf. L. R. Vis. C. Th. III, 1, 9. c. Interpr.* 2) *Legem, ad verba receptam in Legem Bai., Chindasvindus rex sustulit, referens de ea his verbis: cum promulgata sanctio iuris antiqui sine dominorum dispendio servorum venditiones in irritum praeceperit devocari.* 3) *Cf. L. R. Vis. Paul. II, 17, 1. c. Interpr.*

CCLXLI. Si quis servum suum venderi[t, for]-
sitam eius nesciens facultates^a, habe[at in]-
15 queren<di> liberam potestatem; et sibi v[indicet]
ille, qui vendidit, cum potuerit invenir[e].

cf.
L. Bai. 16, 6;
L. Vis. V, 4, 15.

CCLXLII. Si¹ servus de peculio suo fuerit e[mptus], = L. Vis. V,
et hoc dominus eius forte nescierit, [de do]- 4, 16; =
mini potestate non exeat, quia non pr[aetium], L. Bai. 16, 7.
20 sed res servi sui, dum ignorat, accepit.

CCLXLIII. Conmutatio² talem qualem empt[i]o ha]- = L. Bai.
beat firmitatem. 16, 8; =
L. Vis. V, 4, 1.

CCLXLIII. Venditionis³ haec forma serve[tur, ut] = L. Vis. V,
p. 92, [154]. || <seu res^b> [seu m]ancipia seu quodlibet animalium ge- 4, 7.
[nus v]enditur, nemo propterea firmitatem
[vendi]tionis inrumpat, quod dicat, rem vili
[prae]tio vendidisse.

5 [CCLXLV. S]i venditor non fuerit idoneus, fideius- = L. Vis. V,
[sore]m dare debet emptori^c. 4, 2.

[CCLXLVI]. Si pars praetii data est, pars promiss- = L. Vis. V,
[sa, no]n propter hoc venditio facta rumpa- 4, 5.
[tur; s]ed si emtor ad placitum tempus non
10 [exhibu]erit praetii reliquam portionem, pro
[part]e, quam debet, solvat usuras⁴; nisi hoc
[fort]e convenerit, ut res vendita reformetur.

[CCLXLVI]I. Qui arras pro quacumque acceperit re, cf.
[prae]tium cogatur implere, quod placuit; L. Vis. V, 4, 6;
15 [empt]or vero, si non occurrit ad diem con- L. Bai. 16, 10.
stitu[tum, arras tantummodo recipiat, quas
[dedi]t, et res definita non valeat⁵.

a) ita vel facultatem c. b) s. r. suppleri ex L. V. et L. B. c) tempori c.

1) Cf. l. 7. Cod. IV, 49. 2) Cf. L. R. Vis. C. Th. III, 1, 1. 4. 7. Interpr. 3) L. Rom. Burg. 35, 5. 4) De usuris pretii cf. Ulpian. l. 13, § 20, Dig. XIX, 1; l. 18, § 1, Dig. XXII, 1; l. 5. Cod. IV, 49; l. 2. Cod. IV, 32; Paulus, Sent. II, 18 b; Fragm. Vatic. 2. 5) Qualem vim haec lex, quae valde mutata et in Legem Reccessvindianam et in Legem Baiuvariorum recepta est, habeat, demonstravit A. Heusler, Inst. I, p. 84 sq. II, p. 253 sq.; cf. etiam R. Schroeder, 'D. RG.' p. 285.

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. IV, 5, 1. c. Interpr.; Summar. ad h. t., ed. Haenel* p. 6; *L. Rom. Cur., LL. V, p. 343.* 2) Cf. *L. Rom. Vis. Paul. V, 1, 1.* 3) Cf. *l. 7. Dig. XL, 12: Liberis etiam hominibus, maxime si maiores viginti annis venum se dari passi sunt vel in servitutem quaquā ratione deduci, nihil obest, quominus possint in libertatem proclamare, nisi forte se venum dari passi sunt, ut participaverint pretium. Si quis minor viginti annis ad partiendum pretium venum se dari passus est, nihil ei hoc post viginti annos nocebit. Sed si ante quidem se venum dedit, post vicissimum autem annum pretium partitus est, poterit ei libertas denegari. Cf. etiam l. 1. Dig. XL, 13; Inst. I, 3, § 4; l. 5. Cod. Inst. VII, 16; l. 1. ib. VII, 18.*

p. 103, c. 1. [CCCCIII(?)] onis nul-
 [156]. || aut pro
 mum quod
 nt inqui-
 5 mora exi-
 [q]uamdiu
 ^a

[CCCCIII(?)]¹ s terras
 transfer-
 10 terras suas
 ut forte
 [R]omanus
 [G]othus qui
 re coga-
 15 [ter]ritorio ci-
 [vitatis] datur aug-
 rito

(Desunt versus 6.)

[TIT. DE DONATIONIBUS.]

p. 106, c. 2. [CCCV].
 [157]. || [de² rebus, quae principum donatio]-
 ne^b in eos^b conferunt[ur vel collatae]
 ve s[un]t, hoc observan[dum esse volumus],
 5 quod gloriosae memor[iae patris nostri]
 vel decessorum nost[rorum regum constituit]
 mansuetudo; quia iniqu[um esset decess]-
 orum statuta convellere.

cf. L. Vis. V,
 2, 2; 1, 1.

CCCVI. Si³ quis episcopus vel presb[byter] aliquid = L. Vis. V,
 1, 3.
 10 praeter consensu om[nium clericorum] de re]-
 bus aecclesiae facere vo[luerit, hoc fir]-

a) lineae 7. pars ultima, quae sola exstat, nulla scripturae vestigia praebet; qua de causa
 l. 8. novum caput incipisse videtur. b) prorsus incerta lectio.

1) Hoc caput ad causas ex divisione terrarum ortas spectare videtur. Cf.
 supra p. 3, n. 1. 2) Manifestum est, hanc legem de donationibus regiis
 latam esse. 3) Hanc legem minime ad can. 3. Conc. Toletani III.
 referendam esse, ut, supplemento a Fr. Bluhme perperam facto seductus,
 opinatus est Helfferich, 'Westgotenrecht' p. 45, demonstravit Brunner,
 'RG.' I, p. 322.

mum non esse precipim[us]¹; *sed^a faciat*
omnia clericus consen[*su fratrum, seu de fun*]-
do seu de hereditatibus. [*Filii autem cle*]-
15 ricorum, qui terras vel [aliquid ex muni]-
ficentia aeclesiae posside[nt, si in laicos]
conversi fuerint vel d[e servitio aeccl[esi]ae]
discesserint, vel ami[ttant]¹, *quod habent, vel*
iuste re . . . lat
(Desunt versus 4.)

= L. Vis. V,
1, 4.

p. 105, c. 1. [158]. || CCCVII. Maritus si uxori su[ae] aliquid donaverit, de = L. Vis. V,
2, 7.

[hoc, quod vo]luerit, scriptura sua ma-
[nu signo siv]e subscriptione confir-
[met, ita ut du]o aut tres testes *ingenui*
5 [subscriptore]s accedant; et sic volun-
[*tas ipsius habeat*] firmitatem. Et si [*testes*]
[. *scriptu*]ram non fuerant praesen-
[tes]s t[est]i[um]
. [Volunta]s aut[em], si necessitas [ad]-
10 [est, coram] duobus a[ut] tribus testibus [ver]-
[*bis^b promulgari*] p[ote]s[t]. Similis de uxoris
[voluntate, qu]ae in maritum confer-
[re voluerit, donat]ionis forma servetur.

[CCCVIII. Res donata, si] in praesenti traditur,
15 [nullo modo a dona]tore repetatur, nisi cau-
[*sis certis et p*]robatis¹. [Qui vero sub hac
[occasione largitur, ut po]st eius mortem
ad illum, cui donaverit, res donata pertineat],
[quia similitudo est testamenti, habebit]
20 [licentiam inmutandi voluntatem suam],
[quando voluerit, etiam si in nullo]
[lesum fuisse se dixerit. Ille vero],
[qui falsa donatione circumventus]

= L. Vis. V,
2, 6.

ib. in fine.

p. 83. [159]. || aliquid in utilitate donatoris^c e[xp]endit],
aut ab ipso donatore recipiat [aut ab eius]
heredibus, ne iniuste damna sus[tineat]
qui honestum lucrum de inani pr[omissi]-
5 one speraverat.

CCCVIII. Donatio, que per vim et met[um] pro]-
batur extorta, nullam habeat fir[mitatem].

= L. Vis. V,
2, 1.

a) valde dubium est, quomodo supplendae sint haec et sequens lacuna. b) voluntas verbis
coram probationem promulgata, L. Vis. II, 5, 10. c) donatoris vel donaatoris c.

CCCX. Si quis buccellario¹ arma deder[it vel ali]- = L. Vis. V,
3, 1.
quid donaverit², si in patroni sui m[anserit]
10 obsequio, aput ipsum quae sunt d[onata per]-
maneant. Si vero alium sibi patr[onum ele]-
gerit, habeat licentiam, cui se volue[rit com]-
mendare, quoniam ingenuus hom[o non po]-
test prohiberi, quia in sua potest[ate consis]-
15 tit; sed reddat omnia patrono, que[m dese]-
ruit. Similis et de circa filios patro[ni vel buccel]-
larii forma servetur: ut, si ipsi qu[is eorum]
obsequi voluerit, donata possidea[t. Si vero]
patroni filios vel nepotes credider[int relin]-
20 quendos, reddant universa, quae pa[rentibus]
eorum a patrono donata sunt. Et [quidquid]
buccellarius sub patrono adquesie[rit, medie]-
tas ex omnibus in patroni vel filior[um eius]
84. [160]. [potesta]te consistat; aliam mediaetatem
[buccella]rius, qui adquaesivit, obtineat; et si
[filiam reli]quirit, ipsam in patroni potestate^a
[manere] iubemus; sic^b tamen, ut ipse patro-
5 nus aeq[ua]lem ei provideat, qui eam sibi pos-
sit in ma[trimonium] sociare. Quod si ipsa
[sibi con]tra voluntatem patroni alium for-
te elegit, quidquid patri eius a patrono fue-
rit don[at]um vel a parentibus patroni, omnia
10 [patron]o vel heredibus eius <restituat^c>.

CCCXI. Ar]ma, quae saionibus³ pro obsequio da- = L. Vis. V,
3, 2.
ntur, nulla ratione repetantur; sed illa, quae,
[dum sai]us est, adquisivit, in patroni potes-
tate co[n]sistant.

15 CCCXII. Ro]manus, qui Gotho donaverit rem, quae = L. Vis. V,
[fuerat i]udicio repetenda, aut tradederit 4, 20.
[occup]andam, priusquam adversarium iu-
[dicio s]uperarit, si etiam eam Gothus inva-

a) potestate c. b) siet c. c) hoc loco ne vestigia quidem verbi exstant.

1) Buccellarius est cliens, qui patrono armis quasi miles privatus servit. Lex Reccessvindiana pro buccellario plerumque dicit: qui est in patrocinio. Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 133 sqq.; Mommsen in 'Hermes' XXIV, p. 233 sqq. 2) Cf. Brunner, 'Landschenkungen' in 'SB. d. Berl. Ak.' LII, p. 1190. 3) Saiones vel sagiones sunt ministri seu privatorum seu iudicum armati. Cf. Dahn l. c. p. 138 sqq.; Brunner, 'RG.' II, p. 189 sq.

serit, tum] possessor rem suam per executio-
 20 [nem iu]dicis, quae occupata fuerint, statim
 [recipi]at, nec de eius postmodum repeti-
 [tione p]ulsetur, etiam si bona sit causa re-
 [peten]tis; sed Romanus Gotho eiusdem meriti^a
 p. [161]. || [rem aut pretium repensare cogetur, quia]
 [rem, antequam vindicaret, fecit invadi].

*Capita CCCXIII—CCCXVII, quae exstabant olim paginis 161. 162,
 omnino desunt.*

p. 144. [163]. || [CCCXVIII^b]. (*Versus 4 legi nequeunt.*)

CCCXVIII. Maritus^c si uxori suae aliquid d[ona]- = *L. Vis. V,*
 verit, et ipsa post obitum mariti sui [in nul]- 2, 5.
 5 lo scelere adulterii fuerit conversa[ta, sed]
 in pudicitia permanserit, aut si certe [ad alium]
 maritum honesta coniunctione per[vene]-
 rit, de res^d sibi a marito donatis pos[siden]-
 di et post obitum suum relinquendi c[ui volue]-
 10 rit habeat potestatem. Sin autem pe[r adul]-
 terium seu inhonestam coniunctionem s[e mis]-
 cuisse convincitur, quidquid de fac[ultate]
 mariti sui fuerat consecuta, totum [incunc]-
 tanter amittat, et ad heredes don[atoris]
 15 legitimos revertatur.

TIT. DE SUCCESSIONIBUS. Ø

CCCXX. S[i pater vel mate]r intestati de[cesse]-
 rint in

(*Sequuntur 3 versus, qui legi nequeunt.*)

p. 143. [164]. || . . . de eas ad facultate .
 . . . or ccipi
 . . . bus ue causa . . .
 . . . habeant portionem, quod si au
 5 . . . viro [temp]ore ad aliam coniu
 . . . ens sponte transierit
 . . . in quam . . . perat . Su . . . fra
 . . . suo heredi . . . res . . . qua . que . . . a
 . . . permane qua . uadii . . . it

a) hac voce finitur pagina ultima quaternionis decimi, quod ex signo X in margine inferiori scripto efficitur. b) huius capituli pauca vestigia, singulae scilicet literae, in lineis 1—4. paginae supersunt, ex quibus nihil certi cognosci potest. c) etiam in hoc capite multae lectiones valde dubiae sunt. d) res ita, ut videtur, non reb. c.

10. . . . s vel *in* culturis cum fratribus
 . . . onere, post obitum viro eius *terras*
 [ad he]redes superius comprehensos
 . . . revertantur, *reliquas* facultates
 . . . vero cor[p]ora cir[c]a sanctimun[ialem]
 15. [in cas]titate permanserit vi . . .
 . . . ne parentes pre . . . mus peru . n . .
 . . . ri parentes sic transierint, ut nullus
 . . . t testament puella inter fra-
 [tres] equalem in omnibus habeat po[r]tio]-
 20 [nem]; quam usque ad tempus vitae suae usu-
 [fruct]uario iure possideat, post obitum
 [vero] suum *terras* suis heredibus derelinquat,
 [rel]iqua facultate ndi non
 in^b eis potest n

p. 140, c. 2.
[165]]

- CCCXXI. Si marito superstite uxor forsitam^a
 moriatur, filii, qui sunt de eodem coniugio
 procreati, in patris potestate consistant,
 et res eorum, si novercam non superduxe-
 5 rit, ea conditione possideat, ut nihil exinde
 aut vendere aut evertere aut quocumque
 pacto alienare praesumat; sed omnia filiis
 suis integra et intemerata conservet;
 fructos tamen omnes pro suo iure percipiat
 10 et una cum filiis communibus consumat
 expensis. Cum autem filius duxerit uxorem aut
 filia maritum acceperit, statim a patre
 de rebus maternis suam recipiat portionem,
 ita ut usufructuaria patri tertia derelin-
 15 quatur. Pater¹ autem tam filio quam filiae,
 cum XX annos aetatis impleverit, mediam
 ex eadem, quam unumquemque contingit,
 [de rebus maternis restituat portionem],
 [etiam si nullis fuerint nuptiis copulati].
 20 [Medietatem vero dum advixerit pater sibi]
 [vindictet, filiis post obitum relinquendam].
 [Qui autem novercam superduxerit, omnes]
 [facultates maternas filiis mox reformet],

= L. Vis. IV,
2, 13.

a) noverca, quod legit Knust, non scriptum in c. b) hic versus minoribus literis infra
in margine scriptus in c.

1) Sumpta sunt haec ex iure Romano; cf. Nor. Valent. III, 12. c. Interpr.
et L. Rom. Burg. 26.

p. 139, c. 1.
[166].

ne, dum filii cum rebus ad domum transeunt alienam, novercae suae vexentur iniuriis. Eadem quoque de nepotibus forma servetur.

CCCXXII. Mater, si in viduitate permansit, aequali^{= L. Vis. V, 2, 14.} lem inter filios suos, id est qualem unus ex filiis, usufructuariam habeat portionem; quam usque ad tempus vitae suae usufructuario iure possideat. Ceterum nec donare nec vendere nec uni ex filiis conferre^a

10 praesumat. Quod si eam^b filii hanc portionem matris <evertere> sive per negligentiam sive per odium eorum forte prespexerint ad millenarium¹ vel ad comitem civitatis aut iudicem referre non differant, ut matrem suam con-
15 testatione commoneant, ne res, quas ad usumfructum accepit, evertat. Nam usumfructum, quem ipsa fuerat perceptura, dare cui voluerit, filio vel filiae, non vetetur. Verum si ex ea usufructuaria portione aliquid probatur eversum, filiis post mortem matris de
20 eius facultatibus sarcitur. Post obitum vero portio, quam acceperat, ad filios equaliter revertatur, quia non possunt

p. 142, c. 2.
[167].

de pater[na hereditate fraudari. Quod si mater ad ali[as nuptias forte transierit, ex ea die usufruc[tuariam] portionem, quam de bonis mariti fu[erat consecuta, filii inter reli]-
5 quas res [paternas, qui ex eo nati sunt con]-iugio, vin[dicabunt].

CCCXXIII. M[aritus si cum servis uxoris in ex]-^{= L. Vis. IV, 2, 15.} peditio[ne aliquid lucri fuerit consecutus], nihil ex[inde uxor a viro suo praesumat repe]-
10 tere, nec [ipso vivente nec post eius obitum]; sed vir, q[ui uxorem suam secundum sanctam scrip]-turam in p[otestate] habet², similiter et in ser-
vis eius p[otestatem] habebit et omnia, quae cum servis^c [uxoris vel suis in expeditio]-

a) conferre prae conferre praesumat c. b) iidem Kn., sed haud plane legitur. c) haec lectio valde dubia est.

1) De millenario, quem hoc loco omittit L. Vis., cf. p. 47, n. 2) Cf. Gen. 3, 16.

15 nem adqu[isivit, in sua potestate permane]-
 ant; pro [eadem scilicet ratione, quia, si servi, dum]
 cum dom[ino suo in expeditione conversabantur],
 [aliquid admisissent forte damnosum, ille],
 [qui eos secum duxerat, et ei aliquid fecerant]
 20 [augmenti, ipse pro eis et responsum daturus]
 [esset et compositionem, si culpabiles fuissent]
 [inventi; ut sicut lucrum ita et damnum]
 [ad se dominus noverit pertinendum].

p. 141, c. 1.
 [168].

[CCCXXIII]. qui . .
 llam ad
 nt . . s
 nter . .
 5 tate . .
 inter . .
 neque . .

cf. *L. Vis. IV*,
 2, 4?

[CCCXXV]. rem . .
 10 si . nulla
 [man]cipiis . .
 et ipso *int-*
 post mor-
 atum con-
 15 re marito
 tatum fu-
 us relin-

(Desunt 6 versus cum capite CCCXXVI.)

p. 141, c. 2.
 [169].

CCCXXVII. In priori lege fuerat constitutum:
 Si filius cum
 portione, ea ratione
 ue defuncti tam-
 5 modo maiori^a ordin-
 antes [praecipimus], ut patre defuncto s . .
 ne in facultatem eius
 . . . di vindicare quae faciendi
 posteris Si vero qui moritur fili-
 10 [orum] nepotes et f[iliae] nepotes reliquerit, qui
 omnes habeant facultates, ea conditione ser-
 vata, ut nepos ex filio, qui patre supersti-

cf. *L. Vis. IV*,
 2, 18.

a) meliori? fortasse intelligendum.

te mortuus fuerit *integram de rebus avi*, quam
 fuerat pater eius si *[vixi]sset habiturus*,
 15 percipiat portionem; *nepos autem ex filia*
superstite patre mortua de ea portio-
ne, quam mater fuerat habitura, tertia por-
[tio consequatur].

(Desunt 6 versus, 18—23. huius paginae.)

p. 142, c. 1.
 [170]. ||

[Decem versus, 1—10. huius paginae, qui finem capituli CCCXXVII.
 praebebant, exceptis singulis literis quibusdam, legi nequeunt.]

11 CCCXXVIII. Quotiens quis avum paternum et maternum = *L. Vis.*
 relinquit, ad^a maternum et paternum^a hereditas *IV, 2, 6.*
 mortui universa pertineat. Si autem avum
 paternum et aviam maternam reliquerit,
 15 aequales capiant portiones.

CCCXXVIII. Qui moritur si tantummodo *amitam*, = *L. Vis. IV,*
 hoc est patris sororem, et materteram, hoc *2, 7.*
 [est matris sororem, relinquit, aequali iure]
 [succedant in hereditate defuncti].

20 [CCCXXX].

p. 139, c. 2.
 [171]. ||

CCCXXXI. Qui m[oritur si fratres aut sorores non] *cf. L. Vis.*
 reliquerit e[t filios fratrum vel sororum re]- *IV, 2, 8.*
 liquerit et f
 versa
 5 hac redi
 ve mor

 fr
 it
 10

CCCXXXII. Femina *cf. L. Vis.*
IV, 2, 9.

(In versibus 12—15, qui restant, singula literarum vestigia
 tantum supersunt; versus 16—23. abscisi sunt. In hac reliqua
 paginae parte exstabat olim cap. CCCXXXIII.)

a) de hac lectione valde dubito.

[CCCXXXIII]. (*Fortasse* = *L. Vis. Recc. IV, 2, 10*).

^{140, c. 1.}
^{[172].} [CCCXXXIII. Maritus¹ et uxor tunc] sibi heredita- = *L. Vis. IV,*
rio iure succedant, quando] nullus usque 2, 11; =
ad septimum gradum de propi]nquis aut qui *L. Bai. 15, 10.*
buscumque parentibus inve]nitur.

⁵ [CCCXXXV. Clerici, monaci *vel* sancti]moniales, qui = *L. Vis. IV,*
usque ad septimum gradum n]on reliquerint 2, 11.
heredes *propinquos parente]sve*, si nihil de
suis facultatibus ordinaver]int, t[otam] s[ibi]
ecclesia, cui servierunt, eor]um substantiam
¹⁰ vindicabit].

[CCCXXXVI. In hereditate illius, qui m]oritur inte- = *L. Vis. IV,*
status, filii <primi^a sunt. Si filii> desunt] nepotibus debe- 2, 2.
tur hereditas. Si nec nepotes] fuerint,
pronepotes vocantur ad her]editatem.
Si vero qui moritur n]ec filios nec nepo-
¹⁵ tes *nec pronepotes* reliquerit], pater aut mater
hereditatem sibi vindicabit. ¹*Si persona]e desunt*^b, = *L. Vis. IV,*
quae aut de superiori aut de inferiori ge] 2, 3.
nere discreto ordine veniunt, tunc illae]
personae, quae sunt a latere constitutae],
²⁰ requirantur, ut hereditatem accipiant].

a) primi — filii *vel alia quaedam verba in codice omissa fuisse suspicandum est.* b) hoc verbo expliciunt fragmenta.

1) De hoc capite disseruit J. Ficker, 'Erbenfolge' I, p. 334.

LEX VISIGOTHORUM
RECESSVINDIANA.

THE HISTORY OF THE

ROYAL SOCIETY

LIBER IUDICIORUM.

DE^a INSTRUMENTIS LEGALIBUS.

LIBER PRIMUS^a.

- I. Titulus: De legislatore^b.
- II. Titulus: De lege.

DE^c NEGOTIIS CAUSARUM.

LIBER SECUNDUS^c.

- I. Titulus: De iudicibus et indicatis.
- II. Titulus: De causarum exordiis.
- III. Titulus: De mandatoribus et mandatis.
- IIII. Titulus: De testibus et testimoniis.
- V. Titulus: De scripturis valituris et infirmandis hac defunctorum voluntatibus conscribendis.

DE^d ORDINE CONIUGALI.

LIBER TERTIUS^d.

- I. Titulus: De dispositionibus nuptiarum.
- II. Titulus: De nuptiis illicitis.
- III. Titulus: De raptu virginum vel viduarum.
- IIII. Titulus: De adulteriis.
- V. Titulus: De incestis et apostatis adque masculorum concubitoribus.
- VI. Titulus: De divortiis nuptiarum et discidio sponsorum^e.

Inscriptio LIBER IUDICIORUM exstat in solo codice R 1.
des. R 1. b) legislatorem R 1. c) De — secundus *des. R 1.* a) De — primus
des. R 1. e) sponsarum R 2. d) De — tertius

DE^a ORIGINE NATURALI.LIBER QUARTUS^a.

- I. Titulus: De gradibus.
- II. Titulus: De successionebus.
- III. Titulus: De pupillis et eorum tutoribus.
- IIII. Titulus: De expositis infantibus.
- V.^b Titulus: De naturalibus bonis.

DE TRANSACTIONIBUS.

LIBER QUINTUS^b.

- I. Titulus: De ecclesiasticis rebus.
- II. Titulus: De donationibus generalibus.
- III. Titulus: De patronorum donationibus.
- IIII. Titulus: De commutationibus et venditionibus.
- V. Titulus: De commendatis et commodatis.
- VI. Titulus: De pigneribus et debitis.
- VII. Titulus: De libertatibus et libertis.

DE ISCELERIBUS^c ET TORMENTIS.

LIBER SEXTUS.

- I. Titulus: De accusationibus criminosorum.
- II. Titulus: De maleficis et consulentibus^d eos adque^e de veneficis.
- III. Titulus: De excutientibus^f partum hominum.
- IIII. Titulus: De contumelio^g, vulnere et debilitatione hominum.
- V. Titulus: De cede et morte hominum.

DE FURTIS ET FALSARIIS^h.

LIBER SEPTIMUS.

- I. Titulus: De indicibus furti.
- II. Titulus: De furibus et furtis.
- III. Titulus: De usurpatoribus et plagiatoribus mancipiorum.
- IIII. Titulus: De custodia et sententia damnatorum.
- V. Titulus: De falsariis scripturarum.
- VI. Titulus: De falsariis metallorum.

a) De — quartus *des. R 1.* b) V. Tit. — Liber quintus *des. R 1.* c) sceleribus *R 2.* d) consulentibus *R 1.* e) adque de veneficis *des. R 1.* f) iscutientibus partu *R 1.* g) contumelioso *R 1.* h) fallaciis *R 2.*

DE^a INLATIS VIOLENTIIS ET DAMNIS.LIBER OCTAVUS^a.

- I. Titulus: De invasionibus et direptionibus.
- II. Titulus: De incendiis et incensoribus.
- III. Titulus: De damnis arborum, ortorum et frugum quarumcumque.
- IIII. Titulus: De damnis animalium vel diversarum rerum.
- V. Titulus: De pascendis porcis et animalibus denuntiandis^b errantibus.
- VI. Titulus: De apibus et eorum damnis.

DE FUGITIVIS ET REFUGIENTIBUS.

LIBER NONUS.

- I. Titulus: De fugitivis et occultatoribus fugamque preventibus.
- II. Titulus: De his, qui ad bellum non vadunt aut de bello^c refugiunt.
- III. Titulus: De his, qui ad ecclesiam confugiunt^d.

DE DIVISIONIBUS ET^e ANNORUM TEMPORIBUS ADQUE LIMITIBUS.LIBER DECIMUS^f.

- I. Titulus: De divisionibus et terris ad placitum datis.
- II. Titulus: De quinquagenarii^g et tricennalis^h temporis intentione.
- III. Titulus: De terminis et limitibus.

DE EGROTIS ET MORTUIS ADQUE TRANSMARINIS NEGOTIATORIBUS.

LIBER UNDECIMUSⁱ.

- I. Titulus: De medicis et egrotis.
- II. Titulus: De inquietudine sepulcrorum.
- III. Titulus: De transmarinis negotiatoribus.

a) De — octavus *des.* R 1. b) denuntiantis R 1; et *add.* R 2. c) bellum R 1.
d) confugium faciunt R 2. e) *deest* R 2. f) X R 1. g) quinquagenariis R 2;
quinquagenarii R 1. h) tricennarii temporibus tentione R 1. i) XI R 1.

DE REMOVENDIS PRESSURIS ET OMNIUM HERETICORUM
SECTIS EXTINGUITIS^a.LIBER DUODECIMUS^b.

- I. Titulus: De temperando iudicio et removenda pressura.
- II. Titulus: De omnium hereticorum adque Iudeorum cunctis erroribus^c amputandis^d.

a) deest R 1. b) XII R 1. c) erroribus R 1. d) sequitur in R 2 rubrica tituli, qui ad legem Reccessvindianam non pertinet et in utroque codice deest: III. Titulus: De novellis legibus Iudeorum, quo et vetera confirmantur et nova adiecta sunt.

DE^a INSTRUMENTIS LEGALIBUS.

LIBER^b PRIMUS.

I. TITULUS: DE LEGISLATORE^a.

- I.^b Quod sit artificium condendarum legum.
- II. Quo modo uti debeat^c artifex legum.
- III. Quid requirendum est in artifice legum.
- IIII. Qualis erit in vivendo artifex legum.
- V. Qualis erit in consiliando artifex legum.
- VI. Qualis [erit] in eloquendo^d artifex legum.
- VII. Qualis erit in iudicando^e artifex legum.
- VIII. Qualis in publicis, qualis in privatis erit artifex legum.
- VIIII. Quod dare debeat legibus disciplinam artifex legum^f.

I. Quod sit artificium condendarum legum.

Salutare daturi in legum contemtionem^a preconium, ad nove operationis formam antiquorum studiis^b novos artus aptamus, reserantes^c virtutem tam formande legis quam peritiam formantis^d artificis. Cuius artis insigne ex hoc decentius enitere probabitur^e, si non ex^f coniecturam^f trahat^g formam similitudinis, sed ex veritate formet^h especiem^h sanctionis, neque sillogismorumⁱ acumine figuras inprimat disputationis^k, sed puris honestisque preceptis modeste statuatur articulos^l legis. Etenim ut ars operis

LIB. I. a) DE I. L. ita emendari secundum indicem titulorum, ceterarum recensionum codices et reliquorum librorum inscriptiones; DE LEGISLATORE R 2; inscr. deest omnino R 1. b) INCIPIUNT CAPITULATIONES DE LIBRO PRIMO R 1.

TIT. I. a) LEGISLATORES R 1; LIBER PRIMUS etiam hic add. R 2. b) index capitulorum deest R 2. c) debet R 1. d) eloquendum R 1. e) iudicandum R 1. f) sequitur index capitulorum tituli II. R 1.

I. a) ita pro contemtionem R 2. E 2; contionem R 1; constitutione E 1. b) histius R 1. c) ita E; reservantes R 1. 2. d) formatis R 1. e) probitur R 1. f) ixet nihectura R 2. g) ita E; tradat R 1; trauat R 2. h) ita R 2; format spatriem R 1. i) sillogismorum agumine R 1; ullogis firmorum R 2. k) ita E; diperationis R 1; admorationis R 2. l) ita E; articulis R 1; articulas R 2.

huius se in hac dispensatione componat, ordo magne ratiocinationis exoptat. Namque cum^m experimenta rerum manus tenet artificis, ad dispositionem forme frustra queritur investigatio rationis. In improvisis certe acutaⁿ expetit se ratio indagatione cognosci; in non ignotis autem experimento faciendi se properat reserari^o. Latentis ergo rei quia species ignoratur, non inmerito considerationis ordo requiritur; cum vero expertos^p usus in speculo visionis fides veritatis adducit, non iam materia forme ratiocinationem^q dicti, sed operationem facti deposcit. Unde nos melius mores, quam eloquia ordinantes, non personam^r oratoris inducimus, sed rectoris iura disponimus.

II. Quo modo uti debeat^a artifex legum.

Formandarum ergo^b artifex legum non disceptatione debet uti, sed iure. Nec videri^c congruum sibi^d contemtionem^e legem condidisse, sed ordine. Ab^f illo enim negotia^g rerum non expetunt in teatrali fabore clamorem^h, sed in exoptata salvatione populi legemⁱ.

III. Quid requirendum est in artificem legum.

Tunc primo requirendum est, ut id, quod inducitur^a, possibile credatur^b. Novissime ostendendum^c, si non pro familiari compendio, sed pro hutilitate populi suadet^d, ut appareat eum, qui legislator existit, nullo privatim^e commodo, sed omnium civium utilitati^f communi^g motum presidiumque oportune legis inducere.

IIII. Qualis erit in vivendo^a artifex legum.

Erit consequenter^b idem lator iuris hac legis mores eloquiis antepone, ut contentio^c illius plus virtute personet^d quam sermone. Sicque quod dixerit amplius factis quam dictis exornet priusque promenda compleat, quam inplenda depromat^e.

m) cumq; R 1. n) acute R 1. o) reservari R 2. p) expertis husus R 1; expertos usos R 2. q) ratiocinante R 1. r) persona R 1.

II. a) debet R 1. b) Firmandarum R 1, ubi ergo deest. c) videre R 1. d) sive R 1. e) ita R 2; contentionem R 1. f) deest R 1. g) negotio R 1. h) clamore R 1. i) lege R 1.

III. a) ita R 1, E 2; indicitur R 2, E 1. b) reddatur R 1. c) ostendum R 1; hostendatur R 2. d) ita R 2; suadendus R 1. e) ita R 2, E 2; privati E 1; privatum R 1. f) hutilitatem R 1. g) ita R 2, E 2; muni, motum R 1; communimentum E 1.

IIII. a) videndo R 2, E 1. b) conquenster R 1. c) ita R 1, 2; contio E 1; constituti E 1. d) persone R 2; consonet R 1. e) ita E 1, 2; deponat R 1; deest R 2.

V. Qualis erit in consiliando^a artifex legum.

Erit in adventione^b Deo sibique^c tantummodo conscius, consilio^d probis^d et parvis admixtus, adsensu civibus populisque^e communis; ut aliene provisor salutis commodius^f ex universali consensu exercent gubernaculum^g, quam ingerat ex singulari potestate iudicium.

VI. Qualis erit in eloquendo artifex legum.

Erit concionans eloquio clarus, sententia non dubius, evidentia plenus; ut, quidquid ex^a legali fonte prodierit^b, in rivulis audientium sine retardatione decurrat, totumque qui audierit ita cognoscat, ut nulla hunc difficultas dubium reddat.

VII. Qualis erit in iudicando^a artifex legum.

Erit iudicans in indagando^b vivax, in preveniendo^c fixus, in decernendo non^d anxius, in percutiendo parcus, in parcendo adsiduus, in innocente vindex, in noxio temperatus, in^e advena sollicitus, in indigena^f mansuetus. Personam^g tantum nesciat^h accipere, quanto et contemnet heligere.

VIII. Qualis in publicis, qualis in privatis erit artifex legum.

Erit quecumque sunt publica^a patrio rector amore, quecumque privata herili dispensaturus^a ex potestate; ut hunc universitas patrem, parvitas^b habeat dominum, sicque diligatur in toto, ut timeatur in parvo, quatenus et nullus huic servire paveat, et omnes amorem eius^c morte compensandum exoptent.

VIII. Quod dare debeat legibus disciplinam artifex legum.

Tunc deinde sciet in hoc maxime istare^a gravitatis publice gloriam, si det ipsis legibus disciplinam. Nam

V. a) consiliandum R 1. b) ita R 1, E 1, 2; corr. adinventione R 2. c) siuti- que R 1; sibusque R 2. d) consilia providus R 2. e) populis adque R 1. f) com- modus R 1. g) gubernacula R 1.

VI. a) es R 2. b) ita R 1; prodiderit R 2, E 1, 2.

VII. a) iudicio i. R 2. b) indicando R 1. c) ita R 1; perveniendo R 2, E 2; praevidendo E 1. d) deest R 1. e) in — mansuetus des. R 1. f) indegena pro in indigena R 2. g) personas R 1. h) nesciet R 1.

VIII. a) publica — dispensaturus E 1, 2; publica patria q. p. erit pensaturus R 1; publica patri erectus a. q. privata erit illi dispensaturus R 2. b) patruitas R 1. c) melius mortem R 1.

VIII. a) ita R 1, 2.

cum salus tota plebium in conservando^b iure consistat, leges ipsas corrigere debet^c ante quam mores. Veniunt enim, ut cuique libet, in contemtionem^d, leges pro arbitrio suo ferunt^e, induunt sibi fictam de^f grabitate hac pudore^g personam; adeo^h ut sit illis^h lex publica, inhonestas privata, sicque obtentu legum contraria legibus adoperiunt, qui vigore legis obviaⁱ legibus evellere debuerunt.

II. TITULUS: DE LEGE.

- I.^a Quid observabit legislator in legibus suadendis.
- II. Quid sit lex.
- III. Quid agit lex.
- IIII. Qualis erit lex.
- V. Quare fit lex.
- VI. Quod triumphet de hostibus lex.

I. Quid observabit legislator in legibus suadendis.

Item in suadendis^a legibus erit plena^b causa dicendi, non ut partem^c orationis meditandi^d videatur gratia obtinere, sed desideratum perfectionis obtinuisse laborem. In earum namque formationibus non sophismata^e disputationis, sed virtutem iuris mavult causa discriminis. Queritur enim illic^f non, quid contentio dicat, sed quid actio promat, quia et excessus morum non coercendi^g sunt cuturno locutionum, sed temperamento^h virtutum.

II. Quid sit lex.

Lex^a est emula divinitatis, antestis^a religionis, fons disciplinarum, artifex iuris, boni^b mores inveniens adque componens, gubernaculum civitatis, iustitiae nuntia, magistra vite, anima totius corporis popularis.

III. Quid agit^a lex.

Lex regit omnem civitatis^b ordinem, omnem hominis etatem, que sic feminis datur ut maribus, iuventute con-

b) *ita R 1; consecrando E 2 et e corr. R 2; considerando E 1 et fortasse olim R 2.*
c) *debeat R 1.* d) *concionem R 1.* e) *fuerunt R 1.* f) *divinitate R 2.* g) *pudere R 1.* h) *adecit illi R 1.* i) *obviam R 1.*

TIT. II. a) *index capitulorum indici tituli I. subiectus in R 1; deest omnino R 2.*
I. a) *l. s. R 1.* b) *plenus R 1.* c) *parte R 1.* d) *deest R 1.* e) *ita E; sofirmata R 2; sunt firmata R 1.* f) *illio R 1.* g) *cernendi R 2.* h) *ita E; in temperamentum R 1; temperare R 2, ubi virtutum deest.*

II. a) *Rerum emmula divitatis R 1, ubi antestis deest.* b) *ita R 1. 2. E 1; bonos E 2.*

III. a) *sit R 1.* b) *civitatem R 1.*

plectitur et senectute, tam prudentibus quam indoctis, tam urbanis quam rusticis fertur, que^c summum^e salutis principum hac populorum culmen obtinet, et cum manifesto^d preclaroque preconio in modum lucidissimi solis effulgit^e.

III. Qualis erit lex^a.

Lex¹ erit manifesta nec quemquam in captionem^b civium devocabit. Erit secundum naturam, secundum consuetudinem civitatis, loco temporeque conveniens, iusta et^c equabilia prescribens^d, congruens^e, honesta et digna, hutilis, necessaria, in qua providendum est ex hutilitate, que pretenditur, amplius^f commodi, amplius^f iniquitatis oriatur, ut dinosci possit, si plus veritati^g prospiciat publice, quam religioni^h videatur obesse, an et si honestatemⁱ tuetur^k et non cum salutis periculo arguit.

V. Quare fit lex.

Fieri² autem leges et ratio^a cogit, ut earum^b metu humana coerceatur improbitas, sitque^c tuta inter noxios innocentium vita, adque in ipsis improbis formidato supplicio frenetur nocendi presumptio.

VI. Quod triumphet de hostibus lex.

His in domestica pace ita^a perfectis, totaque primo a principibus, secundo a civibus^b, exhinc a populis et a domo iurgiorum peste seclusa, eundum^c est in adversis et obviandum hostibus potentialiter hac^a fidenter^a, tanto in externis spe fida victoriae, quanto^d nil^e erit, quod ex internis formidari^f valeat aut timeri. Pacis^g enim holeo et legum vino^h tota plebium massa in istatu salutari concreta exheretⁱ hostibus indevictos^k, unde inlesos artus^l,

c) Quesumus R 1. d) manifestat R 1. e) effugit corr. effulget R 2.

III. a) deest R 1. b) ita R 1. E 1. 2; captionem R 2. c) aequaliaque R 2. d) perscribens R 2. e) concumbens R 1. f) amplius — amplius R 1. 2. E 1; intelligendum est: an plus — an plus, quod praebet E 2. g) veritatem R 1. h) regio R 1. i) honestate R 1. k) ita R 1. E 2; tueatur R 2. E 2.

V. a) illa add. R 2. b) iterum R 1. c) sique R 1.

VI. a) deest R 1. b) principibus R 1. c) eundem R 1; secundum R 2. d) quantum R 1. e) nec R 2. f) formidare R 1. g) facies R 1. h) vinum R 2. i) exeret R 2; i. e. exseret. k) ita R 2; indevictus R 1; inde invictos E. l) artos R 2.

1) Hoc caput magna ex parte ad verbum convenit cum Isidori Etymol. V, c. 21. 2) Ad verbum fere convenit hoc caput cum Isidori Etymol. V, c. 20.

producentur iustis adiuta legibus tela. Eruntque viri melius equitate quam telo muniti, ut contra hostem^m ante iustitiam dirigatⁿ princeps, quam vibret spicula miles. Felicior iam tunc illa principis congressio erit, quando^o domestica equitas anteibit; quia et severiores^p erunt in hostium populatione^q mucrones, quos^r de domiciliis modeste prodixerint leges^s. Experimentum enim naturalis est rei, ut iustitia illa confodiat hostem que tutaverit civem^t, et externam^u inde perimat litem^v, unde suorum interna possederit pacem. Sicut ergo modestia principum temperantia est legum, ita concordia civium victoria est hostium. Ex^w mansuetudine etenim principum oboritur dispositio legum, ex dispositione legum institutio morum, ex institutione morum concordia civium, ex concordia civium triumphus hostium. Sicque^x bonus princeps, interna regens et externa conquiens, dum suam pacem possidet et alienam litem abrumpit^y, celebratur et in civibus rector et in hostibus victor, habiturus post labentia tempora requiem sempiterna, post luteum aurum celestem regnum, post diadema^z et purpuram gloriam et coronam; quin potius nec deficiet esse rex, quoniam, dum regnum terre relinquit^a et celeste conquirit, non erit amisisse^b regni gloriam, sed ausisse^c.

m) hoste R 1. n) diridirigat R 1. o) quam R 2. p) ita R 1. E 1; seniores R 2; saeviores E 2. q) populationem R 1. r) quod R 1. s) legis R 1. t) cive R 1. u) externa R 1. v) lite R 1. w) et mansuetudinem R 1. x) si- que R 1. y) ita E; amrumpit R 2; obrumpit R 1. z) diademam R 1. a) rel- quid R 1. b) admisisse R 1. c) ita pro auxisse R 1, 2.

DE NEGOTIIS CAUSARUM.

LIBER SECUNDUS.

I. TITULUS: DE IUDICIBUS ET IUDICATIS.

- I. Quod et regia potestas et populorum universitas legum^a reverentie sit subiecta.
- II. Quod nulli leges nescire liceat.
- III. Quod antea ordinare^b oportuit negotia^c principum, postea populorum.
- IIII. De tempore, quo debeant leges emendate valere.
- V. De principum cupiditate damnata eorumque initiis ordinandis, et^d qualiter conficiende sunt scripture in nomine principum facte.
- VI. De his, qui contra principem vel gentem aut patriam refugi^e vel insulentes existunt.
- VII. De non criminando principem nec maledicendo illi.
- VIII. De remotis alienarum gentium legibus.
- VIIII. Ne excepto talem librum, qualis hic, qui nuper est editus, alterum^f quisque presumat habere.
- X. De diebus festis et feriatis, in quibus non sunt negotia [exequenda^g].
- XI. Ut nulla causa a iudicibus audiatur, que^h legibus non tenetur.
- XII. Ut terminate causeⁱ nullatenus revolvantur, relique^k vero ad libri huius seriem terminentur, adiciendi leges principibus libertate manente.

L.IB. II. TIT. I. a) l. — subiecta *des. R 2.* b) ordinari *R 2.* c) n. — populorum *des. R 2.* d) et — facte *des. R 2.* e) ref. — existunt *des. R 2.* f) alterum — habere *des. R 2.* g) emendavi ex rubrica textus; exquirenda *R 1; deest R 2.* h) que — tenetur *des. R 2.* i) preterite *add. R 2.* k) relique — manente *des. R 2.*

- XIII. Quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps aut^l consensio voluntatis potestatem dederit iudicandi.
- XIIII. Quales causas debeant audire^m thiuphadiⁿ et^o qualibus personis causas audiendas iniungant.
- XV. Ut iudices tam criminales quam communes terminent^p causas. Pacis autem adsertores et sola regia potestas ordinet, et sic^q tantundem a rege commissa negotia iudicent.
- XVI. De damnis eorum, qui non accepta potestate presumserint^r iudicare.
- XVII. De his, qui admoniti iudicis epistula^s vel^t sigillo ad iudicium venire contemnunt^u.
- XVIII. Si iudex interpellantem audire contemnat, vel^v utrum fraudulenter an ignoranter iudicium promat^w.
- XVIII. Si iudex aut per commodum aut per ignorantiam iudicet^x causam.
- XX. Si iudex dolo vel calliditate aut unam aut ambas causantium^y partes dispendia^z faciat sustinere.
- XXI. Quid^a primo iudex servare debet^b, ut^c causam^d bene cognoscat.
- XXII. Si cuiuscumque honoris aut hordinis iudex^e dicatur haberi^f suspectus, vel si iudex contra leges^g presumat dare iudicium.
- XXIII. Iudex qualiter faciat iudicatum.
- XXIIII. De commodis adque damnis iudicis vel^h saionis.
- XXV. Quodⁱ omnis, qui potestatem accipit iudicandi, iudicis^k nomine censeatur ex lege.
- XXVI. Ut omne vinculum, quod post datum iniustum iudicium a causidicis^l fuerit exactum, habeatur invalidum.
- XXVII. Ut iniustum iudicium et definitio iniusta^m

l) aut — iudicandi *des. R 2.* m) audiri *R 1.* n) thiuphadi *R 2.* o) *ita E 1. 2. et in contextu R 2, ubi hoc loco desunt* et — iniungant; quibus *pro et qualibus R 1.* p) terminent — iudicent *des. R 2.* q) *ita R 1; deest E 1. 2.* r) *pr. iud. des. R 2.* s) epistulam *R 1.* t) vel sigillum *R 1;* vel — contemnunt *ita in contextu R 2, ubi hoc loco desunt.* u) contendunt *R 1.* v) vel — promat *des. R 2.* w) premat *R 1.* x) *deest R 1;* iud. causam *des. R 2.* y) caus. — sustinere *des. R 2.* z) dispendium facit *R 1.* a) Quod primum *R 2.* b) debeat *R 1.* c) ut — cogn. *des. R 2.* d) causa *R 1.* e) iudex — iudicium *des. R 2.* f) habere susceptum *R 1.* g) lege *R 1.* h) vel sai. *des. R 2.* i) Ut *R 2.* k) iud. — lege *des. R 2.* l) a causidicis *des. R 1;* a — invalidum *des. R 2.* m) ini. — valeat *des. R 2.*

regio metu vel iussuⁿ a iudicibus ordinata non valeat^o.

XXVIII. De data episcopis potestatem distringendi iudices^p nequiter iudicantes.

XXVIII. Ut iudex, si a^q quocumque fuerit pulsatus^q, noverit^r se petenti reddere rationem^s.

XXX. De damnis iudicum aliena contingentium^t.

XXXI. De his, qui regiam^u contemserint iussionem^v.

a.

IN^w NOMINE DOMINI.

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod tam regia potestas quam populorum^a universitas legum reverentie sit subiecta.

Omnipotens^b rerum^b dominus et conditor unus¹, providens commoda humane salutis, discere^c iustitiam habitatores^d terre, sacre legis sacris decenter imperabit^e oraculis. Et quia solius tam^f immense divinitatis imperiis hec^g cordibus inprimuntur humanis, convenit omnium terrenorum quamvis excellentissimas potestates illi colla^h submittere mentis, cui etiam militie celestis famulatur dignitas servitutis. Quapropter si obediendum est Deo, diligenda est iustitia; que si fuerit dilecta, erit instanterⁱ operandum in illa, quam quisque tunc verius et ardentius diligit, cum unius equitatis sententia cum proximo semetipsum adstringit^k. Gratanter ergo iussa celestia amplectentes, damus modestas^l simul nobis^m et subditis leges, quibus ita et nostri culminis clementia et succedentiumⁿ regum nobitas adfutura una cum regimonii nostri generali multitudine universa hoberedire decernitur hac parere iubetur, ut nullis factionibus a^o custodia legum, que inicitur subditis^p, sese^p alienam reddat cuiuslibet persona vel potentia dignitatis, quatinus subiectos ad reverentiam legis^q inpellat necessitas, principis^r voluntas.

n) iussum R 1. o) ita R 1, E 2. p) iud. — iudicantes des. R 2. q) a quocumque pulsans R 2. r) noverit — rationem des. R 2. s) ratione R 1. t) contingentium R 1. u) regia R 2. v) deest R 2. w) IN N. D. inter I. et FLAVIUS R 1, 2.
I. a) populi R 1. b) Omnipotentis regum R 1. c) discernere R 2. d) abitatores R 2. e) ita pro imperavit R 1, 2. f) deest R 1. g) hecordibus R 1. h) deest R 2. i) iterum R 1. k) adstringit R 1. l) modestias R 1; molestas R 2. m) novis R 1. n) succedendum R 1. o) ad custodia R 1; accausandia pro a c. R 2. p) subdidisse R 1. q) deest R 1. r) acc. plur.

1) Omnipotens — unus: versus hexameter.

II. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS^a REX.

Quod nulli leges nescire liceat.

Omnis scientia sana ordinabiliter vitat^b ignorantiam^c execrandam^c. Nam cum scriptum sit: 'Noluit¹ intellegere, ut bene ageret', certum^d est, quia^e qui intellegere^e noluit^f, bene agere non contendit^g. Nullus ergo idcirco sibi extimet inlicitum faciendi licere quodlibet, quia se novit legum decreta sanctionesque nescire^h: nam nonⁱ insontemⁱ faciet ignorantie causa^k, quem noxiorum damnis implicaverit culpa.

III. FLAVIUS GLORIOSUS^a RECESSVINDUS REX.

Quod antea ordinari oportuit negotia principum et postea populorum.

Bene Deus, conditor rerum, disponens humani corporis formam, in sublimem^b caput erexit adque ex illo cunctas membrorum fibras exoriri decrevit. Unde hoc etiam a^c capiendis initiis caput vocitari^d percensuit², formans in illo et^e fulgorem luminum^e, ex quo prospici possent quecumque noxia concurrissent, constituens in eo et intelligendi vigorem^f, per quem conexa et subdita membra vel dispositio^g regeret vel providentia ordinaret. Hinc est et peritorum medicorum precipua cura, ut ante capiti quam membris incipiat^h disponi medella. Que ideo non inmerito ordinabiliter exerceri censetur, cum artificis peritia hec dispensari patescunt; quia si salutare caput extiterit, ratione colligit, qualiter curare membra cetera possit. Nam si arcemⁱ molestia hoccupaverit capitis, non potuerit^k in artus dirivationes^l dare salutis, quas in se consumserit iugis causa langoris. Ordinanda ergo sunt primo negotia principum, tutanda^m salus, defendenda vita, sicque in istatu et negotiis plebium ordinatio dirigenda, ut dum salus competens prospicitur regum, fida valentius teneatur salvatio populorum.

II. a) *ita R 1; Chindasvintus R 2, ubi gloriosus deest; nomen regis deest E 1. 2.*
 b) *ita E 1; uita R 2; fit ad R 1; ditat corr. dictat E 2.* c) *ignorantia exegrandam R 1.*
 d) *certo est R 2. E 1.* e) *ita E; quia intelligere R 2; quia qui int. des. R 1.*
 f) *nolet R 1.* g) *ita V 5; non concedit R 2; nin condit R 1; ad maledicendum tendit E 1; contemnit E 2. V 2, 3; non contemnit V 1.* h) *nesciret R 1.* i) *n. i. des. R 1.* k) *causam R 1.*

III. a) *cf. R 1.* b) *rad. corr. sublime R 2.* c) *ad R 1.* d) *vocari precensuit R 1.* e) *et f. lum. des. R 1.* f) *vigore R 1.* g) *dispositio R 1.* h) *ita R 1; incipiad disponi medellam R 2; incipiat disponi medela V 5; incipiunt adhiberi medellam E 1; incipiant adhiberi medella E 2.* i) *ita E 2; arce R 2; areae E 1; carnem R 1.* k) *poterit R 2.* l) *delibationes R 1.* m) *tutanda al. m. coaeva corr. tuenda R 1.*

1) *Psalm. 35, 4.* 2) *Cf. Isidori Etymol. XI, c. 1, 25.*

d. III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De tempore, quo^a debeant leges emendate
valere.

Quoniam novitatem legum vetustas^b vitiorum^b exegit et innovare^c leges veterinosas^d peccaminum antiquitas inpetrabat^e, adeo^f leges in hoc libro conscriptas^g ab anno secundo dive^h memorie domni et genitoris mei Chindasvindiⁱ regis in cunctis personis hac^k gentibus nostre amplitudinis imperio subiugatis omni robore valere discernimus hac iugi mansuras observantia consecramus; ita ut, reiectis^l illis, quas non equitas iudicantis, sed^m libitus inpresserat potestatis, evacuatisque iudiciis omnibusque scripturis earum ordinatione confectis, heⁿ sole valeant leges, quas aut ex^o antiquitate iuste^p tenemus, aut idem^q genitor^r noster vel pro equitate iudiciorum vel pro austeritate^s culparum visus est non inmerito^t condedissee, prolatis^u seu conexis aliis legibus, quas^v nostri culminis fastigium iudiciali^w presidens trono coram universis Dei sacerdotibus^x sanctis cunctisque^y officiis palatinis, docente^z Deo adque favente audientium universali consensu^a, edidit et formavit hac^b sue glorie titulis^c adnotabit; ita ut^d tam he^e, que iam prolate consistunt, quam ille, quas^f adhuc exoriri novorum negotiorum eventus inpulerit, valido hac iustissimo vigore perdurent et eterne soleditatis^g iura retinent^h.

V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De principum cupiditate damnata^a eorumque initiis ordinandis^b, et qualiter conficiende sunt scripture in nomine principum facte.

Eminentie¹ celsitudo terrene tunc salubrius sublimia probatur adpetere^c, cum saluti proximorum pia cernitur

III. (*Deest codd. E 1. 2.*) a) quod R 1. 2. b) vetustus vigorum R 1. c) innovale R 2. d) ita V 1. 3; veterinos ac R 2; veterinus R 1; veterinosas V 2. 4; veterinositas — antiqua pro v. — antiquas in marg. V 4. e) ita pro inpetravat R 1; inpetravat V 4. f) ita R 1. 2; ideo V. g) constitutas R 1. h) ita V; diu memorie R 2; d. m. des. R 1. i) Cindasvindi R 1. k) agentibus pro hac g. R 1. l) ita R 1. V 1. 4; reiectis R 2; relictis V 2; resectis V 3. m) sed — evacuatis des. R 2; libitus *deest etiam* R 1, *quod ex V supplevi*. n) heae R 2; hae V; *deest* R 1. o) ab pro aut ex R 1; p) ita R 1. V 1. 3; eius tenemus R 2; iuste novimus aut tenemus V 2. 4. q) ideo R 1. r) genitorum pro g. n. R 2. s) absteritate R 1. t) merito R 1. u) prelatis R 2. v) quam nrs culminibus R 2. w) iudicali pr. R 1; iudici absidens pro i. pr. R 2. x) sanctis sacerdotibus R 1. V 4. y) que *deest* R 2. z) docente R 1; docente et ducante V 3. a) consilio R 2. b) ad R 1. c) titulus R 1. d) aut R 2. e) heae R 2; et R 1. f) quasi R 2. g) aeterna solitatis R 2. h) retinent R 1. V. Cf. *etiam Conc. Tolet. VIII.* a) et *add.* R 1. b) ordinandis equaliter R 1; hordinata est qualiter R 2. c) anpetere R 1.

1) Haec eadem lex in acta Concilii Toletani VIII. a. 653. recepta est, ubi

compassione^d prodesse; unde solet contingere, ut plus commodi de aliena^e salute conquirat, quam de propria hutilitate quisque^f percipiat. In multis enim, quia multorum salus adtenditur, maioris lucri summa percipitur. In se autem, quia privati commodi fructus adpetitur, non^g satis est, si unius beneficii premia conquirantur. Hinc et illa^h regendarum tantundem salus est plebium, que non suos fines privata voluntate concludit, sed que universitatis limites communi prosperitatisⁱ lege defendit: Quapropter, ne salutaris ordo imperialibus videatur^k verbis potius obtineri quam factis, de sublimitatis obtentu reclinamus ad vota supplicum tranquille visionis aspectum^l, ut inde salutaris compassio^m habeat commodum, unde turme plebium adpte fuerint supplicationis effectum. Cumⁿ igitur precedentium serie temporum inmoderatio aviditas^o principum sese^p prona diffunderet in ispoliis populorum et augeret rei proprie^q censum erumna flebilis subiectionum, tandem^r superne respectationis adflatu^s nobis est divinitus inspiratum, ut, quia subiectis leges reverentie^t dederamus, principum quoque excessibus retinaculum temperantie poneremus. Proinde sincera mansuetudinis deliberatione tam nobis quam cunctis nostre glorie^u successoribus adfuturis, Deo mediante, legem ponimus decretumque divalis observantie promulgamus^v: ut nullus regum inpulsionis sue quibuscumque motibus aut factionibus scripturas de quibuslibet rebus alteri^w debitis ita extorqueat vel extorquendas instituat, quatenus iniuste hac nolenter debitarum sibi quisque privari possit dominio rerum. Quod si alicuius gratissima voluntate quippiam de rebus a quocumque perceperit vel pro evidenti prestatione lucratus aliquid fuerit, in eadem scripturam^x patens voluntatis hac prestiti condicio adnotetur, per quam aut impressio principis

d) ita R 1, E 2; conspersio se R 2; conspersione E 1. e) alienę R 1.
 f) quis R 1. g) nos R 1. h) illam R 1. i) prosperitati R 2. k) videntur R 1.
 l) ita E 1, 2, Conc.; espectum R 2; affectum R 1. m) conspersio R 2, E 1. n) deest R 1.
 o) apiditas R 1. p) ita E 2; esse R 1, 2; deest E 1. q) publicae E 2, V 1, 3. r) tam de R 1.
 s) adflatum R 1, 2. t) r. deferamus R 1; deferentiae dederamus R 2.
 u) a add. R 1. v) promulcamus R 1. w) alteris R 1. x) ita R 1, 2.

ad calcem traditur. Res, quas rex hac lege ordinavit, etiam in ipso concilio agitatae erant; cf. praecipue can. 10. Conc. cit. et Concilii eiusdem 'Decretum iudicii universalis editum in nomine principis', actis subiectum. Rex legem nostram decreti illius occasione promulgasse videtur.

aut conferentis fraus evidentissime detegatur. Et si patuerit a nolente fuisse iscripturam^y exactam, aut resipiscat improbitas principis et evacuet quod male contraxit, aut certe post eius mortem^z ad eum, cui exacta est scriptura, vel ad heredes eius res^{z*} ipse sine cunctatione debeant revocari. Ille autem res, que, seclusa omni compressionis^a argumentatione, directo modo transierint in principis potestate^b, in eius perenniter iure perdurent, et quidquid^c ex rebus ipsis idem princeps ordinare voluerit, sue potestatis arbitrio subiacebit. Verum ut omne^d eius^e negotium actionis roboret^f sinceritas veritatis, cum quarumcumque rerum iscripture in principis nomine extiterint facte, mox testes^g, qui in eadem scripturam suscriptores accesserint, ab his, quos elegerit princeps, diligentissime perquirantur, si non aliquod indicium^h aut de inpressione principis aut de fraude scripturam facientis modo quocumque cognoverint: acⁱ sic aut rite facta series scripture permaneat, aut irrita confecta vanescat. Similis quoque ordo de terris, vineis adque familiis observetur, si^d sine scripture textum^k tantummodo coram testibus quolibet facta fuerit definitio^l. De rebus autem omnibus a tempore Svintilani^{m. 1} regis hucusqueⁿ a principibus^o adquisitis^o aut deinceps si provenerit acquirendis quecumque forsitan princeps inordinata sive^p reliquid seu reliquerit, quoniam pro regni apice^q probantur adquisita fuisse, ad successorem^r tantundem regni decernimus pertinere; ita habita potestate, ut^s quidquid ex his helegerit facere, liberum habeat^t velle. In illis autem rebus, que ipsi aut de bonis parentum aut de quorumcumque provenerint successionebus proximorum, ita^u eidem principi eiusque filiis, aut si filii defuerint, heredibus quoque legitimis hereditatis iura patebunt, sicut etiam ceteris lege vel successione patere noscuntur. Quod si aliquid ex rebus de quorumcumque parentum aut proximorum non solum successione, sed etiam qualibet conlatione aut quocumque

y) ita R 2; iscriptura exacta R 1. z) morte R 1. z*) deest R 1, ubi legitur ipsa — debeat. a) comprehensionis et R 1. b) ita R 1, 2, E. c) quid R 1. d) deest R 1. e) ita R 1, 2; alii: huius. f) robore R 2. g) testis R 1. h) in iudiciis R 1. i) aut R 1. k) ita R 1, 2, E 1. l) in definitione R 1. m) ita R 1, 2, V 2, 4, 5; eandem lectionem, sed corruptam praebeant E 1, 2. n) hucusque R 1; huiusque R 2; hucusque alii. o) principes adquietis R 1. p) sibi R 1. q) apicem R 1. r) successore R 1. s) deest R 1. t) abeat R 2. u) ut add. R 1.

1) Svintila rex regnavit a. 620—631.

contractu^v ad ius ipsius pervenisse patuerit, si contingat hec^w inordinata relinqui, non ad successorem regni, sed ad filios vel^x heredes eius, qui conquisibit, specialiter omnis eadem conquisitio^y pertinebit. Nam et de illis rebus, quas^{y*} idem^y princeps ante regnum aut ex proprio aut ex iustissime^z conquisito^a dinoscitur abuisse, inrebocabili ordine aut faciendi quod voluerit potestatem habebit, aut certe filiis eius successio plena^b patebit. Quod si filii defuerint, legitimis heredibus ex his, que inordinata reliquerit^c, hereditatem hadire licebit. Huius sane legis sententia^d in solis erit principum negotiis observanda adque ita perpetim valitura, ut non ante quispiam solium regale^e conscendat, quam iuramenti federe hanc legem se in omnibus implere promittat¹. Quemcumque vero aut per tumultuosas plebes aut per absconsa dignitati publice macinamenta adeptum^f esse constiterit regni^g fastigia², mox idem cum omnibus tam nefarie sibi^h consentientibus et anathema fiat et christianorum communionem amittat, tam dire percussione ultione conlisus, ut omnis divini ordinis cultor, qui illi communicare presumserit, simili cum ipso damnatione dispereat et pena tabescat. Nam et si quis legis huius seriem ex officio palatino malivole detrahendo lacerare voluerit aut evacuandamⁱ quandoque, vel silenter musitans^k vel aperte resultans, proloqui detectus extiterit, cunctis^l palatine dignitatis et consortiis et officiis mox nudatus, omnium rerum suarum dimidiam partem amittat et in deputato sibi loco redactus, a^m totius palatii maneat societate seclusus. Religiosus etiam, qui se in eadem culpam devolverit, simili rerum proprietatis sue dispendio subiacebit.

v) tractu om. R 1. w) hex R 1. x) vel ad R 1. y) conquisitio — idem om. R 1. y*) que R 2. z) iustis se R 1. a) conquisitum conoscitur R 1.
 b) pena R 1. c) reliquerint R 1. d) sententiam R 1. e) regalis ascendat R 1.
 f) aditum R 1. g) regnum R 1. h) sibe R 2; sive R 1. i) vacuandam R 1.
 k) musitatis R 1. l) cunctos R 1. m) ac R 1.

1) Cf. *Conc. Tolet. VIII*, c. 10: non prius apicem regni quique percipiat, quam se illam (*sc. legem de successione in facultates regis*) per omnia suppleturum iurisiurandi taxatione definiat. 2) Cf. *ibid.*: Abhinc ergo et deinceps ita erunt in regni gloriam praeferendi rectores, ut aut in urbe regia aut ubi princeps decesserit cum pontificum maiorumque palatii omnimodo eligantur assensu, non forinsecus aut conspiratione paucorum aut rusticarum plebium seditioso tumultu.

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui contra principem vel gentem^a aut patriam refugii sive^b insolentes^c existunt^d.

Quantis¹ actenus Gotorum patria concussa sit cladi-
bus, quantisque iugiter quatiatur istimulis profugorum^e
hac nefanda supervia deditorum, ex eo pene cunctis^f est
cognitum, quod et patrie diminutionem^g agnoscunt^h,
et hac hoccasione potius quam expugnandorum hostium
externorum arma sumere sepe compellimur. Ut ergo tam
dira temeritas tandem victa depereatⁱ, et in huiusmodi
transgressoribus manifesta iscelera non relinquantur ul-
terius impunita, hac omne per evum valitura lege^k san-
cimus, ut quicumque ex tempore reverende^l memorie
Chintilani² principis usque ad annum^m, Deo^m favente,
regni nostri secundo vel amodo et ultra ad adversam
gentem vel extraneam partem perrexitⁿ sive perrexerit,
aut etiam ire voluit vel quandoque voluerit, ut scele-
ratissimo ausu contra gentem Gotorumⁿ vel patriam
ageret^o, aut fortasse conetur aliquatenus agere, et captus
sive detectus extitit vel extiterit, sive ab anno regni
nostri primo vel deinceps quispiam infra fines patrie
Gotorum quamcumque conturbationem aut scandalum in
contrarietatem regni nostri vel gentis facere voluerit,
sive ex tempore nostri regiminis tale^p aliquid agere
vel disponere videtur, in necem vel abiectionem^q nostram

VI. a) regem R 1. b) sibi R 1. c) insolenter R 2. d) existant R 1.
e) profugorum R 1. f) con | cunctus R 1. g) diminutione R 1. h) cognoscunt
corr. agnoscunt R 2. i) permaneat R 1. k) deest R 1. l) referende R 1. m) anno
pro a. Deo R 1. n) perrexit — Gotorum des. R 1. o) agere R 1. p) talem R 1.
q) adiectionem R 1.

1) Huic capiti simillimus est canon 1. Concilii Toletani VII. a. 646. habiti,
qui ad verba fere nonnullis locis cum hac lege convenit. Neque vero, ut
opinatus est F. Dahn, 'Könige' V, p. 195, Chindasvindus rex concilii
illius decretum recepit in legem; sed decretum potius ad exemplum legis
formatum esse videtur. Lex enim in prologo canonum iam 'dudum' data
memoratur: novimus . . . ita dudum legibus decretum fuisse, ut nullus
refuga vel perfidus, qui contra gentem Gothorum vel patriam seu regem
agere aut in alterius gentis societatem se transducere reperitur, integri-
tati rerum suarum nullatenus reformetur, nisi forsitan princeps humani-
tatis aliquid personis talibus impertiri voluerit; qui tamen non amplius
quam vicesimam partem rerum ei qui perfidus exstitit de rebus, unde rex
elegerit, tribuendi potestatem habebit. — Ex anno secundo regni Chinda-
svindi infra memorato conici licet, hoc ipso anno (= a. 642/3. p. Chr. n.)
legem editam esse. — Etiam Chronicon q. d. Fredegarii refert de per-
fugis et rebellantibus a Chindasvindo omnimodo suppressis, lib. IV, c. 82,
SS. rer. Mer. II, p. 163. 2) Chintila rex regnavit a. 636—640.

sive subsequentium regum intendere vel intendisse proditus videtur esse vel fuerit: horum omnium scelerum vel unius ex his quisque reus inventus fuerit^r inretracabilem sententiam mortis excipiat, nec ulla ei de cetero sit vivendi libertas indulta. Quod si fortasse pietatis intuitu a principe fuerit illi vita concessa, non aliter quam effossis oculis relinquatur ad vitam, quatenus nec excidium videat, quo^s fuerat nequiter delectatus, et amarissimam vitam ducere se^r perenniter doleat. Res tamen omnes vel eius, qui morte^t est pro tali iscelere perimendus, vel huius, qui vite propter suam nequitiam infelicissime reservabitur, in regis ad integrum potestate persistent, et cui donate fuerint ita perpetim securus possideat, ut nullus umquam succedentium regum causam suam et gentis vitiaturus^u has ullatenus auferre presumat. Verum quia multi plerumque repperiuntur, qui dum his et talibus pravis^v meditationibus occupantur, argumento^w quodam fallaci in ecclesiis aut uxoribus vel filiis adque amicis seu in aliis quibuscumque personis suas inveniantur transduxisse vel transducere^x facultates, etiam et ipsa, que fraudulenter in dominio alieno contulerant^y, iure precario reposcentes sub calliditatis studio in suo denuo dominio possidenda^z recipiant, unde nihil de suis rebus visi sunt admisisse, nisi solum concinnacione falsissima fictas^a quasi veredicas videantur scripturas^b conficere; ideoque hanc nequissimam argumentationem^c presentis legis decreto amputare elegimus, ut calcatis^d vel evacuatis^d seu^e rescissis scripturis ac fraude confectis, quidquid eo^f quisque tempore possidere repperiatur, quo fuerit in predictis criminibus deprehensus, totum continuo fisci viribus ad integrum adplicetur, ut concedere iam dictas facultates, sicut supradictum est, cui rex voluerit vel facere exinde quidquid elegerit in sue potestatis consistat arbitrio; alia vero quaecumque ab hac fraude aliena^g inventa extiterint ordinata legibusque confecta^h, vigore^h legum manean solidata, illis ab huius legis sententia personis evidenter exceptis, quibus a precedentibus regibusⁱ culpa dinoscitur fuisse concessa. Nam si humanitatis aliquid quicumque perfido rex largiri^k

r) *deest* R 2. s) *quod* R 1. t) *morti* R 1. u) *vitiarum* R 2, *ubi* has — quia *desunt*. v) *pravis med. des.* R 2. w) *argumentum* R 1. x) *transd. — dominio des.* R 2. y) *contulerat* R 1. z) *possidendo* R 1. a) *factas* R 1. b) *scriptas* R 1. c) *argumentatione* R 1. d) *calciatis vel vacuatis* R 1. e) *seu rescissis des.* R 2. f) *ex eo* R 2. g) *alienam inventa extiterit* R 1. h) *facta vigorem* R 1. i) *legibus* R 1. k) *largire* R 2.

voluerit, non de facultate eius, sed unde placuerit principi tantum ei solummodo concessurus¹ est, quantum hereditatis eiusdem culpati vicesima^m portio fuisse constiterit.

VII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De¹ non criminando principe nec maledicendo illi.

Sicut in personam principis omnibus proibemus, aut commovere nequitiam cogitationis aut manus inicere ultionis, ita etiam nullum patimur in eum aut notam ponere criminis^a aut verba congerere maledictionis. Sacre namque auctoritas scripture et non iubet accipi obproprium adversus proximum suum² et hunc, qui maledixerit principi populi sui³, demonstrat existere reum. Quapropter quicumque in principem aut crimen iniecerit aut maledictum intulerit, ita ut hunc de vita sua non humiliter et silenter admonere procuret, sed huic^b supervere et contumeliose insultare pertemtet sive etiam in detractationis^c eius ignominia turpia et iniuriosa presumat, si ex nobilibus idoneisque personis fuerit, seu sit religiosus sive etiam laicus^d, mox detectus extiterit et inventus, dimidiam omnium rerum suarum partem amittat, de qua^e idem princeps faciendi quod sibi placuerit potestatem obtineat. Nam si de vilioribus^f humilioribusque personis fuerit^g, aut certe quem^h nulla dignitas exornabit, quod de illo vel de rebus eius princeps voluerit iudicandi licentiam habebit. Simili quoque precepto defuncto^g etiam principi ausumⁱ oportune interdicimus detrahendi. Incassum etenim his qui vivit detractationis in defunctum iacula^k mittit, cum iam defunctus^k nec constitutionibus imbui nec increpationibus possit urgeri¹. Sed quia pro certo illius insania innotescit, quia frustra in non sentientem detractoris verba transmittit, ideo hisdem presumptor L verberibus vapulavit et^m presumptionis sue oportuna silentia dabit^m,

l) concessa R 2. m) vicensima R 2.

VII. a) mine pro crimine R 1. b) ita E, V; huius R 1; ic R 2. c) detractationibus R 2. d) vulgus R 1. e) qua R 1. f) viliosibus humiliosusque R 1. g) deest R 1. h) qua R 1. i) ausu R 1; auso E 1. k) iacula — defunctus des. R 2. l) ita R 2, E 1; torqueri R 1; argui al. m) et — dabit des. R 1.

1) Cf. canonem de eadem re agentem Conc. Tolet. V, 5. 2) Psalm. 14, 3.
3) Exod. 22, 28; Acta apost. 23, 5.

reservata cunctis hac plenius libertate, ut principem, tam supreste^m quam mortuo, liceat unicuique pro negotiis hac rebus omnibus et loqui, quod ad causam pertinet, et contendere, sicut decet, et iudicium promereri, quod debet; ita enim ponereⁿ nitimur humane reverentiam dignitati, ut devotius, servare probemur^o iustitiam Dei^p.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De remotis^a alienarum gentium^a legibus.

Aliene gentis legibus ad exercitiam^b hutilitatis inbui et permittimus et optamus; ad negotiorum vero discussionem^c et resultamus et proibemus. Quamvis^d enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus herent; adeo, cum sufficiat ad iustitie plenitudinem et prescrutatio rationum et competentium ordo verborum, que codicis huius series agnoscitur^e continere, nolumus sive Romanis legibus seu alienis institutionibus amodo amplius convexari.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne excepto talem librum, qualis hic, qui nuper est editus, alterum^a quisque presumat habere.

Nullus prorsus ex omnibus^b regni nostri preter hunc librum, qui nuper est^c editus^a, adque secundum seriem huius amodo translatus librum legum pro quocumque negotio^d iudici offerre pertemet. Quod si presumserit, XXX libras auri fisco persolvat. Iudex quoque, si vetitum librum sive^e postea oblatum dirumpere fortasse distulerit, predictae damnationis dispendio subiacebit. a.

X. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De diebus festis et feriatis, in^a quibus non sunt negotia exequenda^b.

Die¹ Dominico neminem liceat executione constringi, quia omnes causas religio debet excludere, in

m) subpreste R 2. n) deest R 1. o) probemus R 1. p) Domini R 1.
VIII. a) motis (corr. remotis) alienarum regentium R 1. b) ita R 1. 2. E 1.
c) discussionem R 2. E 1. d) vis deest R 1. e) agnoscatur R 1.
VIII. a) alterum — editus des. R 1. b) hominibus R 2. c) est editus R 2.
d) negotium R 1. e) ita R 1. 2 pro sibi.
X. a) deest R 1. b) extendenda R 2.

1) *Sequentia maxima ex parte sumpta sunt ex Lege Rom. Vis., Cod. Theod. II, 8, 2. Int., sed partim aliis verbis concepta.*

quo nullus ad causam dicendam nec propter aliquod debitum fortasse solvendum quemquam inquietare presumat. Diebus etiam Pascalibus nullam patimur quemlibet executione^c teneri, id est per XV dies, septem, qui Pascalem sollemnitatem precedunt, et septem alios, qui secuntur. Nativitatis quoque Dominice, Circumcisionis, Epiphanie^d, Ascensionis et Pentecosten singuli dies simili reverentia venerentur. Necnon et pro messivis a XV. kalendas Agustas usque ad XVe kalendas Septembres In Cartaginensi vero provincia propter locustarum vastationem adsiduam a XV. kalendas Iulias usque in kalendas Agustas messivas ferias precipimus observandas et propter vindemias colligendas a XV. kalendas Octobres usque ad XV. kalendas Novembres. Omnibus hanc constitutionem concedimus, ut per hec tempora nullus ad causam dicendam venire cogatur vel sub executione aliqua deputetur; nisi forte causa, pro qua compellitur, cepta iam aput iudicem fuisse videatur^f. Nam procul dubio, si^g incoata fuisse hactio repperitur, ad peragendum negotium absque ulla feriatarum dierum obiectione cogendus est qui pulsatur; ita ut, si persona est, cui facile credi possit, placito districtus abscedat; si certe sit, de cuius fide dubitetur, pro se fideiussorem adhibeat, quatenus peractis temporibus supradictis ad finiendam cum petitore^h causam, ubi iudex helegerit, remota dilatione occurrat: preter qui taleⁱ crimen admiserint, quos^k necesse sit sententiam mortis puniri, qui etiam in talibus omnino diebus et comprehendendi sunt et ardua in vinculis^l custodia retinendi, quousque, peracto die Dominico vel feriis supradictis, debita eos subsequatur ultio iudicantis. Messivis sane vel vindemialibus feriis in criminosas et dignas morti personas^m legalis nullatenus censura cessabit; sed nec illum ista lex excusatum habebit, qui necdum adⁿ iudicium ante compulsus, et tamen sciens esse se^o quandoquidem compellendo, reliquis se temporibus dilatans ad hoc in predictis feriis illi, a quo pulsandus est, se indubitanter ostendit, quia^p putat se ad causam dicendam nulla legis sanctione posse teneri. Quem tamen aut per placitum dstringi^q precipimus,

c) executionem retineri R 2. d) Epephanie R 1; Ephiphanie R 2. e) a XVX pro ad XV R 1, ubi numeri sequentes VX pro XV scripti sunt. f) videatur — fuisse des. R 1. g) sinquoata fuisset pro si incoata fuisse R 2. h) petitem R 1. i) quale pro qui tale R 2. k) quod R 1. l) vincula R 1. m) per R 1. n) a R 1. o) se deest R 1. p) qui R 1. q) constringi R 1.

quando cum petitore causam finire sit prestus; aut si forte talis est, de quo^r suspecta sit placiti fides neque fideiussorem pro se adhibere^s potuerit apud iudicem, sub custodia maneat, ut, expleto tempore feriato^t, causa, pro qua compellitur, finem accipiat. Si quis autem contra decretum legis huius agere presumserit, et ad iudicem ex hoc querella pervenerit, quinquaginta hictus flagellorum publice extensus accipiat.

XI.

Ut nulla causa a iudicibus audiat, que in legibus non continetur.

Nullus¹ iudex causam audire presumat, que in legibus non continetur; sed comes civitatis vel^a iudex, aut per se aut per executores^b suum, conspectui principis utrasque partes presentare procuret, quo facilius et res finem accipiat et potestatis regie discretionem^c tractetur, qualiter exortum negotium legibus inseratur.

XII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut terminate cause nullatenus revolvantur, relique ad libri huius seriem terminentur; adiciendi leges principibus libertate manente.

Quecumque² causarum negotia inchoata^a sunt, nondum vero finita, secundum has leges determinare^b sancimus. Illas autem, que iam^c iuste determinate sunt, ^{v.} resuscitare^d nullatenus patimur. Sane leges adiciendi, si iusta novitas causarum exigerit, principalis electio licentiam habebit, que ad instar presentium legum vigorem plenissimum optinebunt^e.

XIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps aut consensio voluntatis potestatem dederit iudicandi.

Dirimere causas nulli licebit, nisi aut a principibus potestate concessa aut consensu partium electo iudicem

r) unde *pro de quo* R 1. s) habere R 1; adhibere R 2. t) *deest* R 1.

XI. a) seu R 2. b) exactorem R 1. c) discretionem R 2, E 1.

XII. a) inchoata R 2. b) determinari R 2, E 1, *all.* c) R 2; *deest* R 1.

d) *ita* R 1, E 1; resuscitari R 2, *all.* e) habebunt R 1.

1) Cf. *L. Burg. pr. const.* § 10. 2) Cf. *L. Rom. Vis. Nov. Theod. II.* 1, § 2: lites, quas inchoatas quidem, necdum tamen finitas eo tempore quo publicantur invenerint, secundum earum tenorem volumus terminari; illas autem, quae iam . . . decisae sunt, minime resuscitari.

trium testium fuerit electionis pactio signis vel suscri-
d. ptionibus roborata.

XIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS^a REX^a.

Quales causas debeant audire thiuphadi^b et qualibus personis causas audiendas iniungant.

Cum ceteris negotiis criminalium etiam causarum thiuphadi iudicandi concessa licentia, criminosos a legum sententia^c ipsi vindicare non audeant, sed debita^d in eis, ut competit, censura exercent. Qui^e thiufadi tales eligant^f, quibus vicissitudines suas [audiendas^g] iniungant, ut ipsis absentibus illi causas^h et temperanterⁱ discutiant et iuste decernant.

XV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX^a.

Ut iudices tam criminales quam communes terminent^b causas.

Omnium negotiorum causas ita iudices habeant deputatas, ut et criminalia et cetera negotia terminandi sit illis concessa licentia. Pacis vero adsertores non alias dirimant causas, nisi quas illis regia deputaverit^c ordinandi potestas. Pacis autem adsertor est, qui sola faciendo pacis intentione regali sola destinatur autoritate.

XVI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De damnis eorum, qui non accepta potestate presumerint iudicare.

Nullus in territorio^a non sibi commissio vel ille, qui iudicandi potestatem nullam habet omnino commissam^b, quemcumque^c presumat per iussionem aut saionem vel distringere vel in^d aliquo molestius convexare, v. si^e nec fuerit iudex constitutus ex regia iussionem. Certe qui non predictus iudex presumptuosus inlicite hec que prohibentur presumerint agere, confestim ut causa

XIII. a) *deest R 1.* b) *thiuf. pro thiuph. hic et infra R 2.* c) *sententiis R 1.* d) *ita R 1. E 1; debitam R 2.* e) *Quia R 1.* f) *eligantur R 1.* g) *verbum, quod minus aptum videtur, deest R 2. E 1.* h) *et causas pro c. et R 1.* i) *ita R 1. V 5; temperate al.; temperare R 2.*

XV. *Haec lex in R 1, hoc loco omissa, ad calcem codicis addita est.* a) *res R 1.* b) *terminet R 1.* c) *ordinaverit pro ord. dep. R 1.*

XVI. a) *territorium R 1.* b) *commissio R 1. E 1.* c) *quemque R 1; quicumque R 2.* d) *deest R 1.* e) *nisi fuerit iudex institutus ex regia iussione R 2.*

1) *Thiuphadus vel piufaps = Iusundifaps, millenarius, i. e. mille militibus praepositus, qui et militaribus et civilibus rebus fungebatur; cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 337 sqq. et praeterea Cod. Euric. c. 322, supra p. 16.*

pervenerit ad provincie ducem, an per se vellit, an per quem ipse preceperit, tam illicitam^f presumptionem coercere procuret: et illi siquidem, cui presumptuosus presumptor extitit, si solum contumeliam vel iniuriam fecerit, libram auri coactus exsolvat; si vero rem aliquam temeranter abstulerit vel auferri preceperit, tantundem^g cum eadem rem, quam tulerit, aliut tantum de suo coactus restituat. Quod si cumque^h iudex servumⁱ suum seu alienum ad discutienda negotia helegerit deputandum, pro his, que idem servus contra iustitiam et leges adtemptaverit agere, ad omnem satisfactionem legis iudex, qui hunc ordinaverit, se^k noverit retineri. Saio vero, seu quisquis fuerit, qui huic obsequens presumptori^l alium consenserit comprehendere, distringere vel aliquid rerum auferre^m, C hictusⁿ flagellorum accipiat et presumptionem tali emendatione coerceat^o.

XVII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui admoniti iudicis epistula^a vel sigillo ad iudicium venire contemnunt.

Iudex cum ab aliquo fuerit interpellatus, adversarium querellantis admonitione unius epistule vel sigilli¹ ad iudicium venire compellat, sub ea videlicet ratione, ut coram ingenuis personis his, qui a iudice missus extiterit, illi^b, qui ad causam dicendam compellitur, offerat epistulam vel sigillum. Et si tali admonitione conventus aut se dilataverit aut ad iudicium venire contemserit, pro dilatione sola quinque^c auri solidos petitori^d et pro contemptu quinque alios iudici coactus exsolvat. Quod si non habuerit, unde componat, L flagella^e contemtor idem vel dilatator^f coram iudice verberetur, ita ut non^g ei flagellorum ista correptio inducat notam infamie. Sin autem sollummodo contemtor extiterit et non habuerit, unde compositionem^h exsolvat, absque ulla testificandi iactura XXX flagella suscipiat.

f) illicita presumptione R 1. g) quantum inde R 1. h) ita R 1, E 1; quicumque R 2. i) servum — negotia des. R 2. k) se noverit des. R 2. l) presumptor R 1. m) deest R 1. n) ictos R 2. o) coercescit R 1; coerceant R 2.

XVII. a) epistulam vel sigillum R 1. b) ille R 1. c) quinquenaru pro q. auri R 1; quinque auri R 2. d) petitori — alios des. R 2. e) fla R 1; flagl R 2; flagella E 1. f) dilator R 2. g) non eis R 2; ei fiat R 1, ubi non deest. h) componat pro comp. exsolvat R 2.

1) De conventionem per signum iudicis facta cf. LL. V, p. 440, n. 1, et H. Brunner, 'D. RG.' II, p. 338. 2) Saio hic est minister et apparitor iudicis; cf. supra p. 13, n. 2.

His autem, qui pulsatur, si ad accipiendam admonitionem iudicis seⁱ dixerit nullatenus dilatasse vel contempsisse et hoc nullo potuerit teste convinci, dum sacramentum reddiderit, quod per nullam occasionem vel contemptum hoc fecerit, a damnis vel^k flagellis^k superius comprehensis habeatur indemnis. Quod si quilibet episcopus admonitionem iudicis, fretus honore^l sacerdotali, contemserit et pro sua persona adsertorem dare distulerit, confestim a iudice negotii seu a provincie sue duce^m vel comite compulsus L solidorum damnum excipiat, ex qua summaⁿ pecunie XX° solidi iudici contempto proficiant, XXX vero sacerdoti^p ipsius petitor consequatur. Si certe presbiter, diaconus vel subdiaconus adque clericus vel monachus ad^q accipiendam iudicis epistulam vel sigillum se dilataverint^r aut pro sui persona^s ad respondendum minime direxerint prosecutorem vel contumaciter fuerint contemtores, unusquisque eorum iuxta legis huius sententiam, que in laicis superius lata est, indicta damna suscipiat; et^t si non habuerit, unde componat, eius episcopus moneatur, ut pro eo satisfacere, si voluerit, licentiam habeat. Sin autem noluerit, sacramentis coram iudice se noverit obligandum, quod supradictis personis distractionem talem adibeat, ut per XXX dierum spatio^u ieiuniis continuis adfligantur, sufficiatque illis circa solis hoccasum per dies singulos panis vel aque refectionem accipere, que contumacis vitam^v rationabili possit distractione corrigere. Illa omnino discretionem servata, ut, si aut etatis aut egritudinis instantia patuerit^w, que^x hanc disciplinam sustinere non posse^y demonstret, tam in clericis cuiuscumque ordinis quam in laicis, non tam durissime sententiam castigationis instantia compleat iudicis, sed habita^z consideratione pro egritudine vel etate, ita contemtore corrigat, ne ipse contemptor aut langorem maximum aut debilitationem vel mortem incurrat. Ille vero, qui ad implendam admonitionem iudicis contemptor extiterit seque ita dilataverit, ut eum iudex tam facile repperire non possit, et si post tempus indictum in diebus quattuor non occurrat, si quinto die venerit, omnem huius legis sententiam se

i) sese R 2. k) eos pro vel flagellis R 1. l) honorem sacerdotalem R 1.
m) duces R 1. n) sumam R 1. o) XXX R 1, corr. XX R 2. p) ita R 1, E 1;
sacerdotis R 2. q) ad deest R 1. r) dilataverit R 1. s) personam R 1. t) et
deest R 1. u) spacium R 2. v) vita rationalis R 1. w) patuerint R 1. x) que
disciplina non, om. sustinere, R 2. y) possit R 1. z) adibita R 2.

noverit evasurum. Pari modo et qui^a longius centum milibus pervenitur, si ad undecimum diem post tempus constitutum^b occurrerit, et hunc nullatenus sanctionis huius pena^c damnabit. Similiter et qui in ducentorum milium spatio^d constitutus in vicesima prima die, postquam iussus fuerat, se ipsum iudici presentaverit audientum, eo^e modo a iactura legis huius habeatur^f indemnis. Similis quoque servabitur ordo, ubi fuerit amplius itineris longitudo. I^g denique, quibus tam rationabile tempus adiectum est, si se ulterius dilatantes minime ad institutum diem superadijectionis^h hoccurrerint, confestim iudex ea, que pars petit querellantis, reservatoⁱ negotio dilatatoris^k, tradere non differat petitori, ita ut, dum contemtor in postmodum ad negotio^l dicendo^l successerit, si vicensimo^m primo die transcenderit, XX auri solidos coactus exsolvatⁿ. Nam et^o his, qui de centum milibus superiore^p ordine preteriens constitutionem undecimi^q diei fuerit supergressus, et idem decem solidorum damnum excipiat, de quibus damnis superius institutis medietatem sibi iudex adquirat, alteram vero medietatem pars petitoris obtineat. Si^r tamen admonitum aut egritudo ad veniendum nulla suspenderit, aut inundatio^s fluminum non retinuerit, vel aditum non obstruxerit, in quo montes transituri sunt, conspersio superflua nivium; que^t necessitas utrum evidenter evenerit, an^u per excusationem videatur opponi, aut idoneis testibus aut suo iuramento firmabit.

XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si iudex interpellantem audire contemnat, vel utrum fraudulenter an^a ignoranter iudicium promat.

Si quis iudici pro adversario suo querellam intulerit, et^b ipse eum audire noluerit^b aut sigillum negaverit et per diversas^c occasiones causam eius protaxerit, pro patrocinio aut amicitia^d nolens legibus obtemperare, et ipse, qui petit^e, hoc testibus potuerit adprobare: det ille

a) quin R 1. b) institutum R 2. c) pene R 1. d) spatium R 1. e) eum R 1. f) habetur R 1; abeat R 2. g) ita R 1; Hii R 2. h) superadijectionis R 1. i) servato R 2. k) dilatoris R 2. l) negotium peragendum R 2. m) vicensimum primum diem R 2. n) exolut R 1. o) et deest R 1. p) superiorem hordinem R 2. q) undecimum diem R 2. r) ita tamen monitum R 1. s) inundatia R 1. t) qui R 2; adque R 1. u) hanc R 1. 2.

XVIII. a) hac ignorando R 1. b) et ipse — noluerit des. R 2. c) diversa occasione R 1. d) amicitiam R 1. e) petet R 1.

iudex ei, quem audire noluit, pro fatigationem eius tantum, quantum ipse ab adversario suo secundum legalem^f iudicium fuerat accepturus, et ipsam causam ille, qui petit, usque ad tempus legibus constitutum ita^g habeat reservatam^h, ut, cum eam proponere voluerit, debitam sibi percipiatⁱ veritatem. Certe si fraudem aut dilationem^k iudicis non potuerit petitor^l adprobare, sacramento^m suam iudex conscientiam expiet, quod eum nulloⁿ malignitatis obtentu vel quolibet^o favoreⁿ aut amicitia audire distulerit, et propter hoc culpabilis idem iudex nullatenus habeatur. Eidem^p tamen iudici liceat, ut^g in una ebdomada duobus diebus vel omnibus meridianis oris, si voluerit, absque causarum audientia sue vacet domui pro quiete¹. Reliquo vero tempore prolata sibi negotia frequens et absque dilatione^q qualibet examinet.

XVIII. ANTIQUA^a.

Si iudex aut per commodum aut per ignorantiam iudicet causam.

Iudex² si per quodlibet commodum male iudicaverit et cuicumque iniuste quidquam auferri preceperit, ille, qui a iudice ordinatus ad tollendum fuerat destinatus, ea que tulit restituat. Nam ipse iudex contrarius equitatis aliut tantum de suo, quantum auferri iusserat, mox reformet, id est, ablate^b rei simpla redintegratione concessa^b, pro satisfactione sue temeritatis aliut tantum, quantum auferri preceperat, de sua facultate illi, quem iniuste damnaverat, reddat. Quod si non habuerit, unde componat, cum his, que habere dinoscitur, ipse iudex illi, *a.* cui componere debuit, subiaceat serviturus. Sin autem per ignorantiam iniuste iudicaverit et sacramentis se potuerit excusare, quod non per amicitiam vel cupiditate^c aut per commodum quolibet, sed tantumdem^d ignoranter hoc fecerit: quod iudicabit non valeat, et ipse iudex non implicetur in culpa^e.

f) legem et iudicium R 1. g) deest R 1. h) reservatum R 1; reservata R 2. i) recipiat R 1. k) dilatationem R 2. l) petitum R 1. m) sacramentum R 1. n) nulla malignitatis obtentum ne quolibet labore pro nullo — favore R 1. o) colibet R 2. p) Idem R 1. q) dilatazione R 2.

XVIII. a) deest R 2. b) ablatam rei simplam sedintegrationem et R 2. c) cupiditatem aut R 2, ubi per deest. d) tantum R 2. e) culpam R 2.

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. I, 7.* 2) *Ad exemplum huius legis scripta est L. Baiuv. 2, 17. 18. Cf. etiam Coll. iuris Romano-Gothici c. 10, Gaudenzi p. 203.*

XX. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si iudex dolo^a vel calliditate aut unam^b aut ambas causantium partes dispendia faciat sustinere.

Tranquille hac^c sollicite instantia mansuetudinis nostre premonet, iudices omnes non debere dilatare causidicos, ne^d gravi dispendio aliquatenus honerentur. Quod si dolo aut calliditate aliqua ad hoc videtur iudex differre negotium, ut^e una pars aut ambe naufragium perferant, quidquid dispendiis^f super octo dies a^g die cepte accionis causantes pertulerint, reddito sacramento, totum eis iudex reddere compellatur. Sin autem vel egritudo vel publice hutilitatis indictio suspenderit iudicem a negotio^h peragendum, nullam moram exhibeat litigantibus, sed sub hac eos definitione confestim absolvat, utⁱ ad causam expediendam competenti tempore indubitanter occurrant^k.

XXI. ANTIQUA^a.

Quid primo iudex observare debeat, ut causam bene cognoscat.

Iudex¹, ut bene causam agnoscat, primum testes^b interroget, deinde iscripturas^c requirat, ut veritas possit certius inveniri, ne ad sacramentum facile veniatur. Hoc enim iustitie potius indagatio vera commendat, ut scripture ex omnibus intercurrent, et iurandi necessitas sese^d omnino suspendat. In his vero causis sacramenta prestantur, in quibus nullam scripturam vel probationem seu certa indicia veritatis discussio iudicantis invenerit.

XXII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si cuiuscumque honoris^a aut ordinis iudex dicatur haberi suspectus.

Si quis iudicem aut comitem aut vicarium comitis seu thiuphadum^b suspectos habere se dixerit et^c ad

XX. a) lolo R 1. b) una R 1. c) deest R 2. d) nec R 1. e) aut R 1. f) expendiis corr. expendii R 2. g) accepto pro a die cepte R 2. h) negotium R 2. i) item pro ut ad R 1. k) occurrat R 1. E 1; hoccurrant R 2; occurrant alii.

XXI. a) deest R 2. b) testem R 1. c) scripturam R 2. d) esse R 1.

XXII. a) honeris R 1. b) thifadum R 2. c) et suum R 1; ad suum R 2.

1) *Ad exemplum huius legis scriptum est Legis Baiur. tit. 9, c. 17. Quod inde in Legem Alamannorum c. 42. receptum est; aliter Brunner, 'D. RG.' I, p. 316, n. 12.*

suum ducem aditum accedendi poposcerit aut^d fortasse eundem ducem suspectum habere dixerit, non sub hac occasione petitor hac presertim pauper quilibet patiatul ultra dilatione. Sed ipsi, qui iudicant eius negotium, unde suspecti dicuntur^e haberi, cum episcopo civitatis ad^f liquidum discutiant adque pertractent^f et^g de^h quo iudicaverint pariter conscribant suscribantque iudicium. Et qui suspectum iudicem habere seⁱ dixerat, si contra eum deinceps fuerit querellatus, completis prius, que per iudicium statuta sunt, sciat sibi apud audientiam principis appellare iudicem^k esse permissum; ita ut, si iudex vel sacerdos repperti fuerint nequiter iudicasse, et res ablata querellanti restituatur ad integrum, et a quibus aliter, quam veritas habuit, iudicatum est aliut tantum de rebus propriis ei sit satisfactum. Si certe iniustam^l contra iudicem querellam detulerit et causam, de qua agitur, iuste iudicatam fuisse constiterit, damnum, quod iudex sortire debuit, petitor sortiatur^m. Et si non habuerit, unde compositionem exolvat, C flagellisⁿ extensus publice in eiusdem iudicis presentiam verberetur. Nam si^o forte quisquam pro hutilitatem regiam aliquid scire se dixerit, aditus ei ad^p conspectum nostre glorie denegari non poterit.

XXIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Iudex, qualiter faciat iudicatum.

Si de facultatibus vel de rebus maximis aut etiam dignis negotium agitur, iudex, presentibus utrisque partibus, duo^a iudicia de re discussa^b conscribat, que simili textu et suscriptione roborata litigantium partes accipiant. Certe si de rebus modicis mota fuerit actio, sole condiciones¹, ad quas iurantur^c, apud eum, qui victor extiterit, pro hordine iudicii habeantur. De quibus tamen condicionibus et ille, qui victus est, ab eisdem testibus roboratum exemplar habebit. Quod si pars, que^d pro negotio quocumque compellitur, professsa fuerit apud iudi-

d) vel R 2. e) dicantur R 1. f) ad — pertractent R 2; des. R 1. g) et deest R 1, 2. h) de — conscribant des. R 2. i) deest R 2. k) iudicium R 1.
l) iniusta R 1. m) sociatur R 2. n) fla R 1. o) deest R 1. p) a conspecto R 1.
XXIII. a) dua R 1. b) discussa R 1. c) ita R 1. E 1; iuratur R 2.
d) deest R 1.

1) *Conditiones formulae sacramentorum scriptae dicebantur; cf. Form. Vis. p. 39, LL. Form. p. 592.*

cem, non esse necessarium a petitore dari^e probationem, quamlibet parve rei sit actio, conscribendum est a iudice suaque manu iudicium roborandum, ne fortasse quelibet ad futurum ex hoc intentio^f moveatur. Si vero, hordinante iudice, una pars testes adduxerit, et dum oportuerit eorum testimonium debere recipi, pars altera de iudicio se absque iudicis consultu^g subtraxerit, liceat iudici prolatos testes accipere^h, et quod ipsiⁱ testimonio suo firmaverint, illi^k, qui eos protulit^l, sua instantia consignare. Nam ei, qui fraudulenter se de iudicio sustulit, producere testem alium omnino erit illicitum, qui^m scilicet hocⁿ sibi tantum noverit esse concessum, ut antequam testes illi, qui testimonium dederant, moriantur, si habuerit quod rationabiliter in eis accuset, patienter audiatur a iudice; et si accusatus testis fuerit evidenter convictus, eius testimonium pro nihilo habeatur. Unde etsi duo testes non remanserint, qui digni in eodem testimonio^o maneant, ille, qui prius^p testem obtulerat, infra trium mensium spatium testes alios, qui ceptum^q negotium firment^q, inquirere non desistat. Quod si invenire nequiverit, rem universam ille recipiat, qui eam ante visus fuerat possedisse. Iudex sane de omnibus causis, que iudicaverit, exemplar penes se pro conpescendis controversiis reservare curabit.

XXIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX. EMENDATA^a.

De commodis^b adque damnis iudicis vel
saionis.

Cognovimus multos iudices eo, quod, per cupiditatis hoccasionem supergredientes legum ordinem, ex causis sibi tertiam presumant tollere partem. Propterea nunc presenti lege constituitur, ut hec talis iudicum cupiditas auferatur, et^c non amplius iudex pro labore suo et iudicata causa hac legitime deliberata, quam, sicut constitutum fuerat in lege priori^d, vicensimum solidum presumat accipere. Quod si quacumque fraude quisquam super hunc numerum plus auferre temtaverit, omnia, que legitime debuerat accipere, perdat. Illud vero, quod iniuste contra huius legis ordinem super vicensimum solidum tulerit, duplum illi exolvat, cui hoc auferri pre-

e) dare R 2. f) intentione R 1. g) consultum R 1. h) recipere R 1.
i) illi R 1. k) ille R 1. l) protulerint R 2. m) deest R 1. n) hoc sibi des. R 1.
o) testimonio R 2. p) primum R 1. q) accepto negotio proment R 1.
XXIII. a) deest R 2. b) quomodis R 1. c) deest R 1. d) prima R 1.

- cepit. Similiter¹ quoque^f, quia^f cognovimus, quod saiones, qui pro causis alienis vadunt, maiores pro labore suo mercedes^g, quam merentur, accipiant, propterea simili decreto legis huius edicitur, ut, qui pro causis alienis vadunt, decimum tantundem solidum² pro labore suo conquirant. Quod si aliquis super hunc constitutum numerum usurpare presumerit^h, et mercedes, quas legitimeⁱ debuit accipere, perdat, et quidquid super decimum solidum fraudem^k quamcumque^k perceperit, duplicatum illi, cui abstulit, reddat. Quam datam commodi summam^l ex lege tam iudex quam saio de^m restitute
- a. rei compositione conquirat. Quod si ea, que iudex ordinare decernit, saio callidus implere neclexerit, si res, de quaⁿ agitur, unciam auri vel infra valere constiterit, illi, cui res debita est, idem saio de suo auri solidum reddat. Si certe plus^o valuerit, per singulas uncias singulos solidos pro sua tarditate persolvat. Idem vero saiones, cum pro causis alienis vadunt, si minor causa est et persona, duos caballus² tantum ab eo, cuius causa est, accipiat fatigandos. Si vero maior^p persona fuerit et causa, non amplius quam sex caballos³ et pro itinere et pro dignitate debebit accipere.

XXV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod omnis, qui potestatem accipit iudicandi, iudicis nomen censeatur ex lege.

Quoniam negotiorum remedia multimode diversitatis conpendio gaudent, adeo dux, comis^a, vicarius, pacis adsertor, thiuphadus, millenarius, quingentarius^b, centenarius, defensor, numerarius, vel qui ex regia iussione aut etiam ex consensu partium iudices in negotiis eligantur^c, sive cuiuscumque ordinis omnino persona, cui debite iudicare conceditur, ita omnes, in quantum iudicandi potestatem acceperint, iudicis nomen censeatur ex lege; ut, sicut iudicii acceperint iura, ita et legum sustineant, sive commoda, sive damna.

f) ita E 1; quocumque R 2; quia deest R 1. g) ita E 1; mercede R 2; deest R 1.
h) presumerint R 1. i) legite R 1. k) fraude quac. R 2. l) summa R 1.
m) deest R 1. n) quo R 1. o) pulsaverit R 1; plus, ead. man. suprascr.: valuerit R 2.
p) minor R 1.

XXV. a) comes R 2. b) quinquagenarius R 2. c) eliguntur R 1.

1) Cf. *legem novellam Theudis regis* a. 546. ad L. Rom. C. Th. IV, 16. datam, *Acta acad. hist. Matrit. XIV* (1889), p. 478 sqq. 2) Ita etiam Theudis. 3) Theudis: in maioribus (causis) quatuor caballi sufficiant.

XXVI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut omne vinculum, quod post datum iniustum iudicium a causidicis fuerit exactum^a, habeatur invalidum.

Vidimus interdum iustitiam ab iniquis iudicibus et^b suo loco seclusam^c et devito vigore solutam^d, iniustitiam autem et loco iustitiae introductam^e et^f multis modis decretorum vinculis alligatam^g. Quidam enim, postquam iudicia iniusta^h conscripserint, aut unam aut ambas causantium partes placitorum inter se nexibusⁱ ligant, ne iniuste datum iudicium quandoque iusta^k contentione resolvant. Adeo, ubi non directus et beneplacitus^l est convenientie modus, sed ubi pro comprimenda iuste causantes^m intentione vel voce repperiuntur quocumque modum definitionumⁿ vincula conligata, omnimodis habeantur invalida nec sint adinventionis alicuius conexione firmata.

XXVII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut iniustum^a iudicium et definitio iniusta, regio metu vel iussu a iudicibus ordinata, non valeant.

Nonnumquam gravedo^b potestatis depravare solet iustitia actionis, que, dum sepe^c valet, certo est, quod^d semper nocet; quia^e, dum frequenter vigore ponderis iustitiam premit, numquam in istatu^f sue rectitudinis hanc redire permittit. Ideoque, quia sepe^g principum metu vel iussu solent iudices interdum iustitie, interdum^h legibus contraria^h iudicare, propter hoc tranquillitatis nostre uno medicamine concedimus duo mala sanare, decernentes, ut, cum repertumⁱ fuerit, qualemcumque scripture^k contractum seu quodcumque iudicium non iustitia vel debitis legibus, sed iussu aut metu principum esse confectum, et hoc, quod obvium iustitie vel legibus iudicatum est adque concretum^l, in nihilo redeat^m, et eos, qui iudicaveruntⁿ vel hoc facere coge-

XXVI. a) exagitatum R 1. b) in R 1. c) seclusa R 1. d) soluta R 1; resolutam R 2. e) intraducta R 2. f) et — alligatam des. R 1. g) ita E 1; alligatum R 2. h) deest R 1. i) noxibus R 1. k) ista R 1. l) beneplacitum R 1. m) i. e. causantis, quod e corr. R 2. n) de iudicacionum R 1.
XXVII. a) iustum R 1. b) ita E 2 et alii; gravando R 1; gravede R 2; grave E 1. c) super R 1. d) ut R 2. e) quidam pro quia dum R 1. f) statu R 2, ubi in deest. g) per add. R 1. h) deest R 2. i) repperio R 2. k) scire R 1. l) concretum R 1. m) redeant R 1. n) iudicarunt R 1; iudicaverint corr. iudicaverunt R 2.

runt^o, nullius infamie nota conspergat, vel rei alicuius damnum adffigat; qui^p tamen iudices tunc erunt a legum damnis immunes, si se iuramento^q firmaverint, non sua pravitae, sed regio vigore nequiter iudicasse.

XXVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De data episcopis potestatem distringendi iudices nequiter iudicantes.

d. a. Quia multimode hoccurrere debet miserorum penuriis nostre remedium pietatis, adeo^a quemcumque pauperem constiterit causam habere, adiunctis sibi aliis viris honestis, episcopus inter eos negotium discutere vel terminare procuret; ita ut, si contemni^b se a^c comite vel nolle^d eum adquiescere veritati, sacerdos inspexerit, potestatis eius sit, eundem comitem legis huius permissione^e constringere et emissu^f iustum iudicium cum rei^g compositionem rem, de qua agitur, petentis partibus consignare. Quod si comis iudicium episcopi fuerit contentus implere, tantum episcopo pro contemptu^h solo dare cogatur, quantum quintam partem valereⁱ constiterit de re illa, unde accio commota videtur. Si vero episcopus, fraudis communionem cum comite tenens, reppertus fuerit pauperi facere dilationem^k, eandem quintam partem idem episcopus querellanti coactus exolvat; stante nihilominus negotio pauperis, donec iudicium inveniatur veritatis. Et comis vel^l iudex, qui hunc audire noluit, ultionem sustineat^m legis, que inventa fuerit iudicioⁿ equitatis.

XXVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut iudex, si^a a quocumque fuerit pulsatus, noverit se petenti reddere rationem^b.

Iudex si a quacumque^c fuerit persona pulsatus, sciat se vel ante comitem^d civitatis vel ante eos, quos ad personam suam comes elegerit, rationem plenissimam legali^e ordine redditurum. Sane si regia in hoc negotio fuerit postolata preceptio, remoto episcopo aliisque^f

o) coegerunt R 2. p) quia R 1. q) iuramenti firment R 1.
XXVIII. a) ideo R 2. b) contemni se V 5; contempsisse R 1; contemnisce R 2. c) ad R 1. d) etiam non pro nolle eum V 5. e) ita V 5; permissione R 1; promissione R 2. f) emissu i. R 1; emissu iuste R 2. g) re R 1. h) conto R 1. i) deest R 1. k) dilatationem R 2. l) et R 1. m) sustineant R 1. n) iudicium R 1.

XXVIII. a) deest R 1. b) ratione R 1. c) quocumque R 1. d) comite R 1. e) legaliter R 1. f) absque R 1.

iudicibus, causam^g qui fuerint iudices instituti terminare curabunt. Et si, cepta iam aut finita, seu aput sacerdotem, sive aput comitem, actionem, causidicus ille iterum cum^h regali iussione hoccurret, his, qui causam^g iudicare cepit seu finibit, illis rei geste redditurus est rationemⁱ, qui per regium decretum instituti sunt iudices; quatenus, si male indicasse convincitur, iuxta leges^k satisfaciat petitori. Certe si iniuste fuerit advexatus, legali se noverit petitor sententiam damnaturum.

XXX. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De damnis iudicum aliena contingentium^a.

Cum constet iudices remediorum causa esse creatos, quidam ex his per contrarium, quod debuerunt iudicii equitate defendere, inlatis contendunt^b presumptionibus impugnare. Accepta namque auctoritate iudicii, presumunt non debitam^c in alienis rebus exercere licentiam et^d, prout cuique^e libet, non metuunt aliorum bonis inferre dispendia noxie potestatis. Proinde quicumque iudicum contra iussa et ordines legum de alienis rebus quippiam auferre vel in eis aliquid noxium presumserint agere^f, iuxta omnem censuram damni^g, qua poterant alios iudicare, severitas^h illos legis debeatⁱ condemnare.

XXXI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De his, qui regiam^a contemserint^b iussionem.

Quicumque ingenuorum regiam^a iussionem contemnere invenitur, si nobilior persona est, tres libras auri ^a fisco persolvat; si autem talis sit, qui non habeat, unde anc^c rei summam adimpleat, sine suo^d infamio dignitatis C hictus flagellorum accipiat. Quod si eventus egritudinis, commotio tempestatis, inundatio fluminis, conspersio nivis, vel si quid inevitabile^e noxie rei obviasse veris patuerit indiciis, non erit reus regie iussionis aut damnis indictis, cui obvia^f fuit causa manifeste^g necessitatis.

^a.

g) causa R 1. h) eum R 1. i) ratione R 1. k) lege R 1.

XXX. a) continentium R 1. b) contemnunt R 1. c) debita R 1. d) ut R 1. e) cuicumque R 2. f) deest R 2. g) deest R 1. h) seu veritas R 1; seu etiam R 2. i) debuerat R 1.

XXXI. a) regia R 1. b) contemnerit R 2. c) ac R 2. d) sue R 2. e) inevitabili noxii R 1. f) obvians R 2. g) manifesta necessitas R 2.

II. TITULUS: DE NEGOTIORUM EXORDIIS.

- I. Quod nullus se ideo denegare^a poterit respondere petenti, quare causam^b cum petentis^b auctore non dixerit.
- II. Ut nullo audientia^c clamore aut tumulto turbetur.
- III. Ut de plurimis litigatoribus duo eligantur, qui^d suscepta valeant expedire negotia^d.
- IIII. Ut ambe partes causantium a^e iudice vel a sessione per^f placitum distringantur, quo^g possint^h ad prosequendum negotium pariter convenire.
- V. Quod ab utraque causantium parteⁱ sit probatio requirenda.
- VI. De quantitate itineris, quod alium^k quisque innocente fatigare presumserit.
- VII. Si quilibet ex alterius iudicis potestate in alterius iudicis territorio^l habeat causam.
- VIII. De his, qui in causis alienis patrocinare presumserint^m.
- VIIII. Ut petenti servo alieno respondereⁿ ingenuus non recuset.

I.

Quod nullus se ideo denegare poterit respondere petenti, quare causam cum petentis auctorem^a non dixerit.

Nullus quemcumque^b repetentem ac^c obiectione^c suspendat, ut dicat idcirco se non posse de negotio^d conveniri, quia ille, qui pulsat, causam cum eius auctorem^e non dixerit nec eum aliqua repetitione pulsaverit, excepto^f si legum tempora obviare^g monstraverit.

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut nullo audientia clamore aut tumulto turbetur.

Audientia non tumulto aut clamore turbetur, sed in parte positus qui causam non habent, illi soli in iudicio

TITULUS II. *Index capitulorum.* a) denegari R 1. b) causa competentis auctorem R 1. c) audientiae R 1. d) qui — negotia des. R 1. e) ad R 1. f) deest R 2. g) quod R 2; quo — convenire des. R 1. h) posint R 2. i) partem R 1. k) ab alio R 1. l) territorium R 1. m) voluerit R 1. n) deest R 1. I. a) auctore R 2. b) quemcumque R 1. c) ita R 2; actione R 1. d) negotiis R 1. e) auctorem R 2. f) id accepto R 2. g) obiacere R 1.

ingrediantur, quos constat interesse debere^a. Iudex autem si elegerit auditores alios secum esse^b presentes, aut forte causam, que proponitur, cum eis conferre voluerit, sue sit potestatis. Si certe noluerit, nullus se in audientiam^c ingerat, partem alterius quacumque^d superfluitate aut obiectu^e impugnaturus, qualiter uni parti nutriri^f possit impedimentum. Quod si admonitus quisquam a iudicem fuerit, ut in causa^g taceat hac prestare causando patrociniū^h non presumat, et ausus ultra fuerit parti cuiuslibet patrocinareⁱ, decem auri solidos eidem iudici profuturos coactus exolvat, ipse vero, in nullo resultans, contumeliose de iudicio proiectus abscedat.

III. ANTIQUA^a.

Ut de plurimis litigatoribus duo eligantur, qui suscepta valeant expedire negotia.

Si pars adversariorum litigatores una plures habeat et^b alia pauciores, iudicantis inter eos erit helectio, ut utrasque^c partes impugnantes se invicem eligant, qui eorum negotia suscipiant. Quia omnes ad causam dicendam consurgere non debebunt, set^d, ut diximus, ab utraque parte electi in iudicio ingrediantur^d, ut nulla pars multorum intentione aut clamore turbetur.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut ambe partes causantium a iudice vel a^a saione placito distringantur, quo possint ad proseguendum negotium pariter convenire.

Sepe negligentia^b iudicum vel saionum, dum duarum partium sponsio non^c exigitur, una pars superflue convexatur. Nam occurrente^d uno ad placitum et alio differente, non parvum^e dispendium une^f parti concutitur. Statuimus^g ergo cunctosque^h iudices, vel quibuscumque iudicandi potestas est, commonemus, ut, quotiens pro quocumque negotio perⁱ sponsionem placiti constituendum est tempus, quando aut ubi causa dicatur

II. a) deberi R 1. b) *deest* R 1. c) audientia R 1. d) quacumque R 1. e) obiectum R 1. f) nutri R 2; *deest* R 1; nutrire E 1; nutriri *al.* g) causam R 1. h) patrociniū R 1. i) *ita* R 1, E 1; patrocinari R 2.

III. a) *deest* R 2. b) *deest* R 1. c) *ita* R 1, E 1; utraque R 2. d) set — ingrediantur *des.* R 1.

III. a) *deest* R 2. b) negligentiam R 1; necligentia R 2. c) *deest* R 1. d) occurrentem unum R 1. e) parum R 2, E 1. f) uni R 2, *al.* g) *Histatuimus* R 2. h) cunctos R 1. i) pro R 2.

vel debitum^k fortasse reddatur, pars utraque, hoc est tam petentis quam petiti^l, ita placito distringantur, ut in constituto die aut per se aut per^m mandatarios suos presti sint in iudicio, qualiter aut propositumⁿ negotium finiatur aut debitum reformetur; et pars, que distulerit hac sese ad prefinito die suspendere, aut infirmitas eum vel itineris necessitas^o impederit, hoc^p ipsut^q iudici aut causidico suo non intimaverit neque ad peragendum negotium infra tempus alia lege^r constitutum¹ occurrerit, stante negotio, penam placiti sui illi cogatur exolvere, quem iuxta suam promissionem iudicio adesse constiterit. Quod si iudex hec aut saio adimplere neglexerit, et unam partem placito distringens, alteram pretermiserit, penam illam, quam^s illum damnari^t voluit, quem solum sub^u placito missit, de suo adimpleat, cui placitum^v visus est exegisse. Certe si in damno partis alterius placitum^v, quod ab altero exegit, alteri parti iudex vel saio reddiderit aut fortasse ruperit vel absconderit, penam quidem, que in placito inserta fuerat, de suo illi persolvat, pro cuius causa conscriptum placitum esse constabat; actionem tamen ille, cui competit, peragendam^w insistat. Damnum sane, quod per placitum in nomine iudicis vel^x saionis institutum^y esse dinoscitur, non ad saionem vel iudicem ex omnibus pertinebit; sed, salvo negotio veritatem habentis, medietatem sibi exinde iudex vel^z saio et medietatem pars petentis per omnia vindicabit.

a.

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS^a REX.

Quod ab utraque causantium parte^b sit probatio requirenda.

Quotiens^c causa auditur, probatio quidem ab utraque parte, hoc est tam a petente quam ab eo, qui petitur, debet inquiri, et que magis recipi debeat, iudicem^d discernere competenter oportet. Tamen si per^e probationem rei veritas investigare^f nequiverit, tunc ille, qui

k) debita R 1. l) qui petit R 2. m) pro mandatario suo R 2. n) ita R 2, E 1; proposito negotio R 1. o) necessitatis R 1. p) huc R 1; et hoc *edd.*; sed et *deest* R 1, 2, E 1, 2. q) ipsud R 2, E 1. r) *deest* R 1. s) ita R 2, E 1; quem R 1. t) ita R 2, E 1; damnare R 1. u) *deest* R 2. v) placito R 1. w) peragenda consistat R 1; proagenda i. R 2. x) aut R 2. y) instituisse pro i. esse R 1. z) aut R 2, E 1.

V. a) Chintasvinthus R 2; eiusdem regis nomen E 1 *all.*; gloriosus Reccesvindus R 1. b) partem R 1. c) Quotiens R 1. d) iudice R 1. e) *deest* R 1. f) ita R 1, 2, E 1 *pro* investigari.

1) Cf. *supra* II, 1, 17.

pulsatur, sacramentis se expiet, rem, vel si quid ab eo requiritur, neque habuisse neque habere nec aliquid de causam, unde interrogatur, se conscius esse vel quidquam inde in veritate scire nec id, quod dicitur, et illi parti, cui dicitur, commisisse; et postquam ita iuraverit qui pulsatus est, quinque solidus ille, qui pulsavit, ei cogatur exolvere.

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De quantitate itineris, quod^a alium quisque innocentem fatigare presumserit.

Removeri debet^b iniuriam ab his, quorum probatur innocentiam a^c molestiis improborum existere aliena. Proinde cum^d quisque alium ad^e principis conspectum vel ad discussionem quorumlibet iudicum iniuste compulerit^f ad prosequendum negotium, mox probata fuerit non^g iusta petentis^h esse contentio, si supra quinquaginta milium velⁱ infra quinquaginta milium quamlibet parvum spatium compulsus iniuste extiterit convexatus, quinque solidus pro iniusta tantundem petitionem a petitore percipiat. Si per LX milia, idem iniustus petitor sex solidus reddat, ac sic^k deinceps, crescentem^l X milium numerum, singulorum solidorum crescat et numerus; ut^m per C milia indebite fatigatoⁿ X solidi^o a^p petitore dentur^q iniusto, sique^r ex hoc per L milia solidos^s quinque, et per C milia crescentibus solidis^t X, usque ad^u ea perveniat summa compositionis, usquequo^v pervenerit et ductus itineris.

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si quilibet ex alterius iudicis potestate^a in alterius iudicis territorio^b habeat^c causam.

Si quisquam ingenuorum adque servorum extra territorium, in quo commanent^d, in alterius territorio^b iudicis causationem habuerint^e, iudex, ad^f cuius ordinationem idem petitor pertinet, epistula sua manu subscripta adque signata eidem iudici dirigat, in qua premoneat, ut negotium querellantis audire et ordinare non

VI. a) *ita R1, E1, 2; qua R2.* b) *det R1.* c) *deest R1.* d) *deest R1; com R2.* e) *a R1.* f) *compellerit R1.* g) *non iniusta R1, E2; non deest iusta R2; non iusta E1.* h) *pertinuisse pro p. esse R1.* i) *vel — milium des. R1.* k) *si R1, ubi deinceps deest.* l) *crescente R2.* m) *ut per des. R1.* n) *fatigat R1.* o) *solidi R1.* p) *a petitore — solidos des. R1.* q) *detur R2.* r) *ita R1, E1.* s) *solidis R2.* t) *solidus R1.* u) *adeo R2.* v) *usquequod R1.*

VII. a) *potestatem R1.* b) *territorium R1.* c) *habet R1.* d) *ita R1, 2, E2; commanet E1.* e) *ita R1; abuerint R2.* f) *in R1.*

differat. Et si ad unam conventionem sperationem^g eius implere distulerit, tunc ille iudex, de cuius territorio est ille, qui petit, de rebus iudicis illius, ad quem direxit epistulam, in quibuscumque locis repperire potuerit, tantum usurpet, quantum res illa esse dinoscitur, de qua petitor querellam intulerit, quod eidem petitori possidendum nihilominus dabit; quam rem ita possideat qui acceperit, ut, conservatis aliis rebus, de solis fructibus^h usum etⁱ expensas obtineat. Cum vero ille iudex, qui ad epistulam alterius iudicis negotium querellantis audire noluerit^k, iustitiam ex eodem negotium querellanti priori fecerit, ea, que ille iudex, qui commonuit, de rebus eius abstulerat, ipse^l alteri iudicis^m sine retardatione restituat; de fructibusⁿ vero rationabiliter expensis, ille, qui expendit^o, nihil^p reddat. Quod si postea, iustissime discusso negotio, inveniatur iudex ille per iniustam^q petitoris querellam rem indebite amississe^r, tunc iniustus petitor rem, quam^s accepit, illi iudici, cuius fuit, ex integro reddat et aliud tantum de suo ei coactus exolvat. Quod si iudex ille^t, qui dilationem facit, rerum suarum possibilitatem in vicino non habet^u, unde alter iudex, qui commonuit, petitori repenset^v, tunc de territorio^w eiusdem iudicis differentis cuiuscumque rem tantum auferat, quantum petenti consignet, aut certe obsignatam petitori faciat iussionem^x, in qua^y pigneris quantitatem adnotet, per^z quam petitor presumendi sibi habeat potestatem. Dum vero ille, qui pigneratus extiterit, regi, iudici vel comiti pro tali fuerit pignere querellatus, eadem pigneris damna, que idem^a suggerens pertulit, in quadruplum ei de suo iudex ipse dilationis coactus restituat. Quod si de rebus debitoris petitor pignus abstulerit, ad superiorem satisfactionem iudex teneri^b non poterit. Certe si idem iudex admonitus absque dilationem causam audierit petitoris, in qua eum perveniat habere nullatenus veritatem, iudicium, per^c quod eius iniustitia patuit, evidentibus scriptis emittat, de cuius textu exemplar fideliter translatum suaque manu subscriptum adque signatum iudici^d, a quo admonitus^d

g) *ita* R 1, 2, E 1; ipse rationem *edd.* h) frugibus R 2, E. i) *deest* R 2, E 2.
 k) noluit R 2. l) ipsi R 1. m) *ita* R 1, 2 *pro* iudici; iudices E 1. n) *ita* R 1, E 2;
 frugibus R 2, E 1. o) expendet R 1. p) nichilominus R 2; nihilominus E 2.
 q) iniustitiam R 1, *corr.* iniustam E 2. r) admississe R 1; amisse R 2. s) quem R 1.
 t) ille qui *des.* R 1. u) abeat R 2. v) representet R 1. w) territorium R 1.
 x) *ita* R 1, E 1, 2; cessionem R 2. y) quam R 1. z) *deest* R 1. a) eidem R 1.
 b) tenerit *pro* tenere non poterit R 1. c) *deest* R 1. d) indicia quoque munitus
pro iudici a quo adm, R 1.

fuerat, dirigere non^e moretur. Et si post hoc equitatis iudicium patuerit presumtio pignerantis, ingenuus siquidem ea, que causa pigneris abstulit, duplam, id^f est amissam rem cum^e simili re^g in^h satisfactione restituat. Servus autem, qui talia commississe detegitur, C hictusⁱ accipiat flagellorum adque turpiter decalvatus in^k integrum mox reformet rem, quam^l causa pigneris occupabit. Illi vero, qui ad pignerandum convenerint: si servi sint et suo sponte concurrerint, centenae et ipsi verberentur flagellis; si vero ingenui, aliud tantum domino restituant, quantum ei abstulisse probantur, sequestrata compositione^m illius, qui pignus indebite fecisse convincitur.

VIII. ANTIQUA^a.

De his, qui in causis alienis^b patrocinare presumserint.

Quicumque¹ habens causam ad maiorem personam se propterea contulerit, ut in iudicio per illius patrocinium^c adversarium suum possit obprimere, ipsam causam, de qua agitur, etsi iusta fuerit, quasi victus perdat; iudex autem, mox^d viderit quemcumque potentem in causam^e cuiuslibet patrocinari, liceat ei de iudicio eum habicere^f. Quod si potens contemserit iudicem, et proterve resistens, de iudicio^g egredi vel locum dare iudicanti noluerit, potestatem habeat iudex ab ipso potente duas auri libras^h exigere et hunc iniuria violenta a^a iudicio propulsare. Reliqui vero ingenui seuⁱ servi, qui admoniti a iudice abscedere de^k iudicio non consenserint, singuli publice extendantur et quinquagenis flagellorum hictibus verberentur.

VIII. FLAVIUS CNINDASVINDUS REX.

Ut^a petenti servo alieno respondere ingenuus non recuset.

Superflue^b excusantem^c lex ideo corripit^d, ut omnis presumptio coerceri facillime possit. Nonnulli enim

e) *deest* R 1. f) *eidem pro id est* R 1. g) *rem* R 1. h) *ita* R 1, E 1; *deest* R 2, E 2. i) *hictos* R 2. k) *integram pro in integrum* R 1. l) *que* R 1. m) *compositio* R 1.

VIII. a) *deest* R 2. b) *deest* R 1. c) *patrocinio* R 1. d) *ut add.* E 2. e) *causa* R 1. f) *abscedere* R 2. g) *iudicium* R 1. h) *sui profuturus add.* R 2; *unam sibi alteram parti eius cui potens ipse adversarius extitit add.* E. i) *sive* R 2. k) *a* R 1.

VIII. a) *deest* R 1. b) *Superflua* R 1, E 1. c) *excusante* R 2; *iudicantem* R 1. d) *corripet* R 1.

1) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 13, 1.*

ingenui servos alienos ledere prompti sunt, et ad^e servi petitionem iudicio adesse contemnunt, adserentes, se utique cum eo causam dicere non debere, a quo eis conponi non poterit, si victores extiterint. Sed ne^f per hanc dilationem^g, dum^h etiam servi dominus supra L milia absens est, aut inutilitate domini sui fiatⁱ impedimentum, aut ipse servus indebite perferat fortasse periculum, id^k consultissime decernendum helegimus: ut nulli penitus audientia denegetur, sed cuiuscumque servus cum quolibet^l se adseruerit seu suum sive domini sui vel domine habere negotium, istatim ille, contra quem habet, prestus esse ad iudicium compellatur, ut petenti procul dubio responsurus aut^m compositionis summam legaliter inpleturus, si a servoⁿ fuerit iustissime superatus; ita ut, si servus quod proponit convincere non potuerit, ingenuus idem conscientiam suam expiet sacramentis, se nihil horum, unde adpellatur, scire vel habere neque fecisse vel^o fieri precepisse. Et post tale sacramentum servus pro iniusta petitionem^p, sicut et ingenuus, conponere non moretur; ne tamen pro eadem^q compositionem ultra resultet dominus eius, tantum^r ut, si minor est actio, quam decem solidi possunt^s valere, servus compositionis medietatem, hoc est duos semis solidos cogatur exolvere¹. Quod si infra L milia servi dominum^t esse constiterit, non aliter servus ingenuum petere poterit, nisi forte per se dominus eius in iudicium adesse non possit et^u ad proponendum a servo negotium epistolam manu sua suscriptam per eundem servum iudici a. destinaverit.

III. TITULUS: DE MANDATIS^a ET MANDATORIBUS.

- I. Quod principum et episcoporum negotia non per eos, sed per subditos sint agenda.
- II. Ut iudex a litigatore perquirat, utrum propria^b, an aliena^b sit causa prolata.

e) a R 2; ad — contemnunt *des. R 1.* f) nec R 1. g) dilationem R 1.
 h) dum etiam *des. R 1.* i) faciat R 1. k) ita R 1. l) quemlibet R 1. m) hac R 1.
 n) servum R 1. o) vel — sacramentum *des. R 2.* p) petitione R 2. q) eam R 1.
 r) tanto R 1. s) possint R 1. t) domino R 1. u) *deest R 1.*
 TIT. III. a) MANDATIS ET R 2, *des. R 1.* b) propriam an alienam R 1.

1) Cf. II, 2, 5, *supra p. 62.*

- III. Ut, qui per se causam non dicit, scriptis adsertorem informet^c.
- IIII. Ut^d personis nobilibus questio per mandatum nullatenus agitetur, et qualiter humilior ingenuus sive servus per mandatum questionem subdatur.
- V. Ut, si dilationem^e in causa^f patiat^{ur} qui mandatum facit, liceat ei inmutare mandatum.
- VI. Ne causam suscipiat femina per mandatum, licite^g vero propriam^h exsequatur.
- VII. Ut, sicut lucrum, ita et damnum revertatur adⁱ mandatorem; de^k commodis^l etiam mandatum accipientis.
- VIII. Ut, si mortuus fuerit his, qui mandatum accepit^m, commodum illi debitum heredesⁿ eius accipiant^o.
- VIIII. Qualibus personis potentes et qualibus pauperes proseguendas actiones iniungant.
- X. Quod liceat his, quibus commissus est fiscus, pro re fisci quibus voluerint exsequendas iniungere actiones^p.

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod principum et episcoporum negotia non per se, sed per subditos sint^a agenda.

Magnorum culminum excellentia^b, quanto^c negotiis rerum dare iudicium^d decet, tanto negotiorum molestiis et se^e implicare^f non debet. Si ergo principem vel episcopum cum aliquibus constiterit habere negotium, ipsi pro suis personis eligant, quibus negotia sua dicenda committant; quia tantis culminibus videri poterit contumelia inrogari, si contra eos vilior persona in contradictione^g cause videatur adsistere. Ceterum, et si rex voluerit de re qualibet propositionem^h adsumere, quis erit, qui ei audeat ullatenus resultare? Itaque ne magnitudo culminis eiusⁱ evacuet veritatem^k, non per se, sed per subditos agant^l negotium actionis^m.

c) reformet R 1. d) in *add.* R 2. e) dilatione R 1. f) causam R 1.
g) licite — exsequatur *des.* R 1. h) propria R 2. i) a R 1. k) de — accipientis
des. R 1. l) commodi R 2. m) accipit R 1, *ubi reliqua* — accipiant *desunt*.
n) heredes *corr.* heres eius R 2. o) accipiat R 2. p) *deest* R 1.
I. a) sunt R 1. b) excellentium R 1. c) quando R 1. d) iudicium R 1.
e) et se R 1; hac re E 2; haec R 2; sese E 1. *edd.* f) implicari R 2. g) contractione R 1.
h) propositione R 1. i) ita R 1, E 1, 2; ne ullus R 2. k) veritatis R 1.
l) ita R 1, 2, E 1. m) *deest* R 2.

II. ANTIQUA^a.

Ut iudex a litigatore perquirat, utrum^b propria^c, an aliena sit causa prolata.

Iudex¹ primum a litigatore perquirat^b, utrum propriam causam dicat^d, an aliena fortasse susceperit. Interrogetur etiam, cuius mandatum habeat^e; et postquam^f causam iudicaverit, iudex comprehendat in iudicio^g, quem aut ex cuius mandatum audierit negotium prosequentem, hac preterea mandati exemplar accipiat illius adsertoris aput se cum iudicati exemplaribus reservandum. Liceat tamen illi, qui pulsatus est, mandatum a petitore coram iudice petere, ut, quam ob causam fuerit iudicio^h presentatus, vel quidⁱ tenor mandati contineat, indubitanter possit agnoscere.

III. ANTIQUA^a.

Ut, qui per se causam non dicit, scriptis adsertorem informet.

Si quis per se causam dicere non potuerit aut^b forte noluerit, adsertorem per scripturam, sue manus vel testium^c signis aut suscriptionibus roboratam^d, dare debet, ita ut, si isdem^e adsertor aliquod concludium fecerit, qualiter ab adversario suo possit in iudicio superari, aliut tantum de facultate sua mandatori restituat, quantum de^f rebus eius perdidit aut evertit, vel
a. etiam que ipse mandator obtinere vel^g adquirere debuit.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut personis nobilibus questio per mandatum nullatenus agitetur, et qualiter humilior ingenuus sive servus per mandatum questionem subdatur.

Questionem in personis nobilibus nullatenus per mandatum patimur agitari. Ingenuum vero et pauperem personam adque in crimine iam ante reppertum^a

II. a) *deest* R 2. b) utrum — perquirat *des.* R 2. c) propriam R 1.
d) *deest* R 1. e) habet R 1; abeat R 2. f) post R 1. g) in iudicium R 1; iudicio R 2.
h) *ante h. v.* in *post suprascr.* R 1. i) qui tenorem R 1.
III. a) *deest* R 2. b) aut f. noluerit *des.* R 1. c) testibus R 1. d) roborata R 1.
e) hisdem R 2. f) de — etiam que *des.* R 2. g) sue (*l. sive*) R 1.
III. a) reppertam R 2.

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 3.*

non aliter ex mandato^b subdendum^c questioni permittimus, quam ut mandator de eadem personam non servo^d, sed ingenuo per mandatum, sua^e vel trium testium adnotatione firmatum, specialiter committat agendum. Et si fortasse innocentem fecerit tormentis affligi, sciat se hisdem mandator censura legis noxium retineri. Reliquas^f autem criminales causas^f ita per mandatum liceat committendas, ut, sicut predictum est, contra personam ingenuam^g ingenui ingenuo adsertori questionis actio committatur. Servum vero per mandatum subdere questioni tam ingenuo quam servo iure conceditur; hac videlicet constitutione^h servata, ut, si tormenta vel damna innocentibus fuerint inrogata, ad omnem satisfactionem mandator iudicis compellatur instantia. Nec dimittendus est tamen hisⁱ, qui mandatum accepit, donec aut mandator sit coram iudice prestus, aut satisfactionem adimpleat legum; et tamen qui questionem ex mandato agiturus est ante se, velut^k proprii iuris dominus, per placiti vinculum a iudice noverit obligandum.

V. ANTIQUA^a.

Ut, si dilationem in causa^b patiat qui mandatum facit, liceat ei inmutare mandatum.

Qui causam^c alicuius ex mandato susceperit, ut negotium peragatur, insistat; quod si protrahit tempus, et causa^b, que forsitan celerius potuerat expediri, hoccasionebus superfluis aut fraudulenta dilatione suspenditur, mandator recurat ad iudicem. Et qui mandatum acceperat, si^a malitie alicuius aut cupiditatis vel negligentie vitio, adversario presente vel^e iudice, susceptum negotium ultra decem dies absque preceptum^f iudicis dilataverit, his, qui mandaverat, aut per se proponere, aut alicui helegerit suam liceat committere actionem.

VI. ANTIQUA^a.

Ne causam suscipiat femina per mandatum, licite vero propriam^b exequatur.

Femina¹ per mandatum causam non suscipiat, sed

b) mandatum R 1. c) ita R 2; subdenda R 1. d) servum R 1. e) liceat pro sua vel R 1; sua manu vel E 1. f) Reliquas — causas des. R 1. g) ingenuam ingenui R 1; ingenuam deest R 2, E 1, 2; ingenui deest V 6 et ed. Lind. h) ratione R 2. i) ita R 2, E 1; si R 1. k) vel R 1.

V. a) deest R 2. b) causam R 1. c) causa R 1. d) deest R 1. e) vel iudice des. R 1. f) precepto R 2.

VI. a) deest R 2. b) ita R 2, E 1; proprie R 1.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 5; IX, 1, 2; Paul. I, 2, 2.

suum proprium negotium in iudicio proponere non vetetur. Maritus¹ sane non sine mandatum causam dicat uxoris, aut certe ante iudicem se tali obliget cautione, quod uxor negotium eius non revolvat, et^c si revolverit, damnum, quod cautio demonstrat, maritus recipiat, qui sine mandatum causam^d dicere presumsit uxoris. Quod si maritus causam, quam sine mandatum^d coniugis^e sue prosequatur, amiserit, uxor nullum preiudicium pertimescat; sed aut per se negotium prosequatur, aut cui voluerit ea, que ipsi competunt, prosequenda commendet; ita ut, si, marito per iudicium^f iuste superato, denuo ad causam dicendam adversarium illum, qui victor extiterat, pars mulieris crediderit convexandum, adque in^g iudicio secundo patuerit eundem eius maritum^h non indebiteⁱ victum fuisse, noverit eandem mulier non solum se iudici, qui causam prius examinabit, sed et^g illi causidico, quem iteratim ad iudicium compulit, iuxta legis sententiam esse satisfacturam^k.

VII. ANTIQUA^a.

Ut, sicut lucrum, ita et damnum revertatur ad mandatorem^b; de commodis etiam mandatum accipientis.

Sicut lucrum, ita et damnum iuxta condicionem mandati ad eum, qui causam mandaverit, revertatur; ita ut qui causam ex mandato^c dixerit et fideliter, ut negotium peragatur, instituerit, ab eo mandator nec mandatum^d repetat, nec ipsam postea ad alium transferat actionem; quia iniustum est, ut mercedem sui laboris amittat, qui pro suscepta causa fideliter laborasse^e cognoscitur; ita ut his, qui negotium prosecuturus^f est, ante cause principium cum mandatore definiat, quantum pro comodum^g sui laboris finito negotium^h ab eo sit accepturus. Quod si acceptamⁱ rem prosecutor infra tres menses reddere neclexerit mandatori, quidquid de eadem^k

c) et si rev. *des.* R1. d) causam — mandatum *des.* R1. e) coniuge R1. f) iudicio R1. g) *deest* R1. h) marito R1. i) *ita* R1; *indebite al.* k) *ita* E1. V2, 3; satisfacturum *al. m. corr.* satisfacturam R1. 2; satisfacturum E2.

VII. a) *deest* R2. b) mandatore R1. c) mandatum *al. m. corr.* mandato R1. d) mandato R1. e) *ita* R1; *elaborasse* R2 *alii.* f) *secuturus* R1. g) *ita* R1; *quomodo* E1; *commodi* R2; *commodo* E2 *alii.* h) *negotio* R1. i) *accepta* R1. k) *eandem* R2.

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th.* II, 12, 4.

causam¹ per quacumque definitionem consequi potuit, perdat, et mandator iudicis instantia rem sibi competentem^m accipiat.

VIII. ANTIQUA^a.

Ut, si mortuus fuerit qui mandatum accepit, commodum illi debitum heredes eius accipiant.

Qui¹ mandatum fecit si mortuus fuerit, antequam causa dicatur, mandatum, quod fecerat, non valeat; et qui mandatum suscepit si, antequam causa dicatur, fuerit morte preventus, mandatum nullam habeat firmitatem. Quod si, antequam moreretur, causam dixisse dinoscitur adque per^b suam instantiam ad fines^b usque legitimos^c perduxisse, et tamen, quocumque casu^d intercedente, necdum per finita res aut exacta remansit, si ad huc^e forte terminum fuerit causa deducta, quo eam ille, qui per mandatum secutus^f est, iam ante adceleraverat^g, omnem^h lucrum, quod ipse fuerat habiturus, heredibus eius aⁱ mandatoris partibus exsolvatur.

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Qualibus personis potentes et qualibus pauperes proseguendas actiones iniungant.

Nulli² liceat potentiori, quam ipse est, qui³ committit, causam suam nulla^a ratione committere, ut non equalis sibi eius possit potentia opprimi vel terreri. Nam etiam si potens cum pauperem causam habuerit, et per se asserere^b noluerit, non aliter quam equali pauperi aut fortasse inferiori a potente^c poterit causa committi. Pauper vero, si voluerit, tam potenti suam causam debeat committere, quam potens ille est, cum quo negotium videtur habere.

1) causa R 2. m) competenter R 1.

VIII. a) deest R 2. b) ad fines per suam instantiam R 1. c) legitimis R 1.
d) causa intercedentem R 1. e) ita R 1, E 1; hunc R 2. f) susceptus R 1.
g) acceleraverat R 2, E. h) omne R 2. i) deest R 1.

VIII. a) ulla R 2. b) adserere R 2. c) potentem R 1.

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 1. 7.* 2) Cf. *ibid. II, 14. et supra II, 2, 8, p. 64.* 3) *Exspectaveris*: quocum causam habet.

X. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Quod liceat his, quibus commissus est fiscus, pro re fisci quibus voluerint exequendas iniungere actiones.

Nullus quidem rerum fiscalium temerator debet existere. Tamen si quandoquidem pro iure fisci contra quemlibet provenerit intentione moveri, ille, cui commissa res est, aput comitem^a civitatis vel iudicem habebit licentiam legaliter negotium proseguendi; quem si absentem a loco, ubi res agenda est, esse constiterit^b, vel occasio eum quecumque suspenderit, aut^c etiam per se proponere fortasse noluerit^c, eandem hutilitatis publice actionem^d per mandatum iniungere proseguendam cui helegerit sui erit indubitanter arbitrii^e.

IIII. TITULUS: DE TESTIBUS ET TESTIMONIIS.

- I. De personis, quibus testificari non licet.
- II. Quod testibus sine sacramentum^a credi non possit^b; et^c si utraque pars proferat^d testem, cui debeat credi; et si vera^e testificare neclexerit testis.
- III. De investiganda iustitia, si aliut loquitur testis, aliut^f scriptura^f.
- IIII. Servo non credendum; et qualibus regis servis debeat credi.
- V. Ne testes^g per epistolam testimonium reddant^h; etⁱ qualiter iniungi testimonium possit.
- VI. De his, qui falsum testimonium dicunt.
- VII. De his, qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant^b vel servos alienos ad libertatem inpellunt.
- VIII. In quibus causis possint testificari^k servi.
- VIIII. De his, qui se placitorum^l scripturis^m obligant^b, ne pro aliorum causis veritatem dicant.
- X. De quibus annis poteruntⁿ testificare minores.
- XI. Ut contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant.

X. a) cōmitem R 1. b) ita R 1, V 5, 6; contingerit R 2, E. c) aut — noluerit des. R 1. d) actione R 1. e) arbitrium R 1.

TIT. IIII. a) sacramento R 2. b) reliqua rubricae pars deest R 1. c) aut R 2. d) preferat R 2. e) vere R 2. f) al. ser. des. R 1. g) testis R 2. h) reddat R 2; dicunt R 1, ubi reliqua rubricae pars deest. i) deest R 2. k) testificare R 2. l) ita R 1, 2, E 1, 2. m) scriptis R 2. n) ita R 1, E 1; poterint R 2.

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De personis, quibus testificari non licet.

Homicide, malefici, fures, criminosi sive^a venefici, et qui raptum fecerint vel^b falsum testimonium dixerint^b, seu qui ad sortilegos divinosque concurrerint, nullatenus erunt ad testimonium admittendi.

II. ANTIQUA^a.

Quod testibus sine sacramentum^b credi non possit; et si utraque pars proferat testem, cui debeat credi; et si vera testificari neclexerit^c testis.

Iudex, causa finita et sacramentum secundum leges, sicut ipse ordinaverit, a testibus dato, iudicium emittat^d; quia testes sine sacramento testimonium peribere^e non possunt. Quod si ab utraque parte testimonia equaliter proferantur, discussa prius veritate verborum, quibus magis debeat credi, iudicis extimabit electio. Certe si admonitus quisquam a iudice de re, quam novit, testimonium peribere noluerit, aut si nescire se dixerit, id ipsum^f etiam^g iurare distulerit, et per gratiam, aut per venalitatem^h vera subpresserit: si nobilis fuerit, testimonium postea in nullo iudicio dicere permittatur, nec testimonium ipsius recipiatur ulterius. Quod si, licet ingenue, minoris tamen fuerint dignitatis persone, et testimonium careant, et C flagella infamati suscipiant; quia non minor reatus est vera subprimere, quam falsa confingere.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De investiganda iustitia, si aliut loquatur testis, aliut scriptura.

Quotiens aliut testis loquitur, quam ea^a scriptura continet, in qua ipse suscripsisse dinoscitur, quamvis contra scripture textum diversa verborum^b sit a testibus in-pugnatio, scripture tamen potius constat esse credendum. Quod si testes dixerint ea, que offertur, scriptura minime

I. a) *deest* R 2. b) vel — dixerint *des.* R 1.
 II. a) *deest* R 2. b) sacramento R 2. c) *neglexerint* testes R 1. d) *emittat* — testimonium *des.* R 1. e) *perimere* R 1. f) *ipsut* R 2; *ipsud* E 1. g) *deest* R 1.
 h) *venalitate* R 1.
 III. a) *que add. supra lineam* R 1. b) *verbositas pro verborum* sit a R 2.

roborasse, prolator eius probare^e debebit, utrum ab eisdem^d testibus scriptura^e fuisse roborata^e constiterit. Et si hoc ipse quibuscumlibet^f aliis documentis convincere fortasse nequiverit, experientia iudicis id requirere solerter curabit^g; ita ut pro manus contropatione¹ testis ille, qui negat, iudice presente iscribat^h, qui etiam plus cogatur scribere, ut veritas facilius innotescat; ubi scilicetⁱ et hoc omnino querendum est, ut scripture querantur et presententur, quas antea^k fecit sive suscripsit^l. Et si tota ista defecerint, tunc condicionibus editis iurare non differat, quod nequaquam inibi^m suscriptor accesserit. Et si post haec quocumque modo patuerit, pro extinguenda veritate mentitum eum fuisse, falsitatis notatus infamia, si honestior persona fuerit, quantum ille perdere potuerat, cuius parti testimonium peribere contempsit, tantum dupla ei satisfactione compellaturⁿ exolvere. Si certe inferior est persona et^o unde duplam rem dare^o non habeat, et testimonium amittat et C flagellorum hictus extensus accipiat. In duobus autem idoneis testibus, quos prisca legum recipiendos sanxit^p auctoritas, non solum considerandum est, quam sint idonei genere, hoc est indubitanter ingenui, sed etiam, si sint honestate mentis perspicui^q adque rerum plenitudine^r opulenti. Nam videtur esse cavendum, ne forte quisque compulsus inopia^s, dum necessitatem non tolerat, precipitanter periurare non metuat.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Servo non credendum; et qualibus regis servis debeat credi.

Servo² penitus non credatur, si super^a aliquem

c) debet probare pro pr. debet R 1. d) eis R 1; eisdem R 2; eisdem E. e) ita R 1. E 1; scripturam f. roboratam R 2. f) quilibet R 1. g) ita R 2; curaverit R 1; curavit E 1. h) scribat R 2. E. i) licet R 2. k) ita R 1. E 1; deest R 2. l) subscripsit R 2. m) in ipsi R 1; ibi R 2; inivi E 1. n) deest R 1. o) ita E 1. 2 et, omisso et, R 2; eundem dupla rem damnare R 1. p) sane sit R 1. q) perspicui R 1. r) plenitudinem R 1. s) inopiam R 1.

III. a) supra aliquo R 1.

1) Vox 'contropatio' derivanda est a verbo, quod exstat infra IV, 5, 3: contropare = *Hisp.* 'controcar', *Ital.* 'controcare', quod fingere, sed proprie conquirere, conferre enuntiat. In *Lege Vis.* saepius usurpatur pro conferre, comparare = 'vergleichen', 'zum Zweck der Vergleichen zusammenbringen', etiam conferendo aestimare vel compensare. Plerumque de collatione scripturarum vel manuum, ut hoc loco, dicitur ad veritatem instrumentorum probandam; cf. ex. gr. II, 5, 13. 14. 15. Sed etiam de aliis rebus conferendis inter se et aestimandis dicitur: IV, 5, 3; VI, 1, 4; X, 1, 17. Extra *Legem Vis.* non legitur. 2) Cf. *L. Rom. Vis. Paul.* V, 18, 3 sqq.

crimen obiecerit^b aut si^c etiam dominum suum in crimine inpetierit^d, nisi^e in tormentis positus exponat, quod dixerit; excepto servi nostri^e — nisi¹ qui ad hoc^f regalibus servitiis manciantur^g —, ut non inmerito palatinis officiis liberaliter honorentur, id est: stabulariorum^h, gillonariorum², argentariorumⁱ coquorumque^k prepositi, vel si que^l preter^m hisⁿ superiori ordine^o vel gradu precedunt^p; quos tamen omnes et regia potestas iugiter non habet ignotos^q, et nullis eos esse constat pravitatibus aut criminibus^r implicatos. Quibus utique vera dicendi vel testificandi licentia^s, sicut et ceteris ingenuis, hac lege conceditur. De reliquis autem ad palatinum servitium^t pertinentibus, quicumque aliquem ad testimonium crediderit advocandum, non aliter ei fides adcommodavetur^u, nisi regie potestatis electio^v iusta et honesta^v permiserit esse credendum, quod ille a^v se noverit esse testificandum.

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ne testes^a per epistolam testimonium reddant^b; et qualiter iniungi testimonium possit.

Testes non per epistolam testimonium dicant, sed presentes quam noverunt non taceant veritatem nec de aliis negotiis testimonium dicant, nisi de his tantummodo, que sub presentia eorum acta esse noscuntur. Certe si idem testes aut^c parentes vel amici, seu etate decrepiti vel infirmitate gravati aut in aliam et longinquam provinciam constituti, de re, que ipsis est cognita, testimonium aliquibus^d iniungendum putaverint^e, et si non sint omnes de uno territorio, qui testimonium^d di-

b) ingeecerit R 2. c) si deest R 2. d) insercierit R 1. e) nisi — servi nostri R 2, quae in R 1 manifesto scribae errore, a duplici voce nisi orto, ommissa sunt. f) hic R 2. g) manciantur R 2. h) istabulariorum R 2. i) deest R 1. k) quorumque R 1; cocorumque R 2; coquorum quoque E 1; quorum quoque E 2. l) ita R 1; quis R 2, E 1. m) ita E; pres (forte p̄l pro p̄r scriptum vel lectum est) R 1; deest R 2. n) qui add. R 2. o) hordine R 2. p) procedunt R 1. q) ignominibus pro ignotos — criminibus R 2. r) licentiam R 1. s) officium R 1. t) adcommodabitur R 2, E. u) iusta et honestatem lectio R 1. v) ad R 1.

V. a) testis R 2. b) reddat R 2. c) aut parentes des. R 1. d) aliquibus — testimonio hoc loco omittit R 1, ubi tamen verba: si non sint omnes de uno territorio qui testimonium committunt, in eo tamen territorio ubi ille conmanet infra post conmanet inserta leguntur. e) ita E 1, 2; patuerint R 2; deest R 1 (cf. n. d).

1) Legislator prohibere voluit, quominus domini servos suos regi 'ad hoc' traderent, ut eorum testimonio uti possent; qui locus a redactoribus formae vulgatae male intellectus esse patet. 2) Gillonarii sunt buticularii vel pincernae (gillo = vas fictile).

cendum^f committunt, in eo tamen territorium^g, ubi ille conmanet^h, qui plus ex hisⁱ videtur idoneus, congregentur et ante eiusdem territorii iudicem vel coram his, quos iudex helegerit^k, et mandatum faciant idoneis^l ingenuis, quibus voluerint^l, et quod^m illis est cognitum per condicionum seriem iurare procurent; qualiter, quibus testificandi vicissitudo committitur, id indubitanter, ubi necesse fuerit, suo sacramento confirment, quod iurare mandatores suos iustissime et evidentissime per semetipsos audierint. Aliter autem mandatum de talibus negotiis editumⁿ apud omnes iudices erit semper invalidum.

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui falsum testimonium dicunt.

Si quis contra alium falsum testimonium dixerit et in mendacio invenitur, aut certe si ipse dixerit, quia falsum testimonium dedit: si maioris loci persona est, det illi de propria facultate sua, contra quem falsum testimonium dixerat, tantum, quantum per testimonium eius perdere debuit, et se^a testificare ultra non noverit. Quod si minoris loci persona est et non habuerit unde componat, ipse tradatur in potestate^b illi, contra quem
^{a.} falsum testimonium dixerat, serviturus. Quicumque autem vel beneficio corruperit aliquem vel circumventionem qualibet falsum testimonium dicere persuaserit, dum evidens huius rei commentum^c patuerit, tam autor^d sceleris, qui in interitum intendit alterius, quam his, qui rerum aviditate cupidus testificande prebuit falsitatis adsensum, pari simul sententia falsarii teneantur*.

^{a.}

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant vel servos alienos ad libertatem inpellunt.

Si quis contra hominem ingenuum et adversus libertum^a aliquem provocasse convincitur falsum^b testi-

*) *Cod. R 2 add.*: et insuper ad aliorum terrore centenis flagellis publice verberati turpiter etiam, ut digni sunt, ac viliter decalventur.

f) testimonio dicendo R 2. g) territorio R 2. h) cf. *supra* n. d. i) *deest* R 2. k) elegerit R 2. l) idoneis — voluerint *des.* R 1. m) de quod R 2. n) edictum R 1. VI. a) sic *pro se* R 2. b) potestatem R 2. c) conventum R 1. d) auctor R 2. VII. a) libertum R 2. b) ut falsum diceret t. R 2.

monium dicere, tantum illi componat, quem per falsam testificationem conabatur addicere vel damnare, quantum, si iuste^e eum obtinuisse^d, poterat^e de istatu^e vel de rebus eius adquirere. Si vero testis, simpliciter ab alio ad testimonium invitatus, false contra ingenuum adque libertum testificare dinoscitur, qualiter per eius testimonium in servitute quisque humiliaretur, et tamen ille, qui testem protulit, conscius fraudis huius non invenitur, solus testis ipse superiori sententia, id est, sicut ille, qui testem ad falsum testimonium provocabit, ei, quem suo testimonio decipere voluerit^f, obnoxius maneat; ita ut, si non habuerit unde componat, in potestate eius eum id, quod habere videtur, perenniter serviturus tradatur. Id autem et de illis decernimus observandum, qui, ut servos alienos ad libertatem perducerent, aut falsum testimonium dixisse repperiuntur, aut eam intentionem adibere conati sunt, ut ab eis provocati per eorum instantiam^g ad ingenuitatis libertatem indebita possent aliquatenus insultatione venire.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS^a RECESSVINDUS^a REX.

In quibus causis possint testificari^b servi.

Quod hutilitati multorum est congruum, non est nostre legis decreto pretermittendum; ne^c tanto cuiquam pateat nocendi facillitas^d, quanto nihil esse^e putat ex lege quod metuat. Quia ergo multotiens inter ingenuos repperitur exorta cedes^f, et nullus^g adesse ingenuus, qui cedis ipsius patefaciat evidenter scelus, adeo, si nullus ingenuorum adfuerit, credi servis omnimodo^h oportebit, ut, qualiter inter eos cesio facta constiterit, agnosci eisdem testificantibus possit. Verum quia et interdum iustitie cognitio deperit, dum ingenuorum dignitas aut longeⁱ posita aut de proximo ignota consistit, tunc credi permittitur servis, cum ingenui nullatenus adfuerint, qui aut vicini^k sint, aut de re, qua agitur, cogniti habeantur. Certe nec^l de aliis causis nec de maioribus esse sibi credendum scient^m, nisi de minimis quibus-

c) iuxte R 1. d) ita R 1, 2, V 5, *quamvis* obtinisset *expectaveris*. e) potuerat de statu R 2. f) ita R 1, E 1; voluit R 2. g) instantia aut i. R 1.

VIII. a) ita R 1, V 2; Chindasvindus *pro* gl. R. R 2, E 2; *inscriptio deest* E 2, V 3; Antiqua V 5. b) testificare R 2. c) nec tanto cuique p. R 1. d) facultas R 2. e) *deest* R 1. f) cedisset *pro* cedes et R 2. g) nullos a, ingenuos R 1. h) ita E; omnino R 1; omnimodis R 2. i) in longe R 1. k) si vicini R 1. l) si et *perperam pro* nec R 1. m) sciens R 2.

cumque rebus acⁿ de terris aut vineis vel edificiis, que non grandia esse constiterint, propter quod solet inter heredes aut vicinos possessores intentio exoriri. Sed et de mancipiis credendum est eis, quare contingit ea vel ab aliis occupari vel indebite^o retineri aut etiam a dominorum iure illicite evagare^p, ut per eorum veram cognitionem valeant res ipse dominis reddi, et^q ipsorum indubitata notitia iuste possit intentionis causa sopiri. Non^r tamen aliter illis credi poterit^r, nisi et ab omni crimine alieni extiterint et gravi depressi paupertatem non^s fuerint, ita ut contra ingenuorum dignitatem^s eorum testimonium accipi nullatenus possit, nisi, ut supra dictum est, cedem exoriri contigerit.

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui se placitorum scripturis^a obligant, ne^b pro aliorum causis veritatem dicant.

Plerosque cognovimus ita sese interdum per placitum obligare, ut pro suas^c suorumque^d hutilitates^e testificari non differant; si quis autem contra eos habuerit testimonium dicere, nullatenus adquiescant^f. Quod quia satis est contrarium veritati, hanc omnes iudices se noverint habere licentiam, ut talia commenta instanter inquirant et inventa dirumpant, adque quos eadem placita nominaverint, centenis flagellis verberandos insistant; ita tamen, ut ista disciplina non infamie notam eis pertineat, sed testificandi, quod cognitum habent, sit illis ex lege concessa semper et indubitata libertas.

X. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De quibus annis poterunt^a testificare^b minores.

Hec etas erit constitutis in minoribus annis ad^c testimonium admittenda^d, ut, postquam puer aut puella XIII vite sue annos impleverint, sit illis in causis omnibus testificandi indubitata^e licentia.

n) aut R 1. o) debite R 1. p) evacare R 1. q) in add. R 1. r) Tamen aliter illis credi non possit R 1. s) non — dignitatem des. R.

VIII. a) scriptis R 2. b) nec R 1. c) sua causa R 2. d) que deest R 1. e) utilitate testificari non differat R 2. f) adquiescat R 2.

X. a) potent R 1. b) testificari R 2. c) de R 2. d) admittendam ut posquam R 1. e) indulta R 1.

XI. ANTIQUA^a EMENDATA.

Ut^b contra extraneos parentela et propin-
quitas testimonium^c minime dicant.

Fratres, sorores, uterini, patrui, amite, avunculi,
matertere sive eorum filii, item^d nepos, neptis, consu-
brini vel amitini in iudicio^e adversus extraneos testi-
monium dicere non admittantur; nisi forsitan parentes
eiusdem cognationis inter se litem habuerint. a.

V. TITULUS: DE SCRIPTURIS VALITURIS
ET INFIRMANDIS HAC^a DEFUNCTORUM VOLUN-
TATIBUS CONSCRIBENDIS.

- I. Quales debeant scripture valere.
- II. De pactis et placitis conscribendis^b.
- III. Contra priorum definitionem filio vel heredi non^c
liceat venire.
- IIII. De damnis eorum, qui contra pacta vel placita
sua venire^d contendunt^e.
- V. Ne valeant definitiones vel placita servorum.
- VI. De turpibus et illicitis rebus.
- VII. Ne sub unius nomine cause res alia vel persona
callidis^f definitionibus obligetur; [de^g pena etiam,
que sit in placitis^g] inserenda.
- VIII. Quod omnis scriptura vel definitio^h, que per
vim et metu extorta fuerit, valere non poterit.
- VIIII. Que scripture valere poterunt, si ab his facte
fuerint^h, qui sunt in annis minoribus constituti.
- X. Qualiter confici vel firmari conveniat^h ultimas
omnium voluntates.
- XI. Qualiter firmentur voluntatesⁱ eorum^h, qui in
itinere moriuntur.
- XII. Ut defuncti voluntas^k ante sex menses sacer-
doti^h vel testibus publicetur^l.
- XIII. De contropatione^m manuumⁿ, si scripturaⁿ verta-
tur in dubium^o.

XI. a) āq̄a em̄ta R 1; anq̄ emendata R 2. b) Ad R 1. c) testimonime
pro t. minime R 1. d) ita nepus R 1. e) iudicium R 2.
TIT. V. a) ac R 2. b) conservandis R 2. c) n. l. v. des. R 2. d) v. e.
des. R 2. e) contemnunt R 1. f) callidis — inserenda des. R 2. g) de — placitis
des. etiam R 1. h) reliqua rubricae pars deest R 2. i) voluntates R 1. k) volun-
tas R 1. l) abscisum R 1. m) conprobatione R 2. n) manu suscripta R 1, ubi
reliqua rubricae pars deest; manuum scriptura R 2. o) dubio R 2.

XIIII. De holografis scripturis.

XV. De contropatione scripturarum^p et earum^q pena solvenda.

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Quales debeant scripture valere.

Scripture¹, que^a diem et annum habuerint evidenter expressum adque secundum legis ordinem conscripte noscuntur, seu conditoris^b vel testium fuerint signis aut suscriptionibus roborate, omni habeantur stabiles^c firmitate^d.

II. ANTIQUA.

De pactis et placitis conscribendis^a.

Pacta² vel placita, que per scripturam iustissime hac legitime facta^b sunt, dummodo in his dies^c vel annus sit evidenter expressus, nullatenus immutari^d permitimus.

III. ANTIQUA.

Contra priorum definitionem filio vel heredi non liceat venire.

Filio vel heredi contra priorum definitionem venire non liceat; quia iuste repellitur presumptio illius, qui facta seniorum iniuste conatur inrumpere.

IIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De damnis eorum, qui contra pacta vel^a placita sua venire contendunt.

Qui contra pactum vel placitum iuste hac legitime conscriptum venerit, quod non forsitam persona^b potentior^c extorserit, antequam causa dicatur, penam^d, que in pacto vel^e placito legitime continetur, exolvat. Deinde que sunt in pacto^f vel placito definita servantur.

p) *reliqua rubricae pars deest R 2.* q) *arum R 1.*

I. a) *qui R 1.* b) *conditores R 1.* c) *stabile R 2.* d) *firmitatem R 2.*

II. a) *conservandis R 2.* b) *facte R 1; factae E 1.* c) *diebus R 1.* d) *emutari R 1; immutare R 2.*

IIII. a) *et R 2.* b) *personam R 1.* c) *potentior — penam des. R 1 manifesto errore omitta.* d) *pena R 2.* e) *vel in R 1.* f) *p. vel des. R 1.*

1) Cf. *legem sequentem.* 2) *Haec lex in Legem Baiuvariorum 16, 16. recepta est, inde in Legem Alamannorum 42, 2.*

Pactum vero vel placitum convenienter hac iustissime inter partes conscriptum, si etiam penam in eis inserta non fuerit, revolvi aut inmutari nulla ratione permittimus. Et ideo que pactis vel placitis continentur vel monstrantur scripta, plenam habeant^g firmitatem, si^h tamen quisque ille pactum vel placitum iustissime et de re sibi debita conscripsisse videatur.

V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne valeant definitiones vel pacta^a servorum.

Et honestas hoc habet, et iustitia hoc adfirmat, ut que servi non iubentibus dominis suis, seu^b per scripturam paciscuntur, sive per testem definiunt, nullo firmo robore penitus^c habeantur.

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De¹ turpibus et inlicitis rebus inter quascumque personas, sicut nullum pactum aut mandatum vel placitum, ita nec damnum seu quamcumque^a definitionem ex omnibus nullo^b tempore decernimus posse valere.

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ne sub unius nomine cause res alia vel persona callidis definitionibus obligetur; de pena etiam, que sit in placitis inserenda.

Pravis hac malignis moribus improborum^a iustitie^b semper est sententiis obviandum. Ideoque, quia dira perversorum^c cupiditas ita sepe^d plurimos novarum fraudum mollitione conlaqueat, ut, cum pro re qualibet adimplenda sit pactio, res eorum simul obligent hac personas^e, hoc fieri omnimodo proibemus. Sed quotiens undelibet placitus^f conscribitur, non amplius in transgressoris pena, quam duplatio reddende rei vel triplatio nummorum satisfactione taxetur. Res^g tamen omnis^h aut persona nullatenus obligetur^g; quia iniustum penitus

g) habeat R1. h) sic R1.

V. a) placita R1. b) deest R2. c) deest R1.

VI. a) quacumque R1. b) ullo R2.

VII. a) improborum R2. b) iustitiam R1. c) perversori R1. d) se R1. e) per has p. R1. f) placitum R2. g) Res — obligetur des. R1. h) omnes R2.

1) *Ex iure Romano sumpta; cf. L. Rom. Vis. Paul. I, 1, 2.*

adprobamus, ut unius causa debiti rerum fiatⁱ omnium perditio vel persone. Quodcumque igitur contra legis huius decretum conscriptum placitum sive definitio^k facta fuerit, ubicumque repperta fuerit, vacua omnimodis et invalida reputetur.

VIII. ANTIQUA.

Quod omnis scriptura vel definitio, que^a per vim et metum extorta fuerit, valere non poterit.

Pactum^{b.1}, quod^b per vim extorserit persona potentior vel inferior, sive placita vel reliquas scripturas, id est, si ille, qui paciscitur, aut in custodia mittitur, aut sub gladio mortem^c forte timuerit, aut ne^d penas quascumque vel^e ignominia patiatur, vel certe si aliquam iniuriam passus fuerit, huiusmodi pactio^f vel scriptura quolibet nullam habeat firmitatem.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Que scripture valere poterunt^a, si ab his facte fuerint, qui^b sunt in annis minoribus constituti.

In minoribus annis constitutis testandi de rebus suis vel alias quascumque definitiones faciendi seu per scripturam sive per idoneum testem, in quibuscumque personis elegerint, infra quartum decimum annum non illis aliter licentia erit, nisi gravis langor occurrerit, per quod eos fortasse mori suspicio sit. Quod si eos necessitas huius cause compresserit, utrisque^c a^d decimo etatis ipsorum^e anno faciendi quod voluerint libertas plena^f manebit². Quod si ab egritudine convalescere potuerint, quidquid eos hordinasse constiterit, totum invalidum erit, donec aut rursus egrotantes iterum que ordinaverant nova ordinatione reforment, aut venientes usque ad plenum^f quartum decimum annum in omnibus iudicandi de rebus suis liberam habeant absolutamque licentiam. Ab infantia vero vel in qualibet etate dementes effecti et in eo vitio^f absque^b intermissione temporis perma-

i) faciat R1. k) definitionem R1.

VIII. a) quod R1. b) Que pro Pactum quod R1. c) morte R1. d) nec R1. e) aut R1. f) placito R1.

VIII. a) ita E1; potuerunt R1; poterint corr. poterunt R2. b) que R1. c) utriusque R2. d) ad decimum R1. e) ipsarum R1. f) deest R1.

1) Cf. *Cod. Eur. c.* 286. 2) Cf. *infra IV*, 3, 4.

nentes nec testimonium reddere nec, si^g quam^h forte voluntatem ediderint, nullamⁱ poterit^k firmitatem habere. Nam qui^l per intervalla^l temporum vel orarum salutem^m videntur recipere et integra interdum mente persistere, de suis rebus ferre iudicium proiberi non poteruntⁿ.

X. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Qualiter confici vel firmari conveniat ultimas omnium voluntates.

Morientium^a extrema voluntas, sive sit auctoris et testium manu suscripta, sive utrarumque^b partium signis^c extiterit roborata, sive tantummodo verbis coram probationem patuerit promulgata, omni perenniter valere^d subsistat. Id tantum magnum^e opere procurandum^f est, ut, quod^g instante quocumque^h periculo conscribi nequiverit, infra sex mensiumⁱ spatium qui hoc audierint suam^k coram iudice iurationem^k confirment eiusdemque iuramenti condicionem tam suam quam testium manu corroborarent. Dumque hec res plenum venerit in effectum, pro instantia sui laboris idem testes ex defuncti bonis trecensime pretium portionis prosequantur in solidis^l tantummodo nummis^m, cartarum strumentisⁿ et librorum voluminibus sequestratis, que pertinebunt ad heredes integritate successionis. Qui testes infra sex menses procurent illi denuntiare, in cuius nomine per talem hordinationem res translata dinoscitur extitisse. Quod si omnem^o legis huius decretum testes illi, quibus commissum est, infra constitutum tempus distulerint adimplere, noverint se falsariorum damno multari.

XI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Qualiter firmentur voluntates eorum, qui in itinere moriuntur^a.

In^b itinere^a pergens aut in expeditione publica^l moriens, si ingenuos secum non habeat, voluntatem

g) sic R 2. h) qua R 1. i) ullam R 2. k) poterint R 1. l) que per intervalle R 1. m) salute R 1. n) potuerunt R 1.

X. a) Morientis R 1. b) utrumque R 1; utrorumque R 2. c) aut subscriptionibus, quae add. ed. Matr., des. R 2. E 1, 2 et, ut videtur, etiam R 1. d) ita pro valore R 1, 2. e) magno opere R 2. f) procuretur pro proc. est R 1. g) deest R 1. h) quodcumque R 1. i) mensuum R 2. k) sua — iuratione R 2. l) ita R 1, E 1; solis cett. codd. m) numhis R 1. n) ita R 1; instrumentis R 2 cum cett. codd. o) omne R 2.

XI. a) moriuntur. In itinere des. R 1. b) Qui in i. R 2.

1) Satis constat haec ex iure Romano sumpta esse; minus autem, quo ex fonte hauserit Chindasvindus.

suam propria manu conscribat^e. Quod si litteras nescierit aut pre langore iscribere^d non valuerit^e, eandem voluntatem servis insinuet, quorum^f fidem episcopus adque iudex probare debebunt. Et si nullatenus antea fraudulentum fuisse patuerint, quod sub iuramenti taxatione protulerint, conscribatur, ut sacerdotis adque iudicis suscriptione firmetur; hac postmodum^g autoritate regia roboratum, firmum quod decreverit habeatur.

XII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut defuncti voluntas ante sex menses sacerdoti^a vel testibus publicetur.

Scripta voluntas defuncti ante sex menses coram quolibet sacerdote vel testibus publicetur. Et si quis eandem^b qualibet fraude supresserit, tantum illis, in quibus testatus est, de proprio cogatur exolvere, quantum eiusdem^c scripture serie^q conquirere potuerant^d vel habere.

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De contropatione^a manuum, si^b scriptura vertatur in dubium.

Omnes scripture, quarum et autor et testis defunctus est, in quibus tamen suscriptio vel signum conditoris adque testium firmitas repperitur, dum in audientia prolata constiterint, ex aliis cartarum signis vel suscriptionibus contropentur, sufficiatque ad firmitatem vel veritatis huius indaginem agnoscendam trium aut quattuor scripturarum similis et evidens prolata suscriptio. Quod si talibus scripturis legum tempora obviaberint^c, pro certo decernitur, quia valere non poterunt^d.

XIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De olografis scripturis.

Quia¹ interdum necessitas ita^a sepe concurrit, ut sollemnitas legum libere compleri non possit, adeo, ubi

^e) suscribat R 2. ^d) deest R 2. ^e) potuerit R 1. ^f) eorum R 1. ^g) post deest R 1.

XII. ^a) sacerdote R 2. ^b) eadem R 1. ^c) per eiusdem ser. seriem R 2. ^d) potuerunt R 1.

XIII. ^a) contropationem manum R 1. ^b) deest R 1; subscriptor avertatur pro si ser. v. R 2. ^c) obviaverint R 2. ^d) potuerunt R 1.

XIII. ^a) sta R 1.

1) Cf. L. Rom. Vis. Nor. Val. III. 4, 2, 1, et supra 11.

qualitas locorum ita constiterit, ut non inveniatur^b testis^c, per quos^d iuxta legum ordinem unusquisque suam alliget^e voluntatem, manu propria scribat ea^f, que hordinare desiderat^g; ita ut specialiter adnotentur^h, quecumque iudicare voluerint, vel que de rebus suis habere quemquam elegerint. Dies quoque et annus habeatur in eis evidenter expressus. Deindeⁱ, toto scripture textu conscripto, rursum autor ipse suscribat. Et dum hec scriptura infra XXX annos ad eum, in cuius nomine facta est, vel ad successores eius pervenerit, eam^k episcopo vel iudici infra sex menses non differat presentare. Quam sacerdos idem et iudex, adlatis sibimet^l tribus^m aliis scripturis, in quibus testatoris suscriptio repperitur, ex earum contropationem considerent, si certa et evidens scriptura est, quam idem conditor olografa ratione conscripsit. Et dum staⁿ previderint, eadem cartula^o, que offertur, vera nihilominus habeatur, adque etiam continuo sacerdos ipse vel iudex sive^p alii testes idonei eandem olografam scripturam sua denuo suscriptione confirment. Et sic voluntas ipsius testatoris plenissiman obtineat firmitatem.

XV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De contropationem^a scripturarum et earum pena solvenda.

Sicut, ubi convenit miseranter hoccurrere, salutaria remedia non negamus, ita^b, ubi contentio inrationabilis exoritur, censuram ponere iuste debemus. Proinde cum de quibuslibet scripturis parentum, quas tamen iustissime hac legitime et de rebus sibi debitis patuerit esse conscriptas^c, fuerit exorta contentio, si ille, cui^d iscriptura profertur, nescire se dixerit ipsius scripture veritatem, mox prolator ille iurare cogatur, nihil fraudis, nihil lesionis in ea quandoque aut^e a se factum esse^f aut ab alio quocumque factum omnimodo^g cognovisse vel nosse, sed ita manere, sicut autor eius eam voluit vel^h ordinare vel roborare. Deinde ille, qui hanc rennuit accipere, cogatur iurare, seⁱ hanc scripturam veram esse

b) ita R 1. 2. E 1; *expectaveris*: inveniantur. c) testes R 2. d) quod R 2. e) adligent R 1. f) itaque pro ea que R 1. g) desiderant R 2. h) adnotetur R 1. i) De pro Deinde toto R 1. k) eum R 1. l) sibi et R 1. m) deest R 1. n) ista R 2. o) cartulam R 1; cartola R 2. p) sibi R 1.

XV. a) contropatione R 2. b) ut add. R 1. c) conscripta si R 1. d) cuius scriptura R 2. e) aut non R 1. f) fuisse R 1. g) omnino R 1. h) deest R 1. i) sed pro se R 1.

nescire nullaque evidenti cognitione sapere, seu ab autore suo legitime hac legaliter confectam existere, neque^k suscriptionem vel signum auctoris veridici^l facta cognoscere. Post hec querenda ab utrisque partibus in scriniis domesticis instrumenta cartarum, ut contropatis^m aliarum scripturarum suscriptionibus adque signis possit agnosci, utrum habeatur idonea, anⁿ reprobetur indigna. Iam tunc, si in domesticis scriniis scripture auctoris reperte non fuerint^o, ad quarum similitudinem scriptura prolata firmetur, ita demum ille, qui iscripturam profert, ubicumque potuerit alias scripturas auctoris procuret inquirere, per quarum similitudinem scripturam, quam profert, veram^p esse confirmet. Sicque per talem convenientiam latenti veritate repperta, nec ille, qui iscripturam profert, in convincendo^q eam esse idoneam ex longinquo testes advocans damna sustineat, nec ille, qui hanc contemnit recipere, penam iscripture cogatur implere. Quibus ita actis, si ille, qui iscripturam indignam esse contendit, non pro veritatis cognitione, sed pro sola commotione^r partis adverse ad convincendam dignitatem scripture, et in^s adducendis testibus et in sustinendis dispendiis laborare fecerit adversantem, tunc ipse, qui iscripturam profert, exhibitis testibus esse idoneam et inlesam scripturam adfirmet, hac postea sic ille, qui per contentionem indebitam^t in adducendis testibus laborem intulit adversanti, penam^u damni, quam scriptura continet, evidenter adimpleat. Certe si^v aut tanta res non est, unde penam^u suppleat, quam auctor eius instituit, quam de^w rebus suis legitimum iudicium ferret, aut etiam sponte^x suo hanc ipsam penam noluit^y implere, rem^w, que illi de eiusdem auctoris conpetit^z iure, ei, quem convexabit^a indebite, cogatur cessionis ordinem dare. Hanc sane legem in solis parentum scripturis^b servanda esse decernimus, propter quod filios vel nepotes iniusta contentione ab alterutrum aut^c se aut extraneorum partes vidimus convexare; sta^d evidenter conditione servata, ut, si ex aliis oppositionibus^e legum eadem^f scriptura dicitur^f convellenda, vox inpugnantis pro certo sit libera^g.

a.

k) ne R1. l) ita R2, E1; verefici R1. m) conprobatis R1. n) hac pro an R1. o) fuerit R1. p) vera R1. q) conveniendo R1. r) commotionem R2; commutatione pacis adverse R1. s) ad inducendis R1. t) indubitam ex corr. R1. u) pena R1. v) aut si R1. w) deest R1. x) exponte R1. y) nollit R1. z) conpetet R1. a) vexabit R1. b) scripture R1. c) ut R1. d) ita R1; sta R2. e) expositionibus R1. f) eandem scripturam dicimus R1. g) literae era erasae R1.

DE ORDINE CONIUGALI.

LIBER TERTIUS.

I. TITULUS: DE DISPOSITIONIBUS NUPTIARUM.

- I. Ut tam Goto Romana, quam Romano Gotam^a matrimonio liceat sociari.
- II. Si puella contra voluntatem^b patris alio nubat^c, cum sit alteri sponsata.
- III. De non revocandis datis arris.
- IIII. Ne viris minoris etatis maiores femine disponentur.
- V. De quantitate rerum conscribende dotis.
- VI. Ut dotem puelle pater exigat et conservet.
- VII. Ut patre mortuo utriusque sexus filiorum^c coniunctio^a in matris potestate consistat.
- VIII. Si fratres nuptias puelle differant^a, aut si puella impudice nuptias presumat.
- VIIII. Ut de quibuscumque rebus dos conscripta fuerit^d, firmitatem optineat.

I. ANTIQUA^a.

Ut tam Goto^b Romana^c, quam Romano Gotam matrimonio liceat sociari^d.

Sollicita cura in principem esse dinoscitur, cum pro futuris utilitatibus beneficia populo providentur; nec parum exultare debet libertas ingenta, cum fractas vires habuerit prisce legis¹ abolita sententia, que incon-

LIB. III. TIT. I. a) *reliqua rubricae pars deest R 2.* b) *voluntate R 1.*
c) *c. f. R 1.* d) *fuert firmitate habeat R 2.*
I. a) *ita R 1, 2, V 5; sine inscriptione E 1, 2.* b) *Gotus R 2.* c) *Romanam R 2.* d) *sociare R 2.*

1) *Est L. Rom. Vis. C. Th. III, 14, 1.*

grue dividere maluit personas in coniuges, quas dignitas^e compares exequavit^f in genere. Ob hoc meliori proposito^g salubriter censes, prisce legis remota sententia, hac in perpetuum valitura^h lege sancimus: ut tam Gotus Romanam, quam etiam Gotam Romanus si coniugemⁱ habere voluerit, premissa petitione^k dignissimam, facultas eis^l nubendi subiaceat, liberumque^m sit liberoⁿ liberam^o, quam voluerit, onesta coniunctione, consultum perquirendo^p, prosapie sollemniter consensu comite¹, percipere coniugem.

II. ANTIQUA.

Si puella contra voluntatem patris alio nubat, cum sit alteri dispensata.

a. Si quis puellam cum voluntatem patris sponsatam habuerit, et ipsa puella, contemnens voluntatem patris, ad alium tendens, patri contradicat, ut illi non detur, cui a patre fuerit pacta, hoc ita eam nullo modo facere permittimus. Quod² si ipsa puella contra voluntatem paternam ad alium, quem ipsa cupierat, forte pervenerit, et ipse eam uxorem habere presumserit, ambo in potestatem eius tradantur, qui eam cum voluntate^a patris sponsatam habuerat. Et si fratres vel mater eius aut alii parentes male voluntati eius consenserint, ut eam illi traderent, quem ipsa sibi contra paternam voluntatem cupierat, et hoc ad effectum perduxerint, illi, qui hoc macinaverunt, libram^b auri dent cui rex iusserit; sic tamen, ut voluntas eorum non habeat firmitatem, sed ipsi, sicut superius diximus, ambo tradantur cum omni substantia sua illi, cui antea fuerat dispensata^c. Eandem^d legem precipimus custodiri, si pater de filiae nuptiis definierit et de pretio convenerit, hac si ab hac vita transierit^e, antequam eam pater suus nuptui tradat,

e) dignas comparans pro dignitas compares R 1. f) exequabit R 2. g) preposito R 1. h) valetura R 1. i) coniuge R 1. k) petitionem dignissima R 2. l) eisque R 1. m) liberumque R 2. n) deest R 1; livero R 2. o) livera R 2. p) perquirendum R 1.

II. a) voluntatem R 1. b) libra R 1. c) sponsata R 2. d) Eadem R 1. e) transierint R 1.

1) Id est 'prosapiae (= parentum) consensu accedente' vel 'si consensus parentum datur', similiter ac dicitur 'vita comite', Genes. 18, 10. 14. Minime vero, ut opinati sunt viri docti, de 'comitis' cuiusdam consensu verba intelligenda sunt. 2) Cf. F. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 114 sq.; R. Sohm, 'Recht d. Eheschliessung' p. 76, n. 1.

ut illi puella tradatur, cui a patre vel a matre pacta constiterit^f.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De non revocandis datis arris.

Dum¹ preteritorum facta recolimus, futuris ponere presumptionibus terminum consultissimum arbitramur. Quia ergo sunt plerique, qui facte sponsionis inmemores nuptialium federum definitionem differant adimplere, abrogare^a decet huius rei licentiam^b, ut non unusquisque pro^c suo velle alteri dilationem^d exhibeat. Ideoque a die late huius legis decernimus, ut, cum^e inter eos, qui disponandi sunt, sive inter eorum parentes aut fortasse propinquos pro filiorum nuptiis coram testibus precesserit definitio, et anulus arrarum nomine datus fuerit² vel^f acceptus, quamvis scripture^g non intercurrent, nullatenus promissio violetur. Nec liceat uni parti suam inmutare aliquatenus voluntatem, si pars altera prevere^h consensum noluerit; sed secundum legem alteramⁱ constitutionem dotis inpleta, nuptiarum inter eos peragatur festa celebritas.

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne viris minoris etatis maiores femine disponentur.

Ius³ nature tunc directi in spem procreationis future transmittitur, cum nuptiarum fedus totius^a sollemnitatis concordia ordinatur. Nam si aut etatum aut personarum inconpetenti condicione adnectitur copulum^b nuptiale, quid restat in procreationis origine, nisi ut quod nasciturus est aut dissimile maneat aut biforme? Nec enim poterit in pacis concordia nasci, quod per discordiam originis noscitur^c seminari^d. Vidimus enim

f) constiterat R 1.

III. a) abrogari R 1. b) licentia R 1. c) pro suo des. R 1. d) dilatione R 1. e) deest R 2. f) et R 1. g) scriptura R 1. h) prebere R 2. i) lege: altera constitutione.

III. a) otius R 1. b) quod plurimi R 1. c) non scitur R 1. d) semina R 1.

1) Cf. F. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 114 sq.; R. Sohm, 'Recht d. Eheschliessung' p. 54 sqq. 2) F. Hofmann, 'Ueber den Verlobungs- und den Trauring' in 'W. SB.' LXV (1870), p. 855 sqq.; Sohm l. c. et p. 104 sq. 3) De inaequali aetate pro impedimento matrimonii habita cf. etiam Conc. Foroiul. a. 791. c. 9, Mansi, Ampl. conc. coll. XIII, col. 848 sqq.; LL. Cap. I, p. 232, c. 1; Richter, 'Kirchenr.' ed. 8. p. 1081.

quosdam non avidos amore nature^e, sed inlectos cupiditatis ardore filiis suis tam inordinatim^f disponere federa nuptiarum, ut in^g eorum actis nec etatum concors sit ordo, nec morum. Nam cum viris^h res illa dederit nomen, quod vi^g feminas agantⁱ, sti^k per repugnantia nature conamina^l maribus puellulas^m anteponunt, dumⁿ infantibus adulescentulas dispensationis^o copula iungunt sicque per etatis prepostere^p tempus honestatis lucrum dilabi^q cogunt ad inpudicitie lapsum, dum puellarum avidior et maxima etas seros^r tardosque virorum contemnit expectare^s proventus. Ut ergo male ordinata propagatio^t generis in ordinem^u a^g transductionibus reducatur inlicitis, huius sanctione decernitur legis, ut femine minoris^v semper etate^w viris maioribus in matrimonium^x dispensentur. Aliter dispensatio facta, si una pars contradicere videatur, nullo modo manere iubetur. A die vero isponsionis usque ad nuptiarum diem non amplius quam biennium expectetur, nisi aut parentum aut cognationis vel certe ipsorum^g isponsorum, si profecte sunt iam etatis, honesta et^g conveniens adfuerit consensio voluntatis. Sin autem in hoc federe inita pacta vel definitiones pro elongatione^y nuptiarum communis voluntas inmutare decreverit, aut si per necessitatem una persona defuerit, non amplius quam duorum annorum tempus prolongatio continebit. Et si rursum, vel quotiens fieri^z ita convenerit, biennii tantummodo in definitione ispatium erit. Aliter quandoque aut^a arrarum aut scripture celebrata confectio non valebit. Si quis sane constitutum definitionis tempus absque necessitatem vel voluntatis consensionem transcendere^b voluerit suamque voluntatem a^c promissione coniugali removerit, et penam^d, que in placito continetur, adimpleat et quod definitum est inmutare^e non liceat. Mulier^f autem, quam constiterit aut unum aut plures habuisse maritos, post eorundem^g virorum hobitum alii viro ab adulescentiae eius annis, seu illi, qui necdum uxorem habuit, sive ei, quem^h unius vel plurimorumⁱ coniugum vita destituit^k, honeste hac legaliter nubere nullatenus inlicita^l erit.

e) narae R 1. f) inordinatum R 1. g) deest R 1. h) videris R 1.
i) agunt R 1. k) ita R 1, 2. l) quonamina R 1. m) pullulas R 1. n) de R 1.
o) dispensationis R 1. p) prepositere R 1. q) dilabit R 1. r) phis (perhis) pro
seros R 1; sexus R 2. s) expectare R 2. t) propugnatio R 1. u) ordine R 1.
ubi a deest. v) minor R 1. w) etatem R 2. x) matrimonio R 2. y) ita R 1;
prelongatione pro pro el. R 2. z) fuerit R 1. a) que aut arrarum des. R 1.
b) transcendere R 2. c) ad promissionis R 1. d) pena R 1. e) inmutari R 2.
f) Mulierem R 2. g) earundem R 1. h) que unus R 1. i) ita R 1, 2. k) destituit R 1.
l) inlicitum R 2.

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De quantitate rerum conscribende dotis.

Cum¹ de dotibus diversa sepe inter nubentes oria-
tur intentio, plurimorum fit hutilitati consultum, si evi-
dens^a rei huius institutio^b nihil ultra relinquat ambi-
guum. Decernimus igitur hac legis huius perpetim
servatura sanctione^c censemus, ut quicumque ex^d palatii
nostri primatibus vel senioribus gentis^e Gotorum filiam
alterius vel cuiuslibet relictam filio suo poposcerit in
coniugio copulandam, seu quisquis ex predicto^f ordinem
uxorem sibi helegerit expetendam, non amplius in puelle
vel mulieris nomine dotis titulo^g conferat vel conscri-
bat^h, rebus omnibus intromissis, quam quod adpretiatum
rationabiliter mille solidorum valere summam constiterit,
adque insuper X pueros, X puellas et caballos XX² sit
illi conscribendi dandique concessa libertas; ita ut de
his omnibus rebus in coniugio mulier adsumpta, si non
reliquerit filios, facere quod voluerit liberamⁱ se noberit^k
habere licentiam, aut si intestata decesserit^l, ad mari-
tum aut ad^m propinquos mariti heredes eademⁿ donatio
redeat. Nec erit ultra licitum puelle parentibus seu
etiam puelle vel mulieri ab isponso vel ab isponsi^o
parentibus^p plus quidquam petere vel in suo nomine
conscribendum obtare, nisi quantum nunc^m legis huius
institutio continet; aut si forte, iuxta quod et legibus
Romanis recolimus fuisse decretum, tantum puella vel
mulier de suis rebus sponso dare elegerit, quantum sibi
ipsa dari poposcerit³. Quod si forsitam preventus sponsus
scripture alicuius vel sacramenti vinculo nuptiarum tem-
pore^q alligetur amplius [se^r] sponsae daturum^q, quam

V. a) evidenter R 1. b) ininstitutio R 1. c) sanene R 1. d) extra R 1.
e) deest R 1. f) predictum ordinis R 2. g) titulum R 1. h) scribat R 1.
i) liberum R 1. k) noverit R 2. l) discesserit R 2. m) al. m. post add. R 1.
n) eandem R 1. o) sponsi R 2; ipsis R 1. p) parentes R 1. q) tempore — datu-
rum des. R 1. r) deest etiam R 2.

1) Cf. cum hoc capite formulam dotis Form. Vis. 20, p. 583 sqq.;
v. R. Schröder, 'G. d. ehel. Güterrechts' I, p. 70 sq. 2) Cf. Form.
Vis. 20, p. 584:

Ecce decem inprimis pueros totidemque puellas
Tradimus atque decem virorum corpora equorum,
Pari mulos numero

3) L. Rom. Vis. Nov. Val. III. 12, § 9; Nov. Mai. 6 (non in L. Rom.
Vis.) § 9; Iust. Nov. 97, 1. 2; 'Syrisch-Röm. Rechtsbuch' P 40, I, p. 58.
Cum eis, quae Bruns ibi l. c. II, p. 295. disseruit, cf. Mitteis, 'Volksrecht
und Reichsrecht' p. 291 sqq. 545. V. etiam Caesaris Bell. Gall. VI, 19.

quod hac^s lege constat esse permissum, id postea ipse convellere et in iuris sui potestatem reducere libero potietur arbitrio. Sin autem aut^t iuramenti reverentia^u pavidus aut, ut solet, negligentia deditus, quod amplius sponse dederat, revocare aut evacuare noluerit vel nequiverit, non oportebit unius tepiditate multis ad futurum damna nutrir. Sed dum sponsi parentes vel propinqui tale factum^v agnoverint, universa, que plus, quam supra taxatum est, isponse^w conlata sunt, suo iuri^x absque cuiusquam preiudicium^y perenniter vindicabunt. Certe si iam vir habens uxorem, transacto scilicet anno, pro dilectione vel merito coniugalis obsequii ei aliquid donare helegerit, licentiam incunctanter habebit. Nam non aliter infra anni circulum maritus in uxorem seu mulier in maritum, excepto dotem, ut predictum est, aliam donationem conscribere potuerint, nisi gravati infirmitate^z periculum sibi mortis imminere^a prespexerint. De ceteris vero, qui nubendi voluntatem habuerint, salubri etiam proposito providendum decernendumque curabimus, ut qui in rebus omnibus decem milium solidorum dominus esse dinoscitur, ad mille solidos, rerum universarum contropatione habita, in nomine isponse sue^b dotem conscribat. Cui autem mille solidorum facultas est, de centum solidis tali aderatione dotem facturum est. Et sic sta constitutio dotalis tituli ad ultimam usque ad^c summam omni controversia sopita perveniet.

Data et confirmata lex pridie idus Ianuarias, anno feliciter tertio regni nostri¹.

VI. ANTIQUA.

Ut dotem puelle pater exigat et conservet.

Dotem puelle traditam pater exigendi vel conservandi^a ipsi puelle habeat potestatem. Quod si pater vel mater defuerint, tunc fratres vel proximi parentes dotem, quam susceperint, ipsi consorori sue ad integrum restituant.

s) hanc R 1. t) deest R 2. u) reverentiam R 1. v) cum add. R 1.
w) in isponse R 1. x) iuri a. cuiusquam des. R 2. y) iudicio R 2. z) infirmitatem R 1.
a) ita R 2; in funere R 1. b) seu R 1. c) deest R 1.

VI. a) conservande R 1.

1) I. e. d. 12. Ian. a. 644.

VII. ANTIQUA.

Ut patre mortuo utriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat.

Patre¹ mortuo utriusque sexus^a filiorum coniunctio in matris potestate consistat; matre vero mortua, aut si ad alias nuptias forte transierit, fratres eligant, cui dignius^b puer vel puella iungatur. Quod si fratres eius etatis non fuerint, ut eorum iudicio^c debeat germanus aut germana committi, tunc patruus de coniunctione eorum habeat potestatem. Certe si germanus iam^d adulescentie habet^e etatem et proximorum renuit sollicitudinem, sit illi potestas condignam sibi coniunctionis querere copulam. De puella vero, si ad petitionem ipsius his, qui natalibus eius videtur equalis, accesserit petitor, tunc patruus sive fratres^f cum proximis parentibus conloquantur, si velint^g suscipere petitem, ut aut communi voluntate iungantur, aut omnium iudicio de-negetur.

VIII. ANTIQUA.

Si fratres nuptias puelle differant, aut si puella inpudice nuptias presumat.

Si fratres nuptias puelle sub ea conditione suspendant, ut ad maritum^a illa confugiens, iuxta legem portionem inter fratres suos de bonis parentum non possit accipere, et bis aut tertio removerint petitem: puella, que^b, fratrum calliditate prespecta^c, maritum^a natalibus suis equalem crediderit expetendum, tunc integram a fratribus, que ei de parentum hereditate debetur^d, percipiat portionem. Quod si rursum nihil fratres contra sororem meditentur adversum et idcirco morentur, ut sorori provideant digniorem, et illa honestatis sue oblita, persone sue non cogitans statum, ad inferiorem forte maritum devenerit^e, portionem suam, sive divisam sive non divisam, quam de facultate parentum fuerat consecutura, amittat. In fratrum^f vero et sororum vel aliorum parentum hereditatem ingrediendi ei^b concedimus potestatem.

VII. a) sexsus R 1. b) dignus R 1. c) iudicium R 1. d) deest R 1.
e) habeat R 2. f) ff R 1. g) velit R 1; vellint R 2.
VIII. a) marito R 1. b) deest R 1. c) ita R 1, 2. d) debentur R 1.
e) advenerit R 1. f) fratrum R 1.

1) Cf. Rive, 'G. d. D. Vormundschaft' I, p. 254 sq.; Dahn, 'Westg. Stud.' p. 128. De matris super filios potestate cf. infra IV, 3, 3.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut de quibuscumque rebus dos conscripta fuerit, firmitatem obtineat.

Cum quisque aut pro se aut pro filio vel etiam proximo suo^a coniunctionis copulam appetit^b, an de rebus propriis, an de principum dono^c conlatis, an quibuscumque iustis profligationibus conquisitis iuxta modum legis date¹ conscribendi dotem habeat potestatem. Quodcumque autem legitime in^d dote conscripserit^e, modis omnibus plenum robor abebit.

II. TITULUS: DE NUPTIIS INLICITIS.

- I. Si post mortem^a mariti infra annum mulier nubat.
- II. Si mulier ingenua servo vel liberto^b proprio^c sese commisceat.
- III. Si mulier ingenua servo alieno, seu ingenuus ancille aliene sese^d coniungant.
- IIII. Si mulier liberta servo alieno, vel libertus ancille se societ.
- V. Si quicumque servo alieno ancillam suam^e seu servo suo alienam coniungat ancillam.
- VI. Si mulier absente viro alium sibi maritum adsumat.
- VII. Si domini, servos suos esse^f mentientes ingenuos, mulieribus eos coniungant ingenuis.
- VIII. Si absque^g voluntate parentum mulier ingenua marito^h se coniungat ingenuo.

I. ANTIQUA.

Si post mortem mariti infra annum mulier nubat.

Si² qua mulier post mortem mariti sui se alio
v. infra annum coniuncxerit vel adulterium fecerit, medietatem rerum suarum filii sui ex priore^a coniugio

VIII. a) sub R 1. b) appetit R 1. c) dona R 1. d) dotem *pro* in dote R 2. e) conscripserint R 1; conscribserit R 2.

TIT. II. a) morte R 1. b) liverto *et ita infra* livert- R 2. c) pruprie R 1. d) s. c. *des*, R 2. e) sua vel servo suo ancilla coniungat aliena R 1. f) *deest* R 1. g) absente R 1. h) sese marito *pro* m. se R 1.

I. a) priori R 2.

1) *Supra* III, 1, 5. 2) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 8, 1.*

procreati aut, si filii desunt, alii heredes per iudicis instantiam^b consequantur. Quam idcirco mulierem precipue huic volumus subiaccere dispendio^c, ne hec, que a^d marito gravida relinquitur, dum^e inmoderato desiderio ad secundi coniugii vota festinat vel adulterium perpetrat, spem partus, prius quam nascatur, extinguat^e. *a.*

II. ANTIQUA.

Si mulier ingenua servo vel liberto proprio^a sese conmisceat.

Si¹ ingenua mulier servo suo^b vel proprio liberto se in adulterio miscuerit aut^c forsitan eum maritum habere voluerit^c et ex hoc manifesta probationem^d convincitur, occidatur; ita ut adulter et adultera ante iudicem^e publice fustigentur et ignibus concrementur^f. Cum autem per reatum tam turpis admissi^g quicumque iudex, in quacumque regni nostri provincia constitutus^h, agnoveritⁱ dominam servo suo^h sive patronam^k liberto fuisse coniunctam, eos separare non differat; ita ut bona eiusdem^l mulieris aut, si sunt de alio viro idonei filii, evidenter obtineant, aut propinquis eius legali successione^m proficiant. Quod si usque ad tertium gradum defeceritⁿ heres, tunc omnia fiscus usurpet; ex tali enim consortio filios procreatos constitui^o non oportet heredes. Illa vero, seu virgo, seu vidua fuerit, penam excipiat superius comprehensam. Quod si ad altaria sancta confugerit^p, donetur a rege, cui iussum fuerit, perenniter servitura.

III. ANTIQUA.

Si mulier ingenua servo alieno, seu ingenuus ancille aliene sese coniungat.

Si² mulier ingenua servo alieno, sive regis, se matrimonio sociaverit sive etiam per adulterium iungere presumerit, statim, ubi primum hoc iudex agnoverit, eos

b) instantia R 1. c) dispendium R 1. d) *deest* R 2. e) dum — extingua *des.* R 1.

II. a) proprie R 1. b) *deest* R 1. c) aut — voluerit *des.* R 1. d) probationem R 2. e) iudice R 1. f) concrementur R 1. g) demissi R 1. h) *deest* R 1. i) agnoverint R 1. k) patrona R 1. l) *dem deest* R 1. m) successioni R 1. n) defecerit R 1. o) constituti R 1. p) confugerint R 1.

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. IX, 6*; Brunner, '*D. EG.*' II, p. 660 sq.

2) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. IV, 11, 1. 3. 5*; Brunner *l. c.*

ad separandum^a festinare non differat, ut penam, quam merentur, hoc est singuli eorum centena flagella suscipiant. Et si post hanc contradictionem^b se iterum coniuncxerint, eos iudex comprehendi iubeat et in^c sua presentia exhiberi, ut unicuique eorum iteratim centena flagella inponere non desistat^d. Quod si tertia vice se separare noluerint¹, similiter centena flagella eis^e inponi iubemus, et ipsa mulier parentibus suis in potestate tradatur. Quod si postmodum eam parentes retrorsum dimiserint, sit ancilla domino eius servi. Filii tamen^e quandocumque et quanticumque, qui ex ea iniquitate fuerint procreati, condicione patris sequantur, ut in servitio permaneant; facultate vero mulieris propinqui sui a. legali successione conquirant. Ipsam^f autem legem precipimus custodire et de viris ingenuis, qui regias ancillas vel etiam cuiuscumque habuerint copulatas, ut condicionis hec forma servetur.

III. ANTIQUA.

Si mulier liberta servo alieno, vel libertus ancille se sociant.

Si liberta mulier servo alieno se coniuncxerit aut in matrimonio sociaverit, contestetur ei tertio dominus servi presentibus tribus testibus, ut ab^a hanc^b coniunctionem^b discedat, et post trinam conventionem, si se separare noluerit, sit ancilla¹ domino eius^c, cuius servo se coniuncsit^d. Si vero non contestata fuerit, antequam filii^e nascantur, illa in libertate permaneat^f; agnatio autem servi domino^e deputetur, quia liberi esse non possunt, qui ex tale^g condicione nascuntur. Similis et^h de manumissis viris, qui se cum ancillis alienis miscuerunt, huius legis forma servetur. Nam si cum domini voluntate et permissione servo alieno manumissicia se forte coniuncseritⁱ et cum ipso domino^k servi placitum fecerit, omnino placitum ipsut¹ iubemus stare.

III. a) separare *pro ad s. festinare R 1.* b) contractionem *R 1.* c) *deest R 1.* d) designat *R 1.* e) et *add. R 1.* f) Ipsa autem lege p. custodiri *R 2.*

III. a) ab *al. m. post add. R 1.* b) ac coniunctione *R 2.* c) eius — servi domino *bis scr. R 1.* d) coniunxit *R 2.* e) filii *R 1.* f) maneat *R 1.* g) tali *R 2.* h) set *R 1.* i) coniuncserint *R 1;* coniunxit *R 2.* k) domini *R 1.* l) ipsum *R 2.*

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. IV, 11, 6, Interpr.:* Sine trina denuntiatione mulier servo iuncta non fit ancilla.

V. ANTIQUA.

Si quicumque servo alieno ancillam suam vel servo suo alienam coniungat ancillam.

Quicumque ancillam suam servo alieno sine conscientia^a domini sui uxorem dederit, et hoc certis probationibus inveniatur, dominus servi ancillam ipsam cum filiis omnismodis suis vindicavit^b. Similiter et de illis ordinamus, qui servo suo ancillam alienam coniuncxerit, ut conditionis hec forma servetur.

VI. ANTIQUA.

Si mulier absente viro alium sibi maritum adsumat.

Nulla mulier viro suo absente alteri viro se presumat coniungere, usque dum^a de viro suo certis agnoscat indiciis, si vere mortuus fuerit. Quod similiter et ille inquirat, qui eam sibi vult in coniugio copulare^b. Si vero hoc facere distulerint et sic se^c illicita presumptione coniuncxerint, et postmodum prior maritus reversus fuerit, ambo ei in potestate tradantur, ut, quod de eis facere voluerit, seu vindendi^d, seu quid aliud faciendi habeat potestatem.

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si domini, servos suos esse mentientes ingenuos, mulieribus eos coniungant ingenuis.

Resistendum est pravorum ausibus, ne pravitatis amplius frena laxentur. Plerique enim, studio cupiditatis inlecti, solent interdum mulieres ingenuas puellasque prave decipere, et^a simulantes ad tempus servos suos esse ingenuos, hortantur^b eas maritos illos accipere, quos postea, natis prolibus, in servitutem^c facile possint reducere. Ut ergo fraudis huius aditus extirpetur, presenti iugiter^d mansura lege sanccimus, ut deceptores rei istius manifeste detecti crimine^e notentur^e infamie^e, et illi, quos sub nomine ingenuitatis antedictis personis repperiuntur adsociasse, sic ingenui cum filiis suis perenniter maneant, sicut eos ipsorum^f domini ingenuos pro-

V. a) conscientiam R 1. b) vindicabit R 2.

VI. a) deest R 1. b) copu R 1, ubi lare deest. c) ita legendum; sine R 1. 2. d) venendi R 2.

VII. a) ad R 1. b) hortantur R 2. c) servitute R 1. d) higitur R 1. e) crimen dotentur R 1. f) ipsos R 1; eos deest R 2.

fessi iam antea fuerant; sed et res omnes, tempore nuptiarum acceptas seu promissas, mulier vel puella sibimet vindicabit, si per idoneam probationem convicerit, maritum^g, de quo agitur, sub ingenuitatis spe sibi sociatum fuisse. Certe si puellae^h vel mulieres aut etiam ipsorum parentes id, quod predictum est, ita factum adprobare nequiverintⁱ, servos pariter et^k eorum filios una cum rebus omnibus indubitanter petitor obtinebit. Hic^l et de illis ancillis ordo servandus est, quae viris ingenuis tali fraude noscuntur esse coniuncte. Nam et de libertis, quos ita constiterit copulatus existere ancillis aut servis, huius servanda^m erit sanctio legis.

VIII. ANTIQUA.

Si absque voluntate parentum mulier ingenua marito se coniungat^a ingenuo.

Si¹ puella ingenua ad quemlibet ingenuum^b venerit in ea condicione, ut eum sibi maritum adquirat, prius cum puella parentibus conloquatur; et si obtinuerit, ut^c eam uxorem habere possit^d, pretium dotis parentibus eius, ut^e iustum est, impleatur. Si vero hoc non potuerit obtinere, puella in parentum potestate consistat. Quod si absque cognitione^f et consensu parentum eadem puella isponte^g fuerit viro coniuncta, et eam parentes in gratia recipere noluerint, mulier cum fratribus suis in facultate parentum non succedat², pro eo quod sine voluntate parentum^h transierit pronior ad maritum. Nam de rebus suis si aliquid ei parentesⁱ donare voluerint, habeant potestatem; ipsa quoque de donatis et profligatis rebus faciendi quod voluerit libertatem habebit.

III. TITULUS: DE RAPTU VIRGINUM VEL VIDUARUM.

I. Si ingenuus ingenuam^a rapiat mulierem^b, licet illa^c virginitatem perdat, ste tamen illi coniungi non valeat.

g) maritus R1. h) ita R1. E1; puella vel mulier R2. i) nequiverit R1.
 k) deest R1. l) Hinc R1. m) servande R1.
 VIII. a) iungat R1. b) ingenuo R1. c) ut al. m. post add. R1;
 deest R2. d) posse R2. e) quod R1. f) cognitionem et consensum R2.
 g) sponte R2. h) paparentum R1. i) parentum R1.
 TIT. III. a) ingenua R1. b) reliqua rubricae pars deest R2. c) illam R1.

1) Cf. L. Burg. 12, 4, et infra III, 4, 7. 2) Cf. L. Burg. 12, 5; Liutpr. Leges 5. 119; L. Thur. 47; R. Schroeder, 'D. RG.' p. 317.

- II. Si a potestate raptoris puella parentes eripere^d potuerint.
- III. Si consentiant raptori parentes de sponsata puella.
- IIII. Si fratres vivo an^e defuncto patre consentiant raptori.
- V. Si quicumque rapiat alienam sponsam^f.
- VI. Si quispiam de raptoribus occidatur^g.
- VII. Infra quod tempus liceat accussare raptorem.
- VIII. Si servus^h mulierem ingenuam rapuerit^h.
- VIIII.ⁱ Si servus mulierem libertati traditam rapuerit.
- X.^k Si servus ancillam alterius rapuerit.
- XI.^l De sollicitatoribus filiarum^m et uxorum alienarum.
- XII.ⁿ De ingenuis adque servis, quos in rapto interesse constiterit^o.

I. ANTIQUA.

Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem, licet illa virginitatem perdat, ste^a tamen illi coniugii^b non valeat.

Si¹ quis ingenuus rapuerit virginem vel viduam, si, antequam integritatem virginitatis aut^c castitatis^c amittat, puella vel vidua^d potuerit a raptore^e revocari, medietatem rerum suarum ille^f, qui rapuit, perdat, ei, quam rapuerit^f, consignandam. Si vero ad^g immunditiam, quam voluerit, raptor potuerit pervenire, in coniugium^h puelle vel vidue mulieris, quam rapuerat, per nullam compositionem iunganturⁱ; sed omnibus traditis ei, cui violentus fuit, et CC^k insuper in conspectu omnium publice hietus^l accipiat flagellorum et careat ingenuitatis^m sue statum, parentibus eiusdem, cui violentus extiterat, aut ipsi virgini velⁿ vidue, quam^o rapuerat, in perpetuum serviturus.

a.

d) eriperit *pro* eripere potuerint R 1. e) hanc defunctu R 1. f) sponsam R 2. g) occidantur R 1. h) servi — rapuerint R 2. i) rubrica *deest* R 1. k) VIIII R 1. l) X R 1. m) puellarum R 1. n) XI R 1. o) constiterint R 2; contigerit R 1.

I. a) iste R 2. b) *ita pro* coniungi R 1, E 1; coniugi R 2. c) aut castitatis *des.* R 1. d) viduam poterit R 1. e) *ita* R 1; raptu revocari R 2; raptore vocari E 1. f) ille — rapuerit *des.* R 1. g) *deest* R 1. h) coniugio R 2. i) *ita* R 1, 2. k) hietus *add.* h, l, R 1. l) h, l, om. R 1; hietos R 2. m) sue ing. R 1. n) *ita* E; aut R 2; *deest* R 1. o) quem R 1.

1) Cf. Brunner, 'D. RG.' II, p. 668 sq.

II. ANTIQUA.

Si a potestatem^a raptoris puellam parentes eripere potuerint.

Si parentes mulierem vel puellam raptam excusserint, ipse^b raptor parentibus^c eiusdem^d mulieris vel puelle in potestate tradatur^e, et ipsi mulieri penitus non liceat ad eundem virum se^f coniungere. Quod si facere presumserit, ambo morti tradantur. Si certe^g ad episcopum^h vel ad altaria sancta confugerint, vita concessa, omnimodis separentur et parentibus rapte servituri tradantur.

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si consentiant raptori parentes de dispon-satam^a puellam.

Si parentes raptori consenserint, pretium filie sue, quod cum priorem^b isponsum definisse noscuntur, in quadruplum eidem sponso cogatur^c exolvere; eidem vero raptor legibus sponso inexcusabiliter maneat abdicatus.

III. ANTIQUA.

Si fratres vivo an defuncto patre consentiant raptori sororis.

Si¹ vivo patre fratres raptori consenserint^a aut in rapto sororis conscii conprobantur, excepto^b mortem damnum, quod de raptoribus est constitutum, excipiant. Si vero post obitum patris fratres sororem suam raptori tradiderint vel raptori levandam consenserint, pro eo, quod eam^c vel vili persone vel contra voluntatem suam nuptui tradiderint, cuius etiam honorem debuerant exaltare, medietatem facultatis sue admittant, ipsi nichilominus sorori^d tradendam, et insuper in presentia aliorum a iudice L flagella suscipiant, ut hoc^d alii conmoniti terrore formident; adiutores vero raptoris, qui cum ipso

II. a) potestate R 2. b) ipse raptor — sancta confugerint *bis scr.* R 1.
c) paritibus R 1. d) m. e. R 1. e) tradantur R 1. f) reconiungere R 2.
g) autem R 2. h) episcopo R 1.

III. a) dispensata puella R 2. b) priore sponso R 2. c) *ita pro cogantur* R 1, 2.

III. a) consentiant R 1. b) excepta morte R 2. c) eadem R 2. d) *deest* R 1.

1) *L. Rom. Vis. C. Th. IX, 19, 1; L. Sal. ed. Hessels 71; Brunner, 'D. RG.' II, p. 669.*

fuerint, disciplinam accipiant, sicut est in lege alia¹ constitutum. Raptor autem inexcusabiliter superiori lege² et in rebus et in istatus^e sui dignitate damnetur.

V. ANTIQUA.

Si quicumque rapiat alienam sponsam.

Si alienam sponsam quicumque rapuerit, de raptoris ipsius facultatibus medietatem puellae, alia^a vero medietatem sponso iubemus addici. Quod si minimam aut nullam habeat facultatem, his, quos supra memoravimus, cum omnibus, quae habuerit, tradatur ad integrum, ita ut, vendito^b raptore, de eius pretium^c equales habeant portiones. Ipse autem raptor, si peractum^d scelus est, puniatur.

VI. ANTIQUA.

Si quispiam de raptoribus occidatur.

Si quis de raptoribus fuerit occisus, homicidium non teneatur, quod pro defendenda castitate commissum est.

VII. ANTIQUA.

Infra quod tempus liceat accusare raptorem, et si^a parentibus^b vel^c puellae cum raptore de nuptiarum definitione conveniat.

Raptorem virginis vel viduae infra XXX annos omnino liceat accusare³. Quod si cum puellae parentibus sive cum eam^d puellam vel viduam de nuptias^d fortasse convenerit, inter se agendi^e licentiam denegari non poterit. Transactis autem XXX annis, omnis accusatio sopita manebit.

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servi mulierem ingenuam rapuerint.

Equitatis oportunitas exigit legem ponere secuturis, unde dubitationis occasio inter presentes^a occurrit; servi

e) statu R 2.

V. a) aliam R 2. b) venundato R 2. c) pretio R 2. d) peractus R 1.

VII. a) deest R 2. b) parentes R 1. c) deest R 1. d) eadem puella vel vidua de nuptiis R 2. e) agitandi R 1; agendi corr. agendi R 2.

VIII. a) presentum R 1.

1) *Infra c. 12.* 2) *Supra c. 1.* 3) *Cf. X, 2, 3. 4. Aliter secundum Legem Romanam iam post quinquennium non licuit de raptu accusare; Cod. Th. IX, 19, 2. Interpr.*

igitur si isciente^b domino vel iubente raptum facere presumserint, ad omnem legalem satisfactionem servorum dominus iudicis instantia compellendus est. Quod si extra voluntate^c domini servi talia perpetraverint, iudicis idem sententia^d comprehensi hac decalvationis feditate multati, trecentenis insuper singuli flagellorum hictibus verberentur. Ille tamen servus, qui^e idem se^f ingenue mulieri per rapinam copulari quesibit, penali sententiae^g subiacebit.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si servus mulierem^a libertati traditam rapuerit.

Si servus libertam rapuisse detegitur, quoniam non iam unius^b conditionis esse noscuntur, ideo^c, si voluerit pro servum^d compositionem dominus dare, aut centum solidus^e mulieri persolvat, aut, si noluerit, eundem servum poene^f supplicio^g tradat.

X. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servus ancillam alterius rapuerit.

Si servus ancillam iuris alieni rapuerit, ducentorum flagellorum verberibus cesus hac decalvatus, ab ancilla etiam, si dominus ancille voluerit, absque dubio separatur.

XI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De sollicitatoribus filiarum et uxorum alienarum vel etiam viduarum ac de his, qui puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito presumserint^a.

Omne, quod inhonestate^b vita conmaculat, legalis necesse est ut censura coerceat. Idcirco sollicitatores adulterii^c uxorum vel filiarum alienarum adque viduarum, sive per ingenuum aut^d ingenuam, seu per servum aut ancillam adque etiam libertum aut libertam, mox manifestis indiciis talium scelerum mandata deferentes

b) sciente R 2. c) voluntatem R 2. d) sententiam R 1. e) quidem pro q. i. R 1. 2. f) deest R 2. g) sententia R 1.
VIII. a) mulieri R 1. b) huius R 1. c) deest R 2. d) servo R 2.
e) solidos R 2. f) pena R 2. g) suppliciu R 1.
XI. a) presumserit R 1. b) inhonestatem vita R 2; inhonestatem vitae E.
c) adulterii R 1. d) vel R 2.

patuerint, cum his etiam, a^e quibus missi fuerint, iudicis instantia comprehensi^e, in eius potestate tradantur, cuius uxorem vel filiam sollicitasse repperiuntur^f; ut illi quoque de eis quod voluerint sit iudicandi libertas, quem vel coniugalis ordo vel parentalis propinquitas huius ultorem criminis legaliter esse demonstrat. Illi quoque, qui puellam ingenuam viduamvel^g absque regiam iussionem¹ marito violenter presumserint^h tradere, quinque libras auri ei, cui vim fecerint^h, cogantur^h exolvere; et huiusmodi coniugium, si mulier dissentire probatur, irritum nihilominus habeatur.

XII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De^a ingenuis adque^b servis, quos^b in raptum interesse constiterit.

Qui in raptu interfuisse cognoscitur, si liber est, sex auri uncias reddat et L hictus flagellorum publice extensus accipiat. Nam si servus fuerit et sine domini voluntate hoc fecerit, centum publice flagella suscipiat. Quod si servus in raptum^c interfuerit cum domini voluntate, dominus ita pro eo componat, sicut de ingenuis est constitutum.

III. TITULUS: DE ADULTERIIS.

- I. Si conibente aut non conibente^a uxorem cum alio viro adulterium^b fiat^c.
- II. Si puella vel mulier disponsata adulterasse repperiatur.
- III. De adulterium^d uxoris.
- IIII. Si adulter cum adultera occidatur.
- V. Si pater vel propinqui in domo adulteram^e occiderint filiam.
- VI. Quod servi perventos^f adulteros occidere non iubentur.

e) deest R 2. f) al. m. post corr. repperiantur R 1. g) viduamvae R 2.
 h) presumserit — fecerit — cogatur R 1.
 XII. a) rubrica deest R 2. b) que s. quos dubia lectio R 1. c) rapto R 2.
 TIT. III. a) iubente R 2. b) a. f. des. R 2. c) faciat R 1. d) adulterio R 2. e) adultera o. filia R 1. f) ita pro preventos R 2; perventus R 1.

1) De matrimoniis ex praecepto regis contractis cf. infra III, 5, 1; v. Dahn, 'Könige' VI², p. 499 sq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 56 sq.

- VII. Si puella vel vidua ad domum alterius pro adulterium venerit^g, eamque vir ipse habere coniugem vellit.
- VIII. Si mulier ingenua sponte adulterio^h cuicumque se misceat viro.
- VIII. Si mulier ingenua marito alterius seⁱ adulterii^k iungat stupro^l.
- X. Pro adulterio torquendos servos^m et ancillas in capite dominorum.
- XI. Si pro celando adulteriiⁿ scelere mancipium libertati tradatur.
- XII. De adulterorum^o coniugum rebus.
- XIII. De personis, quibus adulterium accusare conceditur^m, et qualiter perquiri aut convinci iubetur^p.
- XIII. Si ingenuus sive servus virginem aut viduam^m ingenuam^q violenter polluisse adulterio detegitur.
- XV. Si^r ingenuus sive servus nesciente domino alienam consentientem adulterasse vincatur ancillam^s.
- XVI. De adulterio ancille, seu id cum adulterum^t violenter^m fecisse probentur.
- XVII. De meretricibus ingenuis vel ancillis, aut si earum scelus^m iudices perquirere vel constringere noluerint.
- XVIII. De immunditia sacerdotum et ministrorum^u.

I. ANTIQUA.

Si¹ conibente aut non conibente uxorem cum alio viro adulterium fiat^a.

Si quis uxori aliene adulterium intulerit violenter, a. addicatur marito mulieris, ut in eius potestate vindicta consistat. Quod si mulieris fuerit fortasse consensus, marito similis sit potestas de eis^b faciendi quod placet^c.

g) *reliqua rubricae pars deest R 2.* h) *adultero R 2.* i) *sese R 2.* k) *adulter:: (2 litt. legi nequeunt) R 1.* l) *certo legi nequit R 1; deest R 2.* m) *reliqua rubricae pars deest R 1.* n) *adulterior R 1.* o) *adulteriorum R 1.* p) *ita E; debetur R 1.* q) *si add. R 1.* r) *huius rubricae textus deest, sequentis De — violenter bis legitur in R 2.* s) *ancilla R 1.* t) *adultero R 1.* u) *misteriorum R 1.*
I. a) *faciat R 1.* b) *his R 2.* c) *voluerit R 2.*

1) Cf. de hoc capite et sequentibus Brunner, 'D. RG.' II, p. 662 sqq.; Dahn, 'Westg. St.' p. 230 sqq.; Wilda, 'Strafrecht' p. 809 sqq.; Rosenthal, 'Rechtsfolgen des Ehebruchs' p. 65 sqq.

II. ANTIQUA^a.

Si puella vel mulier sponsata^b adulterasse repperiatur.

Si¹ inter sponsum et sponse parentes aut cum ipsa forsitam mulierem^c, que in suo consistat arbitrium^d, dato pretio et, sicut consuetudo est, ante testes factum^e placitum de futuro coniugio fuerit definitum, et postea ^{a.} puella vel^f mulier adulterium commisisse detegitur, una ^{a.} cum adultero puniatur, aut certe ei, qui^g isponsus fuerat, ^{v.} ambo tradantur, ut de eis^h quod volueritⁱ faciendi habeat potestatem, et pretium ad illum sponsum, qui dederat, revertatur.

III. ANTIQUA.

De adulterium^a uxoris.

Si cuiuslibet uxor adulterium fecerit et deprehensa non fuerit, ante iudicem competentibus signis vel indiciis maritus accuset. Et si mulieris adulterium manifeste patuerit, adulter et adultera ipsi tradantur, ut quod de eis facere voluerit in^b eius proprio consistat arbitrio.

III. ANTIQUA.

Si adulter cum adultera occidatur.

Si² adulterum cum adultera maritus occiderit, pro homicidio non teneatur.

V. ANTIQUA.

Si pater vel propinqui in domo adulteram occiderint filiam.

Si filiam in adulterium pater in domo sua occiderit, nullam penam aut calumniam incurrat. Si certe reservare eam voluerit, faciendi de ea^a et de adultero

II. a) *deest* R 2. b) *sponsata* R 2. c) *muliere* R 2. d) *arbitrio* R 2. e) *facto placito* R 2. f) *deest* R 1. g) *que sponsus* R 2. h) *his* R 2. i) *voluerint* R 1.

III. a) *adulterio* R 2. b) *in eius des.* R 1.

V. a) *ita* R 1; *ipsam* R 2; *ipsa* E.

1) Cf. Brunner, 'D. RG.' II, p. 662; Sohm, 'Eheschliessung' p. 76.

2) Cf. L. Burg. 68; L. Rom. Burg. 25. *Lex ex iure Romano recepta est*; cf. ll. 21. 24, § 4; 25. Dig. XLVIII, 5; v. Brunner l. c. p. 663, n. 40; Rosenthal, 'Rechtsfolgen des Ehebruchs' p. 43 sqq. 50.

quod voluerit habeat potestatem. Similiter et fratres^b sive patruī post obitum patris faciendi habeant libertatem.

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod servi perventos adulteros occidere non iubentur.

Sicut parentibus in domo reppertos adulteros negare conceditur, ita perventos a servis perimi non iubetur^a. Sed cum eos servi reppererint^b, sub honesta^c custodia teneant, donec^d aut^e domino domus aut iudici presentandos exhibeant, et detectos certis indiciis legalis pena precellat^f.

VII. ANTIQUA.

Si puella vel vidua ad domum alterius pro adulterio^a venerit, eamque^b vir ipse habere coniugem vellit.

Si puella^c ingenua sive vidua ad domum alienam adulterii^d perpetrationem convenerit, et ipsam ille uxorem habere voluerit, et parentes, ut se habeant, adquiescant: ille pretium det parentibus, quantum parentes puelle vellint, vel quantum ei cum ipsa mulierem^e convenire potuerit. Mulier vero de parentum rebus nullam inter fratres suos, nisi parentes voluerint, habeat portionem.

VIII. ANTIQUA.

Si mulier ingenua^a sponte adulterio cuicumque se misceat viro.

Si ingenua mulier cuicumque^b viro se adulterio volens^b miscuisse detegitur, si eam ipse uxorem habere voluerit, habeat potestatem. Si^c autem noluerit, suae imputet culpe, que^d se adulterio volens miscuisse cognoscitur.

b) de f. R 2.

VI. a) iubentur R 2. b) repperierint R 1. c) honestate R 1. d) quod nec R 2. e) ad dominum R 1. f) precelat R 1; lege: percellat.

VII. a) adulterium R 2. b) ut eaque R 1. c) puellam R 1. d) adulterium perpetitione R 2. e) muliere R 2.

VIII. a) ingenuam R 1. b) cuique se viro volens R 1. c) Sin R 2. d) qui R 1, 2; q' E 1.

VIII. ANTIQUA.

Si mulier ingenua^a marito alterius sese^b
adulterii^c iungat stupro.

Si¹ qua mulier ingenua marito alicuius adulterio
se sociaverit, et ex hoc manifesta probatione convincitur, *v.*
addicatur uxori, cuius marito se miscuit, ut^d in ipsius
potestate vindicta consistat.

X. ANTIQUA.

Pro adulterio torquendos servos et ancillas
in capite dominorum.

Pro^a causa^a adulterii etiam in domini domineve
capite servi vel ancille torquendi sunt, ut veritas certius
possit inveniri et^b indubitanter agnosci.

XI. ANTIQUA.

Si pro celando^a adulterii scelere mancipium
libertati tradatur.

Si quis pro occultandam^b veritatem mancipium
manumittat, ne^c possit pro adulterii probatione tor-
queri, libertas data non valeat.

XII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De adulterorum^a coniugum^b rebus.

Preterite quidem legis² sanctione constitutum re-
colimus, adulteram^c mulierem pariter et adulterum ma-
rito eius tradi debere; tamen, quia de rebus eorum sepe
iudices dubitare contingit, ideo specialiter decernere ne-
cessarium extitit, ut, si^d uxoris adulterium proponente
viro manifeste patuerit, et tam adultera^e quam adulter
de priori coniugio legitimos filios non habuerint, omnis
eorum hereditas marito mulieris adultere cum personis
pariter addicatur. Certe si filios legitimos de priori
coniugio adulter habuerit, ipsis eius hereditas ex om-
nibus pertinebit, et huius tantum persona marito ad-

VIII. a) a *add.* R 1. b) se R 2. c) adulterio R 1. d) et R 2.

X. a) retro causas R 1. b) *deest* R 1.

XI. a) celandi R 1. b) occultandum R 1. c) nec R 1.

XII. a) adulteriorum R 2. b) coniugium R 1. c) adultera muliere R 1.
d) *deest* R 1. e) adulteram R 1.

1) Cf. *infra* III, 6, 2, p. 119; *v.* Brunner *l. c.* p. 663, n. 33. 2) *V.*
supra c. 1.

ultere subiacebit. Uxor autem adultera sive de priori coniugio vel postremo legitimos filios habere dinoscitur, sequestrata filiis de priori coniugio portionem et^f in eorum potestate relicta^g, sic suorum filiorum ex eadem, que^h postmodumⁱ in adulterio convincitur, coniuge creatorum maritus eius portionem obtineat, ut post suum obitum eisdem filiis possidendam relinquat. Ita tamen, ut, postquam uxor adultera in potestatem^k fuerit mariti^f redacta, nulla sit illi ulterius vel fornicandi cum ea vel in coniugium illam^l sibi sociandi licentia. Nam si fecerit, ipse quidem de rebus eius nihil habiturus est; omnis tamen mulieris facultas aut filiis eius legitimis, aut, si filii defuerint, heredibus mulieris ex toto proficiet^m.

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De personis, quibus adulterium accusare conceditur, et qualiter perquiri aut convinci iubetur^a.

Si¹ perpetratum scelus legalis censura non reprimi^b, sceleratorum temeritas ab^c adsuetis vitiis nequaquam quiescit. Ideoque, quia quorundam^d interdum uxores, viros suos habominantes seseque adulterio polluentes, ita potionibus quibusdam vel maleficiorum factionibus eorundem^e virorum mentes alienant adque precipitant, ut nec agnitum uxoris adulterium accusare publice vel defendere valeant, nec ab eiusdem adultere coniugis^f consortio vel dilectione^g discedant, id in causis talibus omnino servandum est: ut, si eiusdem adultere aut decepti^h mariti etate sunt legitimi filii, ipsis, iuxta quod maritus adultere poteratⁱ, sit apud iudicem mulieris adulterium accusandi vel^k conprovandi licentia. Certe si aut filii desunt, aut non eiusdem^l etatis vel sollertiae, qui hoc expetire^m legitime possint, neⁿ fortasse, dum dilatio ulciscendi adulterii intercedit, aut deceptum maritum fraudulenter adultera perimat, aut facultas eius filiis suis aut^o propinquis ex hac hoccasione depereat,

f) deest R 1. g) relictas R 1. h) qui R 2. i) modum R 1. k) potestate R 1. l) ullam R 2. m) percipient R 2.

XIII. a) debetur R 1; iubentur R 2. b) reprimi sceleratorum R 2. c) ad R 1. d) condam R 1. e) quorundam R 1. f) coniuges R 1. g) dictione R 1. h) deceptio R 1. i) potuerat R 2. k) et conprovandi R 2. l) eisdem R 1. m) expetire R 2. n) nec R 1. o) vel R 2.

1) Lex fortasse data est ad exemplum L. Rom. Vis. C. Th. IX, 4, 2.

propincus^p mariti adultere sub hac districtione^q accusandi adulteram lex sta^r constituit, ut, si accusationis huius fiduciam adsumentes, adulterium mulieris eorum inquisitione manifeste^s patuerit^t, tam eius^u adultere filii r. a. ex ipso iam tempore, quo convicta fuerit tale facinus perpetrasset, quam etiam propinqui sui post eius obitum, si filii defuerint, adultere mulieris obtineant facultatem. Sin autem filii suprestes^v existunt, et tamen aut^w non eiusdem etatis, aut talis experientie, qui mulieris adulterium accusare vel convincere^x competenter intendant^y, tunc ille propincus mariti, qui manifestum mulieris adulterium ultus fuerit, quintam partem facultatis adultere pro labore suo percipiat^z; quattuor autem partes ad integrum predictorum filii sibi vindicent ac defendant. Nam si, aut propinquorum in hac parte tepiditas aut filiorum neglegentia^a vel fortasse muneris acceptio utroque corrumpens^b, minime fuerit eadem^c actio a talibus personis quesita, dum ad regiam^d cognitionem eadem causa pervenerit, ipse procul dubio pro mercedem^e suam constitutus^f est, vel a quo^g debeat tale negotium prosequi, vel quantum prosecutor de rebus scelerate mulieris pro^h commodo sui laboris^h incunctanter consequiⁱ possit. Verum quia difficile fieri potest, ut per liberas personas mulieris^k adulterium indagetur, dum frequenter hoc vitium^k occulte perpetrari^l sit solitum, proinde, quando ad convincendum adulterium accusate mulieris ingenuitas omnino defuerit, predictis personis, quibus eius adulterium accusare presenti lege permissum est, hoc etiam aperte licitum erit, ut per questionem familie utriusque domini accusate mulieris adulterium coram iudice iustissime requiratur.

XIII. ANTIQUA.

Si ingenuus sive servus virginem aut viduam ingenuam violenter polluisse adulterio^a detegatur.

Si¹ viduam quisque vel virginem ingenuam violenter adulterandam conpresserit vel istupri forsitam

p) propinquos R 2. q) discretionem R 2. r) ista R 2. s) manifesta R 2.
t) patuerint R 1. u) deest R 2. v) subprestes R 2. w) deest R 1. x) vincere R 2.
y) inderidant R 1. z) percipiet R 1. a) negligencia R 2. b) quorum pessime pro
c. m. R 1. c) eundem R 1. d) regia R 1. e) mercede sua R 2. f) ita R 2. E 2;
constitutus R 1. E 1. g) quod R 1. h) pro — laboris des. R 1. i) prosequi R 1.
k) mulieris — vitium R 2. l) perpetrasset pro p. sit R 1.

XIII. a) adulterium R 1.

1) Cf. Brunner, 'D. RG.' II, p. 667.

a. conmixtione polluerit, si ingenuus est, centum flagellis cesus illi continuo, cui violentus extitit, serviturus tradatur; servus vero comprehensus a iudice ignibus concremetur.

XV. ANTIQUA.

Si ingenuus sive servus nesciente domino alienam consentientem adulterasse convincitur ancillam.

Si extra domum domini sui se adulterio volens ancilla^a miscuisse convincitur, in ancilla^b tantummodo vindicandi dominus habeat potestatem. Si vero ingenuus aut servus cum ancilla ex consensu in domo domini ancille^c repperiuntur talia commisisse, ingenuus quidem pro idoneam^d ancillam absque infamia^e C verbera ferat, pro inferiori vero L; servus autem CL flagella suscipiat.

XVI. ANTIQUA.

De adulterio ancille, si cum adultero violententer id fecisse proventur^a.

Si ancillam quicumque violententer conpresserit alienam eamque adulteraverit et vel in domo domini sui fuerit comprehensus vel in quocumque^b loco violentus extitisse convincitur, servus quidem CC hictus accipiat flagellorum, ingenuus vero L et insuper hoc XX solidos ancille domine coactus exolvat. Dominus tamen, si id servo faciendum iussisse probatur^c, superiori ingenuorum et damno et flagello subiaceat.

XVII. ANTIQUA.

De¹ meretricibus ingenuis vel ancillis, aut si earum scelus iudices perquirere vel corrigere noluerint.

Si aliqua puella ingenua sive^a mulier in civitate publice fornicationem^b exercens meretrix agnoscatur et frequenter deprehensa in adulterio, nullo modo eru-

XV. a) *deest* R1. b) *ancillam* R2. c) *artium ulle* R1. d) *idonea* ancilla R2. e) *infamio* R2.
XVI. a) *proventur* R2. b) *quacumque locum* R1. c) *probabitur* R1.
XVII. a) *vel* R2. b) *fornicatione* R1.

1) *De eadem re cf. c. 3. Capit. de discipl. palatii, LL. Cap. I, p. 298.*

bescens, iugiter multos viros per turpem suam consuetudinem adtrahere cognoscatur^c, huiusmodi^d a comite civitatis comprehensa CCC flagellis publice verberetur et discussa ante populum dimittatur sub ea condicione, ut postmodum in turpibus viciis nullatenus deprehendatur, nec umquam in civitatem^e ei veniendi aditus detur. Et si postmodum ad pristina facta redisse cognoscitur, iteratim a comite CCC flagella suscipiat et donetur a nobis alicui pauperi, ubi in gravi servitio permaneat, et numquam in civitatem ambulare permittatur. Et si ita forte^f contingat, ut cum conscientiam^g patris sui vel matris adulterium admittat, ut quasi per turpem consuetudinem et conversationem victum sibi vel parentibus suis adquirere videatur, et ex hoc pater vel mater fuerint pro hac iniqua conscientia fortasse convicti, singuli eorum centena^h flagella suscipiant. Si vero ancilla cuiuscunque in civitate simili conversatione habitare dinoscitur, a iudice correpta centenis similiter flagellis publice verberetur et decalvata domino reformetur sub ea condicione, ut eam longius a civitate faciat conversari aut certe tali loco transvendat, ubi penitus adⁱ civitatem accessum non habeat. Quod si forsitam nec ad villa transmittere nec vindere^k voluerit, et iterum ad civitatem reversa fuerit, huiusmodi dominus in conventu publice L flagella suscipiat. Ipsa vero ancilla donetur alicui pauperi, cui rex aut^l iudex^m velⁿ comes^o eligere^p voluerit^q, ita ut postmodum ad eandem civitatem illi veniendi aditus non prestetur. Quod si contigerit, ut cum domini voluntatem^r adulterium admisisset^s, adquirens per fornicationes pecuniam domino suo, et ex hoc publice fuerit convictus, ipse dominus eundem numerum flagellorum, qui^t superius de eadem continetur ancilla, suscipiat. Similiter et de ipsis precipimus custodiri, que per vicos^u et villas in fornicandi consuetudine fuerint deprehense. Quod si iudex per negligentiam^v aut forte redemptus talia^w vitia requirere aut contestari vel dstringere noluerit, a comite civitatis C flagella suscipiat et XXX solidos reddat ei, cui a nobis fuerit ordinatum^x.

c) ita R1, E1; cognoscitur R2, E2. d) huius ad comite R1. e) civitate R1. f) vel matris pro forte R2. g) conscientia R2. h) C R1. i) ac R1. k) vendere R2, ubi vol. deest R1. l) vel R2, E. m) dux R2, V5. n) aut R2, E. o) a comite R2. p) eligere R2. q) voluerint R1. r) voluntate R2. s) admisisse R2. t) que R1. u) vicus R2. v) negligentiam R2. w) tali R1. x) hordinatum R2.

XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De inmundicia sacerdotum et^a ministrorum.

Quia, quantum^b munditia carnis sacra autoritas inperat, tanto^c hac^c adpetere^d ipsius ministros eius clamor informat^e, adeo^f et nos ponere^f finem inlicitis ausibus rite compellimur; quoniam et ipsi divinis nutibus devotissime placere conamur. Igitur quemcumque presbiterum^g, diaconem adque etiam subdiaconem devote vidue penitenti seu cuicumque virgini vel muliercule seculari aut coniugio aut adulterio^h commixtum esse evidentissime patuerit, mox hocⁱ episcopus sive iudex repperierint^k, talem commixtionem disrumpere non retardent^l. Redacto^m autem illo in sui pontificis potestatem, sub penitentiae lamenta iuxta sacros canones deputetur; quam distractionis eius severitatem si pontificum turporⁿ implere neclexerit, idem pontifex duas libras auri fisco^o persolvat et commissum^p malum vindicare non differat. Quod si corrigere hoc nequiverit, aut concilium^q adpellet, aut regis hoc auditibus nuntiet. Mulieres vero, que illis fuerint predictis inmundiciis implicate, centenis flagellis a iudicibus verberentur et commiscendi se illis aditus omnino negetur, servata ab episcopis etiam super^r hoc scelere in utroque sexum^s patrum sententiam^t, que canonum decretis agnoscitur ordinata^u. In ulciscendis autem talibus sceleribus non passim damus accusandi vel puniendi licentiam, nisi aut manifestis indiciis patuerit iscelus^v, aut legitime fuerit id ipsum malum adcusatum adque convictum; quatenus nulla videamur intentione vel ordine^w patrum transgredi precepta sanctorum aut obviare sacris regulis^x antiquorum^x.

V. TITULUS: DE INCESTIS ET APOSTATIS ADQUE MASCULORUM CONCUBITORIBUS.

I. De coniugiis^a et adulteriis incestivis.

II. Item de coniugiis et adulteriis incestivis seu virginibus sacris^b.

XVIII. a) *deest R 1.* b) *ita R 1, E 1, 2; quanto R 2.* c) *tantum ac R 2.* d) *adinpetere R 1.* e) *informet R 1.* f) *adquiete nos inpendere R 1.* g) *presbyterem R 1; presbyterum E 1; episcorum R 2.* h) *adulterium R 1.* i) *de hoc R 1.* k) *reppererit R 2; reppererit E 2; reppererint E 1.* l) *tardet R 1.* m) *ita R 2, E; Redactum R 1.* n) *ita R 1; tepor R 2; torpor E.* o) *deest R 2.* p) *promissum R 1.* q) *concludium R 1.* r) *sub R 1.* s) *sexu R 2.* t) *sententia R 2.* u) *hordinata R 2.* v) *scelus R 2.* w) *hordinem R 2.* x) *legibus antiquarum R 1.*

TIT. V. a) *coniugibus R 1.* b) *deest R 1.*

- III. De viris et mulieribus tonsuram et vestem religionis^c prevaricantibus^d.
 IIII. De masculorum istubris^e.
 V. De violantibus paternum^f adque fraternalium^f.

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De¹ coniugiis et adulteriis incestivis.

Nullus presumat de genere patris vel^a matris, avi^b quoque vel avie seu parentum uxoris, patris etiam disponatam aut viduam vel propinquorum suorum relictam sibi in matrimonio copulare vel adulterio polluere; ita ut usque^c ad sextum generis gradum nulli liceat sanguinis propinquitatem libidinose fedare vel^d coniugio adpetere^d, excepto^e illas personas, quas per ordinationem atque consensum principum ante^f hanc legem constitit^g adeptos fuisse coniugium², qui^h nequaquam per legis huius edictum teneriⁱ poterunt ad reatum. Similis et de mulieribus ordo servandus est. Qui vero contra hanc constitutionem presumerint^k facere, iudex eos non differat separare, ut a¹ tam nefandam pollutionem divisi iuxta qualitatem sexus^m in monasteriis delegenturⁿ, illic iugiter permansuri. Quid vero de eorum facultatibus observari conveniat, subterius correcte legis sententia^o manifestat.

II. FLAVIUS RECCAREDUS^a REX.

Item de coniugiis et adulteriis incestivis, seu virginibus sacris ac viduis et penitentibus laicali^b veste vel coitu^c sordidatis.

Flavius^d Reccaredus rex^d huniversis^e provinciis Domino ordinante ad regni nostri ditione^f pertinentibus. Noxia preteritorum operum pravitas fecit futuris

c) religionibus R2. d) deest R1. 2. e) istubris R1; stupris R2. f) paternalium adque fraternalium R1, ubi torum deest.

I. a) vel m. des. R1. b) avii R1. c) hucusque R1. d) vel c. adpetere des. R1. e) excepto illas personas R1. E1; scepito illas personis R2. f) deest R1. g) constituit R1. h) ita R2; deest R1. i) tenere R1. k) presumerint R1. l) ad R1; deest R2. m) sexus R2. n) diligenter R2. o) sententiis R1.

II. a) ita R1; Reccard R2. b) laicale R2. c) coitum R1. d) ita R1. E1; Fl. R. r. des. R2. e) universis R2. f) ditionem R2.

1) De hoc capite et sequentibus cf. Wilda, 'Strafrecht' p. 855 sqq.; Dahn, 'Westg. Stud.' p. 230 sqq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 664 sqq. 2) V. supra p. 102, n. 1.

temporibus legem ponere et viciosis facinoribus licentius inolitit termino iustitie obviare. Audetur^g denique a multis contra divine legis monita vel contra honestos vite communis mores devotas Deo virgines et continentiam viduitatis cum benedictionem sacerdotis iuxta morem^h canonum profitentes seu adfinitatis consanguinitatemⁱ coniunctas feminas^k aut violenter aut per consensum sibi coniuges sumere et Deo dicatam castitatem vel referendam^l generis copulationem inconcesse^m libidinis immunditiaⁿ sordidare. Que temeritas, dum vel a viris vel a^o feminis eiusdem professionis admittitur^p, et castis aborret moribus et fidem veram inpugnat. Zelamus enim pro veritatem zelo Dei adque ecclesiam sanctam catholicam his^k fidei nostre commonemus decretis, ut deinceps, sicut et canones ecclesiastici proibent, nullus Deo devotam virginem, nullus sub religionis abitum consistentem sive viduitatis continentiam profitentem^q seu agentem penitentiam vel sui proximam^r generis aut eandem^s, cuius admixtione^t incestive notam possit subire infamie, non licito conubio aut vi^u aut consensum accipiat coniugem; quia nec verum poterit esse coniugium, quod a meliori proposito deducitur ad deterius, et sub falsi nominis copula^v incestiva pollutio et fornicationis^v immunditia perpetratur. Hoc vero nefas si agere amodo provinciarum nostrarum cuiuslibet gentis homines sexus utriusque temptaverint, insistente sacerdote^w vel iudice, etiam si nullus accuset^x, omnismodis separati exilio perpetuo religantur nec aliqua in^k defensionem sui longitudinis^y temporis excusentur. Eorum a. vero bona, qui talia gesserint^z, si eis de priori coniugio filii defuerint, ipsorum filiis absque infamie notam^a omnino proficient; quia^b, licet sint scelerate^b concepti, sunt tamen unda sacri baptismatis^c expiati. Quod si filii forte defuerint, illi ad capiendam hereditatem succedent^d, quibus priscarum legum sanctio legitimam successionem indulgit. Similis quoque de religiosis forma servabitur, quibus nubere^e canonum sententia proibetur, illis tantum feminis ab ac sententia segregatis^f, que

g) videtur R1. h) morum R1; more R2. i) consanguinitate R2.
k) deest R1. l) ita R1.2. m) inconcessi R1. n) immunditias R1. o) deest R2.
p) admittatur R1; amittitur R2. q) prof. — penitentiam des. R1. r) proxima R1.
s) ita R2; eadem R1; eam de E. t) admixtionem R1. u) vim aut consensu R2.
v) copula — fornicationis des. R1. w) sacerdotem R1. x) accet R1. y) lege: longitudine.
z) gesserit R1. a) nota R2. b) Qui lice sint excelerate R1.
c) baptismati R1. d) succedant R2. e) deest R1. f) segregatis R1.

violentiam coniunctionis indebite sine precedenti vel sequenti consensione pertulerint. Sacerdotes vero vel iudices, si talia cognoscentes ulcisci fortasse distulerint, quinas auri libras fisco cogantur exolvere. Quod si forte id redarguere voluerint^g, nec potuerint^g, regis hoc auditibus insinuare procurent; ut, quod eorum non potuit vindicare sententia, principalis damnet omnino censura.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De viris et mulieribus tonsuram et vestem religionis prevaricantibus.

Apostatice calamitatis obprobrium ex hoc merito funditus extirpari compellimur, ex quo Deum nobis propitium forte^a confidimus. Si enim cum minima^b peccata^b corrigimus, pietatem eius faultricem^c nobis efficiamus, quanto magis, si iscelus^d in divinitate commissum severissima censure falce^e recidimus? Ideoque hac^f in perpetuum mansura lege sancimus, ut, quicumque religionis abitum per honorabilem^g tonsure signum^h aut tempore penitentiae petendo susceperint, aut nonⁱ fraudulenta, sed pia parentum oblationem meruerint, aut proprie voluntatis devotione tenuerint, et ad laicalem^k conversationem^k postmodum apostatizando^l redierint, iuxta sententia canonum ad eundem religionis ordinem^m quolibet prosequente reducanturⁿ invitati, adque infamiae nota respersi et in monasteriis perenniter religati, districtiori macerentur penitentia corrigendi. Illis tantum supplicio severitatis huius indulto, quos aut aliene fraudis coegit impulsio, aut ad ordinis omissi regressum voluntatis proprie reduxerit votum; si tamen nec vir secundam uxorem, nec mulier maritum alterum habuisse detegitur. Illos etiam ab hac sententiam^o immunes efficiamus, qui sic invalescente langore ad penitentiae vel tonsure pervenerint ordine^m, ut id se^p nec accepisse tunc noverint nec petisse meminerint. Prevaricantium vero bona eorum filiis aut propinquis hac discretione pertineant, ut vir habens uxorem, si filios etiam ex eadem abuerit et donatum aliquid ab ipsa perceperit, si

g) noluerint *pro v. nec pot. R 1.*

III. a) *ita R 1, E 1; deest R 2.* b) *nimia pecca R 1.* c) *faultricem R 1; faultricem R 2.* d) *seculus R 2.* e) *false recedimus R 1.* f) *hanc R 1.* g) *honorabile R 1.* h) *signaculum R 2.* i) *deest R 1.* k) *laicale conversatione R 1.* l) *ita hic et infra R 1, 2; apostatizando cett.* m) *hordinem R 2.* n) *deducantur R 1.* o) *sententia R 2.* p) *ipse R 1.*

suprestis uxor est, ita possideat, ut post suum obitum communibus filiis possidendum relinquat. Certe si aut ipsa discesserit^q, aut communes filii desunt, proprietatem prevaricatoris viri propinqui eius heredes incunctanter obtineant. Nam quod ab^r uxore quolibet tempore donatum fortasse perceperat, propinquis uxoris heredibus absque dubitatione proficiat, adque hec etiam de feminis omnino servabitur forma, ut penitens virgo vel vidua, si, veste laicali deposita, secularia denuo sumserit^s indumenta aut inierit^t fortasse coniugia, similis eas et in amissione^u rerum iuxta superiorem de viris taxatum ordinem censura redarguat, et districtiois pena percellat^v; ita videlicet, ut proprietatem femine eius filii aut heredes habeant, donationem autem a viro perceptam^w propinqui mariti, a quo conscripta donatio noscitur, deberi sibi cognoscant. Et quoniam apostizandi precipitatio fraude potius mulierum sepissime perpetratur, id etiam oportuit presenti lege censendum, ut, quidquid a viro seu ante nuptias sive^x post nuptias^x in nomine^y isponse vel uxoris titulo^z fuerit dotali conscriptum, non mulieris heredes, sed heredes eius, qui dotem conscripsit, sibimet per omnia noverint vindicandum. Personis vero talibus accusandi vel testificandi adque aliena negotia prosequendi licentiam penitus abnegamus; quia non poterunt^a in negotiis secularibus fideles existere, qui devotionem sanctam ausu conprobantur^b sacrilego temerasse.

a.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De masculorum istubris^a.

Non relinquendum est scelus inultum, quod detestandum^b semper et^c execrabile^d morum^d pravitate^e censetur. Masculorum ergo concubitores^f, vel qui talia consentientes pertulerint, sta^g sunt legis huius sententia^h feriendi: ut scilicet, mox tale nefas admissumⁱ iudex evidenter investigaverit, utrosque continuo castrare procuret et tradens eos pontifici territorii huius, ubi id perpetrari contigerit, sequestratim ardue mancipientur

q) discessit R 1. r) ad uxorem R 1. s) sumserint R 2. t) ingerint R 2.
u) missione R 1. v) precelat R 1. w) percepta R 1. x) sive post nuptias des. R 1.
y) nomen sponse R 2. z) deest R 1. a) potuerunt R 1. b) probantur R 1.
III. a) stupris R 2. b) detestando R 2. c) deest R 1. d) execravat
horum R 1; execrabilem horum R 2. e) ita R 1. E 1; probitas R 2. f) concubi-
tores R 1; concubitoribus R 2. g) ista R 2. h) sententiam R 1. i) amissum R 1.

detrusioni^k vel inviti saltim luituri commissam, qui voluntarie perpetrasset noscuntur inlicita. Hoc interim horrendum dedecus si inferens quisque vel patiens non voluntarius, sed invitus explesse dinoscitur, tunc a reatu poterit^l immunis haberi, si nefandi huius sceleris ipse detector extiterit; ille proculdubio tenendus est ad penam, quem in hac sponte devolutum constat insaniam. Habentes autem uxores qui de consensu talia gesserint, facultatem eorum filii aut heredes legitimi poterunt^m obtinere. Nam coniuge, sua tantum dotem perceptamⁿ suarumque^o rerum integritate retenta^p, nubendi cui voluerint indubitata manebit et absoluta licentia.

a.

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De violantibus paternum^a adque fraternum^b torum.

Superiori quidem lege de propinquorum incestu quid debeat observari decretum est; tamen, quia non minoris constat iscleris^c paternum^d torum^e sive fraternum^f conmaculari, constituentes adicimus, ut concubinam patris sui vel fratris aut eam, quam sciret^g patrem suum aut fratrem vel semel adulterasse, seu sit libera^h sive ancilla, nullus umquam propinquorum adulterare presumat; neque pater adulteraⁱ a filio istupri^k feditate aliquatenus polluat. Quod si talia quisquam sciens facere fortasse presumserit, facultatem eius, si filios legitimos non abuerit, heredes^l, quos successio expectat^m, obtineant; ipse vero sub penitentia religatus, perennis exilii damnationem excipiatⁿ.

VI. TITULUS: DE DIVORTIIS^a NUPTIARUM ET DISCIDIO ISPONSORUM^b.

- I. Si mulier viri sui iuste vel iniuste divortium patiatur.
- II. Ne inter coniuges divortium fiat.
- III. Ne inter sponsos^c discidium fiat.

k) detonsi R 1. l) potuerit R 1. m) potuerint R 1. n) percepta R 2.
 o) dodarumque R 1. p) re ta (sic!) R 1.
 V. a) paternorum R 1. b) fraternorum R 1, ubi torum deest. c) sceleris R 2.
 d) deest R 1. e) torum R 2; paternorum add. h. l. R 1. f) fraternorum R 1.
 g) scierit R 2. h) libera R 2. i) ita R 1, E 1; adulteratam R 2. k) stupri R 2.
 l) autem add. R 1. m) spectat R 2. n) excipiant R 1.
 TIT. VI. a) difort- pro divort- hic et infra R 2. b) sponzororum R 2. c) sos R 2.

I. ANTIQUA.

Si mulier viri sui iuste vel iniuste divortium patiatur.

Mulierem ingenuam a viro suo reppudiatam^a nullus sibi in coniugio^b adsociare presumat, nisi aut scriptis^c aut coram testibus divortium inter eos fuisse factum evidenter agnoscat. Quod si aliter facere quicumque^d presumserit, mox comes civitatis vel vicarius aut territorii iudex tale nefas commissum agnoverit, si nobiles^e fuerint fortasse persone, quos iudex distringere aut^f separare non possit, nostris id^g auditibus confestim publicare non differat, ut severitatem legis, quam merentur, excipiant. Nam si minoris loci persone sunt, iudex eos continuo separare nequaquam moretur^h; ita ut tam mulier, que se halteriⁱ extra voluntatem mariti prioris in coniugium copulavit^k, quam etiam ille, qui eam sibi adsumere uxorem presumpsit^l, in potestate tradantur anterioris mariti, ut quod de eis^m facere voluerit sui sit incunctanter arbitrii¹. Si tamen causam inter priorem maritum et uxorem adhuc inaudita manere constiterit, aut si hisdemⁿ maritus alteri se mulieri in matrimonio^o non^p coniunxerit, certe si maritus uxorem iniuste reliquerit, et donationem dotis amittat, quam ei contulerat, eidem mulieri proculdubio profuturam, et de rebus eiusdem mulieris nihil se habiturum esse^g agnoscat. Sed quidquid etiam de facultatem mulieris vel alienasse vel defraudasse dinoscitur, ad integrum distringente iudice mulieri restituat. Quod si mulier sub metu viri consistens, quocumque argumento persuasa sive decepta, aliquam^q de suis rebus in nomine illius viri, qui eam reliquit, scripturam^r conscripserit, huiusmodi scriptura nullam omnimodo firmitatem habebit, sed universa, que per eandem scripturam mulier dederat, iuri suo perenniter vindicabit.

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ne inter coniuges divortium fiat.

Si alienam coniugem violare res sine crimine non

I. a) repudiata R 2. b) coniugium R 2. c) ita R 1. E 1; scripturis R 2.
 d) quis R 2. e) nobilis fuerit R 1. f) aut separare des. R 1. g) deest R 1.
 h) morentur R 1. i) adulteri R 2. k) copulabit R 2. l) presumserit R 1.
 m) his R 2. n) isdem R 2. o) matrimonium R 2. p) se R 1. q) aliqua R 1.
 r) scriptura R 1.

1) Cf. *supra* III, 2, 6.

est, quanto magis illa contemnere^a, quam sponte sua unusquisque possidendam^b sortitus est? Quia ergo ple-rosque tam precipites habet vel rerum ambitio vel effrenata libido, ut quadam fraude, coniugibus^c suis^d spretis^e, alias videantur uxores adpetere^d, constitutionis huius^f est perenniter forma servanda, ut nullus virorum, excepta manifesta fornicationis causa, uxorem suam aliquando relinquat et neque per testem neque per scripturam seu sub quocumque argumento facere divortium inter se et suam coniugem audeat. Sed^g si adulteram^h maritus dixerit fortasse redarguendam, iuxta legem aliamⁱ, eius publice iscelereⁱ conprobato, a iudice sibi^k traditam, faciendi de ea quod voluerit sit illi potestas. Certe si conversionis ad Deum voluntas extiterit, communem adsensum viri scilicet et mulieris sacerdos evidenter agnoscat, ut nullam postmodum cuilibet eorum ad coniugalem aliam copulam revertendi excusatio intercedat. Quod si aliter quisque uxorem suam spernens quacumque^l calliditate scripturam ab ea, sibi suisque voluntatibus profuturam, exigerit, non solum talem^m vinculum quandoque reppertum nihil omnino firmitatisⁿ habebit, sed^o eadem mulier tam facultatem^p suam quam dotem ab ipso viro acceptam sibi in omnibus vindicabit. Et si quid aliud facultatis eiusdem pessimi viri fuerit, cunctis eorum filiis ad integrum pertinebit. Quod si aut communes filii aut eiusdem viri ex coniugio precedenti non fuerint, universam viri facultatem mulier, que per nequitiam illius a coniugio resoluta est, incunctanter poterit obtinere, et hanc accusationem, si mulierem^q constiterit fortasse defunctam, eius filii in cuiuscumque voluerint proponendi iudicio licentiam habituri sunt^r, ut^s, repperto tali crimine, vir utique huius iscleris^t stius legis multetur sententia^u. Et omnibus filiis, seu ex eodem pari coniugio, sive ex precedenti ipsius viri, ut diximus, procreatis, equaliter facultas eius obtinenda patescat. Certe si nec^v communes filii nec ex priori^w ipsius viri coniugio geniti suprestes^x extiterint, et ea forsitam mulier, que relicta est, ex priori digno coniugio

a) contendere R 1. b) possidendum R 1. c) iugibus R 1. d) suis — adpetere des. R 1. e) ita E; precisus R 2. f) deest R 2. g) et R 1. h) adulterium R 1. i) scelere R 2. k) deest R 1. l) in q. R 2. m) tale R 2. n) firmitate R 1. o) ex add. R 1. p) facultate R 1. q) mulier R 1. r) sint R 1. s) ut et R 2. t) sceleris istius R 2. u) sententiam ut pro s. Et R 1. v) ne R 1. w) prioris R 1. x) suprestes R 1, ubi entes al. m. post add.; subprestes R 2.

1) Cf. supra III, 4, 3.

filios videatur habere, ipsis proculdubio licitum erit maternam vocem adserere, ut, eorum instantia cum fuerit iusta^y presentem legem scelerati persona^z damnata, facultatem eius indubitanter obtineant. Iam vero, si predictarum personarum, vel viri vel mulieris, secundum prefatum ordinem filii deesse noscuntur, contente^a mulieris hereditatem tunc recte propinquis eius capiendi licitum erit, si despectum^b propinque vindicatori^c spernentis viri presumptionem legaliter condemnandam institerint. Maritus autem, qui vel divortii vel securitatis a coniuge iscripturam^d quamlibet exigerit^e, seu fortasse non exigens^f, contempta tamen uxore^g, aliam sibi uxorem adsumserit^h, ducentis publice verberibus flagellatus ac turpiter decalvationeⁱ fedatus, aut perpetuo condemnetur exilio, aut si donare illum cuicumque principis potestas helegerit, in suo consistat arbitrio. Sed et mulier, que, sciens aut occasione qualibet agnoscens virum habere suprestem^k uxorem, eius vanitati consenserit, ut ipsi se in coniugio^l copulet^m, illi protinus mulieri tradenda est, que contempta ab eodem marito, quem illa sortita est, esse dinosciturⁿ; ita ut, vitam^o tantum concessam, faciendi de eam^p quod elegerit sit illi libertas¹. Certe si post mulieris obitum, filiorum eius adsertione tale nefas fuerit conprobatum, aut si filii desunt, a^q propinquis heredibus extiterit huius rei negotium prosecutum, ipsis similiter prevariatrix mulier tradatur in potestatem, ut eodem iudicio, quo mulier contempta debuerat, de persona eius absque mortis interitum sententiam ferant. Sane quia per mulieres etiam huius rei interdum fieri solet scandalum, ut^r favore regum vel iudicum viros proprios spernere videantur, ideo si^s quecumque mulier sive principis opem aut quocumque ingenio seu cuiuslibet auxilio^t intenderit

v. inter se et virum suum divortium fieri, in eiusdem viri continuo potestate redacta, eadem qua^u superius maritum^v pena constringit, vel que de rebus eorum est sententia constituta, iscelerate^w mulieris damnetur temeritas; ea tantum condicione retenta, ut si mulieris maritus,

y) i. e. iuxta, quod praebebat R 2. z) personam R 1. a) i. e. contemptae; contempte R 2. b) dispectum R 2. c) vindicator R 1. d) scribituram R 2. e) exsigerit R 2. f) exsigans R 2. g) uxorem R 1. h) adsumsit R 1. i) calvatione R 1. k) subprestem R 2. l) coniugium R 2. m) copulent R 2. n) dinoscitur R 1. o) vita tantum concessa R 2. p) ea R 2. q) ad R 1. r) aut favorem R 1. s) deest R 2. t) auxilio R 1. u) quo R 2. v) marito R 2. w) scelerate R 2.

1) Cf. supra III, 4, 9.

masculorum concubitor adprobatur, aut eandem suam uxorem, ea nolente, adulteranda cuicumque viro dedisse vel permisisse^x convincitur, quia tale nefas fieri nequaquam inter christianos oportet, nubendi mulieri alteri viro, si voluntas eius extiterit, nullatenus illicitum erit. Nam si in coniugio positus, uxorem videlicet et marito, maritum forte constiterit iuste cuilibet servum addictum^y, si noluerit mulier manere illum in^z coniugali secum^a consortio, tamdiu se noverit caste vite freno manere constricta^b nec nubendi alteri viro concedi sibi licentia^b, donec eius maritus, de quo dictum est, debitam^c extreme vite sortem^d exolvat.

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne inter isponsos^a discidium fiat.

Equali¹ placet transgressum damnatione multari, quod inlesum equali constabat dignitate manere. Igitur iuxta presentem superiorem^b legem de^c viris et de^d mulieribus isponsatis^a tam in personis quam in rebus forma servanda est, qui post arrarum traditionem, aut facta secundum leges definitionis^e sponsione^f, coniugale fedus contemnentes aliis se personis in coniugium copulaverint, seu sine pari consensu aut egritudinis fortasse manifesto periculo ad religionis propositum calliditate magis, quam devotione conversionis adspirare^g presumserint.

a.

x) permesisse R 1; permississe R 2. y) addicatum R 1. z) deest R 2.
a) cum deest R 1. b) constrictam — licentiam R 2. c) debita R 1. d) deest R 1.
III. a) spons. R 2. b) deest R 2. c) et de R 2. d) ita R 2, E 1; deest R 1.
e) difinitionis R 2. f) sponsionem R 2. g) adspirasse R 1; presumserint adspirare R 2.

1) Cf. R. Sohm, 'Eheschliessung' p. 77, n. 3.

DE ORIGINE NATURALI^a.

LIBER QUARTUS.

I. TITULUS: DE GRADIBUS.

- I. De primi gradus natura.
- II. De secundi gradus adfinitate.
- III. De tertii gradus parentela.
- IIII. De quarti gradus consanguinitate.
- V. De quinti gradus origine.
- VI. De sexti gradus extremitate.
- VII. De personis septimi generis, que legibus non tenentur.

I. ANTIQUA.

De primi gradus natura.

Primo gradu continentur superiori linea: pater, mater; inferiori: *L. Rom. Vis. Paul. Sent. IV, 10, 1.*
filius, filia; quibus nulle alie persone iunguntur.

II.

De secundi gradus adfinitate.

Secundo gradu continentur superiori linea: avus, avia; inferiori: *ib. Paul. Sent. IV, 10, 2.*
nepus, neptis; transversa: frater, soror^a, que persone duplicantur; avus enim et avia tam ex patre quam ex matre, nepos, neptis tam ex filio quam ex filia, frater et soror tam ex patre quam ex matre accipiuntur. Que persone sequentibus quoque gradibus similiter pro substantia earum^b, que in quoquo gradu consistunt, ipso ordine duplicantur^c.

Et ste^d persone in secundo gradu ideo^e duplices appellantur, *ib. Interpr.*
quia duo avi, et paternus et maternus. Item duo genera nepotum sunt, sive ex filio, sive ex filia procreati. Frater et soror ex trasverso^f veniunt, id est frater patris aut frater matris, qui aut patruus aut avunculus nominantur; qui et ipsi hoc ordine duplicantur.

LIB. II. a) naturalibus R1.

II. a) et s. R1. b) eorum R1.

c) duplicantur R1.

d) iste R2.

e) deest R1. f) transverso R2.

III.

De tertii gradus parentela.

*L. Rom. Vis.
Paul. Sent.
IV, 10, 3.*

Tertio gradu veniunt supra: proavus, proavia; infra: pronepos, proneptis; ex oblico: fratris sororisque filius, filia, patruus et amita, id est patris frater et^a soror, avunculus et matertera, id est matris frater et soror.

III.

De quarti gradus consanguinitate.

ib. 4.

Quarto^a gradu veniunt supra: abavus, abavia; infra: abnepos, abneptis; ex oblico: fratris et sororis nepos, neptis, frater patruelis, soror patruelis^b, id est patrum filius filiae, consubrinus et consubrina, id est avunculi et matertere filius, filia, amitus, amita, id est amite filius, filia, itemque consubrini, qui ex duobus^c sororibus nascuntur. Quibus adcrevit patruus magnus, amita magna, id est avi paterni frater et soror, avunculus magnus^d, matertera magna, id est avie, tam paterne quam materne frater et soror.

ib. Interpr.

Hic^e plus exponi opus non est, quam lectio^f ista declarat.

V.

De quinti gradus origine.

ib. 5.

Quinto gradu^a veniunt, supra quidem: atavus, atavia; infra: adnepos, adneptis; ex oblico: fratris et sororis pronepos, proneptis, fratres patruels, sorores patruels, amitini^c, amitine, consubrini, consubrine filius, filia, proprius^d subrinus^e, subrina, id est patrum magni, amite^f magne, avunculi magni, matertere magne filius, filia. His adcrevunt propatruus, proamita, hi sunt proavi materni^g frater et soror, proavunculus, promatertera, hi sunt proavie paterne materneque frater et soror proavique materni.

ib. Interpr.

Hec species nec aliis gradibus, quam scripta est, nec aliis vocabulis declarari potest.

VI.

De sexti gradus extremitate.

ib. 6.

Sextu gradu veniunt supra: tritavus, tritavia; infra: trinepos, trineptis; ex oblico: fratris et sororis abnepos^a, abneptis, fratres patruels, sorores patruels, amitini, amitine, consubrini, consubrine, patrum magni, amite magne, avunculi magni, matertere magne nepos, neptis^b, prioris^c subrini filius, filia, qui^d consubrini appellantur. Quibus ex latere adcrevunt: propatrum, proamite, proavunculi, promatertere filius, filia^d, adpatruus^e, adamita. Hi sunt abavi paterni^f frater

III. a) et s. des. R1.

III. a) Quartu R1.

b) fratruelis R1.

c) ita R1, 2.

d) manus R1.

e) in hoc R2. f) Interpr.: lex.

V. a) grado R2; deest R1.

b) s. p. des. R1.

c) amitine amitini R1.

d) propius Paul. e) suprinus R1.

f) amitine R2, E1.

g) ita R1, 2. Epit. Aegid.;

paterni Paul.; paterni maternas E1.

VI. a) abnepos R2. b) id est add. Paul.

c) proprios R1.

d) qui

— filia des. R1.

e) abpatruus abamita Paul.

f) materneque add. R2.

et soror^g abavunculus, abmatertera. Hi sunt abavie^h paterne materneque frater et soror^g abavique materniⁱ.

Hec quoque explanari amplius non possunt, quam auctor^k ipse *Paul. Sent. IV, 10, 7. Interpr.* disseruit.

VII.

De personis septimi generis, que legibus non tenentur^a.

Septimo gradu qui sunt cognati recta linea supra infraque pro-^{ib. 7.} priis nominibus non^b appellantur; sed ex transversa linea continentur fratris sororisve adnepotes, adnepotes, consubrini, consubrine filii filieque.

Successionis autem idcirco gradus septem constituti sunt, quia ^{ib. 8.} ulterius per rerum natura nec nomina inveniri nec vita succedentibus propagari^c potest.

II. TITULUS: DE SUCCESSIONIBUS.

- I. Ut sorores cum fratribus equaliter in parentum hereditate succedant.
- II. Quod in hereditatis successione filii primi sunt.
- III. Si aut de superiori aut de inferiori genere directi ordinis persone defuerint, tunc a latere venientes facultates accipiant portionis^a.
- IIII. Qui succedere possunt in eorum facultatibus, qui nec scriptis nec testibus suam alligant voluntatem.
- V. De successione fratrum et sororum sive illorum, qui de diversis parentibus generantur.
- VI. Si his, qui moritur, avus relinquat aut^b avias.
- VII. Si his, qui moritur, sorores relinquat patris aut matris.
- VIII. Si his, qui moritur, filios fratris vel sororis relinquere^c videatur^c.
- VIIII. Quod in omnem hereditatem femina^d accipi debeat.
- X. Item^e, ut^f in^e omnem^g hereditatem femina accipi debeat; et quod, qui^h gradu alterum preceditⁱ, ille successionem vicinior capiat.
- XI. De successionem^k mariti et uxoris.
- XII. De hereditate clericorum et monachorum.

^g) sequentia abavunculus — soror *des. R2.* ^h) abavie paterne materneque *E1*; aviae paterneque *R1.* ⁱ) paterni *R1.* ^k) auctor *R2.*

VII. ^a) continetur *R2.* ^b) *deest R1.* ^c) *ita R1, 2; Interpr.;* prorogari *Paul. TIT. II.* ^a) portionem *R2.* ^b) et *R1.* ^c) relinquat *R1.* ^d) feminam *R1.* ^e) *deest R2.* ^f) *deest R1.* ^g) omne *R1.* ^h) que *R1.* ⁱ) precedi *R1.* ^k) successionem *R2.*

- XIII. Ut post mortem^l matris^l filii in patris^m potestate consistent; etⁿ quid de rebus filiorum agere conveniat patrem^o.
- XIIII. Si mater in viduitate permanserit, equalem^p inter filios capiat portionem; et quid de rebus filiorum agere conveniat matrem^q.
- XV. Ne uxor sibi vindicet quod maritus^r cum^a servis eius^q adquisisse constiterit.
- XVI. De his, que vir et uxor in coniugio constituti conquirere potuerunt.
- XVII. De parvulo, qualiter hereditatem capere possit.
- XVIII. Qualiter hereditatem parvuli parentes adsequi possint^s.
- XVIII. De posthumis.
- XX. Ut, qui filios non reliquerit, faciendi de rebus suis quod voluerit habeat potestatem.

I. ANTIQUA^a.

Ut sorores cum fratribus equaliter in parentum hereditatem^b succedant.

= *Cod. Eur.*
320 ?

Si pater vel mater intestati discesserint, sorores cum fratribus in omni parentum facultate^b absque aliquo obiectu equali divisione succedant.

II. ANTIQUA^a.

Quod in hereditatis successione filii primi sunt.

= *Cod. Eur.*
336.

In^b hereditate illius, qui moritur, si intestatus discesserit, filii primi sunt^b. Si filii desunt, nepotibus debetur hereditas. Si nec nepotes fuerint, pronepotes ad hereditatem vocantur. Si vero qui moritur nec filios nec nepotes seu patrem vel matrem relinquit, tunc avus aut avia hereditatem sibimet vindicabit^c.

III. ANTIQUA^a.

Si aut de superiori aut de inferiori genere directi ordinis persone defuerint, tunc a latere venientes facultatis accipiant^b portiones.

= *Cod. Eur.*
336.

Quando supradicte persone desunt, que aut de superiori aut de inferiori genere discreto ordine veniunt,

l) morte mariti R 1.	m) matris R 1.	n) et — patrem des. R 2.	o) matrem R 1.
p) equale R 1.	q) deest R 2.	r) mariti R 2.	s) possunt R 2.
I. a) deest R 2.	b) hereditate R 2.		
II. a) deest R 2.	b) In h. — primi sunt des. R 1.	c) vindicabunt R 2.	
III. a) deest R 2.	b) capiant portionem R 2.		

tunc ille persone, que sunt a latere constitute, requi-
 a. rantur, ut hereditatem accipiant. Nam ille persone, que
 sunt a longinquiribus constitute, nihil se extiment^c illis
 prioribus posse repetere.

III. ANTIQUA^a.

Qui succedere possunt in eorum facultatibus,
 qui nec scriptis nec testibus suam adligant^b
 voluntatem.

De successionibus eorum, qui sic moriuntur, ut nec ^{cf. Cod. Eur. 324?}
 donationem nec ullum faciant testamentum nec pre-
 sentibus testibus suam ordinent voluntatem, qui gradu
 illis^c proximi fuerint, eorum obtinebunt hereditatem^d.

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De successione fratrum et^a sororum sive illo-
 rum, qui de diversis parentibus generantur.

Qui fratres tantummodo et sorores relinquit, in
 eius hereditate fratres et sorores equaliter succedant, si
 tamen unius patris et matris filii esse videantur. Nam
 si de alio patre vel^b de alia matre alii esse noscuntur,
 unusquisque fratris sui aut sororis, qui ex uno patre vel
 a. ex una matre sunt geniti, sequantur hereditatem.

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si his, qui moritur, avos relinquat aut avias.

Quotiens qui moritur, si avum paternum aut ma-
 ternum relinquat, tam ad avum paternum quam ad ^{= Cod. Eur. 328.}
 avum^a maternum hereditas mortui universa pertineat.
 Si autem qui moritur avum paternum et aviam mater-
 nam reliquerit, equales capiant portiones. Ita quoque
 erit, si paternam et maternam aviam qui moritur relin-
 quere videatur^b. Et hec quidem equitas portionis de
 illis rebus erit, que^c mortuus conquisisse cognoscitur. De
 illis vero rebus, que ab avis vel parentibus habuit, ad
 avos directa linea revocabunt.

c) existiment R1.

III. a) deest R2. b) alligant R2. c) illius R2. E1. d) facultatem R1.

V. a) et sororum des. R2. b) et R1.

VI. a) avium R1. b) videtur R1. c) ita R2; quae E1; quem R1.

VII. ANTIQUA^a.

Si his, qui moritur, sorores relinquat patris
aut matris.

= *Cod. Eur.*
329.

Qui moritur si tantumodo amitam, hoc est patris *v.*
sororem, et materteram^b, hoc est matris sororem, relin-
quid, equali iure succedant in hereditate defuncti.

VIII. ANTIQUA^a.

Si his, qui moritur, filios fratris vel sororis
relinquere videatur.

cf. Cod. Eur.
331.

Qui moritur si fratres et sorores non reliquerit
et filios fratrum^b vel sororum reliquerit, si ex uno fratre
sit unus filius et ex alio fratre vel sorore forsitan
plures, omnem hereditatem defuncti percipiant et equali^c
per capita dividant portionem.

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Quod in omnem hereditatem femina accipi
debeat.

cf. Cod. Eur.
332 ?

Femina ad hereditatem patris aut matris, avorum^a
vel aviarum, tam paternorum quam maternarum, et ad
hereditatem fratrum vel sororum sive ad has hereditates,
que a patruo vel filio^b patruui, fratris etiam filio^c vel
sororis relinquantur, equaliter cum fratribus veniant.
Nam iustum omnino est, ut, quos propinquitatis nature
consociat, hereditarie successionis ordo non dividat.

X. ANTIQUA^a.

Item, ut in omnem hereditatem femina accipi
debeat; et^b quod, qui gradu^c alterum precedit,
ille successionem vicinior capiat.

Has hereditates, que a materno genere venientibus,
sive avunculis sive consubrinis seu materteris, relin-
cuntur, etiam femine^d cum illis, qui in uno propinqui-
tatis gradu equales sunt, equaliter partiantur. Nam
omnem hereditatem qui gradu^c alterum precedit^e ob-
tineat^e.

VII. a) *deest* R 2. b) *matertera* R 1.

VIII. a) *Flavius Chindasvinthus rex* R 2. b) *fratris* R 2. c) *tali* R 2.

VIII. a) *aviorum* R 1. b) *ad filio* R 2. c) *filio corr. filii* R 1.

X. a) *deest* R 2. b) *eo* R 1. c) *gradum* R 1. d) *feminis* R 1. e) *pre-*
cedunt obtineant R 1.

XI. ANTIQUA^a.

De successione mariti et uxoris.

Maritus et uxor tunc sibi hereditario iure succedant, quando nulla adfinitas usque ad septimum gradum de propinquis eorum vel parentibus inveniri poterit^b. = *Cod. Eur.* 334.

XII. ANTIQUA^a.

De hereditatem^b clericorum et monachorum.

Clerici vel monaci sive sanctimoniales, qui usque ad septimum gradum non relinquerint heredes et sic moriuntur, ut nihil de suis facultatibus ordinent, ecclesia sivi^c, cui servierunt, eorum substantiam vindicabit. = *Cod. Eur.* 335.

XIII. ANTIQUA^a.

Ut post mortem matris filii in patris potestate consistent; et quid de rebus filiorum agere conveniat patrem^b.

Matre mortua filii in patris potestate consistent. Quod si marito supreste uxor forsitam moriatur, filii, qui sunt ex eodem coniugio procreati, in patris potestate consistent, et res eorum, si novercam^c non superduxerit, ea^d conditione possideat, ut nihil exinde aut vendere aut hevertere aut quocumque pacto^e alienare presumat, sed omnia filiis suis integra et intemerata conservet^f. Fructos tamen omnes cum filiis suis pro suo iure percipiat et una cum ipsis filiis suis communibus consumat expensis. Cum vero filius ducit^g uxorem, aut^h filia maritum acceperit, istatim a patre de rebus maternis suam recipiatⁱ portionem, ita ut usufructuario iure patri tertia relinquatur. Pater autem tam filio quam filie, cum XX annos etatis inpleverint, mediam ex eadem, quam^k unumquemque contigerit de rebus maternis, restituat portionem, etiam si nullis fuerint nuptiis copulati. Medietatem vero dum advixerit^l pater sibi vindicet, filiis post hobitum relinquendam. Qui autem novercam superduxerit, omnes facultates maternas filiis mox reformat; ne, dum filii cum rebus suis ad domum trans-eunt alienam, noverce sue vexentur iniuriis. Eadem

XI. a) deest R 2. b) potuerit R 2.
 XII. a) deest R 2. b) hereditate R 2. c) sibi R 2.
 XIII. a) deest R 2. b) matrem R 1. c) noverca R 1. d) hec R 1.
 e) pactu R 1. f) restituat R 1. g) ducat R 2. h) et R 1. i) accipiat R 1; recipiant R 2. k) quem R 1. l) vixerit R 2.

quoque et de nepotibus forma servetur. Quod si pater de his rebus aliquid everterit aut super tempus, quod^m constitutum est, res filiorum tenere presumserit, omnia de rebus eius illis filiis, de cuius matre res esse videntur, et reddendaⁿ sunt et omnimodis sarcienda.

XIII. ANTIQUA.

Si mater in viduitate permanserit, equalem inter filios capiat portionem; et quid de rebus filiorum agere conveniat matrem.

= *Cod. Eur.*
322.

Mater, si in viduitate permanserit, equalem inter filios suos, id est qualem unusquisque ex filiis, usufructuariam^a de facultate mariti habeat portionem; quam usque ad tempus vite sue usufructuario iure possideat. Ceterum nec donare nec vindere nec uni ex filiis conferre presumat. Quod si eam filii portionem ipsam matrem evertere seu per neglegentiam sive per hodium forte prespexerint^b, ad comitem civitatis aut ad iudicem referre non differant, ut matrem sua contestatione comoneant, ne res, quas usufructuarias^c accepit, evertat. Nam usufructu, quem ipsa fuerat perceptura, dare cui voluerit, filio vel filie, non vetetur. Sed et quod de ipso usu sibi debito iuste conquirere potuerit, faciat quodcumque illi omnimodis iustissime placuerit. Verum si ex ea usufructuaria portione aliquid probatur eversum, filiis post mortem matris de eius facultatibus sarciatur. Post hōbitum vero matris portio, quam mater acceperat, ad filios equaliter revertatur, quia non possunt de paternam^d hereditatem fraudari. Quod si mater ad alias nuptias forte transierit, ex ea die usufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat consecuta, filii inter reliquas res paternas, qui ex eo nati sunt coniugio, vindicabunt.

XV. ANTIQUA^a.

Ne uxor sibi vindicet quod maritum cum servis eius adquisisse constiterit^b.

= *Cod. Eur.*
323.

Maritus¹ si cum servis uxoris sue aliquid adquisierit vel in expeditione aliquid lucris fuerit consecutus^c,

m) *deest* R 1. n) *reddende* R 1.

XIII. a) usufructuario R 1. b) *presumerint* R 2. c) usufructuario R 2.
d) *paterna hereditate* R 2.

XV. a) *deest* R 2. b) *contigerit* R 1. c) *convexus* R 1.

1) Cf. de hac lege Schroeder, 'Gesch. des ehel. Güterr.' I, p. 136.

nihil exinde uxor a viro suo presumat repetere, nec ipso viventem^d nec post eius hobitum; sed vir, qui uxorem suam secundum sanctam scripturam habet in potestate¹, similiter et in servis eius potestatem habebit, et omnia, que cum servis uxoris vel suis in expeditionem^e adquisivit, in sua potestate permaneant; pro eadem scilicet rationem, quia, si ipsi servi, dum cum domino suo in expeditione conversabantur, aliquid admisissent forte damnosum, ille, qui eos secum duxerat, et ei aliquid fecerant augmenti^f, ipse pro eis et responsum daturus esset^g et compositionem, si culpaviles^h fuissent inventi. Unde bene iubetur, ut sicut lucrum, ita et damnum ad se dominus noverit pertinendum.

XVI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De his, que vir et uxor in coniugio constituti conquirere potuerint.

Dum² cuiuscumque dignitatis aut mediocritatis mariti persona uxori^a fuerit nobiliter adque competenter adiuncta, et pariter viventes aliquid augmentaverint^b vel in quibuscumque rebus quippiam profligasse visi fuerint^c, adque proveniat, ut^d unus ex his maioris rei et facultatis dominus sit, de omnibus augmentis^b et^d profligationibus pariter conquisitis tantam^e partem unusquisque obtineat, quantum eius facultatem fuisse omnis sibi debita vel habita possessio manifestat; ita ut, si equalis^f habundantie domini sunt, pro parvis rebus contentionis intemperantia non adsumant^g; quia difficile est, ut in^d tanta^h equitate facultas eorum possit equari, ne in quocumqueⁱ videatur una pars alteri^k superesse. Nam si evidenter unius facultas alterius possibilitatem transgredi videatur, ut superius dictum est, iuxta quantitatem debite possessionis erit et divisio portionis, quam sibi post uniuscuiusque mortem vindicabit persona supprestis, et aut^l filiis suis aut propriis relinquet^m hereditibus, aut certe de eaⁿ facere quod voluerit licentiam

d) vivente R 2. e) ita Cod. Eur. R 2; expeditione R 1. f) augmenti R 1.
g) esse R 2; est. Sed R 1. h) culpabiles R 2.
XVI. a) uxoris R 1. b) aum- pro augm- R 1. c) sunt R 1. d) deest R 1.
e) tantum p. uniusquisque R 1. f) equales R 1. g) adsumment R 1. h) tante R 1.
i) ita E 2; que R 1; quacumque R 2; quodcumque E 1. k) alterum R 1. l) deest R 2;
aut per R 1. m) relinquende R 1. n) qua R 1.

1) Cf. Gen. 3, 16. 2) Cf. Schroeder l. c. I, p. 135.

obtinebit. Eadem quoque hordinationis forma tam in viris quam in uxoribus erit omnimodis^o observanda. De illis autem rebus, quibus in amborum nomen^p inveniuntur scripture confecte, iuxta condicionem ipsius scripture pertineat illis et divisio rei et possessio iuris. Quod vero maritus aut de extraneorum lucris aut in expeditione publica conquisivit aut de principis vel patroni adque amicorum conlatione promeruit, filii vel heredes eius ad integrum vindicabunt, aut quod exinde voluerit iudicare^q licenter^r illi^s erit plenam potestatem habere. Similis et de mulieribus conditio erit, si quorumcumque munere videantur aliquid percipisse^t.

XVII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De parvulo, qualiter hereditatem^a capere possit.

Interdum¹ rem dubiam^b, nisi ratiocinationis disceptatio deducat in lucem^c, frequenter hanc ambiguitas precipitat^d in errorem^e. Contendunt namque plurimi^f, si genitus^f infans non longe defunctus hereditatis parentum possit iura sortiri; quorum litibus hos^g ponit ratio modus^h. Nature origo ita condita manet talique usu decurrit, ne his, qui nascitur, prius aliud quam se suscipientem adsumatⁱ heremⁱ, ut de tenebris genitalibus prodiens illarum rerum sentiat^k tactum, quarum hunc partibus constat^l esse concretum. Quo ergo ordine libere^m capiet hereditatem terreneⁿ possessionis, qui vix extreme capuit primordia lucis? quique sortitus vix est usum elementorum, quibus concretus^o est, quomodo sortietur bona rerum, ad quarum dominium natus non est? quemque non hereditabit producta lux celi, qualiter morte contractum improbisa ditabit portio mundi? quave etiam ratione adgredietur^p viventium iura, cui vicinus^q fuit^r, mortem adisse quam vitam? Sicque^s naufragus in medię lucis angustias mox genitales exiit, mox fatalis

o) omnis R 2. p) nomine R 2. q) vindicare R 1. r) licentia R 2.
s) illis R 2. t) percepisse R 2.
XVII. a) hereditate R 1. b) dubia R 1. c) luce R 1. d) deest R 1.
e) errore R 1; herorem R 2. f) plurimis ingenitus R 1. g) postponit pro hos p. R 1.
h) modis corr. modus R 2. i) adsumant herem (= aerem) R 1; adsumat aerem V 5; adsumat haeredem V 6. Lind.; capiat lucem R 2. k) sentiant tantum pro s. tactum R 1; sententiae tactum R 2. l) constant R 1. m) liber accipiet R 1. n) terre R 1.
o) concretum est R 1. p) adgreditur R 1. q) ita pro vicinius R 1, 2. r) sui R 1.
s) sitque R 1.

1) Cf. Stobbe, 'D. Privatr.' I², p. 261, n. 11; Dahn, 'Westg. Stud.' p. 56; K. Maurer, 'Wasserweihe' in 'Abh. d. Münch. Ak.' I. Cl. XV, 3, p. 239 sqq.

relapsus est in tenebris^t. Ut^u ergo et proximis^u parentibus ad successionem huius aditus reseretur^v, et ipsa defuncti vita conprobetur, si vere clara sit vita, adque hanc ipsam licet parvi temporis vitam comitetur^w eterne participatio vite, non aliter in utroque sexu hereditatem capiet^x qui nascitur, nisi post nativitatis ortum et sacri baptismatis gratiam^y consequatur et decem dierum spatiis vixisse probetur¹: ut successoris patris vel matris persona, que per hunc parvulum terrene cupit hereditatis adquirere commoda, ante morituro eterne mansionis preparet vitam et ita demum adsequatur vivens cum rebus labentibus terram. Sicque salutari^z commercio, dum hereditat ille celum, hereditet^a iste solum; dum illi providentur celestia, isti permittatur^b adire terrena, dumque adsequitur ille^c vitalia, conquirat iste caduca^d: ut, etsi defunctus terrenum ius non potuit possidere, terreno^e saltem emtum^f iure celeste lucrum valeat obtinere.

XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Qualiter hereditatem parvuli parentes adsequi possunt.

- a. Patre defuncto si filius filiave decem diebus vivens et baptizatus ab hac vita discesserit, quidquid^a ei de facultate patris competere potuerat, mater sibi debeat vindicare. Idemque^{a*} matre defuncta non aliter defuncti filii portionem pater obtineat, nisi natum filium filiamvel^b decem diebus vixisse et fuisse baptizatos^{c.2} edoceat; ita ut pater vel^d mater, quibus ista successio competit, si filios non reliquerint, integram et intemeratam^e eandem luctuosam hereditatem dividendam omnibus nepotibus derelinquat. Nec meliorandi quemcumque
- v. nepotum amplius quam decimam partem huius rei habeant potestatem³. Nam si ecclesiis vel libertis seu cuilibet largiri de eadem facultatem^f voluerint^g, de quinta tantum partem secundum superiorem legem⁴ potestatem habebunt. Sin autem nec filii nec nepotes nec pro-

t) tenebras R 2. u) ut ex ergo ex primis pro ut — proximis R 1. v) reseruetur R 2. w) qui mittetur R 1. x) capiat qui nascetur R 2. y) gratia R 1. z) saluari R 1. a) hereditate R 1. b) permittantur R 2. c) deest R 2. d) caducam R 1. e) ita R 2; terrenū R 1. f) tuere pro emtum iure R 2.

XVIII. a) quid R 1. a*) ita R 2; ideoque R 1. b) filiamvae R 2. c) R 2; baptidiatus R 1. d) aut R 2. e) tam add. R 1. f) deest R 1. g) noluerint R 1.

1) Cf. infra c. 18.

2) Cf. supra c. 17.

3) Cf. infra IV, 5, 1.

4) V. ibid.; cf. V 2, 4 (Ant.).

nepotes^h suprestes extiterint, alii parentes, qui graduⁱ *a.*
proximiores fuerint, predictam facultatem procul dubio
cf. Cod. Eur. 327. consequantur; ea conditione servata, ut nepotes ex filio *a.*
vel filia, qui patre vel matre supreste mortui fuerint,
integra^k de rebus avi vel avie, quam fuerant pater
eorum aut mater, si vixissent, habituri, percipiant por-
tionem. Quod si filius, habens uxorem et filios, patre
vivente recesserit^l, antequam ei pater suus omnem por-
tionem, que ei contingebat^m, inplesset, et ipseⁿ cum
patre vivens filiosⁿ quos reliquerat vivente avo mortui
fuerint, tunc illa relicta hoc tantummodo recipiat, quod
in maritum pater antea sequestravit; nec plus illa vidua
a socrum^o vel cognatis requirat. Si vero filius cum
patre in commune vivens nihil ab eo portionis acceperit,
tunc illa vidua tantummodo hoc^p accipiat, quod ei tem-
pore nuptiarum maritus eius donationis titulo noscitur
contulisse. Si vero filius patris servans obedientiam res,
que ei de materna successione competebant, patrem
possidere permiserit^q, et postmodum eandem facultatem
filio debitam, quam pater possidebat, idem^r filius uxori
sue vel cuicumque concesserit^s, firma talis donatio in
nomine uxoris vel cuiuscumque conscripta manebit; si
tamen filii de eodem^t coniugio non fuerint^u. Nam si
filii suprestes extiterint, hordo superioris legis incunctan-
ter servandus est.

XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De posthumis.

Divini principatus quodammodo peragimus vicem,
quam necdum genitis^a misericordie porrigimus opem.
Ideoque cum vir, preventus sorte fatali, fetu gravidam^b
cum filiis relinquat^c uxorem, eum, qui nascetur post-
modum, cum ceteris, qui nati sunt, fieri censemus here-
dem. Quod si nusquam forte reliquerit subulem^d et
suam quibuslibet donaverit facultatem, quarta rerum
portio eis dividenda servetur; tres vero, que supersunt,
posthumus absque dubio sortietur. *a.*

h) prone *bis scr.* R 1. i) gradum R 1. k) integram R 2. l) *ita* R 1. E 1;
discesserit R 2. V 5. Lind. m) contigebat R 1. n) *ita* R 2. E 1. 2. V 5; ipse — vivente
filios R 1. o) socru R 2. p) *deest* R 2. q) premiserit R 1. r) *hid* R 1. s) *ita* E;
concesserit R 1; consenserit R 2. t) eorum R 1. u) fuerit R 2.
XVIII. a) gentis R 1. b) gravida R 1. c) relinquit R 2. d) sub-
ulem R 2.

XX. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut, qui filios non reliquerit^a, faciendi de rebus suis quod voluerit habeat potestatem.

Omnis ingenuus vir adque femina, sive nobilis seu inferior, qui filios vel nepotes aut pronepotes non reliquerit, faciendi de rebus suis quidquid voluerit indubitanter licentiam habebit; nec ab aliis quibuslibet proximis, ex^b superiori vel ex transverso venientibus, poterit hordinatio^c eius in quocumque convelli; quia recta linea decurrens non habet originem, que cum successione nature hereditatem possit accipere. Ex intestato autem iuxta legum hordinem^d debitam sibi hereditare poterunt iure successionem^e.

III. TITULUS: DE PUPILLIS^a ET EORUM TUTORIBUS.

- I. Quod utroque relictus parente pupillus vocetur.
- II. Ex quo incipient computari anni in actionibus pupillorum.
- III. Qualiter pupillorum tutela suscipiatur, vel de rebus eorum que pars tutoribus detur.
- IIII. Ne^b tutores ab eis, quos in tuitione habent, quas-cumque iscripturas^c extorquere presumant^d.

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Quod utroque relictus parente pupillus vocetur.

Discretio pietatis est si^a consultum ferre minoribus, ut iuste possessionis dominos^b sustinere damna non patiamur. Ob hoc, licet actenus a^c patre tantum relictii parvuli filii pupilli nuncuparentur, tamen, quia non minorem curam erga filiorum hutilitatem matres constat frequenter inpendere, ideo ab utroque parente, hoc est patre vel matre, infra XV annos¹ filios post mortem^d relictos pupillos per hanc legem decernimus nuncupandos.

XX. a) relinquerit R 1. b) ex superiori des. R 2. c) ordinatu R 1.
 d) ordine R 1. e) successione R 1.
 TIT. III. a) pupillos R 1. b) nec R 1. c) scripturas R 2. d) præsument R 1.
 I. a) ita pro sic R 1, 2. b) dñs R 2. c) ad R 1. d) morte R 1.

1) Id est usque ad annum 14. completum; v. supra II, 5, 9. et infra IV, 3, 4. Cf. Kraut, 'Vormundschaft' I, p. 133, n. 3; minus recte Dahn, 'Westg. Stud.' p. 59.

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ex quo incipient computari anni in actionibus pupillorum.

Quotiens de amissione rerum intentio vertitur, illos annos in pupillorum hactionibus computandos esse^a censemus, quibus parentes ipsorum, pater videlicet aut mater, rem caruisse noscuntur; id est, ut ex eo tempore^b pupillaribus annis ad quinquaginarium numerum summa^c perpendat, de quo a predictis eorum parentibus^d esse rem constat amissam. Sin vero parentes pupilli, dum viverent^e, rem per XXX annos amiserint, pupillus propter hoc ultra loqui non poterit.

III. ANTIQUA^a.

Qualiter pupillorum tutela suscipiatur, vel de rebus eorum que pars tutoribus detur.

Si¹ patre mortuo in minori etate filii relinquantur, mater eorum tutela, si voluerit, suscipiat, si tamen in viduitate permanserit; ita ut de rebus filiis debitis inventarium faciat, per quod postmodum filii hereditatem sibi debitam^b querant. Quod si mater alium maritum acceperit, et aliquis^c de filiis iam ad perfectam^d, id est usque ad^b XX annorum perveniat etatem, ipse iuniores fratres sua tuitione defendat et res eorum nec ab ipsis nec ab aliis permittat^e everti, nec aliqua negligentia^f deperire. Quod si eas ipse forte consumserit aut venderit vel donaverit aut per negligentiam^f suam perire permiserit, cum fratres adoleverint, ea, que per negligentiam^f ipsius deperierint, de sua illis portione restituat. Cui tamen de fructibus ad victum presumendi partem decimam non negamus, ut non hec, que debet minoribus reservare, nimis evertat expensis². Si quas vero de suo pro communibus necessitatibus aut negotiis expensas^g fecerit, facta presente iudice ratione, de ea, que ipsis a patre communis^h relictas est substantia, quod expenderit consequatur. Quod si fratres eius etatis vel meriti non

II. a) *bis scr.* R1. b) *cum add.* R2. c) *suma* R1. d) *excepto tricennali obiectione add.* R2. e) *viderent* R1.

III. a) *deest* R2. b) *deest* R1. c) *aliqui* R1. d) *perfectum* R1. e) *permittet* R1. f) *neelig- pro negleg-* R2. g) *expensis* R1. h) *comunis* R1.

1) Cf. Rive, 'Gesch. d. D. Vormundschaft' I, p. 194 sqq. 2) De hoc loco v. quae disseruerunt Kraut l. c. II, p. 56 sq.; Rive l. c. p. 199.

fuerint, qui defensionem suscipiant orfanorumⁱ, tunc patruus vel patruus filius tutele, qualem de fratribus constituimus, condicionem suscipiat. Quod si nec patruus nec patruus filius, qui digne tutelam suscipiat orfanorum, fuerit, tunc tutor ab aliis parentibus in presentia iudicis eligatur. Et sive mater tutelam, sive quicumque susceperit, presentibus testibus vel propinquis de omnibus rebus, quas pater reliquit, brevis^l factus trium vel quinque testium suscriptione firmetur, et presentibus ipsis, qui ad brevem^k faciendum testes interfuerint, episcopo aut presbytero, quem parentes elegerint, brebes^l commendetur, minoribus, dum adoleverint, reformandus. Statuentes etiam, ut, si que contra minorum personas adverse accesserint^m actiones, his intentionibus tutor, si helegerit, debeat parare responsum. Certe si neclexerit, repetenti que postulat a iudice restituantur; salvo tamen minorum negotio, dum adoleverint, ad integrum reformandum. Ille vero, qui ad presens rem ipsam petere cepitⁿ, si in iudicio, dum ipse minor adoleverit, ab eodem fuerit victus, que acceperat cum retroactorum temporum fructibus sive servitiis ipsi minori aut parentibus eius, seu ad quem ipsa facultas iuste transierit, vel cui conlata fuerit, indubitanter restituat. Et pro presumptione sua, quia, quod^o in iudicio vindicare non valuit, a. petierat, insuper X solidus coactus exolvat.

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne tutores^a ab eis, quos in tuitione habent, quascumque iscripturas extorquere presumant.

Dum minorum etas, in annis pupillaribus constituta, nec se nec bona sua regere posset^b, bene legibus est decretum, eos et sub tutoribus esse, et in eorum negotiis quod statuti anni debeant computari. Quia vero quidam tutores aut suasionem aut indignationem circumveniunt, quos tueri gratissime debuerunt, et de rebus reddende rationis^c securitates accipiant vel certe diversarum obligationum scripturas ab illis exigendas in-

i) arfanorum R 1. k) brebe R 2. l) brevis R 2. m) al. m. suppl. auderint R 1. n) cepit R 2. o) deest hoc loco; insertum est post valuit R 2.

III. a) tantores R 1. b) possint R 2. c) rationes R 1.

1) De huiusmodi brevibus inventarii loco scriptis cf. etiam Form. Turon. 24, Form. p. 148 sq.; L. Rom. Cur. III, 19, 4, LL. V, p. 340.

sistunt, quo extinctis vocibus eorum que illis competunt numquam inquirere vel recipere permittantur, adeo, ut melioris mercedis partem nostra clementia consequatur, dum competentem curam eisdem minoribus inrogare perpenditur, hec custodienda modis omnibus conditio ordinatur: ut sive in minori etate, sive etiam quamvis quartum decimum etatis annum videantur pupilli transire, tamen si tutores adhuc vel ipsos vel eorum res in sua potestate noscuntur habere, quaecumque iscripturam securitatis aut alicuius obligationis adque transactionis ipsis tutoribus vel cuicumque persone per factionem tutorum fecisse repperiantur, omnia invalida et exinanita penitus reputentur. Cum vero tempus illud advenerit, quando eum, qui sub tuitione fuit, rem in sua potestate oporteat redigere, tunc ille tutor, coram sacerdote vel iudice pupillo de cunctis rebus reddita ratione, ab eo, quem tuitus est, securitatis scripturam procuret accipere; sicque remota omni occasione pressure aut recipiat pupillus, quod iuste sibi deberi cognoverit, aut libero arbitrio de rebus suis, utrum cessionem^d, an qualem voluerit ordinare definitionem, plenam habeat libertatem. Si vero proveniat, ut, dum in tuitione est, mortali langore vexetur, quod de sibi debitis rebus iudicare helegerit, a decimo etatis sue anno iuxta ordinem, qui in alia lege est definitus¹, habeat plenissimam potestatem. De rebus vero tutoris, seu vivens, sive moriens idem tutor eas an filiis, an quibuscumque personis reliquerit, si pupillis reddita ratio non fuerit, iuxta inventarium, quod tempore acceptae tuitionis est factum^e, sive quod evidenter apud tutorem fuisse extiterit manifestum, qui res tutoris habuerint, pupillis indubitanter omnia reformabunt. Huius sane legis remedium cunctis pupillis dabit indubitanter consultum, excepto si illud tempus advenerit, quando eorum vocem quinquaginario numero lex sopiri decrebit^{f. 2}.

III. TITULUS: DE EXPOSITIS INFANTIBUS.

I. Ut pro exposito infantulo ingenuo serviat qui proiecit.

d) censionem R 1. e) actum R 1. f) decrevit R 2.

1) Remittitur ad II, 5, 9. 2) Supra c. 2. h. t.

- II. Si servus vel ancilla consciis vel nesciis dominis proicere videantur infantem.
- III. Qui a parentibus infantulum acceperit nutriendum, quantum mercedis pro nutritione accipiat premium^a.

I. ANTIQUA^a.

Ut pro exposito infantulo ingenuo serviat qui proiecit.

Si quis puerum aut puellam ubicumque expositum misericordie contemplatione collegerit¹, et nutritus infans a parentibus postmodum fuerit agnitus, si ingenuorum filius esse dinoscitur, aut servum vicarium reddant, aut pretium². Quod si facere forte neclexerint, a iudice territorii de proprietate parentum expositus redimatur, et parentes huius impietatis autores exilio perpetuo religentur. Si vero non habuerint, unde filium redimere possint, pro infantulo deserviat qui proiecit, et in^b libertate permaneat^c propria, quem^d servabit pietas aliena. Hoc vero facinus^e, cum fuerit ubicumque commissum, iudicibus et^b accusare liceat et damnare.

II. ANTIQUA^a.

Si servus vel ancilla consciis vel nesciis dominis proicere videantur infantem.

Si³ ancilla vel servus in fraude fortasse dominorum infantem exposuerint et ipsis insciis infantem proiecerint, infans cum fuerit nutritus, tertiam partem pretii nutritor accipiat; ita ut iuret aut probet dominus, se quod servi sui infantem exposuerint ignorasse. Si vero consciis dominis infans probatur fuisse iactatus, in eius qui nutrit^b potestate permaneat.

TIT. III. a) precium R 2.

I. a) deest R 2. b) deest R 1. c) maneat R 2. d) quam R 1.

e) finis R 1.

II. a) deest R 2. b) nutrit R 2.

1) Haec ad exemplum Interpretationis Legis Romanae Vis. ad C. Th. V, 7, 2. scripta sunt. 2) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. V, 8, 1. 3) Prorsus aliter de eadem re statuit L. Rom. Vis. C. Th. V, 7, 8.

III. ANTIQUA^a.

Qui a parentibus infantulum acceperit nutriendum, quantum mercedis pro nutritione accipiat premium^b.

Si quis a parentibus acceperit infantulum nutriendum, usque ad decem annos per singulos annos singulos solidos pretii pro nutrito infante percipiat. Si vero decimum annum etatis excesserit, nihil postea mercedis addatur; quia ipse, qui nutritus est, mercedem suam suo potest compensare servitio. Quod si hanc summam qui repetit dare noluerit, mancipium in nutrientis potestate permaneat.

V. TITULUS: DE NATURALIBUS BONIS.

- I. De non exheredandis filiis; et quod iudicium ferant parentes de facultatibus suis.
- II. De quoda^a parte liceat mulieribus iudicare de dotibus suis.
- III. De his, que parentes tempore nuptiarum dederint.
- IIII. De filiis de diversis parentibus natis, et qua discretionem parentum adsequantur hereditatem.
- V. De his, que filii patre vivente vel matre videntur adquirere.

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De non exheredandis filiis; et quod iudicium ferant parentes de facultatibus suis.

Dum inlicita queque perpetrari cognoscimus, legem ponere secuturis oportune compellimur. Plerique enim, indiscrete viventes suasque facultates interdum vel causa luxurie vel cuiusdam male voluntatis in personas extraneas transferentes, ita inoffensos filios vel nepotes aut non gravi culpa forsitan obnoxios inanes relinquunt, ut^a hutilitatibus publicis nihil possint omnino prodesse^b, quos oportuerat cum virtute parentum iniunctum sibi laborem inexcusabiliter expedire. Sed ne sub ac^c occasione aut^d hutilitati publice quandoque depereat quod

III. a) *deest R 2.* b) *pretium R 1.*

TIT. V. a) *ita R 1 et infra in rubrica ipsi legi praemissa E 1; quota R 2.*

I. a) *ut, quod add. R 2, deest R 1, E 1.* b) *prodesse R 1.* c) *deest R 2.* d) *ad R 1.*

perire non debet, aut naturalis pietas suspendatur a filiis vel nepotibus, quam circa eos exerceri competenter oportet: ideo abrogata legis illius sententia, qua pater vel mater aut avus sive avia in extraneam personam facultatem suam conferre, si voluissent, potestatem haberent, vel etiam de dote sua facere mulier quod helegisset in arbitrio suo consisteret, sta^e magis servetur a cunctis moderata censura, qua nec parentibus vel aviis^f adimatur iudicandi de rebus suis ex toto licentia, nec filios aut nepotes a successione avorum vel genitorum ex omnibus repellat indiscreta voluntas. Igitur pater vel mater, avus vel avia, quibus quempiam filiorum vel nepotum meliorandi voluntas est, hanc servant omnino censuram^g,
 v. ut super decimam partem rerum suarum melioratis filiis aut filiabus vel nepotibus atque neptibus ex omnibus rebus suis amplius nihil inpendant¹ neque facultatem suam ex omnibus in extraneam personam transducant, nisi fortasse provenerit, eos legitimos filios vel nepotes
 a. non habere suprestes. Sane si filios sive nepotes habentes ecclesiis vel libertis aut quibus elegerint^{*} de
 v. facultate sua largiendi voluntatem habuerint, de quintam tantum partem iudicandi potestas illis indubitata
 a. manebit². Exheredare³ autem filios aut nepotes licet pro lebi^h culpa illicitum iam dictis parentibus erit, flagellandi tamen et corripiendi eos, quamdiu sunt in familia constituti, tam avoⁱ quam avie, seu patri quam matri potestas manebit. Nam si filius filiave, nepos, neptis tam presumptiosi extiterint, ut avum suum aut aviam, sive etiam patrem aut matrem tam gravibus iniuriis conentur afficere, hoc est, si aut alapa, pugno vel calce, seu lapide aut fuste vel flagello percutiant, sive per pedem vel per capillos ac per manum etiam vel^k quocumque inhonesto casu abstraere contumeliose presumant aut publice quodcumque crimen avo aut avie seu genitoribus suis obiciant: tales, si quidem manifeste convicti, et verberandi sunt ante iudicem^l quinquagenis flagellis et ab hereditate supradictorum, si idem avus

*) *Cod. R 2*: aliquid dare elegerint, de quinta tantummodo parte potestas illis indubitata manebit.

e) ista *R 2*. f) abiis *R 1*. g) ita *R 1*, *V 5. Lind.*; mensuram *R 2*. h) levi *R 2*.
 i) avo quam *des. R 1*; avi quam *R 2*. k) *deest R 1*. l) iudice *R 1*.

1) *Cf. supra 2, 18.*

2) *Cf. ibid.*

3) *Cf. Ed. Roth. 168. 169.*

aut avia, pater vel mater voluerint, repellendi. Tamen si, resipiscentes a suo excessu, veniam a suprascriptis, quibus offenderant, inploraverint, eosque in gratiam receperint paterna pietate aut rerum suarum successores instituerint, neque proiberi ab eorum hereditate, neque propter disciplinam, qua correpti sunt, infamiam poterint ullatenus sustinere.

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX ^a.

De quota parte liceat mulieribus iudicare de dotibus suis.

Quia¹ mulieres, quibus dudum concessum fuerat de suis dotibus iudicare quod voluissent, quedam repperiuntur spretis^b filiis vel nepotibus easdem dotes illis conferre, cum^a quibus constiterit nequiter eas vixisse, adeo necesse est illos exinde percipere commodum, pro quibus creandis fuerat adsumtum coniugium. Denique constituentes decernimus, ut de dote sua mulier, habens filios aut nepotes, seu causa mercedis ecclesiis vel libertis conferre, sive cuicumque voluerit, non amplius quam de quarta parte potestatem habebit. Nam tres partes legitimis filiis aut nepotibus, seu sit unus sive forsitam plures, absque dubio relictura est. De totam^c interim dote tunc facere quod voluerit erit mulieri potestas, quando nullum legitimum filium filiamve, nepotem vel neptem suprestem reliquerit. Verumtamen femine, quas contigerit duobus viris aut amplius nubere atque ex eis filios procreare, non eis licitum erit dotem ab alio marito acceptam filiis aut nepotibus ex alio viro genitis dare; sed unusquisque filius filiave, nepos aut neptis ex illa^d linea procreati dotem, quam avus aut pater eorum^a concesserat, post mulieris obitum per omnia secuturi sunt.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, que parentes tempore nuptiarum dederint^a.

Quidquid² indiscreta parentum voluntate decernitur, legali necesse est censura coerceatur. Idcirco, quia

II. a) *deest* R 1. b) *suprestes* R 1. c) *tota interim dotem* R 2. d) *ipsa* R 2.
III. a) *dederit* R 1.

1) Cf. Schroeder, *'Gesch. d. ehel. Güterr.'* I, p. 153 sq. 2) Cf. Schroeder l. c. p. 124 sq.; Dahn, *'Westg. Stud.'* p. 124.

plerumque parentalis calliditas exigit, id tempore nuptiarum filiis dare, quod quandocumque voluerint auferendi habeant potestatem, abrogata deinceps eadem, qua predictum^b est, parentum calliditate, hac perpetim lege mansurum^c per omnia noverint: ut, si quid seu per scripturam sive per traditionem rei — extra quod in ornamentis aut vestimentis vel^d reliquis speciebus, sicut fieri adsolet^e, pro dignitate nuptialium federum ab aliis fuerit fortasse acceptum; quod utique commodantibus erit reddendum — in mancipiis, terris, vineis, edificiis, vestimentis adque ornamentis fuerit a parentibus sive nuptiarum tempore sive post nuptias filiis quocumque modo donatum^f, quodcumque inde filii iudicare voluerint, in eorum consistat arbitrio; eodem tantum ordine reservato^g, ut post parentum obitum, dum filiis patuerit^h adeundaⁱ successio, excepto id, quod parentes filiis^h iuxta leges fortasse donaverint, eadem inter heredes quoequatio fiat: ut, quod nuptiarum tempore filius vel^d filia a parentibus iuxta predictum ordinem possidendum accepit, et licentia sit illi exinde quod voluerit iudicandi, et post parentum [obitum^k] aderatione adibita, contropatis his, que tempore nuptiarum promeruit, adque heredibus ceteris eadem compensata equalitate, quidquid super de parentum esse hereditate constiterit, equali teneant hac sequantur divisione.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX^a.

De filiis de diversis parentibus natis, et qua discretionem parentum adsequantur hereditatem.

Si provenerit unum virum plures habere uxores adque ex omnibus filios procreare, et aliquem filiorum aut filiarum contingat intestatum ab hac vita discedere, facultatem eius, si filios non reliquerit vel nepotes, illi fratres vel sorores adprehensuri sunt sibique vindicaturi, quos ex uno patre et ex una matre constat esse progenitos. Talis^b etiam ordo servabitur, si una mulier de pluribus^c maritis filios habeat. Nam similiter^d fratrum sororumque hereditatem, tam a^e paterna quam a^e ma-

b) predicta R 2. c) mansuram R 2. d) deest R 1. e) solet R 1.
f) natum R 2. g) servato R 2. h) patuerit — filiis om. R 1. i) adeundem R 2.
k) deest R 1, 2; supplendum ex E.
III. a) deest R 1. b) Et talis R 2. c) plurimis R 2. d) ita E 1; si mulier pro similiter R 1, 2. e) ad R 1.

terna successione debitam, eorum, qui ex his intestati vel absque prole sive nepotibus discesserint, illi tantum fratres sororesque habituri sunt, qui unius patris vel matris filii filieve^e fore noscuntur; ita ut iuxta legem aliam, qua constitutum est, triantem^g nepotes non perdere¹, licitum sit etiam nepotibus aut neptis, qui patres aut matres amiserint, in omni facultate avorum vel aviarum cum patruis aut avunculis equales succedere, illo tantum ordine permanente, quo superius decretum est, parentes vel avos de rebus suis filios nepotesque meliorare aut in extraneum quemlibet quodcumque conferre².

V. ANTIQUA^a.

De his, que filii patre vivente vel matre videntur^b adquirere.

Filius, qui patre vel matre^b vivente aliquid adquisierit sive de munificentia regis aut patronorum beneficiis promeruerit et exinde aliquid cuicumque vendere vel donare voluerit^c, iuxta eam condicionem, que in aliis nostris legibus continetur, in ipsius potestate consistat; nec sibi aliquid, dum filius vivit, exinde pater vel mater vindicare presumant³. Quod si inter leudes⁴ quicumque nec regis beneficiis aliquid fuerit consecutus, sed in expeditionibus constitutus de labore suo aliquid adquisierit, si communis illi^d victus cum patre est, tertia pars exinde ad patrem perveniat, duas autem filius, qui laborabit, obtineat.

f) filiaeve E 1; filive R 1; filiaeve R 2. g) deest R 2.

V. a) ita R 1, E 2, V 5, 6; deest R 2, E 1. b) videntur — matre om. R 1.
c) valuerit R 1. d) illis R 1.

1) Nescio, ad quam legem haec spectent. Neque vero, ut opinatus esse videtur F. Dahn, 'trians' huius legis ad 'tertiam partem' referri potest, quam ex inferioribus Legis Visig. formis editiones priores pro 'decima parte' praebent IV, 5, 1; 2, 18; v. Dahn l. c. p. 136 (n. 3. 4); cf. ibid. p. 132 (n. 11). 2) Cf. supra c. 1. 3) Cf. Ed. Roth. 167. 4) Haec vox hoc solo loco in Visigothorum scriptis occurrit. Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 141 sq., ubi lex perperam Chindasvindo adscribitur.

DE TRANSACTIONIBUS.

LIBER QUINTUS.

I. TITULUS: DE ECCLESIASTICIS REBUS.

- I. De donationibus ecclesiis datis.
- II. De conservatione et redintegratione ecclesiastice rei.
- III. De venditionibus et donationibus ecclesiasticarum rerum.
- IIII. De rebus ecclesie ab his possessis, qui sunt ecclesie obsequiis mancipati^a.

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De donationibus ecclesiis datis.

Si famulorum meritis iuste conpellimur debite compensare lucra mercedis, quanto iam copiosius^a pro remediis animarum divinis cultibus et terrena debemus impendere et impensa legum soliditate servare. Quapropter, quecumque res sanctis Dei basilicis aut per principum aut per quorumlibet^b fidelium donationes conlate repperiuntur votive ac potentialiter, pro certo censetur, ut in earum iure inrevocabili modo legum eternitate firmentur.

II. ANTIQUA^a.

De conservatione et redintegratione ecclesiastice rei.

Consultissima¹ regni nostri credimus provenire remedia, dum pro hutilitatibus ecclesiarum que debeant

LIB. V. TIT. I. a) *deest R 1.*

I. a) *copiosus R 1; copiosis R 2.* b) *eorumlibet R 1.*

II. a) *deest R 2.*

1) *Haec lex antiquum iuris canonici praeceptum recepisse videtur; v. Conc. Ilerd. c. 16; Conc. Vallet. c. 2; cf. etiam Conc. Tolet. IX, c. 7—9. Cf. F. Dahn, 'Könige' VI², p. 381.*

observari nostris inseri precipimus legibus. Ideoque presenti sanctione censemus, ut, mox episcopus fuerit ordinatus, statim rerum inventarium de rebus ecclesie presentibus quinque ingenuis viris facere non moretur. Quod inventarium ingenui viri, coram quibus factum fuerit, suam^b suscriptione conroborent. Post episcopi^c vero ipsius obitum, dum^d alter fuerit episcopus ordinatus, secundum rerum inventarium res requirat ecclesie, et si aliquid deminutum^e de rebus ecclesie pervenerit, proprii heredes episcopi, vel quibus facultas^f eius pertinere vel relictæ esse videtur^f, de precedentis satisfaciant facultate. Quod si et aliquid de rebus ecclesie vendere presumserit, succedens episcopus reddito pretio, quod a venditore acceptum est, cum omni augmento^g res^g ad ius reducat ecclesie et nullam calumniam^h pertimescat. Quam legem et^d de presbyteris vel diaconibus, sicutⁱ superius scriptum est, in omnibusⁱ observari et valere precipimus.

III. ANTIQUA^a.

De vindicionibus et donationibus ecclesiasticarum rerum.

cf. Cod. Eur.
306.

Si quis episcopus aut presbyter vel quicumque ex clericis preter consensum ceterorum clericorum aliquid de rebus ecclesie vendiderit vel donaverit, hoc firmum non esse precipimus, nisi ita fuerit facta vindictio sive donatio, quemadmodum sanctorum canonum instituta constituunt adque decernunt.

III. ANTIQUA^a.

De rebus ecclesie ab his possessis, qui sunt ecclesie obsequiis mancipati.

cf. Cod. Eur.
306.

Heredes episcopi seu aliorum clericorum, qui filios suos in obsequium ecclesie commendaverint et terras vel aliquid ex munificentia ecclesie possederint, si ipsi in laicis reversi fuerint aut de servitio ecclesie, cuius terram vel aliquam substantiam possidebant, discesserint, statim quod possidebant amittant. Sed et de omnibus clericis, qui de rebus ecclesie quecumque possederint, servetur

b) sua R 2. c) ep̄s R 1. d) *deest* R 1. e) diminutum R 2. f) facultates — videntur R 1. g) augmento rem R 1. h) calumnia R 1. i) sicut — omnibus *des.* R 2.

III. a) *deest* R 2.

III. a) *deest* R 2.

hec forma; ne quamvis longa possessio dominium ecclesie a rebus sibi debitis quandoque secludat, quia et canonum autoritas ita commendat. Sed et vidue sacerdotum^b vel aliorum clericorum, que filios suos in obsequium ecclesie commendant, pro sola miseratione de rebus ecclesiasticis, quas pater tenuit, non efficiantur exteri^c.

II. TITULUS: DE DONATIONIBUS GENERALIBUS.

- I. Ne valeat violenter facta donatio.
- II. De donationibus regis.
- III. De rebus^a marito vel uxori a rege donatis.
- IIII. De rebus extra dotem uxori a marito conlatis.
- V. De rebus a marito mulieri concessis, vel si mulier fuerit adulterasse detecta.
- VI. De rebus traditis vel per^b scriptura donatis.
- VII. De rebus inter maritum et uxorem invicem datis.

I. ANTIQUA^a.

Ne valeat violenter facta donatio.

Donatio, que per vim et metum^b fuerit extorta, = *Cod. Eur.* 309.
nullam habeat firmitatem.

II. FLAVIUS^a CHINDASVINDUS REX.

De donationibus regis.

Donationes regie potestatis, que in quibuscumque^{cf. Cod. Eur. 305.} personis conferuntur^a sive conlate sunt, in eorum iure
^{a.} persistant; quia non oportet principum statuta convelli, que convellenda esse percipientis culpa non fecerit.

III. ANTIQUA^a.

De rebus marito vel uxori a rege donatis.

Speciali iure decernitur, ut de rebus regia donatione conlatis, si in nomine mariti fuerit conscripta donatio, nihil sibi exinde mulier, excepto quod in dotem^b perceperit, debeat vindicare. Idemque etsi in nomine mulieris inveniatur facta donatio, nihil sibi vir exinde

b) sacerdotum — clericorum *des. R 2.* c) *ita R 1; deest R 2; extorres vell.*

TIT. II. a) *ribus R 2.* b) *pro scripturam R 2.*

I. a) *deest R 2.* b) *metu R 2.*

II. a) *Inscriptio deest R 2.* b) *transferuntur R 1.*

III. a) *deest R 2.* b) *dote R 2.*

post eius obitum adtemtet aliquatenus usurpare vel iuri proprio mancipare, nisi quod meruerit uxoris largitate percipere.

III. ANTIQUA ^a.

De rebus extra dotem uxori a marito conlatis.

Si ¹ mulier a marito extra dotem de quibuscumque rebus, quacumque donatione vel profligatione conquesitis^b aut illi debitis, quoquo tempore quodcumque donatum acceperit, si filii de eodem coniugio fuerint procreati, mulier usque ad diem obitus sui secura possideat et de ^{a. v.} quinta tantundem parte earum rerum faciendi quod voluerit potestatem obtineat; post obitum vero suum reliqua integra et intemerata filiis ex ipso viro procreatis derelinquat et nulla occasione quicquam^c exinde, excepto, ut dictum est, quintam^d partem, quidquam aliut ^{d.} mulier alienare presumat. Quod si ex ipso coniugio filii non fuerint procreati, quidquid mulier de rebus sibi donatis facere elegerit, liberam habeat potestatem. ^{a.} Ceterum si intestata discesserit, ad^e maritum eius, si suprestis extiterit, donatio revertatur. Sin autem maritus non fuerit, ad heredes mariti, qui donationem fecit, eadem donatio pertinebit. Simili ratione et de viris precipimus custodiri de his, que ab uxoribus tempore quocumque donata perceperint.

V. ANTIQUA ^a.

De rebus a marito mulieri concessis, vel si mulier fuerit^b adulterasse detecta.

= *Cod. Eur.*
319.

Maritus ¹ si uxori sue aliquid donaverit, et ipsa post obitum mariti sui in nullo scelere adulterii fuerit conversata, sed in pudicitia permanserit, aut certe si ad alium maritum honesta coniunctione pervenerit, de rebus sibi a marito donatis possidendi et post obitum suum, si filios non habuerit, relinquendi cui voluerit habeat ^{a.} potestatem. Ceterum si filios non relinquens intestata discesserit, aut ad maritum eius, si suprestis extiterit, aut ad^e heredes mariti, qui donationem conscripsit, ea-

III. a) *deest R 2.* b) *conquisitis R 2.* c) *deest R 1.* d) *quinta R 2.*
e) *aut marito R 2.*

V. a) *deest R 2.* b) *bis scr. R 1.* c) *deest R 1.*

1) Cf. *Dahn, 'Westg. Stud.'* p. 124 sq.

dem donatio pertinebit. Si autem per adulterium seu per inhonestam coniunctionem se miscuisse convincitur, quidquid de facultate mariti sui fuerat^d consecuta, totum incunctanter amittat, et ad heredes donatoris vel ad filios legitimos revertatur.

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De rebus traditis vel per scripturam donatis.

Res donatae, si in presentia^a testium tradite sunt, ^{cf. Coll. Eur. 308.} nullo modo repetantur a donatore. Quod si etiam provenierit, ut^b quod donatur^c longe sit positum¹, pro^d id^e donatio evacuari non poterit, quia tunc videtur vera esse traditio, quando iam aput illum^d scriptura donatoris habetur, in cuius nomine conscripta dinoscitur. Hoc tantum observandum est, ut si donator dixerit, nec dedisse nec direxisse iscripturam^f, sed sublatam sibi fuisse, tunc ille, cui res donate sunt, per testem convincat ab ipso donatore eandem aut traditam sibi aut directam vel^g ex eius voluntate in potestate sua redacta^g, et dum probaverit, stabilis habeatur. Quod si probare ne-
^{a.} clexerit, invalida remanebit, si tamen qui donabit voluerit. Illud sane addi placuit, ut si quisque scripturam de suis rebus in quibuslibet personis ediderit, si eam vivendo illi, in cuius nomine iscripta^h est, non traderit, quamlibet tradita non sit, tamen dum post eius obitum repperta fuerit, ille sibi eam vindicabit cum omnibus rebus, que ibi conscripte sunt, in cuius nomine donator eam fieri voluisse cognoscitur. Quoniam iustum omnino est, ut talis scriptura robor plenitudinis habeat, quam vivens donator ita salvabitⁱ, ut nequaquam videatur
^{a.} aliquatenus inmutata. Quod si ipsum, cui res donate fuerant, fatalis casus ab hac vita subduxerit, antequam rem sibi donatam caperet, ad donatorem vel ad heredes donatoris res ipsa pertineat. Qui vero sub hac occasione largitur, ut eandem rem ipse, qui donat, usufructuario

d) fuerit R 1.

VI. a) presenti pro p. t. R 2. b) deest R 1. c) donator R 2. E 1. d) pro — illum des. R 1. e) ita R 2. E 1. f) scripturam R 2. g) vel — redacta des. R 1. h) scripta R 2. i) salvavit R 2.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 1, 4. Interpr.: Quaecumque persona . . . si villam . . . vendiderit et forsitan postea opponere velit, quod minus pretii acceperit, quam res valebat, quia forte agrum quem vendidit longe positus ignorasse se dicat, non ideo venditio poterit revocari.

iure possideat, et ita post eius mortem ad illum, cui donaverit, res donata pertineat, quia^k similitudo est testamenti, habebit licentiam inmutandi voluntatem suam, quando voluerit, etiam si in nullo lesum fuisse se dixerit. Ille vero, qui falsa donatione circumventus aliquid in utilitatem donatoris expendit^l, aut ab ipso donatore recipiat, aut ab eius heredibus, ne iniuste damna sustineat, qui lucrum se habere de inani promissione putabat.

a.

VII. ANTIQUA^a.

De rebus inter maritum et uxorem invicem datis.

= *Cod. Eur.*
307.

Maritus si uxori sue aliquid donaverit, de hoc, quod ipsa^b sibi^a habere voluerit, scriptura manus sue^c suscriptione vel signo confirmet, ita ut duo aut tres testes ingenui suscriptores vel signa facientes accedant; et sic voluntas ipsius habeat firmitatem. Similis et de uxoris voluntate, que in maritum conferre voluerit, donationis hec forma servetur, si tamen violenter a viris non fuerit exacta donatio; servata legum in omnibus sanctione, que in decernendis facultatibus dinoscitur ordinata consistere.

III. TITULUS: DE PATRONORUM DONATIONIBUS.

- I. Si his, qui in patrocinio constitutus est, vel filii^a eius patronum^b aut filios patroni relinquant.
- II. De armis, que dantur saionibus in^c patrocinio constitutis, et de acquisitionibus eorum.
- III. De rebus in patrocinio conquisitis vel a patrono conlatis.
- IIII. De rebus in patrocinio acceptis et conquisitis.

I. ANTIQUA^a.

Si his, qui in patrocinio constitutus est, vel filii eius patronum aut filios patroni relinquant^b.

= *Cod. Eur.*
310.

Si quis ei, quem in patrocinio habuerit, arma dederit vel aliquid donaverit, aput ipsum que sunt do-

k) qui R 1. l) ita R 1. E 1; expendidit R 2.

VII. a) *deest* R 2. b) *lege*: ipsam. c) *manue pro m. sue* R 1.

TIT. III. a) *filii* R 1. b) *patrono* R 1. c) *deest* R 1.

I. a) *deest* R 2. b) *relinquat* R 1.

nata permaneant. Si vero alium sibi patronum helegerit, habeat licentiam, cui se voluerit commendare; quoniam ingenuo homini non potest proiberi, quia^e in sua potestate consistit; sed reddat omnia patrono^d, quem deseruit^e. Similis et circa filios patroni vel filios eius, qui in patrocínio fuit, forma servetur: ut, si tam ipse, qui in patrocínio fuit, quam filii eius filiis patroni obsequi voluerint, donata possideant^f. Si vero patroni filios vel nepotes ipsis nolentibus crediderint relinquendos, reddant universa, que parentibus^g eorum a patrono donata sunt. Quicumque autem in patrocínio constitutus sub patrono aliquid adquisierit, medietas ex omnibus in patroni vel filiorum eius potestate consistat; alia vero medietatem idem buccellarius, qui adquisibit, obtineat. Quod si buccellarius filiam tantummodo reliquerit et filium non reliquerit, ipsam in potestate patroni manere^h iubemus; sic tamen, ut ipse patronus equalem provideat, qui eam sibi possit in matrimoniumⁱ sociari; et quidquid patri vel matri eius fuerat datum, ad eam pertineat. Quod si ipsa sibi contra voluntatem patroni inferiorem forte^k elegerit, quidquid patri eius a patrono fuerit donatum vel a parentibus patroni, patrono vel heredibus eius restituatur.

II. ANTIQUA^a.

De armis, que dantur saionibus in patrocínio constitutis, et de acquisitionibus eorum.

Arma, que saionibus pro obsequio donantur, nulla^{= Cod. Eur. 311.} ratione a donatore repetantur; sed illa, que, dum saio est, adquisivit, in patroni potestate consistent.

III. ANTIQUA^a.

De rebus in patrocínio conquisitis vel a patrono conlatis.

Sicut supra dictum est¹, si quis cum aliquo patrocínii causa consistat, et aliquid, dum cum eo habitat, adquisierit, si ei^b infidelis inveniatur vel eum derelin-

e) qui R 1. d) patro R 1. e) servit R 2. f) possideat. Si uero patroni obsequi uoluerint donata possideat R 1. g) patribus R 2. h) eese R 2. i) matrimonio sociare R 2. k) fortem R 1.

II. a) deest R 2.

III. a) deest R 2. b) et R 1.

1) V. supra c. 1.

quere voluerit, medietas adquisite rei patrono tradatur; aliam vero medietatem qui adquisivit obtineat, et quidquid ei ipse^c donaverit, recipiat.

III. ANTIQUA.

De rebus in patrocinio acceptis et conquisitis.

Ita ut supra premissum est¹: quicumque patronum suum reliquerit et ad alium se forte contulerit, ille, cui se commendaverit, det ei terram; nam patronus, quem reliquerit^a, et terram et que ei dedit obtineat.

IIII. TITULUS: DE CONMUTATIONIBUS ET VENTIONIBUS.

- I. Ut ita valeat commutatio, sicut et emtio.
- II. Ut, si non fuerit idoneus venditor, fideiussor detur.
- III. Ne valeat violenter facta venditio.
- IIII. Si arris datis pretium non fuerit inpletum.
- V. Si pars pretii data non fuerit.
- VI. Si fraus in pretio rei vendite fiat.
- VII. Si dicat quis rem suam vili pretio vindidisse.
- VIII. De his, qui aliena vendere vel donare presumerint.
- VIIII. Quod rem in contentione positam non liceat vindere vel donare.
- X. Si se permittat ingenuus venundare.
- XI. De viris ac mulieribus ingenuis a servo vel ingenuo venditis.
- XII. Non licere parentibus filios suos quocumque contractu alterius dominio subiugare.
- XIII. De servorum vinditis rebus.
- XIIII. Si servus venditus in priorem dominum crimen obiciat.
- XV. Ut servi venditi facultatem dominus querat^a.
- XVI. Si servus sit de suo peculio emtus.
- XVII. Ut nullus servum suum vendat invitus.

c) *deest* R 2.

IIII. a) *relinquerit* R 1.

TIT. IIII. a) *requirat* R 1.

1) V. *supra* c. 1.

- XVIII. Si servus pro crimine cocumque^b contractu ad dominium transierit alterius.
- XVIII. De non alienandis privatorum et curialium^c rebus.
- XX. Si res ille vendantur aut donentur, que prius debuerant per iudicium obtineri^d.
- XXI. De mancipiis ab hostibus occupatis ac venditis.
- XXII. Quo^e presens^f liber debeat pretio^g comparari.

I. ANTIQUA^a.

Ut ita valeat commutatio, sicut et emtio.

Commutatio, si non fuerit per vim et metum ex- = *Cod. Eur.*
torta, talem qualem et emtio habeat firmitatem. 293.

II. ANTIQUA^a.

Ut, si non fuerit idoneus venditor, fideiussor detur.

Si venditor non sit idoneus, ingenuum^b fideiussor- = *Cod. Eur.*
rem dare debet emtori, et emtio habeat firmitatem. 295.

III. ANTIQUA^a.

Ne valeat violenter facta venditio.

Venditio per scripturam^b facta plenam habeat firmitatem. Ceterum, si etiam scriptura facta non fuerit, et datum pretium presentibus testibus conprobetur, et plenum habeat emtio roborem. Vinditio vero, si fuerit violenter et per metum extorta, nulla valeat ratione. = *Cod. Eur.*
286.

III. ANTIQUA^a EMENDATA.

Si arris datis pretium non fuerit inpletum.

Qui¹ arras pro quacumque re acceperit, id cogatur^{cf. Cod. Eur.}
implere, quod placuit. Emtor vero, si per egritudinem 297.
aut gravem necessitatem, que vitari non potuerunt, ad

b) quocumque R 2. c) curialibus R 1. d) obtinere R 1. e) Quod R 2.
f) preses R 1. g) pretium R 1.
I. a) deest R 2.
II. a) deest R 2. b) idoneum R 2.
III. a) deest R 2. b) scriptura R 1.
III. a) A. em. des. R 2.

1) *Lex, quae non sine causa 'Antiqua emendata' dicitur, valde mutata ex Codice Eurici recepta est.*

constitutum non occurrerit diem, quem voluerit pro se dirigat, qui pretium tempore definito perconpleat. Quod si constituto die nec ipse successerit, nec pro se dirigere voluerit, arras tantummodo recipiat, quas dedit, et res definita non valeat.

V. ANTIQUA ^a.

Si pars pretii data non fuerit.

= *Cod. Eur.*
296.

Si pars pretii data est et pars promissa, non propter hoc vindicio facta rumpatur; sed si emtor ad placitum tempus non exhibuerit pretii reliquam portionem, pro pretii partem^b, quam debet, solvat usuras; nisi hoc forte convenerit, ut res emta venditori debeat reformari.

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si fraus in pretio rei vendite fiat.

Si in contractu vinditionis minus pretium datum fuerit^a, et per fraudem aut etiam contra voluntatem vendentis^b amplius datum pretium^a nuntietur¹, quantum de iusto pretio fraudatum est, tantum duplum emtor restituat venditori^c.

VII. ANTIQUA ^a.

Si dicat quis, rem suam vili pretio vindidisse.

= *Cod. Eur.*
294.

Vinditionis hec forma servetur, ut seu res aliquas^b, vel^c terras seu^c mancipia vel quodlibet animalium genus venditur, nemo propterea firmitatem vinditionis inrumpat, eo quod dicat, rem suam vili pretio vindidisse.

VIII. ANTIQUA ^a.

De his, qui aliena vendere vel donare presumserint.

= *Cod. Eur.*
289.

Quotiens de vendita vel donata re contentio commovetur, id est, si alienam fortasse rem vendere vel donare quemcumque constiterit, nullum emtori preiudi-

V. a) *deest* R 2. b) *parte* R 2.

VI. a) fuerit — pretium *des.* R 2. b) venditoris R 2. c) emtori R 1.

VII. a) *deest* R 2. b) *ita* R 2, E 1; alias R 1. c) *ita* R 1, E 1; sive terrae vel R 2.

VIII. a) *deest* R 2.

1) *Legem spectare ad venditionem per procuratorem servum factam, monuit F. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 103. Cf. autem Ratchis Leg. c. 8.*

cium fieri poterit. Sed ille, qui alienam rem vendere vel donare presumpsit, duplam rei domino cogatur exolvere; emtori tamen quod accepit^b pretium redditurus. Et quidquid in profectum^c comparate rei emtor vel qui donatum accepit studio sue hutilitatis adiecerat, a locorum iudicibus extimetur, adque ei, qui laborasse cognoscitur, a venditore vel a donatore iuris alieni satisfactio iusta reddatur. Similis scilicet et de Mancipiis vel omnibus rebus adque brutis animalibus ordo servetur.

VIII. ANTIQUA^a.

Quod rem in contentione positam non liceat vindere vel donare.

Rem in contentione positam, id est, quam alter aut ^{= Cod. Eur. 298.} repetere cepit aut recipere rationabiliter potuerat^b, non liceat nec^a donare nec vindere nec aliquo loco transferre.

X. ANTIQUA^a.

Si se permiserit ingenuus vendere.

Quicumque ingenuus se vindi^b permiserit, et pre- ^{= Cod. Eur. 300.} tium cum venditore partitus est, ut circumveniret emtorem, proclamans postea nullatenus audiatur; sed in ea, qua^c voluit, servitute permaneat; quoniam non est dignus, ^{a.} ut liber sit, qui se volens subdidit servituti.

XI. ANTIQUA^a.

De viris ac mulieribus ingenuis a^b servo vel ingenuo venditis.

Si ingenuus ingenuum vendere vel donare presum- ^{cf. Cod. Eur. 290.} serit, huiusmodi presumptorem iudex comprehendere non moretur, ita ut ingenuus ille, in statum suum^c redactus^d, centum auri solidos a presumptore percipiat; quod^e si non habuerit unde componat, C flagellis publice verberatus, in potestate eius serviturus tradatur, quem vendere aut donare presumserat. Servus autem in ingenuam personam talia facere fortasse presumens, comprehensus a iudice, ducentorum flagellorum hictibus publice verbe-

b) acceperit R 1. c) profectu R 2.

VIII. a) deest R 2. b) poterat R 2.

X. a) deest R 2. b) vendi R 2. c) ita R 1. E 1; quod R 2.

XI. a) deest R 2. b) ita E; deest R 1; ac R 2. c) deest R 1. d) reductus R 2, E 1. e) aut R 2, E 1.

retur et decalvatus turpiter eius perenniter servitio ad-
dicatur^f; adque etiam de mulieribus ingenuis venditis
vel donatis huius ordinis forma servetur.

XII. ANTIQUA^a.

Non licere^b parentibus filios suos quocumque
contractu alterius dominio subiugare.

= *Cod. Eur.*
299.

Parentibus filios suos vendere non liceat aut do-
nare vel obpignorare^c. Nec ex illis aliquid iuri^d suo
defendat ille, qui acceperit; sed magis pretium vel se-
positionis commodum, quod dederat, perdat qui a pa-
rentibus filium comparavit.

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De servorum vinditis rebus.

Res iuris alieni sine domini voluntate ab eo, qui
non habet distrahendi personam¹, alienari non patimur.
Ideoque, cum promulgata sanctio iuris antiqui² non sine
dominorum dispendio servorum venditiones in irritum pre-
ceperit devocari, providentiori^a decreto consulimus, si
leges patrias ad equitatis regulam redigamus; sitque^b
melius earum^c statuta corrigere, quam cum eis pariter
oberrare. Quapropter, si quis servum vel ancillam alie-
nam sciens, ab eis deinceps domum, agrum vel vineam
seu mancipium sub quacumque definitionem^d perceperit,
donatio siquidem vel sepositio de talibus personis con-
tracta non valeat, ita ut^e nec datum commodum pro
sepositione reddatur; venditio vero cum dispendio con-
parantis inrupta sic ad servi vel ancille dominum in
integrum revocetur, ut emtor pretium ex omnibus per-
dat. Iuste enim^f quod per ambitionem dederat videtur
amittere, qui suo dominio rem census alieni nititur ad-
plicare. Predictæ vero serviles persone si animalia que-
libet bruta vendiderint, seu res quascumque vel orna-
menta distraxerint, que tamen, aut sui sint peculii aut
a dominis suis vel aliis negotiandi hoccasione distrahenda

f) abdicatur R 1.

XII. a) *deest* R 2. b) liceat R 1. c) pignerare R 2. d) iuris *pro*
iuri suo R 2.

XIII. a) prudentiori R 1. b) sicque R 2. c) eorum R 1. d) defini-
tione R 2. e) *deest* R 1. f) etenim R 1.

1) *Persona* = *facultas, licentia*; cf. *Ducange s. v.* 2) *V. Cod. Eurici*
c. 287.

perceperint, ita perrenniter firma subsistant, ut, si dominus eiusdem servi vel ancille, qui vendidit, rescindere venditionem ipsam voluerit, seu rem, que vendita est, non servi peculium, sed sui esse proprii dominii adseruerit, non aliter vinditio rescindatur, nisi ille, qui rescindendam venditionem proponit, aut per testes legitimos aut per sacramentum suum, non servi peculium, sed suum proprium doceat esse, quod querit, et sine voluntate sua venditum fuisse, quod adquirere cupit. Et hoc quidem de vilibus et parvis rebus; nam de maioribus et necessariis in domini potestate erit infringere aut stabilire negotium.

XIII. ANTIQUA ^a.

Si servus venditus in priorem dominum crimen obiciat.

Si quis servum suum vendiderit, et ipse servus = *Cod. Eur.*
priori domino aliquod ^b crimen obiecerit, ille, qui vendidit, recipiat quem vendiderat, pretium redditurus emptori, ut ^c ipse in servo suo crimen, quod sibi obiectum est, inquirere vel vindicare istudeat ^d. Id autem et de ancillis precipimus custodiri. Idem tamen servus vel ancilla, seu venditi, sive donati vel commutati, in priorum dominorum capite non torqueantur, neque credantur eis, si prioribus dominis crimen obiecerint.

XV. ANTIQUA ^a.

Ut servi venditi facultatem dominus querat.

Si quis servum suum vendiderit, eius nesciens facultatem, = *Cod. Eur.*
habebit inquirendi liberam potestatem, ut sibi vindicet ille, qui vendidit, cum potuerit invenire rem servi venditi.

XVI. ANTIQUA ^a.

Si servus sit de suo peculio emptus.

Si ^b servus de suo peculio fuerit emptus, et hoc = *Cod. Eur.*
dominus eius forte nescierit, de domini sui potestate non exeat; quia non pretium, sed res servi sui dominus, dum ignorat, accepit.

XIII. a) *deest R 2.* b) *aliquo R 1.* c) *et R 1.* d) *studeat R 2.*
XV. a) *deest R 2.*
XVI. a) *deest R 2.* b) *deest textus huius capitis cum rubrica sequentis R 2.*

XVII. ANTIQUA^a.

Ut nullus servum suum vendat invitus^a.

Sepissime¹ leges oriuntur ex causis, et cum aliquid insolite fraudis existit, necesse est contra notande calliditatis astutiam preceptum nove constitutionis opponi. Conperimus multorum servos vel ancillas ad ecclesiam quorundam sollicitatione confugere et illic de iniusto dominorum imperio sepissime querellari, ut ita intercedentibus clericis religionis obtentu domino necessitatem vinditionis extorqueant. Hic etiam plerumque^b domino error inponitur, ut aut clericus aut quicumque alius se velut emtor interponat, pretium traditurus alienum, et sub huius argumentationem^c concludii interdum domino nesciente servus vendatur inimico, adque eveniat^d, ut in vicina forsitam loca constitutus, eum ille possideat, qui publice nullatenus ad contractum vinditionis accessit. Proinde hac profuturam^e omnibus lege sancimus, ut nullus servum suum vendat invitus; sed clericus aut ecclesie custos^f, sicut in aliis legibus continetur², excusatum a culpa domino servum amota dilatione restituat. Satis enim videtur indignum, ut in eo loco servi contumaciam rebellionis adsumant, ubi castigationis disciplina et obtemperandi predicantur exempla. Si quis itaque dominum suum in hunc inducit errorem, pretium qui per suppositam personam comparavit amittat; quod ille aut ipso^g commercii tempore, qui inducebatur, usurpet^h sue proprietati habiturus, aut si hoc, posteaquam fuerat inductus, agnoverit, iudicis exsequutioneⁱ percipiat et servum nihilominus sue vindicet potestati. Hic autem, qui se ministrum fraudulenter vinditionis ingessit, alium paris meriti servum domino, cui instruxit insidias, reformare cogatur, et tam notande fraudis improbitas precepti huius querceatur^k obiectu.

XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servus pro crimine quocumque contractu ad dominium transierit alterius.

Non pretermittendum est legali sanctione decernere, unde plerumque inpugnationis occasio videtur

XVII. a) deest rubrica R 2. b) plerique R 1; ut ita intercedentibus clericis — necessitatem de supra repetita etiam hoc loco perperam addunt R 1. 2. c) argumentatione R 2. d) deveniat R 1. e) profutura R 2. f) custos R 2. g) in ipso R 1. h) usurpet et R 1. i) exsequutione R 2. k) coerceatur R 2.

1) Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 376. 2) V. infra IX, 3, 3. 4.

existere. Idcirco, si criminis reatu^a servus obnoxius ad alterum fortasse dominum donationis, vinditionis aut commutationis titulo transierit serviturus, idem^b prior dominus aut servum pro culpa tradere aut pro eo componere compellendus est. Nam qui talem servum comparasse dinoscitur, si respondere vel satisfacere pro crimine eius noluerit, hunc priori domino pretio recepto restituet. Ipse quoque pro scelere servi redditurus est petenti responsum, sub cuius dominio servum constiterit perpetrasset reatum.

XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De non alienandis privatorum et curialium rebus.

Si¹ cura rei familiaris omitti non debet, quanto magis hutilitatis publice, quam semper exerceri vel augeri necesse est. Curiales igitur vel privati^{a, 2}, qui caballos ponere³ vel in arca publica functionem exolvere consueti sunt, numquam quidem facultatem suam vendere vel donare vel commutatione aliqua debent alienare. Tamen si contigerit aut voluntate aut necessitate eos alicui^b, sive vinditione aut donatione seu commutatione omnem suam facultatem dare, ille, qui acceperit, censum illius, a quo accepit, exolvere procurabit et hanc ipsam summam census eiusdem scripture sue ordo per omnia continebit. Sed et qui medietatem facultatis talium personarum vel partem aliquam in mancipiis, terris, vineis domibusque perceperit, iuxta quantitatem accepte rei functionem publicam inpleturus est^d. Qui^e autem de talibus personis accipiens aut per scriptura^f illius, a quo accepit, non ostenderit, quid exinde functionis exolvat,

XVIII. a) reatum R 1. b) hisdem R 1.

XVIII. a) pribati R 1. b) aliqui R 1. c) facultatulam R 2, e corr. E 1.

d) deest R 1. e) Quin R 1. f) scripturam R 1.

1) Cf. ad hanc legem F. Dahn l. c. p. 308 sqq. 2) De curialibus cf. Dahn l. c. p. 306 sqq.; Helfferich, 'Westg. R.' p. 122 sqq. — De privatis cf. Dahn l. c. p. 314; Hegel, 'Städteverf. in Italien' II, p. 328: privati = possessores Romani, qui non erant curiales. Isidori Etym. IX, 4, 30: privati sunt extranei ab officiis publicis; est enim nomen magistratum habenti contrarium; et dicti privati, quod sint ab officiis curiae absoluti. Locus noster ad tales privatos spectare videtur, qui fundos curialium publicis functionibus obnoxios acquisiverant. Aliter Helfferich p. 124. 160 sq. 3) Sc. ad cursum publicum. De cursu publico Romano a Gothis servato cf. Dahn l. c. p. 285 sq.

aut vel uno forsitan anno reddere censionem ipsam distulerit: mox ut^g regis auditibus sive comitis aut iudicis huius rei actio innotuerit, possessor admissio^h pretio, vel si quid econtra dederat, id etiam, quod accepit, ex omnibus perdat; ita ut principis potestas, seu illi, qui dederat, reddere voluerit, sive alii, fortasse conferre licentiam habeat. Ipsis interim curialibus vel privatis interⁱ se vendendi, donandi vel commutandi ita licitum erit, ut ille, qui acceperit, functionem rei accepte publicis utilitatibus inpendere non recuset. Nam plebeis^l glebam suam alienandi nullam umquam potestas manebit, admissurus^k procul dubio pretium, vel si quid contingerit accepisse, quicumque post hanc legem vineas, terras, domosque seu mancipia ab officii huius hominibus^l accipere quandoque presumserit.

XX. ANTIQUA^a.

Si res ille vendantur aut donentur, que prius debuerint^b per iudicium obtineri.

cf. Cod. Eur.
312.

Si² quis rem, que est per iudicium repetenda, priusquam adversarium iudicialiter superaret, ita venderit vel donaverit alicui aut forsitan tradiderit occupandam, ut absque audientia iudicantis privetur dominium possessoris: ipse qui possedit per executionem^c iudicis, rem, que occupata fuerat, statim recipiat, nec de eius postmodum repetitione contendat, etiam si bona sit causa petentis. Ille vero, qui hoc^d vendidit aut donabit^e vel occupari precepit, quod iuste vindicare nullatenus potuit, eiusdem meriti rem aut pretium ei, a quo victus fuerit, repensare cogatur; quia rem, antequam vindicaret^f, fecit invadi.

XXI. FLAVIUS GLORIORUS RECESSVINDUS REX.

De mancipiis ab hostibus occupatis hac venditis.

Quecumque mancipia de regionibus nostris ab adversis hostibus extiterint hoccupata, si ab hominibus

g) ut *deest* R 2, E 1. h) amisso R 2. i) integre R 1 *pro* inter se. k) amissurus R 2. l) omnibus R 1.

XX. a) *deest* R 2. b) debuerunt R 2. c) excusationem R 2. d) *deest* R 1. e) donavit R 2. f) *ita* R 1, E 1; *vinceret* R 2.

1) *Plebei vocantur coloni glebae adscripti; cf. Hegel l. c.; Helfferich l. c. p. 124. 160; Dahn l. c. p. 314.* 2) *Animadvertendum est, quanto discrepet haec lex 'antiqua' a genuina Eurici constitutione.*

regni nostri repperiantur excusa, ille, qui ab oste abstulit, ex quo unumquodque^a mancipium valere iuste constiterit, tertiam partem pretii habeat, mancipia domino nihilominus reddat. Quod¹ si venditum ab hostibus mancipium fuerit acceptum, cum iuramentum^b manifestetur pretium datum; hac^c tunc ille, qui dedit, integrum pretium et quantum mancipium melioravit^d acceptum, a domino recipiat moxque illi suum mancipium inexcusabiliter reddat.

XXII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quo presens liber debeat comparari pretio.

Ut omnis^a de cetero et^b improbitas distrahentis et dispendium temperari possit emtoris, id presenti^c sanctione decernitur legis scilicet, ut cuicumque^d hunc
a. v. codicem constiterit venundari, non amplius quam sex solidorum numerum accipere venditori vel dare licebit ementi. Si quis vero super hunc pretii numerum accipere vel dare presumserit, C flagellorum hictibus a iudice verberari se noverit.

V. TITULUS: DE COMMENDATIS ET COMMODATIS.

- I. De animalibus in custodiam placita mercede susceptis.
- II. De animalibus in angariam prestitis.
- III. De rebus prestitis, incendio vel furto exterminatis.
- IIII. De pecunia perdita et usuris eius.
- V. De rebus commendatis et casu quocumque in naufragio^a missis.
- VI. De rebus servo nesciente^b domino commendatis.
- VII. Si servus mentiatur dominum petere commendanda.
- VIII. De reddendis usuris.

XXI. a) unumquoque R 1. b) iuramento R 2. c) hac — pretium des. R 1.
 d) meliorabit R 2. E 1.
 XXII. a) omni R 1; hominis R 1. E 2. b) deest R 1. c) presentis R 1.
 d) ita R 1. E 1; quicumque R 2.
 TIT. V. a) naufragium R 2. b) nescieti R 1.

1) Cf. *Leges Burg. Extrav.* 21, c. 9, *LL. Nat. II*, p. 121.

VIII. De usuris frugum.

X. Cui debeant testamenta vel scripture commendate restitui.

I. ANTIQUA^a.De^b animalibus in custodiam placita mercede^c susceptis.= *Cod. Eur.*
278.

Si quis caballum vel bovem aut quodlibet animalium genus placita mercede ad custodiendum suscepit, si id perierit, aliud eiusdem meriti ille, qui commendata vel commodata suscepit, exolvat; si tamen mercedem fuerit pro custodia consecutus vel pro conducto. Quod si ille, qui nullum placitum pro mercedem suscepit, rem mortuam esse probaverit, nec ille mercedem accipiat^d, nec ab illo^e aliquid requiratur; ea tamen ratione, ut prebeat sacramentum ille, qui commendata suscepit, quod non per suam culpam neque per negligentiam animal morte consumtum^f sit, et nihil cogatur exolvere. Eadem et de commodatis^g forma servetur.

II. ANTIQUA^a.

De animalibus in angariam prestitis.

= *Cod. Eur.*
279.

Si quis alicui iumentum aut caballum vel aliud animal prestiterit, et per aliquam infirmitatem aput eum, qui accepit, moriatur, sacramentum prebere debeat^b, quod non per suam culpam neque per negligentiam morte consumtum^c sit, et nihil cogatur exolvere. Si autem nimium sedendo vel fascis caricando aut quocumque honore vel percussione mortuum fuerit, eiusdem meriti animal domino sine aliqua excusatione restituat. Si vero prestitum animal alicui aliquid debilitatis intulerit vel damni, ille componat, qui eum aput se susceptum habuisse dinoscitur.

III. ANTIQUA.

De rebus prestitis, incendio vel furto exterminatis.

= *Cod. Eur.*
280.

Si alicui aurum, argentum vel ornamenta vel species fuerint commendate, sive custodiende tradite, aut forte

I. a) *deest R 2.* b) *rubrica deest R 2.* c) *deest R 1.* d) *recipiat R 2, E.*
e) *alio R 1.* f) *consumtus R 1.* g) *comodatis R 1.*
II. a) *deest R 2.* b) *debebat R 2; debet A; debuit E 1.* c) *consumtus R 1.*

vindende, id si perierit, vel in domo ipsius, qui accepit, cum rebus eius fuerit incendio concrematum, una cum testibus veniat et brevem det ille, qui commendata suscepit, et prebeat^a sacramentum, quod nihil exinde suis profuisset compendiis, et nihil cogatur exolvere, excepto aurum et argentum, quod ardere non potuit. Et si quis, dum domum flamma consumit, se quasi auxilium prebiturus ingesserit et aliquid^b forte rapuerit, dominus domus diligenter inquirat, et si eum invenire potuerit, ille, qui rapuerit, in quadruplum rapta restituat¹. Et si de commendatis rebus aput susceptorem aliquid forte reppererit, domino restituere non moretur. Si vero que commendata fuerant furto probatur^c ablata, ei, qui commendata suscepit, spatium tribuatur, ut ordo docet, donec furem sua^d investigatione perquirat. Et si eum invenerit, commendatori res suas proprias tantummodo reformare cogatur; compositio vero furti ad eum, qui habuit commendata, pertineat. Certe, si fur non fuerit infra istatutum^e tempus inventus, medietas rerum commendatarum domino a^f suscipiente reddatur, ut^g damnum ex medio utrique^h sustineant. Et si postmodum dominus rerum aput eum, cui commendaverat, que fuerant subpressa forte reppererit, cum hec ille se prius dixerit perdidisse vel furtoⁱ fuisse sublata, sicut fur pro his, que celabit, secundum legum statuta compositionem implere cogatur.

III. ANTIQUA.

De pecunia perdita et usuris eius.

Si quis pecuniam sub cautione^a suscepit, daturus^{= Cod. Eur. 281.} usuras, si per casu^b pecunia perierit, non culpa aut negligentia debitoris, ille, qui pecuniam commendavit, solam pecunie summam recipiat et non requirat usuras. Si vero per^c ipsius fraude vel culpa^d factum est, et pecuniam et usuras solvat. Quod si aliqua lucra est ex ea pecunia consecutus, et postmodum contingat, ut pecuniam pereat, si tanta sunt lucra, quanta pecuniam^e fuit, et pecuniam et usuras restituat.

III. a) prebeat R 2. b) aliquid R 1. c) ita R 1, 2; probantur A et cett. d) suam investigationem R 2; suam investigatione A. e) statutum R 2. f) as R 1. g) et R 1. h) uterque sustineat R 2; utriusque sustineant E 1; uterque susteneant A. i) furtim R 2; furti E 1.

III. a) captione R 1; cautionem R 2. b) ita R 1, A; casum R 2. c) deest R 1. d) culpam R 2. e) pecunia R 2.

1) V. *infra* VII, 2, 18.

V. ANTIQUA ^a.

De rebus commendatis et casu quocumque in naufragium missis.

= *Cod. Eur.*
282.

Qui commendata suscepit^b vel commodata^b et de ruina aut incendio vel hostilitatis naufragium^c seu quolibet simili casu sua omnia liberaverit et aliena perdiderit, quod accepit sine aliqua excusatione cogatur exsolvere. Si vero partem aliquam de rebus propriis liberasse cognoscitur, illi, cuius res secum habuerat, iuxta modum perditae rei vel liberatae restituat, qualem iudex rationem deducta estimaverit portionem. Sin^d autem sua omnia perdiderit, cum^e liberaret aliena, et de liberatis et de perditis rebus similis^f ratio deducatur, ut partem arbitrio iudicantis qui liberabit accipiat. Iustum est enim in simili casu, ut ille non damnum solus excipiat, qui se gravibus obicerit^g periculis, et dum aliena minora conatur liberare, sua maiora cognoscitur^h perdedisse^h.

VI. ANTIQUA ^a.

De rebus servo nesciente domino commendatis.

= *Cod. Eur.*
283.

Quod nesciente domino servo fuerit commendatum, si id perierit, nec dominus nec servus ullum damnum incurrant. Sue enim imputet culpe, qui servo alieno res suas commendaverit domino nesciente. Si vero alicuius rei animal sit, et per fraudem pastorum diminutum reperitur, hec reddere compellatur. Similis et de commodatis forma servetur, si fraude aut malitia consumpta aut dissipata noscuntur.

VII. ANTIQUA ^a.

Si servus mentiatur dominum petere commodanda.

= *Cod. Eur.*
284.

Si dominus per servum suum quodcumque sibi petierit commodandum, et servus cum rebus commodatis in fuga fuerit elapsus, tunc dominus obligetur, ut commodata^b restituat. Si vero servus petisse dominum mentiatur et sic quasi deportanda ad dominum susce-

V. a) *deest* R 2. b) v. c. s. R 2, E 1. c) *naufragio* R 2, E 1. d) *ita* R 2, A, E 1; si R 1. e) *ita* R 2, A; dum R 1. f) *simili* R 1. g) *obiecit* R 2.
h) p. c. R 2.
VI. a) *deest* R 2.
VII. a) *deest* R 2. b) *commoda* R 1.

perit, et que suscepit aut evertat aut forte perdiderit, et fugitivus non potuerit inveniri, dominus servi preveat^c sacramentum, se eundem servum, ut susciperet, non misisse, et cum id peteret, ignorasse, et nihil calumnie pertimescat. Servum tamen tam dominus quam ille, qui commodavit, querere^d sollicite procurabunt. Haec^e eadem et de commendatis^f precipimus custodire^g.

VIII. ANTIQUA^a.

De reddendis usuris.

Si quicumque pecuniam commodaverit ad usuram, non plus^b per annum, quam tres seliquas de unius solidi pascatur^c usuris, si tamen fuerit, unde detur. Et de solidus octo nonum solidum creditori, qui pecuniam ad usuram dedit, exolvat, et sic summam pecunie et usuras ille, qui dederat, a debitore recipiat. Quod si cautionem^d ultra modum superius comprehensum per necessitatem suscipientis creditor extorserit, condicio contra leges inserta non valeat. Si quis autem contra hordinationem^e hanc fecerit, eam rem, quam commodaverat, recipiat, et que caute fuerant in nullo solvantur usure.

cf. Cod. Eur.
285.

VIII. ANTIQUA^a.

De usuris frugum.

Quicumque fruges aridas et humidias, id est: vinum et oleum, vel quodcumque annone genus alteri commodaverit, non plus ab eo propter usura^b quam tertiam partem accipiat^c; id est, ut super duos modios qui accepit tertium reddat. Quam legem ad solas fruges precipimus pertinere; nam de pecunia commodata^d secundum superiorem legem valere et observare censemus.

L. Rom. Vis.
C. Th. II, 33, 1.
Interpr.

X. ANTIQUA^a.

Cui debeant testamenta vel scripture commendate restitui.

Testamentum¹ hab^b eo, cui fuerit commendatum, postea quam hoc ante testes publicaverit, sicut est in

c) prebeat R 2. d) requirere solliciter R 1. e) Hac R 1. f) comodatis R 1; commodatis E 1. g) custodiri R 2.

VIII. a) deest R 2. b) amplius R 1. c) ita R 1, 2. E 1; poscat E 2. A.

d) captionem R 1. e) hordinatione R 1.

VIII. a) deest R 2. b) usuram R 2. c) recipiat R 2. d) commoda R 1.

X. a) deest R 2. b) ita R 1, E 1.

1) Cf. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 138.

legibus constitutum, illi, qui maiorem partem de eodem testamento est consecuturus, reddatur heredi. Quod si alii redditum fuerit vel adversario eius traditum, qui tradiderit duplam compositionem^c restituat, quam illi, cui fraudulentus fuerit, inferre voluerat. Illas vero scripturas, que simul tradi partibus debent, si commendatas quicumque susceperit, id est: testamenta, iudicia, pacta, donationes vel cetera talia, si alteri altero absente tradiderit, ille, qui dederat, revocet quod dedit, et omnibus, quibus^d in commune debebatur^e, restituere non moretur.

VI. TITULUS: DE PIGNERIBUS ET DEBITIS.

- I. De non pignerando.
- II. De pignere deposito et furato.
- III. De pignere, si pro debito deponatur.
- IIII. Si^a pignus representato^b debito non^c reddatur^c.
- V. Si una persona reatu vel debito multis teneatur obnoxia^d.
- VI. Qualiter defuncti debitum aut violentia post mortem possit inquiri.

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De non pignerando.

Pignerandi¹ licentiam in^a omnibus submovemus; alioquin si non acceptum pignus presumserit ingenuus de iure alterius^b usurpare, duplum cogatur exolvere. Servus autem simplum restituat et C flagella suscipiet.

II. ANTIQUA^a.

De pignere deposito et furato.

— Si quis pignus alteri deposuerit pro aliquo debito, et illut ipse, qui deposuerit, furatus fuerit, pro fure teneatur.

c) compensationem R 1. d) deest R 1. e) debeantur R 2.
TIT. VI. a) De R 1. b) presentato R 2. c) deest R 1. d) obnoxius R 2;
deest R 1.
I. a) deest R 1. b) alteris R 1.
II. a) deest R 2.

1) Ante hanc legem permissu iudicis pignerare licuisse monuit H. Brunner, 'D. RG.' II, p. 446, n. 9; cf. supra II, 2, 7, p. 63, l. 24 sqq.; L. Baiuv. 13, 1. 3; Coll. iur. Rom.-Goth. c. 12. 13 (Gaudenzi).

III. ANTIQUA ^a.

De pignere, si pro debito deponatur.

Pignus ¹, quod pro debito deponitur, si per cautione ^b fuerit obligatum, et ille, qui ^c pignus deposuerat, ad tempus constitutum debitum reformare dissimulet, post diem cautionis exactum usque ad decem dies pignus salvum suo domino reservetur, aut eidem domino, si in propinquo est, reportetur ^d, adque, ut restituat debitum, moneatur. Quod si per negligentiam suam debitor ad diem constitutum adesse neclexerit aut debitum implere distulerit, addantur usure. Ceterum si adesse usque ad decem dies, sicut supra scriptum est, aut quod debet reformare dissimulaverit, tunc creditor iudici vel preposito civitatis pignus ostendat, ut, quantum ^e iudicio ^f eius et trium honestorum virorum fuerit estimatum ^g, sit licentia distrahendi. Et postmodum de pretio venditi pigneris creditor, quantum ei debetur, sibi evidentius tollat, et relicum ille recipiat, qui pignus seposuerat ^h.

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si pignus representato debito non reddatur.

Si quis ei, qui rem pro pignere credidit, ad constitutum tempus representato debito pignus acceptum distulerit reddere et hoc ante tempus lege superiore ^a taxatum vendere vel in ^b usus proprios adque alienos conterendum presumserit adtentare vel malitiose differens noluerit adsignare: pignus quidem, quod accepit, integrum reddat et medietatem, quantum pignus valere constiterit, domino pigneris coactus inpendat.

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si una persona reatu vel debito multis teneatur obnoxia ^a.

Si una persona plurimis rea vel debitorix maneat, qui prior in petitione precesserit et aut per placitum

III. a) *deest* R 2. b) *cautionem* R 2. c) *pro add.* R 1. d) *deportetur* R 1. e) *quanto* R 1. f) *iudio* R 1. g) *estimatam* R 2. E 1. h) *posuerat* R 2; *seposuerit* E 1.

III. a) *superiori* R 2, E 1. b) *deest* R 1.

V. a) *obnoxius* R 2.

1) *Hanc legem ex iure Romano hausisse demonstravit Meibom, 'D. Pfandr.' p. 257 sqq.*

aut per probationem sive professionem eius eum sibi reum vel debitorem esse docuerit, ipsi nihilominus aut iuxta qualitatem debiti satisfacere compellendus est, vel damnandus a iudice. Quod si, quibus reus^b vel debitor manet, uno eodemque^c tempore contra eum agere ceperint^d, secundum quantitatem debiti vel reatus aut reddat^e omnibus, aut omnibus addicendus est serviturus. Querere tamen a iudice ad liquidum oportebit, cui magis reus vel debitor maneat, ut ipsi maiorem partem reddi precipiat; et de reliquo, quod de facultate rei vel debitoris remanserit, quantum reddatur ceteris iudex ipse manifeste perpendat. Certe si non fuerit, unde compositio exolvi debeat, cum id saltem, quod^f videtur habere, pro debito vel reatu perpetim serviturum iudex petentibus tradere non desistat.

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Qualiter defuncti debitum aut violentiam post mortem possit inquiri.

Si viventis cuiuslibet manifesta culpa non apparet, nefas esse non dubitandum est, ut eum quisque post obitum mansisse sibi reum accuset. Ne ergo in fraudem heredes^a defuncti quicumque post hec talia conetur presumere, huius legis redargui sanctione se noverit, scilicet, ut, si quis quemlibet defunctum violentum sibi aut pervasorem sue rei seu debitorem fuisse adstruxerit^b eumque quodcumque illicitum dixerit perpetrasse, non aliter eius adsertioni credatur, nisi per quamcumque iscripturam^c aut testificationem legitimam id verum esse indubitanter edoceat^d. Quod si tale aliquid quisque convicerit, et defunctus ille, de quo agitur, filios non relinquens, facultatem suam suis libertis aut quibuscumque personis dinoscitur contulisse, ipsi liberti vel alie persone, iuxta quod possident de rebus defuncti, que defunctus debuit vel commisit, insistente iudice cogantur exolvere. Nam si filios reliquerit, et ipsi omnem eius possident^e facultatem, ipsi procul dubio cogendi sunt illa subplere, unde autor eorum debitor aut presumtor convincitur extitisse. Si certe predictarum causarum

b) rebus R 2, E 1. c) eadem quoque R 1. d) voluerint R 1. e) reddere R 2, E 1. f) quod — perpetim des. R 1.

VI. a) ita pro heredis R 1, E 1. b) ita E 1; abstruxerit R 1; addixerit R 2. c) scripturam R 2. d) edoceat al. m. corr. educaat R 1. e) possideant R 1.

obnoxius sic^f ab hac luce discesserit, ut de suis rebus nihil videatur aliquatenus ordinasse, propinqui eius, vel qui facultatem ipsius adierint aut possederint, petitori de re vel causam, quam repetit, cogendi sunt reddere rationem; ita ut, si ille, qui debitor aut presumptiosus dicitur extitisse, nihil rerum suarum moriens dinoscitur reliquisse, ab omni calumnia repetentis eius filii vel propinqui habeantur immunes. Sin autem quodcumque defunctus reliquit, et maius est, quod petitur, quam quod relinquisse^g videtur, si filii eius aut propinqui, aut qui eius possident bona, noluerint pro reatum^h eius vel debito satisfacere, de rebus a defuncto dimissis non morientur petenti facere cessionem¹.

VII. TITULUS: DE LIBERTATIBUS ET LIBERTIS.

- I. Si mancipia sive per scripturam seu per testem manumittantur^a.
- II. Si alienum^b servum vel commune^b mancipium manumittatur.
- III. De his, qui se liberos proclamaverint esse.
- IIII. Si ad servitium repetatur qui in libertate est constitutus.
- V. Si ei, qui ad servitute^c repetendus est, aliquid auferatur.
- VI. Si eum, quem aliquis coram iudicem^d liberum esse dixerit, postea in servitio repetere vellit^e.
- VII. Si timore compulsus quisquam servum se esse dicat.
- VIII. Si ingenuus ad servitium repetatur, vel servus se liberum esse dicat.
- VIIII. Quare data libertas debeat revocari.
- X. Si libertus iniuriam faciat manumissori.
- XI. Ne contra patronum vel filios eius testificari audeant manumissi^f.
- XII. Ne testificent manumissi.
- XIII. De rebus manumissi, si absque legitimis filiis moriatur.

f) sit et R 2. g) reliquisse R 2. h) reatu R 2.
 TIT. VII. a) deest R 1. b) alienus servus vel communem R 2. c) servitutum R 2. d) iudice R 2. e) velit R 2. f) audeat manumissus R 2.

1) Cf. L. Burg. 65, § 1. 2; *infra* VII, 2, 19.

- XIIII. De condicionibus a manumissore in scripturam^g manumissi conscriptis.
- XV. De libertatibus servorum fiscalium.
- XVI. De libertis et rebus fiscalium servorum.
- XVII. Ne liberti vel^h progenies eorum cumⁱ postremitateⁱ patroni aut coniugia connectant aut eis insolentes^k existant.
- XVIII. Ne liberti religiosi ad obsequium reducantur heredis^l.

I. ANTIQUA^a.

Si mancipia sive per scripturam seu per testem manumittantur.

Si¹ quis moriens per scripturam aut presentibus testibus manumiserit mancipia sua, voluntas eius habeat firmitatem, dummodo trium aut quinque testium, quibus credi possit, testimonium^b conprobetur. Sed et libertis si quod^c donaverit qui eos manumittit², aut libertatis ipsius scriptura contineat, aut testes, qui adhibentur, agnoscant, et res apud liberos donata permaneat.

II. ANTIQUA.

Si alienum^a servum vel communem mancipium manumittatur.

Si³ quis alienum servum vel commune mancipium manumiserit in fraudem domini, libertas data non valeat. Ille vero, qui manumiserit alienum mancipium, alterum preter illum domino dare cogatur. Si vero dominus adqueverit, ut ille liber sit, duos vicarios servos pro manumisso servo percipiat, et libertas data habeat firmitatem. Hec eadem et de ancillis precipimus custodiri. Si quis sane vult ex integrum^b manumittere commune mancipium, presbyterum, qui presens est, vel diaconum con-

g) scriptura manumissis R 2. h) de add, R 1. i) ita R 2; quā prostremitate R 1. k) i. ex, des, R 1. l) XVIII. De transgressoribus libertorum *nigriori atramento al. m. post add, R 1.*

I. a) deest R 2. b) testimonio R 2. c) quid R 2.

II. a) alienus servus vel commune m, R 2. b) integro R 2.

1) Cf. ad hanc et reliquas plerasque huius tituli leges quae disseruit Dahn, 'Könige' VI², p. 180 sqq. 2) Cf. infra c. 13, p. 172; Form. Vis. 2. 5. 6. 21, et quae adnotavi Form. p. 576, n. 6. 3) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IV, 9. Interpr.

monemus, ne huiusmodi libertates se fieri presente permittant; quia hec manumissio istare^c non poterit. Si quis autem commune mancipium vult a iugo servitutis absolvere, prius cum consortibus suis dividat et sue vindicet potestati aut certe cum his, qui ei consortes sunt, id fieri vel pretio vel precibus elaboret; et sic, si voluerit, presente presbytero vel diacono manumittat, et libertas data firmetur. Quod si aliquis coram sacerdote vel diaconum^d commune mancipium ex integro manumiserit, proprietatis sue partem de mancipio amittat, et^e mancipium ad integrum consors ille, qui non manumisit, obtineat. Nam si partem suam, que in eodem mancipio illi debetur, absolvere^f voluerit, proiberi non poterit.

III. ANTIQUA^a.

De his, qui se liberos proclamaverint esse.

Si mancipia se in libertatem proclamaverint, spatium et tuitionem arbitrio^b iudicis accipiant, ut testes possint ad libertatis sue documenta perquirere. Sed tantum temporis spatium mancipiis concedatur, ut nec servitium^c dominis nec beneficia proclamantibus denegetur.

III. ANTIQUA^a.

Si ad servitium repetatur qui in libertate est constitutus.

Si in libertate constitutus ad servitium repetatur, non liceat eum in custodiam mitti ab illo, quo^b repetitur; sed iudicis reservetur arbitrio, si debeat sub fideiussorem^c consistere, dummodo nihil violentie a pulsante patiatur.

V. ANTIQUA^a.

Si ei, qui ad servitute^b repetendus est, aliquid auferatur.

Si quis homini ingenuo vel liberto aliquid tulerit, et postea eum sibi voluerit servum addicere^c, prius reddat quod tulit, et sic de eius conditione contendat.

c) stare R 2. d) diacono R 2. e) deest R 1. f) si absolvere R 1.

III. a) deest R 1. b) arbitrio R 1. c) servitia R 2.

III. a) deest R 2. b) ita R 2. E 1; qui R 1. c) fideiussore R 2.

V. a) deest R 2. b) servitium corr. servitute R 2. c) vindicare R 2.

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si eum, quem aliquis coram iudice liberum esse dixerit, postea ad^a servitium repetere vellit^b.

Qui suo testimonio coram iudice quemlibet esse liberum dixerit et postmodum eum ad servitium inclinare voluerit, alium^c illi mancipium e^d contrario reddat, et quem obprimere nitebatur, in libertate permaneat.

VII. ANTIQUA^a.

Si timore compulsus quisquam servum se esse dicat.

Qui timore compulsus servum se esse dixerit, nullum preiudicium libertatis incurrat, donec in iudicio presentetur, ut libertatem suam, si probaverit, presente iudice obtineat, aut si servus vincitur, statim domino reformetur.

VIII. ANTIQUA.

Si ingenuus ad servitium repetatur, vel servus se liberum esse dicat.

Si quis ingenuum ad servitium addicere voluerit, ipse doceat, quo ordine ei servus advenerit; et si servus ingenuum se esse dixerit, et ipse simili modo ingenuitatis sue firmam ostendat probationem. Iudex vero eorum recipere testimonium debet, quos meliores adque^a plurius esse providerit. Quod si muneris acceptione corruptus iniuste curvaverit^b innocentem, tam iudex quam petitor falsarii^c pena multentur.

v.

VIII. ANTIQUA.

Quare data libertas debeat revocari.

Qui servo suo vel ancille libertatem donaverit, et presente sacerdote vel aliis duobus aut tribus testibus hoc factum esse constiterit, huiusmodi libertatem revocare non liceat, excepto si manumissori^a eum, qui manumissus est, iniuriosum aut contumeliosum vel accusatorem

VI. a) in servitio R 2. b) velit R 2. c) ita R 1, E 2; aliut R 2, d) § R 1.

VII. a) deest R 2. b) esse se R 1.

VIII. a) adque pl. des. R 1. b) ita R 1, 2; curaverit E 1. c) pro verbis falsarii p. m. erasis al. man. scripta leguntur in R 2; secundum legem aliam de his qui iniuste indicaverint componere non morentur.

VIII. a) manumissore R 1.

aut criminatorem esse constiterit; pro quibus iniuriis data libertas poterit revocari¹. Si vero ipse, qui manumisit, dicat, quod sub alio placito eum libertaverit, testes, qui presentes fuerint, ante iudicem^b ipsum placitum dicere non graventur; et postmodum quod placitum fuerat stare iubemus.

X. ANTIQUA^a.

Si libertus iniuriam faciat manumissori.

Si libertus manumissori suo iniuriosus fuerit, aut si patronum pugno aut quolibet hictu percusserit vel eum falsis accusationibus inpetierit, unde ipsi capitis periculum conparetur, addicendi eum ad servitutem habeat potestatem; ita tamen, ut aput iudicem probet causas superius comprehensas.

XI. ANTIQUA^a.

Ne contra patronum vel filios eius testificari audeat manumissus.

Filio² vel heredi manumissi libertatem revocare non liceat, sed prioris sui vel parentum factum sine excusatione custodiat; ita tamen, ut nec contra filios filiorum libertus vel omnis posteritas eius testimonium dicere permittatur; et si dixerint, non credantur a iudice, sed redeant ad pristinam servitutem. De aliis vero rebus aut causis contra patroni filios vel nepotes tantum^b pro suo iure iuste contendant.

XII. ANTIQUA^a.

Ne testificent manumissi.

Libertus vel liberta in nullis negotiis contra quemquam testimonium dicere admittantur, excepto in aliquibus causis, ubi ingenuitas deesse dinoscitur, sicut permissum est et de servis³; quia indignum nostra pensat clementia, ut libertorum testimonio ingenuis damna

b) iudice R 1.

X. a) deest R 2.

XI. a) deest R 2. b) tam R 1.

XII. a) deest R 2.

1) *V. legem sequentem*; cf. *L. Rom. Vis. C. Th. IV, 10, 1*; *Conc. Tol. IV. c. 68.* 2) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. IV, 10, 2*, *Interpr.*: Libertos . . . et contra patronorum heredes audiendos non esse, ingratos etiam ab heredibus in servitutem revocari. 3) Cf. *supra III, 4, 13, p. 108.*

concutiantur^b. Qui vero de eisdem fuerint progeniti, ad testimonium admittantur.

XIII. ANTIQUA^a.

De rebus manumissi, si absque legitimis filiis moriatur.

Si manumissus sine filiis legitimo coniugio natis transierit, et ei patronus in libertate aliquid donaverit, aut forsitan de eius servitute discesserit et alibi se contulerit, omnia ad patronum sive ad eius heredes sine dubio revertantur^b. Quod si forsitan in terra patroni consistens aliquid de labore suo adquisierit, medietas exinde in patroni potestate consistat, et de alia medietate libertus faciendi quod voluerit in eius potestate permaneat. Quod si alium patronum sibi elegerit et sub eo aliquid adquisierit, medietas adquisite rei ad manumissore^c concurret; alia vero medietas ad manumissi proximos, sive servi sint sive liberi^d, sine dubio revertatur^e, vel in quem voluerit hanc medietatem conferendi habeat potestatem. Illud vero, quod ei manumissor donaverit^f, in patroni potestate permaneat. Similis et circa ancillas manumissas forma servetur.

a.

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De conditionibus a^a manumissore in scripturam manumissi conscriptis.

Qui mancipium suum per scripturam liberum faciens constituerit^b fortasse, non licere ei de peculio suo aliquid iudicare, si quid exinde libertus libertave distraxerit vel donaverit, modis omnibus invalidum erit, patronus eius scilicet aut patroni filii omnia sibi vindicaturi. Certe si nulla talis condicio intercesserit, liberum erit illi, qui liber est redditus, de peculio suo facere quod voluerit; aut etiam si inhordinatus moriens filios legitimos non reliquerit, vel aliam quaecumque conditione^c dominus eius per eandem libertatis^d scripturam non statuerit, ad patronum^e aut ad^d patroni filios universa res eius ad integrum pertinebit.

^b) concutiantur R 1.

XIII. ^a) deest R 2. ^b) revertatur R 1.

^c) ita R 1, 2. ^d) sint add. R 1.

^e) revertantur R 1. ^f) donaverit R 2.

XIII. ^a) ad manumissorē scripturā R 1.

^b) constiterit R 1. ^c) ita R 1, 2.

^d) deest R 1. ^e) patronu R 1.

XV. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De libertatibus servorum fiscalium.

Si res ambigua nequaquam occurrerit, nulla futuris temporibus legem dandi^a necessitas inmineret. Quia^b ergo sub libertatis obtentu fiscalium sepe subreptione^c servorum fisci vires adtenuantur, non invidemus bene meritis, sed obviamus fraudulenter incautis, statuentes scilicet, ut non aliter deinceps conlata servo fisci libertas nullatenus^d valeat, nisi regie manus fuerit stilo suscripta.

XVI. ANTIQUA^a.

De libertis et rebus fiscalium servorum.

Servis nostris sine permissu nostro libertatem mancipiis^b suis^c dare non sinimus. Quod si dederint, libertas data non valeat; sed^d hec tantummodo^e libertas habeat firmitatem, que ex nostra preceptione conceditur. Simili modo servis nostris mancipia sua aut terras ad liberos homines non liceat vinditione transferre, nisi tantummodo aliis servis nostris vendendi habeant potestatem. Quod si terras sive mancipia ecclesie sive pauperibus donare voluerint, donatio hec vel voluntas nulla ratione subsistat. Illud enim eis tantum pietatis contemplatione concedimus, ut pro animabus suis ecclesie vel pauperibus de aliis facultatibus largiantur. Et si preter terras vel mancipia nihil habeant facultatis, tunc de terris adque mancipiis eis vendendi tribuimus potestatem; ita ut, sicut supra dictum est, a servis nostris tantummodo, quod conservus vendiderit, comparetur, nec liber ullus ad contractum huius emtionis adspiret. Pretium autem, quod de terra vel mancipiis acceperint, erogare pro animabus suis ecclesie vel pauperibus non vetentur.

XVII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne^a liberti^a vel progenies eorum cum^b posteritate patroni aut coniugia conectant aut eis insolentes^c existant.

Interdum vidimus excessum licentiamque servorum, et dolore^d coacti sumus ignominia dominorum. Quidam

XV. a) damne *pro* d. n. R 1. b) quid R 1. c) suprestitione R 1.
d) ultenus R 2.
XVI. a) *deest* R 2. b) mancipia R 2. c) [suis — tan]tummodo *uncis inclusa des.* R 2. d) nec R 1.
XVII. a) De libertatis *pro* Ne 1. R 1. b) in potestate *pro* cum p. R 1; cum *deest* R 2. c) insolenter R 1. d) *ita* R 1, E 1; dolore R 2.

enim, a dominis suis libertate percepta, generationis progenie^e decurrente, adtemtant^f aut^f ipsi aut posteritas eorum cum progenie dominorum vel indecens^g copulare coniugium vel molestias inferre posteritati manumittentium. Sicque^h in adversum parte conversa, quia ingenuitaⁱ libertas gratie dono fit nobilis, ideo generosa nobilitas inferiori tactu^k fit turpis; adque inde claritas generis sordescit commixtione^l abiecte conditionis, unde abdicata servitus adtollit^m titulos libertatis. Ut ergo et nature splendor hortus sui dignitatem non careat, et servitusⁿ sibimetⁿ reminiscens indebita et inconcessa non adpetat^o, bene iubetur, ut, si quorumlibet quicumque libertus^p, sive ex eorum stirpe quandoque progeniti, ex genere manumissorum vel ex his decurrente quamvis longa progenie coniugium presumserint adtemptare¹, aut manumissores vel eorum posteritatem ipsi vel eorum prosapies extra iusta^q negotia sua propter suas vel propter aliorum actiones convexaverint aut leserint eis-que^r molestias sive damna concusserint^s vel aliquid adversus eos factione quacumque egisse visi fuerint: in eorum, quos molestaverint, evidenti servitute mox redeant. Quia impium satis est, ut, dum condicio servitutis absolvitur^t, dignitas libertatis impediatur^u, et dum servus erigitur, filius abdicetur, adque inde filii sustineant damna, unde ad nocendum potiuntur servi licentia.

XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne liberti religiosi ad^a obsequium reducantur heredis.

Quoslibet de eorumcumque libertis aut specialiter ecclesiastici dignitas sublimavit honoris aut prefixis sanctorum locis deputavit vel ordo religionis vel ordinatio manumittentis, non erunt ad hominum patrocinium reducendi contentione qualibet heredis. Quod enim gloriosius^b Deo adherere censetur, obsequiis hominum religari honestate nulla sinitur.

a.

e) progenies R 1. f) adtemta ut *pro* adtemtant aut R 1; adtendant aut R 2. g) *ita* R 1; de indecens E 1; deinceps R 2. h) sitque R 1; si que R 2. i) ingenuita *superscribendo corr.* ingenuita R 1. k) tantum R 1. l) commissione R 1. m) adtollit — servitus *om.* R 1. n) siuimet R 1. o) adpetet R 1. p) libertis R 2. q) iuxta R 1. r) eisque — concusserint *des.* R 1. s) concusserint R 2. t) adsolvitur R 1. u) inpendatur R 1.

XVIII. a) *deest* R 1. b) gloriosus R 1.

1) Cf. *L. Rom. Vis. Paul. II*, 20, 6; v. Dahn, *'Könige' VI*², p. 184, n. 1.

DE ISCELERIBUS^a ET TORMENTIS.

LIBER SEXTUS.

I. TITULUS: DE ACCUSATIONIBUS CRIMINUM.

- I. Ut domino vel senioribus loci petatur servus in^a crimine accusatus^a.
- II. Pro quibus rebus et qualiter ingenuorum persone subdende sunt questioni.
- III. Pro quibus rebus et qualiter servi vel ancille torquendi sunt in capite dominorum.
- IIII. Pro quantis rebus et qualiter servus aut libertus tormenta portabunt.
- V. Qualiter ad regem accusatio deferatur.
- VI. De servata^b principibus pietate parcendi.
- VII. Quod ille solus culpavilis^c erit, qui culpanda conmiseric.

I. ANTIQUA^a.

Ut domino vel senioribus loci petatur servus
in crimine accusatus.

Si servus in aliquo crimine accusetur, iudex prius^b dominum, vilicum vel actorem eius loci, cuius servus fuerit accusatus, admoneat, ut eum in iudicio presentet. Quod si reum presentare noluerit, ipse dominus vel actor aut vilicus, donec reum presentet, a comite civitatis vel iudice distringatur. Certe si dominus, vel quibus commissa res est, difficulter adproximent, a iudice et tenendus et discutiendus est servus.

LIB. VI. a) SCELERIBUS R 2.

TIT. I. a) in cr. acc. des. R 1. b) servando R 2. c) culpabilis R 2.

I. a) deest R 2. b) primus R 1.

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Pro quibus rebus et qualiter ingenuorum persone subdende sunt questioni.

Si¹ in criminalibus causis discretionis modus amittitur, criminorum malitia nequaquam frenatur. Ideoque, si in causa regie potestatis vel gentis aut patrie seu homicidii vel adulterii equalem sibi nobilitate^a vel dignitate^a palatini officii quicumque accusandum crediderit, habeat prius fiduciam conprobandi, quod obicit, et sic alienum sanguinem temtet inpetere. Quod si probare non potuerit, coram principe vel his, quos sua princeps auctoritate preceperit, trium testium suscriptione roborata inscriptio² fiat, et sic questionis examen incipiat; ita ut qui subditur questioni, si innox tormenta pertulerit, accusator ei confestim serviturus tradatur, ut, salva tantum anima, quod in eo exercere voluerit vel de istatu^b eius iudicare elegerit^c, in arbitrio suo consistat. Iudex tamen hanc cautelam servare debet, ut *a.* accusator omnem rei ordinem scriptis exponat et iudici occulte presentans, sic questionis examinatio fiat; et si eius professio, qui questioni subdendus est, compar fuerit cum^d verbis accusatoris, criminis reus incunctanter habendus est. Certe si aliut dictio accusatoris habuerit, aliut eius confessio, qui subditur questioni, quia dubitari non potest, quod per tormenta sibi crimen inponat, oportebit accusatorem superioris legis huius sententie subiungere. Quod si accusator, priusquam occulte iudici notitiam tradat, aut per se aut per quemlibet de re, qua accusat, per^e ordinem instruxerit quem accusat, non liceat iudici accusatum subdere questioni; cum per accusatoris iam iudicium^f detectum constet ac publicatum esse negotium. Similis quoque et de ceteris personis ingenuis ordo servandus est. Nam si capitalia, que supra taxata sunt, accusata non fuerint, sed furtum factum dicitur vel quocumque^g illicitum, si trecentorum *v.* summa est solidorum vel^h amplius, inscriptione premissa subdendus est questioni quiⁱ petitur. Si autem *a.* actio minoris est quantitatis, quam trecenti sunt^k *v.* solidi, per probationem convictus qui accusatur secun-

II. a) nobilitatem vel dignitatem R 1. b) statu R 2. c) voluerit R 1.
d) in R 1. e) per — accusat *des.* R 1. f) iudicium R 2. g) *ita pro* quocumque R 1. 2.
h) vel amplius — subdendus est *des.* R 2. i) petitor *pro* qui p. R 2. k) sint R 1.

1) Cf. de hac lege Dahn, 'Westg. Stud.' p. 282 sqq. 2) Cf. *infra* VII, 1. 5.

dum leges alias componere compellatur; aut si convinci non potuerit, sacramento^l se expians compositionem accipiat, que de mala petitione legibus continetur. Speciali tamen constitutione decernimus, ut persona^m inferior nobiliorem a se vel potentiolem inscribereⁿ non presumat. Sed si petendum in causa putaverit^o, et probatio fortasse convincende rei defuerit, nobilior ille vel potentior conscientiam suam sacramentis purgare non differat, quod nec admiserit^p nec habeat penes se vel retineat rem, pro qua fuerit petitus; et reddito iuramento, ille, qui male petit, sicut alia lex continet¹, ei componere non moretur. Verumtamen seu nobilis sive inferior seu ingenua persona, si questioni subdita fuerit, ita coram iudice vel aliis honestis viris a iudice convocatis accusator penas inferat, ne vitam extinguat^q. Et quia per triduum questio agitari debet, si inminente casu qui tormentis subditur mortuus fuerit, ex^r malitia iudicis vel alico dolo seu ab adversario accusati corruptus beneficio talia tormenta fieri non prohibuit, unde mors occurreret, ipse iudex iniquitatis proximis parentibus simili vindicta puniendus tradatur. Si certe suo se^s sacramento innocentem^t reddiderit, et testes, qui fuerint presentes, iuraverint, quod nulla sua malitia vel dolo aut corruptione beneficii mors ipsa provenerit, nisi solo tormentorum eventu: pro eo, quod indiscretus iudex
v. superflua non prohibuit, CCC solidus heredibus mortui con-
a. pellatur exolvere. Accusator autem in potestate proximorum parentum mortui traditus, eadem mortis pena multetur, qua ille multatus est, qui per eius accusationem morte damnatus interiit.

III. ANTIQUA^a.

Pro quibus rebus et qualiter servi vel^b ancille torquendi sunt in capite dominorum.

Servus² seu ancilla in capite domini vel domine non propter aliud torqueantur, nisi tantum in crimine

l) sacramentum R 1.

m) persola R 1.

n) scribere R 1.

o) ita E 1;

patuerit R 1; potuerit R 2.

p) amiserit R 1.

q) extinguat R 1.

r) nec R 2.

s) deest R 2.

t) deest R 1.

III. a) deest R 2.

b) vel bis scr. R 1.

1) V. supra II, 2, 9, p. 75; et infra VII, 1, 5. 2) Cf. L. Rom. Vis. Paul. I, 12, 3: In caput domini patronive nec servus nec libertus interrogari potest. Excipiuntur autem aliis locis eadem ex parte, quae hic excipiuntur, crimina: adulterii, laesae maiestatis, falsae monetae; l. 1. Cod. IX, 41; l. 53. Dig. V, 1. Cf. Wasserschleben, De Quaestion. p. 86 sqq.

adulterii¹, aut si contra regnum, gentem vel patriam aliquid dictum vel dispositum fuerit, seu falsam mone-
tam quisque confixerit², aut etiam si causam homicidii
vel maleficii querendam^c esse constiterit; ita ut servi
vel ancille pro talibus criminibus torti, si conscii et
occultatores sceleris dominorum repperiuntur, pariter
cum dominis puniantur. Certe si sua isponde^d indices ^{a.}
veritatis extiterint, sufficiat eis, quod pro veritatis in-
dagine questioni subditi tormenta pertulerint, a mortis
tamen periculo^e habeantur immunes. Servus autem vel
ancilla in tormentis positi et de se interrogati, si etiam
de dominis sint confessi, et fuerit culpa mortalis hac^f
declaratis signis potuerit adprobari, eadem mortis cen-
sura multentur, quam^g eorum domini fuerint condemnati.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Pro quantis rebus et qualiter servus aut
libertus tormenta portabunt.

Si servus in aliquo crimine accusetur, antea non
torqueatur, quam ille, qui accusat, ac se condicione
constringat, ut, si innocens tormenta pertulerit, pro
eo, quod innocentem in tormentis tradidit, alium eius-
dem meriti servum domino reformare cogatur. Si vero
innocens in tormentis mortuus vel debilitatus fuerit,
duos equalis meriti servos cum eodem domino reddere
non moretur, et ille, qui debilitatus est, ingenuus in
patrocinio domini sui permaneat; nam et iudex, qui
temperamentum^a in tormento^a non tenuit et ita discre-
tionem legis excessit, ut his, qui questionatus est, mor-
tem violentam incurreret, eiusdem meriti servum domino
mox reformet. Verum ut de servorum meritis omnis
ambiguitas cesset contentionis, non pro^b artificii quali-
tate excusatio^c videatur haberi, sed pro servis questio-
nandis contropatio adibeatur etatis et hutilitatis; aut
si artifex fuerit, qui debilitatus est, et huius artificii
servum non habuerit, qui insontem debilitabit, alterius
artificii servum iuxta predictum ordinem domino cogatur
exsolvere; ita ut^b, si artificem non habuerit, et alium

c) querendum R 1. d) sponte R 2. e) periculum R 1. f) i. e. ac; hec R 2.
g) que R 2.

III. a) temperamento pro t, in tormento R 1; temperamentum in tor-
menta R 2. b) deest R 1. c) excusati R 1.

1) V. supra III, 4, 10. 2) V. infra VII, 6, 1.

servum ille, cuius servus questioni addicitur, pro eo accipere noluerit, tantum pretium eiusdem servi artificis, qui questioni subditur, eius domino persolvatur, quantum ipse artifex a iudice vel bonis hominibus rationabiliter valere fuerit estimatus. Ita tamen servandum est, ut nec ingenuum quisque nec servum subdere prius questioni presumat, nisi coram iudice vel eius saione^d, domino etiam servi vel actore presente, districte iuraverit, quod nullo dolo vel fraude aut malitia innocentem faciat questionem subire. Et si subditus questioni mortuus fuerit, adque ille, qui subdidit, unde componere non habuerit, ipse subdendus est servituti, qui innocentem fecit occidi. Si autem dolo servum alienum quispiam subdendum questioni intenderit, et dominus servi, qui accusatur, per probationem eum potuerit de obiecto crimine reddere innocentem, accusator eius alium parisi meriti servum accusati domino cogatur exolvere, et dispendium, quod dominus eius in adprobationem innocentis servi pertulerit, prout rationabiliter iudex reddi perpenderit, ab iniusto accusatore exactum domino servi restituatur. De rebus vero minimis culpa servi repperta dominus, si voluerit, componendi licentiam habeat; ita ut omnis fur iuxta qualitatem culpe flagella suscipiat. Pro maiori vero noxa, si compositionem dominus noluerit solvere, servum pro crimine non morabitur tradere. Ingenuus sane, si libertum questioni^e putaverit addicendum, sive^f pro capitali crimine seu pro centum quinquaginta solidorum quantitate, si innox quodcumque tormenti pertulerit, CL solidos eius petitor ei componere compellendus est.

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Qualiter ad regem accusatio deferatur.

Si quis principi contra quemlibet falsa suggesserit, ita ut dicat eum adversus regem, gentem vel patriam aliquid nequiter meditatum fuisse aut agere vel egisse, seu in autoritatibus vel preceptis regie potestatis aut eorum, qui iudiciaria ordinatione^a funguntur, fraudulenter quippiam inmutasse, adque etiam scripturam falsam fecisse vel recitasse falsamque monetam fecisse^b, sed^c et si^c veneficium vel maleficium aut adulterium

d) saionē R 1.

e) questionibus R 1.

f) si vero R 2.

V. a) dignatione R 2.

b) fesisse R 1.

c) et deest R 1; sed et si des. R 2.

uxoris aliene fortasse prodiderit, horum vel similium criminum accusator, que ad capitis periculum vel rerum amissione pertinere videntur^d, si vera repperiuntur^e que dixerit, nullam omnino calumniam sustinebit. Si certe quod opponit falsum esse constiterit, et per solam invidiam id fecisse patuerit, ut iacturam capitis aut detrimentum corporis vel rerum damna pateretur quem accusare conatus est, in potestate traditus accusati, ille hanc penam in se suisque rebus suscipiat, qui hoc alium innocentem pati voluerat. Ita ut ille, qui aliquid scire se dicit, quod ad cognitionem principis possit deduci, et in eo loco fuerit, ubi tunc regiam potestatem esse contigerit, aut per se istatim^f suggerat omne, quod novit, aut per fidelem regis eius auditibus denuntianda^g procuret. Quod si procul a rege eum esse provenerit, et per aliquem principi mandandum^h crediderit, quod accusationem alterius dinoscitur pertinere, coram illo, cui hoc suggerendum committit, talem epistolam faciat, per quam evidenter quid mandet exponat. Quam etiam epistulam tres testes, quos sibi nobisⁱ esse fideles, evidentibus signis aut suscriptionibus simul cum ipso firment, ut postea quod mandaverit negare non possit.

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De servanda principibus pietate^a parcendi.

Quotienscumque nobis pro his, qui in causis nostris aliquo crimine implicati sunt, subplicatur, et suggerendi tribuimus aditum et pia miseratione delinquentibus culpas omittere nostre potestati servamus. Pro causa autem gentis et patriae huiusmodi licentiam denegamus. Quod si divina miseratio tam sceleratis personis cor principis misereri compulerit, cum adsensu sacerdotum maiorumque^b palatii licentiam miserandi libenter habebit.

VII. ANTIQUA^a.

Quod ille solus culpavilis^b erit, qui culpanda commiserit.

Omnia crimina suos sequantur autores, nec pater pro filio, nec filius pro patrem^c, nec uxor pro marito,

d) *ita R 2; videtur R 1.* e) *repperiantur R 2.* f) *statim R 2.* g) *denuntiandam R 1.* h) *mandatum R 1.* i) *novit R 2.*

VI. a) *ita et hic et supra in indice rubricarum R 1, 2; potestate alii.* b) *que deest R 1.*

VII. a) *deest R 2.* b) *culpabilis R 2.* c) *patre R 2.*

nec maritus pro uxorem^d, nec frater pro fratrem^e, nec vicinus pro vicino, nec propincus pro propinco^f nullam^g calumniam pertimescat; sed ille solus iudicetur culpabilis, qui culpanda committit, et crimen cum illo, qui fecit^h, moriatur¹. Nec successores aut heredes pro factis parentum ullumⁱ periculum pertimescant.

II. TITULUS: DE MALEFICIS ET CONSULENTIBUS EOS ADQUE VENEFICIS.

- I. Si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores consulat.
- II. De veneficis.
- III. De maleficis et consulentibus eos.
- IIII. De his, qui in hominibus aut animalibus vel quibuscumque rebus qualiacumque^a ligamenta aut quodcumque contrarium fecisse repperiuntur.

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores consulat.

Qui de salute vel morte principis vel cuiuscumque hominis ariolos, aruspices vel vaticinatores consulit, una cum his, qui responderint consulentibus, ingenui siquidem flagellis cesi cum rebus omnibus fisco servituri adsociantur, aut a rege cui iusserit donati perpetuo servitio addicantur. Quod si et filii eorum tali fuerint parentibus crimine socii, simili^a damnatione plectantur. Si vero ab iscelere parentum habeantur extranei, et dignitatem et rerum omnem possessionem, quam parentes amiserint^b, plenissime obtinebunt. Servi vero diverso genere tormentorum^c adfecti in transmarinis partibus transferendi vendantur, ut severitas vindictae non habeat excusatos, quos proprie voluntatis excessus nefarie prevaricationis facit obnoxius^d.

L. Rom. Vis. Paul. V, 23, 3; cf. ib. C. Th. IX, 13, 2. Interpr.

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De veneficis.

Diversorum criminum noxii diverso sunt penarum genere feriendi. Hac primum ingenuos sive servos vene-

d) uxore R 2. e) fratre R 2. f) propinquo R 1. g) ullam R 2.
h) fecerat R 2. i) nullum R 2.
TIT. II. a) qualicumque R 2; q. — repperiuntur *des.* R 1.
I. a) simile R 1. b) admiserint R 1. c) penarum R 2. d) obnoxios R 2.

1) V. l. 11. *Dig. XLVIII, 4*: extinguitur crimen mortalitate; *cf. l. 20, t. 19.*

ficos, id est, qui venena conficiunt, sta^a protinus vindicta sequatur, ut, si venenatam potionem alicui dederint, et qui biberit mortuus exinde fuerit, illi etiam continuo subpliciis subditi, morte sunt turpissima puniendi. Si certe poculo veneni potatus evaserit, in eius potestate tradendus est ille, qui dedit, ut de eo facere quod voluerit sui sit incunctanter arbitrii.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De maleficis et consulentibus eos.

*L. Rom. Vis.
C. Th. IX,
13, 1. Interpr.*

Malefici vel inmissores tempestatum, [qui] quibusdam incantationibus grandines in vineis messibusque inmittere peribentur, vel hii, qui per invocationem demonum mentes hominum turbant, seu qui nocturna sacrificia demonibus celebrant eosque per invocationes nefarias nequiter invocant, ubicumque a iudice vel actore sive procuratore loci repperiti fuerint vel detecti, ducentenis flagellis publice verberentur et decalvati deformiter decem convicinas possessiones circuire cogantur inviti, ut eorum alii corrigantur exemplis. Quos tamen iudex, ne ulterius evagantum^a talia facere permittantur, aut in^b retrusione faciat esse, ut ibi accepta veste atque substantia ita vivant, ne viventibus nocendi aditum habeant^c, aut regie presentie dirigat, ut, quod de illis sibi placitum fuerit, evidenter statuatur. Hi autem, qui tales consulisse^d repperiuntur, in populi conventu ducentenos hictos accipiant flagellorum, ut inpuniti non maneant, quos culpe similis^e reatus accusat.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui in hominibus aut in animalibus vel quibuscumque rebus qualiacumque ligamenta aut quodcumque contrarium fecisse repperiuntur.

Presentis^a legis superiori^a sententia damnari iubemus, seu ingenuus sit, sive servus utriusque^b sexus, qui in hominibus vel brutis animalibus omnique genere, quod mobile esse potest, seu in agris vel in vineis diversisque arboribus maleficium aut diversa ligamenta aut etiam scriptis in contrarietatem alterius excogitaverint facere

II. a) ista R 2.

III. a) ita R 1. 2. b) deest R 1. c) adibeant R 1. d) consoluissse R 2.
e) similes R 1.

III. a) Presentibus legibus superioris R 1. b) utrique R 1.

aut expleverint, per quod alium ledere vel mortificare aut obmutescere vellint, ut damnum tam in corporibus quam etiam in universis rebus fecisse repperiuntur.

III. TITULUS: DE EXCUTIENTIBUS HOMINUM PARTUM.

- I. De his, qui potionem ad avorsum dederint.
- II. Si ingenuus ingenuam abortare fecerit.
- III. Si ingenua mulier ingenuam abortare compulerit.
- IIII. Si ingenuus ancille partum effuderit.
- V. Si servus ingenue partum excusserit.
- VI. Si servus ancille partitudinem leserit.
- VII. De his, qui filios suos aut natos aut in utero necant^a.

I. ANTIQUA^a.

De his, qui potionem ad aborsum dederint.

Si¹ quis mulieri pregnantī potionem ad^a avorsum aut pro necando infante dederit, hoccidatur; et mulier, que^b potionem ad^a aborsum facere quesibit, si ancilla est, CC flagella suscipiat; si ingenua est, careat dignitate persone et cui iusserimus servitura tradatur.

II. ANTIQUA.

Si ingenuus ingenuam abortare fecerit.

Si² quis mulierem gravidam percusserit quocumque bictu aut per aliquam hoccasionem mulierem ingenuam abortare fecerit, et exinde mortua fuerit, pro homicidio puniatur. Si autem tantumodo partus excutiat, et mulier in nullo debilitata fuerit, et ingenuus^a ingenue hoc intulisse cognoscitur, si formatum infantem extinxit, CL solidos reddat; si vero informem, C solidos pro facto restituat.

III. ANTIQUA.

Si ingenua mulier ingenuam abortare compulerit.

Si ingenua mulier per aliquam violentiam [aut]

TIT. III. a) negcant R 1.

I. a) deest R 2. b) qui R 1.

II. a) in ingenuam hoc R 1.

1) Cf. L. Baiuv. 8, 18. 2) Cf. L. Baiuv. 8, 19.

occasionem ingenue partum excusserit aut eam ex hoc debilitasse cognoscitur, sicut et ingenui superioris^a damni pena multetur^b.

III. ANTIQUA^a.

Si ingenuus ancille partum effuderit.

Si¹ ingenuus ancille^b aborsum fecerit pati, XX solidos domino ancille cogatur inferre.

V. ANTIQUA.

Si servus ingenue partum excusserit, CC flagellis publice verberetur et tradatur ingenue serviturus.

VI. ANTIQUA.

Si servus ancille partitudinem^a leserit.

Si ancillam servus abortare fecerit, X solidos dominus^b servi ancille domino dare cogatur, et ipse servus CC insuper flagella suscipiat.

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his^a, qui filios suos aut natos^b aut in utero necant.

Nihil est eorum pravitae deterius, qui pietatis inmemores, filiorum suorum necatores existunt; quorum quia vitium per provincias regni nostri sic inolevisse narratur, ut tam viri quam femine sceleris huius auctores^c esse repperiantur. Ideo hanc licentiam proibentes decernimus, ut, seu libera seu ancilla natum filium filiamve necaverit^d, sive adhuc in utero habens, aut potionem ad avorsum acceperit, aut alio quocumque modo extinguere partum suum presumserit, mox provincie iudex^e aut territorii talem^f factum reppererit, non solum operatricem^g criminis huius publica morte condemnet, aut si vite reservare voluerit, omnem visionem oculorum eius non moretur extinguere, sed etiam si maritum eius talia iussisse vel permisisse patuerit, eundem etiam vindictae simili subdere non recuset.

III. a) superioribus R 1. b) multentur R 1.

III. a) deest R 2. b) ad ancillam R 2.

VI. a) partitudinem R 1. b) domino R 1.

VII. a) his qui des. R 1. b) natus R 1. c) actoris R 1. d) necaverint R 1. e) dux R 2. f) tale R 2. g) uberatricem R 1.

1) Cf. L. Baiuv. 8, 22. 23.

III. TITULUS: DE VULNERE ET DEBILITATIONE.

- I. De cedibus ingenui adque servi.
- II. De presumtoribus et operibus presumtorum.
- III. De reddendo talionem^a et compositionis^b summam^c pro^d non reddendo talione^d.
- IIII. Si itinerantem quis retinuerit iniuriose^e adque nolenter.
- V. Ut qui alteri ea intulerit, que legibus non teneantur^f, illa^g recipiat, que fecisse convincitur^g.
- VI. Ne sit reus, qui percutere volentem ante percusserit.
- VII. Si servus ingenuo fecerit contumelium.
- VIII. Si ingenuus ingenuum percutiat^h.
- VIIII. Si ab ingenuo servus debilitetur alterius.
- X. Si servus ingenuum percutiat.
- XI. Si servus servum debilitet alienum.

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De cedibus ingenui adque servi.

Si ingenuus ingenuum quolibet ictu in capite percusserit, pro libore det solidos V, pro cute rupta solidos X, pro plaga^a usque ad ossum^b solidos XX, pro osso fracto solidos C. Quod si ingenuus hoc in servo alieno commiserit, medietatem superioris compositionis exolvat. Si vero servus in servo hoc fecerit, tertiam eiusdem compositionis adimpleat et L flagella suscipiat. Si autem servus ingenuum vulneraverit, ita componat, sicut cum ingenuus servum vulneraverit alienum, et LXX flagella suscipiat. Si vero dominus noluerit pro servo componere, servus tradatur pro crimine.

II. ANTIQUA^a.

De presumtoribus et operibus presumtorum.

Si quis evaginato gladio vel quolibet genere armorum munitus presumtivo modo in domo alienam intraverit, cupiens dominum domus hoccidere^b: si ipse fuerit occisus, nullatenus requiratur¹; sin autem ipse, qui in

TIT. IIII. a) talione R 2. b) compensationis R 1. c) summa R 2. d) pro — talione des. R 1. e) iniuste R 1. f) ita R 1; continetur E 1; continentur R 2. g) deest R 1, 2. h) percusserit R 1.
 I. a) placa R 1. b) osso R 1.
 II. a) deest R 2. b) occidere R 2.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 11, 2. Interpr.

domum alienam intravit, hominem occiderit, continuo et ipse moriatur. Quod si non criminalem culpam admiserit, secundum legum ordinem componere non moretur, iuxta quod damnum^c in ea domo fecerit. Nam si ille, qui in domum alienam violenter ingressus fuerat, aliquid exinde rapuerit, undecupli satisfactione que levabit cogatur exolvere. Quod si non habuerit, unde componat, ipse sine dubio serviturus tradatur. Et si aliquid in domo, quam ingressus fuerat, damni non fecerit^e nec aliquid subtraxerit, pro eo, quod ingressus fuerit, decem solidus dare cogatur et C flagellis^f publice verberetur. Quod si non habuerit, unde componat, CC flagella suscipiat. Si vero aliqui de ingenuis cum eo in eadem domo, non ab illo iussi neque in eius obsequio vel patrocinio constituti, unanimes tamen vel consentientes presumptori^g ingressi fuerint, unusquisque eorum simili damno et pene subiaceat^h. Quod si non habuerint, unde componant, CL flagella suscipiant; nam testimonium non amittant. Quod si in patrocinio vel obsequio presumptoris retenti, ab illo hoc facere iussi fuerint, vel cum eo hocⁱ eos fecisse constiterit, solus patronus ad omnem satisfactionem et pene et damni teneatur obnoxius; nam illi non erunt culpaviles, qui iussa patroni videntur esse complentes. Si autem servus hoc domino nesciente commiserit, CC flagella accipiat et quicumque abstulerit reddat; si vero conscio domino, ipse dominus pro eo componat, sicut de ingenuis est superius comprehensum.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De reddendo talionem^a et compositionis summam pro non reddendo talione.

Quorundam seva temeritas severioribus penis est legaliter ulciscenda; ut, dum^b metuit quisque pati quod fecerit, saltem ab illicitis invitatus abstineat. Quicumque igitur ingenuus ingenuum pertinaciter ausus decalvare aliquem aut turpibus maculis in faciem vel cetero corpore flagello, fuste seu quocumque hictu feriendo aut trahendo malitiose fedare vel maculare sive quacumque partem membrorum trucidare presumserit, aut etiam ligaverit, vel in custodiam aut in quocumque vinculo de-

c) damna R 2. d) fuerit R 2. e) fecit R 1. f) flagella R 1. g) presumptiosi R 2. E 1. h) subiaceant R 2. i) hoc eos *des.* R 1.

III. a) talione R 2. b) cum R 1.

tinuerit^c, seu ligari ab alio aut custodie vel vinculo^e mancipari preceperit, iuxta quod alii intulit vel inferendum preceperit, correptus a iudice in se recipiat talionem; ita ut his, qui male pertulerit aut corporis contumeliam sustinuerit, si componi sibi a presumptore voluerit, tantum compositionis accipiat, quantum ipse taxaverit, qui lesionem noscitur pertulisse. Pro alapa vero, pugno vel calce aut percussione^d in capite proibemus reddere talionem, ne, dum talio rependitur, aut lesio maior aut periculum ingeratur. Sed si quis haec^e sine membrorum aliqua lesione presumptuosus intulerit, pro alapa X, pro^f pugno vel calce XX flagella^f suscipiat^f; pro percussione vero in capite, si sine sanguine fuerit, ab eo, quem percusserit, XXX flagella suscipiat. Certe qui lesit vel ledendum dicitur instituisse, si non ex priori disposito, sed subito exorta lite et cede commissa aliquo casu id convicerit se nolente perpetratum fuisse, pro evulso oculo det solidos C. Quod si contigerit, ut de eodem oculo ex parte videat qui percussus est, libram auri a percussore in compositionem accipiat. Qui in naribus sic percussus est^g, ut nasum ex integrum perdat, C solidos percussor exsolvat. Si vero nasus ita conlisus est, ut pars turpata narium pateat, iuxta quod deturpationem iudex inspexerit, damnare non morabitur percussorem; quod etiam similiter de labiis vel auribus precipimus custodiri. Cui ponderositas facta fuerit, C solidi dentur in compositionem. Qui manum ex toto absciderit vel etiam de quolibet hictu^h ita percusserit, ut ad nullum opus ipse prodefaciat, C solidos percussor componat. Pro pollicemⁱ autem L, pro sequenti digito XXXX, pro tertio XXX, pro quarto XX, pro quinto X solidos compositionis exsolvat. Que iscilicet^k summam^l et de pedibus erit inplendum^l. Pro singulis autem excussis dentibus duodeni solidi componantur. Qui cassos alteri fregerit, et ex hoc, qui percussus est, debilis apparuerit, libram auri percussor componere procurabit; et sta^m quidem inter ingenuosⁿ observanda vel adinplenda sunt. Si vero servus haec^o ingenuo fecerit, vel etiam ingenuum decalvaverit, in eius potestate tradendus est^f, ut sui sit arbitrii de eo facere quod voluerit. Si certe ingenuus servum alterius decalvaverit vel decalvari^p iusserit rusticanum, det eius

c) detinuerit — vinculo *om.* R 1. d) permissionem R 1. e) aut *add.* R 1.
 f) *deest* R 1. g) percusserit R 1. h) hictum R 1. i) pollice R 2. k) scilicet R 2.
 l) summa — inplenda R 2. m) ista R 2. n) ingenuis R 1. o) hoc R 2. p) decalvare R 2.

domino solidos X. Si vero idoneum, C flagella suscipiat et supra dictam summam solidorum exolvat. Quod si qualibet corporis parte servum truncaverit vel truncare iusserit alienum, CC flagellorum hictibus verberetur, et alium eiusdem facultatis et meriti^q servum cum eodem proprio domino reddere compellatur. Quod si de supra taxatis capitulis quodcumque libertus ingenuo facere presumserit, pro eo, quod equalem statum non habet, et quod fecerit similiter in se factum recipiat et C insuper flagellorum hictus extensus accipiat. Si servus ^{a.} servum inscio domino decalvare sive truncare presumserit, et quod fecerit patiatur, et C flagellis publice verberetur. Si servus domino nesciente ingenuum comprehendere vel ligare presumserit, CC publice verberetur flagellis. Quod si cum domini voluntate servus hoc fecerit, ipse dominus tantundem et penam et damna, que de ingenuis in hac tenetur lege, suscipiat. Ingenuus autem, si servum alienum ligaverit innocentem, det domino servi solidos tres. Nam si servus servum ligaverit absque voluntate domini sui, C flagellis publice verberabitur. Si certe conscio domino id servus admiserit, hisdem servi dominus tres idemque solidus reddere compellendus est. Tamen si ingenuus servum alienum innocentem die aut^r nocte in custodia detinuerit^s vel ab alio fecerit detineri, pro una die tres solidus et pro nocte similiter tres solidos domino servi componat; et si^t per plures dies id servus innocens ab ingenuo pertulisse convincitur, eandem^u trium solidorum summam per singulos dies hac noctes hisdem ingenuus servi domino coactus exolvat. Ingenuus sane, si servum alienum fuste aut flagello vel quolibet hictu indignans percusserit, et sanguis vel libor appareat, per singulas percussiones singulos solidos domino servi persolvat; aut si gravis percussio fortasse patuerit, per quam aut mortem aut debilitatem qui percussus est videatur incurrere, quantum pro tali re componere debeat, iudicis estimatio competenter inspiciat. Si vero servus in servum talia fecerit, idemque iudex constituat, quantum vel [a] servo vel ab eius domino iuxta liboris vel plagarum qualitatem media pars de ingenuis componi debeat. Servus tamen pro presumptione sua L flagella suscipiat^v extensus. Omnes autem sententie

q) meritis R 1. r) hac R 1. s) tenuerit R 1. t) insuper ead. m. corr. in si per R 1. u) eadem R 1. v) extensus accipiat R 2.

legis huius tam in viris quam in feminis observande sunt; ita ut capitalia¹, que in hac^w vel in aliis legibus ad arbitrium iudicis reservantur, eius instantia celeriter terminentur^x. Quod² si iudex, amicitia corruptus vel premio^y, iuxta estimationem rei liberare neclexerit neque continuo ulciscendam^z instituerit^a, iudiciaria protinus
 v. potestate privatus, ab episcopo vel iudice districtus illi, quem admonitus vindicare contempsit, secundum quod idem inspexerint, iuxta contemplacionem de facultate propria componere compellatur; quatenus ipse suarum^b rerum compulsus damna sustineat, qui voluntarius^c defendere^d recusabit interpellantis iniuriam.

III. ANTIQUA^a.

Si iterantem quis retinuerit iniuriose adque nolenter.

Si in itinere positum aliquis iniuriose sine sua voluntate retinuerit, et ei in nullo debitor existat, quinque solidos pro sua iniuria consequatur ille, qui tentus est; et si non habuerit, unde componat, ille, qui eum retinuerat, L flagella suscipiat. Quod si debitor illi fuerit et debitum reddere noluerit^b, sine iniuria hunc territorii iudici presentet, et ipse illi, quod iustum est, ordinet. Si vero servus hoc sine domini iussione commiserit, C hictus extensus accipiat flagellorum. Sin autem domino iubente hoc fecerit, ad superiorem compositionem dominus teneatur obnoxius.

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut qui alteri ea intulerit, que legibus non tenetur^a, illa recipiat, que fecisse convincitur.

Non minoris est noxe legum statuta nescire, quam sciendo prava committere. Quapropter quicumque actenus vel post hec inlicita perpetrans aut leges nescire se dixerit, aut in cuiuspiam damno vel periculo illa presumat seu^b presumserit^b excogitare vel agere, que dicat legibus non contineri, adque ideo se non^c posse^c reatui

w) hanc R 1. x) terminetur R 1. y) premium R 1. z) ita R 1. 2. E 1.
 a) institerit R 2. E 1. b) sumarum R 1. c) voluntatis R 1. d) def. non curabit R 2.
 III. a) deest R 2. b) nollit R 1. c) si R 2.
 V. a) tenentur R 2. b) deest R 2. c) deest R 2.

1) Capitale i. q. capitulum; cf. Ducange s. v. capitale 3. 2) Cf. G. Cohn, 'Justizverweigerung' p. 146.

subiacere, huius rei convictus presumtor ea continuo pericula, ingnomina, tormenta adque cruciatum vel damna sustineat, que alii intulit vel inferenda molitus est, adque insuper C publice flagellorum verberibus cesus ad perennem infamiam deformiter decalvetur.

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ne sit reus, qui percutere volentem ante percusserit.

Non est putanda resistentis improbitas, ubi violenta conspicitur^a presumptis audacia. Quicumque ergo incaute presumptuosus fuste vel gladio seu quocumque hictu percutere aliquem iratus voluerit vel percusserit, et tunc idem presumtor ab eo, quem percutere voluit, ita fuerit percussus, ut moriatur, talis mors pro homicidio computari non poterit, nec calumniam^b patietur qui presumptum percusserit; quia commodius erit irato vivens^c resistere, quam sese post obitum ulciscendum relinquere. Ille sane, qui prior contra quemlibet iratus eduxerit gladium, quamlibet non percusserit, X tamen solidos ei, quem percutere voluit, pro presumptione sola dare cogendus est.

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servus ingenuo fecerit contumelium.

Quamvis idoneus servus persone nobili et inlustri nullatenus indebite contumeliosus aut sediciosus presumat existere. Quod si fecerit, XXXX verberibus subiacebit. Servus autem vilior L flagellorum hictibus addicetur. Certe si eadem persona, ut sibi fieret^a contumelium, servum prius^a excitaverit alienum, sue negligentie deputet, quod oblitus^b honestatis et patientie quod merebatur excepit.

VIII. ANTIQUA.

Si ingenuus ingenuum percutiat.

Si quis ingenuus ingenuo vulnus infixerit, ita ut continuo qui vulneratus fuerat moriatur, percussor pro homicidio puniatur. Et si qui percussus fuerat statim^a non extinguatur, percussor deputetur in carcerem aut

VI. a) convincitur R 1. b) calumnie R 1. c) ita R 2, E 1; volens R 1.

VII. a) deest R 1. b) oblitatis pro obl. hon. R 1.

VIII. a) deest R 1.

certe sub fideiussore habeatur; et si evaserit vulneratus, pro sola presumptione det solidus XX, aut si non habuerit, unde conponat, CC flagella publice extensus accipiat et extra hoc conpositionem vulneris implere cogatur, sicut a iudicibus fuerit estimatum.

VIII. ANTIQUA ^a.

Si ab ingenuo servus debilitetur alterius.

Si quis ingenuus servum alienum volens debilitaverit, alterum paris meriti servum domino eius dare non moretur. Illum vero debilem suo istudio^b et sumtu ad curandum, donec recipiat sanitatem, retineat. Postea vero, si sanari potuerit, pro vulnere conpositio detur, ut iustum visum fuerit iudicanti^c. Hac si postea domino servus reddatur incolomis, et suum recipiat. Insuper autem pro facti temeritate, ut cedem evadat, pro eo, quod servum alienum vulnerare presumpsit, X solidos domino servi persolvat.

X. ANTIQUA ^a.

Si servus ingenuum percutiat^b.

Si servus ingenuo sine domini iussione percussione intulerit, et ille exinde continuo moriatur, percussor pro homicidio puniatur. Et si qui percussus fuerit statim non moriatur, ipse servus continuo tradatur in carcerem; et si evaserit vulneratus, ille, qui percusserat, CC flagella suscipiat. Dominus vero, si voluerit, pro servo summam conpositionis exolvat, quantum a iudicibus fuerit estimatum. Si autem noluerit, servum pro culpa tradere non moretur.

XI. ANTIQUA.

Si servus servum debilitet alienum.

Si servus in servum debilitationem intulerit, excepto vulneris conpositionem^a C flagella suscipiat. Et si exinde debilitatus agnoscitur, quantum deterior extiterit ipse servus, iudex poterit extimare. Et si ipse dominus conpositionem accipere noluerit, similem servum aut pretium servi ab illo, cuius servus eum debilitabit, accipiat et illum debilitatum servum sibi usurpet. Hoc ipsut etiam et de ancillis precipimus custodiri.

VIII. a) *deest R 2.* b) *studio R 2.* c) *iudicantis R 1.*

X. a) *deest R 2.* b) *percuttiat R 1.*

XI. a) *conpositione R 2.*

V. TITULUS: DE CEDE ET MORTE HOMINUM.

- I. Si quis nesciens hoccidat^a hominem.
- II. Si hominem, dum quis non videt, hocciderit.
- III. Si quis impulsus hoccidat hominem.
- IIII. Si quis^b alterum percutere volens alterum hoccidat hominem.
- V. Si homo exorta cede moriatur.
- VI. Si, dum levis iniuria infertur, homicidium committatur.
- VII. Si iocans aut indiscretus hoccidat hominem.
- VIII. Si quis per cautam disciplinam hoccidat hominem.
- VIIII. Si ingenuus servum casibus prescriptis hoccidat.
- X. Si servus ingenuum casibus prescriptis occidat.
- XI. Si homo voluntarie occidatur.
- XII. Ne domini extra iudice suos servus occidant, et si ingenuus^c occidat ingenuum^c.
- XIII. Ne liceat quemcumque servum vel ancillam quamecumque parte corporis truncare^d.
- XIIII. Ut homicidam cunctis liceat accusare.
- XV. Quod et proximis et extraneis homicidam^e conceditur accusare^b.
- XVI. Si homicida ad ecclesiam^f confugiat.
- XVII. De parricidis et eorum rebus.
- XVIII. De his, qui proximos sanguinis sui hocciderint.
- XVIIII. Si [a] proximo sanguinis casu proximus hoccidatur.
- XX. Si servus servum casibus prescriptis hoccidat.

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si quis nesciens hoccidat hominem.

Quicumque nesciens hominem hocciderit et nullum^a contra eum odium habuerit, iuxta Domini vocem reus mortis non erit¹. Non enim est iustum, ut illum homicide damnum aut pena percutiat, quem voluntas homicidii non cruentat.

TIT. V. a) occ. *plerumque* R 2. b) *deest* R 1. c) ingenuus — ingenum R 1.
 d) trucidare R 1. e) homicida R 1. f) ecclesia R 1.
 a) nullam R 1.

1) *Deuter.* 19, 4. 6.

II. ANTIQUA ^a.

Si ^b hominem, dum quis non videt, hocciderit.

Si quis hominem, dum eum non videt, stantem, venientem vel pretereuntem ignorando ^c occiderit, si nulla hoccasio inimicitie ante cum eo fuit, et ille ^d nolens homicidium admiserit adque ante iudicem ^e hoc potuerit adprobare, securus abscedat.

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si quis impulsus hoccidat hominem.

Si ¹ quis aut casu aut re quacumque impulsus vel precipitatus ^a in alterum conruerit hominemque ^b hocciderit, pro homicidio nec damnis nec penis damnabilis erit. Si certe homo inpulerit alium, cuius impulsione inlisis perimat alterum, si ille, qui inpulit, absque mala voluntate hoc fecerit, auri libre damnum habebit, quare lesionem vitare neclexerit.

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si quis alterum percutere volens alterum hoccidat hominem.

Quicumque ² exhorta lite, dum eum, cum quo contendit, percutere querit, alterum nolens occiderit, querendum est, a quo cedes exordium habuerit; et si ab illo, quem percussor voluit percutere, exortam cedem esse constiterit, ille, qui concitabit litem ^a, licet evaserit percussorem, quia tamen per ipsum constat homicidium esse commissum, C auri solidos det. Ille vero, qui percussit, L solidos reddat, omnes ^b defuncti nihilominus proximis profuturos. Ideo enim ambo damnum habebunt, quia ille volens aditum mortis dedit, ste ^c nolens mortem iniecit.

V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si homo exorta cede moriatur.

Si exorta cede ad faciendam pacem quicumque ingenuus advenerit, et eum percussione litis mori conti-

II. a) *deest* R 2. b) Si quis h. d. eum n. v. R 2. c) ignorandum R 1.
d) qui *add.* R 1. e) iudice R 1.
III. a) *precipitatus* R 1. b) hominem quem R 1.
III. a) lite R 1; *deest* R 2. b) homines R 2; hominis E 1. c) iste R 2.

1) Cf. Wilda, 'Strafr.' p. 583; Frank, 'Kasuelle Tötung' p. 28. 2) Cf. Frank l. c.

gerit, adque ille, qui percussit, aut suo sacramento aut testibus numero et dignitate idoneis adprobare potuerit, quod hoc ut fieret voluntatis eius non fuit, quia percussor nec percutere nec hoccidere voluit, libram tantum auri parentibus persolvat occisi. Similiter et qualemcumque vulnus tali casu fieri provenierit, tertiam partem compositionis qui percussit exolvat, quia mors eius inulta esse non debet, qui pacis premium ut conferret advenit.

VI. ANTIQUA ^a.

Si, dum levis iniuria infertur, homicidium committatur.

Si, dum quis calce ^b vel pugno aut quacumque percussione iniuriam conatur inferre, homicidii extiterit hoccasio, pro homicidio puniatur.

VII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si iocans aut indiscretus hoccidat hominem.

Quicumque ¹ incautus et indiscretus aut iocari volens aut in multitudine cuiuscumque rei ex inproviso hictum ^a noxium mittens percussisse adque hoccidisse quempiam videatur, cum aut sacramento aut testibus convictum fuerit, quia id disposito ^b malitiae aut nocendi voluntate commissum non fuit, non quidem erit percussor vel ^c homicidio infamis vel morte damnabilis; quia mortuum voluntarie non hoccidit. Quare tamen indiscrete percussit nec vitare casum ^d studuit, libram auri proximis occisi persolvere procuravit ^e et L flagellorum hictibus vapulavit.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si quis per causam disciplinam hoccidat hominem.

Quemcumque ^a discipulum vel in patrocínio aut in servitio constitutum a magistro, patrono vel domino competenti et discreta disciplina percussum fortasse mori de flagello contingat, cum nihil ille, qui docet aut corripit, in hunc invidie aut malitiae habuerit, qui cedit ^b homi-

VI. a) *deest* R 2. b) *calcem* R 1.

VII. a) *hictu* R 2. b) *dispositum* R 1. c) *velut homicidii* R 1. d) *casu* R 1.
e) *procurabit* — *vapulabit* R 2.

VIII. a) *Quicumque* R 1. b) *cesit* R 2.

1) *Cf. Wilda l. c.*

cidio nec infamari poterit nec adfligi. Quia, dicente Domini^c sacra iscriptura: 'qui¹ disciplinam abicit, infelix erit'.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si ingenuus servum casibus prescriptis occidat.

Si ingenuus servum non voluntate, sed supra scriptis casibus diversis hocciderit, medietatem^a compositionis, que est de ingenuis constituta, erit^b a percussore domino servi reddenda.

X. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si servus ingenuum casibus prescriptis occidat.

Si servus ingenuum non voluntate, sed supra scriptis casibus diversis occiderit, eam compositionem exolvat, que de ingenuis casu hoccidentibus superior sententia taxat. Quod si dominus pro servo componere noluerit, mox servum tradere oportebit.

XI.^a ANTIQUA^b.

Si homo^c voluntarie occidatur^d.

Omnis homo, si voluntate, non casu hocciderit hominem, pro homicidio puniatur.

XII.^a FLAVIUS CHINDASVINDUS^b REX.

Ne domini extra iudicem servos suos hoccidant, et si ingenuus occidat ingenuum.

Si² criminis quisque reus vel nefandi consilii socius nequaquam debet indemnis relinqui, quanto magis qui ex istudio malitie temeranter homicidium dinoscitur per-

c) Dei R 2.

VIII. X. Auctor codicis R 1 errore manifesto a verbo occiderit capitis 9. ad ea, quae idem verbum occiderit in capite 10. sequuntur, transiluit; quo facto verba medietas capitis 9. usque occiderit capitis 10. desunt. Caput 10. autem infra ad calcem codicis al. m. post additum repetitur. In codice R 2 capita 9. et 10. mutato ordine ita leguntur, ut caput 10. sub numero VIII exhibeatur, caput 9. sub numero X sequatur. Caput 9 (codicis X) inscriptione auctoris caret.

VIII. a) ita R 2. E. b) ita E 1; deest R 2.

XI. a) X R 1. b) deest R 2. c) non add. R 1. d) hominis add. R 2.

XII. a) XI R 1. b) gloriosus Reccessvinthus R 2.

1) Sap. Sal. 3, 11. 2) Cf. ad hanc et sequentem legem Dahn, 'Könige' VT², p. 198.

petrasse? Ideoque, quia sepe presumptione crudelium dominorum extra discussionem^c publicam servorum anime perimuntur, extirpari decet hanc omnino licentiam et huius legis ab omnibus perenniter adimpleri censuram; scilicet, ut nullus dominorum dominarumque servorum suorum vel ancillarum seu qualiumcumque personarum extra publicum iudicium quandoquidem occisor existat¹. Sed si tale servus vel ancilla seu quicumque crimen admiserit, ex quo possit mortis debitam damnationem excipere, confestim dominus eius vel accusator iudici loci illius, ubi hoc exortum fuerit, aut comiti vel duci^d publicare non differat, et agitata discussione, dum manifestum crimen patuerit, seu a iudice sive a proprio domino mortis, quam meretur, sententiam excipiat^e. Ita tamen, ut, si^f reum iudex occidere noluerit, mortis eius sententiam^e scriptis decernat, et utrum interficere eum dominus eius, an vite reservare voluerit, in eius potestate consistat. Sane si servus vel ancilla, ausu^g pestifero resultantes^h dominis, seu gladio vel lapide sive quocumqueⁱ hictu dominum dominamve percusserit vel percutere conatus fuerit, et domini se cupientes defendere, statim in eo^k furore servum aut ancillam hocciderint, nullatenus ad satisfactionem tenendi sunt homicidii; si tamen res taliter gesta probabilis fuerit, hoc est, et per testimonium vel iuramentum servorum vel ancillarum, quos interfuisse constiterit, et per sacramentum eius, qui talia gesserit. Nam si ex disposito malitie servum suum vel ancillam seu per se sive per quemlibet extra publicum examen occidere quicumque presumserit, qui talia dinoscitur perpetrasse propter arcendam¹ huius v. rei temeritatem redactus in exilium sub penitentia persistat, quousque advixerit, et facultas eius illis proficiat, quibus lex ad capiendam hereditatem vicinioris gradus successionis^m indulgit. Qui vero alienum servum vel ancillam ex deliberationeⁿ sue voluntatis occiderit vel occidendum preceperit, duos eiusdem meriti servos seu

c) discussione publica R 2. d) iudici R 1. e) excipiat — sententiam om. R 2. f) seu R 1; deest R 2. g) aut sub R 2. h) resultans R 2. i) quocumque R 1; cecumque R 2. k) eos R 1. l) coarcendam R 2. m) successione R 2. n) liberatione R 1.

1) Cf. *Conc. Epaon. (a. 517) c. 34*: Si quis servum proprium sine conscientia iudicis occiderit, excommunicatione biennii effusionem sanguinis expiabit.

ancillas occisorum dominus de facultate homicide consecuturus est; homicida tamen secundum superiorem hordinem perennis exilii penam indubitanter excipiat. Nam si dominus fortasse vel domina in ancilla vel servo, tam proprio quam extraneo^o, vel incitatione iniurie vel ira commotus, dum disciplinam ingerit, quocumque hictu percutiens^p homicidium penetraverit^q, et vel testibus probare potuerit vel certe sacramento^r suam conscientiam expiaverit, nolendo talem^s homicidium commisisse, ad huius legis sententiam teneri non poterit. Verumtamen si servi vel ancille instituentibus vel consentientibus dominis in conservis suis vel quibuscumque personis homicidium perpetraverint, et per exactionem tormentorum eosdem dominos suos talia sibi constituisse taxaverint, servi quidem vel ancille talia perpetrantes centenis flagellis publice verberandi sunt hac turpiter

v. decalvandi; eorum vero domini superiori sunt sententia feriendi. Quaecumque autem persona ingenua propter furti rapacitatem in itinere vel in domo positum quemquam insidians occidisse detegitur, homicida continuo pro homicidio puniatur; et^t quoniam consilio quisque^u vel iussu homicidium faciendum insistens noxior iudicandus est quam ille, qui homicidium opere perpetravit, id specialiter constituendum oportuit, ut excepta causa servorum, de quibus supra taxatum est, si ingenuum vel ingenuam per servum aut^v ancillam dominus dominave hoccidendum preceperit, et per arduam aput iudicem publicamque tormentorum discussionem talia de dominis

a. fuerint manifeste confessi, servus procul dubio vel ancilla tam noxia perpetrantes, ducentenis verberati flagellis, turpiter etiam decalvandi sunt. Domini vero, quibus iubentibus tale nefas admissum est, capitali se noverint supplicio perimendos. Nam si ingenui quilibet ex comuni consilio homicidium perpetrare deliberaverint, illi, qui fortasse percusserint aut quocumque^w hictu hominem interfecerint, morte damnandi sunt. Illi vero, qui cum eis consilium habuisse repperiuntur, quamvis non percusserint, propter inimicum^x tamen consilium ducentorum flagellorum hictus publice^y extensi et decalvationis feditate passuri sunt; adque insuper proximis occisi parentibus quinquagenos solidos componere compellantur,

o) externo R 2. p) percuttiens R 1. q) ita R 1, 2; perpetraverit E.
 r) sacramentum R 1. s) tale R 2. t) deest R 1. u) quique R 1. v) vel R 2.
 w) quocumque R 1. x) corr. inicum R 2. y) publice R 1.

aut si non habuerint, unde componant, perenniter servituri tradantur.

XIII.^a FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne liceat quemcumque servum vel ancillam quacumque^b corporis parte truncare.

Superiori¹ lege dominorum indiscreta^c sevitia^c a^d servorum^d occisione^e privabimus. Nec etiam imaginis^f Dei plasmationem adulterent, dum in subditis crudelitates suas exercent, debilitationem corporum prohibendam oportuit. Ideo decernimus, ut quicumque dominus dominavē absque iudicis examinatione et manifesto^g scelere servo suo vel ancille manum^h, nasum^h, labium, linguam, aurem etiam vel pedem absciderit, aut oculum evulserit, seu quacumque parte corporis detruncaverit aut detruncari vel extirpari preceperit, trium annorum exilio sub penitentia religetur aput episcopum, in cuius territorio aut ipseⁱ manere aut factum scelus esse videtur. Omnem vero facultatem ipsius, si filios habuerit, qui tamen non sunt^k sceleris¹ eius participes, tueantur adque gubernent, reddituri, cum redierit, rei domino rationem. Si certe filii legitimi defuerint, aliis parentibus ita iudex facultatis eius custodiam^m committat, qualiter, cum redierit, de rebus suis ratio illiⁿ reddatur. Sin autem nullus de proximis fuerit, iudex ipse curam habebit, qualiter et^o cuncta gubernet adque conservet et de eisdem postea rationem reddat.

XIII.^a FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut homicidas^b cunctis liceat accusare.

Si homicidam nullus accuset, iudex, mox facti crimen agnoverit, licentiam habeat corripere criminisum,

XIII. a) XII R 1. b) quecumque R 1. c) i. sevitia R 1; indiscretam sevitia R 2. d) ad servorum R 2; des. R 1. e) occasione R 1. f) in magnis R 1; imagines R 2. g) manifestato R 2. h) manu, nasu R 1. i) se R 1. k) sint R 2. l) sceleri eius R 2. m) custodiendam R 2. n) illis R 2. o) deest R 1.

XIII. a) XIII R 1. b) homicida R 2.

1) Recte monuit Dahn, 'Könige' VI², p. 198, n. 7, ad hanc legem referenda esse verba, quae exstant in Conc. Emerit. (a. 666) c. 15: Si regalis pietas pro salute hominum suarum legum dignata est ponere decreta etc. Ideoque placuit huic sancto concilio, ut omnis potestas episcopalis modum suae ponat irae nec pro quolibet excessu cuilibet ex familia ecclesiae aliquod corporis membrorum sua ordinatione praesumat extirpare aut auferre.

ut penam reus accipiat, quam meretur. Nec enim propter accusatoris absentiam aut aliquod fortasse conludium sceleris debet vindicta differri^c, sed tam uxor mortem mariti, vel si quid noxium ab alio forte pertulerit, quam etiam maritus, [si] simile aliquid uxorem pati contigerit, licitum habebit inquirere, et iuxta qualitatem criminis legaliter ulciscendum insistere; ita ut, si manente adversus reum tali intentione maritus et uxor vitam finierint et imperfectam causam reliquerint, eorum filii seu propinqui, quibus ad capiendam hereditatem legitima successio competit, accusare reum vel homicidam hac, sicut parentes facere potuerant, instanter prosequi habeant potestatem. Nec enim dignum est parentum aut propinquorum habere facultatem, si non reus vel homicida debitam^d sententiam condemnationis excipiat. Quod si^e iudex admonitus huius rei vindex esse destiterit, et dilatans accusantes ad regiam cognitionem ex hoc querela pervenerit, sciat se pro mortuo, quem vindicare noluit, medietatem homicidii, hoc est CL^f solidos petenti esse daturum¹. Facultates sane eius, qui pro suo est scelere puniendus, non antea cuiquam usurpare conceditur, nisi per iudicium ultionis ex lege sententia detur.

XV. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Quod et proximis et extraneis homicida
conceditur accusare.

Cum ceterorum criminum reos pena[s] semper oporteat^a excipere, quas merentur, nefas esse putandum est, homicidas umquam indemnes relinquere, quos^b severiori magis condecet^c atrocitate puniri. Ne ergo possit evadere homicida, quod fecit aut aliquis scelus eius presumat forsitan excusando celare, primo proximis hoccisi datur licentia accusandi; quod si iidem proximi ad querendam defuncti mortem aut tepidi fuerint aut forte distulerint, tunc accusandi homicidam tam omnibus generaliter aliis parentibus quam exteris aditum pandimus; ita ut, qui homicidam fraudulenter excusare conatus fuerit vel defendere, commodum, quod propterea

c) differre R 1. d) debitum s. R 1; debita sententia R 2. e) deest R 1.
f) ita R 1; centum quinquaginta R 2.
XV. a) oportet R 1. b) quod R 1. c) quam decet R 1.

1) Cf. G. Cohn, 'Justizverweigerung' p. 147 sqq.

fuerit consecutus, in duplum compellatur accusatori persolvere. Nam homicidii reus numquam potest^d esse securus, cum contra eum accusationem deferre nulli penitus licentia denegetur.

XVI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si homicida ad ecclesiam confugiat.

Non¹ sumus inmemores, de homicidiis^a actenus adque maleficis diversas^b quidem legum sententias precessisse et iuxta qualitatem^c isceleris penas esse prepositas, quas unusquisque eorum merebatur excipere. Tamen, quia nequitie huius autores, quanto in malis amplius prompti sunt, tanto ad evadendum supplicium hoccasiones sepe pretendunt ac se plerumque basilicarum Dei defensione committunt, qui contra divinum preceptum scelera perpetrare non metuunt. Ideo, quia numquam debet hoc scelus inultum relinqui, quod et vitam perimit et quorundam mentes ad deterius frequenter inpellit, hoc omne^d per evum mansurum damus edictum: ut, quemcumque homicidam seu maleficum lex puniri precipit, et preterea, qui ex suo disposito vel male voluntatis adsensu^e tale nefas committit, nulla hunc occasio nullaue umquam ab hac^f sententia potestas excuset; sed etiam, si contigerit eum ad altare sanctum fortasse confugere, non quidem presumat eum absque consultu^g sacerdotis persecutor eius abstrahere; consulto tamen sacerdote ac reddito sacramento, ne eundem sceleratum publica mortis pena^h condemnet, sacerdos eum sua intentione ab altarioⁱ repellat et extra eorum proiciat, et sic ille, qui eum persequitur, comprehendat; cui^k ab ecclesia eiecto non alias mortales inferat penas, nisi omnem oculorum eius visionem extinguat et sic ad aliorum^l v. terrorem infeliciter victurum dimittat; quatenus, dum malorum pravitas conspicit constituta sibi supplicia preterire non posse, vel metu saltim territus a malis abstineat, que male voluntatis intentio ad illicitum facinus sponte sepe^m precipitat.

d) potes R1.

XVI. a) homicidiis R1. b) diversa R1. c) qualitate R1. d) omnem R1.
e) adsensum R1. f) hanc R1. g) consultum R1. h) penam R1. i) altari R2.
k) qui R1. l) alterum R1. m) se R1.

1) Cf. *infra* IX, 3; Dahn, 'Könige' VI², p. 375 sq.

XVII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De parricidis^a et eorum rebus.

Cum nullum homicidium voluntate commissum nostris legibus relinquatur inultum, et illum magis oporteat mortem excipere, qui consanguinitatis^b proximum presumpsit occidere; proinde hoc omne per evum promulgamus edictum, ut, quicumque parricidium fecerit, hoc est patrem aut matrem seu fratrem aut sororem vel quemcumque sibi propincum proposito vel intentione prave voluntatis occiderit, confestim comprehensus a iudice eadem morte puniatur, qua ipse alium punire presumpsit. Ita ut, seu vir sive mulier sit, qui parricidii crimen admiserit, si filios^c non habuerit, omnis parricide hereditas ad heredes propinquos occisi pertineat. Si vero filios de alio coniugio habuerit, medietas facultatis eius filiis occisi proficiat et medietas filiis parricide; si tamen in iscelere patris aut matris conscii non fuerint adprobati. Nam si conscios eos scelus parentum habuerit, omnis parricide hereditas filiis occisi proficiat. Quod si neque parricida neque occisus filios reliquerint^d, tunc omnem facultatem parricide parentes occisi aut propinqui sibimet in omnibus vindicabunt, vel proximi, qui mortem eius ulciscendam institerint^e, iuri suo adplicare non dubitent.

XVIII. ANTIQUA^a.

De his, qui proximos sanguinis^b sui occiderint.

Si patrem filius aut pater filium seu maritus uxorem aut uxor maritum aut mater filiam aut filia matrem aut frater fratrem aut soror sororem aut^c socerum gener aut socer generum vel nurus socrum^d aut socrus nurum vel quemcumque consanguinitate sibi^e proximum aut suo generi copulatum occiderit, morte damnetur. Quod si propter hoc homicida ad ecclesiam vel ad altaria sacra
v. concurrens pietate principum vel iudicum fuerit reservatus ad vitam¹, perpetuo maneat persona eius exilio mancipata. Omnem vero substantiam suam heredibus occisi iuxta legis superioris ordinem iubemus addici, aut

XVII. a) parracid, *semper* R 2. b) consanguininitatem R 2. c) lios R 1.
d) reliquerit R 1. e) instituerint R 1.
XVIII. a) *deest* R 2. b) sanguis R 1. c) vel R 1. d) socerum R 1.
e) sive R 1.

1) Cf. *supra* c. 16. et p. 200, n. 1.

etiam fisco, si heredes^f proximos occisus non reliquerit, sociari. Nam homicida^g nec^h facultatibus suis liberatus utetur, etiam siⁱ penam mortis evadere mereatur.

XVIII. ANTIQUA^a.

Si a^b proximo sanguinis casu proximus occidatur.

Si pater filium aut mater filiam aut filius patrem aut frater fratrem aut quemlibet sibi propinquum^c gravibus coactus iniuriis, aut dum repugnat, occiderit, et hoc idoneis testibus, quibus merito fides possit adhiberi, aput iudicem potuerit adprobare, quod parracidium, dum propriam vitam tuetur, admiserit, securus abscedat, nec ullum vite periculum aut dispendia facultatum vel tormenta formidet, illa discretionem servata, que in cunctis casibus est de homicidiis constituta.

XX. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si servus servum casibus prescriptis hoccidat.

Si cunctis supra scriptis casibus servus servum hoccidisse detegitur, omnem compositionis summam, que de casu tali^a est hoccasione taxata, servi dominus ex medietate domino servi persolvat. Quod si pro eo satisfacere contemnat, servum sine dubio tradat.

f) heres R 1. g) homicide R 1. h) ne R 1. i) deest R 1.
XVIII. a) deest R 2. b) deest R 1. c) propinquo R 1.
XX. a) alio R 1.

DE FURTIS ET FALSARIIS^a.

LIBER SEPTIMUS.

I. TITULUS: DE INDICIBUS FURTI.

- I. De indice et hec, que indicari^a dicuntur.
- II. Non credendum indicanti servo, nisi cum domini testimonio^b.
- III. Si index furti sit conscius.
- IIII. De mercede^c indicis.
- V. Si innocens in quocumque^d crimine accusetur^e ab indice.

I. ANTIQUA^a.

De indice et hec, que indicari^b dicuntur.

Iudex reum, qui accusatur, antea non torqueat, quam ille, qui accusat, si indice^c presentare noluerit, se per placitum trium testium roboratione firmatum, ea condicione constringat, ut, si his, qui accusatus est, manifestis indiciis innocens conprobatur, ipse penam, quam illi intendit, excipiat; et tamen, postquam innocentia patuerit accusati, accusator a iudice distringatur, ut pro^d agnoscendam^e rei veritate indice^f presentet invitus; quem si presentare nequiverit, saltem qui sit ex nomine manifestet, ut districtus a^g iudice^g vera convincat esse que indicabit^h. Quod si eum nec ipse iudex per alicuius potentis defensionem aut patrocínioⁱ seu metuⁱ regie potestatis discussioni sue presentare non potuerit, ad regiam id cognitionem, si prope est, deferre procuret;

LIB. VII. a) fallacihis R 2.

TIT. I. a) indicare R 1. b) testimonium R 1. c) mercedem R 1. d) quacumque R 1. e) acc. ab indice des. R 1.

I. a) deest R 2. b) indicare R 1. c) ita R 1, 2. d) deest R 1. e) ignoscenda R 2. f) indicem R 2. g) a iud. des. R 1. h) indicavit R 2. i) patrocínium seu metum R 2.

etiam fisco, si heredes^f proximos occisus non reliquerit, sociari. Nam homicida^g nec^h facultatibus suis liberatus utetur, etiam siⁱ penam mortis evadere mereatur.

XVIII. ANTIQUA^a.

Si a^b proximo sanguinis casu proximus occidatur.

Si pater filium aut mater filiam aut filius patrem aut frater fratrem aut quemlibet sibi propinquum^c gravibus coactus iniuriis, aut dum repugnat, occiderit, et hoc idoneis testibus, quibus merito fides possit adhiberi, aput iudicem potuerit adprobare, quod parracidium, dum propriam vitam tuetur, admiserit, securus abscedat, nec ullum vite periculum aut dispendia facultatum vel tormenta formidet, illa discretionem servata, que in cunctis casibus est de homicidiis constituta.

XX. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si servus servum casibus prescriptis hoccidat.

Si cunctis supra scriptis casibus servus servum hoccidisse detegitur, omnem compositionis summam, que de casu tali^a est hoccasione taxata, servi dominus ex medietate domino servi persolvat. Quod si pro eo satisfacere contemnat, servum sine dubio tradat.

f) heres R 1. g) homicide R 1. h) ne R 1. i) deest R 1.
XVIII. a) deest R 2. b) deest R 1. c) propinquo R 1.
XX. a) alio R 1.

DE FURTIS ET FALSARIIS^a.

LIBER SEPTIMUS.

I. TITULUS: DE INDICIBUS FURTI.

- I. De indice et hec, que indicari^a dicuntur.
- II. Non credendum indicanti servo, nisi cum domini testimonio^b.
- III. Si index furti sit conscius.
- IIII. De mercede^c indicis.
- V. Si innocens in quocumque^d crimine accusetur^e ab indice.

I. ANTIQUA^a.

De indice et hec, que indicari^b dicuntur.

Iudex reum, qui accusatur, antea non torqueat, quam ille, qui accusat, si indice^c presentare noluerit, se per placitum trium testium roboratione firmatum, ea condicione constringat, ut, si his, qui accusatus est, manifestis indiciis innocens conprobatur, ipse penam, quam illi intendit, excipiat; et tamen, postquam innocentia patuerit accusati, accusator a iudice distringatur, ut pro^d agnoscendam^e rei veritate indice^f presentet invitus; quem si presentare nequiverit, saltim qui sit ex nomine manifestet, ut districtus a^g iudice^g vera convincat esse que indicabit^h. Quod si eum nec ipse iudex per alicuius potentis defensionem aut patrocinioⁱ seu metuⁱ regie potestatis discussioni sue presentare non potuerit, ad regiam id cognitionem, si prope est, deferre procuret;

LIB. VII. a) fallacihis R 2.

TIT. I. a) indicare R 1. b) testimonium R 1. c) mercedem R 1. d) quacumque R 1. e) acc. ab indice des. R 1.

I. a) deest R 2. b) indicare R 1. c) ita R 1. 2. d) deest R 1. e) ignoscenda R 2. f) indicem R 2. g) a iud. des. R 1. h) indicavit R 2. i) patrocinium seu metum R 2.

si autem longe est, episcopo vel iudici^{k.1} denuntiet^l, ut eorum maiora^m autoritas hunc iudicioⁿ faciat presentari. Quod si neclexerit nuntiare, de propria iudicis facultate omne, quod periit, iussu principis vel episcopi adque iudicis querellanti restituatur. Index^o autem, si non potuerit probare quod indicabit^p, pro omni satisfactione teneatur obnoxius. Quod si rerum causa est et ingenuus est, cum infamio novecuplam, servus vero sexcuplam compositionem exolvat, et C insuper flagella idem servus suscipiat. Quod si isdem ingenuus unde componere non habuerit, et ei, quem infamare temptavit, et ei, cui mentitus est, pariter serviturus tradatur. Servus vero si compositionem pro se exolvere non potuerit, aut si noluerit pro eo satisfacere dominus, servum pro reatum^q tradere non moretur.

II. ANTIQUA^a.

Non credendum indicanti servo, nisi cum domini testimonio.

Si servus sine conscientiam^b domini sui aliquid indicaverit, aliter ei^c non credatur, nisi dominus pro persona servi testimonio suo dixerit esse credendum, de honestate mentis eius proferens testimonium verum.

III. ANTIQUA.

Si index furti sit conscius.

Si delator furti conscius probatur^a, nullam penam incurrat et damnum solutionis evadat; mercedem vero pro indicio non requirat, cui sufficere debet, ut securus abscedat. Qui^b si forsitam rem^c, que furtim ablata est, cum furti ipsius consorte diviserit, que in portione percepit et aput se retinuit, simplum^d tantum restituat.

III. ANTIQUA^a.

De mercedem^b indicis.

Si² quis furem prodiderit, si tamen furti ipsius conscius^c non est, non plus pro indicio accipiat, nisi

k) ita R 1. 2. E 1. V 5; duci alii. l) ita R 1. E 2. V 5; renuntiet R 2. E 1.
m) ita R 1. 2. n) iudicium R 1. o) iudex R 1. p) indicavit R 2. q) reatu R 2.
II. a) deest R 2. b) constientiam R 1; consentia R 2. c) deest R 1.
III. a) conprobatur R 2. b) Quis pro qui si R 1; quodsi R 2. c) irem R 2.
d) simpla R 2.
III. a) deest R 2. b) mercede R 2. c) constius R 1.

1) Hic est iudex superior, non eiusdem ordinis atque supra memoratus.
2) Cf. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 262.

quantum res valuerit, que furto^d ablata est; si tamen domino rei compositio fuerit exsoluta. Si autem talis sit fortasse condicio, ut necesse sit illum, qui fur probatur, occidi, et nihil de eius facultatibus inveniatur, aut^e si servus fuerit, et dominus servi substantiam eius sue vindicet potestati, et in compositionem qui perdiderat res suas nihil fuerit consecutus, tunc tertiam partem de re repperta pro mercedem^b indicii consequatur, et delator nihil amplius iam requirat.

V. ANTIQUA^a.

Si innocens in quocumque crimine accusetur ab^b indice^b.

Quicumque¹ accusatur in crimine, id est veneficio, maleficio, furto aut quibuscumque factis inlicitis, ad-cusator eius concurrat ad comitem civitatis vel iudicem, in cuius est territorio constitutus, ut ipsi secundum leges causam discutiant^c. Et^d cum agnoverint crimen admis-sum, reum comes^d aut iudex comprehendat; et si capi-talia non admiserit, tunc ei, cui reus est, aut componere compellatur, aut, si non habuerit, unde componat, servi-turus ei tradatur; si vero innocens adprobatur, de iudi-cio securus abscedat. Ille vero, qui accusabit^e, et penam et damnum suscipiat, quod debuit percipi^f accusatus, si de crimine fuisset convictus. Comes tamen aut iudex nullum discutere solus presumat, ne aliquod possit esse concludium, ut innocens fortasse tormenta sustineat. Prius tamen pene non subiaceat, quam aut sub presentia iudicum manifestis probationibus arguatur, aut certe, sicut in aliis legibus continetur², eum accusator inscri-bat; et sic in presentia iudicum superius nominatorum questionis agitetur examen.

II. TITULUS: DE FURIBUS ET FURTIS.

I. Ut exponat, quid querit, qui rem furtivam se querere dicit.

d) furto R 2. e) ut R 1.

V. a) deest R 2. b) ab indice des. R 1. c) discutiant R 1. d) Et — comes des. R 1. e) accusavit R 2. f) ita R 1. E 1; perferri R 2.

1) Haec lex ex parte in Legem Baiuv. 9, 18. recepta est. 2) Cf. supra VI, 1, 2; L. Rom. Vis. C. Th. IX, 1, 6. 8. 9. 11.

- II. Si servus ante datam^a seu post datam libertatem faciat furtum.
- III. Si servus ad alium dominum transiens quodcumque committat inlicitum.
- IIII. Si dominus^b cum servo alieno faciat furtum.
- V. Si dominus cum servo suo faciat furtum.
- VI. Si servus alienus suadeatur^c ad inlicita facienda.
- VII. De his, qui cum furibus conscii fuerint.
- VIII. Si de fure quis nesciens comparaverit.
- VIIII. Si de fure quis cognitus comparaverit.
- X. De pecunia et regis^d rebus furto sublati.
- XI. De tintinabulis furatis.
- XII. De instrumentis mulini^e furatis.
- XIII. De damno furis.
- XIIII. Ut fur captus perducatur ad iudicem, et^f ut ingenuus cum servo faciens furtum unam compositionem exolvat^g.
- XV. Si fur se gladio vindicans occidatur.
- XVI. Si fur nocturnus, dum capitur, occidatur.
- XVII. De male tractatis et indebite contractis rebus, et ut tantum de illa re compositio fiat, que fuerit ablata.
- XVIII. De his, que a diversis naufragiis rapiuntur.
- XVIIII. De hereditate et successoribus furis.
- XX. De his, qui fures aut reos captos^f excusserint.
- XXI. Si servus domino vel conservo fecerit furtum^h.
- XXII. Infra quod tempus fur captus iudici presentari iubetur.
- XXIII. Si furtiveⁱ alienus quadrupes occidatur.

I. ANTIQUA^a.

Ut exponat, quid querit, qui rem furtivam se querere^b dicit.

Qui rem furtivam requirit, quid querat iudici occulte debet exponere, ut ostendat per manifesta signa, quid perdidit; ne veritas ignoretur, si non evidentia signa monstraverit.

TIT. II. a) data R 1. b) ingenuus corr. d. R 2. c) suadeat R 1; suadatur R 2. d) regiis R 2. e) mulinis R 1. f) deest R 1. g) exolvantur R 2. h) furto R 1. i) furti, post quod verbum locus rarus existit R 1; furtivel corr. furtive R 2.

I. a) deest R 2. b) requirere corr. se quirere R 2.

II. ANTIQUA^a.

Si servus ante datam^b seu post datam libertatem faciat furtum.

Si quis in servitio constitutus furtum admiserit et postea a domino suo fuerit manumissus, illa, que antea commiserat, ad damnum domini non pertineant, sed ipse sicut servus^c penam^d vel damnum legibus suscipiat constitutum, qui illicita perpetrasse dinoscitur. Quod si post datam libertatem hoc fecerit, ita ut servus et compositionem et flagella sustineat. Quod si tale factum non fuerit, propter quod servituti tradatur, in libertate accepta nihilominus permaneat.

III. ANTIQUA^a.

Si servus ad alium dominum transiens quodcumque committat illicitum.

Si servus, dum ad alium dominum transit, aliquid de rebus prioris domini involaverit aut abstulerit seu quodcumque damnosum alicui intulerit, dum pro crimine cupiditatis cupit addici, discutiatur^b a iudice. Et si id crimen admisisse convincitur, posterior dominus, si voluerit, pro servo damnum compositionis exolvat. Certe, si noluerit, servus secundum criminis qualitatem tradatur ad penam.

III. ANTIQUA^a.

Si dominus cum servo alieno faciat furtum.

Si quis ingenuus cum servo alieno in aliquo crimine inventus fuerit, ut furtum forsitam faciant vel aliquid rapiant aut illicita quecumque committant, secundum superiorem legem¹ medietatem eiusdem compositionis exolvant, ita ut ambo publice fustigentur. Et si noluerit dominus pro servo satisfacere, ipsum servum pro compositione^b tradere non moretur. Quod si capitalia forte commiserint, simul servus cum ingenuo morte damnentur.

V. ANTIQUA^a.

Si dominus cum servo suo faciat furtum.

Si² dominus cum servo suo ad furtum faciendum^b

II. a) *deest* R 2. b) *data* R 1. c) *superius* R 1. d) *pena* R 1.

III. a) *deest* R 2. b) *discutiatur* R 1.

III. a) *deest* R 2. b) *compositione* R 1.

V. a) *deest* R 2. b) *bis scr.* R 1.

1) *V. supra* c. 2. 2) *Cf. infra* VIII, 1, 1; *L. Fris.* 1, 14; *L. Sax.* 50; *Ed. Roth.* 249 *i. f.*; *Brunner, 'D. RG.' II, p. 569.*

ierit^c, hanc compositionem non servum, sed dominum implere iubemus; ita tamen, ut dominus^d iuxta leges C flagellis publice fustigetur^e. Servus autem ideo erit indemnus, quia domini iubentis obedibit^f inperiis.

VI. ANTIQUA^a.

Si servus alienus suadatur^b ad illicita facienda.

Si¹ quis servum alienum ad furtum faciendum aut alias quascumque res illicitas committendas vel etiam adversus se ipsum fortasse persuaserit, ut domino eius perditionem exhibeat, quod facilius eum per malam et iniquam persuasionem ad suum servitium fraudulenter addicat, et fraus ipsa iudicis fuerit investigatione detecta: dominus servi nec servum perdat nec ullam calumniam pertimescat; sed ipse, cuius conludio vel suasionem servus crimen admiserat, ut eum sibi per aliquam hoccasionem^c ad servitium potuisset addicere, ipse eius servi domino, quantum ille involaverit, aut quantum culpabilem^d rem admiserit, septuplo^e compositionem implere cogatur. Ipse autem servus in conventu publice C flagella suscipiat pro eo, quod dominum suum dispiciens insidianti consenserat; et sic postmodum domino suo reddatur.

VII. ANTIQUA^a.

De his, qui cum furibus conscii fuerint.

Non² solum ille, qui furtum fecerit, sed etiam et^b quicumque conscius fuerit vel furti ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur^c et simili vindicta subiaceat^c.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si de fure quis nesciens conparaverit.

Universam³ rem nulli ingenuo liceat de incognito homine conparare, nisi certe fideiussorem adhibeat, cui

c) ierint R 1. d) dominum R 1. e) fustigentur R 1. f) obedivit R 2.
 VI. a) deest R 2. b) ita R 1; uadatur R 2. e) occupationem R 2.
 d) culpabilem R 2. e) septuplum R 2.
 VII. a) deest R 2. b) qui cum eo pro et q. R 2. c) habeantur — subiaceant R 1.

1) Haec lex in Legem Baiuv. 9, 6. recepta est. Cf. Brunner l. c. 2) Cf. L. Baiuv. 9, 15; Brunner l. c. p. 579. 3) Haec lex recepta est in Legem Baiuv. 9, 7; cf. ibid. 9, 13.

credi possit, ut excusatio ignorantie auferatur. Quod si aliter fecerit qui comparaverit a iudice districtus^a autorem presentet infra tempus sufficienter a iudice constitutum. Quem si non potuerit invenire, adprobet se aut sacramento aut testibus innocentem, quod eum furem nescierit, et quod apud eum agnoscitur, accepta pretii medietate, restituat, adque ambo datis invicem^b sacramentis promittant, quod furem fideliter querant. Quod si omnino fur^c invenire^d nequiverit, rem tantum, quae empta est, domino rei emtor ex integritate reformet. Si vero dominus rei furem noverit et eum publicare noluerit, rem ex toto amittat, quam emtor quiete possideat. Haec^e et de servis forma servabitur.

VIII. ANTIQUA^a.

Si de fure quis cognitus comparaverit.

Si¹ quis rem furtivam sciens a fure comparaverit, ille, qui emit, suum representet autorem et postea tamquam fur componere non moretur. Si vero furem non invenerit, duplam compositionem, quae a^b furibus debetur, exolvat; quia apparet illum^c furi^d esse similem, qui rem furtivam sciens comparasse cognoscitur. Quod si servus hoc fecerit, aut medietatem compositionis de ingenuis persolvat, aut hunc servitutum dominus tradat.

X. ANTIQUA^a.

De pecunia et regis rebus furto sublati.

Si² quis de thesauris^b publicis pecuniam aut aliquid rerum involaverit vel uso^c suo transtulerit, in novocuplum eam restituat.

VIII. a) districtus — iudice om. R 1, ubi eadem manu supra lineam addita sunt: fure inquirat; constrictus manu ipsius scriptoris in textu R 2 scriptum legitur, ubi tamen autorem — iudicem omissa sunt. Alia autem manu haud multo recentiore addita sunt supra lineam: iudice districtus autorem etc. — iudice. b) indicem R 1. c) furem R 2. d) ita pro inveniri R 1. 2. e) Haec R 1.

VIII. a) deest R 2. b) de R 2. c) deest R 1. d) furis R 2.

X. a) deest R 2. b) thesauris R 2. c) ausu R 2.

1) Cf. L. Baiuv. 9, 14. 2) Haec lex ad exemplum L. Rom. Vis. Paul. V, 29. scripta est: Si quis fiscalem pecuniam . . . subripuerit seu in suos usos converterit, in quadruplum eius pecuniae . . . condemnetur.

XI. ANTIQUA ^a.

De tintinabulis furatis.

Si¹ quis tintinabulum involaverit de iumento vel bove, solidum reddat; de vacca tremisses duos, de verbicibus vel quibuscumque pecoribus tremisses singulos cogatur exolvere.

XII. ANTIQUA ^a.

De instrumentis mulini furatis.

Si² quis de mulinis aliquid involaverit, quod^b furatum est^c restituat, insuper et componat, sicut de aliis furtis lege tenetur, et extra hoc C flagella suscipiat.

XIII. FLAVIUS ^a CHINDASVINDUS REX ^a.

De damno furis.

Cuiuslibet rei furtum et quantalibet pretii extimatione taxatum ab ingenuo novies, a servo vero sexies ei, qui perdidit, sarciatur^b, et uterque reus C flagellorum verberibus coerceatur^c. Quod si aut ingenuo desit, unde componat, aut dominus componere pro servo non adnuat, persona, que se furti contagio sordidavit, servitura rei domino perenniter subiacebit.

XIII. ANTIQUA ^a.Ut fur captus perducatur ad iudicem. ^a.

Fur, si captus fuerit, perducatur ad iudicem, ut ingenuus in novcuplo sublata restituat, et extensus publice coram iudicem^b C flagella accipiat^c. Quod si non habuerit, unde componat, careat libertatem, illi serviturus, cui furtum fecerit. Servus autem sexcupli compositionem cogatur exolvere et C flagella ante iudicem extensus accipiat. Ipse vero in custodia a iudice teneatur, quousque dominus eius pro eo admoneatur, ut pro servo suo componere non moretur; aut si certe distulerit, eum pro crimine cui malum fecit tradere non moretur. Id denique in hac lege servandum est, ut, si servus et ingenuus seu servi et ingenui unum animal aut quam-

XI, XII. a) deest R 2. b) quodquod R 1. c) deest R 1.

XIII. a) ita R 1, 2; inscriptio deest F 1; Fl. Reeds rex E 2; Antiqua V 5; Antiqua noviter V 7. b) sarciatur R 2. c) coercetur R 1.

XIII. a) deest R 2. b) iudice R 2. c) suscipiat R 2.

1) Haec lex recepta est in Legem Baiuv. 9, 11; similiter etiam L. Burg. 4, 5; L. Sal. 27, 1. 2; Ed. Roth. 289. Cf. Brunner, 'D. RG.' I, p. 301 n. 2) Cf. L. Sal. 22. et infra VIII, 4, 30.

cumque unam rem pari consensu^d furaverint, unam compositionem exolvant, id est, ingenuus medietatem novcupli, et servus idemque medietatem sexcupli, flagella tamen secundum superiorem ordinem^{e.1} accepturi. Nam et de maiori^f summa furti, a servo et ingenuo vel^g a servis et ingenuis facta, predicta forma servabitur; et quemadmodum superius constitutum est, ante iudice flagellandi sunt.

XV. ANTIQUA^a.

Si fur se gladio vindicans occidatur.

Fur², qui per^b diem gladio se defensare voluerit, si fuerit occisus, mors eius nullatenus requiratur.

XVI. ANTIQUA^a.

Si fur nocturnus, dum capitur, occidatur.

Fur³ nocturnus captus in furtum, dum res furtivas secum portare conatur, si fuerit occisus, mors eius nullo modo vindicetur.

XVII. ANTIQUA^a.

De male tractatis et indebite contractis rebus, et ut tantum de illa re compositio fiat, que^b fuerit^b ablata.

Si quis res^c aut vestimenta aliena male tractaverit aut in itinere constitutum in aliquid contigerit vel furtim ei quodcumque tulerit, non pro omni sarcina^d solutionem implere cogatur, sed de hoc, quod furtim abstulit vel male tractavit, secundum leges componere non moretur.

XVIII. ANTIQUA^a.

De his, que a diversis^b naufragiis rapiuntur.

Quidquid⁴ ex incendio, ruina vel naufragium^c raptum fuerit, et aliquis ex hoc quidquam ab aliquo^d suscepit sive celaverit, in quadruplum reformare cogatur.

d) consensum R 1. e) ordine R 1. f) maioris R 1. g) unam pro vel a R 1.
 XV. a) deest R 2. b) p. d. des. R 2.
 XVI. a) deest R 2.
 XVII. a) deest R 2. b) quem furti R 1; quem fuit R 2. c) rem R 1.
 d) sartina R 1.
 XVIII. a) deest R 2. b) adversis pro a. d. R 1, 2 c) naufragio captum R 2.
 d) alio R 2.

1) Supra c. 13. 2) Cf. *Leges XII tabul.* 8, 13 (*Bruns, Fontes*⁵ p. 30); l. 4. *Dig. IX*, 2. 3) Cf. *Leges XII tabul.* 8, 12; l. c. *Dig. Haec lex in L. Baiuv.* 9, 5. recepta est. Cf. *L. Burg.* 27, 8; *L. Sax.* 32; *Brunner, 'D. RG.'* II, p. 483; *infra VIII*, 1, 13. 4) Cf. *supra V*, 5, 3, p. 161.

XVIII. ANTIQUA ^a.De hereditate et successoribus ^b furis.

Si ¹ quis furi mortuo in hereditate aut ex testamento aut ex sanguinis propinquitate successerit, quia crimen cum fure defecit ², penam quidem non sustineat, sed damnum satisfactionis exolvat, quod fur, si vixisset, fuerat soluturus ^c. Si autem maius est damnum quam hereditas, faciat cessionem.

XX. ANTIQUA ^a.De his, qui ^b fures aut reos captos excusserint.

Si quis furem captum aut reum alicui excusserit ^c, si maioris loci persona est, extensus coram iudicem pro ^d sola presumptionem C flagella suscipiat et quem excussit representare cogatur. Quod si alter eum prendiderit ^e, cuius causa non est, de ea compositione, quam fur facere poterat ^f, pro labore suo quartam partem accipiat. Si autem fur inventus non fuerit, iam tunc et penam furis qui hunc excussit perferat et tantum de suo ipse conponat, quantum fur, quem excusserat, convictus satisfacere potuerat. Si certe minor persona fuerit et furem ^a representaverit ^g, pro presumptione sola et ipse C flagella suscipiat. Si autem fur invenire ^h non potuerit, et penam furis et damna ipse sustineat. Nam si preter furem alterius criminis quicumque reum excusserit, similiter C flagella extensus accipiat; et si eum invenire vel presentare nequiverit, eidem continuo vindictae subiaceat, quam reum ⁱ illum, qui excussus est, legalis sanctio ^k pati demonstrat. Si vero servus domino nesciente ista commiserit, pro presumptione CC flagella suscipiat et quem excussit representet. Quem si non presentaverit, dominus eius, si voluerit, pro eo summam compositionis exolvat; quod si componere noluerit, iuxta crimen admissi ¹ servum aut pro damno aut pro supplicio tradat.

XVIII. a) *deest* R 2. b) *successionibus* R 1. c) *solviturus* R 2, E 1.XX. a) *deest* R 2. b) *quicum* R 1. c) *excusserint* R 1. d) *pro s. pres.* des. R 2. e) *ita* E 1, 2; *prediderit* R 1, 2. f) *potuerit* R 2, E 2. g) *presentaverit* R 2, E 2. h) *inveniri* R 2, E 1. i) *rem* R 1. k) *sancio* R 1. l) *ita* R 1, E 2; *admissi* E 1; *admisisse* R 2.

1) Cf. *supra* V, 6, 6; O. Stobbe in Bekker et Muther, 'Jahrbuch' V, p. 297 sq. 326 sqq.; Lewis, 'Succession des Erben in die Obligationen des Erblassers' p. 156 sqq. 2) Cf. *supra* VI, 1, 7, p. 181, n. 1.

XXI. ANTIQUA^a.

Si servus domino vel conservo fecerit furtum.

Si servus domino suo vel conservo aliquid involaverit, in domini potestate consistat, quid de eo facere vellit; nec iudex se in hac rem^b admisceat, nisi dominus servi fortasse voluerit.

XXII. ANTIQUA.

Infra quod tempus fur captus iudici presentare iubetur.

Si quis furem aut quemcumque reum comprehenderit, statim perducatur ad iudicem. Ceterum sue domui amplius quam una die aut nocte^a eum retinere non audeat. Si quis contra hoc fecerit, quinque solidos pro sola presumptione iudici cogatur exolvere. Et si servus hoc sine domini^b conscientia fecerit, C flagella suscipiat. Si vero servus cum domini voluntate id commiserit, compositio redundet ad dominum. Ita ut^c, si honestioris^d loci persona est, X solidos iudici cogatur exolvere, ex quibus medietatem sibi iudex usurpet, et aliam^e medietate illi det, qui damnum noscitur pertulisse.

XXIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si furtive alienus quadrupes occidatur.

Si quis caballum alienum aut bovem vel quodlibet animalium genus nocte aut occulte occidissee convincitur, novecupli compositionem dare cogatur¹. Quod si convinci non potuerit, quod talia fecerit, sacramenta^a evidentissime davit^b. Si vero hoc servus inmittente domino commiserit et ex hoc manifestis indiciis invenitur, dominus servi tamquam fur novecupli compositione^c implere cogatur^c. Quod si servus non convincitur, inscribatur, et cum inventus fuerit talia commisisse, aut sexcupli^d reddat, aut cui damnum fecit ipse^e serviturus subiaceat. Quod si innoxius^f fuerit inventus, iuxta quod aliis legibus est decretum, satisfaciat petitor domino servi.

XXI. a) deest R 2. b) re R 2.

XXII. a) nocte R 1. b) c. d. R 2. c) deest R 1. d) hostestior al. man, corr. honestior R 1. e) alia medietatem R 2.

XXIII. a) sacramenti se R 1. b) dabit R 2. c) compositionem exsolvat R 2. d) sexcuplo R 2. e) deest R 1. f) innox R 2.

1) Haec constitutio a Reccessvindo rege ex lege antiqua repetita esse videtur, unde etiam in Legem Baiuv. 9, 9. recepta est.

III. TITULUS: DE USURPATORIBUS ET PLAGIATORIBUS MANCIPIORUM.

- I. Si quis mancipium alienum^a usurpet.
- II. Si servum vel ancillam ingenuus plagiasse detegatur^b.
- III. De ingenuorum filiis plagiatis.
- IIII. Si servus alienum^c plagiaverit servum.
- V. Si servus ingenuum plagiaverit domino inperante.
- VI. Si servus ingenuum plagiaverit domino nesciente^d.

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si quis mancipium alienum usurpet.

Quicumque ingenuus mancipium usurpaverit alienum, eiusdem meriti mancipium alterum cum eo compellatur domino reformare. Si vero servus hoc fecerit, ipsum mancipium domino reddat et C flagella suscipiat. Quod si usurpatum mancipium prestum non fuerit, dominus servi eiusdem meriti mancipium illi domino det, qui mancipium amisit^a, donec qui ablatus est restituatur; et sic ille, qui pro eo datus fuerat, serviturus domino reformetur.

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servum vel ancillam ingenuus plagiasse detegitur.

Si quis ingenuus servum alienum vel ancillam plagiaverit, quattuor servos aut ancillas domino vel domine reformare cogatur et C flagellis publice verberetur. Quod si non habuerit, unde componat, ipse subiaceat servituti.

III. ANTIQUA^a.

De ingenuorum filiis plagiatis.

Qui¹ filium aut filiam alicuius ingenui vel ingenue plagiaverit aut sollicitaverit et in populo nostro vel in alias regiones transferri fecerit, huius iscleris^b autor

TIT. III. a) aliunum R 1. b) detegitur R 2. c) alienus R 1. d) sciente R 1.

I. a) admisit R 1.

III. a) ita R 1. E; deest R 2. b) sceleris auctor R 2.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 14.

patri aut matri fratribusque, si fuerint, sive proximis parentibus in potestate tradatur^c; ut illi occidendi aut vendendi eum habeant potestatem, aut, si voluerint^d, compositionem homicidii ab ipso plagiatore consequantur^{e.1}, id est solidos CCC², quia^f parentibus venditi aut plagiati non levius esse potest, quam si homicidium fuisset admissum. Quod si eum ex peregrinis ad propria potuerit^g revocare, plagiator CL solidos, hoc est medietatem homicidii exolvat, aut si non habuerit, unde componat, ipse subiaceat servituti.

III. ANTIQUA^a.

Si servus alienum plagiaverit servum.

Si servus servum plagiaverit alienum domino nesciente, servus, qui hoc fecerit, CL flagella coram iudice extensus accipiat, et sic etiam postmodum qui plagiatus est domino reformetur. Ille vero, cuius^b servus plagiatus fuerat, mercedem capture a plagiatoris domino non requirat; ita tamen, ut, si fortasse qui plagiatus est tarde repperiatur, plagiatoris dominus alium eiusdem meriti mancipium aut etiam eundem plagiatorem ei, cuius servus^c vel ancilla plagiata est, dare compellatur, tamdiu sibi servitutum, quamdiu suus servus aut ancilla ei restituatur; et ille ita postmodum domino reformetur.

V. ANTIQUA^a.

Si servus ingenuum plagiaverit domino imperante.

Si servus ingenuum plagiaverit^b ex domini iussione^c, ipse dominus compositionem, que est de ingenuis constituta, compellatur implere; ita ut dominus C publice flagella suscipiat, et servum iussa domini complentem^d molestia non contingat.

c) tradantur R 1. d) non habuerint R 1. e) ita E; conse || in fine paginae R 1; consequatur R 2. f) qua R 1. g) deest R 1.

III. a) ita R 1. E; deest R 2. b) qui pro c. s. R 1. c) servum R 1.

V. a) ita R 1. E; deest R 2. b) alienum domino nesciente servus ingenuum plagiaverit per errorem add. R 1. c) iussione R 2. d) compellentem R 1.

1) Cf. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 205. 2) Ita semper antiquissimae Legis Visigothorum formae de quantitate compositionis referunt; perperam nonnulla de hac re viri docti disseruerunt, editionibus inferiorem formam praebentibus fulti; cf. ex. gr. Wilda, 'Strafrecht' p. 427 sqq.; Dahn l. c. p. 174 sq.

VI. ANTIQUA^a.

Si servus ingenuum plagiaverit domino
nesciente.

Si servus sine domini^b conscientia ingenuum plagiaverit, parentibus plagiati sine aliqua dilatione tradatur, ut quod de eo facere voluerint in eorum consistat arbitrium^c. Quod si qui plagiatus est reduci potuerit, et dominus pro servo componere vellit, libram auri pro iniuriam ingenui dabit.

IIII. TITULUS: DE CUSTODIA ET SENTENTIAM^a
DAMNATORUM.

- I. Si iudex pro crimine interpellatus^b postea contemnatur^c.
- II. Ut comes iudici auxilium prebeat pro comprehendendis in^d crimine accusatis.
- III. Si carcerem quis frangat aut custodi persuadat^e.
- IIII. De tollendis commodis ab his, qui in^f custodia retinentur.
- V. Si iudex criminibus favens^g criminosum absolvat.
- VI. De damno iudicis criminosum indebite absolvantis.
- VII. Ut reus non in^f absconso^h, sed publice percipiat sententiam legisⁱ.

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si iudex pro crimine interpellatus postea
contemnatur^a.

Si quis pro furtum^b interpellaverit iudicem et eum contemnens postea sine conscientiam^c eius aliquid^d a reo in compositionem acceperit, pro presumptione sua V solidos iudici invitatus exolvat. Quod si hoc servus sine domini^e conscientia fecerit, C flagella suscipiat, et dominus servi nullam molestia pertimescat. Nam si cum domini hoc fecerit voluntate, ipse dominus compositionem superius comprehensam compellatur exolvere.

VI. a) *ita R 1. E; deest R 2.* b) *c. d. sui R 2.* c) *arbitrio R 2.*
TIT. IIII. a) *SENTENTIA R 2.* b) *interpellatur R 2, ubi reliqua rubricae pars deest.* c) *condemnatur R 1.* d) *in cr. acc. des. R 2.* e) *ita R 1. 2.* f) *deest R 1.* g) *favens R 2.* h) *absconse R 1.* i) *deest R 2.*
I. a) *condemnetur R 1.* b) *furto R 2.* c) *constientiam R 1; conscientia R 2.* d) *adliquit R 1.* e) *c. d. R 2.*

II. ANTIQUA ^a.

Ut comes iudici auxilium prebeat pro comprehendendis in crimine accusatis.

Quotiens Gotus seu quilibet in crimine, aut in furtum^b aut in aliquo iscelere^c, accusatur, ad corripiendum eum^c iudex^c insequatur. Quod si forte ipse iudex solus eum comprehendere vel distringere non potest, a comite civitatis querat auxilium, cum sibi solus sufficere non possit. Ipse tamen comes illi auxilium dare non moretur, ut criminis reus insultare non possit.

III. ANTIQUA ^a.

Si carcerem quis frangat aut custodi persuadeat.

Si¹ quis carcerem fregerit aut custodi persuaserit, vel ipse carcerarius aut custos^b eos, quos compeditus^c habuit, sine iudicis iussionem aliqua fraude laxare presumserit, eandem penam vel damnum, quod ipsi rei fuerant excepturi, sustineat.

III. ANTIQUA ^a.

De tollendis commodis ab his, qui in custodia retinentur.

Iudex, si aliquos in custodia tenuerit^b, vel qui reos capiunt aut^c custodiendos accipiunt^c, ab his, quos in custodia miserint innocentes, catinati^d nomine nihil requirant nec pro absolutione^e eorum aliquid beneficii consequantur. Quos vero culpaviles^f in custodia tenuerint, per singulos, quos capiunt, singulos tremisses sibi presumere non vetentur. Si vero talis sit fortasse conditio, ut ille, qui captus fuerat, ad exolvendam compositionem relaxetur^g, ipse iudex eandem compositionem^g v. compellat impleri. Que^h cum ad eum, cui debetur, ad integrum ipso insistenteⁱ perveneritⁱ, pro labore suo decimum consequatur. Si quis amplius, quam nos statuimus, accipere fortasse presumserit, ei, cui abstulit, reddat in duplum.

II. a) *deest* R 2. b) *furto* R 2. c) *scelere* R 2. d) *iudex solus eum* R 2.

III. a) *deest* R 2. b) *custos* R 2. c) *ita* R 1; *compeditos* E 1, 2; *competitor* R 2.

III. a) *deest* R 2. b) *detinuerit* R 2. c) *aut e. acc. des.* R 1. d) *catenacii* R 2. e) *solutione* R 1; *absolutionem* R 2. f) *culpabiles* R 2. g) *relax.* — *compositionem des.* R 1. h) *Quem* R 1. i) *insistentem venerit al. man.* R 1.

1) *Haec lex ex iure Romano recepta est; cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 2, 2. Interpr.*

V. ANTIQUA ^a.

Si iudex criminibus favens^b criminosum absolvat.

Si iudex quolibet beneficio corruptus aliquem innocentem occiderit, simili morte damnetur. Si vero eum, qui morti dignus est^c, criminosum absolverit, septuplo quantum pro eius absolutione acceperat illi, cui erat culpabilis^d, cogatur exolvere et de iudiciaria potestate repulsus, infamis^e a sibi successore iudice distringatur, ut eum, quem relaxavit, presentet in iudicio, qualiter de crimine convictus poenam excipiat, quam meretur.

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De damno iudicis criminosum indebite absolventis.

Iudex criminosum^a non parcat pro patrocínio aut amicitia alicuius. Nam si favens criminibus non vindicaverit innocentem et absolverit criminosum, non quidem moriatur aut debilitationem corporis patiatur, sed tam pro homicidio quam^b pro omni negotio summam compositionis exolvat^c.

VII. ANTIQUA ^a.

Ut reus non in absconso, sed publice percipiat sententiam legis.

Iudex¹, quotiens occisurus est reum, non in secretis aut in absconsis locis, sed in conventu^b publice exerceat disciplinam.

V. TITULUS: DE FALSARIIS ^a SCRIPTURARUM.

- I. De his, qui regias auctoritates et preceptiones falsare^b presumserint.
- II. De his, qui scripturas falsas fecerint vel falsare temptaverint.
- III. De his, qui sub nomine regis aut iudicis comitoria^b falsa sive finxerint^c sive detulerint.

V. a) *deest* R 2. b) *favens* R 2. c) *deest* R 1. d) *culpabilis* R 2.

VI. a) *criminoso* R 2. b) *tam pro q. pro* R 1. c) *persolvat* R 2.

VII. a) *deest* R 2. b) *conventu* R 1.

TIT. V. a) *FALSALSARIIS* R 1. b) *reliqua rubricae pars deest* R 2. c) *finxerint* R 1.

1) Cf. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 205.

- III. De his, qui testamentum contra viventis voluntatem^d aperuerint.
- V. De his, qui voluntatem defuncti celare vel falsare^d pertemtant.
- VI. Si quisque^e sibi nomen falsum inponat aut parentes^d vel genus mutet.
- VII. De callide et fraudulenter^f anterioribus^d scripturis confectis.
- VIII. De callide et fraudulenter posterioribus^d scripturis [confectis^g].

I. ANTIQUA^a.

De¹ his, qui regias auctoritates et preceptiones falsare presumserint.

Hi, qui in auctoritatibus nostris vel preceptionibus aliquid mutaverint, diluerint, subtraxerint^b aut interposuerint, vel tempus aut diem mutaverint sive designaverint, et qui signum adulterinum sculperint vel inpresserint: honestior persona^a mediam partem suarum facultatum amittat, fisci^c commodis profuturam; minor vero persona manum perdat, per quam tantum crimen admisit². Quod si contingat illos auditores vel iudices mori, ad^d quos audientia vel iussio destinata fuerat, aut episcopo loci aut alio episcopo vel iudicibus vicinis territorii illius, ubi iussum fuerat, negotium terminare liceat et datam preceptionem offerre et eosdem^e iudices^e negotium legaliter hac iustissime ordinare.

*L. Rom. Vis.
Paul. V, 27, 1.*

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui scripturas falsas fecerint vel falsare temptaverint.

Si quis scripturam falsam fecerit aut recitaverit vel^{ib} subposuerit sciens vel in iudicio protulerit, et qui veram^a

d) *reliqua rubricae pars deest R 2.* e) *quisquis R 1.* f) *fraudulentes R 1.*
g) *deest etiam R 1.*

I. a) *deest R 2.* b) *deest R 1.* c) *fisco modis omnibus R 2, E 1.* d) *aut R 1.*
e) *ita R 1. 2, E 1.*

II. a) *veras R 1.*

1) *V. de hac lege et sequentibus Dahn, 'Westg. Stud.' p. 216 sqq.; cf. Wilda, 'Strafrecht' p. 937 sq.* 2) *Eadem poena falsariis instrumentorum statuitur L. Burg. 6, 10; Ed. Roth. 243; Cap. Kar. M. a. 803—815, c. 2, LL. Cap. I, p. 143.*

subpresserit^b, subtraxerit, diruperit vel designaverit aut diluerit, quique signum adulterinum sculpsit, fecerit vel inpresserit: talium scelerum rei eorumque conscii^c, dum fuerint publicati, si potentiores sunt, quartam partem facultatum suarum amittant. Si vero alieno iure debitam scripturam subtraxerint aut vitiaverint, eandem^d scripturam subtraxisse vel viciassee^e coram iudicem suam professionem depromant; que professio, testibus roborata, perditae vel viciatae^f scripture robor obtineat. Quod si evidentissime, quid scriptura continuit, recordare^g non potuerit, tunc ille, cuius scriptura fuit, habeat licentiam conprobare per sacramentum suum adque per testem, quid ipsa iscriptura^h continuit evidenter, etⁱ ita datum veredice^k testimonium scripture reparet veritatem. Si vero minor extiterit facultas eorum, quam quod aliis facere conati sunt damnum, ipsi procul dubio cum his, que habere videntur, eius servituti subiciantur^l, cui fraudem fecisse dinoscuntur^m. De quarta vero parte, quam dari precipimus, principe hordinante vel iudice tres portiones ille accipiat, qui damnumⁿ pertulit vel pati potuerat; quarta vero^o regie potestati reservetur^p, ut, quid exinde fieri debeat, in arbitrio eius consistat. Humiliores sane vilioresque persone, que talia detecti fuerint commisisse, et iuxta superiorem hordinem conscribere debebunt professionem, et perpetuo cui fraudem fecerint addicantur^q ad servitutem; insuper autem, tam humiles quam potentes persone centenis flagellorum erunt verberibus coercende^r. Quod si servi hoc fecerint, et eos alieni iuris esse patuerit, illis consignentur perenniter servituri, quibus scripturam^s subtraxisse aut^t celasse^t vel lesisse fuerint adprobat. Quod si iubentibus dominis suis talia fecerint, omne damnum redundet^u ad dominum. Ita etiam et de^v eis precipimus observari, qui lucro suo istudentes^w aliena testamenta vel alias scripturas subpresserint aut vitiaverint, ut his, quibus competit, impedire aliquid possint. Et hii^x similiter tamquam falsarii teneantur et iuxta^y qualitatem persone superiori damno multentur.

a.

b) vel *add.* R 1. c) socii R 1. d) eadem R 1. e) viciassee R 2. f) viciatae R 2.
g) recordari R 1. h) scriptura R 2. i) *ita E*; reddita *pro* et *ita* R 1; *ita deest* R 2.
k) veridice R 2. l) subiaceantur R 2. m) cognoscentur R 2. n) num *deest* R 1.
o) parte *add.* R 1. p) servetur R 2. q) addicantur *bis scr.* R 1. r) coercendi R 2.
s) scriptura R 1. t) *deest* R 1. u) redundet R 1. v) dare *pro* de eis R 2.
w) studentes R 2. x) his R 2. y) iuxtam R 1.

III. ANTIQUA ^a.

De his, qui sub nomine regis aut iudicis commonitoria falsa sive finxerint^b sive detulerint^b.

Qui falsa commonitoria sub nomine regis sive iudicis nesciens protulerit, non incurrat falsitatis invidiam, sed eum, qui commonitorium dederit, non moretur ostendere. Quod si eum noluerit nominare, aut quod ab eo commonitorium acceperit, noluerit adprobare, pro qualitate persone ipse reatum falsitatis incurrat, sicut superius continetur de his, qui falsas scripturas confecerint. Quod si ambo falsitatis conscii habeantur, ambo falsarii teneantur.

III. ANTIQUA ^a.

De his, qui testamentum contra viventis voluntatem aperuerint.

Qui¹ viventis testamentum aut ordinationis eius quamcumque scripturam contra ipsius falsaverit^b vel^c aperuerit^c voluntatem, ut falsarius iudicetur.

V. ANTIQUA ^a.

De^b his, qui voluntatem defuncti celare vel falsare pertemtant.

Qui defuncti celaverit voluntatem aut in eadem aliquid falsitatis intulerit, lucrum, quod forsitam iudicio testatoris per ipsam scripturam fuerat habiturus, amittat, illis, quibus fraudem facere conatus est, profuturum^c; et insuper pro falsitate ferat infamium. Nam si parvam aut nullam rem exinde consequi potuisset, ut falsarius condemnatur.

VI. ANTIQUA ^a.

Si quis^b sibi nomen falsum inponat^c aut parentes vel^d genus mutet.

Qui^{e. 2} sibi nomen falsum imponit^f vel genus mutat aut^g parentes finxerit^g aut aliquam inposturam fecerit, reus falsitatis habeatur. *L. Rom. Vis. Paul. V, 27, 10.*

III. a) *deest R 2.* b) *fixerint sive tulerint R 1.*

III. a) *deest R 2.* b) *falsaverint R 1.* c) *vel aperuerint R 1; des. R 2.*

V. a) *deest R 2.* b) *De his deest R 1.* c) *proturum R 1.*

VI. a) *deest R 2.* b) *quisque R 2.* c) *inponet R 1.* d) *aut R 1.* e) *Si qui R 1.* f) *ponit R 1; inponat R 2.* g) *fixerit R 1; dixerit R 2.*

1) *Ad exemplum Legis Rom. Vis. Paul. V, 27, 6. haec lex scripta est.*

2) *Ex iure Romano haec lex recepta est; cf. l. in marg. cit.*

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De callide et fraudulenter anterioribus
scripturis confectis.

Quorundam sepe calliditas exegit^a, ut nove sanctionis constituamus edictum, dum eorum nova et aborrenda fraudis molimina in aliorum deceptione concinnata cognoscimus^b. Proinde quia sunt plerique tanto alios circumveniendi istudio^c dediti, ut sub unius cause nomine in multis capitulis per iscripture^d seriem interdum aliquos obligent, huius perpetim valiture legis constitutione decernimus, ut, quicumque cum alio de negotio speciali definiens generalem scriptis^e constitutionem subintroduxerit adque ita circumvenerit aliquem, ut, dum de una causa fit convenientia, callide per scripturam intexeat, unde omnem de aliis negotiis alterius vocem extinguat vel etiam fortasse proveniat, ut non quidem per scripturam, sed sub aliis verbis aliut simulans quicumque aliquem dolose aut fraudulenter in quocumque decipiat^f, huius rei presumtor et publica notetur infamia, et ei, quem circumvenerat, manens obnoxius, eandem, que de falsariis lata est, censuram^g legis incurrat. Simili quoque damno vel pena multandi sunt, qui propter evacuandam fraudulenter posteriorem scripturam, per anterioris scripture seriem res easdem, quas posterior scriptura continet, in alterius nomine callide obligasse reperiuntur, ita ut tam ille, qui sub hac fraude talem scripturam fecisse detegitur, quam ille, in cuius nomine facta fuisse constiterit, si conscius fraudis huius agnoscitur, eadem, qua supra taxatum est, et in rebus et in corpore iactura damnetur; et evacuata prior^h scriptura, firma nihilominus posterior habeatur.

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De callide et fraudulenter posterioribus
scripturis confectis.

Non inmerito cogitur debitum heredis exolvere, qui successor hereditatis noscitur^a extitisse. Quia ergo nullis fraudem necesse est occasionibus excusare, huius perpetim valiture legis sanctione censemus, ut, quicumque cuilibet per cuiuscumque scripture contractum res quas-

VII. a) exigit R 2. b) cognoscimur R 1. c) studio R 2. d) scripture R 2.
e) in scriptis R 2. f) et add. R 1. g) censura R 1. h) ita R 1. E 1; prioris R 2.
VIII. a) noseuntur R 1.

cumque dederit, que tamen repperiantur quandoquidem aut non eius iuris fuisse, qui dedit, aut id, quod dedisse videtur, per priorem scripturam aut quamcumque definitionem in cuiuscumque prius nomine obligasse et sub quodam argumento id postmodum alteri dedisse, quod aut suum non erat, aut iam prius alteri dederat, dum fraudis huius commentum manifeste patuerit: ipse quidem, qui fecit, si suprestis est, et promissionem et penam, quam hab^b eo edita^b scriptura testatur, subplere cogendus est. Si vero post eius obitum eadem, que predicta est, fraus inveniri potuerit, id, quod autor spondit, heres eius aut heredes cum pena etiam scripture compellendi sunt petenti persolvere; aut si fortasse maior est auctoris sponsio vel pena per scripturam^c taxata, quam esse constat eius hereditas, si noluerint heredes satisfacere pro autorem, de id saltem, quod ex rebus eius possident, cogendi sunt causidico facere cessionem. Quod si heredes non sint, ab^d his, quibus res ipsa vel facultas, que relicta est, possessa fuerit, universa reddi iuxta presentem sententiam oportebit; eandem^e etiam in causis talibus ratione servata, ut^f, si repperitum fuerit conscio illo eandem fraudem intercessisse, in cuius nomine prior scriptura conscripta dinoscitur, tam ille, qui fecit, quam ste^g, qui conscius^h extitit, ad satisfactionem promissionis vel pene, quam posterior scriptura continet, secundum superiorem ordinem equaliter teneantur adque etiam iuxta tenorem superioris legis: De his, qui falsas scripturas confecerint¹, et in corporibus et in rebus damna pariter sortiantur.

a.

VI. TITULUS: DE FALSARIIS METALLORUM.

- I. De torquendis servis in dominorum capite pro corruptione^a monete et eorum mercedem, qui hoc visi extiterint revelasse.
- II. De his, qui solidos et moneta^b adulteraverint.
- III. De his, qui acceptum aurum alterius metalli^a permixtione corruperint.

b) ab eo editas R 2. c) scriptura R 2. d) ab his des. R 1. e) Eadem R 2. f) et R 1. g) iste R 2. h) constius R 1.

TIT. VI. a) reliqua rubricae pars deest R 2. b) monetam R 2. c) non R 1.

1) V. supra c. 2.

III. Si quorumcumque metallorum fabri de rebus creditis^d repperiantur aliquid subtraxisse.

V. Ut solidum integri ponderis nemo^e recuset.

I.^a

De¹ torquendis servis in dominorum capite pro corruptione monete et eorum mercedem, qui hoc visi extiterint revelasse.

Servos² torqueri pro falsa moneta in capite domini domineve non vetamus, ut ex eorum^b tormentis veritas possit facilius inveniri; ita ut, si servus alienus hoc prodiderit, et quod prodidit verum extiterit, si dominus eius voluerit, manumittatur, et domino eius a fisco pretium detur; si autem noluerit, eidem servo a fisco tres auri untie^c dentur; si vero ingenuus fuerit^d, sex untias^e auri pro revelata veritate merebitur.

II. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De his, qui solidus^a aut monetam^a adulteraverint.

*L. Rom. Vis.
C. Th. IX, 18.
Interpr.;
Paul. V, 27, 1.*

Qui³ solidus^b adulteraverit, circumciderit^c sive raserit, ubi primum hoc iudex agnoverit^e, statim eum comprehendat, et si servus fuerit, eidem dextera^d manu abscidat⁴. Quod si postea in talibus causis fuerit inventus, regis presentie destinetur, ut eius arbitrio super eum sententia depromatur. Quod si hoc iudex facere distulerit, ipse de rerum suarum bonis quartam partem amittat, que omnimodis fisco proficiat. Quod si ingenuus sit qui^e hoc faciat^e, bona eius ex medietate fiscus adquirat; humilior vero istatum^f libertatis sue perdat, cui rex iusserit servitio deputandus. Qui autem falsam monetam isculpserit^g sive formaverit, quecumque persona^h sit, simili pene sententie subiacebit.

d) *reliqua rubricae pars deest R 2.* e) non R 1.

I. a) *E 1, V 5, Lind. add. Antiqua.* b) *orum R 1.* c) *unce R 2.*

d) *ubi primum hoc iudex agnoverit add. R 1.* e) *uncie R 2.*

II. a) *solidi et monetam R 2.* b) *solidū R 2.* c) *circumc. — agnoverit des. R 2.* d) *ita R 1, E 1; dextra manum R 2.* e) *qui hoc faciat des. R; qui haec f. E.* f) *statum R 2.* g) *sculpserit R 2.* h) *persone R 1.*

1) *De hoc capite et sequentibus cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 267 sq.* 2) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 17. et supra VI, 1, 3, p. 177 sq.* 3) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 17. 18; Paul. V, 27, 1.* 4) *Eadem poena etiam ingenuis monetarum falsariis statuitur Ed. Roth. 242; Cap. legibus add. a. 818. 819, c. 19; LL. Cap. I, p. 285; cf. Wilda, 'Strafrecht' p. 938.*

III. ANTIQUA ^a.

De his, qui acceptum aurum alterius metalli permixtione corruperint^b.

Qui aurum ad facienda ornamenta suscepit et adulteraverit, sive heris^c vel cuiuscumque vilioris metalli permixtione corruperit, pro fure teneatur.

III. ANTIQUA ^a.

Si quorumcumque metallorum fabri de rebus creditis repperiantur aliquid^b subtraxisse^c.

Aurifices aut argentarii vel quicumque artifices, si de rebus sivi^d commissis aut traditis aliquid subtraxerint, pro fure teneantur.

V. ANTIQUA ^a.

Ut solidum integri ponderis nemo recuset.

Solidum^{b.1} aureum integri ponderis, cuiuscumque monete sit, si adulterinus non fuerit, nullus ausus sit recusare nec pro eius^c aliquid moneta^d requirere preter hoc, quod minus forte pensaverit. Qui contra hoc fecerit et solidum aureum sine ulla fraude pensantem accipere noluerit aut petierit pro eius commutationem mercedem, districtus a iudice, ei, cuius^e solidum recusaverit, tres solidus^f cogatur exolvere. Ita quoque erit et de tremisse^g servandum.

III. a) *deest* R 2. b) *corruperit* R 1, 2. c) *i. e. aeris.*

III. a) *deest* R 2. b) *aliquo* R 1. c) *subtraxisse* R 2. d) *sibi* R 2.

V. a) *deest* R 2. b) *Ut solidum* R 2. c) *ita* R 1, 2, E 1, 2; *commutatione* *add. edd.* d) *ita* R 1, 2, E 1. e) *ita* R 1, E 1, 2; *cui* R 2. f) *solid* R 2. g) *ita* E 1, 2; *tremisses* R 2; *premissae* R 1.

1) *Secundum ius Romanum reprobatio verae et integrae monetae eisdem poenis vindicabatur atque crimen falsae monetae; cf. L. Rom. Vis. Paul. V, 27, 1. et Cod. Th. IX, 18.*

DE INLATIS VIOLENTIIS ET^a DAMNIS.

LIBER OCTABUS^b.

I. TITULUS: DE INVASIONIBUS ET
DIREPTIONIBUS.

- I. Ut solus patronus vel dominus culpabiles habeantur, si eisdem^a iubentibus ingenuus vel servus inlicita operentur.
- II. Si possessor per violentiam expellatur.
- III. Si ad faciendam cedem turba quoadunetur.
- IIII. Si intra domum vel ianuam suam violenter aliquis includatur.
- V. Ut nulla res ab alio possessa absque iudicio usurpetur.
- VI. Si ad diripiendum quisque alios invitasse reperiatur.
- VII. Ne absente^b domino vel in expeditione publica constituto^a cuiusquam domus inquietetur.
- VIII. Si aliquid inlicitum faciant servi eius, qui in expeditione^a est publica constitutus.
- VIIII. De his, qui in expeditione euntes aliquid auferre^a et depredari presumant.
- X. Ut socios suos^c nominet, apud quem pars rapine inventa cognoscitur.
- XI. De his, qui diripienda indicare reperiuntur.
- XII. De his, qui itineranti^d vel in^e opere rustico constituto^a aliquid abstulerint vel molestiam inferre presumserint.
- XIII. Si ille, qui diripit, in ipsa direptione morte necetur.

LIB. VIII. a) ET DAMNIS *des. R 2.* b) OCTAVUS *R 2.*

TIT. I. a) *reliqua rubricae pars des. R 2.* b) absentem *R 2.* c) *deest R 1.*
d) in itinere *R 2.*

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut solus patronus vel dominus culpaviles^a habeantur, si eisdem iubentibus ingenuus vel servus inlicita operentur.

Hoc principaliter generali sanctione censetur, ut omnis ingenuus adque etiam libertus aut servus, si quodcumque inlicitum iubente patrono vel domino suo fecisse cognoscitur, ad omnem satisfactionem compositionum patronus vel dominus obnoxii teneantur¹. Nam qui eius iussionibus^b obedientiam detulerunt, culpaviles^a haberi non poterunt, quare non suo excessu, sed maioris imperio id commisisse probantur.

II. ANTIQUA^a.

Si possessor per violentiam expellatur.

Quicumque² violenter expulerit possidentem, priusquam pro ipso iudicis sententia^b procedat, si causam meliorem habuerit, ipsam causam, de qua agitur, perdat. Ille vero, qui violentiam pertulit, universa in istatu^c, quo fuerant, recipiat quod possedit et securus teneat. Si vero illud invasit, quod per iudicium obtinere non potuit, et causam amittat et aliud tantum, quantum invasit, reddat expulso.

III. ANTIQUA^a.

Si ad faciendam cedom turba coadunetur.

Qui³ ad faciendam cedom turbas^b congregaverit, aut qui seditionem alteri, unde contumelium corporis sentiat, fecerit vel faciendam incitaverit aut preceperit, mox iudex facti crimen agnoverit, eum comprehendere non moretur; ita ut caput huius^c sceleris, infamia notatus, extensus publice coram iudice L flagella suscipiat, et omnes, qui cum eo venerint vel qui^d fecerint, nominare cogatur, ut, si in eius patrocínio non sunt, unus-

I. a) culpabiles R 2. b) deest R 1.

II. a) deest R 2. b) sententiam R 1. c) statum R 2.

III. a) deest R 2. b) turba R 1. c) deest R 1. d) quid R 2.

1) Cf. supra VII, 2, 5 et n. 2, p. 207. 2) Lex ex iure Romano recepta est; cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 26; IV, 20, 3; IX, 7, 2. 3) Cf. L. Rom. Vis. Paul. V, 3, 1. De facinoribus cum adiutoribus vel contubernio commissis, ad quae haec et sequentes leges spectant, cf. Wilda, 'Strafrecht' p. 612 sqq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 570 sqq.

quisque ingenuorum L flagella suscipiat. Servi autem huius criminis socii, si alterius domini sunt, singuli in conventu publico ad aliorum terrorem extensi coram iudice CC hictus accipiant flagellorum^e.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si intra domum vel ianuam suam violenter aliquis includatur.

Quicumque dominum vel dominam intra domum vel curtis sue ianuam violenter incluserit eisque aditum egressionis negaverit sive, ut^a id fieret, aliis preceperit, pro ausi^b temeritate autor sceleris det domino vel domine auri solidos numero XXX et preter hoc C flagella suscipiat. Hii vero, qui malis voluntatibus eius consenserint ausiliumve, ut hoc fieret, prestiterint, si in eius patrocinio non sunt, singuli ingenuorum quindecenos solidos illis, quibus violentiam intulerunt, cogantur inferre et pro admissi^c presumptione centena flagella suscipiant. Servi autem, si id domino vel domina non iubente commiserint, CC hictus accipiant flagellorum. Si vero ita dominus vel domina a violento vel presumptore^d extra suam domum vel ianua^e excludantur, ut^f continuo, quod est gravius, potestas eis ab ea domo vel familia ceterisque rebus auferatur, commissor sceleris damnum invasionis incurrat adque etiam C hictus accipiat flagellorum. Ingenui autem huius criminis socii, si in eius patrocinio non sunt, centena flagella suscipiant et singuli trecenos solidus cogantur exolvere, illis procul dubio profuturos, quibus hanc iniuriam intulisse noscuntur. Quod si hoc servi ignorantibus dominis sua sponte commiserint, servi penam sustineant superius comprehensam; domini vero nihil iniurie vel detrimenti perferant. Id ipsut etiam patiantur, qui domum alienam sua auctoritate sine regis vel iudicis iussione adprehendere, describere aut obsignare presumserint.

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut nulla res ab alio possessa absque iudicio usurpetur.

Nullus comes, vicarius, vilicus, prepositus, actor aut procurator seu quilibet ingenuus adque etiam servus

e) finit add. R 2.

III. a) deest R 1. b) ita R 2, E 1; facti R 1. c) amisi R 1. d) presumptore R 2. e) ianuam R 2. f) et R 1.

rem^a, que ab alio possidetur, post nomen^b regie potestatis vel dominorum suorum aut suum usurpare presumat ante iudicium. Quod si non expectata discussione id, quod ab alio possidetur aut iuris alterius esse dinoscitur, invaserit, omne^c, quod abstulit vel presumptuosus
 a. invasit, in duplum ei restituat, de cuius iure visus est abstulisse, hac singulorum annorum fruges, quas inde fideliter colligisse^d iuraverit, petitori compellatur exolvere. Et tamen, si servus absque domini voluntate hoc fecerit, CC insuper extensus publice flagella suscipiat; ita ut, si dominus pro rei duplacione noluerit satisfacere, rem, que ablata est, in eo istatu^e cum frugibus restituat et eundem servum pro facti temeritate insistente iudice ei, cuius res invasit vel abstulit, servitutum tradere non desistat. Omnismodis tamen erit sollicite perquirendum, ne qualibet suasionem vel fraudis alicuius commento idem servus cum illius domini voluntate hoc fecerit, cuius rem ablata esse constiterit; et si ita repperitum fuerit, iuxta aliam legem¹ dominus, qui suasit vel malum fieri fraudulenter permisit, quantum servus tulerat, septuplum dominus rei domino servi persolvat, et servum suum dominus eius securus possideat.

VI. ANTIQUA^a.

Si ad diripiendum quisque alios invitare repperiatur.

Si quis ad diripiendum alios invitaverit, ut, cuiuscumque rem evertat aut pecora vel animalia quecumque diripiat, illi, cuius res direpta est, in undecuplum que sunt sublata restituat. Hii vero, qui cum ipso fuerint, si ingenui sunt^b, quinos solidos componere compellantur, aut si non habuerint, unde componant, quinquagena flagella suscipiant. Si vero servi hoc sine domini voluntate commiserint, centenis quinquagenis flagellis verberentur, et ab eis res omnis in istatu^c reddatur.

VII. ANTIQUA^a.

Ne absente domino vel in expeditione publica constituto cuiusquam^b domus inquietetur.

Nullus domum inquietet absentis nec in expeditione

V. a) res R 1. b) nomine R 1. c) omnem R 1. d) collegisse R 2. e) statu R 2.

VI. a) deest R 2. b) sint R 1. c) statu R 2.

VII. a) deest R 2. b) ita E 1, 2; cuiuscumquam R 1; cuiuscumque R 2.

1) *Supra VII, 2, 6, p. 208.*

publica^c constituti; et si, quod per iudicium^d recipere potuisset, absente eo, quem^e fuerat conventurus, invaserit, reddat^f in duplum. Si vero illut invaserit^f, quod ei^g nullo iudicio debebatur, reddat in triplum. Si quis autem, antequam in expeditionem proficiscatur, ad negotium dicendum iudicis fuerit admonitione conventus, aut per se causam dicere non moretur, aut per mandati iscriptura^h persona eligat, qui adversario suo iudice presente respondeat. Qui si nec mandatum dederit nec respondere voluerit et sic in expeditione profectus causam non dixerit, postquam conventusⁱ fuerit a iudice, iudex adversario suo que repetebat iubeat reformari¹. Illi tamen, dum reversus fuerit, actio reservetur.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si aliquid inlicitum faciant servi eius, qui in expeditione est publica constitutus.

Si illius servi, qui in publica expeditione est constitutus, in aliquo crimine aut inlicito facto perventi^a extiterint vel detecti, a iudice corripiantur et secundum legem iuxta qualitatem culpe cedantur. Quod si res ad componendum vel ad eosdem servos tradendos fuerit, in *a.* custodiam^b teneantur a iudice, donec dominus veniens aut compositionem, si voluerit, adimpleat, aut, si noluerit, eos evidentius tradat. Si vero iniuste servus occisus fuerit aut subditus questioni, contra iudice dominus servi, cum reversus fuerit, causam dicere non vetetur.

VIII. ANTIQUA ^a.

De his, qui in expeditione euntes aliquid auferre vel depredare presumunt.

Qui in expeditionem vadunt, que abstulerint quadrupli satisfactione restituant. Quod si non habuerint, unde componant, rem simplam reddant et CL flagella suscipiant. Quod si nolentibus dominis servi hoc fecerint, rem ablata in istatu^b reformat et CC flagella extensi sustineant^c. Cuius rei exactionem provinciarum

^c) publica R 1. ^d) iudicio accipere non p. R 1. ^e) ita E; quam R 1; que R 2. ^f) reddat — invaserit *des.* R 2. ^g) in pro ei R 2. ^h) scripturam personam R 2. ⁱ) fuerit reversus conventus R 2.
VIII. ^a) ita R 1. 2. ^b) custodia R 2.
VIII. ^a) *deest* R 2. ^b) statu R 2. ^c) sustentent R 2.

1) Cf. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 250.

comites vel iudices aut vilici istudio^d suo non morentur inpendere^e, quia provincias nostras non volumus hostili predatione vastari.

X. ANTIQUA^a.

Ut socios suos^b nominet, aput quem pars rapine inventa^a cognoscitur.

Aput quem scelus aut pars rapine fuerit inventa, istatim^c socios suos nominare cogatur. Qui, si nominare noluerit, teneatur ad vindictam. Quod si honestior persona est, aut pro iscelere^d rationem reddat aut que ablata vel eversa fuerint^e undecupli compositione restituat et C publice flagella suscipiat. Si certe aput servum rapine pars repperiatur, CC flagella publice extensus accipiat et socios suos nominare non differat.

XI. ANTIQUA^a.

De his, qui diripienda indicare repperiuntur.

Quicumque ingenuus vel servus aliqua diripienda indicaverit^b, vel^c ut cuiuscumque res evertatur^d aut pecora vel iumenta diripiantur, et ex hoc certis probationibus publice convictus inveniatur, pro eo, quod indicaverit, C flagella publice extensus accipiat^e.

XII. ANTIQUA^a.

De his, qui itineranti vel in opere rustico constituto aliquid abstulerint vel molestiam inferre presumserint.

Qui in itinere vel in opere rustico constituto aliquid violenter intulerit vel abstulerit, ubi ex hoc iudici fuerit interpellatum, ille, qui abstulerit, quadruplum restituat, aut si aliut aliquid cedis vel damni fecerit, legaliter satisfaciat. Quod si hoc servus domino nesciente commiserit, et C flagella suscipiat, et dominus pro servo compositionem exolvat. Nam si dominus componere noluerit, servum tradere non recuset^b.

d) studio R 2. e) implere R 1.

X. a) deest R 2. b) deest R 1. c) statim R 2. d) scelere R 2.

e) fierant R 2.

XI. a) deest R 2. b) indicaverint R 1. c) deest R 1. d) aevertatur R 2.

e) finit add. R 2.

XII. a) deest R 2. b) recusetur R 1.

XIII. ANTIQUA ^a.

Si ille, qui diripuit, in ipsa direptione morte necetur.

Qui¹ aliena pervasit, si^b in ipsa direptione percussus^c aut occisus fuerit, ille, qui percussit^e, nullam calumniam patiatur.

II. TITULUS: DE INCENDIIS ET INCENSORIBUS.

I. De his, qui sive in civitate sive^a extra civitatem domibus^b inmiserint ignem^b.

II. Si ignis inmittatur in silva^c.

III. Si, dum iter agitur, ignis longius dilavetur^d.

I. ANTIQUA ^a.

De² his, qui in civitate seu extra civitatem domibus inmiserint^b ignem.

Qui³ in alienam domum in civitatem ignem supposuerit, correptus a iudice ignibus deputetur, et de bonis eius domino domus, si tamen aliquid damni pertulerit, componatur hac pretium domus reddatur incense. Sed ille, cuius domus incensa est, coram testibus, quantos statuerit sententia iudicantis, prebeat sacramentum, se fideliter quod in domo sua habuit profiteri nec plus, quam illi^c conditum fuerat, postulare nec domus sue pretium amplius taxare, quam valuit; et si post datum sacramentum aliquid fefellisse convincitur, in duplum que sunt supra modum debite conpositionis exacta illi cogatur inferre, qui conpositionem exolverat. Quod si in domum, sicut superius diximus^d, ignis inmissus ad proximas domos forte transierit, iuxta damni modum inter eos etiam, qui domos vel res suas incendio perdiderant, eius substantia dividatur, si tamen post con-

XIII. a) *deest* R 2. b) *ita* R 1, E 1, V 5; et R 2. c) percussus — percussit *bis scr.* R 1.

TIT. II. a) *seu* R 2. b) domibus inm. ignem *des.* R 2. c) *silvam* R 2. d) *dilabetur* R 2.

I. a) *deest* R 2. b) *inmiserit* R 1, 2. c) *ita* R 1, 2; *expectaveris*: illic, *quod praebe* E 1, V 6. d) *deest* R 1.

1) Cf. *supra* VII, 2, 6. 2) Cf. *ad hanc et sequentes leges Wilda, 'Strafrecht' p. 940 sqq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 654 sqq.* 3) Cf. *L. Rom. Vis. Paul. V, 3, 6; praecipue autem l. 28, § 12. Dig. XLVIII, 19: Incendiarii capite puniuntur, qui ob inimicitias vel praedae causa incenderint intra oppidum, et plerumque vivi exuruntur; qui vero casam aut villam, aliquo lenius.*

positionem illius, in cuius domum ignem misit, inpletam, aliquid de facultatibus eius cognoscitur residuum esse; ita ut simili modo coram testibus sacramenta dependant, se non amplius repetere, quam incendio perdiderunt. Et si post datum sacramentum periurasse cognoscuntur^e, hec, que amplius exegerint, in duplum ei, quem fraudulenta ambitione damnare voluerant, cogantur exolvere. Qui vero extra civitatem¹ in domum mittit incendium, omnia, que sunt in domo incensa, restituat et pretium domino domus reddere non moretur; sed his, cuius domus incensa est, coram testibus iurisiurandi interpositione confirmet, se non amplius postulare, quam perdiderat. Et^f si post datum sacramentum amplius, quam perdiderat^f, exegisse^g dinoscitur, in duplum ei, qui damna sustinuit, coactus exolvat. Quod si etiam vicine domus ex eo, quod inmissum^h est incendium, forte consumpte sunt, si de bonis eius superfuerit, unde hisⁱ etiam componatur, hii^k quoque amissa recipiant. Prius tamen cum sacramento coram testibus profiteantur^l, se non amplius quam perdiderant^m postulare. Et si periurasse cognoscuntur aut amplius exegisse, in duplum ei, quem tali fraude damnaverantⁿ, male exacta restituant; ita ut pro correptione qui domum incenderat C flagella suscipiat. Et quicumque tale damnum admittens non habuerit, unde componat, servituti subiaceat. Si certe cuiuscumque servus sive in civitate sive extra civitate^o incendium intulisse cognoscitur, dominus, si servum tam nocentis admissi voluerit liberare a supplicio, pro eius crimine componere non moretur; ita ut servus publice CC hictus accipiat flagellorum. Sed ille, cuius domus incensa est, iurare cogatur, se amplius non repetere, quam in eius domo flamma consumsit. Et si componere pro servo noluerit, tradatur servus ad penam, ut supplicio capitali admissa persolvat.

II. ANTIQUA^a.

Si^b ignis inmittatur in silva^c.

Si quis qualemcumque silvam incenderit alienam sive piceas arbores vel caricas, hoc est ficos^d, aut cuius-

e) noscuntur R 2. f) Et — perdiderat *des.* R 2. g) exegisse R 2. h) inmissum R 1; inmissus R 2. i) eis R 2. k) *ita* R 2; *hic* R 1. l) profiteatur R 1. m) perdiderat R 1. n) damnaverint R 2. o) civitatem R 2.
II. a) *deest* R 2. b) Quod si R 1. c) silvam R 2. d) ficus R 2.

1) Cf. *Dig. l. c. in f.*

libet generis arbores igne cremaverit, a iudice correptus C flagella suscipiat et pro damno satisfaciat, sicut ab his, qui inspexerint, fuerit estimatum. Quod si servus hoc domino nesciente commiserit, CL verberibus addicatur. Et si pro eo dominus componere noluerit, cum duplum vel triplum damni fecerit, quam quod eundem servum valere constiterit, ipso^e servo^e pro facto tradere non retardet^f.

III. ANTIQUA^a.

Si, dum iter agitur, ignis longius dilavetur^b.

Qui¹ in itinere constitutus in cuiuscumque forsitam campo adplicaverit^e et ad quoquendum civum^d aut frigoris necessitate compulsus ignem fecerit, cautus sit, ne ignis longius dilavetur^b, aut si in ispinis^e sive in pavulis^f siccis, in quibus plerumque flamma nutritur, incendium convalescat, ignem, cum crescit, extinguat^g. Quod si se longius flamma extenderit, et messis aut area vel vinea aut domus sive pomarium incendio concrematur^h; tantum, quantum flamma consumsitⁱ, reddere vel componere compellatur, qui ignem, quem fecerat, neclexit extinguere^k.

III. TITULUS: DE DAMNIS ARBORUM, ORTORUM ET^a FRUGUM QUARUMCUMQUE.

- I. De conpositione arborum incisarum.
- II. Si ortum quis vastaverit alienum.
- III. Si de incise arboris ruina debilitatio vel homicidium perpetretur^a.
- IIII. Si arbor ex parte incisa sive^b combusta damna concutiat.
- V. De vinea incisa vel evulsa sive concremata adque^c de fructibus usurpatis^c.
- VI. Si sepi incidatur vel incendatur.
- VII. Si pali de sepibus incidantur.
- VIII. Si in alienam silvam quis cum vehiculum^d capiatur.

e) ipsum servum R 2. f) retardent R 2.
 III. a) deest R 2. b) dilabetur R 2. c) adpliverit R 2. d) cibum R 2.
 e) spinis R 2. f) pabulis R 2. g) extinguat R 1. h) concremetur R 2. i) consumptum sit R 1. k) finit add. R 2.
 TIT. III. a) deest R 2. b) sibe R 2. c) adque — usurpatis des. R 2.
 d) vehiculo R 2.

1) Cf. L. Burg. 41; Ed. Roth. 148; Brunner, 'D. RG.' II, p. 658.

- VIIII. Si loca fructifera vel pascuosa nimia angustia coartentur^e.
- X. De animalibus voluntarię^f in messe vel vineis missis.
- XI. Si quelibet animalia frugibus damna concutiant.
- XII. Si pratum defensum a pecoribus naufragetur.
- XIII. Si fructifera loca ab animalibus extiterint dissipata.
- XIIII. Si expellentibus de fructibus pecora^g quisquam excutiat vel^h de clausuraⁱ furto aut violentia tollat^h.
- XV. De animalibus in vinea, messe vel prato perventis.
- XVI. Si, priusquam expellantur, animalia de fructibus exierint^k.
- XVII. Si in fructibus animalia perventa quacumque aliquis detruncatione^e turpaverit^e.

I. ANTIQUA^a EMENDATA^a.

De compositione arborum incisarum.

Si¹ quis iniscio^b domino alienam arborem inciderit: si pomifera est, det solidos III; si oliva, det solidos V; si glandifera maior est, duos solidos det; si minor, det solidum unum; si vero alterius generis sunt et maiores adque prolixiores sunt, binos solidos reddat; quia, licet non habeat fructum, ad multa tamen conmoda hutilitatis preparant usum. Et hec quidem compositio erit, si tantundem abscise fuerint; nam si presumptive^c incise alicubi ferantur, aut similes arbores cum illis incisis dabuntur, aut predictum pretium duplo solvetur.

II. ANTIQUA^a.

Si ortum quis vastaverit alienum.

Si² quis alienum ortum vastaverit, statim iuxta damni estimationem a iudice coactus domino orti cogatur exolvere; ita ut, si servus hoc fecerit, super compositionem ipsius damni L flagella extensus accipiat.

e) *deest R 2.* f) *ita R 2; voluntari R 1.* g) *deest R 1.* h) *vel — tollat des. R 2.* i) *ita E 1; clausa R 1.* k) *deest R 1, 2.*

I. a) *deest R 2.* b) *iniscio R 2.* c) *vel add. R 1.*

II. a) *deest R 2.* b) *Qui pro Si q. R 2.*

1) Cf. *ad hanc legem et sequentes Dahn, 'Westg. Stud.' p. 211 sq.* 2) Cf. *L. Sal. 27, 6; L. Burg. 25, 1; L. Baiuv. 9, 12; Ed. Roth. 284; Brunner, 'D. RG.' I, p. 301, n.*

III. ANTIQUA ^a.

Si de incise arboris ruina debilitatio vel
homicidium perpetretur.

Si ¹ quis arborem inciderit, et aliquid damni fecerit aut si, dum cadit, arbor aliquem occiderit, damnum qui incidit exolvat. Quod si in circuitu arboris homines fuerint, priusquam cadat arbor, admoneat²; et si de ramis arboris conruentis postea, quam conmonuerit, aliquis debilitatus aut mortuus fuerit, nullam ille, qui arborem incidit, calumniam pertimescat. Ceterum si aut senem aut debilem aut dormientem, aut qui sibi cabere non potuit, aut pecudem fortasse ruina huius arboris debilitaverit vel occiderit, pro quadrup^b uno domino alium^c eiusdem meriti mox reformet et pro hocciso^d homine tamquam homicida teneatur; pro debilitato vero iuxta formam legum satisfacere compellatur. Et si aliquis alienam arborem inciderit, pro violentia componere non moretur. Quod si dominus harboris incisore^e fuerit contestatus, et postmodum incisor fuerit, dum incidit, hoccisus^d, mors eius nullatenus requiratur.

III. ANTIQUA ^a.

Si arbor ex parte incisa sive combusta damna^b
concutiat^b.

Si ³ arbor ex parte incisa sit aut ex aliqua parte igne combusta, et illo, qui inciderat vel incendere ceperat, ^a absente arbor^c ceciderit, nulla ei pro damno, quod per ruina^d arboris factum est, calumnia moveatur.

V. ANTIQUA ^a EMENDATA ^a.

De vinea incisa vel evulsa sive concremata
adque de fructibus^b usurpatis^b.

Qui vineam inciderit, eradicaverit vel incenderit alienam aut in desertum perduxerit, duas equales meriti

III. a) *deest* R 2. b) *ita* R 1; quadrupem R 2; quadrupede E. c) *deest* R 1.
d) *occ- pro hocc-* R 2. e) *incisorem* R 2, *quod est intelligendum*.
III. a) *deest* R 2. b) *damno concutiat* R 1. c) *arbo* R 1. d) *summa* R 2.
V. a) *deest* R 2. b) *frugibus occupatis* R 2.

1) Cf. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 145; M. Frank, 'Kasuelle Tötung' p. 33 sq.; Brunner, 'Absichtslose Missethat' in 'SB. d. Berl. Acad.' XXXV, 1890, p. 818. 2) Cf. Conc. Tribur. a. 895, c. 37, LL. Cap. II, p. 234 sq. 3) Cf. L. Sax. 55; Ed. Roth. 138; Frank l. c. p. 34 sq.; A. B. Schmidt, 'Grundsätze über den Schadensersatz in den Volksrechten' p. 35.

vineas domino eius vinee reformare cogatur, et preterea dominus vinee illius deserte hanc ad ius suum revocare non dubitet. Si vero per violentiam fruges collegerit, et fruges^c in duplo restituat et quidquid everterit redintegrare procuret; ita tamen, ut cum sacramentum^d colligentium per tempus vindemiarum duplam ipsius frugis compositionem^e restituat. Servi vero sine^f dominorum iussu talia facientes per singulas vites decena^g flagella extensi percipiant et^h fruges omnino restituant^h, autⁱ si dominus componere voluerit, per sex vites solidum solvat^k. Quod si maius damnum creverit et componere dominus noluerit, servum tradere festinavit^l.

VI. ANTIQUA^a.

Si sepis incidatur vel incendatur.

Si¹ quis per aliquod spatium sepes inciderit vel incenderit alienas, si maioris loci persona est, et sepem reparet et pro damno satisfaciat. Si quid tamen damni domino de fructibus accidisse cognoscitur, et damnum solvat, sicut inspectio habuerit estimantium, et preterea X solidos reddat. Sed et de eo campo, qui fructos^b habeat vel habuit^b, et de prato sive de concluso V solidos compellatur exolvere; de eo vero campo, in quo nulli^c fructus sepibus claudebantur, sepem tantummodo reparare cogatur. Si vero hoc persona inferior fecerit, solvat damnum de estimatis fructibus ac sepem reparet et L flagella publice suscipiat. Quod si servus hoc nesciente domino fecerit, et damnum solvat et sepem reparet et C flagella suscipiat. Quod si casu factum fuerit, sepem tantummodo reparet, que conlisa est; quia crimen videri non potest, quod non est ex voluntate commissum.

VII. ANTIQUA^a.

Si pali de sepibus incidantur.

Qui² de sepibus palos inciderit vel incenderit alienos, cum campus ille fructos^b ullos^c eo tempore non

c) frugem R 2. d) ita R 1; sacramento colligentia R 2. e) compositione R 1. f) si sine R 1. g) ita E 1; decem E 2; centena R 1; ducentena R 2. h) et — restituant des. R 1. i) ut R 1. k) ita R 1. E 1; reddat R 2. l) ita R 1 pro festinabit, quod praebet R 2.

VI. a) deest R 2. b) fructus abet vel abuit R 2. c) nullus fructus claudebatur R 2.

VII. a) deest R 2. b) fructus R 2. c) ullo R 1; nullos R 2.

1) Cum hac et sequenti lege cf. L. Burg. 27, 1. 2. 2) V. supra n. 1; cf. Brunner, 'D. RG.' I, p. 339.

habuerit, in quadruplum reformare cogatur. Si autem fructus^d aliquid de^e his sepibus claudebatur, per singulos palos singulos tremisses compellatur exolvere; ita ut, si ex fructibus aliquid perierit, ex integro reformetur. Eadem et de ortis sepe conclusis precipimus custodire^f.

VIII. ANTIQUA^a.

Si in alienam silvam quis^b cum vehiculo capiatur.

Si quis aliquem conprehenderit, dum de silva sua cum vehiculo vadit et circulos ad cupas aut quecumque ligna sine domini permissionem asportare^c presumat, et boves et vehiculum aliene silve presumtor amittat, et que dominus cum fure aut violento conprehenderit, indubitanter obtineat.

VIII. ANTIQUA^a.

Si loca fructifera vel pascuosa nimia congestia coartentur.

Si quis cum fructibus^b vineam, pratum vel pascua habere cognoscitur et fossas per circuitum^c pro solo terrore constituat, ut non nisi per vineam aut messem transitus esse possit, damnum, quod viator intulerit, ad viatoris culpam redundare non convenit. Campos autem vacantes si quis fossis concinxerit^d, iter agentes non hec signa deterreant, nec aliquis eos de his pascuis presumat expellere.

X. ANTIQUA^a.

De animalibus voluntarie in messe vel vineis missis.

Qui¹ iumenta vel boves aut quecumque pecora voluntarie in vineam vel messem miserit alienam^b, damnum, quod fuerit estimatum^c, cogatur exolvere. Et si maior persona est, pro caballis aut bubus per singula capita singulos solidos reddat; per minora vero capita

d) fructos R 1. e) ita R 1; aliquid eis R 2. f) custodiri R 2.

VIII. a) deest R 2. b) quicumque R 2. c) adsportare R 1.

VIII. a) deest R 2. b) frugibus R 2. c) circuitu R 1. d) concinxerit R 2.

X. a) deest R 2. b) aliena R 1. c) estimatum R 2.

1) Cf. *L. Sal.* 9, 8, *cod.* 2; *L. Burg.* 27, 4, 5; *Ed. Roth.* 344; *Brunner l. c. p.* 301, n.

singulos tremisses ei, cui damnum factum est, compellatur exolvere. Certe si inferior est fortasse^d persona, et damnum ex integro reddat et compositionem ex medietate restituat adque XLe flagella publice extensus accipiat. Si vero servus hoc sine iussione^f domini fecerit, omne damnum aut ipse aut eius dominus reddat, et ipse servus LX flagella suscipiat.

XI. ANTIQUA^a.

Si quolibet animalia in fructibus^b damna concutiant^c.

Si cuiuslibet qualiacumque animalia vineam vel messem everterint alienam^d, ille, cuius animalia damnum intulerint, tantum vinee vel agri cum frugibus eius meriti domino de suo restituere non moretur, quantum exterminatum esse cognoscitur; ita ut collectis frugibus ille recipiat, qui dedisse videtur. Et si non habuerit agrum aut vineam unde componat, tantum frugis reddat, quantum in equali parte agri vel vinee fuerit estimatum.

XII. ANTIQUA^a.

Si pratum defensum a pecoribus naufragetur.

Qui in pratum eo tempore, quo defenditur, pecora miserit, ut postmodum ad secandum non possit erba^b succrescere: si servus est qui hoc fecerit^c, XL hictus^d accipiat flagellorum, et fenum reddatur a^e domino eius, quantum fuerit estimatum; si liber et inferioris loci persona sit^a, per duo capita tremissem uno^f reddat, et^g fenum nihilominus iuxta estimatione^h ei, qui damnum pertulit, redditurus; si maior vero persona sit, per duo capita unum solidum reddat et fenum habita estimatione restituat.

XIII. ANTIQUA^a.

Si fructifera loca ab animalibus extiterint dissipata.

Si¹ quis caballum aut pecus alienum in vinea, messe, prato vel orto invenerit, non expellat iratus, ne,

d) ita R 2; deest R 1. e) ita R 1; X R 2. f) iusso R 1.

XI. a) deest R 2. b) frugibus R 2. c) concutiant R 1; concutiat R 2.

d) aliena R 1.

XII. a) deest R 2. b) herba R 2. c) fecit R 1. d) hictos R 2. e) ad R 2.

f) unum R 2. g) deest R 1. h) estimationem R 2.

XIII. a) deest R 2.

1) Cf. *leges sequentes, praeterea L. Sal. 9, 1—3; L. Burg. 23, 2; Brunner l. c.*

dum de damnum^b expellit, evertat; sed ad domum suam inclusurus adducat et domino^c caballorum vel pecorum faciat certiolem, ut presentibus his aut vicinis eorum damnum, quod inlatum fuerit, estimetur^d, et ad campum utreque partes convenient, et^e postquam damnum inspexerint, pars campi vel vinee sive prati aut messis, que defracta fuerat^f, mensuretur; et^g donec fructos^h colligantur, expectetur, ut tantumⁱ de inpasto loco ei, cui damnum intulerit, facta ispatii^k exequatione^k tradatur, et presentibus testibus et de eo loco, qui eversus est, et de eo, qui est^g intiger^l, fructos^h colligantur, ut quidquid minus in his locis, que a pecoribus eversa fuerint, repperitur, ille, cuius pecora fuerint, reformare cogatur. Pecora vero, postquam ipsorum locorum spatia mensuraverint, sicut est in legibus constitutum¹, domino reformentur. Et si pecora, dum per iracundia inmoderationis expellit, everterit, domino pecorum damnum simplam^m tantummodo satisfactione restituat et sibi que debilitabit aut occidit usurpet; sic tamen, ut que everterit ante persolvat. Quod si pecora per casum, non culpa expellentis debilitentur aut pereant aut in sudes sive in palos, dum expelluntur, inciderint, damnum solvatur ex medio, ut que superioribus legibus suntⁿ statuta^o permaneant.

XIII. ANTIQUA^a.

Si expellentibus de fructibus^b pecora quisquam^c excutiat vel de clausura^d furto^e aut violentia tollat.

Si² quis expellenti de fructibus pecora excusserit, si honestior est forte persona, det solidus V et duplum damnum, quod fuerit estimatum, exolvere cogatur; si certe humilioris loci persona fuerit et non habuerit, unde componat, L flagella suscipiat et duplum damnum reddere compellatur. Si vero servus hoc fecerit, ante iudicem C hictos flagellorum suscipiat, et domino eius

b) damna R 2. c) dominum R 2. d) aestimetur R 2. e) ut R 1.
f) fuerint R 1. g) deest R 2. h) fructus R 2. i) tantumdem pro t. de R 1. k) spatii
estimationem R 2. l) ita R 1, 2. m) simpla R 2. n) deest R 1. o) instituta R 2.
XIII. a) deest R 2. b) frugibus R 2. c) quicumque R 1. d) clusura R 1;
clausam R 2. e) furtum R 2.

1) V. supra c. 11. et infra c. 15. 2) Cum hac lege et duabus, quae sequuntur, cf. L. Sal. 9; L. Burg. 23, 1—3; Ed. Roth. 346; Brunner l. c.

nulla calumnia moveatur. Quod si de domum^f aut clausura^g involaverit aut per violentia^h tuleritⁱ, octo solidos qui iniuriam pertulit consequatur, et preterea duplum damnum ille, qui abstulit, reddere compellatur. Si vero servus hoc fecerit, C flagella suscipiat, et dominus eius nihil damni sustineat.

XV. ANTIQUA^a.

De animalibus in vinea, messe vel prato per-
ventis^b.

Si¹ quis in vineam suam, messe, prato^b vel orto iumenta vel pecora invenerit aut^c prenderit, statim domino pecodum ipsa aut altera die nuntiaturus includat. Quod si dominus pecorum^a mittere vel venire noluerit, damnum a vicinis, quod factum est, extimetur, et ad satisfactionem ille, cuius pecora fuerint, iudicis executione venire cogatur et damnum exolvat. Si tamen probaverit^d aut certe iuraverit ille, qui prendidit, damnum ipsum ab ipsis animalibus factum fuisse, ille vero, cuius pecora sunt, si ad extimationem^e damni aut pecora recipienda non venerit, adaquentur tantummodo² ac triduo teneantur inclusa^f; et pro retentis triduo pecoribus nullam calumniam inferre poterit qui ad extimationem^e damni^a venire neclexerit. Post triduum autem animalia dimittantur, et dimissis animalibus, si dominus eorum venire contemserit, pro contempto^g ipso, quia inspicere noluit, iuxta estimationem testium in duplum cogatur exolvere. Quod si ille, cuius pecora sunt, ad eum, cui damnum factum est, venerit, rogans eum, ut ad extimationem damni adcedat^h, ut pecora relaxentur, et ille non adquiescat, volens pecora eius interficere: si hoc ita fecisse convincitur, per singula capita maiora singulos solidos reddat, per minora capita singulos tremisses. Similiter hec lex continet et de illis, qui ante triduum pecora clausa non publicaverintⁱ. Si^k autem hoc servus fecerit sine domini voluntate, C flagella suscipiat et dominus eius nihil damni sustineat.

f) domo R 2. g) clausa R 2. h) violentiam R 2. i) tulerint R 1.
XV. a) deest R 2. b) perventis — prato des. R 1; perventi R 2. c) aut
pr. des. R 2. d) probaverit R 2. e) estimationem R 2. f) inclausa R 2. g) con-
tento R 1. h) accedat R 1. i) publicaverit R 1. k) Sin R 2.

1) Cf. *supra* p. 240, n. 2. De ipsa re, quae statuitur, cf. Wilda in 'Z. f. D. R.' I, p. 229 sqq.; Dahn, 'Westg. Stud.' p. 84 sqq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 531. 2) Ed. Roth. 346: aqua tantum ei dit (= det); cf. Wilda l. c. p. 238; Gierke, 'Humor im D. Recht' p. 52.

XVI. ANTIQUA ^a.

Si, priusquam expellantur, animalia de frugibus exierint.

Si iumenta vel pecora de frugibus^b, priusquam expellantur, exierint, ea non liceat comprehendere, quia utrum ipsa damnum fecerint nescitur. Nam si eam ipse, cuius sunt, aut quicumque vicinus expellerit^c, dominus iumentorum vel pecorum extimationem^d damni implere cogatur.

XVII. ANTIQUA ^a.

Si in fructibus animalia perventa quacumque aliquis detruncationem^b turpaverit.

Si labia^c pecoribus vel^c aures qui in fructibus^a suis comprehenderit inciderit, illa, que deformavit, obtineat et domino pecorum alia sana restituere non moretur.

III. TITULUS: DE DAMNIS ANIMALIUM VEL DIVERSORUM ^a RERUM.

- I. Si caballus vel animal alienum aut de legamine^b tollatur^c aut extra^d voluntate domini in aliquo fatigetur.
- II. Si prestitum animal contra definitionem et voluntatem^e domini fatigetur.
- III. Si caballi aut cuiuscumque^e animalis coma vel cauda turpetur.
- IIII. Si alienum animal testiculis^f desecetur.
- V. Si iumenti partus excutiatur.
- VI. Si cuiuscumque animalis^g partus excutiatur.
- VII. Si qualiacumque^h animalia ab invice evertantur.
- VIII. Si damnum vel iniuriam inpellenteⁱ autⁱ sine damnum^e alienum animal occidatur.
- VIIII. Si bus^k alienus sine domini^l voluntatem^m operibus subiugetur.

XVI. a) *deest* R 2. b) fructibus R 2. c) expulerit R 2. d) estimationem R 2.

XVII. a) *deest* R 2. b) detruncatione R 2. c) labium pecorum aut R 2.

TIT. III. a) *ita* R 1, 2. b) ligamen tollat R 2. c) *religiosa rubricae pars* *deest* R 2. d) *ex* R 1. e) qualiscumque R 1. f) testiculos R 2. g) animal R 1.

h) qualienumque R 1; qualicumque R 2. i) inpellunt ut ea R 1; inpellente an R 2.

k) bos R 2. l) *deest* R 1. m) voluntate R 2.

- X. Si qualiacumque animalia trituris aree fati-
gentur.
- XI. Si pecus absque damno in clusuram mittatur.
- XII. Si animal cuicumque faciat quodcumque dam-
nosum.
- XIII. Si quodcumque animal quacumque percussione
debilitetur.
- XIIII. Si pecus alienum sciente an ignorante domino
gregiⁿ alterius^o misceatur.
- XV. Si animali quodcumque pavidum inlegetur^p,
per quod^q ruptum^q aut debilitetur [aut^r mo-
riatur].
- XVI. Si vitiosum animal, cum aput dominum est,
cuiuscumque^s etatis^s hominem^r occidissee vi-
deatur^r.
- XVII. Si animal vitiosum quis a se habiciat vel^s
non^s abiectum^s [retineat^r].
- XVIII. Sue^t habendum culpe, si irritatum animal
noceat^o irritantem.
- XVIIII. Si iuste an iniuste concitatus canis quem-
piam debilitasse [vel^r occidissee probatur^r].
- XX. De cane damnosum^u.
- XXI. De lesione vestis.
- XXII. Si fraudulenter quis ambulans in^s laqueos^s
[feris^r preparados incidat^r].
- XXIII. Ut, qui laqueos feris ponit, et^v loca discer-
nat, [in^r quibus ponat, et vicinos admoneat^r].
- XXIIII. De damnis iter publicum concludentium.
- XXV. De reservandum^w ispatium^x iuxta vias pu-
blicas.
- XXVI. Si de campis vacantibus iter agentium ani-
malia [expellantur^r].
- XXVII. Ne iter agentibus pascua non conclusa ve-
tentur.
- XXVIII. Ut, qui in transitum fluminis culturam facit,
[laborem^r sepe circumdet^r].
- XXVIIII. De discretione concludendorum fluminum.
- XXX. De confringentibus mulina^y et conclusiones
aquarum.
- XXXI. De furantibus aquas ex decursibus alienis.

n) in grege R 1. o) *reliqua rubricae pars deest* R 2. p) *inlicitetur* R 2.
q) *quod rup* R 1; *corruptum* R 2. r) *deest* R 1, 2. s) *deest* R 1. t) *Sive* R 1.
u) *damnosus* R 2. v) *et l. d. des.* R 1. w) *ita* R 1; *reservando* E 1; *servando* R 2.
x) *spatio* R 2. y) *molina* R 2.

I. ANTIQUA ^a.

Si caballus vel animal alienum aut de ligamine tollatur aut extra voluntate domini in aliquo fatigetur.

Si ¹ quis caballum alienum vel alium ^b animal de pedica sive de ligamine tulerit sine conscientia domini sui, unum solidum ei det. Et si per hanc occasionem perierit, alium eiusdem meriti caballum vel animal restituat. Quod si eum alibi ambulare coegerit ^c vel laborare ^d fecerit domino nesciente, alium equalis meriti cum eo dare cogatur; si ^e tamen aut ^f ipsa aut altera die eum dominus suus invenerit. Quod si tertia die animal inventum non fuerit, ille, qui animal alienum presumserat, pro fure teneatur.

II. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si prestitum animal contra definitionem et voluntatem domini fatigetur.

Quicumque ² contra voluntatem eius, qui prestat, animal supra definitionem cursu, honoribus vel itinere fatigaverit, per decem milia det solidum unum. Quod si minus quam decem milia fuerit, estimato ^a itinere vel labore, extimetur et compositio damni. Nam ³ si debilitatus aut mortuus fuerit: debilem sibi habeat et similem reddat; pro mortuo vero vivum talem sine excusatione restituat.

III. ANTIQUA ^a.

Si caballi aut cuiuscumque animalis coma vel cauda turpetur.

Si ⁴ quis alieni caballi coma turpaverit aut caudam curtaverit ^b, eiusdem meriti alium cum eo sine dilatione domino restituat. Si vero alterum qualemcumque animal curtaverit, per singula capita singulos triantes reddere compellatur.

I. a) *deest* R 2. b) *aliut* R 2. c) *coegerit* R 2. d) *labore* R 1. e) *tamen* si R 2. f) *ut si* R 1.

II. a) *extimato* in it. R 2.

III. a) *deest* R 2. b) *turpaverit* R 1.

1) Cf. *L. Burg.* 4, 6; *L. Sal.* 27, 3, 4; *Brunner, 'D. RG.' II, p. 638.*

2) Cf. *l. 40. Dig. XLVII, 2.* 3) Cf. *Ed. Roth.* 337. 339. 4) Cf. *L. Sal.* 38, 8; *L. Burg.* 73, 3; *Ed. Roth.* 338. 341.

III. ANTIQUA ^a.

Si alienum animal testiculis desecetur.

Qui¹ alienum animal aut quemcumque quadrupedem, qui ad istadium^b fortasse servatur, invito domino vel nesciente castraverit, vel bovem aut que non castrantur secaberit^c, domino in duplum cogatur exolvere, cui propter invidiam hoc videtur intulisse dispendium.

V. ANTIQUA ^a.

Si iumentum partus excutiatur^b.

Si^{c.2} quis quocumque pacto partum eque pregnantis excusserit, pulletrum anniculum illi, cuius fuerat, mox reformet.

VI. ANTIQUA ^a.

Si cuiuscumque animalis partus excutiatur.

Si³ quis vaccam prignantem^b abortare fecerit aliena^c, talem aliam cum vitulo domino reformare cogatur et illa, cui partum excussit, ipse accipiat. Hec et de aliis quadrupedibus forma servetur.

VII. ANTIQUA ^a.

Si qualicumque^b animalia ab invicem evellantur^c.

Si⁴ cuiuslibet iumenta aut armenta vel alia pecora se^d invicem forte conliserint, dominus iumentum vel aliorum animalium, alium^a eiusdem meriti eius^a domino reddat et illum^e debilitatum aut^a occisum^a sibi obtineat.

VIII. ANTIQUA ^a.

Si damno vel iniuria inpellente aut sine damnum^b alienum animal occidatur.

Si quis alienum animal occidisse aut vulnerasse convincitur, non damno qualemcumque^c compulsus, alium eiusdem meriti domino reformare cogatur et, si servus

III. a) *deest* R 2. b) *studio* R 2. c) *ita* R 1; *secaverit* E 1; *castraverit* R 2.

V. a) *deest* R 2. b) *excutiatur* R 1. c) *Quicumque pro Si quis quoc.* R 2.

VI. a) *deest* R 2. b) *prignantem* R 2. c) *alienam* R 2.

VII. a) *deest* R 2. b) *qualibetcumque* R 2. c) *se ev.* R 2. d) *deest* R 1. e) *illud* R 2.

VIII. a) *deest* R 2. b) *damno* R 2. c) *qualicumque* R 2.

1) Cf. *L. Sal.* 38, 12, *codd.* 5. 6. 2) Cf. *Ed. Roth.* 333; *L. Sal.* 38, 9, *codd.* 5. 6. 3) Cf. *Ed. Roth.* 332; *L. Sal.* l. c. 4) Cf. *Ed. Roth.* 328.

est, L flagella publice suscipiat; ingenuus vero quinque solidos det. Nam si eundem damni commovit^d iniuria, ut eum occideret aut debilitaret, pretium pecodis aut^e animalis reddat hoccisi^f vel debilitati et nihil patiatur iniurie.

VIII. ANTIQUA^a.

Si bos alienus sine domini voluntate operibus subiugetur.

Si¹ quis bovem alienum iuncxerit sine conscientiam^b domini eius ad aliquid caricandum sive pro voluntate sua retinendo^c, eiusdem meriti cum eo alium domino reddat.

X. ANTIQUA^a.

Si qualiacumque animalia trituris aree fatigentur.

Si quis caballum aut aliut quodcumque alienum animal in area miserit, per singula capita singulos solidos reddat. Et si per hanc occasionem animal mortuum fuerit, et solidum reddat et eiusdem meriti animal domino cogatur exsolvere.

XI. ANTIQUA^a.

Si pecus absque damno in clusuram mittatur^b.

Qui absque aliquo damno incluso^c pecus detinuerit alienum, si servus hoc nescio domino fecerit, tantummodo XXXX hictos^d accipiat flagellorum. Si ingenuus fuerit, per duo capita tremisse^e uno^e ei, cuius^f pecus conclusum est, cogatur exolvere. Quod si ex ipsis pecoribus aliquid debilitatum aut mortuum fuerit, iuxta superiorem legem compositio fiat.

XII. ANTIQUA^a.

Si animal cuicumque faciat quodcumque damnosum.

Si^{b. 2} cuiuscumque quadrupes aliquid fecerit fortasse damnosum, in domini potestate^b consistat, utrum qua-

d) commonuit R 1. e) deest R 1. f) occisi R 2.
VIII. a) deest R 2. b) conscientia R 2. c) retinendum R 2.
X. XI. a) deest R 2. b) bis scr. R 1. c) inclusum, quod intelligendum est, R 2. d) hictus R 2. e) tremissem unum R 2. f) cui R 1.
XII. a) deest R 2. b) Si — potestate des. R 2.

1) Cf. L. Burg. 4, 8.

2) V. infra c. 20. et Brunner, 'Absichtslose

drupem^c noxium tradat, an ei, qui damnum pertulit vel aliquid excepit adversi, iuxta iudicis extimationem componat.

XIII. ANTIQUA^a.

Si quodcumque animal quacumque percussione debilitetur vel occidatur.

Si quis alienum iumentum percusserit, ita ut debile efficiatur aut de ipsa fortasse percussione mortuum fuerit, ille, qui percussit, alium eiusdem meriti domino reformare cogatur et illum^b debilem sue vindicet potestati. Quod si iumentum non habuerit, pretium iuste estimationis domino iumenti restituat. Et similis hordo tam de caballum^c quam de bobe^d vel reliquis animalibus ab omnibus observetur.

XIII. ANTIQUA^a.

Si pecus alienum sciente an ignorante domino gregi alterius misceatur^b.

Si cuiuslibet pecora cum alicuius se miscuerint, et hoc ipse prospexerit^c, et sic de ipsius grege habierint, ut nullam ex hoc conscientiam habeat, dominus pecorum sacramentum^d ab eodem accipiat, quod non ipsius fraude vel culpa exinde abscesserint, et nec sibi ea presumsit nec alicui tradidit, et nihil cogatur exolvere. Quod si ad domum suam adduxerit, et iudicem non monuerit vel in conventu publice infra octabum^e diem non contestaverit, duplum satisfaciatur.

XV. ANTIQUA^a.

Si^b animali quodcumque pavidum inligetur, per quod ruptum aut debilitetur aut moriatur.

Si¹ quis caput mortui pecoris aut ossa vel^c aliquid, unde animal terreatur, ad caudam caballi credi-

c) quadrupedem R 2.
XIII. a) deest R 2. b) illud debile R 2. c) caballo R 2. d) bovem et rel. R 2.
XIII. a) deest R 2. b) misceat R 1. c) prospexerit R 2. d) ita R 2; sacramento R 1. e) hoctava die R 2.
XV. a) deest R 2. b) quis add. R 1. c) aut R 1.

Missethat' p. 834 sqq. Lex recepta est ex iure Romano; cf. L. Rom. Vis. Paul. I, 15, 1. Interpr.: Si alienum animal cuicumque damnum intulerit aut alicuius fructus laeserit, dominus eius aut aestimationem damni reddat aut ipsum animal tradat. Quod etiam de cane similiter est statutum. 1) Cf. L. Burg. 73. et L. Rom. Burg. 29: De caballis, quibus os aut scindola ad caudam ligata fuerint.

derit adligandum^d, et per hoc currendo ruptus probetur aut mortuus, alium sanum caballum domino reformare non moretur, quia legum statuta transcendit. Quod si caballus nihil debilitatis^e incurrerit, L hictus^f accipiat flagellorum. Si servus hoc fecerit, C verberibus addiatur.

XVI. ANTIQUA^a.

Si vitiosum animal, cum aput dominum est, cuiuscumque etatis hoccidisse hominem videatur.

Si¹ quis bovem aut taurum vel quemcumque quadrupedem noxium habuerit aut vitiosum, eum^b, antequam alium^c noceat, non moretur occidere. Quod si de vitio quatrupedis^d ex vicinorum^e contestatione cognoverit et postea eum reservaverit aut paverit vel distulerit occidere, hac postea alicui mortem aut debilitatem sive vulnus intulerit, iuxta leges componere non moretur, sicut est de homicidis, id est viris ac mulieribus, infantibus, servis vel ancillis compositio constituta; ita ut^b, si iugulaverit aliquem ipse quatrupes^d in^f annis XX, CCC solidos^g componatur, et ab hoc usque ad eum, qui annos L habuerit, unam compositionem iubemus stare. A quinquaginta annis usque ad illum, qui habet LX et V^h, CC solidi componantur. Qui vero super hoc habuerit, C solidi componantur. Qui quindecim annos habuerit, CL solidi componantur. Si inⁱ quattuordecim annos fuerit, CXXXX^k solidi componantur. Si in tridecim, CXXX solidos^l det. Si in duodicim, CXX solidos^l det. Si in^m undecim, CXⁿ solidos solvat. Si decem, C. Si vero novem aut octo vel septem, LXXXX° solidi componantur. Et si sex vel quinque aut quattuor annorum fuerit, LXXX solidi componantur. Si certe trium vel^p duorum annorum fuerit, LXX solidos^g reddat. Nam si unius anni^q, LX solidi componantur. Et si filiam alicuius aut uxorem iugulaverit, a quinto decimo anno usque ad quadragensimum^r CCL solidi componantur,

d) alligandum R 2. e) debilitatus R 1. f) hictos R 2.
XVI. a) deest R 2. b) deest R 1. c) ita R 1; aliquem R 2. d) quadrup. R 2.
e) vitinorum R 1. f) si de annis R 2. g) solidi componantur R 2. h) LXXV pro LX et V R 2. i) infra R 2. k) CLX R 2. l) solidi dentur pro solidos det R 2. m) infra R 2. n) centum solidi exsolvat R 2. o) LX R 2. p) aut R 2. q) fuerit add. R 2. r) quadragensimum R 2.

1) Cf. de hac lege Wilda, 'Strafrecht' p. 427; Dahn, 'Westg. Stud.' p. 173; Brunner l. c. p. 818.

et^s a quadragensimo usque ad sexagensimo CC solidi componantur^s. Quod si superior annorum numerus fuerit, C solidi componantur. Et^t a quinto decimo vero anno aut inferius, sicut et^t de pueris est superius comprehensum, medietatem compositionis eius secundum etatem vel sexus ordinem reddere compellatur.

XVII. ANTIQUA^a.

Si animal vitiosum quis a se habiciat^b vel non abiectum retineat.

Si quis bobem^c aut alium animal nocivum vel vitiosum habuerit, eum occidere non moretur vel a se proicere, ita ut vicinis omnibus notum faciat, quia eum a. a se proiecit. Quod si eum non occiderit, sed reserverit, quidquid damni fecerit^d, ille componat, qui eum apud se reservare cognoscitur.

XVIII. ANTIQUA^a.

Sue habendum culpe, si irritatum animal noceat irritantem.

Si¹ quis vitiosum bobem^b aut canem vel alium^c animal contra se in ira^d concitaverit, quidquid passus fuerit, culpe eius, qui hoc pertulerit^e, oportet adscribi.

XVIII. ANTIQUA^a.

Si iuste an iniuste concitatus canis quempiam debilitasse vel occidisse probetur.

Si aliquem canis momorderit alicuius, et de morsum^b illius aliquis debilitatus probetur aut mortuus, domino canis nihil calumnie moveatur; si tamen eum^c canem, ut morderet, non inritasse cognoscitur. Quod si canem suum, ut furem aut quemcumque criminisum comprehenderet, inritavit^d, et ita momorderit fugientem, si de morso ipso^e fuerit debilitatus aut mortuus, nihil ex eo causationis exsistat. Nam si eum ad innocentem forsitam iniuriandum incitavit, tamquam si ipse vulnus intulerit, iuxta legem^f componere non moretur.

s) et — componantur des. R 1. t) deest R 2.

XVII. a) deest R 2. b) abiciat R 2. c) bovem aut aliut R 2. d) admiserit R 2. E.

XVIII. a) deest R 2. b) bovem R 2. c) aliut R 2. d) ire R 1. e) pertulit R 2.

XVIII. a) deest R 2. b) morso R 2. c) eneum R 2. d) irritaverit R 2. e) ipsius R 2. f) lege R 2.

1) Lex ex iure Romano sumpta est; cf. L. Rom. Vis. Paul. I, 15, 3. Interpr.

XX. ANTIQUA ^a.

De cane damnoso.

Si ¹ cuiuslibet canis damnosus fuerit, ut devastet berbices ^b aut alia pecora forte evertere ceperit, et prehensus fuerit, ipse dominus canis, ubi ex hoc fuerit conmonitus, eum illi tradat, cui damnum constat fuisse ^c inlatum, ut eum occidat. Quod si eum occidere noluerit vel illi tradere, cui damnum primitus ^a constat fuisse inlatum, quidquid postmodum canis damni admiserit, dominus canis duplam compositionem reddere non moretur.

XXI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De lesione vestis.

Si quis qualibet occasionem ^a vestem absciderit vel ruperit alienam adque sordibus maculaverit, et talis macula in veste patuerit, ut extra feditatem tolli minime possit, pro facti crimine obnoxius maneat, ita ut similem vestem integram restituat. Quod si talem vestem non habuerit, huius vestis ^b pretium, quantum integra illa, que rupta aut ^c incisa adque maculata est, valere potuit, dare compellatur. Vestem vero, que rupta aut ^c maculata est, ille accipiat, qui hanc compositionem exolverit. Si vero servus hoc fecerit, et dominus pro eo ^d componere noluerit ^e, servum pro qualitate ^f criminis tradere non moretur.

XXII. ANTIQUA ^a.

Si fraudulenter quis ambulans in ^b laqueos feris ^b preparados incidat.

Si quis sudes in vinea posuerit sive in campo propter feras, et ibi aliquis, dum furtum facere temtat, inciderit, culpe eius oportet adscribi, qui vulnus excepit, quod in rem alienam fraudulenter ingressus est.

XXIII. ANTIQUA ^a.

Ut, qui laqueos feris ponit, et loca discernat, in quibus ponat, et vicinos admoneat.

Si quis in terris suis foveas fecerit, ut feras in eisdem foveis comprehendat, aut laqueos vel arcos pro-

XX. a) *deest* R 2. b) *verbices* R 2. c) *fuisset* R 1.
 XXI. a) *occasione* R 2. b) *vestim* R 1. c) *vel* R 2. d) *deest* R 1.
 e) *noluerit* R 1. f) *qualitate* R 2.
 XXII. a) *deest* R 2. b) *furi pro* in l. f. R 1.
 XXIII. a) *deest* R 2.

1) V. *supra* c. 12.

tenderit seu ballistas in locis secretis vel desertis, ubi via nulla est, que non consueverat frequentari, nec ubi pecodum possit esse accessus; si alicuius animal per hanc occasionem, que ad feras adparatur, extinguatur aut occidatur, pecus, quod periit, incautus venator exolvat; quia quadrupes sibi eam^b cabere non potuit. Homines vero proximos vel vicinos venator ante^c conmoneat; et si post monitionem^d quisquam in^e hec incautus intruerit, nihil ex hoc calumnie venatori oportet opponi, quia se ille periculo, qui conmonitione^f audire neclexit, obiecit. Si quis vero de locis longinquiorebus veniens, qui non fuerat ante conmonitus, ignorans inciderit et fuerit debilitatus aut mortuus, his^g, qui feris insidias vel laqueos preparavit, tertiam partem compositionis exolvat, que fuerat hactenus debilitatis^h hominibus velⁱ occisis^k in legibus comprehensa^l; quia in itinere hominum^m hoc periculum nescientibus apparere non debuit.

XXIII. ANTIQUA^a.

De damnis iter publicum claudentium^b.

Si¹ iter publicum clausum sit, rumpentibus^c sepem aut vallum nulla calumnia moveatur. Ille vero, qui viam clauserat, que consueverat frequentari, si servus est, a iudice perducatur ad sepem, et C flagella suscipiat et per distractionem iudicis priorem viam aperire cogatur, etiam si messes^d ibidem esse videantur^e. Si vero id fuerit a potentiore^f commissum, exigantur ei solidi XX. Relique autem persone talia committentes X^g solidos exolvere compellantur; ita ut homnis huius rei compositio fisci viribus inferatur.

b) ea R 2. c) antea R 2. d) admonitionem R 2. e) deest R 1. f) conmonitionem R 2. g) deest R 2. h) debilitatus R 2. E 1. i) vel — itinere hominum des. R 1. k) occisi R 2. l) comprehensa R 2. m) ita E 1. 2; omnium R 2; deest R 1.
XXIII. a) deest R 2. b) concludentium R 2. c) rupentibus R 1; rumpendi R 2; rumpenti E 1. 2. d) ita R 1. E 1; messe R 2. e) ita R 1. E 1; videatur R 2. f) petitore R 1. g) decenos R 2. E 1.

1) Hanc legem, licet 'antiquam', tamen prorsus aliter verbis conceptam fuisse in Codice Eurici patet ex Lege Baiuv. cum Lege Burg. collata, quae utraque illa Codicis Eurici lege niti videtur. Cf. L. Burg. 27, 3: . . . quicumque viam publicam aut vicinalem clausit, XII sol. se multae nomine noverit inlatum, ita ut sepis illa impune a transitoribus deponatur, et messis, quantum viae spatium continere putatur, conteratur; ib. 27, 5: Si servus hoc fecerit, C fustium ictus accipiat. . . . L. Baiuv. 10, 19: Si quis via publica . . . clausit . . . , cum XII sol. componat et illam sepem tollat; ib. 20: De via convicinali . . . , qui eam . . . clausit cum VI sol. componat et aperiat.

XXV. ANTIQUA ^a.

De servando ^b spatio iuxta vias publicas.

Viam, per quam ad civitatem sive ad provincias nostras ire consuevimus ¹, nullus precepti nostri temerator existat, ut eam excludat, sed utroque ^c medietas aripennis ^d libera servetur ^{b.2}, ut iter agentibus adplicandi ispatium ^e non vetetur. Si quis autem huius legis predicta ^f precepta transcenderit, si maioris ^g loci persona est, det solidos XV. Inferiores vero persone hootonos ^h solidos solvant fisco profuturos. Qui certe iuxta huiusmodi viam messes ⁱ aut vineam vel pratum sive conclusum habere cognoscitur, sepem ^k utrumque ^l concludat; quod si propter paupertatis angustias ^m campum sepibus non possit ambire, fossatum protendere non moretur.

XXVI. ANTIQUA ^a.

Si de campis vacantibus iter agentium animalia expellantur.

Si aliquis ³ de apertorum et vacantium camporum pascuis, licet eos quisque fossis precinxerit, caballos aut boves vel cetera animalia generis cuiuscumque iter agentium ad domum suam inclusurus adduxerit, per duo ^b capita tremisse ^c cogatur exolvere; si vero, ut non pascantur, expulerit, per quattuor capita tremisse ^c accipiat qui excepit iniuriam. Quod et ^a si hec et que ^d superius dicta sunt servus domino nesciente commiserit, a comite civitatis vel iudice C flagellorum hictibus verberetur, et dominus servi nullam calumniam aut detrimentum sustineat.

XXV. a) *deest* R 2. b) *reserv- pro serv-* R 2. c) *ita* R 1; in utrumque R 2. E 1; utrumque E 2. d) *arepennis* R 2. e) *spatium* R 2. f) *ita* R 1; *deest* R 2. E. g) *ita* R 1; *maior pro maioris* loci R 2. E. h) *ootonos* R 2. i) *messem* R 2. k) *ita* R 1. E 1; *sepe* R 2. E 2. l) *utruque* R 1. m) *ita* R 1. E 1; *angustiam* R 2.

XXVI. a) *deest* R 2. b) *dua* R 1. c) *tremissem* R 2. d) *quod* R 1.

1) *Id est via publica vel regia. Cf. L. Baiuv. 10, 19: via publica, ubi [rex vel] dux egreditur.* 2) *In utroque viae publicae latere medietatem aripennis, id est spatium 60 pedum, liberam remanere lex praecipit. Hoc loco vox 'aripennis' significat non ut plerumque (cf. infra X, 1, 14) modum agri quadrati in quoque latere 120 pedes habentis, sed mensuram, quae per longitudinem agitur, habentem, ut videtur, 120 pedes. Eodem modo Gregorius Turonensis hac voce usus ait Hist. Franc. I, 6, p. 37: Unus stadius habet agripennes quinque. Quod efficit, cum stadium 625 pedes Romanos, Graecos tamen 600 tantum habeat, Romanos pedes 125, Graecos 120.* 3) *Ex hac lege et sequenti auctor edicti Rothari regis caput 358. formasse videtur.*

XXVII. ANTIQUA ^a.

Ne iter agentibus pascua non conclusa
vetentur.

Iter¹ agentibus in pascuis, que conclusa non sunt, deponere sarcina et iumenta vel boves pascere non vetentur; ita ut non uno loco plus quam biduo, nisi hoc ab eo, cuius pascua sunt, obtinuerint, commorentur, nec arbores maiores vel glandiferas, nisi prestiterit silve dominus, a radice succedant^b, ramos autem ad pascendos bobes^c non proibeantur competenter incidere^d.

XXVIII. ^a

Ut, qui in transitu fluminis culturam facit,
laborem sepem^b circumdet^c.

Qui² in eo loco, ubi transitus fluminis est, culturam fecerit vel prerruptum ripe, aut ubi pecora trans-eunt, potuerit excludere et fecerit fortasse culturas, sepem etiam facere non moretur. Quod si non fecerit et aliquid damni fuerit per hanc neclegentie^d sue in-hutilitatem^e perpessus, nihil compositionis ab alio^f acci-piat, quia neclegentiam illius ad alterius^g damnum re-dundare non convenit.

XXVIII. ANTIQUA ^a.

De discretionem concludendorum fluminum^b.

Flumina³ maiora, id est, per que isoces aut alii pisces maritimi subricuntur^c vel forsitam recia^d aut quecumque commercia veniunt navium, nullus ad integrum contra multorum communem^e commodum sue tantummodo hutilitati consulturus excludat; sed usque ad medium alveum, ubi maximus fluminis ipsius concursus^f est, sepem ducere non vetetur, ut alia medietas diversorum usibus libera relinquatur. Si quis contra hoc fecerit, exclusa ipsius a comite civitatis vel a iudice sine aliqua excusatione rumpatur, et si honestioris loci persona est,

XXVII. a) *deest* R 2. b) *ita pro succidant* R 1, 2. c) *boves* R 2.
d) *ita E; incident* R 1; *incideri* R 2.

XXVIII. a) *ANTIQUA add.* E 1, 2. b) *sepibus* R 2. c) *circumdet* R 2.
d) *neclegentia* R 1. e) *inutilitate* R 2. f) *ita* R 2; *hec* R 1. g) *ita* R 2. E;
alterius al. m. post add. R 1.

XXVIII. a) *deest* R 2. b) *deest* R 1. c) *R 1, E 1; subriguntur* R 2.
d) *retiam* R 2. e) *commune* R 2. f) *conclusus* R 1.

1) Cf. c. 25. 26; p. 252, n. 3. 2) Cf. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 96.

3) V. *ibid.* et 'Z. f. Handelsrecht' XVI, p. 393.

X solidos det illis, quibus impedire conatus est; si vero inferior^g persona fuerit, V solidos det et L flagella suscipiat. Quod si ab utraque parte huius fluminis duo manserint, non liceat ad integrum flumen excludere, ut dicat unusquisque eorum^h, quod medietatem sue^h partis excluserit; sed alter superius, alter inferius clusuramⁱ facere ex medietatem fluminis non proibeatur. Si vero locus^k non fuerit nisi tantummodo in uno transitu, sic excludatur, ut et^l naves et recia per medium discurrere possint. Quod si comes civitatis aut aliquis cuiuscumque^m clusuraⁿ contra hanc ordinationem nostram evertere presumat, X solidos domino clusure dare^o debeat^o. Certe si minor persona hoc fecerit, V solidos clusure domino cogatur exolvere et L flagella a iudice eius loci accipiat. Si servus hoc fecerit, C verberibus subiacebit.

XXX. ANTIQUA^a.

De confringentibus mulina^b et conclusiones aquarum.

Si quis molina^c violenter effregerit, quod fregit infra XX^d dies reparare cogatur et insuper XX^d solidos compellatur exolvere. Quod si intra istatutum^e tempus non reparaverit, alios XX solidos implere cogatur et C flagella^f insuper^f suscipiat. Eadem et de istagnis^g, que sunt circa mulina, et conclusiones aquarum precipimus custodiri. Quod si servus talia presumserit, et disrupta reparet et C verbera portet.

XXXI. FLAVIUS GLORIOSUS^a RECESSVINDUS REX.

De furantibus aquas ex decursibus alienis.

Multarum terrarum situs, que^b indiget pluviis, foveri aquis studetur inriguis, cuius terra^c ita experimentum tenetur, ut, si defecerit aquarum solitus usus^d, disperetur confisus ex fruge proventus. Proinde, ubi maiores aque sunt, si quis furtive aut malitiose aquam decursibus subtraxerit alienis, per quattuor orarum spatium det solidum unum. Ubi autem minorum^e sunt

g) inferioris loci R 2. h) eorum quod medietatis sue eorum quod medietatem sue R 1. i) ita R 1, E 1; clausuram R 2, E 2. k) locis R 1. l) deest R 2. m) deest R 1. n) clausuram R 2. o) reddat R 2.
XXX. a) deest R 2. b) molina R 2. c) mulina R 2. d) XXX R 2.
e) statutum R 2. f) i. fl. R 2, E. g) stagnis R 2.
XXXI. a) deest R 2. b) ita R 2; qua R 1. c) ita R 1, E 1; terrae R 2.
d) huius R 1. e) maiorum R 2.

dirivationes aquarum, per quattuor oras exolvat tremissem unum. Aqua vero quantis oris alivi^f dilapsa convincitur, tantis ad inrigandum competenti tempore domino reformetur. Servus si sua isponte^g sta^h presumensⁱ, pro maioribus aquis C flagella suscipiat, pro minoribus vero L verberum cesioni^k subcumbat^k.

V. TITULUS: DE PASCENDIS PORCIS ET ANIMALIBUS DENUNTIANDIS ERRANTIBUS.

- I. De porcis in glande presumptive hac^a placite missis.
- II. De porcis inter consortes ad glandem in communi^b fructu susceptis.
- III. Si porci ad pastum in^c glande suscepti ante datas^b decimas furto leventur.
- IIII. De porcis errantibus in silva^d perventis.
- V. Si quorumcumque animalium grex in pascuis^b intraverint alienis.
- VI. Ut pro inventis^e animalibus erroneis^b publice denuntietur.
- VII. Ut errantia animalia occupata qui invenerit^b diligenter habeat et conservet.
- VIII. Ne animalia errantia occupata aut detundantur^b aut caractere notentur vel [in^f] alieno iure ducantur.

I. ANTIQUA^a.

De porcis in glande presumptive hac^b placite missis.

Qui¹ porcos in silva sua tempore glandis invenerit, primum custodi aliquid velut pigneris tollat indicium² et^c domino pastoris vel parentibus mandet; ut, si convenerit, usque ad tempus decimarum porcos in silva sua^a permittat et pignus, quod pastori tollerat^d, reformare

f) alibi R 2. g) sponte R 2. h) ita R 2; ista R 1. i) ita R 1. 2. k) censionis succumbat R 2.

TIT. V. a) an R 2, E 1; ante E 2. b) reliqua rubricae pars deest R 2. c) ita R 2; de R 1. d) sil R 1. e) iumentis R 1. f) deest etiam R 1.

I. a) deest R 2. b) an R 2. c) ut R 1. d) tulerat R 2.

1) Cf. Ed. Roth. 349; L. Burg. 23, 4. 5; *ibid.* const. extrav. 18; Dahn, 'Westg. Stud.' p. 85 sq. 2) Cf. Dahn l. c.; Wilda, 'Pfändungsrecht' in 'Z. f. D. R.' I, p. 246; Brunner, 'D. RG.' II, p. 535.

procuret. Quod si noluerit porcos illius in silva sua intromittere decimandos, et ille eos alia vice in silva sua invenerit, etiam si porci^e pauci fuerint, unum exinde qui silvam suam devendit^f occidat. Si autem plures¹ porci fuerint, duos tollat et presumat occidere et nullam calumniam pertimescat; et nihilominus tertia vice eum, cuius porcos invenit, admoneat, ut porcos suos in silvam eius, si voluerit, introducat, et decimum iuxta consuetudinem solvat. Quod si nec tunc voluerit de dandis^g decimis definire, et ille eos tertia vice in silva sua qui interdixit invenerit, decimum ex omnibus pro suo iure presumat. Si vero aliquis sub pactione decimarum porcos in silva intromittit aliena, et usque ad brumas porci in silva alterius paverint, decimas^h sine ulla contradictioneⁱ persolvat. Nam² si post brume tempus porcos suos in silva, quam conduxerat, noluerit retinere, vicensimum caput, sicut est consuetudo, domino silve cogatur exolvere.

II. ANTIQUA^a.

De porcis inter consortes ad glandem in communi^b fructu susceptis.

Si inter consortes de glandibus fuerit orta contentio pro eo, quod unus ab^c alio^e plures porcos habeat, tunc qui minus habuerit liceat ei secundum quod terram dividit porcos ad glandem in porcione sua suscipere, dummodo equalis³ numerus ab utraque parte ponatur, et postmodum decimas dividant, sicut et terras dividerunt.

III. ANTIQUA^a.

Si porci ad pasto^b in glande suscepti ante datas decimas furto leventur.

Si quis ad glandem sub placito decimarum porcos in silva intromittat aliena et eos occulte, priusquam

e) porti R 1. f) ita R 1, 2. g) damnis R 1. h) decimum R 2. i) contradictione R 1; contradictionem R 2.

II. a) deest R 2. b) comuni R 1. c) ab alio des. R 1.

III. a) deest R 2. b) pastum R 2.

1) Supplendum est forte: 'quam viginti'; cf. Ed. Roth. 349. Viginti quinque porci pro grege habentur in L. Sal. 2, 14. Cf. etiam cum nostra lege L. Burg. 23, 4; 89, 2. 2) De hoc loco minus claro cf. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 106. 3) Sc. pro porcione terrae. Minus recte de hoc loco, ut mihi videtur claro, Dahn, 'Könige' VI², p. 59, et 'Westg. Stud.' p. 106, n. 4.

decimentur, amoverit, pro fure teneatur et decimam adiecta furti conpositione restituat. Si vero hoc servus domino nesciente commiserit, servus C hictus accipiat flagellorum, et dominus nullum damnum aut detrimentum sustineat, sed reddat decimas, quas debet. Si autem hoc domino iubente commissum est, ipse, qui iussit, furti conpositionem^c cogatur exolvere.

III. ANTIQUA^a.

De porcis errantibus in silva perventis^b.

Qui porcos errantes in silva sua invenerit, aut contestare^c vicinis debet aut claudere. Et si dominus porcorum non adfuerit, unum porcum prima vice presumat et iudici, qui fuerit in proximo constitutus^d, nuntiet apud se porcos, qui vacabantur, inclusos. Deinde, si dominus porcorum vel pecorum non inveniatur, custodiat tamquam suos et pro glandibus decimam consequatur; et cum dominus adfuerit, mercedem custodie, facta presentibus iudicibus ratione, de temporis spatio percipiat.

V. ANTIQUA^a.

Si quorumcumque animalium grex in pascuis intraverit alienis^b.

Si in pascua grex alienus intraverit, seu ovium^c sive vaccarum, hoc, quod de porcis constitutum est, precipimus custodiri. Consortes vero vel ospites^d nulli calumnie subiaceant, quia illis usum erbarum^e, que concluse non fuerant, constat esse communem. Qui vero sortem suam totam forte concluserit et aliena pascua absente domino invadit, sine pascuario non presumat, nisi forsitan dominus pascue voluerit.

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut^a pro inventis animalibus erroneis publice denuntietur.

Caballus^b vel animalia errantia liceat occupare, ita ut qui invenerit denuntiet aut sacerdoti^c aut^a comiti^a

^c) conpositione R 1.

III. a) *deest* R 2. b) *ita* R 2; *perventi* R 1. c) *contestari* R 2. d) *constitus* R 1.

V. a) *deest* R 2. b) *alienus* R 2. c) *bovum* R 2; seu *bovum* sive *vaccarum* seu *ovium* V 5. d) *hospites* R 2. e) *herbarum* R 2.

VI. a) *deest* R 1. b) *kaball- pro caball- saepius* R 2. c) *ita* R 1, V 5; *episcopo* R 2. E.

aut iudici aut senioribus loci aut etiam in conventu publico vicinorum. Quod si non denuntiaverit, furis damnum habebit. Similis et de aliis rebus ordo manebit.

VII. ANTIQUA ^a.

Ut errantia animalia hoccupata^b qui invenit diligenter habeat et conservet.

Qui errantia animalia et sine custodia^c invenerit, ita diligenter occupet, ut non evertat; sed sicut suum^a proprium diligit adque custodiat. Quod si dominus, qui perdidit, caballum suum vel animal non^d eversum invenerit, per singula capita maiora quaternas seliquas ille, qui invenit, accipiat. Ceterum si everterit, duplum animal domino cogatur exolvere. ^a.

VIII.

Ne animalia errantia occupata aut tondeantur aut caractere notentur vel in alieno iure ducantur.

Caballum captum errantem nullus tondere vel vendere^a presumat. Caballis etiam aut bubus vel aliis quibuslibet pecoribus errantibus^b nulli liceat characteres¹ infigere. Quod si quis inventum animal vendere aut donare presumserit, secundum leges sicut fur teneatur. Qui vero totonderit, tres solidos compulsus^c exolvat; ita erit et qui caracterem infixerit.

VI. TITULUS: DE APIBUS ET EARUM DAMNIS.

I. De inventis apibus defendendis.

II. Si damnum faciant^a apes.

III. De furatis apibus.

I. ANTIQUA ^a.

Si² quis apes in silva sua aut in^b rupibus vel in saxo aut in arboribus invenerit, faciat tres decurias,

VII. a) deest R 2. b) occupata R 2. c) custode R 2. E. d) conversum pro non g. R 2.

VIII. a) vendere R 2. b) deest R 1. c) compellatur exsolvere R 2.

TIT. VI. a) faciat R 1.

I. a) deest R 2. b) deest R 1.

1) Quos nos dicimus 'Hausmarken'; cf. *infra* VIII, 6, 1; Homeyer, 'Die Haus- und Hofmarken' p. 10 sq.; Dahn, 'Westg. Stud.' p. 88; Brunner, 'D. RG.' II, p. 500. 2) Cf. Dahn l. c.; Grimm, 'RA.' p. 596 sq.; l. 5, § 2. Dig. XLI, 1.

que vocantur characteres¹; unde potius non per unum characterem fraus nascatur. Et^c si quis contra^c hoc fecerit adque alienum signatum inruperit², duplum restituat illi, cuius^d fraus inlata est, et preterea XX flagella suscipiat.

II. ANTIQUA^a.

Si damnum faciant apes.

Si quis appiaria in civitate aut in villa forsitam construxerit, et alii damnum intulerint^b, statim moneatur, ut ea^c in abditis locis transferre debeat, ne forsitam in eodem^d loco hominibus aut animalibus damnum inferant. Et qui hec precepta aut testatione^e neclexerit et damnum subfocationis^f in quatrupes^g intulerit, quod mortuum fuerit, duplum restituat, quod vero debilitatum, ille obtineat et similem domino reddat et pro iudicis contestatione, quam audire neclexit, V solidos coactus exolvat.

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De furatis apibus.

Si quis ingenuus in appiaria furti causa fuerit comprehensus, si nihil exinde abstulerit, propter hoc, quod ibidem comprehensus est, tres solidos solvat et L flagella suscipiat. Ceterum³ si abstulerit, novecuplum cogatur exolvere et predictum numerum flagellorum excipiat. Servus^a vero, si ingressus^a nihil abstulerit, C verberibus addicatur^b. Quod si abstulerit, sexcuplo^c reddere compellatur; pro quo si dominus satisfacere noluerit, eum servitutum illi, qui damnum pertulit, tradat.

c) Et his qui contra R 2. d) ita R 1, 2 pro cui.

II. a) deest R 2. b) intulerit R 2. c) eas R 1. d) eadem R 1. e) testationem R 2. f) suffocationis R 2. g) rupes R 2.

III. a) Si servus vero ingrediens R 2. b) abdicatur R 1. c) sexcupla R 2, ubi reddere deest.

1) Cf. supra VIII, 5, 8; etiam hoc loco characterem id, quod nos 'Hausmarke' vocamus, signifiare crediderim. 2) Cf. Ed. Roth. 319. 3) Cf. Ed. Roth. 318.

DE FUGITIVIS ET REFUGIENTIBUS.

LIBER NONUS.

I. TITULUS: DE FUGITIVIS ET OCCULTATORIBUS FUGAMQUE^a PREVENTIBUS.

- I. Si ingenuus vel servus fugitivum celasse^b reperiantur.
- II. Si fugitivus vinctus quocumque ligamine absolvatur.
- III. Infra quod tempus mancipium latens inventum iudici debeat presentare^c.
- IIII. Si nesciens quis fugitivum susceperit, humanitate^d concessa^d.
- V. Si alienum mancipium quis persuadeat, ut fugiat.
- VI. Si ignotus homo susceptus multis diebus aput alium commoretur^d.
- VII. Si servus fugitivum sciens viam ostenderit fugiendi^d.
- VIII. Ut, ad cuius domum fugitivus venerit^e, vicinis et loci prioribus [contestetur^f].
- VIIII. Ut bis venditus servus, per fuga^g rediens^e, in libertate permaneat.
- X. Ut discutiatur^h mancipium fugitivum.
- XI. Si ingenuum se esse mentiens servusⁱ sub mercedis condicione aput alium [conmoretur^k].
- XII. Si fugitibus^l in domo cuiuscumque fuerit inventus.
- XIII. De mercedem eius, qui prendiderit fugitivum.

LIB. VIIII. TIT. I. a) FUGAMQUE PR. R 1; FUGAM QUERENTIBUS R 2.
b) celare R 1. c) ita R 1; deest R 2. d) deest R 1. e) reliqua rubricae pars deest R 1.
f) deest etiam R 2. g) figuram R 2. h) discutiatur R 1. i) reliqua rubricae pars
deest R 2. k) deest etiam R 1. l) fugitivus R 2.

- XIIII. Si servus fugiens se esse mentiatur ingenuum.
 XV. De his, que servus fugiens adquisisse videatur^m.
 XVI. De his, quiⁿ perventos servos dominis reformare contemnunt.
 XVII. Si ingenuus vel servus latrones celandos susceperint.
 XVIII. Ut iudex cum omnibus rebus, cum quibus fugitivum^o invenerit^p, domino advenienti presentet.

I. ANTIQUA^a.

Si ingenuus vel servus fugitivum celasse repperiantur.

Si¹ quis^b ingenuus fugitivum^c celatum habuerit, alium paris meriti cum eodem servum domino dare cogatur. Si vero servus sine conscientiam^d domini sui fugitivum celaverit, servi ambo publice centena flagella suscipiant; dominus vero eius^e nihil damni sustineat.

II. ANTIQUA^a.

Si fugitivus vinctus quocumque ligamine absolvatur.

Si quis servum alienum in fuga lapsum, ferro vinctum aut in quocumque ligamine constitutum absolverit, pro presumptione sua qui hoc fecerit det domino servi solidos X. Si vero non habuerit, unde componat, a iudice C flagella suscipiat et servum requirere hac domino restituere non moretur. Quod si eum non potuerit invenire, aut servum equalis meriti domino reddere non^b moretur^b, aut si non habuerit, ipse subiaceat servituti, illi, cuius servum laxaverit, addicendus. Quod si hoc servus fecerit sine domini voluntate, coram iudice C flagella suscipiat. Et si vinctus inveniri non potuerit, servus^e, qui solvit, tradatur in servitio domini vinculati. Quandocumque autem^d qui vinctus fuerit^e inventus extiterit, domino reformetur, et datus pro eo servus ad

m) videtur R 2. n) que R 1. o) fugitibum R 2. p) *reliqua rubricae pars deest R 2.*

I. a) *deest R 2.* b) *deest R 1.* c) fugitibum R 2. d) conscientia R 2. e) servi R 2; eius servi E 1.

II. a) *deest R 2.* b) compellatur R 2. c) quidem *add. R 2.* d) *deest R 1.* e) fuit R 2.

1) Cf. *cum hac lege et sequentibus L. Rom. Vis. C. Th. V, 9, 1. 2; Ed. Theoder. 80. 84 sqq.; L. Burg. 6. 39; L. Rom. Burg. 6; Dahn, 'Westg. Stud.' p. 214 sq.*

proprium dominum revertatur. Sin^f autem conscio domino id fecerit, ipse dominus componat, sicut est de ingenuis superius constitutum.

III. ANTIQUA^a.

Infra quod tempus mancipium latens inventum iudici debeat presentari.

Si cuiuslibet servus ad aliquem latens advenerit, statim eum presentare iudici^b non differat¹. Quod si eum non presentaverit, et usque ad octavam noctem apud eum moratus fuerit aut si ad longinquiora^c loca^e transierit, duos eiusdem meriti servos domino cogatur exolvere. Nam si apud eum mancipium, quod susceperat, subcelatum invenitur, alterum cum eo dare domino non moretur; quia intra diem legibus constitutum noluit contestari.

III. ANTIQUA^a.

Si nesciens quis fugitivum susceperit humanitatem^b concessa.

Si quis nesciens fugitivum susceperit et ei humanitatem dederit, et non amplius ibidem fuerit quam una die vel nocte inmoratus, domino requirenti fugitivum suum prebeat sacramentum, se nescisse, quod fugeret^c; aut si certe potuerit adprobare, quod fugitivum non celaverit, ab omni calumnia liber abscedat. Si vero ibi^d biduo aut triduo aut quadriduo pro reparandis sumtibus vel cuiuscumque occasionis causam^e pretendens^e moras afferre^f voluerit, conventus a domino, ubi postea manserit vel a quo humanitatem fugitivus acceperit, cogatur ostendere; et infra sex menses aut inveniat fugitivum, aut eos, apud quos postea fuerit, ostendat. Quod si non potuerit invenire, conscientiam suam ex hoc sacramento purgare debebit. Et apud quem novissime venit, aut representet qui fugit aut paris meriti servum domino reddat. Et si servus postea fuerit inventus, illum, quem pro eodem dederat, recipiat et ab omni calumnia securus abscedat.

f) Si R 2.

III. a) deest R 2. b) in iudicio R 2. c) longinquiorum locorum R 1.

III. a) deest R 2. b) humanitate R 2. c) fugiret R 2. d) deest R 1.

e) causa preteriens R 2. E. f) auferre R 2.

1) Cf. *L. Burg.* 39, 1, 2; *L. Rom. Burg.* 6, 1, 2; *Ed. Theoder.* 80; *infra c.* 6. 8. et *Coll. iuris Rom. Visig. Gaud.* c. 19, *infra p.* 320.

V. ANTIQUA ^a.

Si alienum mancipium quis persuadeat, ut fugiat, vel humanitatem inpendat.

Si ¹ quis alienum mancipium persuaserit, ut fugiret, aut ei, cum sciret fugitivum, humanitatem dederit aut forte detonderit fugientem, si fugitivus ^b potuerit inveniri ^b, duos cum eodem paris meriti servos domino reformare cogatur. Sin autem inventus non fuerit fugitivus, tres servos eiusdem ^c meriti domino compellatur exsolvere. Eadem quoque et de ancillis precipimus custodire.

VI. ANTIQUA ^a.

Si ignotus ^b homo susceptus multis diebus aput alium conmoretur.

Si ² aput quemcumque ^c quinque vel septem dies homo ignotus ^d aut latens moretur, qui eum ospicio suscepit vel humanitatem dedit ante die ^e testetur hoc tabum ^e iudici vel vicario proxime civitatis aut territorii, ^a ut ^a illius, qui in loco maior est, interrogatione discussus, ^a qui sit aut propter quid venit ^f, possit ^g agnosci. In limitibus preterea provinciarum maior sollicitudo prestetur, ita ut ipsa aut altera die eius publicetur adventus. Quod si intra hos octo dies non contestatus fuerit qui suscepit, et mancipium in domo sua moram fecerit, alium talem cum eo domino restituat, quia noluit contestari. Si vero in fuga celatus evaserit, hospis ^h requirat fugitivum; quem si non potuerit invenire, duos equalis meriti mancipia ⁱ domino cogatur exsolvere.

VII. ANTIQUA ^a.

Si servus fugitivum sciens ^b viam ostenderit fugienti ^c.

Si servus alterius fugitivum sciens ^b viam ostenderit ³, si fuerit fugitivus ^a inventus, sive etiam non potuerit inveniri, servus, qui iter monstravit, tantummodo C flagellorum hictibus verberetur; et domino eius nulla calumnia moveatur.

^a.

- V. a) *deest* R 2. b) fugitivum p. invenire R 2. c) *dem deest* R 1.
 VI. a) *deest* R 2. b) ignoratus R 1. c) *quecumque* R 1. d) incognitus R 1. e) diem t. hoc tabo R 2. f) venerit R 2. g) *poscit* R 1. h) hospes R 2. i) *deest* R 1.
 VII. a) *deest* R 2. b) insciens R 1. c) fugiendi R 2. E.

1) Cf. *L. Burg.* 6, 4. 9. 2) Cf. *L. Burg.* 39, 1. 2; *supra* c. 3, et *infra* 8. 3) Cf. *L. Burg.* 6, 9.

VIII. ANTIQUA ^a.

Ut, ad cuius domum fugitivus venerit, vicinis et loci prioribus contestetur.

Ad ¹ cuius domum fuerit ^b fugitivus, prioribus loci illius, vilicis adque prepositis quibuscumque testetur. Et si eum in domo sua retinere voluerit, habeat potestatem. Quem, cum dominus eius supervenerit, recipiat, et nullam calumniam qui suscepit incurrat. Quod si se fugitivus ad alia loca forte contulerit, sacramentum presentibus illis, quibus testatus est, prebere debebit ^c, se ut fugiret non suasisse ^d vel precepisse ^e et ubi lateat non scire, et post hec nullam calumniam patiatur.

VIII. ANTIQUA ^a.

Ut bis venditus servus, per fugam rediens, in libertate permaneat.

Si ² quis proprium servum extra provincias nostras ad alias regiones venditione transtulerit, hac postmodum reversus servus fuerit, et dominus eum iteratim vendiderit, cogatur a iudice, ut eum ab emtore recipiat, et receptum deinceps servum nullo modo inquietet; sed liber permaneat. Ipse vero, qui eum ex peregrinis locis ad patriam remeantem notanda iterum cupiditate distraxerat, alium servum paris meriti priori reddat emtori, nihilominus et ille ^b, qui postea comparavit, pretium redditurus ^c. Et tamen servum ex peregrinatione reversum nec vendere prior dominus nec servitio suo adplicare presumat; sed ^d perenniter hisdem servus in libertate persistat.

X. ANTIQUA ^a.

Ut discutiatur ^b mancipium fugitivum, ne propter lucrum fuerit ad domum ^c suscipientis inmissum.

Mancipium ³ fugitivum discutiatur, ut nomen domini sui exprimat, et diligentius presente iudice requiratur, ne forte ^d propter lucrum capiendum ad domum fuerit

VIII. (*Deest hoc caput in E*). a) *deest R 2.* b) *ita R 1, 2.* c) *sacramentum etiam hic add. R 1.* d) *suasisset R 1; suadissee R 2.* e) *precepisset R 1.*

VIII. a) *deest R 2.* b) *ita R 1, 2; lege: illi.* c) *redditurum R 1.* d) *et R 1.*

X. a) *deest R 2.* b) *discutiatur R 1.* c) *damum R 1.* d) *furte R 1.*

1) Cf. *supra c. 3. 6.* 2) Cf. Guérard, 'Polyptique de l'abbé Irminon' I, p. 293; Dahn, 'Könige' VI², p. 196 sq., 'Westg. Stud.' p. 63. 3) Cf. Ed. Theoder. 84; l. 4. Cod. Iust. VI, 1.

suscipientis inmissum. Et si ita esse constiterit, dominus tante^d fraudis inventus illi, quem in crimine occultati servi implicare conatus est, damnum, quod occultatoribus inpositum est, ipse^e persolvat. Equum est enim, ut tam nocentium insidiarum reatus in suum recurrat autorem.

XI. ANTIQUA^a.

Si ingenuum se esse mentiens servus sub mercedis condicione aput alium conmoretur.

^a Si servus ingenuum se esse dicat et aput quemlibet fuerit inmoratus sub certa condicione mercedis, si inveniatur a domino, non potest tamquam reus teneri, qui nesciens fugitivum mercenarii loco^b suscepit. Dominus vero fugitivi mercedem, que placita fuerat, consequatur. Quod si servus a domino de fuga reductus iterum fugerit^c, et eum iterato fugientem suscepit qui mercennarium eum ante suscepit, continuo aut iudici tradat aut domino remittere non moretur. Ceterum si hoc non fecerit, damnum occultatoris excipiat.

XII. ANTIQUA^a.

Si fugitivus in domum cuiuscumque fuerit inventus.

Si fugitivus^b in domo potentis vel cuiuslibet fuerit inventus, qui liberum se esse dicat aut fortasse non dicat, repetenti sine dilatione reddatur. Ille vero, qui recepit, se iudicio cabeat^c adfuturum, nullis ante iudicio^d tormentis eum traditurum^e, donec aut ste^f suam vindicet libertatem, aut certe ille adprobet servum, qui repetit^g. Quod si petitor sta^h cabere noluerit, fugitivus ille sub illius, aput quem inventus est, fideiussioneⁱ tamdiu consistat, quamdiu agnosci possit, quid de eodem rationabiliter iudex absque retardatione definiat.

XIII. ANTIQUA^a.

De mercede eius, qui prendiderit fugitivum.

Si¹ quis fugitivum conprehenderit, per XXX milia vel infra tremissem accipiat, per C vero milia unum

d) tanto R 1. e) deest R 1.

XI. a) deest R 2. b) locum R 1. c) fugierit R 1.

XII. a) deest R 2. b) inventus etiam hic add. R 1. c) caveat R 2.
d) iudicium R 2. e) traditurus R 1. f) iste R 2. g) repetet R 1. h) ista R 2.

i) fideiussore R 1.

XIII. a) deest R 2.

1) Cf. L. Burg. 6, 1.

solidum pro beneficio consequatur, sicque, dum creverit numerus milium, crescat et numerus solidorum; ita ut qui invenerit fugitivum^b cum rebus omnibus, quas cum eo invenerit, presentare suo^b domino non moretur. Quod¹ si fugitivus ab eo, quo fuerat captus, fugerit^c, dominus servi ab eodem sacramentum^d accipiat^e, quod non ipsius fraude vel studio fugitivus evaserit, et nullam postea^e calumniam^e pertimescat. Et si post datum sacramentum aliquid a fugitivo convincitur accepisse mercedis, aut eius fraude^f doceatur admissum^g, ut fugitivus ad longinquiora pertenderet: si fugitivus fuerit inventus, paris meriti alium servum domino reformare cogatur; sin autem inventus non fuerit, duos eiusdem meriti servos domino eius compellatur exolvere.

XIII. ANTIQUA^a.

Si servus fugiens se esse mentiatur ingenuum.

Si servus in fuga positus ad ignotus^b advenerit et sibi mulierem ingenuam in coniugio copulaverit, eo quod dicat se ingenuum esse, et hoc mulier vel eius parentes aut propinqui ita factum convicerint, aut certe iudex talem probationem a parte^c mulieris inspexerit, dum dominus servi anc^d veritatem agnoverit^d, nihil ipse^e mulieri damni aut calumnie^f moveatur, sed sit libera, et filii^g, qui ex eis procreati^h sunt^h, condicionem matris sequantur. A servo vero, si voluerit, non separeturⁱ, si tamen hoc et^k dominus servi voluerit.

^a.

XV. ANTIQUA^a. FLAVIUS CHINDASVINDUS^b REX^c.

De his, que servus fugiens adquisisse videtur.

Si servus in fuga positus aliquid, dum in ea fuga est, de artificio suo vel quodcumque iusto labore adquisierit, dominus eius, dum eum pervenerit, sibi vindicet omnia. Ceterum² si cum rebus furatis eum dominus suus reppererit, nihil exinde sibi defendere poterit; sed ei, qui perdidit, reddere non tardavit^d. Si vero damnum

b) *deest* R 1. c) *fugerit* — *accipiat ita E; des, R 1; fugierit* R 2. d) *sacramento* R 2. e) *c. p.* R 1. f) *fraudem* R 1. g) *missum* R 1.

XIII. a) *deest* R 2. b) *ignotos* R 2. c) *partē* R 1. d) *advenerit pro anc. v. agn.* R 2. e) *ipsi* R 2. f) *calumnia* R 1. g) *filii* R 2. h) *s. p.* R 2. i) *separentur* R 1. k) *deest* R 1.

XV. a) *deest* R 2. b) *Ch. rex haud aperte legitur* R 1. c) *emenda[vit] additum ut videtur, sed haud plane legendum praebet* R 1. d) *tardabit* R 2.

1) *Cf. L. Burg. 6, 3.* 2) *Cf. ibid. 20, 1.*

aut quodcumque criminis hisdem^e fugitivus admisisse convincitur, ille componat, qui ei latebras prebuisse cognoscitur.

XVI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De^a his^a, qui perventos servos dominis reformare contemnunt.

Dum plerique controversiis vacare nituntur, legum quasdam sententias inique pervertunt et pro eo, quod antiqua legem^b decretum est, ut dum fugitivi dominus supervenerit, eum recipiat¹, differunt eius homini^c reddere fugitivum, ut sub hac fortasse occasione^d, dum dilatio pretenditur, sibi eum ex prolixitate^e temporis vindicent^f servituum; presertim quia sit omnino superfluum, et pro^g vilis^g interdum servi persona dominum ducentis aut trecentis milibus vel amplius fatigare^h, etⁱ talis obiectio callide magis quam veraciter videatur obponi. Proinde constituentes decernimus, ut, quicumque seu per se sive per hominem suum requirenti fugitivum suum et agnoscenti reddere distulerit vel comprehensum excusserit, quattuor eiusdem meriti servos et eundem fugitivum domino reddere compellatur, aut si hisdem fugitivus perierit, quinque procul dubio similes^k servos exsolvere¹ non moretur, unum ex his ille, qui composuit, postmodum recepturus, si^m vel ab ipso vel a domino suo fugitivus inventus in servitioⁿ proprii domini fuerit restitutus; ita ut, si talia nesciente domino servus admiserit, si voluerit dominus, duos eiusdem meriti servos pro eo servi domino det; si autem noluerit, servus tradatur fugitivi domino perenniter serviturus. Talis etiam et de ancillis ordo servetur.

XVII. ANTIQUA^a.

Si ingenuus vel servus latrones celandos susceperint^b.

Si quis ingenuus vel servus sciens latrones celandos susceperit^b, presentet quos celavit et CC hictus^c

e) unde R 2.

XVI. a) *deest* R 1. b) *legē* R 1; *lege* R 2. c) *homni* R 1. d) *condicione* R 1. e) *prelinitatem* R 1. f) *vindicet* R 1. g) *proba* | R 1 (*scriba voluit scribere probavilis, ut videtur*). h) *fatigari* R 2. i) *het* R 1. k) *deest* R 1. l) *ei solvere* R 1. m) *sive pro si vel* R 1. n) *servitium* R 1.

XVII. a) *deest* R 2. b) *susceperint* R 1. c) *hictos* R 2.

1) V. *supra* c. 8.

accipiat flagellorum. Quod si non presentaverit abscon-
sos, penam, quam illi merebantur, incurrat¹.

XVIII. ANTIQUA^a.

Ut iudex cum omnibus rebus, cum quibus fugiti-
vum invenerit, domino advenienti^b presentet.

Id, quod iudex aput reum vel fugitivum invenerit,
absente eo, qui reum vel^c fugitivum persequitur, comiti
civitatis ostendat et sic aput se retineat, ei, qui perdidit,
cum adfuerit, redditurus.

^a.II. TITULUS: DE HIS, QUI AD BELLUM NON
VADUNT AUT DE BELLO REFUGIUNT.

- I. Si hii, qui exercitui prepositi sunt, commodis
corrupti^a aliquem de expeditionem domum redire
permiserint vel a domibus exire non cogerint.
- II. Si compulsores exercitus aliquid, dum exercitum
ad ostem^a compellunt, de domibus eorum auferre
presumserint.
- III. Si prepositi exercitus relicto bello ad domum
refugiant^b.
- IIII. Si prepositi exercitus aut relicta expeditione do-
mum redeant^a aut alios exire minime compellant.
- V. Si compulsores exercitus beneficio accepto ali-
quem^a sine egritudine domi istare permiserint.
- VI. De his, qui annonas distribuendas accipiunt,
vel^c fraudare [presumunt^c].
- VII. Quam mercedem accipiat qui mancipia vel quas-
libet^a res de manu ostis excusserit.

I. ANTIQUA^a.

Si hii^b, qui exercitui prepositi sunt, commo-
dis corrupti aliquem de expeditione domum
redire permiserint vel a domibus suis exire
non coegerint.

Si² thiufadus ab aliquo de thiufa^c sua fuerit bene-
ficio corruptus, ut eum ad domum suam redire per-

XVIII. a) *deest* R 2. b) *adveniente* R 2. c) *aut* R 2.TIT. II. a) *reliqua rubricae pars deest* R 2. b) *reducent* R 2. c) *vel fr.*
presumunt des. R 1; *presumunt deest etiam* R 2.I. a) *deest* R 2. b) *ita* R 2; *hi* R 1. c) *ita* R 1, 2. E 2; *thiufada* E 1.

1) Cf. L. Rib. 78; Cap. per missos cognita facienda c. 2, Cap. I, p. 156;
Brunner, 'D. RG.' II, p. 579. 2) Ad hoc caput et sequentia cf. Dahn,
'Könige' VI², p. 208 sqq.

mitteret, quod acceperat in novcuplum reddat comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus. Et si ab eo nullam mercedem acceperit, sed sic eum, dum sanus est, ad domum dimiserit vel de domum^d in exercitum exire non compulerit, reddat solidos XX; quinquagenarius vero XV, et centenarius X; si certe decanus fuerit, V solidos reddere compellatur. Et ipsi solidi dividantur in centena, ubi fuerint numerati.

II. ANTIQUA ^a.

Si compulsores exercitus aliquid, dum exercitum ad hostem compellunt, de domibus eorum^b auferre presumserint.

Servi dominici, id est compulsores exercitus¹, quando Gotus^c in hostem exire compellunt, si eis aliquid tulerint aut ipsis presentibus vel absentibus sine ipsorum voluntatem^d de rebus eorum auferre presumserint, et^e hoc ante iudice potuerit adprobare, ei, cui abstulerint^e, in undecuplum restituere non morentur; ita tamen, ut unusquisque eorum in conventu^f publice L flagella suscipiat^g.

III. ANTIQUA ^a.

Si prepositi exercitus relicto bello ad domum redeant aut alios redire permittant.

Si quis centenarius, dimittens centenam suam in hostem^b, ad domum suam refugerit, capitali supplicio subiacebit. Quod si ad altaria sancta vel ad episcopum forte confugerit, CCC solidos reddat comiti^c civitatis, in cuius est territorio constitutus, et pro vita sua non pertimescat. Ipse tamen comes civitatis notum faciat regi, et sic cum nostra ordinatione partiantur solidi illi ad ipsam centenam, que ei fuerat adscripta. Ipse autem postmodum centenarius nullo modo preponatur, sed sit sicut unus ex decanis. Et si centenarius sine conscientia aut voluntate prepositi hostis aut thiufadi sui de centena sua, ab^d aliquo per beneficio^e persuasus aut

d) domo R 2.

II. a) *deest* R 2. b) *aliquid add.* R 1. c) *cogotos* R 2. d) *voluntate* R 2. e) et — *abstulerint des.* R 1. f) *conventū* R 1. g) *suscipiat* R 1.

III. a) *deest* R 2. b) *hoste* R 2. c) *comiti* R 1. d) *deest* R 1. e) *beneficium* R 2.

1) Cf. Dahn l. c. p. 211, n. 9.

rogitus^f, quemquam ad domum suam redire permiserit vel in hoste^g, ut non ambularet, relaxaverit, quantum ab eo acceperat^h inⁱ novecuplum comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus, satisfacere compellatur; et sicut superius diximus, comis^k civitatis nobis in notitiam referre non differat, ut ex nostra preceptione dividatur^l inter eos, in cuius^m centena fuerat adscriptus. Quod si centenarius ab eo nullam mercedem acceperit et sic eum ad domum suam ambulaturum dimiserit, ille centenarius, sicut superius est comprehensum, det comiti civitatis solidos X.

III. ANTIQUA ^a.

Si¹ prepositi exercitus aut relictæ expeditione ad domum redeant aut alios exire minime compellant.

Si decanus relinquens decaniam suam de oste^b ad domum refugerit aut de domo sua, cum sanus esset^c, exire et^d ad expeditionem proficisci noluerit, det comiti civitatis solidos X. Quod si alicui forte mercedes dederit, reddat solidos V comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus; et ipse comes civitatis notum nobis faciat, ut cum nostra iussione dividantur inter eos, in^d quorum centena fuerat adscriptus. Quod si aliquis, qui in thiufa^e sua fuerat numeratus, sine permissione^f thiufadi sui vel^g quingentenari aut centenari vel decani sui^g de hoste ad domum suam refugierit^h aut de domo sua in hostem proficisci noluerit^h, in conventu mercantium² publice C flagella suscipiat et reddat solidos X.

V. ANTIQUA ^a.

Si compulsores exercitus beneficio accepto aliquem sine egritudine domu^b istare permiserint.

Servi dominici, qui in hoste^c exire compellunt³, si ab eis aliquis se forte redimerit, quantum ab eo

f) rogatus R 2. g) hostem R 2. h) accepit R 1. i) deest R 1. k) comes R 2. l) dividantur R 1. m) ita R 1. 2. E 1.

III. a) deest R 2. b) hostem R 2. c) est R 2. d) deest R 1. e) ita R 2; thiufada R 1. f) permissu R 2. g) vel — decani sui des. R 2. h) refugierit — noluerit des. R 1.

V. a) deest R 2. b) domui stare R 1; domo st. R 2. c) hostem R 2.

1) Rubrica eadem fere est præcedentis legis et huius, quæ illam continuare videtur. 2) I. e. in foro. 3) Cf. supra c. 2.

accepit, in novecuplum comiti civitatis cogatur exolvere, et eos, quos rogaverit, dum esset sanus, ut eum in expeditionem non compellerent, etiam si nullam mercedem ab eo acceperint, illi, qui eum relaxaverint, reddant pro eo comiti civitatis solidos V. Thiufadus vero querat per centenarios suos, et centenarii per decanos, et si potuerint cognoscere, quia per precem aut per redemptionem ad domum suam refugerint aut de domo in hostem proficisci noluerint, tunc thiufadus preposito comitis^d notum faciat et scribat comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus, ut comes civitatis vindictam^e, que in lege posita est, de his, qui pro se rogant aut qui se redimunt, aut thiufadis vel centenariis aut decanis vel servis dominicis omnia^f ad integrum implere non differat. Quod si^g exegerit et celaverit et in notitiam non protulerit, omnia, que exegit, in novecuplum reddat; et si corruptus ab aliquo vel rogitus^h exigereⁱ distulerit, in duplum de propria facultate satisfaciat illis, qui inter se hanc solutionem fuerant divisuri. Quod si post exactam rem regi notum non fecerit, ut ipse hoc iubeat in thiufa, cui debebatur, dividere, aut comes civitatis reddere fortasse dissimulet, undecupli compositionem eis satisfacere non moretur.

VI. ANTIQUA^a.

De his, qui annonas distribuendas accipiunt vel fraudare presumunt.

Hoc¹ iustum elegimus, ut per singulas civitates vel castella quicumque erogator annone fuerit constitutus, comes civitatis vel annone dispensator, annonam, quam eis est daturus, ex integro in civitatem^b vel castello iubeat exhiberi et ad integrum eis restituere non moretur. Quod si contigerit, ut ipse comes civitatis aut annonarius per nelegentiam suam, non habens aut forsitan nolens, annonas eorum dare dissimulet, comiti exercitus sui querellam deponant^c, quod annonas eorum eis dispensatores tradere noluerint. Et^d tunc ille prepositus hostis hominem suum ad nos mittere non moretur, ita

d) *ita R 1. 2. E 1.* e) *dicta R 1.* f) *omnium R 1.* g) *deest R 1.* h) *rogatus R 2.* i) *exire R 1.*
VI. a) *deest R 2.* b) *civitate R 2.* c) *ita R 1; deponant R 2.* d) *Ea R 1.*

1) Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 210 sq.

ut numerentur dies, ex quo annone eorum iuxta consuetudinem eis inplete non fuerint. Et tunc ille^e comes civitatis vel annonarius, quantum temporis eis annonas consuetas subtraxerat^f, in quadruplum^g eis invitatus de sua propria facultate restituat. Similiter et de his, qui in thiufa^h fuerint dinumeratiⁱ, observari precipimus.

VII. ANTIQUA^a.

Quam mercedem accipiat^b qui mancipia vel quaslibet res de manu hostis excusserit.

Quicumque de vite sue statum^c desperans inimicus^d fuerit adgressus, ita ut mancipia vel quodcumque genus pecunie aut aliarum rerum ab inimico^e possit excutere, et certus rei dominus apud eum aliquid^f videatur agnoscere, de hiis^g ex toto duas partes pro intuitu misericordie domino certo restituat, tertiam vero partem pro laboris sui premio consequatur. Similiter et si quis qualemcumque^h mancipium ab inimicis sollicitaverit et ipsi mancipioⁱ patrocinium aut consilium prestiterit et eum ad certum dominum perduxerit, quicumque fuerit agnitus hoc fecisse, decimam partem mercedis pro tali casu aut eventu omnino excipiat habiturus.

a.

III. TITULUS: DE HIS, QUI AD ECCLESIAM CONFUGIUNT¹.

- I. Ne ad ecclesiam^a confugiens abstrahatur, nisi^b armis defensus^a.
- II. Si ad ecclesiam confugiens, dum suis armis defenditur, occidatur^c.
- III. De damno hominem^d ab ecclesia abstrahentis.
- IIII. Ut debitor sive reus de ecclesia non abstrahatur, sed que sunt debita reddant.

e) ipse R 2. f) subtraxerit R 1. g) quadruplum R 2. h) thiufadi pro in th. R 2. i) numerati R 2.
 VII. a) deest R 2. b) accipiant R 1. c) statu R 2. d) inimicos R 2.
 e) inimicis R 2. f) deest R 1. g) his R 2. h) qualemcumque R 2. i) mancipii R 1.
 TIT. III. a) eccl- hic et infra pro ecl- R 2. b) nisi a. d. des. R 2. c) deest R 2.
 d) hominum R 2.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 34.

I. ANTIQUA ^a.

Ne ad ecclesiam confugiens abstrahatur, nisi
armis defensus.

Nullus ¹ de ecclesia ausus sit aliquem violenter abstrahere, nisi ad ecclesiam confugiens armis se fortasse defensare voluerit.

II. ANTIQUA ^a.

Si ad ecclesiam ^b confugiens, dum suis armis defenditur, occidatur.

Qui ad ecclesie ^b porticos confugerit et non deposuerit arma, que tenuit, si fuerit occisus, percussor in loco sancto nullam fecit iniuriam nec ullam calumniam pertimescat.

III. ANTIQUA ^a.

De damno hominem ab ^b ecclesiam ^b abstrahentis.

Si quis de altaribus servum suum aut debitorem, non traditum sibi a sacerdote vel ab ecclesie custodibus, violenter abstraxerit, si onestior ^c loci persona est, ubi ^d primum iudici de eo fuerit relatum, altario, cui iniuriosus fuit, cogatur exolvere solidos C, inferior ^e loci persona ^e solidos XXX. Quod si non habuerit, unde componat, correptus a iudice in conventu C flagella suscipiat. Dominus vero servum, sive creditor debitorem recipiat excusatum.

III. ANTIQUA ^a.

Ut debitor sive reus de ecclesia non abstrahantur, sed que sunt debita reddant.

Eos, qui ad ecclesiam vel ad ecclesie porticos confugerint, nullus contingere presumat, sed presbytero vel diacono repetat, ut reformet; et seu debitor sive reus, qui confugerat, si non meretur occidi, aput repetentem ecclesie cultor interveniat, ut ei veniam det et exoratus indulgeat. Quod si debitor aliquis ad ecclesiam confugerit, eum ecclesia non defendat, sed presbyter aut

I. II. a) *deest* R 2. b) *ecclesiam* R 2.
III. a) *deest* R 2. b) *abs e. R 1; ab ecclesia* R 2. c) *onestiores* R 2;
honestioris E 1; *honesti* E 2. d) *ita* R 1, E 2; *ut* R 2, E 1. e) *Si inferioris l. p.*
est det R 2.
III. a) *deest* R 2.

1) Cf. *ad hanc legem et sequentes L. Rom. Vis. l. c.; supra V, 4, 17; VI, 5, 16; Dahn, 'Könige' VI², p. 374 sqq.*

diaconus debitorem sine dilatione restituat; ita ut ipse, qui debitum repetit, nequaquam concidere^b eum^c aut ligare^d presumat, qui ad ecclesie auxilium^e decurrit; sed presente presbytero vel diacono constituatur, intra quod tempus ei debitum reformatur. Quia licet ecclesie interventus religionis contemplatione^f concedatur, aliena tamen retineri non poterunt. De homicidiis autem, maleficis et veneficis in eorum titulis leges sunt requirende¹.

b) cedere R 2.

c) deest R 2.

d) eum add. R 1.

e) auxilium R 2.

f) contemplationem R 1.

1) *Leges antiquas, ad quas haec verba spectare videntur, pleraque non sunt servatae. Supra enim VI, 2, 1—4, ubi de maleficis et veneficis statuitur, et de iure asylii non agitur et leges sunt Chindasvindi regis; VI, 5, 16: Si homicida ad ecclesiam confugiat, est lex Chindasvindi regis. Restat tantummodo VI, 5, 18, lex antiqua, quae lata est de parricidis ad ecclesias fugientibus.*

DE DIVISIONIBUS, ANNORUM TEMPORIBUS
ADQUE LIMITIBUS.

LIBER DECIMUS.

I. TITULUS: DE DIVISIONIBUS ET TERRIS AD
PLACITUM DATIS.

- I. Ut valeat semel facta divisio.
- II. De non revocanda^a divisione inter fratres.
- III. Ut, quod a plurimis et a melioribus in divisione^b est^c constitutum, a paucis et deterioribus non liceat inmutari.
- IIII. Ut liceat uni heredi respondere, si ab aliquo petitur^c, et [petere^d, si causa qualicumque compellitur^d].
- V. Si placitum quis divisionis inrumpat^e, divisa parte usurpans.
- VI. Si vineam aut domum quis in consortis terra construxerit.
- VII. Si vineam in aliena terra quis plantet, in qua sortem^e non habet.
- VIII. De divisione terrarum facta inter Gotum et^f Romanum.
- VIIII. De silvis inter Gotum et Romanum indivisis relictis.
- X. Quod ea, que servus non iubente domino fecerit, excepto quod lex iubet^e, valere non poterit.
- XI. Ut, qui terras ad canonem^g accipit, placitum servet.

LIB. X. TIT. I. a) refocanda R 1. b) devisione R 1. c) *reliqua rubricae pars deest R 2.* d) petere — compellitur *abscisa R 1.* e) *al. m. corr. partem R 1.* f) adque R 2. g) cannonem R 1.

- XII. De terris, que definito annorum numero per placitum dantur.
- XIII. Si ille, qui ad placitum terras accipit, extendat culturas.
- XIIII. Si inter eum, qui dat et accipit terram aut silvam, [contentio^h oriatur].
- XV. Ut, qui ad excolendum terram accipitⁱ, sicut ille, qui terram dedit, ita et ste censum [exsolvat^k].
- XVI. Ut, si Goti de Romanorum tertiam^l quippiam tollerint^{m.i}, iudice insistente Romanis cuncta refovent.
- XVII. De mancipiorum agnationibus^{n.i} dividendis adque eorum peculio partiendis et decernendis.
- XVIII. Ut peculium et peculiarem^l ad unam intelligentiam habeatur^o.
- XVIII. Si pro acceptis rebus promissio non solvatur.

I. ANTIQUA^a.

Ut valeat semel facta divisio.

Valeat semel facta iusta^a divisio, et nulla postmodum inmutandi^b admittatur hoccasio.

II. ANTIQUA^a.

De non revocandam^b divisione inter fratres, etiam si^a sine scriptura^c sit facta, solum si idoneo teste convincat.

Divisione factam inter fratres, etiam si sine scriptura^c inter eos convenerit^d, permanere iubemus, dummodo a^a testibus idoneis conprobetur, et divisio ipsa plenam habeat firmitatem.

III. ANTIQUA^a.

Ut, quod a plurimis et melioribus in divisione est constitutum, a paucis et deterioribus non liceat inmutari.

Si plures fuerint in divisione consortes, quod a multis vel melioribus iuste constitutum est, a paucis vel deterioribus non convenit aliquatenus inmutari.

h) c. o. des. R 1. 2. i) reliqua rubricae pars deest R 2. k) deest etiam R 1.
 l) ita R 1. 2. m) tulerint R 2. n) agnationibus R 2. o) deest R 2.
 I. a) deest R 2. b) inmutandis amittatur R 1.
 II. a) deest R 2. b) revocanda R 2. c) scripturam R 1, ubi sit facta — scriptura desunt. d) conveniat R 2.
 III. a) deest R 2.

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut liceat uni heredi respondere, si ab aliquo petatur^a, et petere, si causa qualicumque compellitur.

Cum prisce legis autoritate fuerit constitutum, ut his, qui ad dicendam causam compellitur, non nisi presente eo, qui rei litigiose consor^b est, audiatur, satis ex hoc petitorum negotia superflue conspeximus dilatari, cum ad^c dicendam causam pro suam unusquisque personam sufficiat. Igitur ne callida oppositione causantis, dum excusatio pretenditur pro consorte, tricennalis obviet annositas petitori, providentissima deliberatione sancimus, ut remota excusatione consortium tam pro eorum quam pro sua persona qui iudicialiter pro comunibus^d rebus fuerit adpellatus respondeat. Nec ullum preiudicium consortis absentia, si coheres eius iustissime, seu etiam per comentum^e aut per ignavia^f fuerit superatus, incurrat; sed si reparare^g negotium legaliter intenderit, permittatur. Abrogata denique suprafate^h legis tam inconvenientisⁱ sententiaⁱ, hoc salubre decretum per universos regni nostri populos omni decernimus reverentia valiturum; hac similis etiam hordo servabitur, si unus^k forsitam ex consortibus quemquam crediderit lite pulsandum.

V. ANTIQUA.

Si placitum quis divisionis inrumpat, divisam partem usurpans.

Qui¹ placitum divisionis inruperit et quamlibet partem aliene portionis invaserit, tantum de suo, quantum de alieno occupavit, amittat.

VI. ANTIQUA^a EMENDATA^a.

Si vineam aut domum quis^b in consortis terram construxerit.

Si quis domino sciente vel consentiente vineam in consortis terram plantaverit aut domum fecerit, vel certe

III. a) petitur R 2. b) ita pro consors R 1, 2. c) aut R 1. d) comunibus R 2. e) commentum R 2. f) ignaviam R 2. g) separare R 2, E 1. h) supra facte R 1. i) inconvenientiam pro i. s. R 1. k) nus R 1.
VI. a) deest R 2. b) deest R 1.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 26.

si ipse, qui vineam plantat^c vel domum facit, ignoraverit, quod portio sit consortis, dum hoc aut testibus aut iuramento firmaverit, aliut tantum terre paris meriti domino illi, in cuius terra vineam plantavit, restituat, et qui posuit vineam securus obtineat^d. Si vero domino contradicente plantaverit, iuste perdat qui rem alienam domino contradicente^e plantavit. Similis etiam et de edificiis forma servetur.

a.

VII. ANTIQUA^a.

Si vineam in aliena terra quis plantet, in qua sortem^b non habet.

Qui vineam in alieni fundi territorio, in quo ipse consors non est, sine permissione domini, sive per vim aut forsitan domino nescientem^c vel^a absente^a, plantaverit, etiam si ei contradictum non fuerit, vineam, quam plantavit, amittat; quia sufficere ei debet, quod ad duplicatione^d rei non addicitur, qui aliena pervasisse dinoscitur.

VIII. ANTIQUA^a.

De divisione terrarum facta inter Gotum adque Romanum.

Divisio¹ inter Gotum et Romanum facta de portione terrarum sive silvarum nulla ratione turbetur, si tamen probatur celebrata divisio^b, ne de duabus partibus Goti aliquid sibi^c Romanus presumat aut vindicet, aut de tertia Romani Gotus sibi aliquid audeat usurpare aut vindicare, nisi quod a nostra forsitan ei fuerit largitate donatum; sed quod a parentibus vel a^a vicinis divisum est, posteritas inmutare non temtet.

VIII. ANTIQUA^a.

De silvis inter Gotum et Romanum indivisis relictis.

De silvis, que indivise forsitan residerunt, sive Gotus sive Romanus sibi eas adsumserit^b, fecerit fortasse culturas, statuimus, ut, si adhuc silva superest, unde paris

c) plantavit vel d. fecit R 2. d) possideat R 2. e) nesciente R 1.
VII. a) deest R 2. b) consortem R 2. c) nesciente R 2. d) duplicationes R 2.
VIII. a) deest R 2. b) divisione (ita pro d. ne) R 1, 2. c) deest R 1.
VIII. a) deest R 2. b) ita R 1, 2; et add. E et cett. codd.

1) Cf. ad hanc et sequentes leges Dahn, 'Könige' VI², p. 55 sqq.; Brunner, 'D. RG.' I, p. 67 sq.

meriti terra^c eius, cui debetur, portioni debeat compensari, silvam accipere non recuset. Si autem paris meriti^c que compensetur silva non fuerit, quod ad culturam exisum est dividatur.

X. ANTIQUA ^a.

Quod ea, que servus non iubente domino fecerit, excepto quod lex iubet, valere non potest^b.

Quidquid servus domino non iubente dividerit^c vel fecerit, excepto quod lex permittit, firmum non esse iubemus, si id dominus servi noluerit custodire.

XI. ANTIQUA ^a.

Ut, qui terras ad canonem accipit, placitum servet.

Terras¹, que ad placitum canonis date sunt, quicumque suscipit, ipse possideat et canonem domino singulis annis, qui fuerit definitus, exolvat; quia placitum non potest^b inrumpi. Quod si canonem constitutum singulis annis implere neclexerit, terras dominus post suo iure defendat; quia sua culpa beneficium, quod fuerat consecutus, amittit, qui placitum non inpluisse convincitur.

XII. ANTIQUA ^a.

De terris, que definito annorum numero per placitum dantur^b.

Si per precariam epistolam certus annorum numerus fuerit comprehensus, ita ut ille, qui suscipiat^c, terras post quodcumque tempus domino reformaret^d, iuxta conditione placiti terram restituere non moretur.

XIII. ANTIQUA ^a.

Si ille, qui ad placitum accipit^b terras, extendat culturas.

Qui ad placitum terras suscipit^c, hoc tantum teneat, quod eum terrarum dominus habere permiserit,

c) terra — meriti *des.* R 2.

X. a) *deest* R 2. b) poterit R 2. c) *ita* R 1, 2.

XI. a) *deest* R 2. b) *ita* R 1, V 5; oportet R 2. E.

XII. a) *deest* R 2. b) servet R 1. c) acceperat R 2. d) reformare R 2.

XIII. a) *deest* R 2. b) acceperit R 2. c) suscepit R 2.

1) Cf. ad hanc legem et sequentes Dahn, 'Westg. Stud.' p. 105.

et amplius non presumat. Quod si culturas suas longius extendisse cognoscitur et sibi alios ad excolendos agros forte coniunxerit^d, aut plures filii vel nepotes in loci^e ipsius habitatione subcreverint, aut campos, quos ei dominus terre non prestiterat, occupaverit, aut silvam, que ei data^f non fuerat, propter excolendos agros aut conclusos aut facienda forsitan prata succiderit: quidquid amplius usurpavit, quam ei prestitum probatur, amittat, et in domini consistat arbitrium^g, utrum canon addatur^h, hanⁱ hoc, quod non prestatit, dominus ipse possideat. Quod si tantummodo alicui ager sit datus, et data silva non fuerit, sine iussu domini nihil de silva qui agrum suscepit usurpet.

XIII. ANTIQUA^a.

Si inter eum, qui dat et accipit terram aut silvam, contentio oriatur.

Si¹ inter eum, qui accipit terras vel silvas, et qui prestatit, de ispatio^b, unde prestiterit, fuerit orta contentio, tunc si superest ipse, qui prestatit, aut, si certe mortuus fuerit, eius heredes prebeant sacramenta, quod non amplius autor eorum dederit, quam ipsi designanter ostendant^c. Et sic, postea quam iuraverint, presentibus testibus ei que observentur signa constituent, ut pro ea re deinceps nulla accedat causatio. Si vero consortes eius non dignentur iurare aut forte noluerint vel aliquam dubietatem habuerint, quantum vel ipsi dederint vel antecessores eorum, ipsi, ut animas suas non condemnent, nec^d sacramentum prestant, sed ad tota aratra quantum ipsi vel parentes eorum in sua sorte susceperant, per singula aratra quinquagenos aripennes dare faciant; ea tamen conditione, ut, quantum occupatum habuerint vel cultum, mixti^{e. 2} quinquaginta aripennes concludant. Nec plus, quam eisdem mensuratum fuerit aut ostensum, nisi terrarum dominus forte prestiterit, audeant usurpare. Quod vero amplius usurpaverint, in duplum reddant invasa.

d) coniunxerit R 2. e) loco R 1. f) donata R 1. g) arbitrio R 2.
h) atatur R 1. i) ita pro an R 1; hanc R 2.
XIII. a) deest R 2. b) spatium R 2. c) ostendunt R 2. d) per R 1.
e) ita R 1. 2; mixti E 1; nisi ed. Lind.; iuxta sine ulla varia lectione ed. Madr.

1) Cf. interpretationem huius legis apud Meitzen, 'Volkshufe u. Königshufe' (extractum ex 'Festgabe für Hanssen' d. 31. Mai. 1889) p. 17 sqq.; Dahn, 'Könige' VI², p. 56. 2) Mixti vocantur aripennes illi 50, quia tam ex terris cultis quam ex occupatis quidem, sed non cultis sumuntur.

XV. ANTIQUA^a.

Ut^b, qui ad excolendum terram accipit, sicut ille, qui terram dedit, ita et iste census^c exsolvat.

Qui¹ accolam in terra sua suscepit, et postmodum contingat, ut ille, qui suscepit, cuicumque tertiam reddat, similiter sentiant^d et illi, qui suscepti sunt, sicut et patroni eorum, qualiter unumquemque contigerit.

XVI. ANTIQUA^a.

Ut, si Goti de Romanorum tertia^b quippiam tulerint^c, iudice insistente Romanis cuncta reforment.

Iudices singularum civitatum, vilici adque prepositi tertias^d Romanorum ab illis, qui occupatas tenent, auferant et Romanis^e sua exactione^f sine aliqua dilatione restituant, ut nihil fisco debeat deperire², si tamen eos quinquaginta annorum numerus aut tempus non excluderit.

XVII. FLAVIUS CHINDASVINDUS^a REX.

De mancipiorum agnationibus dividendis adque eorum peculiis parciendis et decernendis.

Providentissime^b iustique iuris est, ut formam inveterate censure, que ab equitatis ratione dissentit, novellis etiam sanctionibus emendemus, nec inmerito

XV. a) *deest* R 2. b) *deest* R 1. c) *consensum* R 2. d) *ita* R 1. E 2. V 5, 6, *alii*; *sentiant* R 2; *Walter*: *censiant*, *quam lectionem codex nullus praeberet videtur*.

XVI. a) *deest* R 2. b) *tertiam* R 1. c) *tulerint* R 2. d) *ita* R 2; *tertia* R 1. e) *Romani* R 1. f) *exactione* R 2.

XVII. a) *glo ante Ch., sed eras.* R 2. b) *ita* R 1. 2.

1) Cf. Gaupp, 'Ansiedelungen' p. 405 sqq.; Salleilles, 'De l'établissement des Burgundes (Extr. de la Rev. Bourguign. de l'enseign. sup. 1891)' p. 74 sqq. 80 sq. Rubricam negligentes textum ita possumus intellegere: Si patronus Gothus praeter alias terras tertiam Romani cuiusdam occupatam tenens (cf. c. 16) accolam suscepit, postea autem tertiam Romano restituere cogitur, non solum de liberis terris, sed pro parte etiam de eis, quas accolae concessit, tertiam esse reddendam. De tertia Romani cuiusdam a Gotho occupata hoc loco agi etiam Gaupp et Salleilles existimaverunt. Alii viri docti tertiam de proventu tertiae partis fructuum intelligunt, et ita quoque legem auctor rubricae interpretatus esse videtur. Quod si probamus, haec lex ita intelligenda est: Si possessor, qui accolae terram aliquam iure precario concessit, ipse postea terras suas iure coloniae, quae dicitur partiaria, alio domino tradit, etiam accolam cum domino suo census, quae tertia dicitur, domino superiori solvere debere. 2) Docent haec verba Gothorum terras a tributo publico fisco solvendo liberas fuisse. Cf. J. Haret, 'Revue historique' VI, p. 91 sq.; Dahn, 'Könige' VI², p. 257.

prius nascendi causas nos^c expedit arbitrari et ita demum legem ponere nascituris. Si enim filius ab utroque parente gignitur et creatur, cur idem ad^d conditionem tantum pertineat genetricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari? Hac rationabiliter nature lege compellimur agnationem^e ancille, que servo alieno coniuncta peperit, inter utrosque dominos equaliter dividendam¹. Quod si unus tantum filius ab eisdem parentibus fuerit procreatus, quoniam ambobus dominis modo placito non poterit deservire, hisdem^f filius aput matrem usque ad etatis annum duodecimum aedocetur, donec etas eius in exercendis laboribus ferre servitium pubertatis incipiat. Post hec^g autem dominus ancille domino servi, cui hec ancilla coniuncta est, pretium ex medietate persolvat, quantum hisdem filius a bonis hominibus valere fuerit estimatus^h. Similis forma servetur et de ceteris filiis, qui in pari numero fuerint procreati. Peculium vero mobilis rei, quod servus et ancilla profiggaverint sub contubernio constituti, utrique domino decernimus pertinendum. Sane si in fundum alterius domini, ad cuius iuraⁱ idem servus vel ancilla non pertinent, preter edificium agrumque vel aliquid^k, quod esse possit immobile^l, a servis talibus in re mobili fuerit conquisitum, non aliter quam agnationem^e rem huiusmodi equaliter eorum domini sibi debeant vindicare. Quod si hunus^m ex his dominis contubernia famulorum fuerit conatus inrumpere, statim eos separare non differat; ea tamen condicione servata, ut, postquam adⁿ dominorum cognitionemⁿ contubernia servorum pervenerint, si eos in hoc dominorum voluntas perseverare noluerit, infra anni ispatium^o ipsut contubernium resolvere non morentur. Ceterum si hoc rationabile tempus, quod hac^p lege indultum est, negligentia dominorum excesserit, quidquid post expletum annum fuerit procreatum, utrique domini equaliter inter^q se sexus, numeri vel etatis contropatione noverint dividendum. Quod si supra^r annum tempus excesserit, et hoc unus dominus vel ambo nescierint, quodcumque nasci potuerit, similiter in divisionis^s equali portione^s manebit.

c) non R 1. d) a R 1. e) agnatione R 1. f) sed R 2. g) ea R 2.
 h) extimatus R 2. i) iuram R 1. k) quidquid R 2. l) immobilem R 1.
 m) unus R 2. n) a d. cognitione R 1. o) spatium R 2. p) hec R 1. q) i. se
 des, R 2. r) super R 2. s) nis e. portione *absisa* R 1.

1) Cf. *Iust. Nov.* 156, 1; 162, 3; Brunner, 'Zeugen- und Inqu.-Beweis' p. 83, n. 3.

XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut peculium et peculiare ad unam intelligentiam habeatur.

Sepe contentionis acie^a improbos vidimus sinceram intelligentiam desecare^b, que ut refelli^c possit, conpendio brevitatis uti sic^d convenit. Omnis ergo res, que mobilis immobilisque consistit, cuiuscumque fuerit generis sive forme, an^e peculii, an peculiaris nomen habuerit¹, unius intelligentie vim evidentiamque obtineat, ut ex hoc omnis de mobilibus immobilibusque rebus intentio conquiescat.

XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si pro acceptis rebus promissio non solvatur.

Si quis terram, vineam aut aliquam rem aliam pro decimis vel quibuslibet commodis prestationibusque reddendis^a per scripturam aut quamcumque definitionem ita ab alio acceperit possidendam, ut ille, qui dat, sic sub alicuius exsolutionis debito det, ne videatur ius rei sue amittere voluisse, quidquid debet qui rem accepit, etiam sine sollicitudinem domini ipse sollicitus reddat. Nam quamvis consuetudo vel promissio exoluta non fuerit, de rebus suis^b pars domini excludi non poterit, quia non voluntate istius, qui dedit, sed fraude illius, qui rem^c accepit, videtur commotio rei domino commoveri. Si vero ille, qui rem accepit, consuetudinem aut promissionem differet^d adimplere, quodcumque de promisso^e vel consueto debet, rei domino in duplum exsolvat. Nam si ita^f reddere promissum aut consuetum dissimulet, ut dominum^g rei legum tempus excludat, usque ad^c quinquaginta annos rem cum aumento solius laboris, quod ille^h fecit, amittat.

II. TITULUS: DE QUINQUAGINARII^a ET TRICENALIS TEMPORIS INTENTIONE^b.

I. Ne post L annos sortes Gotice^c vel Romane^d amplius repetantur.

XVIII. a) ita R 2, E 1, 2, V 5, 6, alii; apice (?) R 1. b) deseculare R 1. c) repelli R 1. d) si R 1. e) aut R 2.

XVIII. a) retentis R 1. b) suas R 1. c) deest R 1. d) differat R 2. e) promissione R 2. f) iterum R 1. g) domino R 1. h) illi R 2.

TIT. II. a) QUINQUAGENARIS R 2. b) INTEN incertum R 1; EMTIONEM R 2. c) Cotice R 1. d) reliqua rubricae pars deest R 2.

1) Cf. *Form. Vis.* 6, p. 578: cunctoque peculio vel peculiare vestro.

- II. Ne mancipia fugitiva post L annos ad servitium^e revocentur.
- III. Ut omnes cause tricennium^f concludantur.
- IIII. Ut exceptis^g fiscalibus servis tricennale tempus valeat^e in omnibus causis.
- V. De interruptione tricennii.
- VI. Ne tricennale tempus inpediat religatis.

I. ANTIQUA^a.

Ne post L annos sortes Gotice vel Romane amplius repetantur.

Cod. Eur. 277. Sortes Gotice et tertia Romanorum, que intra L annos non fuerint revocate, nullo modo repetantur.

II. ANTIQUA^a.

Ne mancipia fugitiva post L annos ad servitium revocentur.

Cod. Eur. ib. Mancipia fugitiva, que intra^b quinquaginta annos inventa non fuerint, non liceat ad servitium revocare.

III. ANTIQUA^a.

Ut omnes cause^b tricennium concludantur^b.

Cod. Eur. ib. Omnes¹ causas, seu bonas sive malas, aut etiam criminales, que infra^c XXX annos definite non fuerint, vel mancipia, que in contentione posita fuerant aut sunt, ^a si definita adque exacta non fuerint, nullo modo repetantur. Si quis autem post hunc XXX annorum numerum causam movere temptaverit, ste^d numerus ei resistat, et libram auri cui rex iusserit coactus exolvat.

IIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut exceptis^a fiscalibus servis tricennale tempus valeat in omnibus causis.

Sepe competentis indebita resolutio^b iuris evaniscere^c facit statum iuste possessionis, et^d quod nulla generis

e) *religata rubricae pars deest* R 2. f) *ita* R 1; tricennii R 2, *ubi* concl. *deest*, g) *excepto* R 2.

I. a) *deest* R 2.

II. a) *deest* R 2. b) *infra* R 1.

III. a) *deest* R 2. b) *causas aricennio concludatur* R 2. c) *intra* R 2.

d) *iste* R 2.

IIII. a) *excepto* R 2. b) *ratio* R 1. c) *evanescere* R 2. d) *deest* R 1.

1) Cf. *cum hac lege et sequentibus* L. Rom. Vis. Nor. Val. III. 8. 12; L. Burg. 79; L. Rom. Burg. 31.

nobilitas decorabit^e, indebita licentia libertati^f contradit^g. Tricennalis ergo transcursio temporum cum tam constanter inoluisse^h videatur inⁱ negotiis actionum^k, ut non iam quasi ex institutione humana, sed veluti ex ipsarum rerum videatur processisse^l natura, ideo valitura sanctionis huius eternitate decernitur: ut^m, si per tricennii tempus seu fiscus de quorumlibetⁿ iure quod^a cumque tenuerit, sive quilibet^o de fisci aut cuiuspiam rebus aliquod fortasse possederit, perenni^p sibimet iure vindicet et retinet, nec contra hunc numerum, in quo etiam veritas perfecte completur etatis, adtemtet comoveri vox cuiuscumque petitionis. Servi vero fisci resoluti adque per diversa vacantes^q, quamvis^r nihil in pensione tributi persolverint, quamvis fuga vel latebris seu patrocinio quorumcumque defensi latuerint, servitutis condicione^s non erunt penitus evasuri, sed in originem pristinam absque temporum preiudicio redigendi^t, ab huius sententiam^u legis illis tantummodo segregatis, qui percipere meruerint^v regia conlatione remedia^w libertatis.

V. FLAVIUS^a CHINDASVINDUS^a REX.

De interruptione tricennii.

Sepe^{b.1} proprium ius alterius longinqua possessio in ius transmittit alterius; nam quod XXX quisque annis expletis absque interruptione temporis possidet, nequaquam ulterius per^c repetentis calumniam amittere potest. Ut ergo tam petenti quam possessori competenter possit esse consultum, id ab omnibus observandum est, ut, quicumque rem, que ab alio per XXV annos et supra, infra XXX tamen possessa est, sui iuris esse adstruxerit, et possessor fortasse, sive a iudice seu a repetente comonitus, vel reddere distulerit vel rationabiliter responsum parare contemserit aut quamcumque^d dilatione^d videatur adferre, sive etiam eiusdem rei, que petitur, absente^e possessore, hoc est aut in alia provincia aut in

e) ita R 1, 2; lege: decoravit. f) liberati R 1; libertate R 2. g) contrarii R 1; contradidit E 1, 2. h) inoluisse R 2. i) deest R 1. k) accionum R 2. l) precessisse R 1. m) quod R 1. n) quolibet R 1; corumlibet R 2. o) qualibet R 2. p) perennis R 1. q) vagantes R 2. r) quasvis R 1. s) conditionem R 2. t) retigendi R 1. u) sententia R 2. v) valuerint R 2. w) dia libertatis abscisa R 1.
V. a) Fl. Ch. abscisa R 1; deest inscriptio E 2. b) Sive R 1. c) r. calumnia pro per r. c. R 2. d) quacumque dilationem R 2. e) absentem possessorem R 1, alii codd.

1) Cf. de hac lege Dahn, 'Westg. Stud.' p. 80 sq.

expeditione publica positum esse constiterit, tunc iudex id, quod repositur, id est seu possessionem, sive quodcumque fuerit, pro inruptione^f temporis coram duobus aut tribus ingenuis petenti consignare procuret; ita ut, si iudex rem ipsam petenti saionis instantia preceperit consignari, per epistulam manu sua suscriptam eundem saionem iuxta modum subterius comprehensum informet. Et si forte possessio est, ubi repositio alicuius substantie sit, ne per rationales excusatio fiat, anulo iudicis aut saionis, qui locum consignat, eadem hostia, ubi res est reposita, per illos octo dies maneant^g obsignata, et ille, qui accepit, octo tantum diebus possideat et nihil exinde^h expendere aut evertere vel alienare presumat; sed in eo tantum loco quod voluerit aut potuerit laboris exerceat. Post octo autem dies rem intemeratam dimittat, ab eo, quem possidentem invenerat, indubitanter adprehendendam, et nullaⁱ ex hoc ille, qui hocto dies^k possedit, calumnia^l pertimescat; ita tamen, si vel ipse vel pars eius aut posteritas infra XXX annos a die interrupti temporis rem, quam sibi consignari^m poposcerat, sui iuris esse convincat. Nam si convinci eadem actio taliter non potuerit, ille quidem, qui supprestis est, qui dominium alienum inquietabitⁿ, rei domino velut iniustus satisfaciat petitor; aut si aliquid expenderit vel everterit, in quatuorplum^o reddere compellatur. Parti vero eius aut posteritati nulla ex hoc ulterius calumnia moveatur; illa evidentissime condicione taxata, ut, si diversarum rerum et in diversis locis hec, de qua agitur, fuerit dispersa facultas, ex omnibus his^h, que ad eandem pertinent repetitione^p, unum, quodcumque fuerit, secundum presentis legis decretum a iussionem iudicis consignatum pro traditione teneatur omnium rerum.

f) ita R 2; inruptione R 1. g) maneat R 1. h) deest R 1. i) nullam R 2.
k) diebus R 2. l) calumniam R 2. m) donari R 1. n) inquietavit R 2. o) quadrupli R 2. p) repetitionem R 2.

1) *Rationales sunt actores vel procuratores, 'Gutsverwalter'*; cf. Brunner, 'D. RG.' II, p. 120. V. I. H. Brunner benigne monet, hunc locum ita esse interpretandum: *Intelligendi sunt rationales possessoris, qui post peractam interruptionem bona domini absentis administranda denuo recipiunt. Substantiam autem ibi repositam per octo dies illos obsignari lex praecipit, ne postea rationales de substantia forte deficiente se excusent, dicentes eam ab illo, qui per octo dies in possessionem missus erat, ablatam vel consumatam esse. Cf. etiam infra epistolam informationis.*

Exemplar epistole informationis.

Ille iudex illi saioni. Informamus te, ut locum illum, quem ille repetit^a, et nunc in dominio illius esse videtur, iuxta legis ordinem coram duobus aut tribus ingenuis illi consignes octo tantum diebus possidendum; ita ut, si aliquid ibi repositionis habeatur et anulo domini sui^h non est signatum, propter auferendam excusationem rationalium per illos octo dies anulo tuo maneat obsignatum; ante^r vero nihil exinde aliquatenus auferatur.

VI. FLAVIUS GLORIOSUS^a RECESSVINDUS REX.

Ne tricennale tempus inpediat religatis^b.

Quanto pressuris condicio urguetur^c humana^d, tanto multis remediis clementiam principalem necessitati consulere decet humane. Quapropter cum quisque nobilis adque inferior ingenuus sive etiam servus regio iusso^e in custodiam vel in exilium extiterit deputatus, et contingat eum quandoque aut liberationem invenire aut ad^f sua^a bona reverti, si^a quamcumque rem in repetitione videtur habere, non illud tempus pro tricennali vel quinquaginario annorum numero in eius actione iungatur, quod ipse in custodiam vel in exilium fuisse dinoscitur; sed remoto^g omni illo^a tempore, quo evidenter eidem persone in pressuris et in penuria constitute sibi debitum negotium sequi non licuit. De cetero iuxta legum decreta vel tempus in eius actionibus legalis ordo maneat constitutus^h.

a.

III. TITULUS: DE TERMINIS ET LIMITIBUS.

- I. Ut termini et limites conserventur.
- II. De conlisis et evulsis limitibus.
- III. Quid observetur^a, si de terminis contentio oriatur.
- IIII. Si alter intra terminos alienos possidere dicitur^b.
- V. Ut, si aliqua pars de alio^c loco tempore Romanorum remota est, ita persistat^d.

q) petit R 2. r) deest R 1. s) antea R 2.
 VI. a) deest R 1. b) relegatis R 2. c) urgere R 2. d) humani R 1.
 e) iussu R 2. f) a R 1. g) remoti R 1. h) constitutum R 1.
 TIT. III. a) observentur R 1. b) dicatur R 2. c) aliquo E. d) deest R 1.

I. ANTIQUA ^a.

Ut termini et limites conserventur.

cf. *Cod. Eur.*
277.

Antiquos terminos et limites sic stare iubemus, sicut antiquitus videntur esse constructi, nec aliqua patimur eos commotione ^b divelli.

II. ANTIQUA ^a.

De conlisis et evulsis limitibus.

Qui istudio ^{b.1} pervadendi limites conplanaverit aut terminos fixos fuerit ausus evellere: si ingenuus est, per singula ² signa vel notas XX solidus cui fraudem fecit cogatur inferre; si servus est, per singula signa quinquagena flagella suscipiat. Si quis autem, dum arat vel vineam plantat, terminum ^c casu, non voluntate convellerit, vicinis presentibus restituat terminum et postmodum ex hoc nullum damnum aut periculum vereatur.

III. ANTIQUA ^a.

Quid observetur, si de terminis contentio oriatur.

Quotiescumque ³ de terminis fuerit orta contentio, signa, que antiquitus constituta sunt, obportet inquiri, id est aggeres terre sive arcas, quas propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuisse coniectos ^b adque constructas, lapides etiam, quos propter indicia terminorum notis evidentibus sculptos constiterit esse defixos. Si hec signa defuerint, tunc in arboribus notas, quas decurias ⁴ vocant, convenit observari; sed ille, que antiquitus probantur incise.

- I. a) *deest* R 2. b) *conminutione* R 1.
II. a) *deest* R 2. b) *studio* R 2. c) *termino* R 1.
III. a) *deest* R 2. b) *congestos* R 2.

1) *Haec constitutio in Legem Baiuv. 12, 1—3. recepta est. Cf. l. 3. Dig. XLVII, 21; L. Rom. Vis. Paul. V, 24, 2; Edict. Theoder. 104; L. Burg. 55, 6. 7; L. Rom. Burg. 39, 1. 2; Ed. Roth. 236—239; Rein, 'Criminalr. d. Römer' p. 822 sq.; Wilda, 'Strafr.' p. 925 sq.* 2) *Cf. Dig. l. c.: in terminos singulos, quos eiecerint locove moverint, L aureos in publico dari iubet.* 3) *Haec constitutio in Legem Baiuv. 12, 4. recepta est. Cf. Conc. Hispal. II. (a. 618), c. 2.* 4) *Cf. supra VIII, 6, 1, p. 258 sq.*

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si alter intra terminos alienos possidere
dicatur.

Si¹ quis intra terminos alienos per absentiam aut per ignorantiam domini partem aliquam forte possederit, ita ut diuturna mansio etiam multo tempore inolita vel amplius quam L annos^a hominum partis eius habitatio publice et immobiliter^b consistere aut permanere nullatenus conprobetur, statim cum per antiqua signa evidentibus inspectoribus fines loci alterius cognoscuntur, amittat domino reformandam^c. Nec contra signa evidentia debitum dominium ullum^d longe possessionis tempus excludat; sed hoc, si ex his contenditibus^e unus^f possessoris^g sive autorum eius dominium repperiatur^h advenisse postremum. Nam si tanta tempora excesserunt, ut nec ipsi nec autores eorum noverint, cuius primum aut dominium aut possessio fuit, etⁱ nec per testem nec per scripturam potuerit postremus possessor ostendi: quia dubium prime possessionis constat indicium, unusquisque quod possidet inrevocabiliter possidebit. Verum ubi unus possessor sine alterius domini^k mansoribus publice possidens per evidentia signa locum ex integro vindicare videtur, nulla ratio sinit, quamvis per longua^l tempora, ut^m eius possessionis integritas decerpatur. Unde, si alter illic se perⁿ presumtivam introduxerit novitatem, nihil noceri^o poterit possessori. Si vero idem aliena appetens aliquid ex hoc repetit non presumptive, sed per iudicium, si meretur, obtineat. Nam si incondite et improvisе adtemptet aliquatenus accedere velleⁿ, liceat hunc domino^p vere ut violentum accusare et ut invasorem per iudicium legibus abdicare.

V. ANTIQUA^a.

Ut^a, si aliqua pars de alio^b loco tempore Romanorum remota est, ita persistat.

Si² quodcumque ante adventum Gotorum de ali-
cuius fundi iure remotum est et aliquam^c possessionem

= *Cod. Eur.*
276.

III. a) annis R 2. b) cum *add.* R 1. c) reformanda R 1. d) illum R 1. e) contentionibus R 1. f) *ita* R 1, 2; unius E 1, 2. g) possessores R 1. h) repetatur R 1. i) *ita* R 1; set R 2. k) *ita* E 1, 2; dominum R 1; dominio R 2. l) longa R 2. m) *ita* E 1, 2; aut R 1, 2. n) *deest* R 1. o) nocere R 2. p) dominum R 1.

V. a) *deest* R 2. b) *ita* R 1. *Lind.*; aliquo R 2. E 1, 2. c) *ita, non* ad a. R 1, 2. E 1, 2.

1) Cf. *Dahn*, 'Westg. Stud.' p. 81. 91; *Conc. Hispal. II. l. c.* 2) Cf. *Dahn l. c. p. 91; Conc. Hispal. II. l. c.; et quae notavi supra p. 3, n. 1.*

aut vinditionem aut donationem aut^d divisionem aut aliqua transactione^d translatum est, id^e in eius fundi, adque^f a Romanis antiquitus probatur adiunctum^g, iure consistat. Cum autem proprietas fundi nullis certissimis signis aut limitibus probatur, quid^h debeat observari, eligat inspectio iudicantium, quos partiumⁱ consensus helegerit; ita ut iudex, quos certiores agnoverit vel seniores, faciat eos sacramenta prebere, quod terminos sine ulla fraude monstraverint^k, et tamen nullus novum terminum sine consortis presentia aut sine inspectore constituat. Quod si forsitan liber hoc fecerit, damnum pervasionis^l excipiat, quod legibus continetur. Si vero id servus admiserit domino nesciente, CC^m flagella publice extensus accipiat, et nullum ex hoc prejudicium domino computetur.

d) aut — transactione *des. R 1.* e) et *R 1.* f) *ita R 1, 2; atque E 1.*
g) *adianetum R 1.* h) *quidquid R 1.* i) *ispactio R 1.* k) *demonstraverint R 2.*
l) *persuasionis R 1; praevasionis R 2.* m) *ducentena R 2.*

DE EGROTIS ET MORTUIS ADQUE TRANS-
MARINIS NEGOTIATORIBUS.

LIBER UNDECIMUS^a.

I. TITULUS: DE MEDICIS ET EGROTIS.

- I. Ne absentibus propinquis mulierem medicus fleotomare^a presumat.
- II. Ne medicus custodia retentos visitare presumat.
- III. Si medicus pro egritudine ad placitum expetatur.
- IIII. Si ad placitum susceptus moriatur infirmus.
- V. Si de oculis medicus ipocemata^b tollat.
- VI. Si per fleotomum ingenuus vel^c servus mortem incurrat.
- VII. De mercede discipuli.
- VIII. Ne indiscussus medicus custodia deputetur.

I. ANTIQUA^a.

Ne¹ absentibus propinquis mulierem medicus fleotomare² presumat.

Nullus medicus sine presentia patris, matris, fratris, filii aut avunculi vel cuiuscumque propinqui mulierem^a ingenuam fleotomare^b presumat. Quod si hec presumerit, X^c solidos propinquis aut marito coactus exolvat, quia difficillimum non est, ut sub tali occasione ludibrium interdum adcreseat.

LIB. XI. a) XI R 2.

TIT. I. a) fleutomare R 2. b) opocisma R 2. c) sive R 2.

I. a) deest R 2. b) fleutomare R 1. c) deceni R 2.

1) *Ad hoc et cetera huius tituli capita cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 278 sq.*

2) *'Fleotomare' vel 'fleutomare' i. q. 'flebotomare' vel 'phlebotomare', et similiter infra c. 6. 'fleotomus' et 'fleotomia' intelligenda sunt.*

II. ANTIQUA ^a.

Ne medicus custodia retentos visitare presumat.

Nullus medicorum, ubi comites, tribuni aut vilici in custodia retruduntur, introire presumat; ne illi per ^a metum culpe sue mortem sibi ab eodem explorent. Nam si aliquid mortiferum his contigerit, multum rationibus ^a publicis deperit. Si quis hoc medicorum presumserit, sententiam ^b cum ultione percipiat.

III. ANTIQUA ^a.

Si medicus pro egritudine ad placitum expetatur ^a.

Si quis medicum ^b ad placitum pro infirmo visitando aut vulnere curando poposcerit, cum viderit vulnus medicus aut dolores agnoverit, statim sub certo placito cautione emissa infirmum accipiat ^c.

III. ANTIQUA ^a.

Si ad placitum susceptus moriatur infirmus.

Si quis medicus infirmum ad placitum suscepit, cautionis emisso vinculo, infirmum restituat sanitati; certe si periculum contigerit ^b mortis, mercedem placiti penitus non requirat; nec ullam ^c exinde utrique parti calumnia moveatur.

V. ANTIQUA ^a.

Si de oculis medicus ipocemata ^{b.1} tollat.

Si quis medicus hipocisim ^{c.2} de oculis abstulerit et ad pristinam sanitatem infirmum revocaverit, V solidos pro suo beneficio consequatur.

II. a) *deest* R 2. b) *sententia* R 1.

III. a) *Antiqua* — expetatur *des.* R 2. b) *arciatrum* R 2. c) *susci-*
piat R 2.

III. a) *deest* R 2. b) *contigerat* R 1. c) *ulla* R 2.

V. a) *deest* R 2. b) *isopocisma* R 2; *ypocemata* E 1. c) *hipocis* R 1;
ipocisin R 2; *ypocisim* E 1.

1) *I. q. hypochymata. Hypochyma autem idem est atque hypochysis; cf. n. sq.* 2) *Hipocisis vel hypochysis est morbus oculorum, qui vulgo dicitur 'Staar'.*

VI. ANTIQUA^a.

Si per fleotomum^{b. 1} ingenuus vel servus mortem incurrat.

Si quis medicus, dum fleotomiam exercet, in-
a. genuum debilitaverit², CL solidos coactus exolvat; si vero servum, huiusmodi servum restituat.

VII. ANTIQUA^a.

De mercedem^b discipuli.

Si quis medicus famulum in doctrinam^c suscepit, pro beneficio suo duodicim^d solidos consequatur.

VIII. ANTIQUA^a.

Ne indiscusus medicus custodia^b deputetur.

Nullus medicum inauditum, excepto^c homicidii causam, in custodia retrudat. Pro debito tamen sub fideiussorem debet consistere.

II. TITULUS: DE INQUIETUDINE SEPULCRORUM.

I. De violatoribus sepulcrorum.

II. Si sepulcrum mortui auferatur.

I. ANTIQUA^a.

De violatoribus sepulcrorum.

Si quis sepulcri violator extiterit aut mortuum expoliaverit et ei aut ornamenta vel vestimenta abstulerit, si liber hoc fecerit, libram auri coactus exolvat heredibus et que^b abstulit reddat. Quod si heredes non fuerint, fisco nostro cogatur inferre et preterea C flagella suscipiat. Servus vero, si hoc crimen admiserit, CC flagella suscipiat et^c insuper flammis ardentibus exuratur, redditus^d nihilominus cunctis, que visus est abstulisse.

VI. a) *deest* R 2. b) *fleotomum* R 1.

VII. a) *deest* R 2. b) *mercede* R 2. c) *doctrina* R 2. d) *duodecim* R 2.

VIII. a) *deest* R 2. b) *custodie* R 2. c) *excepta h. causa* R 2.

III. II. I. a) *deest* R 2. b) *deest* R 1. c) *insuper et* R 2. d) *redditus* R 1.

1) *Flebotomus est ferrum ad flebotomandum aptum* ('Aderlasseisen, *Lanzette*'). 2) *Cum in rubrica de morte ex flebotomia secuta scribatur, etiam hic expectaveris: mortuus fuerit. In lege Ervigiana post exolvat leguntur: si vero mortuus fuerit propinquis continuo tradendus est, ut quod de eo facere voluerint habeant potestatem, et infra post servum inseruntur: debilitaverit aut occiderit.*

II. ANTIQUA^a.

Si sepulcrum mortui auferatur.

Si quis mortui sarcofacum^b abstulerit, dum sibi vult habere remedium¹, XII solidus iudice insistente heredibus mortui cogatur exolvere. Quod si domino iubente servus hoc admiserit, dominus pro servo suo^a componere non moretur. Servus vero, si ex sua voluntate hoc admiserit, nihilominus C' flagella suscipiat, et quod tulerat et loco et corpori proprio reformetur.

III.^a TITULUS: DE TRANSMARINIS NEGOTIATORIBUS.

- I. Si transmarini negotiatores rem furtivam^b vendere detegantur.
- II. Ut transmarini negotiatores suis et tellonariis^c et legibus audiantur.
- III. Si transmarinus negotiator mercennarium de locis nostris secum transtulerit.
- IIII. Si transmarinus negotiator mercennarium pro commercio^d susceperit.

I. ANTIQUA.

Si transmarini negotiatores rem furtivam vendere detegantur.

Si² quis transmarinus negotiator aurum, argentum, vestimenta vel quelibet ornamenta provincialibus nostris vendiderit, et competenti pretio fuerint venundata, si furtiva postmodum fuerint adprobata, nullam emtor calumniam pertimescat.

II. ANTIQUA.

Ut transmarini negotiatores suis et telonariis^a et legibus audiantur.

Cum transmarini negotiatores inter se causam

II. a) *deest* R 2. b) *sarcofagum* R 2.

TIT. III. a) *usque ad finem tituli I. libri XII. omnia alia manu coeva (correctoris) scripta sunt in* R 2. b) *furtibam* R 2. c) *telonariis* R 2. d) *commertium* R 1.

II. a) *thelonariis* R 2.

1) *Sc. medicamentum superstitiosum*; cf. Dahn, 'Westg. Stud.' p. 235.

2) *De hac regula iuris commercialis pro eo tempore mira* cf. L. Goldschmidt in 'Z. f. Handelsrecht' VIII, p. 333 sqq.; XVI, p. 407; 'Handb. d. Handelsrechts' I³, p. 111, n. 51; Dahn, 'Westg. Stud.' p. 93 sqq. et in 'Z. f. Handelsrecht' XVI, p. 404 sqq.

habent, nullus de sedibus nostris eos audire presumat; nisi tantummodo suis legibus audiantur apud telonarios^b suos¹.

III. ANTIQUA.

Si transmarinus negotiator mercennarium de^a locis nostris secum transtulerit^b.

Nullus transmarinus negotiator de sedibus nostris mercennarium audeat in locis suis transferre. Qui contra hoc venire temptaverit, inferat fisco nostro auri libra unam et preterea C flagella suscipiat.

III. ANTIQUA.

Si transmarinus negotiator mercennarium pro commercio suscepit.

Si quis transmarinus negotiator mercennarium de sedibus nostris pro vegetando^a commercio suscepit, det pro beneficio eius solidus tres per annum unum, et nihilominus inpleto placito servum domino reformare cogatur.

b) tellonarios R 2.

III. a) pro commercio suscepit pro de — transtulerit R 2. b) transtulerint R 1.

III. a) vegetandi commercium R 1.

1) Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 283 sq. et in 'Z. f. Handelsrecht' XVI, p. 396 sqq.; L. Goldschmidt, 'Handb. d. Handelsrechts' I³, p. 105, n. 32; p. 192, n. 167. — Dahn 'telonarios suos' interpretatur quasi consules negotiatorum extraneorum, ab his, ut causas commerciales inter se diiudicarent, constitutos, sed eo simul officio functos, ut telonea a popularibus suis perciperent et fisco Visigothorum redderent. Econtra Goldschmidt intelligit telonarios regales Visigothos, quibus in emporiis iurisdictio super negotiatores transmarinos commissa erat, complura inferiorum saeculorum eiusdem conditionis exempla afferens.

DE REMOVENDIS PRESSURIS ET OMNIUM
HERETICORUM SECTIS EXTINGTIS.

LIBER DUODECIMUS^a.

I. TITULUS: DE TEMPERANDO IUDICIO ET
REMOVENDA PRESSURA.

- I. De commonitione principis, qua iubetur, ut iudicium temperent iudices.
- II. Ut nullus ex his, qui populorum accipiunt potestatem et curam, quoscumque de populis aut in sumtibus aut indictionibus inquietare pertemet.

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De commonitione principis, qua iubetur, ut iudicium temperent iudices.

Qui necessaria^a culpis hominum severitatem disponimus, convenit, ut Deo placita remedia miseris inpendamus^b. Obtestamur itaque iudices omnes cunctosque, quibus iudicandi concessa^c potestas est, teste virtutum omnipotentem^d Deum^e, commonemus ad investigandam quidem rei veritatem in causis omnibus sollerter^f existere et absque personarum acceptione negotiorum omnium contentiones examinare, circa victas tamen personas^g ac presertim paupertate depressas severitatem^h legis aliquantulum temperare. Nam si in totum iudicii proprietas adtenditurⁱ, misericordie procul dubio mansuetudo deseritur.

LIB. XII. a) XII R 2.

TIT. I. I. a) necessariam R 2. b) inpendimus R 1. c) *deest* R 1. d) omnipotente R 2. e) *dm* R 1; *dō* R 2; *domino edd.*; *intellige*: omnipotente Deo. f) *sollertes* R 2. g) *pressonas* R 1. h) *severitate* R 1. i) *adtendatur* R 2.

II. FLAVIUS RECCAREDUS^a REX.

Ut nullus ex his, qui populorum accipiunt potestatem et curam, quoscumque de populis aut in^b sumtibus^c aut indictionibus inquietare pertemtet.

Omnes, quos regni nostri felicitate tuemur, nihil aliud eorum hutilitatibus consulentes, momentis omnibus statuimus, nisi, ut nulla^d dispendiorum suspicionem patiantur. Quid est enim iustitiae tam proximum vel nobis familiare, quam piam fidelibus manum porrigere et iuste hos, quos regimus, in diversis negotiis adiubare? Decernentes igitur et huius legis nostre severitatem^e constituentes iubemus, ut nullis indictionibus, exactionibus, operibus vel angariis comes, vicarius vel vilicus pro suis hutilitatibus populos adgravare presumant nec de civitate vel de^b territorio annonam accipiant; quia nostra recordatur clementia, quod, dum iudices ordinamus, nostra largitate eis compendia ministremus^f. Simili autoritate iubemus rectorem provinciae sive comitem patrimonii aut actores fisci nostri, ut^g nullam in privatis^{h.1} hominibus habeant potestatem nullaque eos molestia inquietent. Sed si privatus cum servis fisci nostri^g habuerit causationemⁱ, actor vel procuratorⁱ commonitus in iudicio rectoris provinciae vel iudicis territorii, ubi causa fuerit intromissa, suum representet minorem, ut discusso negotio distractione legali uniuscuiusque emendetur excessus. Et quia, dum regali cura actores nostrarum perquireremus provinciarum, conperimus, quod numerarii vel defensores annua vice mutantur, qua de causa detrimentum nostris non ambigimus populis evenire, ideoque iubemus, ut numerarius vel defensor, qui electus ab episcopis vel populis fuerit, commissum peragat officium. Ita tamen, ut, dum numerarius vel defensor ordinatur, nullum beneficium iudici dare debeat, nec iudex presumat ab eis aliquid accipere vel exigere. Quod si quis iudicum hanc nostram transcenderit constitutionem, honore privatus decem libras auri fisco^b nostro^b coactus exolvat. Sacerdotes vero, quos divina obtestatione commonemus^k, si excessus iudicum aut actorum scierint et

II. a) *ita* R 2; Recaredus R 1. b) *deest* R 1. c) *subtibus* R 1. d) *nullam* R 2. e) *severitate* R 2. f) *ministramus* R 2. g) *ut — fisci nostri om. per errorem* R 2. h) *pravitatis* R 1. i) *tionem a. v. pr. abscisa desunt* R 1. k) *convenimus* R 2.

1) *De privatis cf. etiam supra p. 157, n. 2.*

ad nostram non retulerint agnitionem, noverint se concilii iudicio esse plectendos, et detrimenta, que pauperes eorum silentio pertulerint, ex eorum rebus illis esse restituenda.

II. TITULUS: DE OMNIUM HERETICORUM ADQUE IUDEORUM CUNCTIS HERRORIBUS^a AMPUTANDIS^{b.1}.

- I. Quod post datas fidelibus leges, oportuit infidelibus^c constitutione ponere leges.
- II. De omnium heresum erroribus abdicatis.
- III. De datis et confirmatis legibus supra Iudeorum nequitiam^e promulgatis.
- IIII. De cunctis Iudeorum erroribus generaliter extirpatis.
- V. Ne Iudei more suo celebrent pasca.
- VI. Ne Iudei more suo fedus copulent nuptiale.
- VII. Ne Iudei carnis faciant circumcissiones.
- VIII. Ne Iudei more suo diiudicent^d escas.
- VIIII. Ne Iudei questione christianos inscribant.
- X. Ne Iudei contra christianos testificentur.
- XI. De pena, qua perimenda est transgressio Iudeorum.
- XII. Ne Iudeus christianum mancipium circumcidat.
- XIII. De mancipiis christianis, que^e a Iudeis aut vendita^e aut libertati tradita [esse^f noscuntur^f].
- XIIII. Ut nullis modis Iudeis mancipia adereant christiana.
- XV. De^g interdicto omnibus christianis, ne quisque Iudeum^e quamcumque factione adque favore vindicare vel tueri pertemtet.
- XVI. De Iudaizantibus christianis.
- XVII. Placitum Iudeorum in nomine principis factum.

TIT. II. a) ERRORIBUS R 2. b) AMPUTATIS R 1; PUTANDIS R 2.
c) reliqua rubricae pars deest R 2. d) iudicent R 1. e) qua pro que a R 1. f) deest etiam R 1. g) Ne R 1.

1) De legibus tituli huius contra Iudaeos datis cf. Helfferich, 'Westg. R.' p. 40 sqq. 68 sqq. 179 sqq.; H. Grätz, 'Die Westgothische Gesetzgebung in Betreff der Juden', Vratisl. 1858, 4°; Dahn, 'Könige' VI², p. 411 sqq.

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod post datas fidelibus leges oportuit infidelibus constitutionem ponere legis.

Actenus per arduas culparum semitas iudiciorum cautos direximus gressos^a et per humane adinventionis precipites et inmoderatos excessos ordinate gravitatis emisimus cursus. Egisse namque nostram illic^b intentionem conspicuum est et dissuadere, quod male suatum irrite libet, et proibere, quod turpe non decet, et auferre, quod male actum decus^c honestatis aborret. Ut enim legalis ordo male consciarum sibi mentium abdita penetrabit, ita legalis^d censura et morum prava correxit et scelerum^e commissa truncabit. Verum hanc pudicitia^f animorum non egimus alibi quam intra ecclesiam Dei vivi, qui diversitatem simul nationum et hominum unius tunice immortalitate vestivit, unius etiam sacre religionis sibi vinculis^g religabit. Ibi enim licet excellentiam^h nostri vigoris a virtutum Deo fuerit terrene glorie sublimata culminibus, interdum tamen motu compassionis, interdum acie iudicantis et peccandi licentiamⁱ sollicite vetare^k curabit^l et perventa delicta modo temperanter diminuendo subtrahit, modo vehementer stirpando^m conlisit; non solum sequens nobilium inlustriumque gentium mores, que rationabilibus et modestis legibus ordinare curaverunt illicitos populorum excessos, sed sanctissimorum quoque patrum toto terrarum orbe feliciū et regulas imitans et exempla presumens, quo possit amplitudo nostre mansuetudinis in illorum preceptis velut in forma operis imitationem exprimere actionis; et ex hoc debere cognoscere proximis subietisque plebibus honestatis competentia indidisse decreta, ex quo aut culparum meritisⁿ sunt evidenter expressa^o, aut sanctorum patrum sententiis prorsus non inveniuntur externa, duo mihi dona uno divinitatis premio provenire confidens, ut et cum proximis salutari^p temporum perfruar pace, et divinis iudiciis munere regiminis peractam mercede dispositis dehinc populorum fidelium legibus adque in domo sancte fidei vere propriis membris confecto medicamine salutari et ordinata^q cari-

I. a) gressus R 2. b) ilico R 2. c) decore R 2. d) legali R 1; legis R 2. e) isclerum c. truncavit R 2. f) pudicitiam R 2. g) vinculum R 1. h) excellentia R 2. i) licentia R 1. k) ita R 1; lege: vitare; deest R 2. l) curavit R 2. m) ita R 1. E 1; tirpando E 2; exatdando R 2. n) meriti R 1. o) impressa R 2. p) ita E 1. 2; salutaris R 1; salutare R 2. q) ordinato R 1; ornata R 2.

tatis decentissime pace, fidenter in virtute Dei adgrediar hostes eius, insequar emulos, persequar adversos, contendens viriliter, perseverans instanter, aut comminuere¹ illos ut pulverem^r excussum aut delere ut lutum sordentium platearum¹, certe aut de illis et fidei conquirere lucrum et glorie Dei dare tropheum, ut, dum fideles populos in religionis sacre pacem^s possederim adque infideles ad concordiam religiose pacis adduxerim, et mihi crescat gloria premium, et virtutum Deo dilatem adque augeam regnum.

II. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De omnium heresum erroribus abdicatis.

Divine virtutis eternum consilium et in ultimarum serie seculorum pietatis eius revelatum arcanum per retroactarum^a dierum tempora omnem, ut cernimus, a cunctis nostri regimonii finibus et perfidiam^b dissipavit errantium et dogmatum abdicabit commenta pravorum. Verumtamen ne, dum nostris consistimus in diebus, tempus illud occurrat, de quo vas electionis² olim protulit, dicens: 'Erit³ tempus, cum sanam doctrinam non^c sustinebunt^c, sed secundum sua desideria coacerbabunt^d sibi magistros prurientes auribus et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur', convenit et ea, que in^e luce fidei manent, a tenebris contradictionum edicto legali defendere et ea, que exoriri^f obvia forsitan error inpulerit, gestis legalibus propulsare. Nullus itaque cuiuscumque^g gentis aut generis homo proprius et advena, proselitus et indigena, externus et incola contra sacram et singulariter unam veritatis catholice fidem quascumque noxias disputationes eandem fidem inpugnans palam pertinaciter aut constanter vel proferat vel proferre silenter adtemtet. Nullus evangelia sacra convellat. Nullus apostolica instituta decerpat. Nullus antiquorum patrum defensionis huius sacras definitiones inrumpat. Nullus modernorum disserentium congruentes fidei tractatus spernat. Nullus contra omnem^h sanctum vere fidei sacramentum aut cogitationes ruminet cordis aut verba patuli proferat oris. Non in

r) pulvere R 1. s) pace R 2.

II. a) perpetratorum R 2. b) perfidia R 1. c) *abscisum* R 1. d) coacerbabunt R 2. e) *deest* R 1. f) exuriri R 1. g) cuiuslibet R 2. h) omne R 2.

1) Cf. Psalm. 17, 43. 2) Cf. Acta apost. 9, 15. 3) 2. Tim. 4, 3. 4.

contradictione controversiam perfidus excitet pervicacis, non in provitatis contentioneⁱ litem statuatur adversantis. Nam quaecumque persona in cunctis stis^k vetitis extiterit deprehensa, si^l quidem ex quacumque religionis potestatem^m vel ordine fuerit, amissoⁿ loci et dignitatis honore, perpetuo reatu erit obnoxius, rerum etiam cunctarum amissione multatus. Si vero ex laicis extiterit, et honore solutus et loco, omni rerum erit possessione nudatus, ita ut omnis transgressor sanctionis huius^o aut eterno exilio mancipatus intereat, aut divina miseratione respectus a prevaricatione convertatur et vivat.

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De datis et confirmatis legibus supra Iudeorum nequitiam promulgatis.

Vetitis et seclulis generaliter omnium hereticorum presumptionibus execrandis, nunc specialiter nobis est de presentibus ordinandum, quoniam et in presenti de his cognoscimus esse presuntum. Nam cum virtus Dei totum universaliter acie verbi sui radicitus heresum extirpaverit surculum, solam^a Iudeorum nequitiam ingemiscimus regiminis nostri arva esse polluta. Unde per spiritum Dei vindicare conavimur^b pacem nostram, que gentibus^l quidem stultitia est, eisdem vero Iudeis scandalum, nobis autem credentibus idem Christus Dei virtus et Dei sapientia^l, cuius miserationem^c preventi concutimur^d intentione fidei, tam vetustis erroribus ponere finem, quam futurorum exordiorum concidere novitatem. Quapropter eternam^e legem iubemus et sacrarum scripturarum iussu decernimus, tam nostrarum legum edictum^f, quam precessorum nostrorum regum legali serie sententias promulgatas, que contra eorum perfidia^g et personas data consistunt, eterna consecrationem^h inviolata persistere et perenni custodia observata manere. Que si quis eorum temerare detectus extiterit, et subter iacentium legum damnis noxius erit et specialibus ultionum sententiis subiacebit.

i) i. q. contemptione. k) istis R 2. l) deest R 1. m) potestate R 2.
 n) admissio R 1. o) istius R 2.
 III. a) sola I. nequitia R 2. b) conamur R 2. c) miseratione R 2.
 d) concutimur R 1. e) eterna lege R 2. f) edicta R 2. g) perfidiam R 2.
 h) consecratione R 2.

1) Cf. 1. Cor. 1, 23. 24.

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De cunctis Iudeorum erroribus generaliter
extirpatis.

Nullus Iudeorum sacre religionis christianam fidem, quam sancti percepit tinctione baptismatis^a, aut profanet^b aliquatenus aut relinquat. Nullus hanc factis, nullus dictis inpugnet. Nullus huic absconse, nullus palam insultet. Nullus fugere ad hanc evadenda^c contendat. Nullus, ut hanc effugiat, quibuscumque latibulis sese hoccultandum iniciat. Nullus spem quandoque profanationis iterande contineat. Nullus confidentia renovandi erroris adsumat. Nullus prorsus perfidia^d et christiane religioni obvia secta^d corde teneat, verbis promat, factis ostendat. Nullus ex his, que in eorum placitis sunt conscripta eorumque publica scriptione notata¹, temerare istudeat vel reverrare^e presumat. Nullus omnium morum^f vetitorum conscius vel operatorem celare adtemptet. Nullus inventum latentem publicare^g retardet. Nullus auditam latebram denunciare recuset. Cunctorum namque eorum quisque transgressor inventus constitute legis erit subpicio^h puniendus.

V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne Iudei^a more suo celebrent pasca^a.

Nullus de Iudeis XIII. luna² mensis alicuius^{b.3} faciat pasca, neque dierum ipsorum, ut soliti sunt^b, sollemnia celebrabunt. Non dies festos omnis sollemnitate mediocres aut summos quisque eorum^c venerabitur aut intendat errore vel honore vetusto, non^c ferias custodiet, non sabbata et omnia festa ritum^d observantie sue deinceps aut coleat^e aut contingere quandoque presumat. Nam perventus mox speciali damnationis sue multabitur ultione^f.

III. a) baptismatis R 1. b) profane R 1. c) evadendam R 2. d) perfidiam — obviam sectam R 2. e) *ita emendavi* (= reverrare); severrare R 2; reverrare E 1; verberare R 1. f) *ita* R 1, 2; horum E 1, 2, *alii*. g) publicare R 2. h) supplicio R 2.

V. a) Iudei — pasca *legi nequeunt* R 1. b) alicuius — sunt *des.* R 1. c) eorum — non *des.* R 2. d) ritu R 1. e) *ita* R 1, 2. f) ultionem R 1.

1) *Exemplum placiti huiusmodi exstat infra c. 17.* 2) 'Luna quarta decima' dicitur dies quartus decimus post primam lunam. 3) Iudei pascham celebrant luna quarta decima mensis, quem dicunt Nisan, christiani vero die dominico post lunam quartam decimam post aequinoctium vernum.

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne Iudei more suo fedus conpulent nuptiale^a.

Nemo ex Iudeis propinquitatem^b sanguinis sui coniugio^c copulet, adulterio polluat, incesto^d conmaculet. Nullus usque ad sextum generis gradum coitum^e personam quaecumque contingat. Nullus festa nuptialia aliter, quam christianorum mos habet, vel abpetat^f vel usurpet. Nam detectus damnationis date ultionibus punietur.

VII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne^a Iudei carnis faciant circumcissiones^a.

Nullus Iudeorum circumcissionem operabitur carnis. Nullus hanc sibi fieri patietur indemnis. Non servus, non ingenuus aut libertus, incola vel extraneus eiusdem detestande sectionis^b obprobrium quacumque occasione aut perferet aut alteri inferre presumat. Nam quicumque is sponte talia fecisse vel sustinuisse probabitur, date^c legis severitate plectetur.

VIII.^a FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne Iudei more suo diiudicent^b escas^a.

Cum beatus Paulus apostulus^c dicat: 'Omnia¹ munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum', merito Iudeorum detestabilis vita et discretionis horrende mundicia omni sordium errorem^d inmundior et refelli^e oportet et haberi debet. Ne quis ergo ex his primeve ritu^f tradicionis et usuati consuetudine moris mundas ab inmundis diiudicet escas. Nemo sumenda inhonesta reiciat, que valde bona esse sui condicio probat. Nemo ex his aliut privet, aliut usurpet, nisi tantum illa discretionem servata, que ab omnibus christianis tenetur salutaris et congrua. Alioquin in transgressione quisque detectus constitutis erit suppliciiis addicendus.

VI. a) nuptiarum R 1. b) propinquitatem R 2. c) coniunctio copulenta R 1. d) incestu R 2. e) intellige: coitu; coita R 2. f) adpetat R 2.

VII. a) rubrica deest R 2. b) ita E 1, 2, alii; sanctionis R 1; setcanis R 2. c) data R 1.

VIII. a) inscriptio et rubrica legi nequeunt R 1. b) diiudicent R 2. c) apostolus R 2. d) ita R 1, 2; lege; errore. e) ita R 2; refelli R 1. f) ita E 1; ritum R 1; (primave)rit ut R 2.

1) Tit. 1, 15.

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne Iudei questione^a christianos inscribant.

Speciali hoc decreto censetur, nulli Iudeo pro qualicumque^b negotio quandoque licere contra christianum, quamvis humilis servilisque persone, testimonium dicere neque pro qualibet actione aut inscriptionem^c christianum inpetere, aut pro Iudeorum causis quacumque factione hunc tormenta subire. Profanum etenim satis est infidelis fidem fidelibus anteponere et membra Christi adversariorum eius molestiis subiugare. Sane si idem inter se causarum negotia repperiantur habere, et testificandi adversum se et in^d servis suis tantundem coram christianis iudicibus questionem inicere sit illis liberum ex lege licere.

X. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne Iudei contra christianos testificentur, et quando ex illis progenitis testificari sit licitum.

Si coram hominibus reppertum mendacium et infamem^a facit et damnis adfligit, quanto magis in divina fallax fide perventus non erit penitus^b ad testimonium admittendus. Merito ergo testificari prohibiti sunt Iudei, seu baptizati, sive non extiterint baptizati. De stirpe^c autem illorum progeniti si morum provitate^d et fidei plenitudine habeantur idonei, permittitur illis inter christianos veridica^e quidem testificandi licentia, sed non aliter, nisi sacerdotem^f, regem vel iudicem mores illorum et fidem omnimodis conprobantes^g.

XI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De pena, qua perimenda est transgressio Iudeorum.

Hec de sino^a fortissimarum legum sententia emanat ad puniendam perfidiam Iudeorum, ut, quicumque aut superioribus vetita legibus aut suis inixa^b placitis temerare voluerit vel frustrare presumserit, mox iusta^c isponsionem^c ipsorum gentis sue manibus aut lapide perimatur aut igne cremetur. Quod si denotatum cri-

VIII. a) questioni R 1. b) quacumque R 1. c) scriptione R 2. d) inter R 1.
 X. a) infamen R 1. b) deest R 1. c) stirpe R 2. d) pravitate R 2.
 e) ita E 1. 2; verifica R 1; veredicant R 2. f) sacerdote rege vel iudice R 2.
 g) ita R 1; conprobante R 2. E 1.
 XI. a) sinu R 2. b) ita R 1 (i. e. innexa); inexa R 2. c) i. e. iuxta;
 iuxta sponsionem R 2.

mine reum principalis pietas reservaberit^d vivituum, ille cui placuerit servituum a rege donetur, et omnia bona eius aliis possidenda tradantur; sicque fiat, ut nec rem amissam recipiat dominus, nec libertatem repperiat^e servus^f.

XII. FLAVIUS RECCAREDUS^{a.1} REX.

Ne Iudeus^b christianum mancipium circumcidat.

Nulli² Iudeo liceat christianum mancipium comparare vel donatum accipere. Quod si comparaverit vel donatum acceperit et eum circumciderit, et pretium perdat, et quem acceperat liber permaneat. Ille² autem, qui christianum mancipium circumciderit^c, omnem facultatem suam amittat et fisco adgregetur^d. Servus vero vel ancilla, qui contradixerint esse Iudei, ad libertatem perducantur.

XIII. FLAVIUS SISEBUTUS REX.

De mancipiis christianis, que a Iudeis aut vendita aut libertati tradita esse noscuntur.

Sanctissimis hac beatissimis Agapio³, Cicilio⁴, item Agapio³ episcopis sive iudicibus^a ibidem institutis, similiter et reliquis sacerdotibus vel iudicibus in territoria Barbi⁵, Aurgi⁶, Sturgi⁷, Ilturgi⁸, Viatia⁹, Tula¹⁰,

d) reservaverit R 2. e) repararet R 2; reparet E. f) segura R 1.

XII. a) ita R 2; Recçædus R 1, quo compendio alias quidem Reccessvindus significatur, hic tamen Reccaredus legendum est, quia gloriosus, quod soli Reccessvindo eique semper in hac legis Vis. forma tribuitur, deest. b) Iudus R 1. c) circiderit R 1.

d) aderegetur R 1.

XIII. a) iudibus R 1.

1) Hanc legem a Reccaredo I. datam esse, quod codices nostri probant, iam suspicati sunt Helfferich, 'Westg. R.' p. 42, et Grätz, 'Westg. Gesetzg. betr. d. Juden' p. 31. Dubito autem, num haec lex ea sit, quam contra perfidiam Iudeorum a Reccaredo rege datam esse Gregorius M. papa in epistola a. 599, IX, 228 sq. (Reg. pontif., ed. 2. I, nr. 1757) scribit. 2) Haec constitutio ex legibus Romanis recepta est; cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 1, 5; XVI, 4, 1. 2; Paul. V, 24, 3. 4. Cf. praeterea Concil. Tolet. III. c. 14. et IV. c. 59. 66. 3) Alter Agapius episcopus Tuccitanus, alter Cordubensis; cf. Florez, 'España sagrada' XII, p. 398 sq.; X, p. 228 sqq. 4) Caecilius episcopus Montesanus, l. c. VII, p. 249 sqq. 5) Olim municipium Singiliense Barbense, nunc 'el Castillon' prope Anticariam ('Antequera'), prov. 'Malaga'; cf. Corp. Inscr. Lat. II, p. 272. 6) Nunc 'Jaen'; cf. C. I. L. II, p. 452. 7) Vel Isturgi, nunc 'los Villares' prope 'Andujar', prov. 'Jaen'; cf. C. I. L. II, p. 297. 8) Vel Illiturgi nunc 'las Cuevas de Lituergo' prope 'Andujar'; cf. C. I. L. II, p. 297. 9) In inscriptionibus Viatia, nunc 'Baëza', prov. 'Jaen'; cf. C. I. L. II, p. 449 sq. 10) Olim Tugia, Graece: Tovia, nunc 'Toya' (fortasse supra emendandum est: Tuia); cf. C. I. L. II, p. 448.

Tutugi^{b.1}, Egabro² et^c Epagro^{d.3} consistentibus. Dudum late constitutionis autoritas a domino et precessore nostro Reccaredo rege⁴ sufficere poterat, ut mancipia christiana nullatenus in Aebreorum iure manerent obnoxia, si in postmodum contra iustitie instituta^e eorum pravitas subripiendo principum animos aliqua sibi iniusta non poposcissent beneficia. Proinde, quia Deo adiubante^f legem fieri decrevimus et fraudibus eorum per diversa capitula^g obstitimus^h, ideo pro eo^g, quod retro tempore fuerat vitiatum, iuxta edictum ante dicti principis discernimus: ut, si qua christiana mancipia eo tempore, quoⁱ autoritas data est, in eorum iure fuisse probantur^k, seu sint libertati tradita, seu forte ad libertatem non fuissent perducta, ad civium Romanorum privilegia iuxta nostre legis edictum transire debeant. Nam, etsi qua inlicito^l ausu de hisdem mancipiis, que per constitutionem regiam fuerant absoluta, in iure cuiuslibet per quamcumque scripturam transegisse visa sunt, rescissa tali conligatione ad istatum^m ingenuitatis, recepto iuxta leges pretio a vinditoribusⁿ, revertantur et prenotati^o in polipticis publicis adque secundum eorum peculium iustissima aderatione censiti^p vitam^p in propriis laboribus ingenuitate transigere valeant. Si qua vero mancipia post metas dierum, in qua autoritas sepe dicti principis promulgata est, ab illis quolibet^q titulo^r iustissime conquisita sunt, aut vendere aut libertare, prout maluerint^s, usque ad kalendas Iulias licentiam illis^c tribuimus. Hii vero christiani, qui ab Ebreis quocumque tempore circumcisi sunt vel in ritu^t eorum sunt, legali ordinatione multentur. Nam et de his, qui per legem absoluti esse cernuntur, qui ab ipsis Ebreis servi addicti sunt vel hucusque retenti, sicut ingenuis legibus eis satisfacere non morentur. Iudei igitur, qui ad fidem sanctam confugium visi sunt fecisse, portionem sibi debitam ex successione parentum in mancipiis accipiant.

b) Tutigi R 2. c) deest R 1. d) Epagri R 2. e) institute instituta R 1. f) iubante R 1. g) capitula — eo abscisa desunt R 1. h) ita E 1. 2; obtinuimus R 2. i) e quo R 1. k) probatur R 1. l) inlicita ause R 1. m) statum R 2. n) venditoribus R 1. o) notati R 1. p) censiti tam pro c. v. R 1. q) quelibet R 1; colibet R 2. r) titulis R 1. s) maluerit R 2. t) ritum R 1.

1) *Idem nomen exstare in inscriptione C. I. L. II, n. 3406: res publica Tuatuc[ensis] (nunc 'la Galera' prope 'Baza', prov. 'Granada'), feliciter coniecit Aem. Hübner l. c. p. 461.* 2) *Olim Igabrum, nunc 'Cabra', prov. 'Córdoba'; cf. C. I. L. II, p. 215.* 3) *Olim Ipagrum, nunc 'Aguilar de la Frontera', prov. 'Córdoba'; cf. C. I. L. II, p. 205.* 4) *Cf. supra c. 12.*

Venditiones vero, que facte fuerint, quos in unum tempus venditionis invenerit, parentum vel filiorum nulla sit in^u distrahendo divisio, sed in unum ad comparantis transeant^v dominium. Nam et quisquis de Iudeis sub nomine proprietatis fraudulenta suggestione aliquid a precessoribus nostris visus est promeruisse, exacta eius auctoritate, fisco nostro faciat issociari^w. Mancipia vero Iudeorum, que ad baptismi gratia fecerint^x confugium, ubicumque reperta fuerint^y, exigantur et libera^z dominis^y suis reddantur; ita ut, qui habet suum peculium, in ea libertate illi^u conferatur, et^u qui non habuerit, a manumisso, prout vires habuerit, illi concedatur; et descripti^a sicut ceteri eorum libertati^b, census pro eo peculio illis inponatur.

XIII. FLAVIUS SISEBUTUS REX.

Ut nullis modis Iudeis mancipia adhereant^a christiana, et ne in sectam^b eorum modo quocumque ducantur.

Universis populis ad regni nostri provincias pertinentibus salutifera remedia nobis gentique nostre conquirimus, cum fidei nostre coniunctos de infidorum manibus clementer eripimus. In hoc enim orthodoxa gloriatur fidei regula, cum nulla in^c christianis habuerit^d potestate^e Ebreorum execranda perfidia. Habominanda^f sunt ergo in christianis funesta Iudeorum imperia, et reducenda est sub amore catholico^g plebs^g Deo sacrata in gratia. Ob hoc hac in perpetuum valitura lege sancimus adque omni cum palatinum^h officio futuris temporibus instituentes decernimus, nulli Hebreo ab anno regni nostri feliciter primo christianum liberum vel servum mancipium in patrocinio vel servitio suo habere. Nullumⁱ ex his mercennarium nullumque sub quolibet titulo sibimet^k adherentem hec^l divalis sanctio fore permittit. Vendere tamen infra fines regionum nostrarum in his locis, ubi conmanere videntur, cum omni peculio christiano, cui fas fuerit, iustissimo pretio libera facultas subiaceat. Nec liceat venditoribus in alias eos^m regiones transferre, nisi ubi eorum mancipiorum sessio iudicatur

u) *deest R 1.* v) *transeat R 1.* w) *ussociari R 2.* x) *fecerunt R 2.*
y) *fu[erint] — domi[nis] uncis inclusa abscisa desunt R 2.* z) *libera a d. R 2.* a) *descriptis sicut et ceteri R 2.* b) *ita R 2. E 1; liberti E 2. alii; deest R 1.*
XIII. a) *adhereat R 1; adereant R 2.* b) *secta R 1.* c) *cum R 1.*
d) *habuerint R 1; abuerit R 2.* e) *potestatem R 2.* f) *Abominanda R 2.* g) *catholico plevis R 1; catholice plebs R 2.* h) *palatino R 2.* i) *Nullus R 1.* k) *sibi et R 1.*
l) *et divallis R 1.* m) *deest R 1.*

et mansio. Quod si ita proveniat, ut hiiⁿ, qui transacti fuerint, nihil in suo cernantur habere peculio, tantum hii^o mancipiis a venditoribus dare precipimus, quantum illis sufficere ad excolendum vel gubernandum se invenerit comparantis electio, ne sub nomine emtionis non^p tam^p transactio, quam videatur^q esse exilium^r. Libertare^s vero servum christianum Hebreus si maluerit, ad civium Romanorum dignitatem eundem manumittere debet; nulli scilicet Hebreo nec cuilibet obsequio reservato^t, sed vitam suam ubi voluerit manumissus procul ab^u Hebreorum^u consortio transigendi habeat potestatem. Quod si calliditatis^v fraudulentia Hebreus infestus venditionem adque libertatem tali sub dolo confecerit, ut quedam deceptionis argumentatio vel venundatio vel^w manumissio futuris temporibus invido dolo preveniat, quatenus hunc captiositas ementis adque vendentis dolo malo decipiat: huius nefandi isceleris argumentum ingenuus si prodiderit, facultatem sibi profuturam in omnibus Iudei percipiat. Christianus re vera, quem similis presumptio reum fecerit^w, nullis si fuerit facultatibus latus, in servitio cui princeps voluerit redigatur. Si rerum certe illi ambitio^{x.1} fuerit, medietate fisco coniuncta, perpetua ipse notetur infamia. Servus vero huius calliditatis detector liberum se gaudeat profuturum, et in eius consistat adsiduus patrocini, in cuius cernitur actenus fuisse servitio. Ut autem eius firmissima libertas permaneat, vicarium a fisco servum dominus pro eodem accipiat, et insuper libram auri ab ipsis, quorum revelabit scelera, illi exacta proficiat. Quod si Hebreus circumciderit christianum aut christianam in suam sectam ritumve transduxerit, cum aumento^y denuntiantis capitali subiaceat supplicio, eiusque sine dubio bona incunctanter sibi vindicet fiscus. Mancipia vero, que ex christianorum et Hebreorum conubiis nata vel genita esse noscuntur, id observari censuimus, ut christiana efficiantur. Si certe hii, qui in ritu Hebreorum^z transducti sunt, in ea perfidia istare^a voluerint, ut minime ad sanctam fidem^b perveniant, in conventu populi verberibus cesi adque turpiter decalvati christiano, cui a

n) hi R 2. o) his R 2. p) nota R 1; notam R 2. q) videtur R 1.
 r) exilio R 1. s) Liberare R 2. t) servato et pro res. sed R 1. u) habere
 orum R 1; ab ebreorum R 2. v) galliditatis R 1. w) vel — reum fecerit
 desunt, 6 lineis vacuis relictis R 2. x) ita R 2. E 1; habinitio R 1; abitatio E 2.
 y) aumento R 2. z) Iudeorum R 2. a) stare R 2. b) fidem — permanere desunt,
 7 lineis vacuis relictis R 2.

1) 'Ambitio' = *splendor*; cf. 2. Par. 16, 14; 1. Macc. 9, 37; Act. 25, 23.

nobis iussum fuerit, perpetuo servitio servituri subdan-
t[ur]^e. Quod si tam illicita conubia fuerint perventa, id
elegimus] observandum, ut si voluntas subiacuerit^d, in-
fidelis^d ad fidem sanctam perveniat. Si certe distulerit,
noverit se a coniugali consortio divisum adque divisa in
exilio perenniter permanere. Inter cetera hoc adicientes
precipimus, ut, dum quispiam Hebreorum certa devo-
tione in catholicam confugium fecerit fidem et purifica-
tionis unda labacrum sanctum^e susceperit, quidquid eo-
dem tempore in omnibus rebus conprobatur habere,
remota cunctorum molestia, ut vere fidelis sibi perpetim
vindictet. Hoc vero edictum infra die^f kalendarum
proxime succedentium Iuliarum implere cunctos per
nostras a Deo conlatas regiones modis omnibus pre-
monemus. Quibus exolutis kalendis, apud quemlibet
Hebreum christianum fuerit reppertum mancipium, me-
dietas facultatis Hebrei huius fisco subiaceat, et libero^g
reddito, qui per suam prodicionem fuerit apud eum rep-
pertus, nihil sibi Hebreus de persona eius vel peculio
ultra defendat. Hanc vero legem, quam pietatis et re-
ligionis amore concepimus pro nostro populiue nostri
remedio, in perpetuum suffragante^h autore Domino vali-
tutamⁱ esse censemus. Successores quoque nostros legis
huius instituta servantes victrix Christi victores faciat
dextera, et eius solium in veritate conroboret, cuius in
hoc fidem^k inspexerit divina clementia. Et licet huius
legis prolata^l sententia a nemine temerari posse creda-
mus, audacia tamen transgressoris et non venerabiliter
conservantis sit in hoc seculo ignominiosior cunctis ho-
minibus, et vita illius eodem in tempore concidat, quo
sinistre partis adsensum in tam nefaria voluntate per-
duxerit detestanda temeritas, tantumque obnoxius in
eternum peccatorum mole detineatur, in quantum trans-
gressor^m fuerit legis huius salubre decretum. Futuri
etiam examinis terribile cum patuerit temposⁿ, et me-
tuendus adventus Domini fuerit reservatus, discretus a
Christi grege prespicuo, ad levam^o cum Hebreis exura-
tur flammis atrucibus^p, comitante sibi diabulo, ut ultrix
in transgressoribus et eterna pena deseuiat, et locuplex
remuneratio christianis faventibus hic et in eternum
copiosa^q proveniat^q.

c) *uncis inclusa, quae abscisa desunt etiam R 1, supplevi secundum E 1.* d) *sup-*
placuerit infideli R 1. e) *sancti R 1.* f) *diem R 2.* g) *liberto R 1.* h) *suffra-*
gantem R 1. i) *valitura R 1.* k) *fide R 1.* l) *prolatam scientiam R 2.* m) *trans-*
gressus R 2. n) *tempus R 2.* o) *laeva R 1.* p) *atrocibus R 2.* q) *abscisa des. R 1.*

XV. FLAVIUS^a GLORIOSUS RECESSVINDUS^a REX.

De interdicto omnibus christianis, ne quisque Iudeum quacumque factione adque favore vindicare vel tueri^b pertemtet.

In conclusionem omnium preteritarum legum, quas ad conterenda^c perfidia Iudeorum tam nostra intentio quam precessorum^d nostrorum studia decreverunt, oportuit hanc novissime legem ad robor soliditatis^e adicere et competenti munimento premissa ex ordine roborare. Postquam enim dedimus sacre fidei profanis hostibus competens repudium et cunctis adinventionibus perfidorum posuimus ex obvio terminum, debite compulsi sumus, et ea, que concreta sunt, solidare, et que consolidata sunt, pulcritudine venustare, ut, quantum^f artifex vivacius^g expresserit ingenium cogitationis in arte, tanto vigore simul et decus adsumat qualitas forme. Ne ergo quibuscumque adinventionibus calliditas Iudeorum, indesinenti persequenda conatu^h, subrepat obtate profanaⁱ iura licentie, hoc providenter legis huius decernitur sanctione, ut nullus de religiosis cuiuscumque hordinis vel honoris seu de palatii mediocribus adque primis vel ex omnibus cuiuslibet qualitatis aut generis a principum vel quarumcumque potestatum aut obtineat aut subrepat animis, Iudeos^k sive^k non baptizatos in sue observationis detestanda fide et consuetudine permanere, sive eos, qui baptizati sunt, ad perfidiam ritumve pristinum quandoque redire. Nullus sub patrocinii nomine hos pro sue pravitatis licentia conetur in^l quippiam defensare. Nullus quocumque argumento aut^m factione illis hanc defensionemⁿ conetur^l inpendere, per quam liceat eis obvia^o sancte fidei et christiano contraria^p cultui palam^q aut occulte^r aliquatenus adtemptare, nequiter proferre vel tangere. Quod si quispiam hec presumserit temerare, si episcopus fuerit aut etiam ex ceteris clericis adque religiosis vel certe ex cunctis laicis quisque deprehensus extiterit, a convento^s catholicorum seclusus, excommunicatione ecclesiastica^t feriat et quarte partis omnium bonorum suorum amissione multabitur, que fisco

XV. a) Flav. gl. Recc. *legi nequeunt* R 1. b) tuere R 1. c) conterendam perfidiam R 2. d) presessorum R 1. e) soliditates R 1. f) *ita* R 1; *quanto* R 2. g) vivacibus R 2. h) conatum R 1. i) *ita* E 1; profanat iura R 2; profane iura R 1. k) *verba*: sive baptizatos, *quae sequuntur in ed. Madrit., desunt* R 1, 2. E 1. l) in — conetur *des.* R 2. m) *ita* E 1, *alii*; ad R 1. n) *ita* E 1, *alii*; defensione R 1. o) *obviasse pro obvia scē (= sancte)* R 1. p) *contrario* R 1. q) *pala* R 1. — r) *occultare* R 1. s) *conventu* R 2. t) *eclesie* R 1.

non dubie^u quamtotius connectetur^v. Dignum etenim est^w eos aliquandiu a^x fidelium Christi societate divelli, et rerum damno^y multari, qui adponunt Christi amorem et veritatis speciem consensu^z inimicorum eius detestabiliter inpu gnare^a, in legum^b transgressionibus illa immobiliter sententia^c permanente^c, quam dive memorie Sisebutus rex visus est in huiusmodi actione superiori lege sancsisse.

XVI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De Iudaizantibus christianis.

Sicut deflendum a christianis est eorum scelus, qui in Christo prevaricatores exsistunt, ita modis omnibus decernendum, ut nullus omnino veniam mereatur, qui a meliori proposito^a ad deterius declinasse convincitur. Quia ergo crudelis et stupenda presumptio crudeliori debet extirpari supplicio, ideo legis huius edicto decernimus, ut, quicumque christianus hac presertim a christianis parentibus ortus, sexus scilicet utriusque, circumcisiones vel quoscumque ritos Iudaicos exercuisse repperitus est vel, quod Deus avertat, potuerit ulterius repperiri, conspiratione et^b zelo catholicorum tam nobis^c et atrocioribus penis afflictus morte turpissima perimatur, quam orrendum et execrabile malum est, quod ab eo constat nequissime perpetratum. Eorum vero bona sibi procul dubio fiscus adsummat, si heredes vel propinquos talium personarum facti huius error consentiendo conmaculet.

XVII.

Placitum Iudeorum in nomine principis factum.

Clementissimo hac serenissimo domino nostro Recessvindo regi omnes nos ex Hebreis Toletane civitatis, qui infra suscripturi vel signa facturi sumus. Bene quidem hac^a iuste dudum^b nos meminimus compulsos fuisse, ut placitum in nomine dive memorie Chintilani regis pro conservanda fide catholica conscribere debere-

u) dubiet R1. v) quoneetetur R1. w) deest R1. x) ad R1. y) damnum R1. z) consensus R1. a) inpu gnare — immobiliter des. R2. b) regum R1. c) sententiam manente R1.

XVI. Deest R2, ubi tamen rubrica in indice capitulorum sub numero XVI. exstat ante Placitum Iudeorum (infra c. XVII). a) ita E1, alii; preposito R1.

b) ita E1, alii; cecelo pro et zelo R1. c) i. e. novis.

XVII. a) ac R2, E1. b) in nomine R2.

mus; sicut et fecimus. Sed quia et^e perfidia nostre obstinationis et vetustas parentalis erroris nos ita detinuit, ut nec veraciter Iesum Christum dominum crederemus nec catholicam fidem sinceriter teneremus, idcirco nunc libenter hac placite ispondimus^d glorie vestre, tam pro nobis quam pro uxoribus et filiis nostris, per hoc placitum nostrum, ut deinceps in nullis observationibus, in nullis usibus Iudaicis misceamur. Iudeis^e etiam non baptizatis nullo penitus execrando consorcio sociemur^e. Non more nostro propinquitate sanguinis usque ad sextum gradum incestiva coniunctione vel fornicatione iungamur^f. Non coniugia ex genere nostro aut nos aut filii nostri vel nostra posteritas nullatenus sortiamur^g, sed in utroque sexu deinceps christianis iugali copula conec-
tamur^h. Non circumcisiones carnis operemur. Non pasca et sabbataⁱ ceterosque dies festos iuxta ritum Iudaice observantie celebremus. Non escarum discretio-
nem^k vel consuetudinem teneamus. Non ex omnibus, que Iudeorum usus et abominanda consuetudo vel conversatio agit, aliquatenus faciamus; sed sincera fide, grato animo, plena devotione in Christum filium Dei vivi, secundum quod evangelica et apostolica traditio habet, credamus adque hunc confiteamur et veneremur^l. Omnes etiam usus sancte christiane religionis tam in festis diebus vel in coniugiis^m et escis quam in observationibus universis veraciter teneamus et sinceriter amplectamur, nullo reservato aput nos aut oppositionis obiectu aut fallacie argumento, per quod aut illaⁿ, que facere denegamus, iterum faciamus aut hec, que facere promittimus, minime vel non sinceriter compleamus. De suillis vero carnibus id observare promittimus, ut si eas pro consuetudine minime percipere potuerimus, ea tamen, que^o cum ipsis decocta sunt, absque fastidium et orrore sumamus. Quod si in omnibus, que supra taxata sunt, in quocumque vel minimo transgressi^p inventi fuerimus aut contraria christiane fidei agere presumserimus, aut que congrua catholice religioni promisimus, verbis aut factis implere distulerimus, iuramus per eundem Patrem et Filium et Spiritum sanctum, qui est unus in trinitate

c) hec *vel* *het* R 1. d) spondemus R 2. e) Iudeis — sociemur *des*, R 2.
f) iungamus R 1. g) sociamur R 2. h) nectamur R 2. i) *reliqua omnia desunt* R 2.
k) discretionem R 1. l) *ita* E 1, *alii*; veneremur R 1. m) *ita* E 1, *alii*; convivii R 1.
n) *ita* E 1, *alii*; alia R 1. o) *ita* E 1, *alii*; quarum *pro* q. c. R 1. p) transgressores E 1, *alii*.

Deus: qui^q ex nobis horum^r omnium vel unius transgressor inventus [fuerit^s], aut a nobis ignibus vel lapidibus perimatur, aut, si hunc ad vitam glorie vestre reservaverit pietas, mox amissa libertate tam eum quam omnem rei ipsius facultatem cui elegeritis perenniter deservendum^t donetis, vel quidquid ex eo aut rebus eius facere iusseritis, non solum ex regni vestri potentiam, sed etiam ex huius placiti nostri sponsione potestatem liberam habeatis.

Facto placito sub die duodecimo kalendas Martias, anno feliciter sexto regni glorie vestre¹, in Dei nomine Toletó.

EXPLICIT.

q) quia qui *E 1, alii.* r) orum *R 1.* s) deest *R 1.* t) ita *E 1, alii;* deservienda *R 1.*

1) *Si anni universi totius regni numerantur, est d. 18. Febr. anni 654, si anni regni post mortem patris, anni 658.*

CHRONICA SEU SERIES REGUM VISIGOTHORUM LEGI RECESSVINDIANAE ADDITA.

Ex R 1.

CRONICA^a REGUM^a
VISI[GOTOR]U[M]^b . . .
. ab aera
CCC
. Gallicia
. *

*) Cf. cum hac rubrica, maxima ex parte deleta, quae praebent alii codices: cod. Havn. reg. 805: In Dei nomine incipiunt nomina regis Gotorum ab era CCC. sub Alarico rege deinde Goti ingressi sunt in Italia. Post quem anno sexto Goti Galias (Golias c.), septimo anno Goti Spania ingressi sunt. Cod. Vatic. regin. 667: Alarico regnante ab aera CCCI. ingressi sunt Gothi in Italiam. Post huius annos reges Gothi Galliam ingressi sunt. Post septem annos Gothi Hispaniam migraverunt.

Athaulfus reg. ann. VI.^c
Searicus reg. ann. VII.

Valia reg. ann. III.
Theuderedus reg. ann.
VIII^d.

Ex R 2.

IN NOMINE DOMINI
NOSTRI IESU CHRISTI
INCIPIT CRONECA RE-
GUM VISEGOTORUM.

Era quadringentesima¹ in
Gotis primus rex Atanari-
cus efficitur, post hunc Ala-
ricus, quo in Italia mortuo
Ataulfus elegitur^a. Isto
regnante Goti relictā Italia
Galias ac post Spanias oc-
cupant. Anni vero regum
hac summa notantur:

Atanaricus reg[navit] an-
[no]s XIII.
Alaricus reg. ann.^b XXVIII
in Italia.

Ataulfus reg. ann. VII.
Sigericus reg. ann. VII; alibi
semis tanti^c d.^c
Walia reg. ann. III.
Teuderedus reg. ann.
XXXIII.

R 1. a) ita R 1, ut videtur, sed post REGUM 2 litt. evanidae exstare videntur.
b) UISICUM, ut videtur R 1; in reliqua linea parte exstare videntur: a uisque.
c) ita vel V R 1. d) ita perperam R 1.
R 2. a) corr. eligitur R 2. b) semper āns, si plures anni; ān vel ānō, si unus
indicati sunt. c) fortasse tantum dies intelligendum.

Ex R 1.

Thurismundus reg. ann. III.

Theudericus reg. ann. VII.

Aeuricus reg. ann. XVIII.

Alaricus reg. ann. XXVII.

Gesaleicus reg. ann. V.

Thedericus^a reg. ann. XV.

Iste ab Italia veniens,
non tam suo ordine re-
gnum in Spania tenuit,
quam tutelam agens Ama-
larici nepoti^b sui per con-
sules^c.

Amalaricus reg. ann. V.

Theudi reg. ann. XVII,
m.^d VI, d.^e XIII.Theudisclus reg. ann. V,
m. III.*(Agila deest.)*Athanagildus reg. ann. XVI,
m. VI.Leuva reg. ann. IIII, m.
IIII.

Liuvigildus reg. ann. XVIII;
sed secundo anno Leu-
vani in regno levatus est.

Reccaredus reg. ann. XV,
m. VII, d. XX.Item^f Leuva^f reg. ann. I,
m. VI, d. XII.Wittiricus reg. ann. VII,
m. VIII, d. XXVI.Gondemarus reg. ann. II,
d. X.*Ex R 2.*Turismundus reg. ann. III;
alibi unum reg.Teudericus reg. ann. VII;
alibi XIII.

Euricus reg. ann. XV.

Item Alaricus reg. ann.
XXIII.Gesalecus reg. ann. III et
in latebra ann. I; alibi
XV.

Item Teudericus de Italia
regnavit in Spania tute-
lam gerens Amalarico
nepoti suo pro consules
ann. XV.^a

Amalricus reg. ann. V.

Teudi reg. ann. XVI, mens.
VI.Teudisclus reg. ann. I,
mens. VI, dies XIII.Agila reg. ann. V, mens. VI,
dies XIII.Atanagildus reg. XV, mens.
VI, vacante regnum mens.
V; et alibi XIII.

Liuba reg. ann. I.

Liuvigildus reg. ann. XVIII.

Reccaredus reg. ann. XV,
mens. VI^b, d. X.Item Liuva reg. ann. I,
mens. VI.Wittericus reg. ann. VI,
mens. X.Gundemarus reg. ann. I,
mens. X, d. XIII.

R 1. a) *ita vel Thidericus R 1.* b) *ita R 1.* c) *cons R 1.* d) *m̄ semper R 1;*
i. e.: menses. e) *¶ semper R 1; i. e.: dies.* f) *. t . l . . ua R 1.*
R 2. a) *XLI scriptum videtur R 2.* b) *ita ed. Arevalo, Isid. Op. VII, p. 186;*
XV R 2.

Ex R 1.

Sisebutus reg. ann. VIII,
m. X, d. XX.

Reccaredus minor reg. ann. I,
m. II, d. X.

Suinthila reg. ann. X.

Sisenandus reg. ann. V.

Chintila reg. ann. III, m.
VII.

Filius eius Tulga reg. ann. II,
m. X.

Ex R 2.

Sisebutus reg. ann. VIII,
mens. XI, d. XVI.

Item Reccaredus reg. ann.
III.

Suintila reg. ann. X.

Sisenandus reg. ann. IIII,
mens. XI, d. XVI.

Chintila reg. ann. III, mens.
VIII, d. VIII.

Tulga reg. ann. II, mens.
IIII.

Chindasvindus reg. ann. VI,

mens. XIII, d. XX. Item cum filio suo Reccesvinto rege
reg. ann. IIII, mens. VIII, d. XI. Obiit pridie kalendas^a
Octobris, era DCLXLI¹. Reccesvintus solus reg. ann.
XXIII, mens. VII, d. XI. Obiit kalendas Septembris^b
die, IIII. feria, ora^c III, era DCCX, anni incarnationis
domini nostri Iesu Christi DCLXXII, anni cycli decem-
novalis octavo, luna III². Idem cum patre suo reg.
ann. IIII, mens. VIII, d. XI. Suscepit autem dominus
Wamba regni gubernacula eodem die, quo ille obiit, in
supradictis kalendis^a Septembris dilata unctionis sol-
lemnitatem usque in diem XIII. kalendas^a Octobris,
luna XI, era, quo supra³. Idem quoque gloriosus Wamba
rex reg. ann. VIII, mense I, dies XIII. Accepit quo-
que penitentiam predictus princeps die dominico exeunte,
ora noctis prima, quod fuit pridie idus Octobris, luna XV,
era DCCXVIII⁴. Suscepit autem succedente die, II. feria,
gloriosus dominus noster Ervigius regni sceptrum^d, quod
fuit idus Octobris, luna XVI, era DCCXV⁵, dilata unctionis
sollemnitatem usque insuper veniente die dominico,
quod fuit XIII. kalendas^a Novembris, luna XXII, era
quo supra⁶.

R 2. a) klds, R 2. b) Seprb, R 2. c) e R 2. d) septr, R 2.

1) 1. Oct. 653. 2) 1. Sept. 672. 3) 18. Sept. 672. 4) 14. Oct. 680.
5) 15. Oct. 680. 6) 19. Oct. 680.

APPENDIX.

CAPITULA IURIS VISIGOTHICI RECUSA EX COLLECTIONE IURIS ROMANO- GOTHICA, REPERTA AB AUGUSTO GAUDENZI.

(1). VII. De¹ filiis ante patrem mortuis. Si cui-
cumque moriatur filius eius, antequam ille moriatur, et
relinquant ei filii nepotes, ita ut unus relinquat unum
filium et alius relinquat plurimos, et moriatur post-
modum avus illorum intestatus: ille unus talem portio-
nem accipiat ex hereditatem avi sui, qualem et alii
plurimi, qui de fratre illius nati sunt. Et si fuerint filii
tres vel quattuor, et moriantur duo ex illis, et reliquerit
unus unum filium et alius frater plurimos, et moriatur
post casus tertius frater sine filiis: omnes nepotes illius
aequaliter portionem dividant, hoc est toti. Ita et si
duae sorores relinquant filios, una plurimos et alia
paucos, et tertia soror moriatur sine filiis: aequaliter
partiantur filii earum hereditatem, sicut in edictum
scriptum est.

(2). VIII. De naturalibus, qui de ancilla nascun-
tur, ita et si de ingenua absconse nati fuerint, et si non
abeat filios de legitima uxore, potest fieri mater eorum,
quae concuba fuit, uxor, cum conscientia tamen regis.
Et postea illa mater filiorum in matrimonio, et filii eius
sint liberi. Et potestatem habeat, si voluerit, pater de-
relinquere illis hereditatem suam. Si autem intestatus
obierit, sint illi heredes filii.

1) Interpretationem horum capitulorum omittens lectorem ad ea, quae
disseruit Arthur Schmidt, 'Zeitschr. d. Sav.-Stift. IX, Germ. Abth.'
p. 228 sqq., et quae monui 'N. Archiv' XII, p. 392 sqq., remitto.

(3). VIIII. Si quis non habuerit filios legitimos de legitima uxore natos et habuerit naturales, quartam partem hereditatis suae habeat licentiam relinquere naturalibus, si voluerit, dum sanus est, per donationis chartulam, aut moriens per testamentum; ita tamen, si ancilla sit illa concuba ipsius, cum filiis suis ante testes legitimos ingenua dimittatur; ad iunctos filios et matrem illorum det hereditatis suae quartam portionem, nam amplius quarte portionis naturalibus dare non potest. Quod si filios de legitima uxore habuerit, nullatenus ei relinquere liceat naturalibus filiis nisi duodecimam partem; undecim reliquae partes ad legitimos remaneant filios. Si vero pater moriens non reliquerit aliquid naturalibus filiis, ingenui sint sivi contenti; et non eos revocent^a ad servitium legitimi filii.

(4). X. Si quis iudex voluntate sua iudicaverit et edictum transgressus fuerit propter pecuniam et aliquem preiudicaverit, non sit. Quod si causam ipsam non preiudicaverit voluntariae, satis reducatur secundum edicti seriem.

(5). XI. Si quis iudex miserit nuntium ad aliquem veniendi ad iudicium, et ad quem miserit venire contempserit semel et bis, et si tertio ad iudicis iussum non venerit ad iudicium, perdat causam et restituat debitori^b suo quod ei debere constiterit. Et si forte praesens non fuerit, quando iudicis praeceptio ad domum ipsius venerit, aut infirmitas illum tardaverit, aut forsitan in causa regis fuerit occupatus, si de his tribus una occupatio fuerit super eum, non molestetur. Et si postmodum venerit, restituat debitum suum secundum regis edictum.

(6). XII. Qui ad iudicium iudicatum non reddiderit debitum et contempserit in duobus mensibus, interpellet creditor regem aut iudicem, qui transmittat sagionem cum ipso, et tollat sagio ille de substantia eius quod ipsum debitum possit valere, quantum creditori suo restituere iussus fuerat, et reddat creditori. Et habeat creditor ille pecuniam apud se, usque dum reddatur ei debitum suum, quod ei lex reddi precepit.

(7). XIII. Si quis causam habet cum alio homine, sicut superius scriptum est, ad regem proclamet aut ad iudicem, quem rex constituit. Quod si, priusquam inter-

a) revocet c. b) creditori emendavit Gaud.

pellet, pigneraverit et tulerit ei unum caballum, componat solidos tres. Quod si bobem iugalem tulerit, det solidos duos ad hominem illum, cui caballum sibe bus fuerit; et quod pigneraverit restituat. Si autem mancipium pigneraverit, cum tres solidis eum restituat domino suo.

(8). XIII. Si quis donaverit aliquid alio homini peculium suum, aut aurum sive argentum, aes aut ornamentum, mancipia aut de peculio aliquid, non requirat postea quod donavit neque vicissitudinem requirat, nisi quod ille sua voluntate retribuere voluerit. Habeat tamen testes duo aut tres ingenuos, testantes, quod illum non impromutuaverit, sed donaverit. Si autem donator ille mortuus fuerit, heredes illius non repetant^a quod donatum est. Et si non habuerit testes ingenuos, qui ibidem presentes fuerunt in ipsa donatione, restituat ei quod ille promutuavit.

(9). XV. Si quis domum aut villam alio donaverit, hoc, quod donavit, per donationis chartulam firmet, ita ut in ea donatione ipse donator propria manu subscribat, et ipsa donatio non minus tribus testibus roboretur. Si autem ipsa donator et testes litteras nesciunt, unusquisque signum propria manu faciat, et donatio ipsa ante curiales deferatur. Quod si in civitate eadem curiales non possunt inveniri, ad aliam civitatem, ubi inveniantur, deferatur.

(10). XVI. Si quis mutuaverit tributario sive servo alieno sine iussu aut^b conscientia domini sui, nihil a domino serbi exigit, neque a domo, in qua habitabit ille servus, nisi de rebus servi, qui mutuum accepit. Ita tamen, si tributum suum non habeat servus ille completum, ante^c dominum suum restituat tributa de labore suo, et tunc, si aliquid remanserit de peculio ipsius, interpellet ille, qui illi impromutuavit; et servum non tangat, sed sit domini sui.

(11). XVII. Si quis ingenuum hominem captivum aut in fame oppressum emerit super quinque solidos numerum, reddatur illi sex; si decem emptus fuerit, reddat duodecim; quod si plures eum sol. emerit, his similia restituatur; et redeat ad libertatem.

(12). XVIII. Si quis ingenuus absconse¹ peculium ad custodiendum acceperit, et hoc se postea accepisse ipse

a) repetat c. b) au c. c) i. e.: antea.

1) *Id est 'sine testibus'.*

negaverit, comprobetur ei, et reddat duplum. Si autem commendatum sibi ad custodiendum peculium per sua negligentia perdiderit quolibet furto, restituat quod accepit. Quod si suam et alienam perdiderit causam, nihil dare cogatur.

(13). XVIII. Si quis serbum fugacem venientem ad se susceperit, sive tributarium sive serbum, et ipse se dixerit liberum esse, adducat eum ante priorem civitatis aut ante tres vel quattuor, ante quorum praesentiam se ingenuum dicat. Et postmodum si eum dominus suus invenerit et probaverit, quod serbus ipsius fuerit, et si fuerit inventus, is, qui eum ante testes suscepit, ipsum tantum solum reddat domino suo.

(14). XX. Si cuiuslibet tributarius duxerit tributariam alienam uxorem et procreaverit filios ex ea, medietatem de filiis tollat pater et alia medietatem uxor. Et si cuiuslibet ancilla tulerit serbum alienum, omnes filii matrem sequantur, et dominus eius mulieris habeat omnes.

LEGES EXTRAVAGANTES.

1. (*Lex Visigoth. vulgata* II, 4, 7).

ANTIQUA^a.

De his, qui animas suas periurio necant^b.

Si quis animam suam periurio necaverit, seu quisque* presumtuose periurasse detegitur aut si quislibet videns se impressum sciendo veritatem negaverit, dum hoc^c certius iudex agnoverit, addicatur^d et centum flagella suscipiat et** statim sic notam infamie incurrat, ut postea ei testificari non liceat. Et*** si potentior fuerit secundum superiorem legem, que De falsariis¹ continetur, insistente iudice quartam partem facultatum rerum suarum amittat, illi consignandum, cui fraudem periurii moliri conatus est.

*) *Codd.* 3. 4: quisque periurare permiserit aut sic quislibet videns se in presumendo veritatem^f negaverit et^g periurasse detegitur^g, dum *etc.*

**) *Codd.* 3. 4: atque ad testimonium notam *etc.*

***) *Codd.* 3. 4: Et sicut superiori lege de falsariis continetur insistente iudice quartam partem facultatis sue admittat^h *etc.*

1. *Codd.*: 1. *Cod. Escur. Z II 2, saec. XI; cf. N. Arch. VI, p. 282 sqq. (Cod. Cardon. ed. Madr.).* — 2. *Cod. Escur. V II 15, saec. XII; cf. N. Arch. VI, p. 281.* — 3. *Cod. Tolet. Cap. 43, 6; saec. XIII; cf. Arch. VII, p. 720; VIII, p. 822.* — 4. *Cod. Escur. S II 21, saec. XIV; cf. Arch. VIII, p. 817.*

a) *deest* 2. 4. b) *necaverint* 3. c) *deest* 4. d) *abdicatur* 4. e) *per quodlibet* 4. f) *bis scr.* 4. g) *et p. det. des.* 3. h) *amittat* 4.

1) *Scilicet titulo: De falsariis. Non ad legem Chindasvindi VII, 5, 2, quae non est 'superior', sed ad antiquam deperditam pertinere videtur.*

2. (*Lex Visigoth. vulgata II, 5, 10*).FLAVIUS^a GLORIOSUS^b RECESSVINDUS^c REX.De^d superfluis scripturis et^e super ordinem legis confectis.

Plene discretionis ordo est incertis adhibere cognitionem et dubiis conicere fidem. Quia ergo de statu scripturarum solet dubietas in controversiis exoriri, ideo^f precepto evidenti decernitur, ut quicumque virorum ac feminarum testamenta^g, donationes, dotes vel quascumque scripturas conficit amplius, quam lex iubet, in quibuscumque partibus sive personis contra sanctionem legis de quarumcumque rerum distributione decreverit, non ideo ex toto habeantur invalide^h, quia ordo prefixus videtur esse transgressus; sed manentibus cunctis, quae^{*} salubrius ex legis auctoritate subsistunt, illa sola decendant, quae contra legem inveniuntur manere^{**} descripta atque decreta. Huius rei evidenter iudices negotiorum hocⁱ tenore descripta ordinabunt, ut ille, cui plus conficitur per scripture seriem, quam oportuit, hoc solum accipiat, quod auctoritas legis demonstrat, et reliqua hi, quibus legitime debentur, vigore iusticie sequantur.

*) *Codd.* 3. 4: quae subsistunt ex legis huius auctoritate illa etc.

**) *Cod.* 3: manere conscripta. Huius rei evidenciam iudices negotiorum pro tenore iudicii ordinabunt, ut ille, cui plus conditor scripture contulit, quam oportuit, hoc solum accipiat, quod auctoritas legis huius demonstrat, reliqua vero hi, quibus legitime debentur, vigore iustissime consequantur.

Cod. 4: esse conscripta. Uius rei evidenciam negotiorum hanc discrecionem servabit: ut, cum talis scriptura fuerit in ipsius iudicio prolata non ex toto habeatur invalida; sed hoc suo iudicio denotetur, ita ut, ubi plus confector scripture contulit quam oportuit, hoc solum accipiat, quod auctoritas legis demonstrat; reliqua hii, quibus legitime debentur, iure percipiant.

2. *Codd.*: 1. *Cod. Escur. Z II 2* (cf. *supra* nr. 1, *cod.* 1). — 2. *Cod. Skokloster. 22* (olim *Petavianus*), saec. XII; cf. *'Monatsber. d. Berl. Akad. 1864, 4. Febr.'* — 3. *Cod. Gorlitz.* (olim *Hallensis Ludewigi* nr. 538), saec. XIII; cf. *Arch. VII, p. 720.* — 4. *Cod. Escur. K II 10*, saec. XIV. — 5. *Cod. Escur. S II, 21*; cf. *supra* nr. 1, *cod.* 4. — *Cod. Legionensis* cf. *infra* m. a. c.

a) Antiqua praemittit 1; post rex add. *cod. Legion.* b) ita 2, et ut videtur 3; deest cett. c) ita 1, et ut videtur 3; Reccareus ut plerumque pro Reccessvindus 2; Cindasvindus 4 et *cod. Legionensis.* d) De his qui contra legis ordinem confecerint scripturas pro

De — confectis 3; Si aliquis scripturam fecerit amplius quam lex iubet 4. e) et — legis 2; des. 1. f) adeo 3. 4. g) testamentum 2. h) invalida 2. 4. i) hec 2; hunc tenorem descriptum 5.

INDICES.

I.

INDEX LEGUM.

I. Leges Eurici regis.

Codicis Euriciani fragmenta p. 3—19.

II. Leges Antiquae.

Lib. II,	tit. 1, cap. 19.	Lib. V,	tit. 4, cap. 5.
"	" 1 " 21.	"	" 4 " 7—12.
"	" 2 " 3.	"	" 4 " 14—17.
"	" 2 " 8.	"	" 4 " 20.
"	" 3 " 2. 3.	"	" 5 " 1—10.
"	" 3 " 5—8.	"	" 6 " 2. 3.
"	" 4 " 2.	"	" 7 " 1—5.
"	" 4 " 11 (emend.).	"	" 7 " 7—13.
"	" 5 " 2. 3.	"	" 7 " 16.
"	" 5 " 8.	Lib. VI,	tit. 1, cap. 1.
Lib. III,	tit. 1, cap. 1. 2.	"	" 1 " 3.
"	" 1 " 6—8.	"	" 1 " 7.
"	" 2 " 1—6.	"	" 3 " 1—6.
"	" 2 " 8.	"	" 4 " 2.
"	" 3 " 1. 2.	"	" 4 " 4.
"	" 3 " 4—7.	"	" 4 " 8—11.
"	" 4 " 1—5.	"	" 5 " 2.
"	" 4 " 7—11.	"	" 5 " 6.
"	" 4 " 14—17.	"	" 5 " 11.
"	" 6 " 1.	"	" 5 " 18. 19.
Lib. IV,	tit. 1, cap. 1 sqq.	Lib. VII,	tit. 1, cap. 1—5.
"	" 2 " 1—4.	"	" 2 " 1—7.
"	" 2 " 7. 8.	"	" 2 " 9—12.
"	" 2 " 10—15.	"	" 2 " 14—22.
"	" 3 " 3.	"	" 3 " 3—6.
"	" 4 " 1—3.	"	" 4 " 2—5.
"	" 5 " 5.	"	" 4 " 7.
Lib. V,	tit. 1, cap. 2—4.	"	" 5 " 1.
"	" 2 " 1.	"	" 5 " 3—6.
"	" 2 " 3—5.	"	" 6 " 3—5.
"	" 2 " 7.	Lib. VIII,	tit. 1, cap. 2. 3.
"	" 3 " 1—4.	"	" 1 " 6. 7.
"	" 4 " 1—3.	"	" 1 " 9—13.
"	" 4 " 4 (emend.)	"	" 2 " 1—3.

Lib. VIII, tit. 3, cap. 1 (emend.).	Lib. VIII, tit. 2, cap. 1—7.
" " 3 " 2—4.	" " 3 " 1—4.
" " 3 " 5 (emend.).	Lib. " X, tit. 1, cap. 1—3.
" " 3 " 6—17.	" " 1 " 5.
" " 4 " 1.	" " 1 " 6 (emend.).
" " 4 " 3—20.	" " 1 " 7—16.
" " 4 " 22—30.	" " 2 " 1—3.
" " 5 " 1—5.	" " 3 " 1—3.
" " 5 " 7.	" " 3 " 5.
" " 6 " 1. 2.	Lib. XI, tit. 1, cap. 1—8.
Lib. VIII, tit. 1, cap. 1—14.	" " 2 " 1. 2.
" " 1 " 15 (Chind. emend.?).	" " 3 " 1—4.
" " 1 " 17. 18.	Extravag. 1 (p. 321).

Leges sine titulo traditae pro antiquis habendae.

Lib. II, tit. 1, cap. 11.	Lib. VII, tit. 6, cap. 1.
" " 2 " 1.	Lib. VIII, " 5 " 8.

III. Leges Reccaredi I. regis.

Lib. III, tit. 5, cap. 2.
Lib. XII, tit. 1, cap. 2.
" " 2 " 12.

IV. Leges Sisebuti regis.

Lib. XII, tit. 2, cap. 13. 14.

V. Leges Chindasvindi regis.

Lib. II, tit. 1, cap. 6.	Lib. III, tit. 5, cap. 1.
" " 1 " 10.	" " 5 " 3—5.
" " 1 " 16—18.	" " 6 " 2.
" " 1 " 20.	Lib. IV, tit. 2, cap. 5.
" " 1 " 22. 23.	" " 2 " 9.
" " 1 " 24 (emend.).	" " 2 " 18. 19.
" " 1 " 29.	" " 3 " 1. 2.
" " 2 " 2.	" " 5 " 1—4.
" " 2 " 4. 5.	Lib. V, tit. 2, cap. 2.
" " 2 " 7.	" " 2 " 6.
" " 2 " 9.	" " 4 " 13.
" " 3 " 4.	" " 4 " 18. 19.
" " 3 " 9. 10.	" " 6 " 5. 6.
" " 4 " 1.	" " 7 " 6.
" " 4 " 3—7.	" " 7 " 14. 15.
" " 4 " 9.	Lib. VI, tit. 1, cap. 2.
" " 5 " 1.	" " 1 " 4—6.
" " 5 " 4.	" " 2 " 1—4.
" " 5 " 6. 7.	" " 3 " 7.
" " 5 " 11—13.	" " 4 " 1.
Lib. III, tit. 1, cap. 3.	" " 4 " 3.
" " 1 " 5.	" " 4 " 5—7.
" " 2 " 7.	" " 5 " 12.
" " 3 " 8.	" " 5 " 14—17.
" " 3 " 10. 11.	Lib. VII, tit. 2, cap. 13.
" " 4 " 12. 13.	" " 3 " 2.

Lib. VII, tit. 5, cap. 2.	Lib. VIII, tit. 1, cap. 16.
Lib. " VIII, " 5 " 7. 8.	Lib. X, tit. 1, cap. 4.
Lib. " VIII, tit. 1, cap. 4. 5.	" " 1 " 17.
Lib. " VIII, " 4 " 21.	" " 2 " 5.
Lib. VIII, tit. 1, cap. 15 (Ant. Chind. emend.?).	Lib. " XII, tit. 1, cap. 1.
	" " 2 " 16.

VI. Leges Reccessvindi regis.

Lib. II, tit. 1, cap. 1—5.	Lib. V, tit. 6, cap. 1.
" " 1 " 7—9.	" " 6 " 4.
" " 1 " 12—15.	" " 7 " 17. 18.
" " 1 " 25—28.	Lib. VI, tit. 5, cap. 1.
" " 1 " 30. 31.	" " 5 " 3—5.
" " 2 " 6.	" " 5 " 7—10.
" " 3 " 1.	" " 5 " 13.
" " 4 " 8.	" " 5 " 20.
" " 4 " 10.	Lib. VII, tit. 2, cap. 8.
" " 5 " 5.	" " 2 " 23.
" " 5 " 9. 10.	" " 3 " 1.
" " 5 " 14. 15.	" " 4 " 1.
Lib. III, tit. 1, cap. 4.	" " 4 " 6.
" " 1 " 9.	" " 6 " 2.
" " 3 " 3.	Lib. VIII, tit. 1, cap. 1.
" " 3 " 9.	" " 1 " 8.
" " 3 " 12.	" " 4 " 2.
" " 4 " 6.	" " 4 " 31.
" " 4 " 18.	" " 5 " 6.
" " 6 " 3.	" " 6 " 3.
Lib. IV, tit. 2, cap. 6.	Lib. X, tit. 1, cap. 18. 19.
" " 2 " 16. 17.	" " 2 " 4.
" " 2 " 20.	" " 2 " 6.
" " 3 " 4.	" " 3 " 4.
Lib. V, tit. 1, cap. 1.	Lib. XII, tit. 2, cap. 1—11.
" " 4 " 6.	" " 2 " 15.
" " 4 " 21. 22.	Extrav. 2 (p. 322).

Placitum in nomine Reccessvindi regis scriptum.

Lib. XII, tit. 2, cap. 17.

II.

INDEX PERSONARUM ET LOCORUM.

- Aeuricus *v.* Euricus.
 Aebrei *v.* Ebrei.
 Agapius episcopus 305.
 item Agapius episcopus 305.
 Agila rex (a. 549—554) 315.
 Alaricus I. rex (a. 395—410) 314.
 Alaricus II. rex (a. 485—507) 315.
 Amalaricus, Amalricus rex (a. 507—531) 315.
Ata-, Atha-.
 Athanagildus, Atanagildus rex (a. 554—567) 315.
 Atanaricus rex (— a. 381) 314.
 Athaulfus, Ataulfus rex (a. 410—415) 314.
 Aurgi territorium 305.
 Barbi territorium 305.
 Cartaginensis provincia 45.
 Chindasvindus, Chindasvintus, Cindasvindus, Flavius Ch. rex (a. 641 bis 652) 36. 37. 316 *et passim in inscriptionibus legum; v. Indicem legum.*
 Chintila (*gen.* Chintilani) rex (a. 636—640) 41. 311. 316.
 Ebrei, Aebrei, Hebrei 306—309; ex Hebreis Toletane civitatis 311; *v.* Iudei.
 Egabro territorium 306.
 Epagro territorium 306.
 Euricus, Aeuricus rex (a. 466—485) 315.
 Ervigius rex (a. 680—687) 316.
 Flavius 35 *sqq. et passim, praenomen regum in legum inscriptionibus.*
 (Galliae), Gallia, Galiae 314.
 Gallicia 314.
 Gesaleicus, Gesalecus rex (a. 507—511) 315.
 Gondemarus, Gundemarus rex (a. 610—612) 315.
 Gothicus, Goticus: sortes Gothicae, 3. 284.
 Gothus, Gotus, Gota, Gothi, Goti 3. 11. 13. 14. 41. 86. 87. 90. 217. 269. 278. 281. 284. 314; ante adventum Gotorum 289.
 Hebreus *v.* Ebrei.
 Hispania, Spania, Spanias 314. 315.
 Ilturgi territorium 305.
 Italia 314. 315.
 Iudeus, Iudei 298. 301—313; *v. Indicem rer. et verb.*
Leuva, Liuva, Liuba, gen. Leuvani.
 Leuva I. rex (a. 567—572) 315.
 Leuva II. rex (a. 601—603) 315.
 Liuvigildus rex (a. 568—586) 315.
 Mauriacensis pugna 4, *n.*
Reccaredus, Recaredus.
 Flavius Reccaredus I. rex (a. 586—

601) 112. 297. 305. 306 (predecessor Sisebuti regis). 315.
 Reccaredus II. minor, rex (a. 620. 621?) 315.
 Reccessvindus, Reccesvindus, Reccesvintus, Flavius R. rex (a. 649—672) 311. 316. 321 *et passim in inscriptionibus legum; v. Indicem legum.*
 Romanus, Romana, Romani 11. 13. 14. 87. 278. 281. 290; tempus Romanorum 289; tertiae Romanorum 3. 278. 281. 284. — cives Romani (liberti) 306. 308; leges Romanae 44. 90.
 Sigericus, Searicus rex (a. 415) 314.
 Sisebutus, Flavius S. rex (a. 612—620). 305. 307. 311. 316.
 Sisenandus rex (a. 631—636) 316.
 Spania, Spanias *v.* Hispania.
 Sturgi territorium 305.
 Svintila, Svinthila (*gen.* Svintilani) rex (a. 621—631) 39. 316.

T. Th.

Thedericus, Teudericus (Theodericus Ostrogoth. rex) 315.
 Theunderedus, Teunderedus rex = Theudericus I. (a. 419—451) 314.
 Theudericus, Teudericus (II.) rex (a. 453—466) 315.
 Theudi, Teudi rex (a. 531—548) 55, *n.* 315.
 Theudisclus, Teudisclus rex (a. 548. 549) 315.
 Toletum 313; ex Hebreis Toletane civitatis 311.
 Tula (Tuja?) territorium 305.
 Tulga rex (a. 640. 641) 316.
 Thurismundus, Turismundus rex (a. 451—453) 315.
 Tutugi territorium 306.
V. W.
 Valia, Walia rex (a. 415—419) 314.
 Wamba rex (a. 672—680) 316.
 Viatia territorium 305.
 Wittiricus, Wittericus rex (a. 603—610) 315.
 Visigothi, Visegoti 314.

III.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

A.

aborsus avorsus = *abortus* 183.
184; potionem ad avorsum dare,
accipere 184.
abortare facere ingenuam 183,
ancillam 184, vaccam 245.
absconse: de ingenua absconse
nati 317.
absens: absens possessor, h. e. in
alia provincia aut in expeditione
publica positus 285 *sq.*; iudicis
preceptio ad domum absentis
veniens 318.
absolvere: fugitivum vinctum absol-
vere 261; criminosum absolvere
218; mancipium a iugo servitutis
absolvere 169; servi (Ebreorum)
per legem absoluti 306; mancipia
per constitutionem regiam ab-
soluta *ib.*
acceptio muneris corrumpens 108.
170; absque personarum accep-
tione examinare 296.
accio *v.* actio.
accipere: qui accipit terras vel
silvas, qui prestitit 280; terras
ad canonem accipere, silvam a.
279; terram ad excolendum a.
281.
accola: accolam in terra sua susci-
pere 281.
accusare (reum, crimen) 100. 107.
108. 176. 199. 289; equalem sibi
accusare 176; accusandi vel pu-
niendi licentia 111; iudicibus et
accusare liceat et damnare 137;

homicidas cunctis liceat accusare
198; *cf.* 199; si nullus accuset
113; competentibus signis vel in-
diciis accusare 104; qui accusat,
se conditione constringat 178;
qui accusat, qui accusatur 203;
accusatus, accusati 180. 203. 217;
innocens accusatus ab indice 205;
testis accusatus 54; servus accu-
satus 175. 178.
accusatio: accusationem proponere
iudicio 118; accusationem de-
ferre 179; a. deferre ad regem
200; accusatio sopita 100; accu-
sationes falsae 171.
accusator, adcusator 176. 177. 180.
199. 200. 205; iniustus a. 179;
a. omnem rei ordinem scriptis ex-
ponat et iudici occulte presentet
176; a. inscribat 205; coram
iudice accusator penas inferat,
ne vitam extinguat 177.
actio, accio 230. 285. 287. 304;
pupillorum actiones 134; actio-
nes adverse contra minores
personas 135; actionem que-
rere 108; a. cepta, mota, com-
mota 52. 53. 57; per se pro-
ponere actionem 68. 71; alicui
committere suam actionem 68;
ad alium transferre a. 69; in-
iungere actionem persequendam,
exequendam 70. 71; per subditos
agere negotium actionis 66. *Cf.*
causa, negotium.
actor 179. 182. 228. 297; actor
provinciae, actores provinciarum

- 297; actores fisci 297; dominus, vilicus vel actor eius loci 175.
 adaquari = *aqua refici*: pecora ad-
 aquentur tantummodo 241.
 addicere, addici 106. 278; servum
 addicere aliquem 120. 169. 261.
 306; servitutum a. 166; a. ad
 servitutum, ad servitutum, servitio
 154. 170. 171. 181. 208.
 adeo = *ideo* 37. 44. 55 et *saepius*.
 aderatio 90. 91; secundum eorum
 peculium iustissima aderatione
 censiti 306.
 adfinitas 127.
 adfirmare testibus scripturam ido-
 neam esse 85.
 aditus ad ducem, regem 53.
 adligare, alligare: scripture vel
 sacramenti vinculo alligatus 90;
 scriptis, testibus suam adligare
 voluntatem 125.
 admittere = *committere*: a. furtum,
 crimen *etc.* 205. 207. 293. 294;
 crimen admissi 212; pro admissi
 presumptione 228.
 admonere: admonitus a iudice
 60. 72.
 admonitio 48; a. iudicis 49. 230;
 a. epistole vel sigilli 48.
 adnotare in scriptura condicionem 38.
 adnotatio testium 68.
 adpellare, appellare: a. concilium
 111; iudicialiter appellari 277;
 a. iudicem aput audientiam prin-
 cipis 53.
 adplicare: in campo a. (in itinere)
 234; iter agentibus adplicandi
 spatium non vetetur 252. — iuri
 suo adplicare aliquid 201.
 adprobare 120. 205. 262; a. servum
 265; vendita furtiva a. 294; a.
 ante iudicem, apud iudicem 193.
 202. 269; sacramento a. 194.
 209; testibus 50. 194. 202. 209;
 declaratis signis a. 178.
 adprobatio servi innocentis 179.
 adproximare 175.
 adquirere 50. 76; a principibus a.
 39; in expeditione a. 17. 129
 (cf. 128). 142; in patrocínio, sub
 patrono a. 13. 149. 150; qui in
 terra patroni consistens de suo
 labore acquirit 172; que, dum
 saio est, adquisivit in patroni
 potestate consistat 13. 149; domino
 suo adquirere 110; quod servus
 in fuga acquirit 266.
 adserere 155; maternam vocem ad-
 serere 119; se adserere 65.
 adsertio 119. 166.
 adsertor 68; adsertorem dare pro
 sua (sc. episcopi) persona 49;
 adsertorem per scripturam dare
 67; a. scriptis informare *ib.*;
 mandati exemplar adsertoris; —
 pacis adsertor 47. 55.
 adstruere 166. 285.
 adulter, adultera, adulteri 94. 104—
 108. 118; pater de filia adultera
 et de adultero faciendi quod
 voluerit habeat potestatem 104 sq.;
 adulter et adultera marito tra-
 dantur 104. 106 (cf. 107). 118;
 adulter cum adultera occidatur
 104; sponsa adultera una cum
 adultero puniatur aut certe ei,
 qui sponsus fuerat, ambo tradan-
 tur *ib.*; adulteri a servis per-
 venti non occidendi, domino
 domus aut iudici presentandi
 105; adulter (servus, libertus) et
 adultera (domina, patrona eius)
 publice coram iudice fustigentur
 et ignibus concrementur 94; ad-
 ulteram accusare 108; uxorem
 suam adulteram dicere 118; he-
 reditas adulterorum 106. — ad-
 ultera (= adulterata) a filio 116.
 adulterare (feminam) 116; ingenuam
 violenter adulterandam conpri-
 mēre 108; ancilla conpressa et
 adulterata 109; uxorem suam
 nolentem adulterandam viro dare
 vel permittere 120; — si puella
 vel mulier disponsata adulterasse
 repperitur 104; — adulterare
 aurum, solidos, monetam 224. 225.
 adulterinus: solidus adulterinus 225;
 signum adulterinum sculperē, in-
 primere 219. 220.
 adulterium 14. 93. 94. 103—112.
 146. 147. 176. 178. 179. 303;
 sollicitatores adulterii 101; mani-
 festum adulterium 108; a. accu-
 sare 107; a. convincere 108; in
 adulterio convinci 107; uxori
 aliene adulterium inferre vio-
 lenter 103; mulieris consensus

- (in adulterio) 103; puella vel vidua ad domum alienam pro adulterio veniens 105; filia in a. a patre occisa 104; uxor adulterium faciens non deprehensa *ib.*; pro adulterio servi et ancille torquendi in capite dominorum 106; per questionem familie adulterium requirere 108; ingenua marito alterius adulterio se socians . . . addicatur uxori illius 106; adulterium ulcisci 107. 108; — adulterium clericorum 111.
- adversarius 68. 230; in iudicio adversarium per patrociniū obprimere 64; a. iudicio, iudicialiter superare 13. 158; per mandati scripturam personam eligere, qui adversario iudice presente respondeat 230.
- advocare testes 85.
- aeclesia *v.* ecclesia.
- (aegritudo), egritudo 270. 292; *causa legitimaē necessitatis* 50. 52. 58. 151.
- (aegroti), egroti 291.
- aequalis, equalis: aequalem providere (in matrimonium) 13. 149; equalem sibi nobilitate accusare 176; equalis status 188; natalibus equalis 92.
- (aequitas), equitas 281; iudicium equitatis 57.
- (aera), era 314. 316.
- aes, heris (= aeris) 225. 319.
- (aestimare), estimare, extimare 162. 165. 191. 237. 239. 282; damnum estimare 234. 238. 240. 241; inspectio estimantium 237; iudex poterit extimare 191.
- (aestimatio), estimatio, extimatio 239. 247; damni estimatio 235. 241. 242; iudicis estimatio 188. 247.
- aetas, etas 89; e. minorum 135. 136; e. ad testimonium admitenda 77; X. etatis annus 81. 136, XIV. 81. 136; ad perfectam, i. e. XX annorum pervenire etatem 134; XX annos etatis implere 15. 127; *v.* annus.
- ager: silvam propter excolendos agros succidere 280.
- aggeres terre propter fines fundorum coniecti 288.
- agnatio = *proles*: a. domino deputetur 95; a. mancipiorum, ancillae dividenda 281. 282.
- agnitio: ad (regis) agnitionem referre 298.
- alapa 139. 187.
- alienare res sine domini voluntate 154; de non alienandis privatorum et curialium rebus 157.
- altare, altarium: ad altaria sancta, altare sanctum confugere 94. 99. 200. 269; ad altaria sacra concurrens 201; ab altario repellere 200; de altaribus servum aut debitorem violenter abstrahere 273; altario, cui iniuriosus fuit, cogatur exolvere 271.
- ambitio = *splendor, abundantia*: rerum ambitio 308.
- ambulare: in hostem a. 269. 270; ad domum suam a. 270.
- amicitia: pro patrociniū aut a. legibus nolle obtemperare 50; pro p. et a. criminorum parcere 218; favore aut amicitia 51.
- amissio: amissione bonorum, rerum multari 301. 310.
- amita 18. 78. 126.
- amittere: dimidiam partem rerum a. 40; quartam partem facultatum a. 220; a. loci et dignitatis honorem 301.
- anathema 40.
- ancilla 8. 95. 96. 97. 101. 109. 110. 137. 155. 168. 184. 191. 196. 197. 214. 215. 263. 267. 282. 305 *saepius*; idonea ancilla, inferior a. 109; ingenui regias ancillas habentes copulatas 95; ancillam truncare 198; a. occidere 196; a. furore occidere *ib.*; ancillis compositio constituta 248; ancille ad ecclesiam confugientes 156; ancillam plagiare 214; ancilla pro criminibus torta, in tormentis interrogata 178; ancille in dominorum capite torquende 155. 177; naturales, qui de ancilla nascuntur 317; ancillam servo alieno uxorem dare 96; ancilla rapta 101; ancille viris ingenuis fraude coniuncte 97; servus vel ancilla in contubernio constituti 282; agnatio ancille

- inter utrosque dominos dividendam *ib.*; ancille filii matrem sequantur, dominus eius habeat omnes 320; ancille libertatem dare 170; ancilla manumissa 172; ancilla concuba cum filiis ingenua dimittatur 318.
- angaria 160. 297.
- anima: pro animabus largiri 173.
- animal 4. 5. 152. 160. 182. 241. 244. 246. 252. 258; bruta animalia 153. 182; animal ad istadium servatum 245; animalia in custodiam accepta 4. 160; alienum animal occidere, debilitare, vulnerare 245. 246. 247; a. per occasionem feris adparatam occisum 251; a. nocte aut occulte occisum 213; a. curtare 244; a. castrare, a. testiculis desecare, animalis partum excutere 245; alienum animal de pedica sive de ligamine tollere 244; animali pavidum inligare 247; animalia diripere 229; animal prestitum contra definitionem fatigare, a. domino nesciente ambulare, laborare facere 244; a. trituris aree fatigare 246; animalia erronea, errantia 257. 258; a. err. occupare 257, tondere aut caractere notare 258; damna ab animalibus messi, vineis, pratis, hortis, frugibus illata 238—241; animalia aliena in messe *etc.* inventa 239—241; animal aliquid damnosum alicui faciens 246; debilitatis damnum ab animali illatum 5. 160; animal nocivum vel vitiosum 249; a. irritatum *ib.*
- annona, annone 163. 271. 272. 297; annonas distribuere, dare, implere, exhibere 271. 272; a. consuetas subtrahere 272; comes civitatis vel annone dispensator 271; *cf.* annonarius; per singulas civitates vel castella erogator annone constitutus 271.
- annonarius: comes civitatis aut (vel) annonarius 271. 272.
- annositas: tricennalis a. 277.
- annulus *v.* anulus.
- annus, anni 248. 249. 275. 279; usure per annum 7. 163; infra annum 93. 282; II anni 89; III annorum exilium 198; res per XXV annos et supra, infra XXX tamen possessa 285; anni XXX 3. 4. 84. 100. 284. 286; tricennale et quinquaginarium tempus 283. 287; L anni 281. 283. 284. 289. — anni etatis: a decimo etatis anno in necessitate positus habet faciendi de rebus suis quod voluerit potestatem 81. 136; minores anni 77. 81; in minoribus annis constituti infra XIV. annum 81; in minori etati, sive etiam quamvis XIV. etatis annum videantur pupilli transire 136; XIV vite annos implere 77; pupillares anni 134. 135; infra XV annos filios relictos pupillos nuncupandos 133; perfecta etas, i. e. XX annorum 134; post XX. annum 10; XX aetatis annos implere 15. 127. — dies et annus evidenter expressus in scripturis 79. 84; anni cycli decemnovalis 316; anni incarnationis d. Iesu Christi 316; anni regni 37. 41. 307. 313; *cf.* 314—316.
- antiquitas: leges, quas ex antiquitate iuste tenemus 37.
- antiquitus 290; signa a. constituta, note a. incise 288.
- antiquus: antiqua lex 267; *cf.* *Indicem legum*; sanctio iuris antiqui 154; antiqua signa 289.
- anulus = *annulus*: anulo domini signatum 287; anulo iudicis, saionis obsignatum 286. 287; *cf.* sigillum, signum; — anulus arrarum nomine datus 88.
- apes 258. 259.
- apostizare 114. 115.
- appellare *v.* adpellare.
- appiarium 259.
- aqua: conclusiones aquarum 254; dirivationes aquarum 255; aquas furare, aquam decursibus alienis subtrahere 254; maiores, minores aque 254.
- aratra 280.
- arbitrium: de eo, qui traditur in potestatem alicuius, facere quod voluerit arbitrium habet 176.

- 182; iudicis arbitrium 169. 189; *potestas*: mulier, que in suo consistit arbitrio 104.
- arbor 233 *sqq.*; arborem pomiferam olivam, glandiferam incidere 235; arboris incisor 236; arbores maiores vel glandiferas a radice succidere 253; piceas arbores incendere 233; arbores igne crematae 234; arbor ex parte incisa sive combusta 236; incise arboris ruina *ib.*; arbor, dum cadit, aliquem occidens *ib.*; in arboribus notas (decurias) observare 288.
- arca: arca publica 157; — arcas propter fines fundorum conicere 288.
- arcus: arcus feris protendere 250.
- arduus: ardua custodia 45; ardua tormentorum discussio 197. — ardue mancipari 115.
- area 234; animal trituris aree fatigare, in aream mittere 246.
- argentum 5. 160. 294. 319.
- argentarius = *faber argentarius* 225; = *officialis palatii, custos argenti* 74.
- arioli 181.
- aripennis: = *mensura agri quadrati*: aripennes mixti (*sc. ex terra culta et inculta*) 280; = *mensura longitudinis* 120 *pedum* 252; *cf. supra p. 252, n. 2 et Polemii Silvii Laterculum, Auct. ant. IX, p. 550*: perticae X (*pertica habet 12 pedes*): arip. I.
- arma: arma pro obsequio buccellariis, eis, qui in patrocinio sunt, saionibus data, donata 13. 148. 149; armis se (in ecclesia) defendere, arma deponere 273; armis in domum alienam intrare 185.
- armenta 245.
- arrae 9. 88. 120. 151. 152; anulus arrarum nomine datus 88.
- artifex, artifices 225; (*servi*) 178. 179; — artifex legum iuris = *legislator, iuris peritus* 28—30.
- artificium: huius, alterius artificii servus 178; quod servus in fuga de artificio suo acquirit 266. — artificium condendarum legum 27.
- aruspices consulere 181.
- auctor, auctoritas *v.* autor, autoritas.
- audientia (iudicis) 60. 65. 158. 219; a. causarum 51; scripturae in a. prolatae 83; a. non tumultu aut clamore turbetur 59.
- audire (*de iudice dicitur*): a. interpellantem, proclamantem petito-rem 50. 51. 155; causam a. 46. 47. 61. 63; negotium a. 62; suis legibus audiri 294. 295. — audire = *parere, oboedire*: iudicis contestationem audire negligere 259.
- auditores 60; a. vel iudices 219.
- auditus: regis auditibus aliquid insinuare, publicare, denuntiare 114. 117. 180.
- auferre res 229 *sqq.*; auferre aliquid in expeditione 230; aliquid itineranti violenter a. 231; a. aliquid de domibus 269.
- augmentum, aumentum 129. 144. 283.
- aures conlidere 187; pecoribus aures incidere 242.
- aureus: solidus aureus 225.
- aurifices 225.
- aurum 5. 160. 294. 319; libra auri 44. 48. 87. 111. 193. 194. 216. 284. 293. 295. 297; auri solidus 48. 55; aurum corrumpere 225.
- autor, auctor 59. 289; suum autorem representare 209; autor scripture 82—85. 223; autor criminis 180; autor filiorum, heredum 166. 280.
- autoritas, auctoritas 58. 204. 228; a. (= *praeceptum, praecipue scriptum*) regis, principis, regalis, regia 47. 83. 176. 306; in auctoritatibus regie potestatis fraudulenter quippiam inmutare 179; regias auctoritates falsare, designare 219; exacta auctoritas 307.
- avia *v.* avus.
- avunculus 126. 142.
- avus, avia 18. 124—126. 132. 139. 142; avus moriens intestatus 317.

B.

ballista: ballistas feris protendere 251.

baptisma, baptismum 113. 131. 302. 307.

baptizare 131. 310; Iudei sive non baptizati 310; Iudei non baptizati 312; Iudei seu baptizati, sive non baptizati 304.

basilica: res sanctis Dei basilicis per donationes conlatae 143; se basilicarum Dei defensionem committere 200.

bellum: ad bellum non vadere 268; relicto bello ad domum redire 269; de bello refugere 268; *cf.* hostis.

beneficium 169; subripiendo principum animos iniusta sibi poscere beneficia 306; quicumque inter leudes nec regis beneficiis aliquid fuerit consecutus 142; aliquid sive de munificentia regis aut patronorum beneficiis promerere 142; beneficium eius, qui fugitivum comprehendit 265. 266; b. medici 292; b., quod medicus a famulo in doctrinam suscepto consequatur 293; b., quod mercenario transmarini negotiatoris datur 295; beneficio corrumpere, b. corruptus 75. 177. 218. 268; per beneficium persuasus 269; dum numerarius vel defensor ordinatur, nullum beneficium iudici dare debet 297.

berbices = *vervices* 250.

biennium: biennii spatium 89.

bonus: boni homines 179. 282; causa bona 3. 4. 14. 158. 284. — bona 16. 82. 113. 114; bona aliis possidenda tradantur 305; bona fiscus adsumat, sibi vindicet *etc.* 224. 308. 311; ad bona sua reverti 287.

bos, boves 238. 246. 253; bubus errantibus characterem infigere 258; bovem secare 245; bovem alienam iungere 246; bovem iugalem pignerare 319; bos vitiosus, noxius 248. 249; boves et vehiculum amittere 238.

brevis, brebes = *cartula* 135. 161; si tutela suscipitur, brevis factus trium vel quinque testium suscriptione firmetur 135; brebes epi-

scopo aut presbytero commendatur 135.

brumae: usque ad brumas, post brume tempus 256.

buccellarius 13. 149; *cf.* patrocinium, patronus.

C.

caballus 213. 238. 239. 244. 246.

248. 252 caballos errantes occupare 257; caballum errantem tondere 258; caballis err. characteres infigere *ib.*; caballi coma turpare, caudam curtare 244; caput mortui pecoris aut osso ad caudam caballi adligari 247; caballum de pedica, de ligamine tollere 246; c. in aream mittere 246; c. pignerare 319; quot caballos saio accipiat 55; caballi XX (in dotem dati) 90.

cabere *v.* cavere.

caedes *v.* cedes.

calcare scripturas 42.

calumnia 167. 180. 286. 294.

calx: calce percutere *etc.* 139. 187. 194.

campus, campi 250. 280; campi aperti 252; c. vacantes 238. 252; campus fructus non habens 237; c., in quo nulli fructus sepiibus clauderantur 237; campum sepiibus ambire 252; campos fossis concingere, precingere 238. 252; *cf.* fossatum protendere *ib.*; campus, qui fructus habet 237; in campo adplicare 234.

canis 249. 250; canem inritare, concitare 249; c. inritare, ut furem, criminisum comprehenderet *ib.*; canis vitiosus, damnosus *ib.*; dominus canis eum illi tradat, cui damnum intulit 250.

canon 279. 280; terras ad canonem, ad placitum canonis dare, accipere 279; canonem solvere, implere *ib.* — canones sacri 111; canones sancti 144; canones ecclesiastici 113; sententia canonum 113. 114; canonum auctoritas 145.

capere: hereditatem c. 131; rem

- donatam c. 147; furem, reum, fugitivum c. 210. 212. 266.
- capilli: per capillos abstrahere 139.
- capitalis: supplicium capitale 197. 233. 269. 308; crimen capitale 179. — capitalia (sc. crimina) 205. 207; non capitalia, sed furtum accusare 176. — capitalia = *capitula* 189.
- capitula 188. 222. 306; v. capitalia.
- captivus: ingenuum hominem captivum emere 319.
- capture merces 215.
- caput: percussio in capite 187; filii fratrum vel sororum per capita dividant 126; capitis periculum 171. 180; iactura capitis 180; servos, ancillas torquere in capite dominorum 106. 155. 177. 224; — capita (pecorum) 238. 239. 244. 246. 258; vicensimum caput porcorum exolvere 256; caput mortui pecoris ad caudam caballi adligare 247. — caput sceleris 227.
- character: characteres infigere caballis 258; caractere notare animalia *ib.*; decurias facere, que vocantur caracteres 259.
- carcer 190. 191. 217.
- carcerarius 217.
- carica 233.
- carta, cartula, chartula: instrumenta, strumenta cartarum 82. 85; cf. serinia; cartarum signa vel subscriptiones 83; cartula 84; chartula donationis 258. 318; v. scriptura.
- cassus: *interpretatur* = *capsum*, *thorax* (*Ducange s. v. capsum* 1; *Diez I, s. v. casso*); cassos alteri frangere 187.
- caste vivere 120.
- castella 271.
- castitas 98. 113; castitatem defendere 100.
- castrare animal 245; masculorum concubitores castrare 115.
- casus 6. 161. 194. 240. 288; casu, casibus occidere 193—195. 202; casu factum, non crimen 237.
- catenacium v. catinatum.
- catholicus: ecclesia catholica 113; catholica fides, religio *etc.* 300. 307. 309. 312; catholici 310.
- catinatum, catenacium: catinati (catenacii) nomine aliquid requirere 217.
- causa, causae: causam pretendere 262; causas probare 171; causae certae et probatae 12; cause manifeste necessitatis 58; in causa regia occupatus 318; = *res*: suam et alienam causam perdere 320; = *causa iudicialis*, de qua in iudicio agitur 44. 51. 52. 60. 62. 67. 84. 284. 296. 318; negotia causarum 33. 46. 304; cause regis (regie potestatis), gentis, patrie 42. 176. 180; Iudeorum cause 304; causa criminalis 68. 176; tam criminales quam communes causae 47; causas, seu bonas sive malas, aut etiam criminales 284; causa adulterii 176; c. homicidii 176. 178. 293; c. maleficii 178; causa, que legibus non continetur 46; causa aliena 55. 64. 67; c. propria 67; c. bona 3. 4. 14. 158. 284; c. mala 3. 4. 284; c. iusta 64; causam meliorem habere 227; causae maiores, minimae 76; causam movere, commovere 4. 284; causarum negotia incoare 46; iudicium, ubi causa fuerit intromissa 297; causam dicere (*causam dicunt partes agentes in iudicio*) 45. 48. 59. 60. 65. 67. 69. 70. 230. 277; per se causam dicere 67. 230; (*opp.*: adsertorem per scripturam dare 67; per mandati scripturam personam eligere, qui adversario respondeat 230); causas criminales per mandatum committere 68; ex mandato, per mandatum causam suscipere, dicere 68. 69; sine mandato causam coniugis prosequi 69; in contradictione cause adsistere 66; causa ad regiam cognitionem perveniens 108; causam protrahere 50; dilationem in causa pati 68; causam perdere, amittere 70. 227. 318; causarum obnoxius 166 *sq.*; causam audire 46. 47. 61. 63; absque causarum audientia vacare 51; causa inaudita 117; c. imperfecta

- 199; causam examinare 69; causam agnoscere, cognoscere 52; causas discutere et decernere 47; c. determinare, terminare 46. 47. 58; c. dirimere 47; iudicare causas 53. 54. 58; causam expedire 52; causam finire 45. 46. 72; causas infra XXX annos non definitas non repetendas 284; cf. 4; terminate cause non revolvantur 46.
- causare 56. 60; causantes 52. 60. 61.
- causatio 62. 249. 297.
- causidicus, causidici = *causam dicentes, partes in iudicio agentes* 52. 56. 61. 69. 223.
- cautio 7. 69; pecuniam sub cautione suscipere 6; cautionem per necessitatem extorquere 163; pignus depositum, per cautionem obligatum 165; cautionem emitte 292; damnum, quod cautio demonstrat 69; dies cautionis 165.
- cavere, cabere: se iudicio adfuturum c. 265; usurae cautae 7. 163.
- cedes = *caedes* 76. 185. 192. 193. 231.
- celare 161; c. scripturam 220; c. fugitivum 261. 262; c. latrones 267.
- censere: in polypticiis publicis secundum eorum peculium censiti 306.
- censio = *census*; censionem reddere vel uno anno differre 158.
- censura: c. principalis 114; c. legalis 299; mortis censura multari 178.
- census 157. 281; c. pro peculio imponatur libertatis (= *libertis*) 307; res census alieni 154.
- centena 269. 270.
- centenarius 55. 269—271.
- certiores 3. 290.
- cesio = *caesio, caedes* 76.
- cessio 136; facere cessionem 167. 212. 223; rem cessionis ordine dare 85.
- christianus, christiana, christiani 120. 303. 304. 306—308. 310—312; festa nuptialia christiano-
rum more habenda 303; christi-
stanus iudex 304; servus christi-
anus 307. 308; mancipia christi-
ana 305. 306; mancipia ex
christianorum et Hebreorum co-
nubiis nata 308; — religio, fides
christiana 302. 312.
- circuli ad cupas = '*Fassreifen*' 238.
- circumcidere christianos 305. 306.
308. 311; solidos circumcidere
224.
- circumcisiones carnis 303. 312.
- cives 28. 29. 31. 32; cives Romani
(liberti) 306. 308.
- civitas 30. 109. 110. 271. 297. 311;
incendium in civitate, extra civi-
tatem 232. 233; in civitate —
in villa 259; civitas — territo-
rium 297; iudex vel vicarius
proxime civitatis aut territorii
263; iudex vel prepositus civi-
tatis 165; iudices civitatum 381;
comes civitatis v. comes; episco-
pus civitatis 53; ante priorem
civitatis aut ante tres vel quat-
tuor 320; si in civitate curiales
non possunt inveniri 319.
- clamor: audientiam clamore tur-
bare 59 sq.
- claudere pecora 241; cl. porcos
257; cl. iter, viam 251.
- clausura: pecora de domo aut clau-
sura involare, ferre 241; cf.
clusura.
- clericus, clerici 11. 12. 19. 49. 111.
127. 144. 156; filii clericorum
12; filii cl. in obsequium ecclesie
commendati 144. 145; vidue cl.
145; heredes cl. 144; hereditas
cl. 127; clericus contumax 49;
prosecutor pro clerici persona
ad respondendum directus *ib.*;
clericorum consensus in rebus
ecclesiae alienandis 11. 12. 144.
- clusuram facere 254; pecus in clu-
suram mittere 246.
- cocus v. coquus.
- codex 159; codicis huius series 44.
- coequatio, quoequatio: inter here-
des coequatio fiat 141.
- cognatio 78. 89.
- cognitio 77. 97; cognitio regia 108.
199. 203; cognitio principis 180.
- coheres = *consors* 277.
- coitus 112. 303.

- colere: occupatum vel cultum 280.
coll. v. conl.
- comes, comis, comites 52. 55. 57.
63. 110. 196. 205. 228. 292. 297;
ante eos, quos ad personam suam
comes elegerit 57; vicarius co-
mitis 52; prepositus comitis 271;
cf. prepositus exercitus; comes
iudici auxilium prebeat 217; provin-
cie dux vel comes 49; provin-
ciarum comites 230 sq.; comiti
vel duci publicare 196; comes
exercitus 271; comes civitatis
16. 46. 57. 71. 110. 117. 128.
175. 205. 217. 252—254. 268—
272; iudex, si solus reum con-
prehendere vel distringere non
potest, a comite civitatis querat
auxilium 217; quod iudex apud
reum invenerit, comiti civitatis
ostendat 268; comes civitatis,
eius territorium 269. 270.
- concilium 111. 298.
- concludere: sortem suam totam c.
257; ortos, pascua c. 238. 257;
erbae conclusae 257.
- conclusus = *locus conclusus*, '*Bifang*': pratum sive conclusum sepe
concludere 252; de prato sive de
concluso 237; silvam propter
excolendos agros aut conclusos
succidere 280.
- concremare: ignibus concrementur
servus (qui violenter ingenuam
suppressit) 109, adulter (servus,
libertus) cum adultera (domina,
patrona) 94.
- concuba = *concubina* 317 sq.; an-
cilla concuba ingenua dimissa
318; potest fieri, quae concuba
fuit, uxor cum conscientia regis
317.
- concubina 116.
- concubitores masculorum 111. 115;
si maritus masculorum concubi-
tor adprobetur, nubendi mulieri
alteri viro licitum sit 119 sq.
- condemnare: publica morte con-
demnari 184; ut falsarius con-
demnetur 221.
- condemnationis sententia 199.
- condicio, conditio 95. 96; accusator
se condicione constringat 178.
203; conditio placiti 279; c. man-
- dati 69; c. scripture 130; c. in
scriptura adnotetur 38; conditio-
nes a manumisso in scripturam
manumissi conscripte 172; con-
dicionem per libertatis scriptu-
ram statuere *ib.*; condicio contra
leges inserta non valeat 7. 163;
— condiciones (iuramenti); *cf.*
supra p. 53, n. 1: c., ad quas
iurantur 53; condicionibus editis
iurare 73; per condicionum se-
riem iurare 75; iuramenti con-
dicionem tam sua quam testium
manu conroborent 82; exemplar
(conditionis) a testibus roboratum
53; — condicio = *status* 95.
101. 174; de condicione conten-
dere 169; condicio servitutis 173.
285; cur filius ad conditionem
genetricis pertineat? 282; filii
condicionem matris sequantur
266; filii condicione patri se-
quantur 95.
- conditor (scripturae) 79. 83. 84. 322.
- confector scripture 322.
- conferre 11. 12. 142. 143. 145. 148.
149. 166 *et saepius*: dotis titulo
c. 90; tempore nuptiarum dona-
tionis titulo c. 132; in maritum
c. 148; libertis c. 140. 166; ec-
clesiis, basilicis c. 140. 143; —
se ad maiorem personam c. 64;
ad alium se c. patronum 150.
- conficere scripturas 322; c. alicui
aliquid per scripture seriem *ib.*
- confirmare 12. 82; scripturam ve-
ram esse c. 85; scripturam signo,
suscriptione c. 12. 84. 148; co-
ram iudice iuratione c. 82; sa-
cramento c. 75; data et confir-
mata lex 91.
- confugere ad altaria sancta, altare
sanctum 94. 200; c. ad episco-
pum vel ad altaria sancta 99.
269; ad ecclesiam c. 272. 273;
ad ecclesie porticos c. 273.
- confugium facere ad fidem catholi-
cam, ad baptismi gratiam *etc.*
306. 307. 309.
- coniugalis ordo 86. 102; coniugale
consortium 120; coniugalis pro-
missio 89.
- coniugium 15. 90. 98. 107. 112.
113. 117. 120. 127. 140. 146.

172. 201. 266. 303. 312; placitum de futuro coniugio 104; coniugium infra sextum gradum 112; per ordinationem atque consensum principum adipisci coniugium 112; secundum coniugium 94; mulier se extra voluntatem mariti prioris alteri in coniugium copulans 117; mulier, que sciens virum habere uxorem consenserit, ut ipsi se in coniugio copulet 119; filii ex (de) priori coniugio 93. 106. 107. 118; libertorum, manumissorum coniugia 173. 174; clericorum coniugia 111; sanctimonialium coniugia 115; in coniugio conquisita 129; coniugium irritum 102.

coniunctio = *coniugium* 92. 93; c. honesta 14; c. inhonesta 14. 147; c. usque ad sextum gradum incestiva 312.

coniungere (*sc. in coniugio*): domina servo, patrona liberto coniuncta separentur 94; ancille viris ingenuis fraude coniuncte 97; servo suo ancillam alienam coniungere 96; ancilla alieno servo coniuncta 97; — se coniungere 93. 96; mulier absque voluntate parentum marito se coniungens 97; ingenua servo alieno se coniungens 94; se mulieri in matrimonio coniungere 117.

coniux: prosapie consensu comite percipere coniugem 87; feminas violententer aut per consensum sibi coniuges sumere 113; Gotus Romanam, Gotam Romanam si coniugem habere voluerit 87; maritus causam sine mandato coniugis prosequens 69; coniux adultera 107; vel divortii vel securitatis a coniuge iscripturam exigere 119.

conl-, coll-.

conlatio 39; principis, patroni, amicorum c. 130; regia conlatio 285; *v. conferre*.

colligere: fruges, fructos c. 229. 237. 239. 240; per violentiam

fruges c. 237; puerum aut puellam expositum c. 137.

concludium 67. 205.

comm-, comm-.

commendare, commendare 4—7. 160—163; caballum, animal ad custodiendum c. 4. 160; peculium ad custodiendam c. 320; testamenta, scripturas alicui c. 135. 163; negotium alicui persequendum c. 69; se c. (patrono) 13. 150; commendare = *commo-*
dare: pecunias c. ad usuras 7.

commendator 5. 161.

commentum 75. 77; fraudis commentum 223. 229.

commercium: mercennarium pro commercio (vegetando) suscipere 295; commercia navium 253.

committere, committere: res committere (= *credere*) alicui 225; facultatis custodiam parentibus c. 198; quibus commissus est fiscus 71; negotia sua dicenda committere alicui 66; alicui suam c. actionem 68; nulli potentiori causam c. liceat 70; criminales causas per mandatum c. 68; se basilicarum Dei defensionem c. 200. — committere (*sc. facinus, delictum etc.*) *saepe, ex. gr.* 213. 227. 229. 237. 251.

commodare 4. 67. 141. 159. 160. 162. 163; fruges c. 163; pecuniam c. ad usuram *ib.*; *v. commendare*.

commodum, comodum: fisci comoda 219; terram, rem pro . . . commodis prestationibusque reddendis ab alio accipere possidentem 283; sepositionis commodum 154; comodum laboris mandatum accipientis cum mandatore definitum 69. — comoda = *merces legitima*: c. iudicis 54; c. saionis 55; = *merces corruptio-*
nis: per c. iudicare 51; prepositi exercitus commodis corrupti 268.

commonere: a iudice commonitus 285.

commonitio, commonitio 251; c. iudicis 49; c. principis 296.

commonitoria: c. falsa sub nomine

regis aut iudicis fingere, deferre 221.

commovere causam 4; c. vocem petitionis 285; *v.* movere.

communicare 40.

communio 40.

communis: vita c. 113; communes filii 118; fructus cum filiis consumere communibus expensis 127; filius cum patre in commune vivens 132; communis victus (filii) cum patre 142. — tam criminales quam communes cause 47.

commutare: servi commutati 155; curialibus vel privatis inter se . . . commutandi licitum 158.

commutatio, commutatio 9. 150 *sqq.*; commutatione alienare 157; commutatio per vim et metum extorta 151; c. talem, qualem emptio habeat firmitatem 9. 151; pro commutatione solidi mercedem requirere 225.

(connubium), conubium: conubium non licitum 113; conubia illicita 309; conubia christianorum et Hebreorum 308.

comp-, comp-.

comparare, comparare = *emere* 159. 209. 305; comparate rei profectus 8. 153; a servo comparare 8; filiam a parentibus c. 10. 154; per suppositam personam c. 156; de incognito homine c. 208; qui rem furtivam sciens comparavit 209; qui de fure nesciens comparavit 208.

compeditus: compeditos laxare 217. compellere 157; in exercitum exire c. 269; in expeditionem c. 271; Gotos in hostem exire compellere 269; exercitum ad hostem c. *ib.*; servi dominici, qui in hoste exire compellunt 270; *cf.* compulsores.

componere 48. 49. 51. 65. 211. 212. 248. 267; pro excussis dentibus c. 187; pro violentia c. 236; pro servo c. 102. 157. 179. 185. 195. 197. 210. 212. 216. 231. 233. 234. 237. 250. 294; res ad componendum vel ad servos tradendos 230; iuxta leges (legem) con-

ponere 248. 249; iuxta iudicis extimationem c. 247; damnum ab animali illatum c. 5. 160; quadrupedem noxium tradat, an componat 246 *sq.*; qui non habuerit, unde componat, serviturus tradatur, careat libertatem 198. 204. 205. 210; *cf.* 273.

compositio, compositio 53. 55. 57. 62. 64. 65. 98. 166. 185. 205. 209. 212. 216. 232. 246. 253; compositionem pro servo dare, solvere 17. 101. 179. 207. 208. 212. 215. 230. 231; patronus vel dominus ad satisfactionem compositionis obnoxii 227; compositio fisci viribus inferatur 251; compositionis summam domino servi persolvere 202; dominus compositionem accipere volens 191; medietas compositionis (que est) de ingenuis (constituta) 195. 209; *cf.* 202; tertia pars compositionis 194. 251; compositio dupla 250; c. sexcupla 204; c. septupla 208; c. novcupla, c. novcupli 204. 213; c. undecupli 231. 271; sine conscientia iudicis aliquid in compositionem accipere 216; ad exolvendam compositionem relaxari 217; compositio homicidii, id est sol. CCC 215; c. homicidii 248 *sq.*; de homicidiis, id est viris ac mulieribus, infantibus, servis vel ancillis compositio constituta 248; compositionem secundum etatem vel sexus ordinem reddere 249; pro homicidio . . . summam compositionis exolvat 218; compositio vulneris 191; c. pro pollice, digito solvenda 187; compositionis summa pro non reddendo talionem 186; compositionis, quantum ipse taxaverit, qui lesionem per tulit 187; compositio, que de mala petitione legibus continetur 177; c. furti 5. 161. 257; c. arborum incisarum 235.

comprehendere 217. 227. 259.

conprimere violenter ingenuam 108, ancillam 109.

conprobare 118. 119. 131. 176. 304; testibus c. 8. 151. 168. 275; c. per sacramentum suum adque

- per testem 220; manifestis iudiciis c. 203.
- compulsores exercitus 269. 270.
- conquirere 93. 282; in patrocínio c. 149. 150; in coniugio c. 129; quod maritus de extraneorum lucris aut in expeditione conquisiverit 130.
- conrobore: inventarium suscriptione conrobore 144.
- conr. *v. etiam* corr.
- consanguinitas 201.
- conscientia 110; sine conscientia domini 216. 261. 319; sine c. iudicis 216; conscientiam suam sacramento expiare, purgare 51. 65. 177. 197. 262.
- consciis 62. 76. 220. 223; consciis dominus 137. 262; servi conscii dominorum sceleris 178; filii in scelere patris aut matris conscii 201; in rapto sororis c. 99; falsitatis c. 221; consciis fraudis 222; furti c. 204; cum furibus conscii 208.
- conscribere: c. dotem, voluntatem *etc.* 83. 90. 91. 93 *saepius*; (testamentum) quod instante periculo conscribi nequiverit 82; iniusta iudicia conscribere 56; conscriptum placitum 61.
- consensio 89. 114.
- consensus: c. universalis 37; iudex, iudicans consensu partium electus 46. 290; consensus clericorum (in alienandis ecclesiae rebus) 11. 12. 144; per ordinationem atque consensum principum coniugium adipisci 112; consensus mulieris (in adulterio) 103.
- consentire: fratres, parentes raptori consentientes 99.
- conservus 197. 213.
- consignare alicui locum, rem, possessionem, facultatis partem 286. 287. 321; illis consignentur servituri 220.
- consilium: c. inimicum 197; homicidium ex communi consilio perpetrare *ib.*
- conсор = *consors* 277.
- conсорor 91.
- consors, consortes 3. 169. 277. 280; consortes vel hospites 257; in divisione consortes 276; in fundi territorio, in quo ipse consors non est 278; nullus novum terminum sine consortis presentia... constituat 290; inter consortes de glandibus orta contentio 256; consortis terra 277; c. portio 278; excusatio consortium, pro consortium persona respondere 277. — furti consors 204.
- consortium 312; c. coniugale 120; palatine dignitatis consortia 40.
- conspectus principis 46. 62; aditus ad conspectum nostre (regis) glorie 53.
- constitutio (regis) 118; c. lata 306; constitutio regia 306. — constitutio dotis 88; c. dotalis 91.
- consobrini 78. 126.
- consuetudo 256. 283.
- consules: per consules (tutelam agere) 315.
- contemnere 48. 49 *saepius*; regiam c. iussionem 58; ad iudicem venire c. 48. 318; satisfacere c. 202; testimonium peribere c. 73; iudicem c. 216.
- contemptio, contemptio *v.* contentio.
- contemptor 48. 49. 50.
- contemptus 48. 49. 57 *saepius*.
- contentio, contemptio, contemptio: legum c. 27; c. de vindicta re 8; c. de terminis 288; negotiorum contentiones 296; res in contentione posita 10. 153; mancipia in contentione posita 3. 284.
- contentus (= contemptus) fuerit *pro* contempserit 57; *v.* contemnere.
- contestare 95. 257. 262. 263; in conventu publice diem contestare 247.
- contestatio 128. 248; iudicis contestatio 259.
- contractus 156; scripture c. 56. 222; c. emtionis 173; c. vindictionis 152.
- contradictio: in contradictione cause adsistere 66.
- contropare = *conferre, comparare*: contropatis his, que tempore nuptiarum promeruit 141; *cf.* 73, n. 1; *v.* contropatio.
- contropatio = *collatio*: rerum uni-

- versarum contropatio 91; sexus, numeri vel etatis (servorum) c. 282; c. etatis et utilitatis (servorum) 178. — contropatio manus, manuum 73. 83. 84.
- contubernium servorum, famularum = *coniugium servorum* 282.
- contumax 49; contumaciter *ib.*
- contumelium 190.
- conturbatio regni 41.
- conubium *v.* connubium.
- convenientia 85. 222.
- convenire: c. de nuptiis, de pretio 87. 100. 105; divisio inter fratres, si sine scriptura inter eos convenerit 276. = *citare* 59. 230; admonitione conventus 48; a iudice conventus 230.
- conventio: certa conventio mercedis 265. = *citatio*: trina conventio 95.
- conventus: c. publicus vicinorum 258; in conventu publice diem contestare 247; in populi conventu flagella accipere 182; in conventu flag. suscipere 273; in conventu publice flag. susc. 110. 269; in conventu mercantium publice flag. susc. 270; iudex occisurus reum in conventu publice exerceat disciplinam 218; a conventu catholicorum seclusus 310.
- conversatio laicalis 114.
- conversio 118. 120.
- converti: in laicos c. 12.
- convicinus: decem convicinas possessiones circuire cogantur 182.
- convincere 65. 85. 166. 170. 177. 203. 213. 266 *saepius*; in adulterio convinci 107; *cf.* 109; adulterium convincere 108; (de) crimine convictus 205. 218; evidenter c. 54; manifesti convicti 139; documentis convincere 73; per probationem c. 176; certis probationibus c. 231; manifesta probatione c. 94. 106; sacramento c. 194; teste, testibus c. 49. 194.
- copulare coniugio, nuptiis, matrimonio 90. 93. 95. 112. 117. 119. 120. 127. 266. 303. 312.
- coquus, cocus: coquorum prepositus 74.
- correptio 233; non flagellorum ista correptio inducat notam infamiae 48.
- corripere 139; correptus a iudice 230. 234. 273; correptus a iudice in se recipiat talionem 187.
- corrumpere 271; iudex amicitia corruptus vel premio 189; muneris acceptione c. iudex 170; *cf.* 108; (iudex, thiufadus) beneficio corruptus *v.* beneficium; — aurum corrumpere 225.
- corruptio: c. beneficii 177; c. monete 224.
- corus = *chorus ecclesiae* 200.
- credere rem pro pignere 165.
- creditor 4. 165. 273. 318; de solidis octo nonum solidum creditori solvere 7. 163; si cautionem ultra modum per necessitatem suscipientis creditor extorserit 163; interpellet creditor regem aut iudicem 318.
- crimen 45. 74. 77. 96. 156. 157. 199. 207. 216. 218. 293; mox iudex facti crimen agnoverit 198. 227; Gotus seu quilibet in crimine accusatus 217; innocens in crimine accusatus 205; crimen obicere avo, avie, genitoribus 139; c. obicere domino 74. 179; c. o. priori domino 8; in principem crimen inicere 43; per tormenta sibi crimen inponere 176; criminis reus 195. 217. 304 *sq.*; (de) crimine convictus 205. 218; in causis regis crimine implicati 180; crimen capitale 179; crimina, que ad capitis periculum vel rerum amissionem pertinere videntur 180; crimen adulterii 177 *sq.*; cr. parricidii 201; cr. occultati servi 268; accusare in crimine, id est veneficio, maleficio, furto vel quibuscumque factis illicitis 205; crimen (lesio vestis) 250; criminis socii 228; filii parentibus crimine socii 181; in crimine iam ante reppertus 67; ingenuus cum servo alieno in crimine inventus 207; servus in crimine accusatus 175; servus criminis reatus obnoxius 157; servi, ancille pro crimine

- torti 178; servus tradatur pro crimine 185. 210; servus secundum criminis qualitatem tradatur ad penam 207; iuxta crimen admissi servus aut pro damno aut pro supplicio tradatur 212; servum de obiecto crimine reddere innocentem 179; crimen fugitivi 267; ultor criminis 102. — crimen videri non potest, quod non est ex voluntate commissum 237; crimina suos sequantur autores 180; crimen cum fure defecit 212; crimen cum illo qui fecit moriatur 181.
- criminalis: causae criminales 176. 284; tam criminales quam communes causae 47; criminales causas per mandatum committere 68; criminalia et cetera negotia 47.
- criminales 176.
- criminosus, criminosi 47. 218; homicide, malefici, fures, criminosi sive venefici 72; fur aut quicumque criminosus 249. — personae criminosae et dignae mortis 47.
- culpa 4. 145. 156. 179. 180. 191. 249. 279. 292; culpa (*opp.*: negligentia, casus) 4. 6. 160. 161. 240; culpa levis 139; c. gravis 138; c. mortalis 178.
- culpabilis, culpavilis 129. 180. 186. 217. 227; ille solus culpavilis, qui culpanda committit 180. 181.
- cultor ecclesie 273.
- cultura: culturas facere 253. 278; culturam facere in transitu fluminis 253; culturas extendere 279. 280; quod ad culturam excisum est 279.
- cupa 238.
- cura: c. regalis 297; populorum potestas et cura *ib.*
- cūrare infirmum 292.
- curiales 157; de non alienandis curialium rebus *ib.*; curialibus inter se vendendi, donandi, commutandi licitum 158; donatio ante curiales deferatur 319; si c. in civitate non possunt inveniri *ib.*
- curtare: animal curtare 244; caballi caudam c. *ib.*
- custodia = 'Haft' 8. 81. 169. 186—188. 216. 217. 287. 292. 293; ardua c. 45; honesta c. 105; in custodia a iudice teneri 210. 230; regio iusso in custodiam deputari 287. = *custodia animalium* 258; animalia in custodiam placita mercede suscepta 4. 160; merces custodie 257. = *observatio* 301; custodia legum 35.
- custodire: reos custodire 217; — c. res, animalia: errantia animalia diligere adque c. 258; porcos custodiat tamquam suos 257; caballum, bovem, animal, peculium ad custodiendum commendare, accipere 160. 319. 320; aurum, argentum *etc.* custodienda tradere 160; *translat.* = *observare, servare*: parentum factum custodire 171.
- custos (reorum) 217; custos (porcorum) 255.
- cutis rupta 185.
- cyclus decemnovalis 316.

D.

- damnabilis: morte damnabilis 194.
- damnare 119. 137. 166; morte damnari 197. 207. 218; et in rebus et in status sui dignitate damnari 100; custodia damnatorum 216.
- damnatio: d. exilii 116; d. mortis 196.
- damnosus: servi damnosum admittentis 17. 129; animal damnosum faciens 246.
- damnum 5. 69. 161. 172. 213. 226. 231. 234—237. 239. 244—246; d., quod viator intulit 238; d. agris, hortis, fructibus ab animalibus illatum 237—242. 246; damnum = *locus damni*: de damno expellere (caballum, pecus) 240; apium damna 258. 259; debilitatis damnum ab animale illatum 5. 160; d. inspicere 240; damni estimatio 235. 241. 242; damnum estimare 234. 238. 240; = *multa pecuniaria, dispendium facultatis* (*opp.*: pena, supplicium): 49. 54.

regis aut iudicis fingere, deferre 221.

commovere causam 4; c. vocem petitionis 285; *v.* movere.

communicare 40.

communio 40.

communis: vita c. 113; communes filii 118; fructus cum filiis consumere communibus expensis 127; filius cum patre in commune vivens 132; communis victus (filii) cum patre 142. — tam criminales quam communes cause 47.

commutare: servi commutati 155; curialibus vel privatis inter se . . . commutandi licitum 158.

commutatio, commutatio 9. 150 *sqq.*; commutatione alienare 157; commutatio per vim et metum extorta 151; c. talem, qualem emptio habeat firmitatem 9. 151; pro commutatione solidi mercedem requirere 225.

(connubium), conubium: conubium non licitum 113; conubia illicita 309; conubia christianorum et Hebreorum 308.

comp-, comp-.

comparare, comparare = *emere* 159. 209. 305; comparate rei profectus 8. 153; a servo comparare 8; filiam a parentibus c. 10. 154; per suppositam personam c. 156; de incognito homine c. 208; qui rem furtivam sciens comparavit 209; qui de fure nesciens comparavit 208.

compeditus: compeditos laxare 217. compellere 157; in exercitum exire c. 269; in expeditionem c. 271; Gotos in hostem exire compellere 269; exercitum ad hostem c. *ib.*; servi dominici, qui in hoste exire compellunt 270; *cf.* compulsores.

componere 48. 49. 51. 65. 211. 212. 248. 267; pro excussis dentibus c. 187; pro violentia c. 236; pro servo c. 102. 157. 179. 185. 195. 197. 210. 212. 216. 231. 233. 234. 237. 250. 294; res ad componendum vel ad servos tradendos 230; iuxta leges (legem) con-

ponere 248. 249; iuxta iudicis extimationem c. 247; damnum ab animali illatum c. 5. 160; quadrupedem noxium tradat, an componat 246 *sq.*; qui non habuerit, unde componat, serviturus tradatur, careat libertatem 198. 204. 205. 210; *cf.* 273.

compositio, compositio 53. 55. 57. 62. 64. 65. 98. 166. 185. 205. 209. 212. 216. 232. 246. 253; compositionem pro servo dare, solvere 17. 101. 179. 207. 208. 212. 215. 230. 231; patronus vel dominus ad satisfactionem compositionis obnoxii 227; compositio fisci viribus inferatur 251; compositionis summam domino servi persolvere 202; dominus compositionem accipere volens 191; medietas compositionis (que est) de ingenuis (constituta) 195. 209; *cf.* 202; tertia pars compositionis 194. 251; compositio dupla 250; c. sexcupla 204; c. septupla 208; c. novcupla, c. novcupli 204. 213; c. undecupli 231. 271; sine conscientia iudicis aliquid in compositionem accipere 216; ad exolvendam compositionem relaxari 217; compositio homicidii, id est sol. CCC 215; c. homicidii 248 *sq.*; de homicidiis, id est viris ac mulieribus, infantibus, servis vel ancillis compositio constituta 248; compositionem secundum etatem vel sexus ordinem reddere 249; pro homicidio . . . summam compositionis exolvat 218; compositio vulneris 191; c. pro pollice, digito solvenda 187; compositionis summa pro non reddendo talionem 186; compositionis, quantum ipse taxaverit, qui lesionem pertulit 187; compositio, que de mala petitione legibus continetur 177; c. furti 5. 161. 257; c. arborum incisarum 235.

comprehendere 217. 227. 259.

conprimere violenter ingenuam 108, ancillam 109.

conprobare 118. 119. 131. 176. 304; testibus c. 8. 151. 168. 275; c. per sacramentum suum adque

- per testem 220; manifestis iudiciis c. 203.
- compulsores exercitus 269. 270.
- conquirere 93. 282; in patrocínio c. 149. 150; in coniugio c. 129; quod maritus de extraneorum lucris aut in expeditione conquisiverit 130.
- conrobore: inventarium suscriptione conrobore 144.
- conr. *v. etiam* corr.
- consanguinitas 201.
- conscientia 110; sine conscientia domini 216. 261. 319; sine c. iudicis 216; conscientiam suam sacramento expiare, purgare 51. 65. 177. 197. 262.
- consciis 62. 76. 220. 223; consciis dominus 137. 262; servi consciis dominorum scelere 178; filii in scelere patris aut matris consciis 201; in rapto sororis c. 99; falsitatis c. 221; consciis fraudis 222; furti c. 204; cum furibus consciis 208.
- conscribere: c. dotem, voluntatem *etc.* 83. 90. 91. 93 *saepius*; (testamentum) quod instante periculo conscribi nequiverit 82; iniusta iudicia conscribere 56; conscriptum placitum 61.
- consensio 89. 114.
- consensus: c. universalis 37; iudex, iudicans consensu partium electus 46. 290; consensus clericorum (in alienandis ecclesiae rebus) 11. 12. 144; per ordinationem atque eonsensum principum coniugium adipisci 112; consensus mulieris (in adulterio) 103.
- consentire: fratres, parentes raptori consentientes 99.
- conservus 197. 213.
- consignare alicui locum, rem, possessionem, facultatis partem 286. 287. 321; illis consignentur servituri 220.
- consilium: c. inimicum 197; homicidium ex communi consilio perpetrare *ib.*
- conсор = *consors* 277.
- conсорor 91.
- consors, consortes 3. 169. 277. 280; consortes vel hospites 257; in divisione consortes 276; in fundi territorio, in quo ipse consors non est 278; nullus novum terminum sine consortis presentia... constituat 290; inter consortes de glandibus orta contentio 256; consortis terra 277; c. portio 278; excusatio consortium, pro consortium persona respondere 277. — furti consors 204.
- consortium 312; c. coniugale 120; palatine dignitatis consortia 40.
- conspectus principis 46. 62; aditus ad conspectum nostre (regis) glorie 53.
- constitutio (regis) 118; c. lata 306; constitutio regia 306. — constitutio dotis 88; c. dotalis 91.
- consubrini 78. 126.
- consuetudo 256. 283.
- consules: per consules (tutelam agere) 315.
- contemnere 48. 49 *saepius*; regiam c. iussionem 58; ad iudicem venire c. 48. 318; satisfacere c. 202; testimonium peribere c. 73; iudicem c. 216.
- contemptio, contemptio *v.* contentio.
- contemptor 48. 49. 50.
- contemptus 48. 49. 57 *saepius*.
- contentio, contemptio, contemptio: legum c. 27; c. de vindicta re 8; c. de terminis 288; negotiorum contentiones 296; res in contentione posita 10. 153; mancipia in contentione posita 3. 284.
- contentus (= contemptus) fuerit *pro* contempserit 57; *v.* contemnere.
- contestare 95. 257. 262. 263; in conventu publice diem contestare 247.
- contestatio 128. 248; iudicis contestatio 259.
- contractus 156; scripture c. 56. 222; c. emtionis 173; c. vinditionis 152.
- contradictio: in contradictione cause adsistere 66.
- contropare = *conferre, comparare*: contropatis his, que tempore nuptiarum promeruit 141; *cf.* 73, n. 1; *v.* contropatio.
- contropatio = *collatio*: rerum uni-

- versarum contropatio 91; sexus, numeri vel etatis (servorum) c. 282; c. etatis et utilitatis (servorum) 178. — contropatio manus, manuum 73. 83. 84.
- contubernium servorum, famularum = *coniugium servorum* 282.
- contumax 49; contumaciter *ib.*
- contumelium 190.
- conturbatio regni 41.
- conubium *v.* connubium.
- convenientia 85. 222.
- convenire: c. de nuptiis, de pretio 87. 100. 105; divisio inter fratres, si sine scriptura inter eos convenerit 276. = *citare* 59. 230; admonitione conventus 48; a iudice conventus 230.
- conventio: certa conventio mercedis 265. = *citatio*: trina conventio 95.
- conventus: c. publicus vicinorum 258; in conventu publice diem contestare 247; in populi conventu flagella accipere 182; in conventu flag. suscipere 273; in conventu publice flag. susc. 110. 269; in conventu mercantium publice flag. susc. 270; iudex occisurus reum in conventu publice exerceat disciplinam 218; a conventu catholicorum seclusus 310.
- conversatio laicalis 114.
- versio 118. 120.
- converti: in laicos c. 12.
- convicinus: decem convicinas possessiones circuire cogantur 182.
- convincere 65. 85. 166. 170. 177. 203. 213. 266 *saepius*; in adulterio convinci 107; *cf.* 109; adulterium convincere 108; (de) crimine convictus 205. 218; evidenter c. 54; manifesti convicti 139; documentis convincere 73; per probationem c. 176; certis probationibus c. 231; manifesta probatione c. 94. 106; sacramento c. 194; teste, testibus c. 49. 194.
- copulare coniugio, nuptiis, matrimonio 90. 93. 95. 112. 117. 119. 120. 127. 266. 303. 312.
- coquus, cocus: coquorum prepositus 74.
- correptio 233; non flagellorum ista correptio inducat notam infamie 48.
- corripere 139; correptus a iudice 230. 234. 273; correptus a iudice in se recipiat talionem 187.
- corrumpere 271; iudex amicitia corruptus vel premio 189; muneris acceptione c. iudex 170; *cf.* 108; (iudex, thiufadus) beneficio corruptus *v.* beneficium; — aurum corrumpere 225.
- corruptio: c. beneficii 177; c. monete 224.
- corus = *chorus ecclesiae* 200.
- credere rem pro pignere 165.
- creditor 4. 165. 273. 318; de solidis octo nonum solidum creditori solvere 7. 163; si cautionem ultra modum per necessitatem suscipientis creditor extorserit 163; interpellat creditor regem aut iudicem 318.
- crimen 45. 74. 77. 96. 156. 157. 199. 207. 216. 218. 293; mox iudex facti crimen agnoverit 198. 227; Gotus seu quilibet in crimine accusatus 217; innocens in crimine accusatus 205; crimen obicere avo, avie, genitoribus 139; c. obicere domino 74. 179; c. o. priori domino 8; in principem crimen inicere 43; per tormenta sibi crimen inponere 176; criminis reus 195. 217. 304 *sq.*; (de) crimine convictus 205. 218; in causis regis crimine implicati 180; crimen capitale 179; crimina, que ad capitis periculum vel rerum amissionem pertinere videntur 180; crimen adulterii 177 *sq.*; *cr.* parricidii 201; *cr.* occultati servi 268; accusare in crimine, id est veneficio, maleficio, furto vel quibuscumque factis illicitis 205; crimen (lesio vestis) 250; criminis socii 228; filii parentibus crimine socii 181; in crimine iam ante repperitus 67; ingenuus cum servo alieno in crimine inventus 207; servus in crimine accusatus 175; servus criminis reatus obnoxius 157; servi, ancille pro crimine

- torti 178; servus tradatur pro crimine 185. 210; servus secundum criminis qualitatem tradatur ad penam 207; iuxta crimen admissi servus aut pro damno aut pro supplicio tradatur 212; servum de obiecto crimine reddere innocentem 179; crimen fugitivi 267; ultor criminis 102. — crimen videri non potest, quod non est ex voluntate commissum 237; crimina suos sequantur autores 180; crimen cum fure defecit 212; crimen cum illo qui fecit moriatur 181.
- criminalis: causae criminales 176. 284; tam criminales quam communes causae 47; criminales causas per mandatum committere 68; criminalia et cetera negotia 47.
- criminales 176.
- criminosus, criminosi 47. 218; homicide, malefici, fures, criminosi sive venefici 72; fur aut quicumque criminosus 249. — personae criminosae et dignae mortis 47.
- culpa 4. 145. 156. 179. 180. 191. 249. 279. 292; culpa (*opp.*: negligentia, casus) 4. 6. 160. 161. 240; culpa levis 139; c. gravis 138; c. mortalis 178.
- culpabilis, culpabilis 129. 180. 186. 217. 227; ille solus culpabilis, qui culpanda committit 180. 181.
- cultor ecclesie 273.
- cultura: culturas facere 253. 278; culturam facere in transitu fluminis 253; culturas extendere 279. 280; quod ad culturam excisum est 279.
- cupa 238.
- cura: c. regalis 297; populorum potestas et cura *ib.*
- curare infirmum 292.
- curiales 157; de non alienandis curialium rebus *ib.*; curialibus inter se vendendi, donandi, commutandi licitum 158; donatio ante curiales deferatur 319; si c. in civitate non possunt inveniri *ib.*
- curtare: animal curtare 244; caballi caudam c. *ib.*
- custodia = 'Haft' 8. 81. 169. 186—188. 216. 217. 287. 292. 293; ardua c. 45; honesta c. 105; in custodia a iudice teneri 210. 230; regio iusso in custodiam deputari 287. = *custodia animalium* 258; animalia in custodiam placita mercede suscepta 4. 160; merces custodie 257. = *observatio* 301; custodia legum 35.
- custodire: reos custodire 217; — c. res, animalia: errantia animalia diligere adque c. 258; porcos custodiat tamquam suos 257; caballum, bovem, animal, peculium ad custodiendum commendare, accipere 160. 319. 320; aurum, argentum *etc.* custodienda tradere 160; *translat.* = *observare, servare*: parentum factum custodire 171.
- custos (reorum) 217; custos (porcorum) 255.
- cutis rupta 185.
- cyclus decemnovalis 316.

D.

- damnabilis: morte damnabilis 194.
- damnare 119. 137. 166; morte damnari 197. 207. 218; et in rebus et in status sui dignitate damnari 100; custodia damnatorum 216.
- damnatio: d. exilii 116; d. mortis 196.
- damnosus: servi damnosum admitcentes 17. 129; animal damnosum faciens 246.
- damnum 5. 69. 161. 172. 213. 226. 231. 234—237. 239. 244—246; d., quod viator intulit 238; d. agris, hortis, fructibus ab animalibus illatum 237—242. 246; damnum = *locus damni*: de damno expellere (caballum, pecus) 240; apium damna 258. 259; debilitatis damnum ab animale illatum 5. 160; d. inspicere 240; damni estimatio 235. 241. 242; damnum estimare 234. 238. 240; = *multa pecuniaria, dispendium facultatis* (*opp.*: pena, supplicium): 49. 54.

55. 186. 190. 204. 205. 207. 212. 220; damno multari *ib.*; penam non sustineat, sed damnum satisfactionis exolvat 212; pena vel d. 217; d. aut periculum 288; damnum . . . flagella 109; damnum compositionis 207; legum damna 301; medietatem de damnis sibi iudex adquiret 50; iuxta crimen servum aut pro damno aut pro supplicio tradat 212; damnum falsariorum 82; d. furis 210. 212. 258; d. invasionis 228; d. occultatoris 265; d. pervasoris 3; d. pervasionis 290; d. de raptoribus constitutum 99; d. subfocationis 259; = *multa stipulata cartis inserta*: d., quod cautio demonstrat 69; pena damni, quam scriptura continet 85.
- dare *passim*, *ex. gr.* 13. 14. 90; arma pro obsequio, in patrocinio data 13. 148. 149; donationes ecclesiis datae 143; rem cessionis ordine dare 85; (data) revocare aut evacuare 91; per scripturam dare 117; scriptura nec directa, nec data, sed sublata 147; legem dare 35. 91. 93.
- debere *saepe*, *ex. gr.*: de rebus sibi debitis 84; sibi debitum negotium sequi 287; debitum dominium 289; *v.* debitum.
- debilis 191. 236. 244. 247.
- debilitare 190. 191. 236. 240. 244 — 247. 249. 251. 293; servus innocens in tormentis debilitatus 178.
- debilitas: debilitatis damnum 5. 160.
- debilitatio 185. 218. 236.
- debitor 6. 161. 163. 165. 166. 273. 318; debitor debitum reddere nolens 189; d. ad ecclesiam confugiens 273. 274; debitorem concidere aut ligare 273; creditor debitorem excipiat excusatum *ib.*; filii, heredes cogendi sunt subplere, unde autor eorum debitor 166.
- debitrix: persona plurimis rea vel debitrix 165.
- debitum 164. 165. 167. 283; d. reddere, reformare, restituere, solvere 60. 165. 189. 222. 318; d. representare 165; d. heredis 222; d. defuncti 166; pro debito sub fideiussore consistere 293; pignus deponere pro debito 164. 165.
- decalvare 64. 75. 153. 186. 187. 190. 197; cesus ac decalvatus 101. 308; verberentur et decalvati deformiter decem convicinas possessiones circuire cogantur 182.
- decalvatio 101. 119. 197.
- decania 270.
- decanus 269—271; centenarius . . . postmodum sit sicut unus ex decanis 269; in quorum centena fuerat adscriptus d. 270; in cuius est territorio constitutus d. *ib.*
- decessores 11.
- decimare: porcos decimare 256. 257.
- decimus: decima pars 131. 134. 272; saio decimum solidum pro labore suo conquirit 55; decimum porcum solvere, pro iure suo presumere 256. — decimum = *decima pars*: iudex (de compositione) pro labore suo decimum consequatur 217; terram, vineam, rem aliam pro decimo accipere possidendam 283. — decima (= *d. pars*): decimae (porcorum) 255. 256. 257; de dandis decimis definire 256; sub placito decimarum porcos in silva aliena intromittere 256; usque ad tempus decimarum porcos in silva sua permittere 255; pro glandibus decimas consequi 257; decimas dividere 256.
- decretum 38. 277; d. legis 42. 46; qui per regium d. sunt instituti iudices 58; canonum decreta 111.
- decuriae: in arboribus notae, quas decurias vocant 288; facere tres decurias, que vocantur characteres 258 *sq.*
- deducere ad cognitionem principis 180.
- defendere castitatem 100; servi patrocinio defensi 285; homicidam defendere 199; aliquid suo

- iuri defendere 10. 154; terras dominus post suo iure defendat 279.
- defensare: armis se d. (in ecclesia) 273.
- defensio 310; potentis d. 203; d. orfanorum 135; se basilicarum Dei defensionem committere 200.
- defensor 55; d. electus ab episcopis vel populis 297; dum d. ordinatur nullum beneficium iudici dare debeat *ib.*; defensores annua vice mutantur *ib.*
- deferre accusationem contra reum 200; ad regiam cognitionem aliquid deferre 203; ad regem accusatio deferatur 179; donatio ante curiales deferatur 319.
- definire: res definita 9; causae intra XXX annos non definitae 4. 284; in pacto vel placito definita 79; per testes definire 80; de nuptiis d. 87; de dandis decimis d. 256; de negotio speciali d. 222.
- definitio 89. 223. 244; sine scripture textum tantummodo coram testibus facta d. 39; *cf.* 88; definitiones facere per scripturam, per testem 81; contra legis decretum definitio facta vacua et invalida *ib.*; d. per vim et metum extorta *ib.*; pro nuptiis coram testibus d. 88; definitionis sponsio 120; terram pro decimo per definitionem accipere possidendam 283; definitionum vincula 56; heredi contra priorem definitionem venire non liceat 79; definitiones terrarum 80. — antiquorum patrum sacre definitiones 300.
- defunctus *ex. gr.* 17. 166; d. violentus, pervasor, debitor 166; defuncti debitum, violentia *ib.*; defunctorum voluntates 78; scriptam voluntatem defuncti supprimere 83; de rebus a defunctis dimissis 167; testes ex defuncti bonis trecesime pretium portionis prosequantur 82; principem defunctum detrahare 43.
- delator = *index* 204. 205.
- delinquentes 180.
- dementes 81.
- demonēs: per invocationem demonum mentes hominum turbare 182.
- dentes: pro excussis dentibus componere 187.
- deponere: comiti exercitus querelam deponere 271; pignus depositum 165.
- depredare: qui in expeditione euntes depredare presumunt 230.
- deputare: cognatio domino deputetur 95; si iudex servum ad discutienda negotia elegerit deputandum 48; negotiorum causas iudices habeant deputatas 47.
- desecare: animal testiculis d. 245; *v.* secare.
- deserere patronum 13. 149.
- desertas: vinea deserta 237; vineam in desertum perducere 236.
- designanter ostendere 280.
- designare scripturam veram 220; d. auctoritatem regiam 219.
- devote Deo virgines 113.
- diaconus, diaconi; diaconem, diacones: 49. 111. 144. 168. 169. 273. 274.
- dicere causam *v.* causa; dicere negotium 230; d. testimonium 304.
- dies: dies constitutus 9. 152. 165; infra diem legibus constitutum 262; publice diem contestare 247; dies quattuor, quinta, undecima, vicesima prima 49 *sq.*; octo dies 247. 263. 286; decem dies 131. 165; dies superadijectionis 50. — dies cautionis 165; dies vel annus (in scripturis) evidenter expressus 79. 84; tempus aut diem mutare (in auctoritatibus regis) 219. — dies festi 44. 302. 312; dies pascales 45; dies feriati 45.
- differre negotium 52.
- digitus 187.
- dignitas 181; d. status 100; d. libertatis 174; ingenuorum 76; ingenua careat dignitate persone 183; ingenue minoris dignitatis persone 72; ad civium Romanorum dignitatem manumittere 308; testes dignitate idonei 194; dignitatis honor 301; dignitas palatini officii 176; sine infamia

- dignitatis flagella accipere 58. —
 dignitas (= *veritas*) scripture 85.
 dignus: testes digni in testimonio 54.
 dilatare 48. 49. 52. 199.
 dilatator 48. 50.
 dilatio 48. 51. 53. 57. 63. 68. 244.
 267. 274.
 diligere adque custodire errantia
 animalia sicut suum proprium
 258.
 dimittere ad domum (de exercitu)
 269. 270; centenarius centenam
 suam dimittens de hoste 269. —
 res a defuncto dimissae 167.
 directa linea 125.
 direptiones 226; in direptione per-
 cussus aut occisus, in d. morte
 necari 232.
 dirigere scripturam 147; dirigere
 prosecutorem ad respondendum
 49.
 diripere pecora, animalia 229. 231;
 ad diripiendum invitare 229;
 diripienda indicare 231.
 disceptatio 28.
 discidium inter sponsores 120.
 disciplina 70. 100. 218; conpetens
 et discreta disciplina 194; per
 cautam disciplinam hominem
 occidere *ib.*
 discipulus: discipulum vel in patro-
 cinio aut in servitio constitutum
 percutere 194; d. (medici): de
 mercede discipuli 293.
 discretio 202.
 describere: domum alienam sine
 regis vel iudicis iussione adpre-
 hendere, describere vel obsignare
 228.
 discussio: 196. 229; d. iudicantis
 52; d. iudicum 62; negotiorum
 d. 44; d. publica 196; ardua
 apud iudicem publicaeque tor-
 mentorum d. 197.
 discutere rem 53; d. negotium 48.
 57. 297; d. veritatem verborum
 72; servus a iudice discutiendus
 175; mancipium fugitivum dis-
 cutere 264; discutiatur a iudice
 207; iudex nullum solus discu-
 tere presumat 205; (meretrix)
 discussa ante populum 110.
 dispendia causantium 52; d. facul-
 tatum 202.
 dispensator annone, dispensatores
 271.
 dispensare 87. 88. 89; dispensata
 puella 99; puella alteri dispon-
 sata, si alio nubat 87; patris
 dispensata 112; dispensata ad-
 ulterans 104.
 dispensatio 89.
 dispositum: disposito, ex disposito
 194. 196. 200; non ex priori dis-
 posito, sed subito exorta lite
 ledere aliquem 187.
 dissimulare = *dilatare* 271. 283.
 distrahere = *vendere* 154. 307.
 districtio 49; d. legalis 297; d.
 iudicis 251.
 distringere 47. 48; iudex distrin-
 gens, a iudice distringi 117. 175.
 189. 203. 209. 217. 218. 225;
 a comite civitatis distringi 175;
cf. 217; partes causantium a
 iudice vel a saione placito di-
 stringantur 60; placito, per pla-
 citum distringere 45. 61; episco-
 porum potestas iudices distrin-
 gendi 57.
 diuturna mansio 289.
 dividere *ex. gr.* 271. 279. 282; d.
 terram 256; mancipiorum agna-
 tio dividenda 281. 282; solidi
 dividantur in centena 269; *cf.*
 270; filii fratrum vel sororum
 equaliter per capita dividant
 portionem 126; nepotes aequa-
 liter portionem dividant 317;
 cum furti consorte dividere 204.
 divini 72.
 divisio 129. 275. 276. 278. 290.
 307; placitum divisionis 277;
 divisio inter fratribus sine scrip-
 tura facta, idoneis testibus con-
 probata 275. 276; d. terrarum
 facta inter Gotum et Romanum
 278; in divisione consortes 276.
 divortium 116—119; principis ope
 intendere d. fieri 119; d. scriptis
 aut coram testibus factum 117;
 d. per testem, per scripturam
 facere 118; divortii scriptura 119.
 divus: dive memorie rex 37. 311.
 docere = *probare* 155. 170.
 doctrina: si medicus famulum in
 doctrinam suscepit 293.
 documenta: documentis aliquid

convincere 73; testes ad libertatis documenta perquirere 169.
 dogma: dogmatum pravorum commenta 300.
 dolus 179. 308; invidio dolo, malo dolo 308.
 domesticus: scrinia domestica 85; domestica pax 31.
 domina 228; d. servo coniuncta 94.
 dominicus: servi dominici 269. 270; v. servus.
 dominium 38. 286. 287. 307; rem sui proprii domini esse adserere 155; primum dominium aut possessio 289; possessoris sive autorum eius d. postremum *ib.*; d. possessoris 158; ne longa possessio d. secludat, excludat 145. 289.
 dominus: d. servi, ancillae, mancipiorum *etc. passim, ex. gr.* 6. 7. 65. 77. 95. 101. 108—110. 137. 156. 162. 168—170. 178. 179. 184. 194. 196—198. 207. 213—215. 229. 230. 238. 244. 261—266. 272. 282. 283. 290. 295. 307. 319. 320; dominus servi fugitivi 266—268. 320; dominum violenter includere 228; nullus dominorum servorum... extra publicum iudicium occisor existat 196; *cf.* 195; dominum suum in crimine inpetere 74; priori domino crimen obicere 8. 155; in capite dominorum torqueri; v. caput; dominus servi substantiam sibi vindicet 205; servi venditi facultatem d. querat 155; res sine domini voluntate alienare 154; si dominus servi vel ancille, qui vendidit, rescindere venditionem voluerit 155; d. sibi vindicet omnia a servo in fuga acquisita 266; domino suo pecuniam acquirere 110; nesciente, nescio, ignorante domino 137. 162. 186. 188. 215. 216. 228. 231. 246. 252. 257. 290; sine domini conscientia 216. 261. 319; extra, sine voluntate domini 101. 102. 229. 241. 261; sine domini iussione 189. 191; domino non iubente 80. 279; domino conscio, domi-

nis consciiis 137. 186. 188. 262; cum domini voluntate 188; ex domini iussione, iussu 215. 237; domino iubente 101. 189. 220. 227. 257. 294; *cf.* 213; dominus pro servis et responsum daturus et compositionem 17. 129; dominum loci, cuius servus fuerit accusatus, admonere 175; si dominus servi, qui accusatur, eum de obiecto crimine reddere potuerit innocentem 179; domini pro servo testimonium 204; dominus de rebus minimis culpa servi repperta componendi licentiam habeat 179; dominus pro servo compositionem dans, componens 101. 102. 207. 208. 212. 213. 216. 231. 294; d. obnoxius 189; d. ad satisfactionem compositionis obnoxius 227; si compositionem d. noluerit solvere 179; si d. pro servo componere noluerit, servum tradat *vel similiter* 185. 191. 195. 202. 204. 207. 210. 230. 231. 233. 234. 237. 250. 259; d. aut servum tradere aut pro eo componere compellendus est 157; servus aut medietatem compositionis persolvat aut hunc servitutum dominus tradat 209; compositionis summam ex medietate domino servi persolvat 202; compositio redundet ad dominum 213; dominus compositionem accipere nolens 191; satisfacere domino servi 213; dominus cum servo furtum faciens 207. — dominus animalis 160. 244. 245; d. bovis 246; d. caballi 248; d. camporum 280; d. canis 250; d. domus 5. 105. 109. 161. 229; d. fundi 278; d. iumentorum 242; proprii iuris d. 68; d. pascuorum 257; d. pecorum 241. 242; d. pigneris 162; d. quadrupedis noxii 247 *sq.*; d. rei 198. 286; d. silve 238. 253. 256; d. terrarum 279. — domini anulus 287; domini mansores 289. — dominus, dominus rex 37. 306. 311. — *Cf. etiam:* ancilla, mancipium, servus.

- domus 104. 105. 109. 228. 233. 240. 252. 264. 268—270. 277; d., in qua habitat servus 319; d. incensa, dum domum flamma consumit 5. 161. 232—234; domus pretium 232. 233; domum donare 319; iudicis preceptio ad domum absentis veniens 318; intra, extra domum suam violenter includi 228; absente domino domum inquietare 229; armis in domum alienam intrare 185; d. alienam violenter ingredi 186; auferre aliquid de domibus 269; in domo positum occidere 197. — filii ad domum alienam transeuntes 16. 127.
- donare 10. 12—14. 97. 141. 147. 148. 152. 157. 158. 258. 305. 319; per scripturam sive per traditionem rei donare 141; res traditae sive per scripturam donatae 147; res donata, in presenti tradita, non repetenda 12; rem alienam donare 152. 153; filios d. 10. 154; ingenuum d. 153; rem in contentione positam d. 153; Gotho rem iudicio repetendam donare 13; res ecclesie donare 144; a rege donata 94. 145. 181. 278. 305; a patrono donata 13. 148. 149; arma sationi donata 149; *cf.* 13; buccellario donata 13; libertis donare 168; a marito uxori donata 14. 146. 148; ab uxoribus donata 146; a parentibus nuptiarum tempore donata 141; servo, ancille libertatem donare 170.
- donatio 12. 125. 147. 148. 154. 290; d. per vim et metum extorta 12. 145; d. violenter facta, exacta 145. 148; falsa d. 12; donationis titulus 132; d. conscripta 91. 115. 132. 146; donationis chartula 318. 319; *cf.* 322; scripture, que simul tradi partibus debent, i. e. testamenta ... donationes 164; in donatione donator propria manu subscribat 319; donatio tribus testibus roboretur *ib.*; d. ante curiales deferatur *ib.*; donatio regis, regia, regie potestatis 145; donationes principum, fidelium 143; donationes ecclesiis datae, res per d. basilicis conlatae 143; donationes inter virum et uxorem 91. 115. 132. 146; donatio dotis 117; donationes generales 145.
- donator 12. 14. 147. 148. 319; d. iuris alieni 153; d. propria manu subscribat 319; d. et testes literas nescientes *ib.*
- donum: principum dono conlata 93.
- dos 88. 90. 91. 93. 97. 115—118. 139. 140. 145. 146; dotis titulus 90; pretium d. 97; constitutio d. 88; de quantitate d. 90; dotem puelle pater exigit et conservet 91; dos conscripta 93; *cf.* 322; res extra dotem uxori conlate 146; de quota parte liceat mulieribus de dotibus iudicare 140.
- dotalis: constitutio dotalis 91; titulus dotalis 115.
- duplacio rei 229. 278.
- duplum *ex. gr.* 8. 200. 237. 259. 280. 320.
- dux 55. 196; ad ducem aditum poscere 53; ducem suspectum habere *ib.*; provincie dux 48. 49.

E.

- ecclesia, ecclesia, eclesia, aecclesia 12. 42; ecclesia sancta catholica 113; ecclesie cultor 273; ecclesie custodes 273; res ecclesie 11. 144; rerum inventarium de rebus ecclesie facere 144; ecclesiis largiri, conferre 131. 139. 140; donationes ecclesiis date 143; ad ius ecclesie reducere 144; dominium ecclesie 145; res ecclesie vendere, donare 144; terras vel aliquid ex munificentia aecclesiae possidere 12. 144; ecclesie obsequiis mancipati 144; filios in obsequium ecclesie commendare 145; de servitio ecclesie discedere 144; ecclesiae servire 127; ad ecclesiam confugere 156. 200. 201. 272. 273; ab ecclesia eicere 200; de ecclesia abstrahere 273.
- ecclesiasticus honor 174; canones ecclesiastici 113; excommunicatio

- ecclesiastica 310; conservatio rei ecclesiasticae 143.
- edere: liber hic (legum) nuper editus 44; scriptura edita 223; scriptura de rebus in quibuslibet personis edita, sed non tradita 147; condicionibus editis iurare 73; mandatum edere 75; volumtatem e. 82.
- edictum 200. 201. 222. 301. 306. 309. 317. 318.
- edocere = *docere, probare* 166.
- egritudo, egroti *v. aegr.*
- electio (iudicis): electionis pactio trium testium signis vel subscriptionibus roborata 47.
- eligere, elegere: e. alium sibi patronum 13. 149; partes eligant, qui eorum negotia suscipiant 60; iudex consensu partium electus 46; iudicantes, quos partium consensus elegerit 290; quos ad personam suam comes elegerit 57; tutor ab aliis parentibus in presentia iudicis eligatur 135; numerarius vel defensor electus ab episcopis vel populis 297.
- emendate leges 37.
- emere 9. 152; servus de peculio suo emptus 9. 155; ingenuum captivum aut in fame oppressum emere 319.
- emittere: cautionem e. 292; iudicium e. 57; iudicium scriptis e. 63.
- emptio, emptio 8. 9. 151; contractus emtionis 173.
- emptor, emptor 8. 9. 10. 151—155. 209. 264. 294; emptor interpositus 156.
- episcopus 11. 49. 57. 58. 66. 83. 111. 135. 144. 204. 219. 310; ep. civitatis 53; ep. loci 219; territorium episcopi 198; heredes, filii ep. 144; post obitum ep. alter episcopus ordinatus . . . res requirat ecclesie *ib.*; adsertor pro episcopi persona dandus 49; episcoporum negotia non per se sed per subditos agenda 66; iudex ab episcopo distringendus 57. 189; exilio sub penitentia religari apud episcopum 198; ad episcopum confugere 99. 269; episcopus, in cuius territorio reus manere aut factum scelus esse videtur 198; numerarius vel defensor electus ab episcopis vel populis 297; scriptura episcopo vel iudici infra sex menses presentanda 84; brevis episcopo commendetur 135; *cf. sacerdos.*
- epistula, epistola: ep. iudicis 48. 62. 63. 286. 287; admonitione epistule ad iudicium venire compelli, admoniti iudicis epistula ad iudicium venientes 48; iudex saionem per epistulam informet 286; epistola informationis 287; epistola iudici destinata 65; epistolam faciat, per quam quid mandet regi exponat 180; testimonium per epistolam non subdendum 74; epistola precaria 279; ep. manu sua (authoris) suscripta 65. 286; ep. manu sua suscripta adque signata 62; epistolam tres testes evidentibus signis aut suscriptionibus simul cum ipso (autore) firment 180.
- erba *v. herba.*
- erogator annone per singulas civitates vel castella constitutus 271; *v. annonarius.*
- errantia animalia 257. 258.
- erronea animalia 257.
- esca: escarum discretio (Iud.) 312; diiudicare escas 303.
- estim. *v. aestim.*
- evacuare scripturas 37. 42; evacuata prior scriptura, evacuare fraudulenter posteriorem scripturam 222; evacuata iudicia 37; donatio non evacuanda 147; data revocare aut evacuare 91.
- evadere: si evaserit vulneratus 191; si poculo veneni potatus evaserit 182.
- evagare a dominorum iure 77.
- evellere terminos 288.
- evidens: per signa evidentia locum vindicare *etc.* 289; evidentes inspectores *ib.*; trium vel quattuor scripturarum similis et evidens suscriptio 83; evidentibus signis firmare epistolam 180.
- exactio 230. 281; ex. tormentorum

- 197; nullis indictionibus, exactio-
nibus, angariis . . . populos gra-
vare 297.
- examen: servum extra publicum
examen occidere 196; questionis
ex. 176. 205.
- examinare negotia 51. 296; ex.
causas 69.
- examinatio iudicis 198; questionis
ex. 176.
- excellentia nostra (*sc. regis*) 299.
- excessus 297.
- excidere: quod ad culturam ex-
cisum est (*sc. ex terra*) 279.
- excludere: nec longe possessionis
tempus dominium excludat 289;
L annorum numerus excludens
281; excludere (terram ad cul-
turam) 253; excludere viam 252;
excludere flumen 254; exclusa
= *exclusa terra*: exclusa rumpatur
253.
- excolere: terram ad excolendam
accipere 281; silvam propter ex-
colendos agros succidere 280; se
excolere vel gubernare 308.
- excommunicatio ecclesiastica 310.
- excusare: servus, debitor excusatus
156. 273; sacramentis se excu-
sare 51; ab sententia excusare
200; homicidam fraudulenter ex-
cusare 199.
- excusatio: exc. ignorantie 209; exc.
consortium 277; exc. rationalium
286. 287.
- excutere: fures aut reos captos
excutere 212; fugitivum homi-
nem comprehensum exc. 267;
raptam exc. 99; mancipia ab
hostibus occupata exc. 158 *sq.*;
mancipia, res de manu hostis,
ab inimico exc. 272; expellenti
de frugibus pecora exc. 240;
hominum partum exc. 183. 184;
iumentis, animalis, eque partum
exc. 245.
- executio, exsecutio, exsequutio: ex.
iudicis 14. 156. 158. 241; *cf.*
44. 45.
- (executor), exsecutor: e. iudicis 46.
- exemplar = *exemplum*, *formula*:
ex. epistole informationis 287;
= *apographum*: ex. mandati 67;
iudicati exemplaria 67; de (iudicii)
textu exemplar fideliter transla-
tum 63; ex. (condicionis) testi-
bus roboratum 53.
- exercitia: ad exercitiam 44.
- exercitus 268—271; prepositi ex-
ercitus, exercitui 268—270; co-
mes exercitus 271; compulsores
exercitus 269. 270; servi domi-
nici, i. e. compulsores exercitus
269; *cf.* servi dominici; exerci-
tum ad hostem compellere 269.
- exheredare: exh. filios 138; exh.
filios aut nepotes pro levi culpa
inlicitum 139.
- exigere: placitum ex. 61; scriptu-
ram ex. 39. 118. 119. 135; do-
natio violenter a viris exacta
148; dotem puellae pater exigat
et conservet 91; exacta autori-
tate (regis) fisco faciat associari
307.
- exilium 201. 287; perenne exilium
116. 197; perpetuum ex. 113.
119; in exilio sub penitentia
(apud episcopum) 196. 198.
- exinanita scripta (et invalida) re-
putentur 136.
- exire (in hostem) 268. 270.
- expeditio 16. 17. 129. 230. 268.
270; expeditio publica 82; in
expeditione publica constitutus,
positus 229. 230. 286; in exp.
publ. morientis voluntas 82; in
expeditione adquirere, conqui-
rere, aliquid lucris consequi 16.
17. 128. 129. 130. 142; in ex-
peditione aliquid auferre vel de-
predare 230.
- expellere: violenter exp. possiden-
tem, possessor per violentiam
expulsus 227; viantes de pascuis
expellere 238; iter agentium ani-
malia de campis vacantibus exp.
252; animalia, pecora (de frugi-
bus) exp. 239. 240. 242.
- expensae 134; fructus cum filiis
communibus consumere expensis
127.
- expiare: sacramento se exp. 62.
177; sacramento suam conscien-
tiam exp. 51. 65. 197.
- exponere infantem, puerum aut
puellam 136. 137.
- exse- *v.* exe-.

extensus: publice extensus flagella excipiat *sic vel similiter passim*, *ex. gr.* 46. 64. 102. 191. 210.

exteri = *extorres*? 145.

extorquere: cautionem ext. 7. 163; commutationem ext. 151; donationem ext. 12. 145; pactum per vim extortum, sive placita vel reliquae scripturae 81; scripturas extorquere 38. 135; venditionem ext. 8; necessitatem vinditionis (servorum) ext. 156; ext. per necessitatem 7. 163; per vim et metum ext. 12. 145. 151; *cf.* 81; violenter ext. 8.

extorres *v.* exteri 145.

extraneus: incola vel extraneus 303; de extraneorum lucris aut in expeditione conquirere 130; extranea persona 139; testimonium (parentum et propinquorum) contra extraneos 78; et proximis et extraneis homicida conceditur accusari 199.

F.

fabri metallorum 225.

factio 310.

factum: parentum *f.* custodire 171; *f.* placitum 313; tale factum, propter quod servituti tradatur 207; iudex, mox facti crimen agnoverit 198. 227.

facultas, facultates = *bona, proprietates: saepe, ex. gr.* 9. 14—17. 19. 42. 116. 127. 138. 139. 166. 198. 271. 305. 309; mille solidorum facultas 91; dos . . . facultas mulieris 117. 118; in facultate parentum succedere 97; facultates maternas 127; facultates pro scelere puniendo non usurpandas, nisi ex lege sententia detur 199; facultas servi 9. 155. 188.

falsare regias auctoritates et preceptiones 219; *f.* scripturas *ib.*; testamentum aut ordinationis scripturam *f.* 221; voluntatem defuncti *f. ib.*

falsarius, falsarii 75. 82. 170. 203. 221. 222. 321; falsarii scripturarum 218; *f.* metallorum 223.

falsitas, falsitatis conscii 221; falsitatis infamia 73; pro falsitate ferre infamium 221; reus, reatus falsitatis *ib.*

falsus: falsa accusatio 171; commonitoria falsa fingere, deferre 221; falsa donatio 12. 148; falsa moneta 178. 179. 224; nomen falsum sibi inponere 221; scripturas falsas facere, conficere 221, facere vel recitare 179, recitare vel subponere, in iudicio proferre 219; falsum testimonium dicere 72. 75. 76. — principi falsum suggerere 179.

fames: ingenuum fame oppressum emere 319.

familia 39. 108. 228.

famulus: medicus famulum in doctrinam suscipiens 293; contubernia famulorum 282.

femina *passim, ex. gr.*: in omnem hereditatem femina accipi debet 126; feminas violenter aut per consensum sibi coniuges sumere 113; femina minoris, maioris aetatis disponenda 88. 89; feminae, quas contigerit duobus viris aut amplius nubere 140.

fenum 239.

fera: feris laqueos, sudas ponere 250; occasio, que ad feras adparatur 251.

ferie: *f.* messives, vindemiales 45.

festus: dies festi 44. 302. 312; festa nuptialia 303.

figus: caricas, hoc est figos 233.

fideiussio 265.

fideiussor 9. 45. 46. 151. 169. 191. 208. 293.

fidelis: testes, quos sibi fideles esse novit 180; fidelis regis 180; fideles (*sc.* regis) 297. — fideles = *christiani* 299. 300.

fides: idonei testes, quibus merito fides possit adhiberi 202; fides (sancta, christiana, catholica) 300. 302. 304. 306. 307. 309. 310. 312.

fiducia conprobandi 176.

filius, filia 15—19. 79. 119. 121. 124—135. 201 *saepius*; filii legitimi 106. 107. 116. 139. 140. 147. 172. 198. 318; *cf.* 317;

idonei filii 94; f. naturales 318; clericorum f. 144. 145; si filius filiae X diebus vivens et baptizatus discesserit 131; filius, filia cum XX annos aetatis impleverint 15. 127; filii matrem sequantur 320; filii condicionem matris sequantur 266; filius ad conditionem genetricis pertinens 282; filii condicione patri sequantur 95; filii ex priori coniugio procreati, geniti 93 *sq.* 118; f. de alio coniugio 201; f. ex eodem coniugio procreati 127; communes f. 115. 118; f. de diversis parentibus nati 141; f. ad domum transeuntes alienam 16. 127; filii in patris potestate 127; filius patris servans obedientiam 132; patre mortuo filiorum utriusque sexus coniunctio in matris potestate 92; filios suos vendere, donare, oppignerare 10. 154; f. suos necare 184; potestas flagellandi et corripiendi filios 139; filius, qui aliquid adquisierit sive de munificentia regis aut patronorum beneficiis promeruerit 142; filii parentum crimine socii 181; f., qui non sunt sceleris patris participes 198; filius cum patre in commune vivens 132. 142; cum filius duxerit uxorem, filia maritum acceperit 13; pro filiorum nuptiis definitio 88; pro filio coniunctionis copulam appetere 93; nuptiarum tempore filiis donata 141; filii in hereditate primi sunt 124; si pater intestatus obierit, sint illi heredes filii 317; exheredare filios 138. 139; meliorare filios 142; intestatus, intestata filios non relinquens 141. 146; si filius habens uxorem et filios, patre vivente recesserit 132; de filiis ante patrem mortuis 317; filii cogendi sunt subplere, unde autor eorum debitor 166 *sq.* — filia coniugio copulanda 90; de filie nuptiis definire et de pretio convenire 87; pretium filie 99; filiarum sollicitatores, filiam sollicitare 101. 102; filia iugulata 248; f.

in adulterio a patre suo occisa 104.

fines: infra fines regionum nostrarum (*sc.* Gothorum) mancipia vendere 307; fines fundorum, loci 288. 289.

ingere: f. parentes 221; scripturas fictas conficere 42.

finire causam, causarum negotia 45. 46. 72.

firmare: iuramento f. 50. 57. 278; testibus f. 50. 278; per donationis chartulam firmare 319. — placitum trium testium roboratione firmatum 203; (volutas morientis) sacerdotis atque iudicis suscriptione firmetur 83; epistolam tres testes signis aut suscriptionibus simul cum ipso (autore) firment 180; mandatum trium testium adnotatione firmatum 180.

firmitas 7. 8. 9. 12. 117. 118. 151. firmus: posterior scriptura firma habeatur 222.

fiscalis: servi fiscales 173. 284; servorum fiscalium mancipia, liberti, libertates 173.

fiscus 44. 71. 111. 202. 219. 224. 252. 293. 295. 297. 305. 307—311; fisci vires 42. 173. 251; ius fisci 71; nihil fisco debeat perire 281; a fisco pretium detur 224; fiscus de quorumlibet iure quodcumque tenens, sive quilibet de fisci rebus aliquid tenens 285; actores fisci 297; quibus commissus est fiscus 71; fisci servi 285; servo fisci conlata libertas regie manus stilo conscripta 173; si privatus cum servis fisci habet causationem 297; cum rebus omnibus fisco servituri adsociantur 181.

flagellare: publice flagellatus 119.

flagellum: flagella publice extensus accipiat *vel similiter* 3. 46. 53. 64. 98 *passim*; in conventu publico (publice) fl. accipere 110. 208. 228. 269; in populi conventu fl. acc. 182; in conventu mercantium publice fl. suscipere 270; fl. coram, ante iudicem acc. 210. 212. 228. 240. 261;

- flagellis in iudiciis presentia verberari 53; a iudice flagella accipere, flagellorum ictibus verberari 99. 159. 254; a comite civitatis vel iudice fl. hictibus verberari 252; iudex . . . a comite civitatis C flagella accipiat 110; CC flagellis publice verberentur et decalvati decem convicinas possessiones circuire cogantur 182; CC flagella suscipiat et insuper flammis ardentibus exuratur 293; sine suo infamio dignitatis C hictus flagellorum accipiat 58; non ei ista correptio flagellorum inducat notam infamie 48; absque ulla testificandi iactura XXX flagella suscipiat *ib.*; mori de flagello 194; flagello percutere 139.
- flamma: servus . . . flammis ardentibus exuratur 293.
- fleotomare, fleutomare 291.
- fleotomia 293.
- fleotomus, fleutomus 291. 293.
- flumen: inundatio fluminum 50. 58; transitus fluminis 253; non licet integrum flumen excludere 254; flumina maiora 253.
- forma 4. 7. 8. 13. 113. 115. 128. 154. 162. 209. 211. 245. 282; condicionis f. 95. 96; constitutionis f. 118; donationis f. 12. 148; legis f. 95; ordinationis f. 130; venditionis f. 9.
- fornicare 106. 110.
- fornicatio 118. 312; meretrix publice fornicationem exercens 109; per fornicationes pecuniam domino suo adquirere 110.
- fossa: campi fossis concincti, precincti 238. 252; fossas per circuitum pro solo terrore constituere 238.
- fossatum protendere 252.
- foveas facere (feris) 250.
- frater, fratres 78. 91. 92. 99. 105. 124—126. 134. 135. 141 *saepius*; inter fratres habere portionem 15. 105; divisio facta inter fratres 276; filii fratrum 126.
- fraternum torum violare 116.
- fraudulentus 83. — fraudulenter 199. 222.
- fraus 39. 97. 168. 179. 259. 265; fraudis commentum 223. 229; fraus iudiciis 51. 208; si fraus in pretio rei vendite fit 152; conscius fraudis 222.
- fructifera loca 239.
- fructus: fructos (*sc.* facultatis) percipere et cum filiis communibus consumere expensis 127; porci inter consortes ad glandem in communi fructu suscepti 256; fructus (*sc.* camporum) 234. 236—240.
- fruges: rem cum frugibus restituere 229; usure frugum 163; fruges aridas et humidas commodare 163; fruges (camporum) 234. 237. 239. 240. 242; fruges colligere 229. 237. 239.
- fuga: servus in fuga elapsus, positus 7. 162. 261. 266; *cf.* 285; servus per fugam rediens 264; servus in fuga de artificio suo vel iusto labore adquirens 266.
- fugax: servus f. 320.
- fugere: servus, mancipium fugiens 262. 263. 266.
- fugitivus: fugitivus (servus) 3. 7. 163. 260. 263. 264. 266—268. 284; fugitivum suscipere 262. 265; f. celare 261. 262; fugitivo humanitatem dare 263; quod iudex apud fugitivum invenerit, comiti civitatis ostendat 268; fugitivus in domo potentis inventus 265; ad cuius domum venerit fugitivus, prioribus loci, vicis, prepositis testetur 264; f. sub illius, apud quem inventus est, fideiussione consistat 265; dominus per se sive per hominem suum requirens fugitivum 267; crimen a fugitivo admissum 267; merces, beneficium eius, qui comprehendit fugitivum 265. 266.
- functio: functio publica, in arca publica functionem exolvere 157; functionem rei acceptae publicis hutilitatibus impendere 158.
- fundus 12. 282. 290; ius fundi 282. 289. 290; fundi territorium 278; fines fundorum 288.
- fur 5. 72. 161. 164. 179. 205. 208—210. 212. 213. 238. 249. 258;

pro fure teneri 244. 257; fur captus in furtum, dum res furtivas secum portare conatur 211; fur nocturnus *ib.*; fur per diem gladio se defendens *ib.*; furem sua investigatione perquirat 161; datis invicem sacramentis promittant, quod furem fideliter querant 209; cum furibus conscii 208; furi est similis, qui rem furtivam sciens comparavit 209; si de fure quis nesciens comparaverit 208; furis damnum 210. 212. 258; crimen cum fure defecit 212; hereditas furis *ib.*
 furari: conscius et qui furti ablata sciens suscepit in numero furantium habeatur 208; de furatis apibus 259; furantes aquas 254; de instrumentis mulini furatis 210; pignus furari 164; fugitivum cum rebus furatis repperire 266; de tintinabulis furatis 210.
 furor: in furore servum, ancillam occidere 196.
 furtim auferre, ferre 204. 211.
 furtivus: res furtivas secum portare 211; rem furtivam querere 206; rem furtivam comparare 209; rem furtivam vendere, vendita postmodum furtiva adprobata 294. — furtive occidere quadrupedem alienum 213.
 furtum 5. 160. 161. 197. 203. 205. 207. 210. 217. 250. 259; fur captus in furto 211; furti conscius 204; cum furti consorte dividere *ib.*; compositio furti 5. 257; furtum taxatum 210; capitalia non accusata, sed furtum 176; accusare in crimine, i. e. veneficio, maleficio, furto 205; domino vel conservo facere furtum 213; pecunia et res regis furto sublatae 209.

G.

gener 201.
 genetrix: filius ad conditionem genetricis pertinens 282.
 genitores 139.
 gens = *natio*: gentes imperio (regis Gothorum) subiugatae 37; aliene

gentis leges 44; ad adversam gentem pergere 41; nobiles et inlustres gentes, que legibus ordinare curaverunt populorum excessus 299; provinciarum nostrarum cuiuslibet gentis homines 113; gens (Gothorum) 41. 42. 176. 178. 179. 180; seniores gentis Gotorum 90; gens (Iudaeorum) 304.

genus: personae de superiori aut de inferiori genere discreto ordine venientes 19. 124; ex genere manumissoris coniugium ademtare 174; coniugia ex genere nostro (*sc.* Iudeorum) 312; maternum genus 126; generis nobilitas 284 *sq.*; genus mutare 221; sextus generis gradus 112.

germanus, germana 92.

gillonarii 74.

gladius: gladium evaginare 185; qui prior contra quemlibet iratus eduxerit gladium 190; sub gladio mortem timere 81; fur se gladio vindicans, defendens 211.

glandiferae arbores 235. 253.

glans, glandes: porci ad pastum in glande suscepti 256; porci in glande placite, sub placito missi 255. 256; porci in silva tempore glandis inventi 255; de glandibus orta contentio 256; pro glandibus decimam consequi 257.

gloria, *titulus regis*: gloria vestra 312. 313; gloria nostra 53.

gloriosus, *titulus regis regnantis: in inscriptionibus Legis Reccessvindianae semper legitur*: Flavius gloriosus Reccessvindus rex *p. 35 sqq.*; *cf. Indicem legum*; gloriosus Wamba rex 316; gloriosus dominus noster Ervigius *ib.*; gloriosae memoriae pater noster et decessores nostri 11.

gradus: ordo vel gradus 74; = *gradus propinquitatis*: gradus primus, secundus 121; gradus tertius 94; gradus sextus 303. 312; gradus septimus 19. 127; parentes gradu proximiores 132; hereditatem qui gradu alterum preceedit obtineat, qui in uno pro-

pinquitate gradu equales sunt equaliter partiantur 126.
 gratia 72; in gratiam recipere 140.
 gravida: mulierem gravidam percutere 183; gravida a marito relicta 94; gravida cum filiis relicta uxor 132.
 gravis culpa 138; graves iniuriae 202.
 grex 247. 257.
 gubernaculum civitatis 30.
 gubernare 198. 308.

H.

habitatio 289; loci h. 280.
 (herba), erba 239. 257.
 hereditare 133.
 hereditarius: maritus et uxor sibi hereditario iure succedentes 19. 127.
 hereditas, hereditates 12. 18. 19. 39. 40. 92. 106. 124—126. 131. 134. 139—141. 199. 222. 223; hereditatem adire 40; si maius est damnum quam hereditas, faciat cessionem 212; in hereditate filii primi sunt 124; hereditatem, qui gradu alterum precedit obtineat, in omnem hereditatem femina accipi debet 126; parentum hereditas 124. 130; paterna h. 16. 128; aequaliter partiantur filii sororum hereditatem 317; mulieris hereditas 119; h. illius, qui moritur intestatus 19; h. parvuli 130. 131; luctuosa h. 131; quartam partem hereditatis relinquere naturalibus 318; h. adulteri, adulterae 106; h. avi 317; h. clericorum, monachorum, sanctimonialium 127; h. culpatis 43; h. furis 212; parricidae h. 201.
 heres, heredes 15. 40. 77. 94. 107. 115. 130. 166. 280; heredes legitimi 14. 39. 40. 116; proprii h. 129. 144; propinqui h. 90. 115. 119. 201; h. vel propinqui 311; h. proximi 202; si pater intestatus obierit sint illi h. filii 317; usque ad septimum gradum h. non relinquere 127: si h. non fuerint, fisco cogatur inferre 293; h. donatoris 148. 319; h. eius, qui dotem conscripsit 115; h.

episcopi, clericorum 144; h. (mandatarii) 70; mariti h. 90. 146; patroni h. 13. 149; quod autor spocondit, heredes persolvant 223; heredes nolentes satisfacere pro autore *ib.*; nec heredes pro factis parentum periculum pertimescant 181; heredi contra priorum definitioni venire non licet 79; debitum heredis exolvere 222; cartarum strumenta et librorum volumina pertinent ad heredes 82; substantia heredibus occisi addicta 201; heredes iudicio de persona absque mortis interitu sententiam ferant 119.
 heresis 300. 301.
 heretici 296. 298. 301.
 herilis potestas 29.
 heris (= aeris) 225; *v.* aes.
 hipocisis, ipocisis; ipocema, ypoce-mata 292.
 (holographus), olografus: de olografis scripturis 83; olografam scripturam sua denuo suscriptione confirmare 84; scripturam olografa ratione conscribere *ib.*
 homicida 72. 197 *sqq.*; tamquam homicida teneatur 236; homicidam accusare 198. 199; homicida nec facultatibus suis liberatus utetur 202; h. ad ecclesiam, altaria confugiens 200. 201; homicidam fraudulenter excusare vel defendere 199.
 homicidium 176. 178. 192 *sqq.* 274. 293; voluntas homicidii 192; nullum homicidium voluntate commissum legibus relinquatur inultum 201; qui nolens h. admiserit 193; nolendo h. committere 197; (occisio, quae) pro homicidio non tenetur 100. 101; talis mors (presumtoris, percutere volentis) pro homicidio computari non potest 190; si de incisae arboris ruina homicidium perpetratur 236; homicidio infamis 194; homicidio infamari 194 *sq.*; pro homicidio puniri 183. 190. 191. 194; satisfactio homicidii 196; de homicidiis, i. e. viris ac mulieribus, infantibus, servis vel ancillis compositio

- constituta 248; compositio homicidii 248; pro homicidio summam compositionis exolvere 218; compositio homicidii, i. e. sol. CCC 215; medietas homicidii. h. e. CL sol. 199. 215.
- homo, homines: hominem occidere 186; qui h. nesciens occiderit 192; h. ignorando occidere 193; hominum partum excutere 183; mentes hominum turbare 182; in hominibus ligamenta facere *ib.* — per hominem suum fugitivum requirere 267; prepositus hostis hominem suum ad regem mittat 271; homines partis eius 289. — boni homines 282; homo ignotus hospicio susceptus 262; liberi homines 173; privati h. 297; *cf.* privati.
- honestus, onestus: coniunctio honesta 14; honestum lucrum 12; iudicio (iudicis) et trium honestorum virorum 165; coram iudice et aliis honestis viris 177; honestior persona 73. 219. 231. 240; onestior loci persona 273; honestioris loci persona 213. 253.
- honor: cuiuscumque honoris aut ordinis iudex 52; iudex honore privatus 297; amisso loci et dignitatis honore, honore solutus et loco 301; honor ecclesiasticus 174; h. sacerdotalis 49; nullus de religiosis cuiuscumque hordinis vel honoris 310.
- hordinare *v.* ordinare.
- hortus, ortus 5. 160. 234. 235. 241; de ortis sepe conclusis 238.
- hospes, oспes 3. 257—263. (hospicium), ospicium 263.
- hostilis: provincias non hostili predatione vastandas 231.
- hostilitas: hostilitatis naufragium 6. 162.
- hostis, ostis, hostes 31. 32. 41; mancipia ab hostibus occupata excutere, ab oste auferre 158. 159; mancipia vel quaslibet res de manu hostis excutere 272; mancipium ab hostibus venditum 158. 159; hostes sacre fidei 301; = *exercitus*, *expeditio*, '*Heer*, '*Heerfahrt*': prepositus hostis 269. 271; exercitum (= *populum*) ad hostem compellere 269; Gotos in hostem exire compellere *ib.*; servi dominici, qui in hostem exire compellunt 270; in hostem ambulare, proficisci 269—271; de hoste ad domum redire, refugere 269—271.
- humanitas: humanitatis aliquid a rege concessum 62; = *refectio*: (ospicio suscipere) vel humanitatem dare 262. 263.
- humilis: humiles . . . potentes 220; christianus quamvis humilis servilisque persona 306; humiliores 222; humilioris loci persona 240; humilior ingenuus sive servus 67; h. istatum libertatis perdat 224.
- hutilitas *v.* utilitas.
- hypoc. *v.* hipoc.
- I.**
- ianua 228.
- ictus, hictus: in multitudine hictum noxium mittere 194; ictus flagellorum *cf.* flagellum.
- idoneus, idonei 75. 304; idonei ingenui 75; idonei genere, h. e. indubitanter ingenui 73; nobiles idoneaeque personae 43; idonei filii 94; idonei testes 50. 73. 81. 84. 202. 275. 276; testes numero et dignitate idonei 194; idoneus (?) fideiussor 151; venditor idoneus 9. 151; — idoneus servus (*opp.*: servus vilior) 190; idoneus servus (*opp.*: s. rusticus) 188 (187); idonea ancilla (*opp.*: inferior a.) 109; — idonea probatio 97; idonea scriptura 85.
- ieiunia 49.
- ignis: qui ignem in itinere factum neglexit extinguere 234; ignem in alienam domum supponere 232; domibus ignem inmittere *ib.*; ignibus concremari (*supplicium*) 109. 232. 304. 313.
- ignominia, ingnominia 81. 190.
- ignoranter iudicare 51.
- ignorantia: per ignorantiam (iniuste) iudicare 51; excusatio ignorantiae 209.
- ignorare: ignorando occidere hominem 193.

- ignotus homo 263.
 imperium: maioris imperio aliquid committere 227; gentes imperio (regis) subiugatae 37.
 impromutuare 319.
 inanes relinquere filios, nepotes 138.
 inauditum in custodia retrudere 293.
 incantationes 182.
 incarnatio: anni incarnationis domini nostri Iesu Christi 316.
 incautus: qui incautus percussit atque occidit 194; incautus venator 251.
 incendere: domus incensa 232. 233; silvam alienam incendere 233; vineam alienam inc. 236.
 incendium 5. 6. 160—162. 211. 232—234.
 incensores 232.
 incestiva coniugia et adulteria 112; incestiva coniunctio 312.
 incestus 111. 303.
 includere: animalia, pecus i., inclusum detinere 240. 241. 246. 252; — dominum, dominam . . . violenter includere 228.
 incognitus: nulli ingenuo liceat de incognito homine comparare 208.
 incola 303.
 indago: pro veritatis indagine questioni subdi 178.
 index 203—205; indices veritatis 178.
 indicare 203. 204. 231.
 indicium, indicia: certa indicia 52. 96. 105; manifesta indicia 111. 203. 213; competentia indicia 104; merces indicii 205; mercedem pro indicio requirere 204; aliquid velut pigneris indicium tollat 255; dubium primae possessionis indicium 289.
 indictio: publicae utilitatis i. 52; populos indictionibus inquietare, adgravare 297.
 indigna scriptura 85.
 indiscretus: qui i. percussisse vel occidisse videtur 194; indiscrete percutere *ib.*
 indiscussus: ne indiscussus medicus custodiae deputetur 293.
 indivisus: silvae inter Gotum et Romanum indivisae relictæ 278.
 infamari: 72. 204; homicidio infamari 194 *sq.*
 infamia 109. 140. 190; publica i. 222; perpetua i. 308; ad perennem infamiam deformiter decalvetur 190; infamia notari 73. 96. 222. 227. 308; nota infamiae 48. 57. 77. 113. 114. 321.
 infamis 218; homicidio infamis 194.
 infamium = *infamia* 58. 204. 221.
 infans, infantulus: infantem, infantulum exponere, proicere 136. 137; a parentibus infantulum nutriendum accipere 138; per singulos annos singulos solidos pro nutrito infante percipere *ib.*; merces pro nutritione infantuli *ib.*; si genitus infans non longe defunctus hereditatis possit iura sortiri? 130; infantem formatum, i. informen extinguere 183.
 inferior: i. persona 73. 177. 239. 252. 254; i. loci persona 273; nobilis adque inferior ingenuus 287; liber et inferioris loci persona 239; puella ad inferiorem maritum deveniens 92; — inferior ancilla (*opp.*: idonea a.) 109.
 infidelis (patrono) 149; populi infideles (= *pagani*) 300.
 infirmare scripturas 78.
 infirmitas 61. 91. 318.
 infirmus 292; *v.* medicus.
 informatio: epistola informationis 287.
 ingenuitas 96—98; ingenuitatis status 98. 306; ingenuitatis probatio 170; i. libertas 76; = *copia ingenuorum*: quando ingenuitas defuerit 108; ubi ingenuitas desesse dinoscitur 171.
 ingenuus, ingenua 62. 64. 65. 67. 68. 75. 76. 97. 98. 101 *et passim*; persona ingenua 48. 67. 176. 183. 197; ingenuorum dignitas 76; humilior ingenuus, i. et pauper 67; ingenuae minoris dignitatis personae 72; inferior ingenuus 287; ingenui (testes) 12. 48. 82. 144. 286. 287. 319; compositio, quae est de ingenuis constituta 195. 209; libra auri pro iniuria ingenui data 216;

- ingenuum vendere 8. 153; ingenuus, qui se vendi permiserit 10. 153; ingenuum hominem captivum aut in fame oppressum emere 319; i. plagiare 215. 216; filium, filiam ingenui plagiare, sollicitare 214; ingenuum sibi servum addicere velle 169. 170; ingenuus ad servitium repetitus 170; i. in statum suum redactus 153; ingenui ingenuus adsertor 68; ingenuus homo in sua potestate consistit 13. 149; i. in patrocínio 178. 227. 228; i., qui filios, nepotes, pronepotes non reliquerit, faciendi de rebus suis quidquid voluerit licentiam habet 133; viri ingenui qui regias ancillas vel cuiuscumque habent copulatas 95; ancillae viris fraude coniunctae 97; ingenuam absque regio iussu violenter dare marito 101. 102; mulier ingenua servo alieno se coniungens 94; ingenua mulier viro se adulterio miscens 105; m. i. servo suo vel proprio liberto se in adult. miscens 94; servus in fuga positus sibi mulierem ingenuam copulans 266; ingenuam rapere 98. 100. 101; domini servos suos ingenuos esse mentientes 96; servus ingenuum se esse mentiens, dicens 265. 266. 320; ingenuorum personas subdere questioni 176; ingenuus absque infamia verbera ferat 109; cedes inter ingenuos 76; cedes ingenui 185; pro exposito infantulo ingenuo servire 137; meretrices ingenuae 109; furtum ab ingenuo novies sarcitur 210; v. incognitus.
- inhonesta coniunctio 14. 147.
- inimicitia 193.
- inimicus = *hostis*: mancipia vel quodcumque ab inimico excutere 272; mancipium ab inimicis sollicitare *ib.* — inimicum consilium 197.
- iniungere: vicissitudines suas i. 47; actiones (per mandatum) prosequendas, exequendas i. 70. 71; testimonium i. 74.
- iniuria 81. 171. 189. 194. 216. 228. 241. 246. 273; levis i. 194; graves iniuriae 139. 202.
- iniuriosus 171. 271.
- iniustus: iniustum iudicium 56; iniusta petitio 62; iniustus petitor 63. 286. — iniuste iudicare 51; iniuste ad principis conspectum compellere 62.
- inlesus: scripturam inlesam esse adfirmare 85.
- illicitus: illicita facere committere, operari 207. 208. 227; de turpibus et illicitis rebus pactum 80.
- inluster: persona nobilis et inluster 190; nobiles et inlustres gentes 299.
- inmissores tempestatum 182.
- immunis: ab calumnia repetentis i. 167; a mortis periculo i. 178; ab sententia i. 114.
- immutare voluntatem 12. 148.
- innocens 180. 205. 217; i. servus 178. 188; adprobatio servi innocentis 179; innocens adprobatur 205; adprobat se aut sacramento aut testibus innocentem 209; suo se sacramento innocentem redere 177.
- innocentia accusati 203.
- innox, innoxius 176. 179. 213.
- inoffensi filii, nepotes 138.
- inordinatus: inordinata relinquere 39. 40; si inordinatus moriens filios legitimos non reliquerit 172.
- impressio principis 39.
- inruptio *pro* interruptio 286.
- inscribere 177. 205. 213. 304.
- inscriptio trium testium suscriptione roborata 176; inscriptione aliquem inpetere 304.
- insinuare: regis auditibus aliquid i. 114; voluntatem servis i. 83.
- insistere: iudice insistente 113. 294. 321.
- inspectio estimantium 237; i. iudicantium 290.
- inspector 3. 289. 290.
- inspicere damnum 234. 240.
- instantia 49. 52. 54. 70. 76. 119; instantia sui laboris 82; iudicis i. 68. 70. 94. 102; saionis i. 52; i. mansuetudinis (regis) 52.
- instituta sanctorum canonum 144.
- instituti iudices 58. 305.

- institutio 90; legis huius institutio *ib.*; Romanae leges seu alienae institutiones 44.
 instrumenta: i. mulini ferrata 210. = *scripta*: de instrumentis legalibus 27; instrumenta cartarum 85; *cf.* strumenta.
 insultare 217.
 intentio 54. 77. 199. 283; intentionibus tutor debet parare responsum 135.
 intercedere: intercedentes clerici 156.
 interpellare 189. 231. 319.
 interpositus emtor 156.
 interrogare testes 52; servus et ancilla in tormentis interrogati 178.
 interruptio tricennii 285; i. temporis 286; *cf.* inruptio.
 intervallum: per intervalla temporum vel horarum salutem (mentis) recipientes 82.
 intestatus, intestata 19. 90. 124. 141. 142. 146. 317; ex intestato 133.
 inundatio fluminum 50. 58.
 invadere 13. 158. 227. 230. 257. 277; non expectata discussione i. 229; in duplum reddant invasa 280.
 invalidus: invalidum erit (si quid donatum, distractum est) 172; invalida scriptura, definitio 81. 136. 147. 322.
 invasio 226; damnum invasionis 228.
 invasor 289.
 inventarium 134. 144; reddere rationem iuxta inventarium tempore acceptae tuitionis factum 136; rerum inventarium de rebus ecclesiae factum 144.
 investigare rei veritatem 61. 296.
 investigatio: furem investigatione perquirere 161.
 involare = *furari* 207—210. 213. 241.
 iocans: qui iocans percussit et occidit 194.
 ipoc- *v.* hipoc-.
 iratus 239; qui prior contra quemlibet iratus eduxerit gladium 190.
 irritus: servorum venditiones in irritum devocare 154; coniugium irritum 102.
 iter: iter publicum claudere 251; in itinere hominum periculum non apparandum *ib.*; in itinere morientis voluntas 82; itineris necessitas 61; quantitas itineris 62; servus, qui (fugitivo) iter monstravit 263; in itinere constitutus 211. 231. 234; propter furti rapacitatem in itinere positum occidere 197; in i. p. iniuriose retinere 189; iter agentibus adplicandi spatium non vetetur 252; i. a. pascua non vetentur 253; i. agentium animalia de campis vacantibus expellere 252.
 iterans *pro* itinerans.
 itinerans, iterans 189. 231.
 isc- *v.* sc-.
 isoces aut alii pisces marini 253.
 isp- *v.* sp-.
 iss- *v.* s-.
 ist- *v.* st-.
 Iudaicus: ritos Iudaicos exercere 311.
 Iudaizantes christiani 311.
 Iudei, Hebrei *v.* *Indicem pers. et loc.*; Iudei seu baptizati, sive non baptizati 304; *cf.* 310. 312; ne I. contra christianos testificentur, testimonium dicant 304; ne I. questione christianos inscribant *ib.*; nulli Iudeo licet inscriptione christianum inpetere *ib.*; si Iudei causarum negotia inter se habent *ib.*; ne christianus pro Iudeorum causis tormenta subeat *ib.*; ne chr. Iudeum vindicare vel tueri pertemet 310; Iudei, qui ad fidem sanctam confugium fecerunt 306; quae in Iudeorum placitis sunt conscripta eorumque publica scriptione notata 302; placitum I. in nomine principis factum 311; nullus Hebreorum christianum liberum vel servum in patrocinio vel servitio suo habeat 307; nulli Iudeo liceat christianum mancipium comparare vel donatum accipere 305; ne Iudeis mancipia christiana adhereant 307; mancipia christiana nullatenus in Hebreorum iure manere obnoxia

306; mancipia(Iudeorum)per constitutionem regiam absoluta *ib.*; (Iudeus), qui christianum mancipium circumciderit 305; nullus Iudeus circumcisionem operabitur, patietur 303; christiani ab Hebreis circumcisi 306. 308.

iudex, iudices 3. 6. 8. 16. 33 *et passim, praesertim* 44 *sqq.*; omnis, qui potestatem accepit iudicandi, iudicis nomine censeatur ex lege 55; (iudices): comes, vicarius comitis, thiuphadus, dux 52; (iudices): dux, comis, vicarius, pacis assertor, thiuphadus *etc.* 55; cuiuscumque honoris aut ordinis iudex 52; iudices (vel) quibus iudicandi potestas est 60. 296; i. per regium decretum instituti 58; i. instituti 305; dum rex i. ordinat, sua largitate eis compendia ministrat 297; iudex a rege constitutus 318; i. ex regia iussione const. 47; (iudices) qui ex regia iussione aut ex consensu partium eligantur 55; iudex consensu partium electus 46; electionis (iudicis) pactio 47. — iudex provinciae, iudices provinciarum 94. 184. 230 *sqq.*; iudices civitatum 263. 281; iudex territorii 75. 117. 137. 184. 189. 263. 297; i. vicini territorii 219; iudices in territoriis constituti 305. 306; *v. infra*; locorum iudices 8. 153. 182. 196. 254. 258; iudex, qui fuerit in proximo constitutus 257; iudicis territorium 62. 63. 205; iudex, in cuius territorio est qui petit 63; i., ad cuius ordinationem petitor pertinet 62; quilibet ex alterius iudicis potestate *ib.*; iudices christiani 304; a iudice missus 48; si iudex miserit nuntium 318; si iudex servum ad discutienda negotia deputat 48; a iudice ordinatus, ad tollendum destinatus 51; exsecutor iudicis; *v. saio*. — regi, iudici vel comiti pro pignere querellare 63; ancilla donetur cui rex aut iudex vel comes voluerit 110; sine regis vel iudicis iussione domum alie-

nam adprehendere 228; mulieres favore regum vel iudicum viros spernentes 119; interpellare regem aut iudicem 318; ad principis conspectum vel ad discussionem quorumlibet iudicum alium compellere 62; principe ordinante vel iudice 220; apud audientiam principis appellare iudicem 53; iudices principum metu vel iussu iustitiae, legibus contraria iudicantes 56; iussu principis vel episcopi atque iudicis 204; data episcopis potestas distringendi iudices nequiter iudicantes 57; episcopus et (vel, sive) iudex 83. 84. 111; sacerdotes excessus iudicum ad regis agnitionem referant 297 *sq.*; sacerdos et (vel) iudex 83. 84. 113. 114; comes vel iudex audiat, discutiat 57. 205, reum comprehendat 205; *cf.* 63. 110; comes iudici auxilium prebeat 217; comes civitatis vel iudex 71. 128. 175. 252. 253; i. vel prepositus civitatis 165; i. a comite civitatis querat auxilium 217; quod i. apud reum invenerit comiti civitatis ostendat 268; i. pulsatus ante comitem civitatis rationem reddat 57; i. a comite civitatis C flagella suscipiat 110; dum numerarius vel defensor ordinatur, nullum beneficium iudici dare debet 297; iudices aut actores 297; auditores vel iudices 219; iudex vel boni homines 179; iudex vel saio 54. 60. 61; anulo iudicis aut saionis obsignata 286; iudex saionem per epistolam informet *ib.*; i. transmittat sagionem 318; coram iudice vel eius saione iurare 179. — de commodis adque damnis iudicis 54; medietatem de damnis sibi iudex adquirat 50; medietatem sibi iudex usurpet 213; iudices ex causis tertiam partem presumentes 54; iudex (de compositione) pro labore suo decimum consequatur 217; i. pro labore suo et iudicata causa . . . vicensimum solidum accipiat 54; iudici X soli-

dos exolvere 213; iudex de bonis quartam partem amittat fisco profuturam 224; i. X lib. auri fisco exolvat. *Cf.* iudicare, iudicium.

(*a*). accusare ante (apud) iudicem 104. 107; iudicibus et accusare et damnare licet 137; accusator rei ordinem scriptis exponat et iudici occulte presentet 176; accusator coram iudice penas inferat, ne vitam extinguat 177; admonitio iudicis 49. 230; admonitus a iudice 60. 72; adprobare ante, apud iudicem 193. 202. 269; anulus iudicis 286; iudicem appellare 53; iudicis arbitrium 169. 189; audientia i. 158; a iudice audiri 46. 50. (*c*). iudex utrosque castrare procuret 115; i. causas audit, cognoscit, examinat, iudicat *etc.* 46. 47. 52. 54. 69; (iudex) absque causarum audientia vacans 51; apud iudicem causam probare 171; contra i. causam dicere 230; causantium partes a iudice distringantur 60; i. non debent causidicos dilatare 52; cautione se ante iudicem obligare 69; a iudice coactus exolvat 235; comoda iudicis 54; commonitio iudicis 49; sub nomine iudicis commonitoria falsa ficta 226; a iudice commonitus 285; compeditos sine iussione iudicis laxare 217; a iudice satisfacere compellendus 166; iudex reum comprehendat 205. 217. 224; sine conscientia iudicis compositionem accipere 216; i. petenti possessionem consignare procuret 286; a iussione iudicis consignatum *ib.*; iudicis contestatio 259; conventus a iudice 230; correptus a i. 187. 230. 232. 234. 273; iudex beneficio corruptus *v.* beneficium; i. amicitia corruptus vel premio 189; i. muneris acceptione corr. 170; creditor interpellet iudicem 318; creditor iudici pignus ostendat 165; iudex, mox facti crimen agnoverit 198. 227; a iudice in custodia teneri 210. 230. (*d*). iudicibus licet damnare

137; iudex decernit 61; iudex differens (negotium) 52. 63; i. dilatans causidicos, accusantes 52. 199; iudicis dilatio 51. 63; discussio iudicum 62; apud iudicem tormentorum discussio 197; discuti a iudice 175. 205. 207; distringi a iudice, iudex distringens 60. 117. 175. 203. 209. 217. 225; districtio iudicis 251. (*e. f*). iudicis epistula 48. 63. 65. 286; iudex estimat, extimat 162. 191; iudicis estimatio 188. 247; i. examinatio 198; iudex examinat causam 69; excessus iudicum 297; iudicis executio *v.* executio; iudex de facultate exilio deputati curam habebit 198; ante iudicem flagella accipere *v.* flagella; fraus iudicis 51; iudex fugitivum inveniens 268; fur perducatur ad iudicem 210. 213; fustigari ante iudicem 94. (*i*). iudex iniquitatis 177; insistente iudice, iudicis instantia *v.* insistere, instantia; iudici interpellare 231; iudex interpellatus 216; i. interpellantem audire contemnens 50; iudicis investigatio 208; iudex causas iudicans 54; i. non per amicitiam vel cupiditatem aut per commodum, sed ignoranter iudicans 51; iudices principum metu vel iussu iustitiae, legibus contraria iudicantes 56; i. nequiter iudicantes 57; iudex voluntate sua iudicans 318; i. duo iudicia de re discussa conscribat 53; iudicium conscribendum a iudice 54; iudices temperent iudicium 296; iniustum iudicium regio metu vel iussu a iudicibus ordinata 56; coram iudice iurare 179; c. i. iuratione firmare 82; iudicis iussio 228. (*l*). latens mancipium iudici presentandum 262; librum legis iudici offerre 44. (*m*). malitia iudicis 177; iudicem monere 247; iudex mortis sententiam scriptis decernat 196; a iudice mortis sententiam accipere 196. (*n*). necessitatem iudici intimare 61; iudicis neglegentia 60. 110; iudex negotii 49. 322; *cf.*

47. 52. 68. 71; iudici notitiam tradere 176. (*o*). ante iudicem se obligare 69; a iudice obligari 68; iudex occisurus reum 196. 218. (*p*). iudicum pietate reservari ad vitam 201; iudici pro pignere querellare 63; placitum in nomine iudicis institutum 61; ante iudicem placitum dicere 171; iudicis preceptio ad domum absentis veniens 318; presente iudice 134. 170. 230. 257. 264; presentia iudicis 53. 95. 135. 205; apud iudicem probet causas 171; *cf.* 205; iudex probationem inspiciens 266; ad iudicem proclamare 318; professio coram iudice 220; profiteri apud iudicem 53 *sq.*; iudex pulsatus 57; coram iudice pupillo reddita ratio 136. (*q*). questio coram iudice 108; *cf.* 205. (*r*). ratio presente iudice facta 134. 257; iudex rationem reddat 57; quos i. in retrusione facit esse 182; reus comprehensus perducatur ad iudicem 213; *cf.* 217. 268; iudex reum antea non torquet *etc.* 203; i. reum occisurus 196. 218. (*s*). iudicis sacramentum 49; sacramentum coram iudice 51; iudex, quos certiores agnoverit et seniores, faciat eos sacramenta prebere 290; iudicis sententia 101. 227; extra iudicem servos suos occidere 195; iudex illi, cui componere debuit, subiaceat serviturus 51; i. perpetim serviturum petentibus tradat 166; iudicis sigillum 50; iudicis suscriptio 83. 84; iudex suspectus 52. 53. (*t*). tempus sufficienter a iudice constitutum 209; iudex eorum recipere testimonium debet, quos meliores et pluriore esse providerit 170; i. qui temperamentum in tormentis non tenuit 178; tutor ab aliis parentibus in presentia iudicis eligatur 135. (*v*). verberari coram iudice, in iudicis presentia 48. 53; v. a iudice 159. 252.
- iudicare 56. 57; causam i. 53. 54. 58; qui non accepta potestate presumserint i. 47; culpavilis iudicetur 181; ut falsarius iudicetur 221; iudex de omnibus causis, quae iudicaverit, exemplar penes se reservare curabit 54; per amicitiam, cupiditatem, commodum, ignorantiam iniuste i. 51; male i. 51. 58; nequiter i. 53. 57; regio vigore nequiter i. 57; legibus contraria i. 56; voluntate tua i. 318; iudicans 191; discussio iudicantis 52; sententia i. 232; inspectio iudicantium, quos partium consensus elegerit 290; ad iudicium iudicatum non reddere debitum 318; iudicatum 33; i. facere 53; iudicati exemplaria 67; *translative* = *decernere, statuere de rebus suis etc.* 84. 102. 103. 136. 139—141; de peculio suo aliquid iudicare 172; quod de statu eius i. voluerit 176.
- iudicialis tronus 37.
- iudicialiter adpellatus 277; adversarium i. superare 158.
- iudiciarius: iudiciaria ordinatione fungi 179; i. potestate privatus 189; de iudiciaria potestate repulsus 218.
- iudicium 44. 53. 55. 67. 165. 289. 296; i. rectoris provincie vel iudicis territorii 297; i. concilii 298; iudicis epistula vel sigillo ad i. venire 48; se iudicio adfuturum cavere 265; ad iudicium venire contemnere 48. 318; ad i. ingredi 59. 60; iudicio adesse 61. 65; se de iudicio subtrahere 54; de i. proiectus 60; de i. egredi, abici 64; de i. securus abscedat 205; i. presentare 67. 204; in i. presentare 218; actor vel procurator in i. suum representet minorem 297; servum reum in i. presentare 175; accusationem proponere i. 118; negotium in i. proponere 69; scripturam falsam in i. proferre 219; iudicium, ubi causa fuerit intromissa 297; res iudicio repetenda 13. 158; in i. vindicare 135; iudicio, per iudicium adversarium superare 13. 69; in iudicio per patrocinium adversarium obpri-

mere 64; per iudicium obtinere 227. 289; res absque iudicio, ante iudicium usurpata 228. 229; nulla ante iudicium tormenta 265; nullus servorum suorum extra publicum i. occisor 196; i. secundum 69; auctoritas iudicii 58; legale iudicium 51; iniustum i. 56; iudicium veritatis 57; i. equitatis 57. — iudicium = *iudicatum scriptum, notitia iudicati*: iudex duo iudicia de re discussa conscribat, que litigantium partes accipiant 53; iniusta iudicia conscribere 56; iudicium conscribendum, a iudice roborandum 54; iudicia subscriptione roborata 53; iudicium (evidentibus scriptis) emittere 57. 63; scripturae, quae simul tradi partibus debent, i. e. testamenta, iudicia *etc.* 164; evacuatis iudiciis omnibusque scripturis 37; de iudicii textu exemplar fideliter translatum (iudicis) manu suscriptum adque signatum 63. — heredes eodem iudicio, quo *etc.*, sententiam ferant 119. — iudicium *translative* = *arbitrium, decretio* 92; de suis rebus i. ferre 82; i. de facultatibus suis 138; i. testatoris 221.

iugalis: i. copula 312. — bos i. 319. iugulare 248.

iumentum 231. 253; iumenta in messem alienam missa 238; i. in messe inventa 241 *sq.*; i. percutere 247; iumentum partum excutere 245; iumenta se invicem confidentia 245; iumentum praestare 4. 160.

iuramentum 91. 177. 196; iuramenti condicio 82; i. federe promittere 40; sub i. taxatione 83; iuramento firmare 50. 57. 278; cum iuramento pretium datum manifestare 159.

iurare 52. 62. 72. 84. 137. 229. 233. 280; i. ad condiciones 53; condicionibus editis i. 73; per condicionum seriem i. 75; coram iudice vel eius saione districte i. 179; testes iurantes 177; si consortes non dignentur iurare 280.

iuratio: coram iudice iuratione confirmare 82.

ius, iura: sanctio iuris antiqui 154; artifex iuris 30; ius iustum 281; non disceptatione uti, sed iure 28; hereditatis parentum iura sortiri 130; ius rei sue 283; rem iuri suo adplicare 201; rem sui iuris esse adstruere 285; rem sui iuris esse convincere 286; aliquid iuri suo defendere 10. 154. 279; pro suo iure presumere 256; perenni sibimet iure vindicare 285; ad ius suum revocare 237; proprii iuris dominus 68; iuri proprio mancipare 154; servus, ancilla alieni iuris 110. 220; venditor (vel donator) iuris alieni 8. 153; alieno iuri debitam scripturam subtrahere 220; fiscus de quorumlibet iure quodcumque tenens 285; ius, iura fundi 282. 289. 290; iure hereditario sibi succedere 19. 127; ius precarium 42; ius usufructuarium 14. 15. 127. 128. 148.

iussio regis, regalis, regia 55. 58. 102. 228. 270; i. iudicis 228; iudicis iussio obsignata 63.

iustitia *ex. gr.*: contra iustitiam et leges 48; iustitiae, legibus contraria 56.

K.

kalendae 45. 306. 313. 319.

L.

labor 82. 266; rem cum augmento laboris amittere 283; pro commodo sui laboris aliquid accipere 69; tertiam partem pro laboris sui premio consequi 272; iudex pro labore suo decimum consecutus 217; i. p. l. s. vicissimum solidum accipiens 54; sationes p. l. s. decimum solidum consecuti 55; = *labore conquistata*: in terra patroni de labore suo adquirere 172; domino restituat tributa de labore suo servus 319; = *terra, quae labore culta est*: laborem sepe circumdare 253.

- laicalis: l. vestis 112. 115; l. conversatio 114.
- laicus, laici 12. 43. 49. 144. 301. 310.
- langor: pre langore scribere non valere 83; gravis langor 81.
- lapis: lapide percutere 139; lapide, lapidibus perimatur 304. 313; lapides = *termini*: lapides notis evidentibus sculpti 288.
- laquei feris preparati 250.
- largitas (regis) 278. 297.
- latens servus 262.
- latrones celandos suscipere 267.
- latus: personae a latere constitutae 19. 125; a latere venientes 124.
- laxare compeditos 217; l. servum 261.
- legalis: l. censura 299; l. districtio 297; instrumenti legales 27; legale iudicium 51; legalis ordinatio 306; l. ordo 299; l. pena 105; l. satisfactio 101; l. sententia 58; l. successio 94. 95. — legaliter 85. 89. 102.
- legislator 27. 28.
- legitimus: coniugium legitimum 172; filii legitimi *v.* filius; heredes legitimi *v.* heredes; legitimi nepotes 139. 140; legitima successio 199; testes legitimi 155. 318; legitima uxor 317. 318. — legitime: l. deberi 322; scripturae l. conscriptae, confectae 84. 85; pactum vel placitum l. factum 79; legitime in dote conscribere 93.
- leudes 142.
- levare: in regno levatus 315.
- levis iniuria 194.
- lex, leges 3. 4. 17. 30. 31. 32. 39. 41. 42. 54 *et passim*; leges patriae 154; l., quas ex antiquitate iuste tenemus 37; lex antiqua 267; *cf. Indicem legum*; prisca lex 86. 87. 277; leges emendatae 37; *cf. Indicem legum*; gentes, quae ... legibus ordinare curaverunt populorum excessus 299; alienae gentis leges (removendae) 44; leges Romanae 44. 90; transmarini negotiatores suis legibus audiantur 294. 295; legis huius institutio 90; leges in hoc libro conscriptae 37; liber legum secundum seriem huius translatus 44; leges presentes 46; per legem absoluti 306; aeterna lex 301; artifex, artificium condendarum legum 27. 29; prisca legum auctoritas 73; causa, quae legibus non continetur 46; censura legis 95; commoda legis 55; condicio contra leges inserta non valeat 7. 163; l. confirmatae 91. 301; iuxta l. componere 248. 249; compositio, quae legibus continetur 177; lex constituta 302; legum contentio (= contentio) 27; excogitare, quae legibus non continentur 189; legibus contraria iudicare 56; correctae lex 112; custodia legum 35; legum damna 55. 207. 301; leges dare 35. 91. 93. 301; legis decretum 36. 42. 46. 81; dies legibus constitutus 262; lex de falsariis lata 222; legis forma 95; negotium legibus insertum 46; leges nescire 36. 189; legis oracula 35; legis ordo 79. 287; legem ponere 38; lex sacra 35; satisfacere iuxta leges 58; legis sententia 40. 49. 86. 87. 112. 199. 218. 309; legis series 40; legum statuta 6. 161; severitatem legis temperare 59. 83; tempus legibus constitutum 51; tenor legis 223; lex perpetim valitura 222. 309.
- liber: librorum volumina ... pertinebunt ad heredes 82; — liber legum 37. 44; liber hic nuper editus 44; liber vetitus 44; pretium, quo liber debeat comparari 159; liber legum translatus 44; librum legum iudici offerre *ib.*
- liber, libera, liberi 10. 108. 173. 293 *et saepius*; liber in patrocinio 307. 308; l., qui se volens subdidit servituti 153; mancipium suum per scripturam liberum facere 172; manumissi proximi, sive servi sint sive liberi *ib.*; liberum reddere 309; liberum se gaudeat profuturum 308; filii sint liberi 317; liber permaneat 264. 305; se liberos proclamare 169; quemlibet liberum esse

- dicere 170; se liberum dicere 320; mancipia exigantur et libera dominis suis reddantur 307; *cf.* ingenuus.
- liberare: l. res ex ruina, incendio *etc.* 6. 162; homicida liberatus 202; servum a supplicio liberare 233.
- libertare 308; sub placito libertare aliquem 171; libertatis census inponere 307.
- libertas 76. 167. 169. 170. 174. 264. 319; ingenuita l. 174; ingenuitatis l. 76; dignitas libertatis 174; libertatem probare 8. 170; suam vindicare l. 265; libertatis documenta 169; mancipia se in libertatem proclamantia *ib.*; carere, amittere, perdere l. 210. 224. 313; servo, ancillae l. donare presente sacerdote vel aliis testibus 170; libertates presbytero vel diacono factae 168; libertatem dare, accipere 106. 170. 207; ad libertatem perducere 70; quare, pro quibus iniuriis data libertas debeat revocari 170. 171; libertatis scriptura 168. 172; conlata servo fisci libertas non valeat nisi regie manus stilo suscripta 173; venditio atque libertas sub dolo confecta 308; si patronus in libertate aliquid donaverit 172; *cf.* 168; peculium in libertate conferatur 307.
- libertus, livertus, liberta, liberti 75. 76. 94. 95. 97. 101. 169. 171—173. 188. 227. 303; liberti fiscalium servorum 173; liberti religiosi 174; libertis donare, facultatem conferre 166. 168; ecclesiis vel libertis largiri, conferre 131. 139. 140; libertorum testimonium 171. 172; libertus manu-missori iniuriosus 171; liberti tormenta 178; libertum questioni addicere 179.
- libra auri *v.* aurum.
- lidicare *v.* litigare.
- ligamen 244. 261.
- ligamenta 182.
- ligare: ligari ab alio 187; ligare servum 188; debitorem l. 273.
- ligna sine domini (silvae) permissione asportare 238.
- limites 275. 287; limites conplanare, pervadere, divellere 288; limites fundi 290; limites provinciarum 263.
- linea: ex illa linea procreati 140; l. directa 125; l. recta 133.
- lis: subito exorta lite 187; lite, cede exorta 193; litem concitare *ib.* = *lis iudicialis*: aliquem lite pulsare 277.
- litigare, lidicare: lidicantes 4; litigantium partes 53.
- litigator 60. 67.
- litterae: donator et testes litteras nescientes 319.
- livor, libor 188.
- locus: episcopus loci 219; iudex loci *v.* iudex; dominus, vilicus vel actor loci 175; priores loci, vilici adque prepositi 264; seniores loci 175; qui in loco maior est 263; honestior, inferior loci persona 273; sanctorum loca 174; locus sanctus 273; = *fundus, ager*: locus, quem ille repetit et in dominio illius est 287; pars de alio loco tempore Romanorum remota 289; habitatio loci 280; = *status, ordo*: loci et dignitatis honor, honor et locus 301; honestioris loci persona 213. 253; maioris loci persona 212. 237. 253; humilioris l. p. 240; interioris l. p. 239; minoris l. p. 117.
- locustae 45.
- longinquus: longinqua possessio 285; ad longinquiora (loca) transire, pertendere 262. 266.
- longus: longa possessio 145; longa tempora 289.
- lucrum 16. 17. 128. 148. 161; honestum lucrum sperare 12; lucrum et damnum ad mandatorem revertantur 69.
- luctuosa hereditas 131.
- luna 302. 316.

M.

- magister 194.
- maior: qui in loco maior est 263;

- maior persona 238. 239; se ad maiorem personam conferre 64; maioris loci persona *v.* locus; maiores palatii 180.
- maledicere principi 43.
- maledictum in principem inferre 43.
- maleficium: 178. 179. 182; in crimine, i. e. veneficio, maleficio *etc.* 205.
- maleficus, malefici 72. 181. 182. 200. 274.
- malitia: dispositum malitiae 194. 196; malitia iudicis 177; dolo, fraude, malitia 179.
- malus: causae malae 3. 4. 284; mala petitio 177; ex, absque mala voluntate 193. 200; malum facere 210. 229; male iudicare 51. 58; male petere 177; res, vestimenta aliena male tractare 211.
- mancipare: iuri proprio m. 146; custodiae vel vinculo mancipari 187; exilio mancipari 201; ardue mancipari 115; ecclesiae obsequiis mancipati 144; qui regalibus servitiis mancipantur 74.
- mancipium, mancipia 77. 153. 173. 307; eiusdem, equalis meriti mancipium 214. 263; mancipium meliorare 159; mancipia in alias regiones transferre 307; servorum (fiscalium) mancipia 173; mancipia christiana Iudeorum 305—307; m. ex christianorum et Hebreorum conubiis nata 308. — mancipiorum agnationes dividendae 281; mancipium commune 168. 169; mancipiis consilium prestare 272; mancipia in contentione posita 3. 284; mancipia donare 141. 319; m. de hostibus, ab inimicis excutere, 158 *sq.* 272; mancipia fugitiva 264. 284; *cf.* 263; mancipium latens 262; patrocinium, prestare mancipio 272; peculium mancipiis dandum 308; pignerrare mancipium 319; plagiatores mancipiorum 214; mancipium ab inimicis sollicitare 272; mancipium alienum usurpare 214; mancipia vendere 152; mancipia ab hostibus vendita 158; — mancipium absolvere 169; mancipia per constitutionem regiam absoluta 306; mancipium per scripturam liberum facere 172; mancipia libertati tradita ad civium Romanorum privilegia transeuntes 306; mancipium manumittere 106. 168; mancipia per scripturam aut presentibus testibus manumittere 168; mancipia se in libertatem proclamantes 169; *v.* ancilla, dominus, servus.
- mandare 68. 180; per aliquem principi mandare 180.
- mandatarii 61.
- mandator 67—70. 75; (mandatarius) cum mandatore definiat pro commodum sui laboris 69; lucrum et damnum ad mandatorem revertantur 69.
- mandatum 67 *sqq.*; m. facere 75; m. trium testium adnotatione firmatum 68; mandati exemplar adsertoris 67; tenor mandati *ib.*; condicio m. 69; mandatum dare 230; m. editum 75; inmutare m. 68; m. repetere 69; m. invalidum 75; qui per m. secutus est, qui m. fecit, qui m. suscepit 70; per mandati scripturam personam eligere, qui adversario suo iudice presente respondeat 230; actionem per mandatum iniungere prosequendam 71; causam ex mandato suscipere 68; causam ex m. dicere 69; criminales causas per mandatum committere 68; questionem per m. agitare 67; questioni per m. aliquem subdere 67. 68; femina causam per m. non suscipiat 68; maritus non sine mandato causam dicat uxoris 69; de turpibus et illicitis rebus nullum . . . mandatum . . . valeat 80. — scelerum mandata deferre 101.
- manere 198.
- manifestus: manifestum adulterium 108; manifesti convicti 139; manifesta fornicationis causa 118; manifesta iudicia 111. 203; manifesta necessitas 58; manifesta

- probatio 94. 106. 205; m. signa 206.
 mansio 289; mancipiorum sessio et mansio 307 *sq.*
 mansores 289.
 mansuetudo regis, principum 11. 32. 52.
 manumissicia 95.
 manumissio 169. 308.
 manumissor 170—172. 307; conditiones a manumissore in scripturam manumissi conscriptae 172; libertus manumissori iniuriosus 171; ex genere manumissorum coniugium adtemptare 174; manumissores vel eorum posteritatem *ib.*
 manumittere mancipium, servum 106. 168; si moriens per scripturam aut presentibus testibus manumiserit mancipia 168; servum ad civium Romanorum dignitatem manumittere nulli obsequio reservato 308; presente presbytero vel diacono m. 169; coram sacerdote vel diacono m. *ib.*; servum alienum, mancipium commune manumittere in fraudem domini 168; ordinatio manumittentis 174; libertis si quod donaverit qui eos manumittit 168; *cf.* 172; — manumissus, manumissi 95. 170—172. 207. — vitam ubi voluerit manumissus transigendi habeat potestatem 308; conditiones in scripturam manumissi conscripta 172; manumissus sine filiis legitimo coniugio transiens *ib.*; manumissi proximi, sive servi, sive liberi *ib.*; qui furtum admisit, postea a domino suo manumissus 207; ancillae manumissae 172.
 manus: manus propria 12. 83. 84. 319; libertas regie manus stilo suscripta 173; propria manu conscribere, scribere (volumtatem) 83. 84; iudicium conscribendum a iudice suoque manu roborandum 54; iuramenti condicionem tam sua quam testium manu conroborent 82; in donatione donator propria manu subscribat 319; scripturam sua manu signo sive subscriptione confirmare 12; scripturam manus suae suscriptione vel signo confirmare 148; signum propria manu facere 319; epistola manu sua suscripta 65; epistula (iudicis) sua manu suscripta (adque signata) 62. 286; manus = *ductus litterarum*, '*Handschrift*': manus, manuum contropatio 73. 83; — manum perdere, manum abscidere, *poena falsi* 219. 224. — manum abscidere 187. 198.
 maritus 12. 15. 16. 94. 184. 199. 201; si filia maritum acceperit 15. 127; puella maritum expectens 92; sine voluntate parentum transire ad maritum 97; puella ad inferiorem maritum deveniens 92; spe ingenuitatis maritum sibi sociare 97; puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito 101. 102; post mariti obitum ad alium maritum pervenire 14. 146; alterum maritum habere 114; plures maritos habuisse 89; mulier post mortem mariti infra annum nubens 93; dos ab alio marito accepta 140; res a marito uxori donatae, donatio a marito in uxorem conscripta, maritus si uxori aliquid donaverit *etc.* 12. 14. 91. 146. 148; donatio ad maritum aut ad propinquos mariti heredes redeat 90; *cf.* 115. 146; uxoris voluntas, que in maritum conferre voluerit 12. 148; donatio in maritum conscripta 91; res inter maritum et uxorem invicem datae 148; quod maritus adquisierit, conquisierit (in expeditione, de extraneorum lucris *etc.*) 16. 17. 128. 130; regia donatio in nomine mariti conscripta, res marito a rege donatae 145; quod maritus principis vel patroni conlatio promeruit 130; maritus et uxor sibi hereditario iure succedentes 19. 127; maritus uxorem iniuste relinquens 117; maritus, qui divortii vel securitatis iscripturam a con-

- iuge exegerit 119; si mulieris maritus masculorum concubitor adprobatur 119 *sq.*; si maritum constiterit iuste cuilibet servum addictum 120; maritus adulterae mulieris 103. 107. 108. 118; mulier absente viro alium sibi maritum adsumens 96; mulier, que se alteri extra voluntatem mariti prioris in coniugium copulavit 117; (ambo) in potestate mariti prioris, anterioris tradantur 96. 117.
 masculorum concubitor 111. 115. 120; masculorum stupra 115.
 mater *passim*, *ex. gr.* 12. 16. 124. 126. 127. 134. 139. 142. 201; filii conditionem matris, matrem sequantur 266. 320; portio matris 16; mater in viduitate permanens 16. 128; mater ad alias nuptias forte transiens 16. 92. 128; puella tradatur . . . cui a patre vel matre pacta constiterit 88; patre mortuo filiorum coniunctio in matris potestate 92; mater filiorum tutelam suscipiens 134. 135; ex uno patre et ex una matre progeniti 141.
 maternus: avus maternus, avia materna 125. 126; genus maternum 126; res maternae 15. 127; res de materna successione 132; hereditates ex materno genere venientes 126; maternam vocem adserere 119.
 matertera 18. 78. 126.
 matrimonium 89. 94. 112. 117. 149. 317; *cf.* coniugium.
 medicus 291—293; m. pro egritudine ad placitum expetitus 292; m. famulum in doctrinam suscipiens 293.
 medietas, mediaetas 13. 50. 149. 150 *et saepius*; medietatem sibi iudex usurpet 213; bona eius ex medietate fiscus adquirat 224; medietas rerum fisco coniuncta 308; m. facultatis fisco subiacebit 309; *cf.* media pars; medietas homicidii, i. e. CL sol. 199. 215.
 mediocres palatii 310.
 medius, medium: damnum ex me-
 dio sustinere 161; mediam partem facultatum amittere fisci commodis profuturam 219.
 meliorare filios, nepotes *etc.* 131. 139. 142; — meliorare mancipium 159.
 meliores: meliores et plures 170; plurimi (multi) et meliores 276.
 memoria: bonae memoriae pater (*Eurici*) 3. 4; gloriosae memoriae pater noster vel decessores nostri (*Eurici*) 11; dive memorie . . . Chindasvindus rex 37; d. m. Sisebutus rex 311; reverende memorie Chintilani principis 41.
 mensurare 280.
 mentiri: domini servos suos ingenuos esse mentientes 96; servus ingenuum se esse mentiens 265. 266.
 mercantes: conventus mercantium 270.
 mercenarius, mercennarius 307; mercennarium suscipere 265; qui nesciens fugitivum mercenarii loco suscepit *ib.*; mercennarius, quem transmarinus negotiator pro (vegetando) commercio suscipit 295.
 merces: merces placita 4. 160. 265; placitum pro mercede suscipere 160; merces placiti 292; sub certa conventionem mercedis 265; merces capturae 215; pro commutatione solidi mercedem requirere 205; merces custodiae 257; *cf.* 4. 160; merces discipuli (quam medicus pro doctrina accipit) 293; m. excutientis mancipia vel res de manu hostis 272; m. indicis, indicii 204. 205; m. pro infantuli nutritione accipienda 138; m. (mandatarii) 69; m. (medici, quam pro doctrina discipuli) 293, (quam pro infirmo curando accipit) 292; mercedes saionum 55; — merces (*sc.* corruptionis) 269—271. — = *misericordia*: pro mercede sua (*sc.* regis) 108.
 meretrix, meretrices 109. 110.
 meritum = *valor*, *pretium*: eiusdem meriti res 14. 158; eius-

- dem, aequalis meriti animal, caballus *etc.* 160. 240. 246. 247; eiusdem equalis meriti terra, vinea, ager 236 *sq.* 239. 278 *sq.*; eiusdem, equalis, paris meriti servus, mancipium 156. 178. 179. 188. 191. 196. 214. 261 *sqq.*
- messis, messes: pecora in messe aliena inventa 5. 160. 239. 241; pecora in messem alienam mittere 238; transitus per messem *ib.*; messis in via publica clausa 251; *cf.* 252; m. incendio cremata 234; incantationibus grandines messibus inmittere 182.
- metallum: metallorum fabri 225; de falsariis metallorum 223.
- metus: per metum (mortis) extorquere donationem, venditionem *etc.* 8. 12. 81. 145. 151; iniustum iudicium regio metu ordinatum 56; si iudex metu regie potestatis aliquem discussioni sue presentare non potest 203; scripturae contractus metu principum confectus 56; si mulier sub metu viri consistens scripturam conscripserit 117.
- milia 50. 62. 65. 248. 265.
- millenarius 16. 55.
- minor = *minor dignitate*: minor persona 212. 254; minoris loci persona 117; = *minor aetate*: minores, minores personae 77. 135; minorum etas 135; minor etas 136; *cf.* 88; anni minores 77. 81; = *subditus*: actor vel procurator representet suum minorem 297.
- mittere: a iudice missus 48; iudex nuntium mittens 318.
- molinum *v.* mulinum.
- monachus, monaci 19. 49. 127.
- monasteria 112. 114.
- monere iudicem 247.
- moneta: falsa moneta 178. 179. 224; corruptio monetae 224; monetum adulterare *ib.*; = *fabrica monetae*: solidus cuiuscunque monete sit 225; pro solidi moneta aliquid requirere *ib.*
- monitio 251.
- monstrare signa 206; m. terminos 290.
- mores et fidem alicuius conprobare 304.
- mori *passim*; qui moritur intestatus, moriens intestatus 19 (*cf.* 124). 317; moriens inordinatus 172; relinquat moriens per testamentum 318; in itinere aut in expeditione publica morientis voluntas 82; — mori de flagello 194; — mulier de viro suo certis agnoscat indicibus, si vere mortuus fuerit 96; mortuum expoliare 293; sepulcrum, sarcophagum mortui auferre 294.
- mors 181. 192. 293 *et saepius*; (donatio) post mortem 12. 148; metus mortis 8; sub gladio mortem timere 81; questionatus mortem violentam incurrens 178; in direptione morte necari 232; talis mors pro homicidio computari non potest 190; mors eius nullatenus requiratur 236; mors inulta 194; mors ulciscenda 201; oportet mortem excipere, qui consanguinitatis proximum presumit occidere 201; morti tradi 99; excepto mortem damnum de raptoribus constitutum excipere *ib.*; personae criminosa et dignae mortis 45; mortis censura 178; mortis damnatio, morte damnabilis, m. damnari 194. 196. 207. 218; pena mortis 177. 200. 202; periculum mortis 91. 178. 292; sententia mortis 43. 45. 196; de persona absque mortis interitum sententiam ferant 119.
- morsus: de morso (canis) debilitatus aut mortuus 249.
- mortalis culpa 178.
- mortificare aliquem 183.
- mortuus *v.* mori.
- movere causam 4. 284.
- mox = *quam primum, simul ut, simul atque* 62. 101. 111. 117. 184. 198. 227.
- mulier *passim*; abortare facere mulierem 183. 184; adsensus viri et mulieris, si voluntas conversionis extiterit 118; mulier addicatur uxori, cuius marito se miscuit 106; m. adultera 103—

107; alteri se mulieri coniungere 117; mulier in suo arbitrio consistens 104; mulieres clericorum inmundiciis implicatae 111; mulier se alteri extra voluntatem mariti copulans 117; mulierum conpositio 248; mulier disponata 104; si m. intenderit divortium fieri 119; mulieris in maritum donatio 91; in nomine mulieris facta donatio 145; mulieris dos 90. 118. 140; mulierem gravidam percutere 183; mulieris hereditas 119; mulier ingenua servo se coniungens 94; servus in fuga mulierem ingenuam sibi copulans 266; mulier ingenua a servis rapta 100. 101; mulier, quam unum aut plures habuisse maritos constiterit 89; m. absente marito alium maritum sibi adsumens 96; m. post mortem mariti infra annum nubens 146, in pudicitia permansens *ib.*; mulieri mariti masculorum concubitoris alteri viro licitum sit nubendi 119 *sq.*; m. in parentibus suis potestate tradita 95; m. in viri potestate redacta 119; prevaricatrix m. *ib.*; m. rapta 99; m. reppudiata 117; mulieris scriptura 117; mulier mariti, qui cuilibet servus addictus est 120; quantum m. sponso possit dare 90; m., que sciens virum habere uxorem . . . consenserit, ut ipsi se in coniugio copulet, tradenda illi mulieri contemptae 119; mulieres viros proprios spernentes *ib.*; m. de viro suo certis cognoscat indicis, si vere mortuus fuerit 96.

mulinum, molinum: instrumenta mulini furare 210; de mulinis aliquid involare 210; stagna, que sunt circa mulina 254; mulina violenter effringere *ib.*

multari 82. 177. 178. 220. 301. 306. 310.

multitudo: in multitudine hictum noxium mittere 194.

munificentia ecclesiae 12. 144; m. regis 142.

muneris acceptio 108. 170.

mutuare 319.
mutuum accipere 319.

N.

nares: in naribus percussus 187.

nasus: nasum abscidere 198.

natales 92.

nationes 299.

naturales, filii naturales 317. 318.

nafragare: si pratum a pecoribus naufragetur 239.

nafragium 6. 52. 162. 211.

naves 253. 254.

necare: in direptione necari 232; filios suos aut natos aut in utero necare 184.

necatores filiorum suorum 184.

necessitas 12. 81; gravis n. 151; itineris n. 61; n.: egritudo, inundatio fluminum, conspersio superflua nivium 50; per necessitatem cautionem extorquere 7. 163; necessitatem venditionis extorquere 156.

nefas 119.

negare: si iudex sigillum negaverit 50; sciendo veritatem negare 321.

negligentia, neglegentia, neglegentia 16. 68. 91. 108. 134. 165. 253. 271. 320; *oppos.*: culpa, casus 4. 6. 160. 161; *opp.*: odium 128; n. iudicum vel saionum 60; iudex per neglegentiam aut forte redemptus *etc.* 110.

negotiatores transmarini 291. 294.

negotium, negotia 37. 44. 65; negotia causarum 33. 46. 304; negotiorum causae 47; negotiorum contentiones 296; negotium actionis 66. 285; negotiorum exordia 59; iudex negotii 49. 322; (iudices), qui ex regia iussione aut ex consensu partium in negotiis eligantur 55; — criminalia et cetera negotia 47; minorum negotium 135; petitorum negotia 277; n. populorum, plebium 36; n. principum 36. 40; negotium speciale 222; negotium legibus inseratur 46; — negotium agere per subditos 66; n. audire 62; conveniri de negotio 59; de n. definire 222; negotium dicere 66. 230;

n. differre 52; n. discutere 48. 57. 297; *cf.* 44; n. examinare 51. 296; negotia incoata, nondum finita 46; n. ordinare 62; negotium peragere 52; n. proponere 65. 69; n. prosequi 62. 67. 69. 71. 115. 119; n. per se prosequi, alicui prosequendum commendare 69; reparare n. 277; revolvere n. 69; debitum sibi n. sequi 287; stante negotio 57. 61; negotium suscipere 60. 68; n. terminare 57. 219.

nepotes 78. 131—133. 139. 140. 142; duo genera nepotum sunt, sive ex filio sive ex filia procreati 121; *cf.* 17. 132; omnes nepotes aequaliter portionem dividant 317; meliorare nepotem 131. 142; triantem nepotes non perdere 142; exheredare nepotes 139.

neptes 78. 139. 140. 142.

nequiter iudicare 53. 57; nequiter meditare adversus regem, gentem, patriam 179.

nescire: qui nesciens hominem occiderit 192; qui nesciens fugitivum suscepit 265; leges nescire, legum statuta n. 36. 189; litteras n. 83. 319.

nisi = *sed*, *ex. gr.* 295.

nobilis, nobiles: nobiles personae 43. 67. 117. 177. 190; nobilior (persona) 58. 177; nobiliorem a se inscribere 177; nobilis, *oppos.*: ingenua minoris dignitatis persona 72; inferior ingenuus 287. — nobiles et illustres gentes 299.

nobilitas 176. 285.

nocturnus: fur n. 211.

nolle: nolens, nolendo homicidium admittere, committere 193. 197.

nomen: sibi nomen falsum inponere 221; sub nomine regis aut iudicis communitoria falsa fingere *ib.* — scripturam in nomine alicuius facere, conscribere 37. 84. 117. 130. 147. 223; dotem in n. sponsae conscribere 91; in puellae vel mulieris n. dotis titulo conferre vel conscribere 90; in suo n. conscribendum obtare *ib.*; do-

natio in n. uxoris conscripta 132; in n. mulieris facta donatio (regia) 145; regia donatio in n. mariti conscripta 145; scripture in n. principum facte 37; placitum Iudeorum in n. principis factum 311; placitum in n. iudicis vel saionis institutum 61; per scripturam aut definitionem, per scripture seriem res in alicuius n. obligare 222. 223; res in nomine alicuius transferre 82. — sub unius causae nomine aliquos multis capitulis obligare 222.

nominare: socios suos nominare 231; omnes, qui cum eo venerint vel qui fecerint, nominare cogatur 227; quos placita nominaverint 77.

nota: signa vel notae terminorum 288; notae antiquitus incisae *ib.*; in arboribus notas, quas decurias vocant, observare 288; nota infamiae *v.* infamia.

notare: animalia caractere notare 258; infamia notari *v.* infamia.

notitia: in notitiam referre (regi) 270; indubitata n. 77; = *notitia scripta*: iudici notitiam tradere 176.

novecuplus: conpositio novecupla 204; novecuplum 209—211. 213. 259. 269.

novellae sanctiones 281.

noverca 15. 16. 127; novercam superducere 127.

novies furtum sarcire 210.

nox: usque ad octavam noctem 262.

noxa: maior noxa 179.

noxius: legum damnis noxius 301; quadrupes noxius 246 *sq.*

nubere *ex. gr.* 89. 140; religiosae, quibus n. prohibetur 113; nubendi facultas (inter Gotos et Romanos) 87; mulier post mortem mariti infra annum nubens 93; licentia alteri viro nubendi 116. 120.

numerari: in centena, ubi fuerint numerati 260; qui in thiufa(da) sua fuerat numeratus 270.

numerarius: centenarius, n., de-

fensor *etc.* 55; numerarius vel defensor 297; numerarii vel defensores annua vice mutantur *ib.*
 nummus: solidi nummi 82.
 nuntius: si iudex miserit nuntium 318.
 nuptiae: de nuptiis definire 87; de n. definitio 88; dispositiones nuptiarum 85; tempore nuptiarum dare, donare, promerere *etc.* 14. 132. 141; sponsus tempore n. scripture vel sacramenti vinculo alligatus, se sponse amplius daturum 90; ante nuptias sive post nuptias, titulo dotis conscribere, donare 115. 141; constitutione dotis impleta, nuptiarum peragatur festa celebritas 88; a die sponsionis usque ad nuptiarum diem non amplius quam biennium expectetur 89; nuptias suspendere 92; nullis nuptiis copulati 127; de divortiis nuptiarum 116; mater ad alias nuptias forte transiens 16. 92. 128.
 nuptialis: festa nuptialia 203; fedus nuptiale *ib.*
 nuptus: nuptui tradere 87. 99.
 nurus 201.
 nutrire infantulum, infantem 138.
 nutritio infantuli 138.

O.

oblatio parentum 114.
 obligare: res et personam simul obligare 80; pignus depositum per cautionem obligatum 165; ante iudicem se cautione obligare 69; se placitorum scripturis, per placitum obligare 77; per placiti vinculum a iudice obligandus 68; sacramentis coram iudice se obligare 49; per scripture seriem aliquos obl. 222.
 obligatio: obligationum scripturas exigere 135; scriptura obligationis 136.
 obmutescere 183.
 obnoxius 157. 165. 189. 306; gravi culpa obn. 138; pro satisfactione obn. 204. 227; causarum obn. 166 *sq.*

obpignorare, oppignerare 10. 154.
 obsequi 149.
 obsequium: obs. (vel) patrocinium 174. 186; patroni obsequium 13; nulli obsequio reservato manumittere 308; arma (saionibus) pro obsequio data, donata 13. 149; in obsequium ecclesiae commendati, obsequiis ecclesiae mancipati 144. 145.
 obsignare: domum alienam sine regis vel iudicis iussione obs. 228; anulo iudicis aut saionis ostia obsignata 286; saionis anulo obsignatum 287; iussio obsignata 63.
 obtinere aliquid per iudicium 227. 289.
 occasio, hoccasio 49. 50. 68. 183. 184. 193. 222. 250. 251. 262. 267. 291. 303; = *conditio* 12. 147.
 occidere, hoccidere *passim, ex. gr.* 94. 273; iudex reum o. volens 196. 218; proximos sanguinis suos o. 201. 202; fur occisus 211; raptor o. 100; *cf.* 197. 232; si quis evaginato gladio in domum alienam intraverit, cupiens dominum domus hoccidere: si ipse fuerit occisus, nullatenus requiratur 185; domini extra iudicem servos suos occidentes 195; servus iniuste occisus 230; alienum servum vel ancillam occidere 196; qui incautus, indiscretus, iocans percussisse atque occidisse quempiam videatur 194; voluntarie, non casu occidere 195; casu o. 195. 202; per causam disciplinam o. hominem 193; qui nolens alterum occidit 193; qui nesciens hominem o. 192; proximis occisi parentibus componere 197; heredes occisi 201; patri, matri *etc.* parentibus tradatur, ut occidendi aut vendendi eum habeant potestatem 215; arbor, dum cadit, aliquem occidens 236; — animal occidere 245. 247.
 occultare: crimen occultati servi 265.
 occultator: de fugitivis et occultatoribus 260; damnum occulta-

toris 265; servi conscii et occultatores sceleris dominorum 178.
 occupare 158. 257. 280; occupatum vel cultum habere 280.
 oculus: de oculis hipocisim, ipoemata tollere 292; omnem oculorum visionem extinguere 184. 200; oculum evellere 187.
 officium: officium palatinum 37. 40. 74. 176. 307; palatinae dignitatis officia 40; numerarius vel defensor commissum peragat officium 297; officii huius (*sc.* plebeiorum) homines 158.
 olografus *v.* holographus.
 opus: o. rusticum 231; nullis operibus, angariis . . . populos adgravare 297.
 ordinare, hordinare: iudicium et definitio a iudicibus ordinata 56; principe ordinante vel iudice 220; ordinare de rebus suis 127. 167; manu propria scribat, que o. desiderat 84; episcopum o. 144; iudices, numerarium, defensorem o. 297.
 ordinatio: ordinationis forma 130; o. scriptura 221; ordinatio manumittentis 174; o. principis regis 112. 269; o. iudicis 62; o. iudiciaria 179; o. legalis 306.
 ordo, hordo: legis o. 58. 79. 287; legalis o. 299; scripture o. 157; cessionis o. 85; discreto ordine 19. 124. — ordo coniugalis 86. 102; cuiuscumque honoris vel ordinis iudex 52; religiosi cuiuscumque hordinis vel honoris 310; ordo vel gradus 74; religionis o. 114. 174.
 orfani: tutela, defensio orfanorum 135.
 ornamentum, ornamenta 5. 141. 160. 225. 293. 294.
 orthodoxa fides 307.
 ortus *v.* hortus.
 ospicium *v.* hospicium.
 ossum = *os*: ossum fractum 185; ossum ad caudam caballi adligare 247.
 ostendere per manifesta signa 206; designanter o. 280; o. probationem 170.

P.

pacisci: per scripturam 80; puella a patre, matre alicui pacta 87. 88; *cf.* pactum.
 pactio 47. 81. 256.
 pactum, pacta 79—81. 89. 164; pactum vel placitum 79; pactum per vim extortum 81; pactum de turpibus et illicitis rebus 80; pena, que in pacto continetur 79.
 palatinus: palatinae dignitatis consortia et officia 40; palatinum officium *v.* officium; palatinum servitium 74.
 palatium: palatii primates 90; p. mediocres adque primi 310; maiores palatii 180; a palatii societate seclusus 40.
 palus 237. 238. 240.
 parcendi pietas principibus servanda 180.
 parens, parentes = *genitores, pater et mater*: parentes, pater videlicet et mater 134; ab utroque parente filii relictis 133; filii de diversis parentibus nati 141; filios parentibus vendere, a parentibus comparare non licet 10. 154; a parentibus infantulum nutriendum accipere 138; filii parentibus crimine socii 181; scripturae parentum 84. 85; p. oblatio 114; p. factum custodire 171; pro factis p. periculum non pertimescendum 181; de p. rebus inter fratres habere portionem 105; hereditas p. 124. 130; de facultate p. portionem percipere, amittere 92; cum fratribus in f. p. succedere 97; portio ex successione p. 306; puella in p. potestate 97; sine voluntate p. transire ad maritum *ib.*; puella absque cognitione et consensu p. viro coniuncta *ib.*; sponsi parentes 91; inter parentes pro filiorum nuptiis definitio 88; pretium (dotis) parentibus implendum, dandum 97. 105; parentes puellae raptae 98—100; mulieris parentes aut propinqui 266; a parentibus tempore nuptiarum

- data, donata 14. 141; parentes occisi vel propinqui 201; parentes pastoris 255. *In quibusdam locis supra notatis fortasse praeter genitores etiam reliqui priores et consanguinei intelligendi sunt, verisimilius autem his locis*: propinqui vel parentes 127; parvuli parentes 131; parentes fingere 221; mulier parentibus inpotestate tradita 95; proximi parentes *eadem significatione* 131. 177. 197. *Aliis locis consanguinei praecipue remotioris gradus significantur*: tutor ab aliis parentibus eligatur 135; parentes eiusdem cognationis 78; filii, nepotes, pronepotes, alii parentes 131 *sq.*; *cf.* 134; fratres vel proximi parentes 91; patruus sive fratres cum proximis parentibus 92; patri, matri, fratribus, proximis parentibus 215; si nec filii, nec nepotes, nec pronepotes fuerint, parentes gradu proximiores *etc.* 132.
- parentalis propinquitas 102.
- parentela 78. 122.
- parricida 201; parricidae hereditas *ib.*
- parricidium, parracidium 201. 202.
- pars: aliqua pars de alio loco tempore Romanorum remota 289; pars, que in mancipio alicui debetur 169; — de quota parte *etc.* 140; tertiam partem accipere, tollere, consequi 54. 163. 272; tertia pars compositionis 251; quartam partem facultatis amittere 220. 224. 310. 321; quartam p. hereditatis naturalibus relinquere 318; quinta pars rerum donatarum 131; duodecimam partem naturalibus relinquere 318; = *pars in negotiis agens*: pars domini 283; homines partis eius 289; pars eius aut posteritas 286; *praecipue pars in iudicio agens*: iudex consensu partium electus 46; iudicantes, quos partium consensus elegerit 290; ab utraque parte electi in iudicio ingrediantur 60; pars petitoris 50; pars testes adducit 54; ab utraque parte testimonia prolata 72; iudex presentibus partibus duo iudicia conscribat, que simili textu litigantium partes accipiant 53; scripturae, quae simul tradi partibus debent 164; probatio ab utraque parte causantium requirenda 61; placito, nexibus placitorum ligare partes, partes causantium distringere 56. 60; partes conspectui principis presentare 46.
- participes sceleris 198.
- partiri: pretium cum venditore p. 10; aequaliter partiantur filii sororum hereditatem 317; qui in uno propinquitatis gradu equales sunt equaliter partiantur 126.
- partus: partum excutere, effudere 183. 184; iumentis, animalis, equae partus excutere 245.
- parvulus 130; parvuli hereditas 131.
- pasca 302. 312.
- pascales dies 65.
- paseua 238. 252. 253. 257.
- pascuarium = *census, qui pro pascendis animalibus in terra aliena datur*: sine pascuario 257.
- pastor 255.
- pastus 256.
- pater 12. 16. 17. 124. 126. 134. 139. 141. 142. 201. 317; patris potestas 15. 127; filii condicione patri sequantur 95; filius cum patre in commune vivens 132; communis victus cum patre 142; puella a patre alicui pacta 87. 88; puella cum voluntate patris sponsata 87; si pater de filie nuptiis definierit et de pretio convenerit 87; dotem puelle pater exigat et conservet 91; pater filiam nuptui tradit 87; filia in adulterio a patre in domo sua occisa 104; patris sponsata aut vidua 112; si filius patre vivente recesserit 132; de filiis ante patrem mortuis 317; *cf.* filius. — patres sancti, sanctissimi, antiqui: precepta, sententia, sacrae definitiones patrum sanctorum *etc.* 111. 299. 300.
- paternus: paternae res, paterna hereditas 16. 128; avus paternus,

- avia paterna 125. 126; paternum
torum violantes 116.
- patria 41. 264; Gotorum p. 41;
contra, adversus patriam dicere,
agere *etc.* 178. 179; causa patriae
176. 180. — leges patriae 154.
- patrimonium: comes patrimonii
297.
- patrocinare: parti patrocinare 60;
(in) causis patrocinare 64.
- patrocinium 50. 60. 64. 148—150.
174. 178. 186. 194. 203. 218.
227. 228. 272. 285. 310; ingenui,
liberi in patrocinio 186. 228.
307; in patrocinio constitutum
percutere 194; conquirere, ad-
quirere in patrocinio 150; *cf.*
patronus, obsequium; qui in pa-
trocinio est = *buccellarius* 148.
149; saiones in patrocinio con-
stituti 149.
- patronus 13. 149. 194. 281; =
manumissor 171 *sqq.*; patroni
obsequium 13; *cf.* patrocinium:
patroni filii 13. 149, et nepotes
171; posteritas p. 173; res a pa-
trono conlatae, donatae 149; de
patroni conlatione, beneficio pro-
merere 130. 142; si patronus in
libertate (manumisso) aliquid
donaverit 172; qui in terra pa-
troni consistens aliquid de labore
suo acquirit *ib.*; sub patrono ad-
quisita, medietas in patroni po-
testate consistat 13. 149; medie-
tas adquisite rei patrono tradi-
tur 150; quae, dum saius est,
adquisivit, in patroni potestate
consistant 13. 149; iussa patroni
complentes non erunt culpaviles
186; solus patronus culpavilis
habeatur si eodem iubente in-
genuus illicita operetur 227;
patronus ad satisfactionem ob-
noxius 186. 227; patronum de-
serere, relinquere 13. 148—150;
alienum, alium sibi p. eligere 13.
149; ad alium se conferre 150.
— patrona 94.
- patruus, patruus 78. 92. 105. 135.
142.
- pauper, pauperes 57. 67. 70. 110.
298.
- pavidum animali inligare 247.
- pax: pacem facere 47. 193; dome-
stica pax 31; pax religionis, re-
ligiosa 300; — pacis adsertor
47. 55.
- peculiare: peculium et p. ad unam
intelligentiam habeatur 283.
- peculium 154. 155. 172. 281. 307.
309. 319; servus de peculio suo
emptus 9. 155; peculium in
libertate conferatur 307; p.
mancipiis dandum a venditoribus
308; descriptis libertatis census
pro peculio inponatur 307; se-
cundum eorum peculium censiti
306.
- pecunia 6. 110. 161. 209. 272. 318;
de thesauris publicis pecuniam in-
volare 209; pecunias commen-
dare, commodare, dare ad usuras
7. 163; pecuniam sub cautione
suscipere 6. 161; pecuniam et
usurasolvere 161.
- pecus, *gen. sing.* pecodis, *gen. plur.*
pecodum, *acc. sing.* pecudem 236.
241. 244. 246.
- pecus, pecora 229. 231. 238—242.
245. 246. 250; pecora se invicem
confidentia 245; pecoribus erran-
tibus characterem infigere 258;
pecora aliena in vinea, messe
etc. inventa 241; p. voluntarie
in vineam, messem alienam mit-
tere 238; in pratum defensum
p. mittere 239; p. expellere 240.
242; p. includere 241; p. in clu-
suram mittere 246.
- pedica 244.
- pena, poena 81. 203. 304; *opp.*
damnum: pena vel d. *etc.* 186.
204. 205. 207. 212. 217; legalis
pena 105; servus tradatur ad
penam 207. 233; coram iudice
accusator penas inferat, ne vitam
extinguat 177; crimine convictus
poenam excipiat 218; penis
afflictus morte perimatur 311;
pena mortis 202; publica mortis
p. 200; poene supplicium 101;
perennis exilii pena 197; falsarii
p. 170. = *multa pecuniaria sti-
pulata*: scripturae, scripturarum
pena 84. 85. 223; p., quam scrip-
tura continet 85. 223; auctoris p.
per scripturam taxata 223; p.,

quam autor scripture instituit 85; p. placiti 61; p. in placito inserta 61. 80; p., que in pacto vel placito legitime continetur 79.
 penalis sententia 101.
 penitens: vidua p. 111.
 penitentia 113. 114. 316; sub penitentia (exilio) religatus 116. 198; redactus in exilium sub p. persistat 196.
 pensio tributum 285.
 penuria 287.
 percussio 193. 194; p. in capite sine sanguine 187; animal percussione debilitare 247.
 percussor 193. 194. 273; p. pro homicidio puniatur 190. 191.
 percutere 139. 191. 193. 194; mulierem gravidam p. 183; qui percutere volentem ante percusserit 190; in direptione percussus 232; qui incautus, indiscretus, iocans percussisse videatur 194; — alienum iumentum percutere 247.
 perdere: causam p. 70; professio testibus roborata perdit scripturae robor obtineat 220.
 peregrinatio: ex peregrinatione reversus 264.
 peregrinus: ex peregrinis ad propria aliquem revocare 215; ex peregrinis locis ad patriam remeare 264.
 perennis: p. infamia 190; perenne exilium 116. 197; perenni sibi iure vindicare 285.
 perenniter servire, deservire 94. 210. 313; p. religati 114.
 perfecta etas 134.
 perfidia 300. 302. 310.
 periculum 82. 181. 190. 288; mortis p. 91. 178. 292; vitae p. 202; capitis p. 171. 180; in itinere hominum periculum non apparandum 251.
 periurare 73. 238. 321.
 periurium 321.
 perpetuus: perpetuum exilium 113. 119; perpetuum servitium 181; perpetua infamia 308; lex in perpetuum valitura 309.
 perquirere furem 161.
 persecutor 200.
 persona *passim*; princeps, episco-

pus pro suis personis eligant, quibus negotia sua dicenda committant 66; quos ad personam suam comes elegerit 57; pro consortium persona respondere 277; pro persona servi dicere 204; personam eligere, qui adversario respondeat 230; per suppositam personam comparare 156; personarum acceptio 296; persona, *opp.* res, hereditas 80. 106. — personae status 92; qualitas p. 220. 221; extranea persona 139; honestior p. *etc.* v. honestus; humilior p. *etc.* v. humilis; idoneae personae 43; persona inferior, ingenua *etc.* v. inferior, ingenuus; libera p. 108; maior, minor, nobilis p. v. maior, minor, nobilis; p. pauper 67; p. potens 70. 79; serviles personae 154; persona vilis 66. 99; personae, quibus testificari non licet 72; personae criminosae et dignae mortis 45. persona = *facultas, licentia*: habere distrahendi personam 154.
 persuadere alienum mancipium, ut fugiat 263.
 pervadere aliena 232; studium pervadendi limites 288.
 pervasio: damnum pervasionis, quod legibus continetur 290.
 pervasor 166; damnum pervasoris 3.
 petere: petens 61. 158. 166. 167. 223; petenti respondere 59. 64. 65; qui petit 63; pars petentis, petiti 61.
 petitio: qui prior in petitione precessit 165; iniusta petitio 62.
 petitor 45. 46. 48. 50. 51. 58. 62. 63. 67. 97. 167. 213. 229. 265. 277; pars petitoris 50; iniustus petitor 63. 286; iussio obsignata petitori facta 63. — petitor (puellae) 92.
 piceus: picea arbor 233.
 pietas: de servanda principibus pietate parcendi 180; pietate principum vel iudicum reservari ad vitam 201; principalis pietas reservat reum vivituum 305; si vitam reservaverit (regis) pietas 313.

- pignerare 63. 64; p. caballum, bo-
bem iugalem, mancipium 319;
pignerandi licentia submota 164.
pignus, pigneris *etc.* 63. 64. 164.
165; regi iudici vel comiti pro
pignere querellare 63; pignus
deponere 164. 165; p. seponere
165; p. per cautionem obligatum
ib.; pignus acceptum, non accep-
tum 164. 165; si pignus repre-
sentato debito non reddatur 165;
pignus furari 164; pignus, ali-
quid velut pigneris indicium pa-
storis, custodi tollere 255.
- placere: quod de illis sibi placitum
fuerit, (rex) statuatur 182; merces
placita 4. 160. 265; placitum
tempus = *terminus* 9. 152; pla-
citum *eadem significatione*: ad pl.
occurrere 60. — placitum = *de-
finitio, contractus* 45. 56. 60. 61.
95; placitum de futuro coniugio
104; pl. (manumissionis): sub
placito libertare aliquem 171;
ante iudicem placitum dicere *ib.*;
pl. divisionis 277; terras ad pl.,
ad pl. canonis dare, suscipere 275.
279; sub placito decimarum por-
cos in silva aliena mittere 256;
sub certo placito cautione emissa
medicus infirmum accipit curan-
dum 292; medicum ad placitum
pro infirmo visitando aut vulnere
curando exposcere, pro egritu-
dine ad pl. expetere *ib.*; inpleto
placito servum (mercennarium)
domino reformare 295; — pla-
citum conscriptum 61. 79—81.
311; placita per scripturam facta
79; placitorum scripturae 77; pla-
cita vel reliquae scripturae 81;
eadem significatione 68. 77. 79.
80. 165. 302. 304. 312. 313; pla-
citum in nomine regis, principis
factum, conscriptum 311; pl. in
nomine iudicis vel saionis insti-
tutum 61; pl. trium testium
roboratione firmatum 203; pena
placiti, pena in placito inserta
etc. 61. 79. 80. — placite = *sub
placito* 255.
- plagiare: servum, ancillam pl. 214.
215; ingenuum pl. 214—216.
plagiator 214. 215.
- plebeius: plebeis glebam suam alie-
nandi nulla potestas 158.
- plebes: salus plebium regendarum
38; per tumultuosas plebes regni
fastigia adipisci 40.
- pluriores, plurimi: meliores et plu-
riores 170; plurimi et meliores
276.
- poena *v.* pena.
- polipticum: in polipticis publicis
censiti 306.
- pollex: pro pollice compositio 187.
- pomarium 234.
- pontifex 111; p. territorii 115; *cf.*
episcopus, sacerdos.
- populus, populi: populus noster
(*sc.* Gothi) 214; universi populi
regni nostri 277; u. p. ad regni
nostri provincias pertinentes 307;
numerarius vel defensor, electus
ab episcopis vel populis 297; qui
populorum potestatem et curam
accipiunt *ib.*; populos adgravare,
inquietare *ib.*; populorum ex-
cessus 299; populi conventus
182. 308; ante populum 110. —
populi fideles, infideles 299.
300.
- porci 255—257; p. sub placito de-
cimarum in silva aliena intro-
missi 256; p. ad pastum in
glande suscepti ante datas deci-
mas furto levati *ib.*; *cf.* decimae,
decimare; porci errantes 257;
porci in silva inventi 255. 257;
unum ex porcis occidat, duos
tollat et occidat 256.
- portio 129. 277. 278; p. consortis
278; portio (hereditatis) 92. 306;
equales portiones 125. 126. 128;
aequaliter portionem dividere
317; adultera nullam inter fra-
tres habeat portionem 105; portio
matris usufructuaria 16. 128;
media portio 127; tres portiones
132; trecesima portio 82.
- possessio: possessione aut vindic-
tione . . . aut aliqua transactione
translatum 290; status iuste pos-
sessionis 284; longa, longinqua
possessio 145. 285. 289; prima
possessio 289; iudex possessio-
nem petenti consignare procuret
286; = *quod possidetur*: debita

- possessio 129; = *fundus*: con-
 vicinas possessiones circuire 128.
 possessor 14; possessor sine alte-
 rius domini mansoribus publice
 possidens 289; possessoris domi-
 nium 158. 289; possessor per
 violentiam expulsus 227; p. ab-
 sens 285; postremum possessorem
 ostendere 289; heredes aut vicini
 possessores 77.
 possidere: publice p. 289; intra
 terminos alienos p. *ib.*; rem ab
 alio possessam absque iudicio
 usurpare 228; possidentem vio-
 lenter expellere 227; res ab alio
 per XXV annos et supra, infra
 XXX tamen possessa 285; octo
 diebus possidere (interruptionis
 causa) 286; terras, aliquid ex
 munificentia ecclesiae p. 12. 144;
 res ecclesiae p. 144; terram, vi-
 neam, rem aliam pro decimo vel
 quibuslibet commodis prestatio-
 nibusque reddendis ab alio acci-
 pere possidendam 283; usufruc-
 tuario iure possidere 15. 16. 128.
 147 sq.
 posterior scriptura 222. 223.
 posteritas 286.
 posthumi 132.
 postremus possessor 289; posses-
 soris sive auctorum eius domi-
 nium postremum *ib.*
 potens, potentes 70. 220. 265;
 potens in causa patrocians 64;
 potentis defensio aut patrocinium
 203; — potentior 79. 177. 220.
 251. 321; nulli potentiori causam
 committere liceat 70; potentio-
 rem a se inscribere 177.
 potestas: regia p. 35. 46. 47. 74.
 145. 176. 179. 180. 203. 220.
 229; regis p. 42; principis p.
 39. 119. 158; iudiciaria p. 189;
 in alterius iudicis potestate iudi-
 candi potestas 47. 60. 136; rec-
 toris provinciae, comitis patri-
 monii, actorum fisci nulla in
 privatis hominibus p. 297; epi-
 scopi, pontificis p. 57. 111; po-
 pulorum potestatem (= *regimen*,
p. super populis) accipere 297;
 persona ex quacumque religionis
 potestate (*i. e. officio*) vel ordine
 301. — ingenuus homo in sua
 potestate consistit 13. 149; pa-
 tris potestas 15. 127; matris p.
 92; parentum p. 95. 97; cf.
 92; infantulus in nutrientis po-
 testate 138; mariti, viri pote-
 stas 16. 103. 107. 119; vir uxo-
 rem habet in potestate 129; in
 servis uxoris potestatem habere
ib.; patroni potestas 13. 149;
 herilis p. 29; vindicta in uxoris
 potestate 106; potestas flagel-
 landi et corripiendi filios, ne-
 potes 139; in ancilla vindicandi
 p. domini 109; in potestate(m)
 alicuius tradi 76. 87. 95. 96. 99.
 102. 104. 117. 153. 177. 180.
 182. 187; sue vindicare potestati
 156. 205. 247.
 potio: potionem ad avorsum dare,
 accipere 183. 184; uxores potio-
 nibus virorum mentes alienantes
 107.
 prae- v. pre-.
 pratum, prata 237. 239. 241. 252.
 280; pratum defensum 239.
 precarius: ius precarium 42; pre-
 caria epistola 279.
 precedentes reges 42; v. precessor.
 precepta regiae potestatis 179; pre-
 cepta patrum sanctorum 111.
 preceptio: (regis), regia preceptio
 57. 173. 219. 270; preceptiones
 regias falsare 219; iudicis pre-
 ceptio 318.
 precessor noster (*sc. regis*), preces-
 sores nostri 301. 306. 307.
 predatio hostilis 231.
 pregnans: p. mulier 183; p. equa
 245.
 preiudicare aliquem 318.
 preiudicium = *damnum, detrimen-*
tum 91. 170. 285. 290.
 preponere: centenarius nullo modo
 preponatur 269.
 prepositus 228. 264. 281; preposi-
 tus civitatis 165; p. comitis =
ut videtur, officialis, subditus
comiti civitatis 271; exercitui
 prepositi 268; prepositi exerci-
 tus 269. 270; prepositus hostis
 269. 271; prepositi stabulario-
 rum, gillonariorum, argentario-
 rum coquorumque 74.

- presbyter, presbiter 11. 49. 111. 135. 144. 168. 169. 273. 274.
 presens, praesens: res in praesenti tradita 12; presente sacerdote vel testibus 170; iudice presente 230; vicinis presentibus 134. 257. 288; *similiter saepius*.
 presentare 267; p. iudici, iudicio, in iudicio 67. 84. 175. 189. 204. 218. 262.
 presentia: regiae presentiae aliquem dirigere 182; regis presentiae destinari 224; presentia iudicis, iudicum 53. 95. 205; in presentia aliorum 50; consortis presentia 290.
 pressurae removendae 296; personae in pressuris constitutae 287.
 prestare: p. terram, silvam, campos 280; p. res 160; iumenta, animalia 4. 160. 244.
 prestationes 283.
 prestus 65. 214.
 presumtor 166. 185. 186. 190. 238.
 presumtio: pro presumptione 190. 191. 228.
 presumptive 235. 255.
 presumtuose 321.
 pretium, praetium 8—10. 14. 82. 138. 144. 152. 154. 155. 158. 235. 247; pretium datum 152; p. d. conprobare, manifestare 8. 151. 159; pars pretii data, pars promissa 9. 152; usuras solvere pro parte pretii *ib.*; pretium implere 9. 151; pretium perconplere 152; p. cum venditore partiri 10. 153; vile p. 9. 152; p. taxatum 232; p. iustissimum 307; p. iuste estimationis 247; p. perdere, amittere 154. 156. 158. 305; p. reddere, recipere 153. 155. 157. 306. — p. animalis 246; p. domus 232. 233; p. dotis 97; p. libri (legum) 159; p. mancipii v. p. servi; p. (= *pretium nuptiale*) 87. 104. 105; p. filiae 99; p. pecodis 246; p. pigneris 165; raptor venditus, eius p. 100; p. servi, mancipii 8. 137. 173. 191. 282. 307; p. de terra accepta 173. — pretium = *praemium*: p. a fisco datum pro revelata corruptione monetae 224.
 prevaricare 115.
 prevaricatio 181.
 prevaricator, prevaricatores 115. 311; prevaricatrix mulier 119.
 primates palatii 90.
 primus: primi palatii 310; prima possessio, primum dominium 289.
 princeps, principes 31. 32. 35. 37 — 39. 41—44. 46. 56. 66. 145. 176. 180. 204. 220. 308. 310. 316; a principibus adquisita 39; audientia principis 53; principis auctoritas 176. 306; cognitio p. 180; per ordinationem principum coniugium adipisci 112; principis conlatio 130; conmonitio p. 296; conspectus p. 46. 62; principem criminare 43; defunctum p. detrahare *ib.*; divortium principis ope factum 119; principum dono conlata 93; edictum principis 306; maledicere principi 43; mansuetudo principum 32; mors principis 36; negotia principum 36. 40. 66; in nomine principis facere scripturas, placitum 37. 39. 311; ordinatio p. 112; pietas principum v. pietas; principis potestas 39. 119. 158; scripturae contractus iussu aut metu principum confectus 56; scripturae in nomine principum *etc. v. supra*; salus principis 181; principum statuta 145; principi falsa suggerere 179; principum animos subripere 306.
 principalis: p. censura 114; clementia p. 287; p. electio 46; p. pietas 305.
 prior: qui prior in petitione precesserit 165; prior scriptura aut definitio 223; — priores = *antiores, parentes*: contra priorum definitioni venire 79. — priores loci 264; prior civitatis 320.
 privatus: privata, *opp.* publica 29. — si privatus cum servis fisci habet causationem 297; privati homines *ib.*; curiales vel privati 157. 158; privati et curiales 157.
 privilegia civium Romanorum 306.
 probare 131. 137. 171. 176. 204.

280. 288. 290; libertatem probare 8. 170; probare celebratam divisionem 278; causae certae et probatae 12. — fidem (servorum) episcopus vel iudex probare debet 83.
- probatio 52. 61. 166. 176. 177. 179. 266; adulterii p. 106; ingenuitatis p. 170; p. certa 231; p. idonea 97; p. manifesta 94. 106. 205; — pro probatione torqueri 106; probatio a petitore datur 54; p. ab utraque parte causantium requirenda 61; probatio = *testes, quibus probatur*: coram probationem verbis promulgare 82.
- proclamare 10; proclamans 153; se in libertatem, se liberos proclamantes 169; aut ad regem proclamare aut ad iudicem 318.
- procurator: actor vel p. 297; actor, p. 228; actor sive p. loci 182.
- profectus comparate rei 8. 153.
- proferre: quod servi (de voluntate morientis) protulerint, conscribatur 83; testes proferre 54. 72. 76; scripturam (in audientia, in iudicio) proferre 83—85. 219; legis prolata sententia 309.
- professio 166. 176. 220; p. testibus roborata perditae aut vitiae scripture robor obtineat 220.
- profiteri: pars professus apud iudicem 53 *sq.* — continentiam viduitatis cum benedictione sacerdotis profitentes 113.
- profligare 97. 282.
- profligationes 93. 129.
- profugus 41.
- proicere = *exponere*: infantem p. 137.
- prolator (scripturae) iurare cogatur 84.
- proles 142.
- prolongatio 89.
- promerere: de principis, patroni, amicorum conlatione aliquid p. 130; de munificentia regis aut patronorum beneficiis aliquid p. 142; quisquis fraudulenta suggestionem aliquid a precessoribus nostris (*sc. regis*) visus est promeruisse 307.
- promissio 283; coniugalis p. 89; inanis p. 148.
- promittere: pars pretii promissa 9. 152; iuramenti federe promittere 40.
- promulgare: p. decretum 38; leges p. 301; edictum p. 201; promulgata sanctio iuris antiqui 154. — voluntatem . . . verbis promulgare 12. 82.
- pronepotes 124. 131—133.
- propinquitas: parentela et p. 78; parentalis p. 102; qui in uno propinquitatis gradu equales sunt, equaliter partiantur 126; sanguinis propinquitas 112. 212. 312.
- propinquus, propinqua, propinqui 94. 107. 108. 112. 116. 119. 167. 201 *saepius*; propinqui (aut, vel) parentes 19. 88. 91. 127. 201. 266; filii aut (seu) p. 114. 167. 199; p. heredes 115. 119. 201; heredes vel p. 311.
- proponere 65; p. negotium 65. 69; accusationem p. 118; aut per se p. actionem aut alicui committere, iniungere 68. 71.
- propositio 66.
- proprietas 307; p. fundi 290. — si iudicii proprietas adtenditur 296.
- proprius *ex. gr.* p. dominus 196. 267; p. servus 264; proprium ius 146. 285; (mandatarius) velut proprii iuris dominus 68; manu propria scribere 84; aliquem ex peregrinis ad propria revocare 215.
- prosapia 87.
- prosecutor 49. 69. 108.
- prosequi: actionem per mandatum iniungere prosequendam 71; causam prosequi sine mandato 69; negotia per se p., alicui prosequenda commendare *ib.*; *v.* negotium. — testes ex defuncti bonis trecesime pretium portionis prosequantur 82.
- provincia, provinciae regni 74. 94. 112. 113. 184. 252. 264. 285. 307; in limitibus provinciarum

- 263; provincias non hostili predatione vastandas 231; actores provinciarum 297; p. comites 49. 230 sq.; provinciae dux 49; p. iudex 184. 230 sq.; cf. 94; rector p. 297.
- provinciales 294.
- proximus, proximi 93. 133. 172. 193. 198. 199; parentes proximi v. parens; heredes proximi 202; successiones proximorum 39; proximos sanguinis, consanguinitatis proximum occidere 201. 202; homines proximi vel vicini 251; iudex in proximo constitutus 257.
- publicare: pecora clausa p. 241; adventum (hominis ignoti) p. 263; furem p. 209; conscii publicati 220; (regis) auditibus aliquid publicare 117; iudici loci, comiti, duci p. 196; (testamentum) ante testes p. 163; scripta voluntas defuncti coram sacerdote vel testibus publicetur 83.
- publicus: arca publica 157; conventus publicus (vicinorum) 228. 258; discussio publica 196. 197; publicum examen 196; expeditio publica 82. 229. 230. 286; functio p. 157; p. infamia 222; iter publicum 251; p. iudicium 196; publica mortis pena 200; politica publica 306; rationes publicae 292; publica scriptio 302; thesauri publici 209; publica utilitas, utilitas 52. 71. 157. 158; via p. 252. — publice conprobare scelus 118; p. crimen obicere 139; p. denuntiare 257; p. diem contestare 247; p. disciplinam exercere 218; p. fornicationem exercere 109; p. possidere 289; p. sententiam legis percipere 218; — publice verberari, flagella accipere, fustigari etc. 46. 53. 64. 94. 98. 102. 110. 119. 184 *saepius*.
- puer: pueri 249; puerum expositum colligere 137; — puer = *servus*: X pueros 90.
- puellam violenter dare marito 101. 102; pretium, quantum parentes puellae velint 105; dos puellae 90. 91; puella rapta 99. 100; puellam expositam colligere 137; — puella = *ancilla*: X puellas 90.
- puer: pueri 249; puerum expositum colligere 137; — puer = *servus*: X pueros 90.
- pugnus 139. 187. 194.
- pulchrum 245.
- pulsare = *petere* (in iudicio), *accusare* 14. 45. 59. 62. 67. 169; iudex pulsatus 57.
- punire: subpicio punire 302; *eadem significatione*: accusandi vel puniendi licentia 111; homicidam, maleficum p. 200; pro homicidio puniri 183. 190. 191. 194; pro scelere p. 199; raptor puniatur 100; adultera cum adultero puniatur 104; iudex iniquitatis proximis parentibus (in tormentis mortui) simili vindicta puniendus tradatur 177.
- pupillares anni 134. 135.
- pupillus, pupilli 134. 136; ab utroque parente infra XV annos filios relictos pupillos nuncupandos 133.
- Q.**
- quadrupes, *gen.* quadrupedis etc.; (*sed etiam acc. sing.* quadrupem, *acc. plur.* quadrupes) 213. 245—248. 259; quadr. vitiosus 248.
- quadruplum = *poena quadrupli* 5. 211. 230. 231 *saepius*.
- qualitas: iuxta qualitatem persone 220. 221.
- quarta, quarta pars: quartam partem de rerum suarum bonis amittere fisco profuturam 224; cf. 321; quartae partis bonorum amissione multari 310; quarta regie potestati reservetur 220; quartam partem hereditatis relinquere naturalibus 318.
- querella, querela 46. 53. 63. 271; ad regiam cognitionem querela convenit 199.
- querellare, querellans 48. 50. 53.

62. 204; regi, iudici vel comiti pro pignere querellare 63.
 querere rem furtivam 206; q. furem 209.
 questio = *quaestio*, '*peinliche Frage*' 67. 68. 108. 170—179. 205. 230. 304; ingenuorum personas questionibus subdere 176; libertum questionibus addicere 179; questione aliquem inscribere 304.
 questionare 178; questionatus mortem violentam incurrens *ib.*
 quingentenarius¹ 55. 269. 270.
 quinquagenarius *perperam pro* quingentenarius.
 quinquaginarium (annorum) numerus 136. 287; quinquaginariorum temporis intentio 283.

R.

rapacitas 197.
 rapere: r. aliquid 161. 186. 207. 211; ancillam r. 101; mulierem ingenuam, virginem, viduam r. 98—101; alienam sponsam r. 100; raptam excutere 99; rapte parentibus tradantur (raptor et rapta) *ib.*
 rapina: pars rapine inventa 231; = *raptus* 101.
 raptor (*sc.* feminae) 98—100; adiutores raptoris 99; raptor sponso addicatus, parentibus raptae in potestate traditus *ib.*; r. venditus 100; r. puniatur *ib.*
 raptus (*abl. sing.* raptu et rapto) 72. 97. 99. 101. 102; fratres in rapto sororis conscii 99.
 ratio: reddere rationem 57. 58. 135. 136. 167. 198; pro scelere r. r. 231; facere r. 134. 257; r. deducere 162; securitas reddendae rationis 135.
 rationales 286. 287.
 reatus 112. 165. 167. 204; r. admissi 94; r. criminis 157; r. falsitatis 221.
 recia 253. 254.
 recitare scripturam falsam 179. 219.

recte 119.
 rector provinciae 297; iudicium rectoris p. *ib.*
 redimere: se redimere (ab exercitu) 270; iudex redemptus (= *corruptus*) 110.
 reformare = *restituere*, *reddere* 9. 60. 127. 135. 136 *et saepius*.
 refugere de hoste ad domum 270.
 refugi 41.
 regalis: r. autoritas 47; r. cura 297; regalibus servitiis mancipari 74; solium regale 40; *cf.* regius.
 regimen: nostri regiminis tempus 41; munus regiminis 299.
 regimonium = *regimen* 35. 300.
 regio nostra, regiones nostrae (*sc.* Gothorum) 158. 307. 309; in (ad) alias regiones ingenuum plagiatum, servum transferre 214. 264. 307.
 regius: regia ancilla 95; autoritas regia 83; autoritates regiae potestatis 179; regia cognitio 108. 199. 203; regia conlatione remedia libertatis percipere 285; per constitutionem regiam absoluta mancipia 306; regium decretum 58; regia donatio 145; iudex ex regia iussione constitutus, per regium decretum institutus 47. 55. 58; regiam iussionem contemnere 58; iniustum iudicium regio metu vel iussu a iudicibus ordinatum 56; *cf.* 205; iudicare nequiter regio vigore 57; regio iussu in custodiam, exilium deputari 287; ingenua absque regio iussu violenter data marito 101. 102; libertas servi fisci regie manus stilo suscripta 173; regia potestas = *persona regis* 180; *praeterea cf.* potestas; precepta regiae potestatis 179; regia presentia 182; utilitas regia 53; vigor regius 57.
 regnare 315.
 regnum 32. 159. 315; regni apicem acquirere 39; per tumultuosas plebes regni fastigia adi-

1) Ita etiam p. 269. pro quinquagenarius legendum est; *cf.* Addenda et corrigenda.

- pisci 40; in regno levare 315; regni potentia 313; regni dicio 112; regni sceptrum 316; successor regni 39. 40; per universos regni nostri populos 277; *cf.* 307; provinciae regni 94. 112. 184. 307; conturbatio regni 41; contra regnum aliquid dicere, disponere 178. — regnum = *tempus regiminis*: annus regni 41. 307. 310; causae, quae regno in bonae memoriae patris nostri (*sc.* Eurici) actae sunt 4.
- regula: sacrae regulae 111; sanctissimorum patrum regulas imitare 299; orthodoxa fidei regula 307.
- religare = *relegare*: ne tricennale tempus inpediat religatis 287; exilio perpetuo religari 113; sub penitentia *r.* 116. 198; apud episcopum *r.* 188; in monasterio *r.* 110.
- religio 44; pax religionis 300; sacra religio 299. 300. 302; christiana religio 302; sancta *chr. r.* 312; catholica *r.* 312; religionis obtentu necessitatem extorquere 156; persona ex quacumque religionis potestate vel ordine 301; ordo religionis 114. 174; — (*h*)abitus, vestis religionis 114; ad religionis propositum adspirare 120.
- religiosus: seu religiosus seu laicus 43; clerici adque religiosi 310; nullus de religiosis cuiuscumque hordinis vel honoris *ib.*; religiosae, quibus nubere proibetur 113; liberti religiosi 174. — pax religiosa 300.
- relinquere *passim, ex. gr.* expeditionem, bellum *r.* 269. 270; patrimonium *r.* 148—150; uxorem (*iniuste*) relinquere 117. 118; = *moriendo relinquere*: heredes proximos *r.* 202; (*intestatus*) si filios non reliquerit vel nepotes 142; si inordinatus moriens filios legitimos non reliquerit 172; inoffensos filios vel nepotes aut non gravi culpa obnoxios inanes relinquere 138; relictus pupilli 133; filia buccellarii relicta 149; relicta = *vidua* 112. 132; uxorem gravidam relinquere *ib.* — partem hereditatis filiis naturalibus *r.* 318; inordinata *r.* 39. 40.
- reparare: *r.* negotium 277; testimonium scripture reparet veritatem 220.
- repetere 230. 273 *saepius*; res iudicio, per iudicium repetenda 13. 158; causas non definitas repetere 284; locum, qui in dominio alterius est, repetere 287; in libertate constitutum ad servitium repetere 169; calumnia repetentis 167.
- repetitio 14.
- reponere: res reposita 286.
- repositio substantiae alicuius 286; aliquid repositionis 287.
- reppudiare *v.* repudiare.
- representare suum minorem in iudicio 297.
- (repudiare), reppudiare: mulier a viro reppudiata 117.
- repudium dare fidei hostibus 310.
- requirere: non requirat quod donavit neque vicissitudinem requirat 319; occisus, mors eius nullatenus requiratur 185. 211. 236.
- res *passim*; res (*et*) persona 80. 106; status vel res alicuius 76; omnis res, mobilis immobilisque 283; res modicae, maximae 53; rerum inventarium 144; *r.* possessio 181. 301; *r.* amissio 115. 180. 301; ius rei suae amittere 283; dominium rerum 38; res proprii domini 155; — alienam rem vendere, donare 152. 153; res non alienandae 157; functio rei acceptae 158; res in contentione posita 10. 153; res curialium 157; rem donatam capere 147; res donata in presenti tradita 12; res ecclesiae 11. 144; res furtiva 206. 209. 294; *cf.* 266; rem ab alio possessam usurpare 228. 229; res privatorum 157; — res = *causa, negotium*: res definita 9; pactum *etc.* de turpibus et illicitis rebus 80; rei veritatem investigare 61; de rebus minimis componere 179.
- rescindere scripturas 42.

- reservare vitae 184; reservari ad vitam 201.
 resolvere contubernium (servorum) 282.
 respondere petenti 59. 64. 69; pro consortium persona respondere 277; prosecutorem ad respondendum dirigere 49; personam eligere, qui adversario respondeat 230; respondere pro crimine servi 157.
 responsum dare (pro servis) 17. 129; r. parare 135.
 restituere *passim ex. gr.* 229. 244. 267. 279. 319.
 resultare 65. 66. 160.
 resuscitare causas 46.
 retro tempore 306.
 retrudere: in custodia retruduntur 292.
 retrusio = *custodia* 182.
 reus, rea 166. 199. 216. 268; servum reum in iudicio presentare 175; persona plurimis rea vel debitor 165; reus sive (vel) debitor 166. 273; fur aut reus 212. 213; crimine, criminis reus 195. 217. 304 *sq.*; reus falsitatis 221; reus mortis 192; scelerum (contra regem et gentem) reus 42; reus regie iussionis 58. — reus, qui in ecclesia confugit, non abstrahendus 273; reum comprehendere, capere, custodire 205. 212. 213. 217; reum torquere 203; reus publice percipere sententiam legis 218; reus debitam sententiam excipiat 199; si iudex reum occidere voluerit, iudex reum occisurus 196. 218; reum reservare viviturum 305; reus in servitio redigatur 308.
 reverende memorie 41.
 reverrare = *reverrere?* 302.
 reverti: ad maritum donatio revertatur 146; pretium ad sponsum revertatur 104.
 revocare aut evacuare quae data sunt 91.
 revolvere causas 46; r. negotium 69.
 rex, reges 35 *et passim in inscriptionibus legum, praeterea* 37. 39. 42. 66. 119. 180. 304. 306. 311. 314. 316. — unctio (regis) 316; regis, regum causa 42. 180. 318; adversus regem meditare, agere 179; rex iudicem constituit 318; iudices ordinat 297; regis edictum 318; r. iussio 228; r. ordinatio 269; sub nomine r. commonitoria falsa fingere, deferre 221; (autoritatem r.) designare 219; placitum in nomine r. conscriptum 311; nullus regum scripturas extorqueat 38; pecunia et res regis furto ablata 209; servi r. 74. 94; *cf.* fiscus; leudes regis 142; donationes r. 145; (r.) largitas 278. 297; munificentia r. 142; notum facere, notitiam referre regi 269—271; regis auditibus nuntiare, insinuare *etc.* 111. 114. 117. 180; regi pro pignere querellare 63; qualiter ad regem accusatio deferatur 179; ad r. proclamare 318; interpellet creditor r. *ib.*; regis presentiae destinari 224; ad regis agnitionem referre 298; (rex) si prope, si longe est 203. 204; procul a rege 180; (regis) pietas si vitam reservaverit (reo) 108; merces (regis) 42; res omnes in regis potestate consistent *ib.*; cui rex iusserit solvere, servire *etc.* 4. 87. 94. 110. 181. 224. 284. 305. 309. 313. — *Cf.* principalis, princeps, regalis, regius.
 ritus (Ebreorum, Iudaicus) 302. 303. 306. 308. 310. 312.
 robor scripturae 220.
 roborare: exemplar, scriptura, professio, donatio testibus roborata 53. 72. 73. 220. 319; iudicia, simili textu et suscriptione r. 53; inscriptio testium suscriptione r. 176; scripturae conditoris vel testium signis aut suscriptionibus roboratae 79; extrema voluntas sive auctoris et testium manu suscripta sive utrarumque partium signis r. 82.
 roboratio: placitum trium testium roboratione firmatum 203.
 rogitus 270. 271.
 ruina 6. 162. 211. 236.
 rusticanus servus, *opp.*: idoneus servus 187 *sq.*

rusticus: rustici, *opp.* urbani 31;
in opere rustico constituto ali-
quid violenter inferre, auferre
231.

S.

sacer: sacrae scripturae 301; sacri
canones 111; sacrum baptisma
113; patrum sacre definitiones
300; sacra fides 310; sacre legis
sacra oracula 35; sacra religio
299. 300. 302; virgines sacre 112.
sacerdos = *et episcopus et pres-
byter* 37. 53. 57. 58. 111. 113.
114. 200. 273. 304; sacerdotes
in territoriis (constituti) 305. 306;
s. excessus iudicum aut actorum
ad (regis) agnitionem referant
297 *sq.*; adensus sacerdotum
maiorumque palatii 180; sacer-
dotes concilii iudicio plectendi
297 *sq.*; coram sacerdote vel dia-
cono manumittere 164; liberta-
tem donare presente sacerdote
vel testibus 170; voluntas de-
functi coram sacerdote vel testibus
publicetur 83; sacerdotis atque
iudicis suscriptione firmetur *ib.*;
sacerdos vel iudex scripturam
sua suscriptione confirment 84;
coram sacerdote vel iudice pu-
pillo ratio reddatur 136; sacer-
dos conversionis communem ad-
sensum viri et mulieris evidenter
agnoscat 118; viduae sacerdotum
145.
sacerdotalis honor 49.
sacramentum, sacramenta 3—5. 7.
49. 52. 65. 75. 160. 161. 163.
200. 209. 213. 232. 233. 247.
262. 264. 266. 280. 290; in his
causis sacramenta prestantur, in
quibus nullam scripturam vel
probationem seu certa iudicia
veritatis discussio iudicantis in-
venerit 52; sacramentis se ex-
cusare 51; suo se sacramento
innocentem reddere 177; sacra-
mento suo adprobare 194; s. se
innocentem adprobare 209; s.
suam conscientiam, se expiare 51.
62. 65. 177. 197; s. conscientiam
suam purgare 177. 262; s. con-
victus 194; sacramentum secun-

dum leges a testibus datum 72;
testibus sine sacramento credi
non potest *ib.*; — vere fidei
sacramentum 300.

saius, saio, sagio; saiones: 13. 47.
48. 54. 55. 60. 61. 149. 286.
287. 318; saio iudicis 179; *cf.*
286. 287. 318; saiones, qui pro
causis alienis vadunt 55; saionis
anulo obsignata 286. 287; saio-
nes decimum solidum conqui-
rant 55; arma, quae saionibus
pro obsequio donantur, in patro-
cinio constitutis 13. 149.

salus = *sanitas*: per intervalla sa-
lutem recipere 82.

sanctimoniales 19. 127; sanctimu-
nialis (?) 15.

sanctio: sanctio iuris antiqui 154;
legis sanctio 36. 222; nove
sanctionis edictum 222.

sanctus: sanctae basilicae 143;
sancti patres 111. 299; sancto-
rum loca 174.

sanguis: s. vel libor 188; percussio
sine sanguine 187. — proximus
sanguinis 201. 202; s. propin-
quitas 112. 212. 303. 312.

sanus: s. nolens ad expeditionem
proficisci 270; s. in expeditionem
non compulsus 271; (relinquat),
dum sanus est, per donationis
chartulam aut moriens per testa-
mentum *etc.* 318.

sarcina 253.

sarcire = *componere*, 'büßen': fur-
tum novies, sexies sarciatur 210.
sarcofagus, sarcofagus: sarcofacum
auferre 294.

satisfacere (*pro crimine, reatu,
damno, debito*) 53. 58. 157. 167.
213. 229. 234. 237. 259; pro
servo satisfacere nolle, contem-
nere 202. 204; in duplum s. 270;
in novecuplum s. 271; sicut in-
genuis s. 306; satisfaciat velut
iniustus petitor 286; heredes
nolentes satisfacere pro autore
223.

satisfactio 8. 51. 101. 153. 204.
241; s. quadrupli 230; s. unde-
cupli 186; s. et pene et damni
ib.; penam non sustineat, sed
damnum satisfactionis exolvat

212; satisfactio compositionis 227; s. homicidii 196.
 scandalum in contrarietatem regni vel gentis facere 41.
 sceleratus, isceleratus 200; iscelerata mulier 119; filii scelerate concepti 113.
 scelus, scelera; iscelus *etc.* 42. 100. 101. 111. 118. 157. 175. 198. 200. 217. 299; sc. adulterii 146; caput sceleris 227; filii sceleris (patris) participes 198; in iscelere patris et matris conscii 201; (servi) conscii et occultatores sceleris dominorum 178; apud quem scelus vel pars rapine fuerit inventa 231; de iscelere rationem reddere *ib.*
 sceptrum regni 316.
 scribere, iscribere: propria manu scribere 84; pre langore iscribere non valere 83; scripta voluntas defuncti *ib.*; — scripta: scriptis exponere 176; scr. excogitare 182; scr. informare 67; divortium scr. factum 117; scr. adligare suam voluntatem 125; iudicium scr. emittere 63; mortis sententiam scr. decernere 196.
 scrinia domestica: in scriniis domesticis instrumenta cartarum, scripturas querere 85.
 scriptura, iscriptura = *scripta, carta, instrumentum* 7. 12. 38. 52. 79. 83 — 85. 88 — 90. 130. 151. 163. 220. 222. 306; scripturae textus 39. 72. 84; series scr. *v.* series; ordo scr. 157; scriptura (h)olografa 83. 84; scr., quam conditor olografa ratione conscripsit 84; in scr., scripturam subscribere 72. 73. 84; scripturae subscriptio 83 — 85; scripturam sua suscriptione confirmare 84; s. signo vel suscriptione confirmare 12. 148; testes in scriptura suscriptores 39; scripturam signis aut suscriptionibus roborare 67; scriptura (testibus) roborata 72. 73; scripturae pena *v.* pena; scripturae, quae annum et diem habent expressum 79; scripturae autor 83. 85; scr. conditor 84; scr. testes

73. 83. 84. 220; scriptura in nomine alicuius (= *alicui*) facta 37. 39. 84. 117. 130. 147. 223; *cf.* nomen; scriptura edita 223; scr. edita, sed non tradita 167; scriptura a donatore tradita, aut directa *ib.*; scripturae, quae simul tradi partibus debent, i. e. testamenta, iudicia, pacta, donationes 164; traditio (scripturae) 147; scriptura nec data nec directa, sed sublata *ib.*; scr., quam vivens donator salvavit *ib.*; scripturae superfluae, super ordinem legis confectae 322; sc., quales debeant valere 79; de scripturis valituris 78; dignitas scripturae 85; scr. veritas 84; testimonium scr. reparet veritatem 220; scriptura vera 219; scr. idonea et inlesa 85; scripturae, quarum et autor et testis defunctus est, ex aliis cartarum signis contropentur 83; contropatio scripturarum 84; scripturam evacuare 37. 42. 222; scr. calcare, rescindere 42; scr. convellenda 85; scripturae non valentes 83; scr. invalidae 147. 322; scripturam indignam esse contendere 85; scr. subprimere, subtrahere, celare, ledere, viciare, disrumpere, designare, diluere 220; fictas scripturas conficere 42; (sub) fraude scr. facere 42. 222; scripturas falsas facere, recitare 179. 219. 223; scr. *f.* subponere 219; falsare scripturam 219. 221; falsarii scripturarum 218; scriptura prior, anterior, posterior 222. 223; scripturas extorquere 38. 85. 135; scr. exigere 39. 118. 135; mulier sub metu viri scripturam conscribens 117; — in scriptura voluntates ac prestiti condicio adnotetur 38; adsertorem per scripturam dare 67; scripturae contractus 56. 222; per scripturam dare 117; per scr. definitiones facere 81; *cf.* 39. 283; divisio inter fratres sine scriptura facta 276; divortium per scripturam facere 118; per scr. donare 147; libertatis scriptura

168. 172; per scripturam liberum facere 172; mancipia per scr. manumittere 168; mandati iscriptura 230; scr. manumissi 172; scripturae (minorum) 81; scriptura obligationis 135. 136; scr. ordinationis 221; per scripturam pacisci 80; pacta vel placita per scr. facta 79; *cf.* 81; placitorum scripturae 77; scriptura securitatis 119. 136; venditio per scripturam facta 7. 151; — scripturam proferre (in audientia, in iudicio) 83 — 85. 219; scripturam prolatam veram esse confirmare, indignam esse contendere 85; si aliud testis loquitur, quam scriptura continet 72; nec per testem, nec per scripturam ostendere 289; per scr. ostendere 157; per iscripturam aut testificationem edocere 166; — sacrae scripturae 301.
- sculpere, isculpere: signum adulterinum sc. 219. 220; falsam monetam isc. 224; lapides notis evidentibus sculpti 288.
- secare 245.
- secta: hereticorum sectae 296; secta (Iudeorum) 302. 307. 308.
- secularis muliercula 111; secularia indumenta 115.
- securitas: securitates accipere 135; securitatis scriptura 119. 136.
- securus de iudicio abscedat 205.
- sedere = *equitare* 4. 160.
- sedes = *finis, terra*: de sedibus nostris 295.
- seditionem alteri facere 227.
- seliqua *v.* siliqua.
- seniores loci 175; quos iudex certiores vel seniores agnoverit 290; seniores gentis Gotorum 90.
- sententia 114. 200 *saepius*; s. condemnationis 199; s. damnatorum 216; iudicis s. 101. 227; s. iudicantis 232; legalis s. 58; *cf.* 301; s. legis *v.* lex; s. mortis 43. 45. 196; absque mortis interitu sententiam ferre 119; penalis sententia 101; ultionum sententiae 301; *cf.* 199. 292. —
- canonum sententia 113. 114; patrum s. 111. 299.
- sentire = *damnum ferre*: similiter sentiant 281.
- sepes 237. 238. 251—253.
- seponere pignus 165.
- sepositio 154; sepositionis commodum *ib.*
- septuploconpositionem supplere 208.
- sepulcrum 293. 294.
- sequestrare: quod in maritum pater antea sequestraverit 132.
- sequi: negotium s. 287; per mandatum s. 70.
- serenissimus rex 311.
- series: s. scripturae 39. 83. 222. 322; s. legis 40; edicti s. 318; conditionum s. 75.
- servilis persona 154. 304.
- servire: pro exposito infantulo ingenuo servire 137; tradere servitutum 75. 76. 99. 109. 153. 166. 176. 183. 186. 198. 204. 205. 209. 229. 259. 267; subiacet servitutus 51. 210. 213; addicere servitutum 166; consignentur servituti 220; *cf.* 98. 210. 214; donetur a rege cui iussum fuerit servitura 94; cui placuerit servitutus a rege donetur 305; cui a nobis (rege) iussum fuerit servituti subdantur 309; fisco servituti adsociantur 181. — ecclesia, cui servierunt (clerici) 19. 127.
- servitium 95. 169. 170. 264. 267. 307—309; (fugitivum) ad servitium revocare 3. 318; ad s. addicere 154. 170. 208; a rege cui iusserit donati perpetuo servitio addicantur 181; in libertate constitutum ingenuum ad servitium repetere 169. 170; si in servitio constitutus furtum admiserit, postea manumissus 207; grave servitium 110; in servitio constitutum percutere 194; — regalibus servitiis mancipari 74; ad palatinum servitium pertinentes *ib.*; — de servitio ecclesie, cuius terram possidebant, discedentes 144.
- servitus 10. 76. 96. 153. 171. 174. 215. 220. 261; condicio servi-

tutis 173. 285; tale factum, propter quod servituti tradantur 207; qui se volens subdidit servituti 10. 153; mancipium a iugo servitutis absolvere 169; de servitute discedere 172.

servus, servi *passim*, *ex. gr.* 62. 64. 65. 67. 68. 75. 76. 97. 108. 109. 171. 254 *sq.*; servus idoneus 188. 190; *opp.*: s. rusticanus 187; s. vilior 190; s. regis 94; *cf.* 74; servi dominici (i. e. compulsores exercitus, qui in hostem exire compellunt) 269. 270; servi fisci 173. 285. 297; servi fiscales 173. 284; a fisco servum accipere 308; si iudex servum ad discutienda negotia deputat 48; servum occidere (extra iudicium) 195. 196; *cf.* 230; de servis compositio constituta 248; servum truncare 188. 198; servum debilitare, vulnerare 191; s. ligare 188; servus et ancilla in contubernio 282; ancilla servo uxor data 96; a. s. coniuncta 282; *cf.* 320; servus ancillam, libertam rapiens 101; mulier ingenua servo coniuncta 94. 266; maritus iuste cuilibet servus addictus 120; domina servo coniuncta 94; — peculium servi 9. 155; res s. 9. 155. 319; facultas s. 155. 188; substantia s. 205; domus s. 319; tributum de labore suo restituat servus *ib.*; servi artificium 178. 266; servorum (fiscalium) mancipia, terrae 173; s. f. liberti *ib.*; — servo non credendum 73; in quibus causis possint testificari servi 76; servi aut vicini aut de re, qua agitur, cogniti *ib.*; voluntatem servis insinuare 83; definitiones vel pacta servorum 80; a servo comparare 8; venditiones servorum 154; servo res commendare 6. 162. — servus in crimine accusatus, reus 175; s. criminis reatus obnoxius 157; servi criminis socii 228; ingenuus cum servo in crimine inventus, si capitalia commiserint 207; si servus ingenuum percutiat 191; si

s. ingenuum, servum plagiaverit 215; si s. furtum fecerit 213; *cf.* 207; si s. incendium intulit 233; si s. ingenuo fecerit contumelium 190; servi in expeditione damnosum aliquid admittentes 17. 129; de rebus minimis culpa servi repperta 179; servus domino iubente, d. nesciente *etc.* aliquid committens v. dominus; — servos questionare 178; servum questioni subdere 178. 230; servorum tormenta, servos torquere 178; servos in capite dominorum t. 106. 155. 224; — servi pena, supplicium 101. 207. 233; servus ignibus concremetur 109; s. flammis exuratur 293; servi ad ecclesiam confugientes 156. 273; — servi resultantes dominis 196; servus fugitivus, fugax, in fuga positus 7. 162. 163. 261. 262. 266. 320; crimen occultati servi 265; — servo libertatem donare 170; servum manumittere 207. 308; servum alienum manumittere 168; servos alienos ad libertatem perducere 76; bis venditus servus per fugam rediens in libertate permaneat 264; — domini servos suos ingenuos esse mentientes 96; servus se dicens, mentiens ingenuum 265. 266; qui timore percussus servum se esse dixerit 170; — servus ad alium dominum transiens 207; servum vendere 8. 9. 155. 156. 181. 264; servi pretium 8. 137. 191; servus eiusdem, equalis meriti *ex. gr.* 178. 196. 261, v. meritum; servus vicarius 137. 168. 308; servum plagiare v. plagiare; — servi uxoris 16. 17. 128. 129. — *Cf.* ancilla, mancipium.

sessio: ubi eorum mancipiorum sessio iudicatur 307.

sexcuplum 204. 211. 213. 259.

sexus: utriusque sexus filii 92; compositio secundum etatem vel sexus ordinem 249.

sigillum: iudicis epistula vel sigillo ad iudicium venire admoniti 48;

- admonitio epistulae vel sigilli *ib.*;
coram ingenuis personis offerat
epistulam vel sigillum *ib.*; si
iudex sigillum negaverit (petenti)
50.
- signaculum 12; *cf.* signum.
- signare: epistula (iudicis) sua manu
suscripta adque signata 62; anulo
domini non signatum 287; alie-
num signatum inrumpere 259.
- signum, signa: per manifesta signa
ostendere 206; evidentia signa
monstrare *ib.*; ante iudicem con-
petentibus signis vel indiciis ac-
cusare 104; declaratis signis ad-
probare 178; — signa (termino-
rum, finium) 288—290; antiqua
signa 289; signa antiquitus con-
stituta 288; presentibus testibus
signa constituere 280; — scrip-
turarum, cartarum signa et su-
scriptiones 83; scripturam sua
manu signo sive subscriptione
confirmare 12; scripturam manus
sue suscriptione vel s. confirmare
148; (scripturae) conditoris vel
testium signis aut suscriptioni-
bus roboratae 79; pactio trium
testium signis vel suscriptionibus
roborata 47; scripturae manus
vel testium signis vel su-
scriptionibus roborata 67; ex-
trema voluntas sive autoris et
testium manu suscripta sive utra-
rumque partium signis roborata
82; signum propria manu facere
319; — (= *sigillum*): signum
adulterinum sculperet, imprimere
219. 220.
- siliqua, seliqua 7. 163. 258.
- silva 255—257. 278—280; silvae,
quae indivisae residerunt 278; sil-
vae dominus 253; silvam propter
excolendos agros aut conclusos
aut faciendam prata succidere 280;
silvam incendere alienam 233;
de silva (aliena) cum vehiculo
vadere 238; alienae silvae pre-
sumtor *ib.*
- similis: furi similis qui rem furti-
vam sciens comparavit 209.
- similitudo testamenti 148.
- sociare, issociare: sociari fisco 202.
307; maritum sibi sociare 97;
in matrimonium s. 149; mulier
marito alterius adulterio se so-
cians 106.
- societas palatii 40.
- socius: socios suos nominare 231;
criminis socii 228; filii parenti-
bus crimine socii 181.
- solidus, solidi: solidi nummi 82;
solidus auri 48. 55; solidus au-
reus, solidus cuiuscumque mo-
nete, solidi moneta, commutatio
solidi 225; solidos adulterare, cir-
cumcidere, radere 224; solidus
adulterinus 225; solidum aureum
integri ponderis nullus ausus sit
recusare 225; solidus unus, so-
lidi singuli 138. 238. 239. 241.
246. 265 *sq.*; duo semis solidi
65; III sol. 225; V sol. 292;
octoni sol. 252; X sol. 213;
XXX sol. 110; L sol. 49; C sol.
91; CCC sol. 215. 228. 248.
269; quinquageni solidi 197;
M sol. 90. 91; XM 91; — tres
siliquae de unius solidi usuris 7.
256; de solidis octo nonum soli-
dum creditori solvere 7. 163;
decimum solidum saiones pro
labore suo conquirant 55; iudex
pro labore suo vicensimum soli-
dum accipiat 54.
- solium regale conscendere 40.
- sollicitare 102. 214. 272.
- sollicitatio 156.
- sollicitatores adulterii 101; s. filia-
rum, uxorum, viduarum *ib.*
- soror, sorores 78. 124—126. 141.
201; patris soror, matris soror
126; filii sororum equali per
capita dividant portionem 126;
f. s. aequaliter partiant heredi-
tatem 317; (fratres) in rapto so-
roris conscii 99.
- sors 280; sortem suam totam con-
cludere 257; sortes Gothicae 3.
284.
- sortilegi 72.
- species 5. 141. 160.
- sperare honestum lucrum 12.
- (spondere), ispondere: ispondimus
per hoc placitum nostrum 312.
- sponsata: puellam sponsatam ha-
bere 87; *cf.* sponsus.
- sponsio, isponsio 60; sponsio pla-

- citi 60. 313; = *sponsio puellae* 88. 89; *arrarum traditio* aut *facta definitionis sponsio* 120.
- sponsus, isponsus 90. 91. 99. 100. 104. 116. 120; *sponsa* 90. 104. 115; *alienam sponsam rapere* 100; *inter sponsum et sponsae parentes datum pretium et ante testes factum placitum de futuro coniugio* 104; *sponsorum discidium* 116. 120; *v. sponsata*.
- sponte, isponte: *mulier sponte viro se adulterio miscens* 105; *puella isponte viro coniuncta* 97.
- stabularii: *stabulariorum prepositi* 74.
- (stadium), istadium: *animal, quadrupedem ad istadium servare* 245.
- stagna, istagna: *st.*, quae sunt circa *mulina* 254.
- status, istatus: *universa in istatu, quo fuerant* 227; *st. iustae possessionis* 284; — *personae status* 92; *de istatu vel de rebus alicuius aliquid acquirere* 76; *et in rebus et in status sui dignitate damnari* 100; *status ingenuitatis* 98. 306; *cf.* 153; *st. libertatis* 224; *st. aequalis* 13. 149. 188.
- statuta: *legum statuta* 6. 161. 189; *decessorum st. convellere* 11; *principum st. convellere* 145.
- stilus: *libertas stilo regie manus suscripta* 173.
- strumenta = *instrumenta*: *cartarum str.* 82.
- stuprum, istrupum, istubrum 106. 108; *masculorum st.* 115.
- subdiaconus 49.
- subditi: *per subditos agenda negotia principum et episcoporum* 66.
- subfocatio = *suffocatio*: *damnum subfocationis* 259.
- sublatus: *scriptura donatori sublata* 147; *sublata restituere* 210. 229.
- subponere *scripturam falsam* 219.
- subprimere *aliena testamenta vel alias scripturas* 220.
- subripere: *subripiendo principum animos iniusta sibi poscere beneficia* 306.
- subscribere, suscribere 53. 62. 65. 72. 73. 82. 173. 286. 311. 319.
- subscriptio, suscriptio 12. 47. 53. 67. 79. 83—85. 135. 144. 148. 176. 180; *trium aut quattuor scripturarum similis et evidens suscriptio* 83; *cf.* 84; *v. confirmare, roborare*.
- subscriber, suscriptor: *testes, qui subscriptores accesserint, qui suscriptor accesserit etc.* 12. 39. 73. 148.
- substantia 87. 182. 201. 202. 205. 318; *repositio alicuius substantiae* 286.
- subtrahere: *de rebus sibi creditis aliquid s.* 225; *scripturam s.* 220.
- succedere (in hereditate, facultate) 97. 124. 125; *furi in hereditate s.* 212; *ex testamento, ex sanguinis propinquitate s. ib.*; *maritus et uxor sibi hereditario iure succedentes* 19. 127.
- successio 14. 39. 116. 123. 125. 127. 131—133. 139. 306; *integritas successionis* 82; *lege vel successione* 39; *legalis successio* 82; *legitima s.* 199.
- successor: *in hereditate* 181. 212. 222; *s. regni* 39. 40; *iudex a sibi successore iudice distringatur* 218.
- sudes 240. 250.
- suggerere: *principi falsa s.* 179.
- suggestio: *fraudulenta suggestione aliquid a precessoribus (regis) promeruisse* 307.
- sumtus 191. 297.
- superare: *per iudicium superari* 69; *adversarium iudicialiter superare* 158.
- superducere *novercam* 127.
- supplicium, subplicium 101. 182. 212. 233; *legis s.* 302; *s. capitale* 197. 233. 269. 308.
- supposita persona 156.
- suprestis = *superstis* 118. 119. 127. 129. 132. 139. 146. 223.
- susceptor, *opp.*: *commendator* 5. 161.
- suscipere: *s. commendata* 6. 160; *s. pecuniam ad usuram* 7. 163; *s. terras ad placitum* 279; *s. mandatum* 70; *s. negotia* 60. 68; *s. mancipium, servum fugacem* 265. 320; *fugitivum mercenarii loco s.* 265; *mercennarium s.* 295; *si medi-*

cus infirmum ad placitum suscepit 292; suscipere accolam in terra sua 281; qui suscepti sunt et patroni eorum *ib.*
 suscribere, suscriptio *v.* subscribere, subscriptio.
 suspectus: iudex s. 52. 53; ducem suspectum habere 53.

T.

talio 186; compositionis summa pro non reddendo talione 186; talionem reddere prohibitum 187; in se recipere talionem *ib.*
 taurus vitiosus 248.
 taxare: tantum compositionis, quantum ipse taxaverit, qui lesionem pertulit 187; pignus taxatum 165; pena per scripturam taxata 223; furtum taxatum 210; domus pretium taxatum 232.
 taxatio: sub iuramenti taxatione 83.
 telonarii, thelonarii: transmarini negotiatores suis et telonariis et legibus audiantur 294. 295.
 tempestas: commotio tempestatis (causa manifestae necessitatis) 58; tempestatum inmissores 182.
 tempus: tempore Romanorum 289; tempus vitae 128; t. decimarum 255; t. glandis *ib.*; t., quo defenditur pecora in pratum mittere 239; — competens tempus 52; placitum t. 9. 152; t. constitutum 165. 274; t. sufficienter a iudice constitutum 209; t. legibus constitutum 51; legum tempora 59. 83; — ex prolixitate temporis sibi vindicare 267; longae possessionis tempus 289; longa tempora *ib.*; interruptio temporis 286; absque temporum preiudicio 285; duorum annorum tempus 89; tricennale tempus 284. 285. 287; quinquagenarium tempus 283; — tempus aut diem mutare (in preceptionibus regis) 219.
 tenere: servus a iudice tenendus 175; fiscus de quorumlibet iure quodcumque tenens 285; quae legibus non tenentur 189.
 tenor: t. legis 223; *cf.* 322; t. mandati 67.

terminare: terminatae causae 46; negotium terminare 57. 219.
 terminus 3. 287—290; terminum ponere, constituere, restituere 3. 288. 290; terminos convellere, divellere, evellere 288; intra terminos alienos possidere 289.
 terra, terrae 11. 15. 35. 77. 152. 173. 278. 279. 283; terram dividere 256; divisio terrarum facta inter Gotum et Romanum 278; in consortis terra vineam plantare, domum construere 277; ad placitum, ad canonem terras suscipere 279; terrae ad placitum canonis, per placitum definito annorum numero datae *ib.*; terram accipere, prestare 280; terram ad excolendum accipere 281; suscipere accolam in terra sua 281; ille, cui se commendavit, det ei terram 150; patronus, quem reliquerit, terram obtineat *ib.*; in terra patroni consistens de labore suo acquirit 172; de servitio ecclesiae, cuius terram possidebant, discedentes 144.
 terreri: metu territus a malis abstineat 200.
 territorium 11. 47. 74. 75. 297. 305. 306; episcopus, pontifex, sacerdos territorii, in territorio constitutus 115. 198. 305. 306; territorium comitis civitatis 205. 269—271; t. iudicis 62. 63. 205; iudex territorii 75. 117. 137. 184. 189. 219. 297; *cf.* 305. 306; iudex vel vicarius proximae civitatis aut territorii 263. — territorium fundi 278.
 terror 99; in conventu publico ad aliorum terrorem CC hictus accipiant 228.
 tertia, tertia pars: tertia usufructuaria 15; propter usuram tertiam partem accipere 163; tertiae Romanorum 3. 278. 281. 284; tertiam reddere 281.
 tesauri publici 209.
 testamentum 15. 125. 163. 164. 212. 220. 221. 318. 322; t. commendare alicui 163; aliena testamenta subprimere 220; testamentum

- falsare, contra viventis voluntatem aperire 221; scripturae, quae simul tradi partibus debent, i. e. testamenta *etc.* 164; testamenti similitudo 12. 148; *cf.* voluntas. testare de rebus suis 81.
testari: quibus testatus est 83. 264.
testationem negligere 259.
testator 84. 221.
testiculi 245.
testificari 72. 74. 77. 171; de personis, quibus t. non licet 72; *cf.* 321; in quibus causis possunt t. servi 76; ne Iudei contra christianos testificentur 304; minores de quibus annis poterunt testificari 77; testificandi licentia libertas 74. 77. 115. 304; absque ulla testificandi iactura XXX flagella suscipiat 48.
testificatio 166.
testimonium 54. 72—74. 77. 78. 82. 168. 170. 171. 196. 204. 304; testis ad t. invitatus 76; testes sine sacramento testimonium perhibere non possunt 72; ab utraque parte testimonia prolata *ib.*; iudex eorum testimonium recipere debet, quos meliores et pluriore esse providerit 170; t. scripture reparet veritatem 220; t. per epistolam reddere 74; t. committere 75; t. iniungere 74; falsum t. dicere 72. 75. 76; ad t. (non) admittere 72. 172. 304; etas ad t. admittenda 77; liberti t. 171. 172; — testimonium = *facultas testificandi*: t. careant 72; t. (non) amittere 73. 186.
testis, testes 5. 54. 72. 74. 76. 82. 171. 180. 241; testes digni 54; t. idonei *v.* idoneus; t. ingenui 12. 148. 319; t. legitimi 155. 318; t., qui adhibentur 168; definire per testem 80; definitiones facere per t. 81; divortium per t. facere 118; per testes, testibus suam alligare voluntatem 84. 125; teste, cum testibus aliquid facere 161. 276; coram testibus 12. 39. 83. 88. 117. 233; ante testes 104. 163. 318. 320; presentibus testibus 170. 280; testes subscriptores 12. 39. 148; testes scripturas subscribentes, roborantes, confirmantes *etc.* 47. 53. 67. 68. 73. 79. 82. 84. 135. 176. 180. 203. 220; scripturae testes advocare 85; testibus scripturam idoneam et inlesam adfirmare 85; scripturae testis 83; testes litteras nescientes 319; testes adducere 54. 85; t. proferre 54. 72. 76; t. interrogare 52; t. perquirere 169; testes sine sacramento testimonium perhibere non possunt 72; sacramentum a testibus datum *ib.*; testes iurantes 177; si aliud testis loquitur, quam scriptura continet 72; testibus, per testem probare, conprobare, adprobare 8. 50. 151. 168. 197. 202. 209. 220; teste, per testem, testibus convinci 49. 147. 194; per testes docere 155; per testem ostendere 289; testibus firmare 278; habeat testes testantes, quod *etc.* 319.
textus: scripturae textus 39. 72. 84; textus et suscriptio 53; textu conscripto autor ipse suscribat 84; de textu (iudicii) exemplar translatum, subscriptum adque signatum 63.
thelonarii *v.* telonarii.
thiufa, thiufada = *sectio exercitus mille milites comprehendens* 268. 270—272.
thiuphadus, thiufadus = *millenarius, mille militibus praefectus, sed etiam inter iudices (cf. 52. 55) numeratus* 47. 52. 55. 268—271.
timere: sub gladio mortem timere 81.
timor: qui timore compulsus servum se esse dixerit 170.
tintinabulum 210.
titulus: t. dotalis 115; donationis t. 132; t. (legis) 132 *et in inscriptionibus titularum* 4. 7. 11. 14. 23 *sqq. passim.*
tollere: t. pignus 255; a iudice ordinatus ad tollendum destinatus 51; tollat sagio de substantia eius 318.
tondere animalia errantia 258.
tonsura 114.
tormenta 68. 74. 175—179. 181.

190. 197. 202. 205. 265. 304; si innox tormenta pertulerit 176. 179; servus innocens in tormentis debilitatus 178; qui tormentis subditur mortuus 177; iudex, qui temperamentum in tormento non tenuit 178.
- torquere, torqueri 106. 178. 203; servos, ancillas torquere in capiti dominorum 106. 155. 177. 224.
- tradere: res traditae vel per scripturam donatae 147; res donata in praesenti tradita 12; de rebus sibi commissis aut traditis aliquid subtrahere 225; res vendendas tradere 5; — scriptura edita, sed non tradita 147; scriptura ab ipso donatore tradita *ib.*; — filiam nuptui tradere 87. 89; puella tradatur cui pacta constiterit 88. — aliquem tradere alicui (in potestatem) 87. 99. 104. 117. 119. 215; *cf.* potestas; servum tradere *ex. gr.* 187. 202. 230; servum pro culpa, pro reatu tr. 157. 204; servum ad penam tr. 207. 233; servum penae supplicio tr. 101; servum pro supplicio tr. 212.
- traditio: arrarum tr. 120; per scripturam sive per traditionem rei donare 141; quodcumque consignatum pro traditione teneatur omnium rerum 286; traditio (scripturae) vera est, quando aput illum scriptura habetur, in cuius nomine conscripta est 147.
- transactio 136. 143. 290.
- transducere facultates 42.
- transferre aliquid 173; res in nomine alicuius translatae 82; possessione, vinditione, donatione, divisione aut aliqua transactione translatum 290; — ad alium transferre actionem 69; — transferre = *describere*, '*abschreiben*' exemplar fideliter translatum 63; liber legum secundum seriem huius translatus 44.
- transgredi: iudex edictum transgressus 318.
- transgressor 313.
- transire ad maritum 97; mater ad alias nuptias forte transiens 16. 92. 128.
- transitus fluminis 253; transitus per vineam aut messem 238.
- transmarinus: transmarini negotiatores 291. 294. 295, suis et telonariis et legibus audiantur 294. 295; transmarinae partes 181.
- trecesima portio 82.
- tremissis (*tertia pars solidi*) 217. 238. 239. 241. 246. 252. 265.
- trians = *triens*, *tertia pars*: lege constitutum est, triantem nepotes non perdere 142; = *tremissis*: per singula capita singulos triantes reddere 244.
- tribunus: comites, tribuni aut vilici 292.
- tributarius 319. 320; tributaria 320.
- tributum: pensio tributi 285; si tributum non habet servus completum 319; domino restituat tributa de labore suo servus *ib.*
- tricennale tempus 283—285. 287.
- tricennium: interruptio tricennii 285.
- tritura areae: animal trituri areae fatigare 246.
- tueri: (tutor) ab eo, quem tuitus est, securitatem accipiat 136.
- tuitio = *tutela* 134—136; inventarium tempore acceptae tutionis factum 136; *cf.* tutela.
- tumultuosus: per tumultuosas plebes regni fastigia adipisci 40.
- tumultus: audientia non tumulto aut clamore turbetur 59.
- turba: si ad faciendam cedem turba coadunetur 227.
- turpis: de turpibus rebus nullum pactum *etc.* valeat 80.
- tutela: t. pupillorum, orfanorum 134. 135; tutelam agere, gerere nepoti suo 315; t. mater, si voluerit, suscipiat 134; sive mater tutelam sive quicumque susceperit, presentibus testibus vel propinquis brevis factus testium suscriptione firmetur 135.
- tutor 134—136; t. ab aliis parentibus in presentia iudicis eligatur 135; t. intentionibus debet parare responsum *ib.*; t. coram

sacerdote vel iudice pupillo red-
dita ratione securitatem accipiat
136.

U.

ulcisci adulterium 107. 108; mors
ulciscenda 201.
ultio: ultionis sententia 199. 301;
sententia cum ultione 292.
ultor criminis legaliter *etc.* 102.
unctio (regis) 316.
undecuplum 186. 231. 269. 271.
urbani 31.
usufructuarius: usufructuario iure
possidere 15. 16. 127. 128. 147 *sq.*;
usufructuaria portio 16. 128; usu-
fructuaria tertia 15; res usufruc-
tuarias accipere 128.
usufructus 16. 128.
usura, usurae 6. 7. 161. 163; usurae
cautae 7. 163; pro pretii partem
usuras solvere 9. 152; usurae fru-
gum 163.
usurpare 146. 214. 236. 280; abs-
que iudicio, ante iudicium u. 228.
229; *cf.* 199; de duabus parti-
bus Goti aliquid sibi aut de ter-
tia Romani u. 278.
usurpatores mancipiorum 214.
uterini 78.
uterus: filios suos in utero necare
184.
utilitas, hutilitas: pro suas suorum-
que hutilitates testificari 77; hu-
tilitas domini 65; hutilitas regia
53; h. publica 52. 71. 138. 157.
158; — contropatio etatis et uti-
litis servorum 178.
uxor 12. 14—16. 106. 117. 119.
132. 199. 248; legitima uxor
317. 318; servi uxor ancilla 96;
tributaria uxor tributarii 320;
filius uxorem ducens 15. 127;
secunda uxor 114; u. ad alium
maritum perveniens 146; res
uxori a rege donatae 145; quid-
quid in nomine uxoris titulo do-
tali conscriptum 115; donatio in
nomine uxoris conscripta 132;
maritus si uxori aliquid dona-
verit 14. 146. 148; donatio in
uxorem non infra anni circulum
conscribenda 91; res extra do-

tem uxori conlatae 146; viri ab
uxoribus donata percipientes *ib.*;
uxoris voluntas, quae in mari-
tum conferre voluerit 12. 148;
res inter maritum et uxorem in-
vicem date 148; maritus et uxor
sibi hereditario succedentes 19.
127; vir uxorem habet in pote-
state 119; si maritus uxorem
adulterandam cuicumque viro
dedit 120; causam uxoris dicere
69; servi uxoris 16. 17. 128.
129; uxoris adulterium, uxor
adultera 104. 106. 107. 179 *sq.*;
uxoris veneficium, maleficium
179 *sq.*; uxores potionibus vel
maleficiorum factionibus virorum
mentes alienant 107; uxorem
(iniuste) relinquere 117. 118;
uxorem (post mortem) gravidam
relinquere 132; uxori alienae ad-
ulterium inferre violenter 103;
uxorem alicuius sollicitare 102;
cf. 101; *v. etiam*: maritus, mu-
lier, vir.

V.

vacantes campi 252.
vacuus: contra legis decretum con-
scriptum placitum sive definitio
facta vacua et invalida reputetur
81.
valere: de scripturis valituris 78;
scripturae, quae debeant valere
79; *cf.* 83.
vallum: v. in itinere publico rum-
pere 251.
vanescere 39.
vapulare 43. 194.
vastare: alienum ortum v. 235.
vaticinatores 181.
vegetare: mercennarium pro vege-
tando commercio suscipere 295.
vehiculum 238; boves et vehicu-
lum *ib.*
venalitas 72.
venator incantus 251.
vendere, vindere 8—10. 152. 155.
156. 157. 158. 181. 305. 307;
pignus vendere 165; res venden-
das tradere 5; res vendita 8. 144.
152; si episcopus aliquid de re-
bus ecclesiae preter consensum

- ceterorum clericorum vendere presumserit 144; curialibus vel privatis inter se vendendi (*sc.* mancipia, terras *etc.*) licitum 158; (servi fiscales mancipia, terras) aliis servis nostris vendendi habeant potestatem 173; alienam rem vendere 8. 152. 153; rem per iudicium repetendam *v.* 158; inventum animal *v.* 258; rem furtivam *v.* 294; mancipia ab hostibus vendita 158. 159; bis venditus servus per fugam rediens in libertate permaneat 264; raptor venditus 100; vendendi aliquem potestatem habere 215; filias vendere 10. 154; ingenuus, qui se vendi permiserit 10. 153; ingenuum vendere 8. 153.
- venditio, vinditio 7 *sqq.* 151 *sqq.* 173. 264. 290. 307; contractus vinditionis 152; venditio per scripturam facta 7. 151; *v.* violenter, per metum extorta 8. 151; necessitatem vinditionis extorquere 156; venditio sub dolo confecta 308; venditiones in irritum devocare 154; rescindere venditionem 155.
- venditor, vinditor 8 *sqq.* 151 *sqq.* 308; *v.* (non) idoneus 9. 151; recepto pretio a venditore (vinditoribus) 144. 306; pretium cum venditore parti 10. 153; venditor iuris alieni 8. 153.
- veneficium 179. 205.
- veneficus 72. 181. 182. 274.
- venenata potio 182.
- venenum: veneni poculum 182; venena conficere *ib.*
- venia: veniam dare 273.
- venire: ad iudicium *v.* 48; ad examinationem damni venire 241; contra pacta vel placita venire 79.
- venundare 194.
- verbera *ex. gr.* 43. 109. 119. 308.
- verberari *ex. gr.* 48. 53. 64. 110. 111. 139; publice *v. cf.* publice.
- verbum: voluntatem verbis promulgare 12. 82; discutere veritatem verborum 72.
- veritas 61. 72. 178. 266. 296; veritatem dicere 77; indicia veritatis 52; indices veritatis 178; scripturae veritas 84. 220; iudicium veritatis 57.
- verus: vera cognitio 77; vera dicendi et testificandi licentia 74; vera traditio 147; per scripturam aut testificationem id verum esse edoceat 166; scripturam veram esse confirmare 85.
- vestimenta 141. 211. 293. 294.
- vestis 182. 250; lesio vestis 250; vestis religionis 114; *v.* laicalis 112. 115.
- via 251. 252; via publica 252; via, per quam rex ad civitatem sive ad provincias ire consuevit *ib.*; viam claudere, excludere 251. 252.
- viare: viantes de pascuis expellere 238.
- viator 238.
- vicarius 55. 117. 228. 263. 297; *v.* comitis 52; iudex vel vicarius proximae civitatis aut territorii 263. — servus vicarius (*sc. qui alterius vice datur*) 137. 168. 308.
- vicensimum caput exolvere 256; *cf.* decimae porcorum.
- vicinus: vicini 181. 240—242. 249—251. 278. 288; conventus publicus vicinorum 258; inter heredes aut vicinos possessores intentio exorta 77; contestare vicinis 257; vicinorum contestatio 248; servi, qui aut vicini sint, aut de re cogniti habeantur 76; vicinum territorium 219; vicina domus 233.
- vicissitudo: vicissitudines suas iungere 47; — non requirat, quod donavit, neque vicissitudinem requirat 319.
- victor (in iudicio) 53.
- victus: communis *v.* filii cum patre 142; de fructibus decimam partem ad victum presumere 134.
- vicus: per vicos et villas 110.
- vidua 105. 108. 112. 132; viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito 101. 102; raptus viduarum, vidua rapta 97. 98. 100; sollicitatores viduarum

- 101; viduae sacerdotum 145; vidua penitens, devota 111; vidua veste laicali deposita 115; viduae penitentes laicali veste vel coitu sorditatae 112.
- viduitas: mater in viduitate permanens 16. 128; continentiam viduitatis cum benedictione sacerdotis profiteri 113.
- vilicus *v.* villicus.
- vilis: persona vilis 99; persona vilior 66; viliores 220; vile pretium 9. 152.
- villa (*opp.*: civitas, vicus) 110. 259; domum, villam donare 319.
- (villicus), villicus 175. 228. 231. 264. 281. 292. 297.
- vincere: victus (in iudicio) 53.
- vinculatus 261.
- vinculum *proprie*: 186. 187; *translat.*: 56; si scripturam exegerit, tale vinculum nihil firmitatis habebit 118; vincula definitio-num 56; per placiti vinculum a iudice obligandus 68; cautionis emissio vinculo 292.
- vindemiae 237.
- vindicare: in iudicio *v.* 135; per evidentia signa locum *v.* 289; ancillam cum filiis *v.* 96; libertatem suam *v.* 265; suae potestati *v.* 156. 247; sibi *v.* 115. 124. 266. 267. 285. 308. — = *ulcisci*, *punire*: despectum propinquae *v.* 119; mortem *v.* 129. 211; vindicandi potestas 109; — = *defendere*: fur gladio se vindicans 211; ne christianus Iudeum vindicare vel tueri per-temtet 310.
- vindicta 103. 106. 177. 181. 182. 184. 231. 270.
- vineae, vineae 39. 77. 141. 182. 234. 236 — 239. 241. 277. 278. 283. 288.
- vinum 163.
- violare paternum, fraternum torum 116.
- violatores sepulcrorum 293.
- violenter: *v.* expellere possidentem 227; *v.* adulterium inferre *etc.* 103. 108; domum alienam *v.* ingredi 186; intra domum suam violenter includi 228; de altari-
- bus servum, debitorem *v.* abstrahere 273; molina *v.* effringere 254; itineranti vel in opere rustico constituto aliquid *v.* inferre vel auferre 231; ingenuam absque regio iussu *v.* dare marito 101. 102; *v.* sibi coniuges sumere 113; vindictio *v.* extorta 8. 151; donatio *v.* facta 145. 148.
- violentia 114. 166. 183. 226—228. 237. 241; pro violentia componere 236.
- violentus 109. 166. 228. 238; ut violentum accusare 289; mors violenta 178.
- vir *ex. gr.* 107. 177. 144. 248; = *maritus* 16. 88. 96. 97. 118. 119. 120. 140; vir uxorem habet in potestate 129; quidquid a viro dotali titulo conscriptum 115; dos a viro accepta 118; donatio a viro percepta 115; quae viri ab uxoribus donata perceperint 146; scriptura sub metu viri conscripta 117; donatio violenter a viro exacta 148; divortium inter mulierem et virum 119; mulier a viro reppudiata 117; *cf.* 118; vir prior 118; mulier de viro suo certis agnoscat indicibus, si vere mortuus fuerit 96; *v. etiam* maritus, mulier, uxor.
- virginitas 98.
- virgo, virgines: virginem ingenuam violenter adulterio polluere 108; raptus virginum, virginem rapere 97. 98; — virgines sacrae 112; devotae Deo virgines 113; devota virgo 111; virgo veste laicali deposita 115.
- vis: per vim extorquere aliquid 81. 145. 151; vires = *facultas*, *bona*: peculium a manumissore, prout vires habuerit, concedatur 307; fisci vires 42. 173. 251.
- visitare: medicum pro infirmo visitando poscere 292.
- vita *ex. gr.*: *v.* conprobetur 131; dum propriam vitam tuetur, parricidium admittens 202; vita tantum concessa 119; vitam, vitae, ad vitam reservare 184.

201. 313; — vitae communis mores 113.
 vitiosus bos, quadrupes *etc.* 248. 249.
 vivere: filius X diebus vivens 131; filius cum patre in commune vivens 132; testamentum viventis 221; reum reservare vivitum 305.
 volumina librorum 82.
 (voluntarie), voluntarie 238; v., non casu 195.
 voluntas, voluntas 38. 87. 97. 117. 147. 213. 221. 244; mala voluntas 193. 200; crimen videri non potest, quod non est ex voluntate commissum 237; voluntas homicidii 192; *cf.* 195. 196. 201; ex voluntate aliquid admittere 294; iudex voluntate sua iudicans edictum transgressus 318; — = *voluntas auctoris definitionis cuiusdam*: v. (manu-mittentis) III aut V testium testimonio conprobetur 168; v. (donantis) 12. 148; voluntatem (*donationem post obitum*) inmutare licentiam habent, quia similitudo est testamenti 12. 148; ultimae voluntates 82; extrema voluntas sive auctoris et testium manu subscripta sive utrarumque partium signis roborata sive tantummodo verbis coram probationem promulgata 82; *cf.* 12; scriptis, testibus alligare suam voluntatem 125; v. servis insinuare 83; presentibus testibus suam ordinare v. 125; per testes suam alligare v. 84; de defunctorum voluntatibus conscribendis 78; scripta voluntas 83; v. propria manu conscripta 83; voluntatem edere 82; v. defuncti publicare 83; v. d. suppressere *ib.*; v. d. celare vel falsare 221; in itinere aut in expeditione publica morientis voluntas 82; *cf.* testamentum.
 vota: ad secundi coniugii vota festinare 94.
 vox: maternam vocem adserere 119.
 vulnerare 191. 245.
 vulnus 185. 190; vulneris conpositio 191; vulnus curare 292.

ADDENDUM.

P. XIV. *infra post*: '*cursivis quae dicuntur*'. *adde*: '*In codice omissa inter signa < > addidi*'.

x 1988

HANNOVERAE, TYPIS CULEMANNORUM.
